

3 1761 08121370 4

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

MAGYARORSZÁG'
T Ö R T É N E T E

SZALAY LÁSZLÓ

ÁLTAL.

HARMADIK KÖTET.

LIPCSE,
GEIBEL KÁROLY' TULAJDONA.

1853.

DB
924
593
1861
not.3

MAGYARORSZÁG' TÖRTÉNETE.

A' HUNYADYAKTÓL A' MOHÁCSI VÉSZIG.

1437 — 1526.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF

CHARLES I.

T A R T A L O M.

TIZENKETTEDIK KÖNYV. 1437 — 1444. Korona-örökös és király-választás. V. Albert ausztriai herceg magyar királylyá koronáztatik. Székvárosul Budát választja. Római királylyá leszen. Erdély' oltalmáról gondoskodik. Prágába megyen, 's cseh királyul koronáztatik. Hadat visel a' kelyhesek 's a' lengyelek ellen. Fegyverszünet. A' törökök Erdélyre törnek. Murad Magyarország ellen készül. Hunyady János szörényi bánná neveztetik. Zsigmond' özvegyének folytonos fondorkodásai. Békealkudozás Vladisláv lengyel királylyal. Budán országgyűlés. A' nádor a' rendek' tanácsával választatik. Rövid felemelkedése a' hozott törvényeknek. Budának magyar és német polgárai összeháborodnak egymással. Ötvös János. Albert a' török ellen indul. Murad beveszi Szendrőt és Novoberdót. A' magyar sereg szétoszlik. Albert' halála és végintézete. Özvegye Erzsébet saját személyében akar országolni. A' rendek összegyűlnek, 's kéri a' királynét, lépne házasságra Vladislávval, Lengyelország' királyával. Erzsébet' válasza. Magyar követség Krakóban. Vladisláv szabott feltételek alatt királyul meghivatik. Erzsébet Komáromba megyen, 's a' koronát a' visegrádi boltból eloroztatja. Fia szül; a' fia Lászlónak kereszteltetik. Az özvegy királyné fufárt küld Krakóba az alkudozások' félbenszakasztására. Vladisláv királylyá választatását elfogadja. Erzsébet a' Vladislávától visszajött foglyok közül kettőt börtönbe vettet. Gara László a' versenyző felektől félrevonul. Vladisláv Késmárkon, Eperjesen, Egerben. V. László Székesfehérvárott királyul koronáztatik. Vladisláv Pesten. Hederváry Lőrincz, a' nádor, Budavárt általadja neki. Erzsébet fiával Győrre megyen. Cseh zsoldosai. Rozgonyi Simon' közeledésére Pozsonyba vonul a' koronával, fiát Sopronyba küldi. Simon püspök Cilly Ulrikot, Erzsébet' fő tanácsosát Győrnél elfogja 's Budára küldi. Vladisláv országgyűlést tart. Hunyady János mellette nyilatkozik. Szécsy Dénes esztergomi érsek és Gara László macsói bán, menlevél mellett Budára érkeznek. Vladisláv' választása megerősitetik. Gara, az elorzott korona miatt fogságra vettetik; három nap mulva kiszabadul, 's mint Vladisláv' ellensége jószágaira megyen. Pótlék - korona, melyre a' rendek szent Istvánének hatását átszállítják. Vladisláv Székesfehérvárott királyul koronáztatik. Visszajő Budára. Thallóczy János, Nán-

dorfehérvár' vitéz oltalmazója. Murad vonakodik Vladislávval békére lépni. Erzsébet kincseit, ausztriai urodalmait és Soprony városát Fridrik római királynak elzalogítja, fiát és az ország' koronáját is kezéhez adja; az özvegy királyné' cseh zsoldosainak hadnagya az ország' felső megyéiben túlsúlyt bír. Szécsy Tamás Budának egyik külvárosát felgyújtja. Gara 's a' Cillyek zászlót emelnek Vladisláv ellen. Hunyady János Garát Báttánál megveri. Vladisláv Esztergomot vívja; az érsek fegyvernyugvásra bírja öcsesét 's a' királyt. Egyezkedés Vladisláv 's a' Cillyek között. Erzsébet felváltva Esztergomban, Győrött, Pozsonyban. Alkudozásba ereszkedik Vladislávval; az alkudozás felbomlik. Giszkra' erős állása Szepeshen, Sárosban, Abaújban; Rosnyót és Nagyszombatot elveszti. Vladisláv Pozsony városát félsükerrel ostromolja. A' lengyel segédhadak visszamennek hazájokba. Thalafuz, Giszkrának egyik hadnagya, Egert feldúlja. Rozgonyi Simon boszút áll, 's a' bányavárosokat kifoszlja. Giszkra' működései Sárosban; fegyverszünetre lép Rozgonyival. Hunyady János, Ujlaky Miklóssal, Erdély' vajdája. Izsákbeget Nándorfehérvár elől visszaszorítja. Szebennél megveri Mezetbeget. Kemény Simon' hős tette. Moldva' és Havasalföld' vajdái a' magyar korona' felsőbbbségét megismerik. Julián bibornok' közbenjárására Erzsébet és Vladisláv békére lépnek egymással. Erzsébet' halála. Országgyűlés Budán. Készületek nagyszerű hadviseléshez a' törökök ellen. Julián' törekvései Vladisláv és Fridrik között fegyvernyugvást eszközölni. A' fegyvernyugvás megalakul. A' hadviselés Murad ellen megnyitattik. Hunyady beveszi Nisszát, a' város alá érkező basákat megveri és Sofiáig űzi, melyet szintén elfoglal. Fényes győzelme a' Balkán' alján. Seregét összekapcsolja a' királyéval, 's a' Balkán' keleti szorosát kivívja. Győzelme Kunoviczánál. A' hadviselés berekesztetik. Fényes ünnepély Budán. Országgyűlés. Giszkra is megjelenik, 's hetvenkedése életét veszedelembe ejti. Vladisláv Győrré kísérteti. Az országgyűlés' végzése. Készületek új keresztes háborúhoz. Brankovics György szerb deszpót alkudozásba ereszkedik Muraddal; Hunyadyt is ügyekszik a' keresztes' háboru' megújításától elvonni. A' keresztes hadak Szeged' környékén. Török követtség. Vladisláv tízévi fegyvernyugvásra lép a' szultánnal. A' fegyvernyugvás felbontatik. A' keresztes sereg Szegedről az al-Dunához indul. Orsovánál átkel a' Dunán, Bodon, majd Nikápoly alá érkezik. Drakul oláh vajda a' király táborába jö. A' keresztesek a' pontusnál. Hunyady huszonnyolcz török hajót felgyújtat. Nehány török erősség bevételik. A' várnai csata. Vladisláv' halála. 1—72 ll.

TIZENHARMADIK KÖNYV. 1444—1457. Drakul oláh vajda Hunyadyt fogságra veti. Szabadon bocsátja és Brassóig kíséri. Az országnagyok a' közkormányt ideiglenesen bizonyos számú kapitányok' gondjaira bizzák; a' tiszántúli részek' kormánya Hunyadynak jut. Országgyűlés Pesten. A' politikai felek' állása. Albert' fia, László, királyul választatik; az országba érkezéseiglen hét kapitány viszi a' kor-

mányt. Az országgyűlés' egyéb végzései. Küldöttség megyen Fridrik római királyhoz László' 's a' korona' átvételére. Visszatér király és korona nélkül. Hunyady' folytonos készülétei a' törökök ellen. A' gondjaira bizott országrész hozzá, „mint Isten után védőjéhez“ ragaszkodik. Drakult Havasalföldből Drinápolyba szalasztja, 's helyébe Dánt nevezi vajdául. A' szentszék' 's a' burgundi herczeg' hajós nagyakkal találkozik Nikápolyban. Zsarnónál megveri a' törököt. Fridrik római királylyal értekeződésbe ereszkedik. Országgyűlés Székesfehérvárott. László' újból királyul ismertetik, helyette egy főkormányzó fogván az országlásban eljárni. A' pártos Cillyek megveretnek Hunyady által. Országgyűlés Pesten. Hunyady főkormányzóul választatik. Hatalmának körülírása. A' rendek az ország' oltalmáról gondoskodnak. Újabb követség Fridrikhez, melly tőle Lászlót és jogtalan foglalmányait visszakövetelje. Hunyady 's a' moldvai vajda Dánt Drakul ellen megvédik. Hadi készülétek Fridrik ellen. A' hadviselés megnyílik. Békealkudozások. Fridrik' folytonos ármányai. Országgyűlés Óbudán. Végzései. A' békebiztosok két évi fegyverszünetre lépnek Fridrikkel. Gara László nádorrá választatik. A' kormányzó Murad ellen indul. Rigómezei csata. Hunyady a' szerb deszpót' foglya. Szabadon bocsátatik. Husszitajárás a' felföldön. Murad békét indítványoz. Az országgyűlés visszaveti a' feltételeket. Giszkra ellen változó szerencsével foly a' hadviselés. Fegyverszünet. Brankovics szerb deszpót' megfenyítetik. Hunyady' szerződése Fridrikkel. Egyezkedés a' szerb deszpóttal. Háromévi fegyverszünet II. Mohameddel. Giszkra' győzelme Losonez mellett. Hunyady a' csehnek több erősségeit beveszi. A' hadviselő felek egyezkedésre lépnek. Bécs 's az ausztriai rendek Fridrik ellen fordulnak. A' magyarok László' kiadatását újból követelik. Fridrik' kitérő válasza. Magyarország', Ausztria', Csehország' és Morva' rendeinek szövetkezése a' most már császárrá koronáztatott római király ellen. Az ausztriaiak 's a' Cillyek Fridrik' székhelyét, Németujhelyt ostromolják. A' császár László királyt szabadon bocsátja. Magyar követség Bécsben. Közös gyűlés a' magyarok', csehek', ausztriaiak' és Fridrik' elintézésére. Az ügy befejezetlen marad. Hunyady lemond a' kormányzói méltóságról. Beszterce örökös grófjává nevezetik. V. László országgyűlést tart Pozsonyban. Intézkedései. A' király Bécsbe megyen, 's tökéletesen Cilly' hatalmába kerül. Eyzinger Cillyt megbuktatja. Országtanács Pozsonyban. László cseh királynak koronáztatik. A' keleti császárság' vég napjai. Országgyűlés Budán. Hunyady főkapitányul választatik. Diadalmas hadjárata Szerbiában. A' Prágában, Bécsben mulatozó király újból Cilly' kezébe jut. Cillynek erőszakos fellépése Horvátországban. Cselszövényei Hunyady ellen. Kettőjük találkozása 's a' magyarnak nemes boszúja. Készületek keresztes háborúhoz. Kapisztrán János. Országgyűlés a' török hadviselés' ügyében. Kisérlet Hunyadyt és elleneit egymással kiengesztelni. Hunyady' idősb fia László jegyet vált Gara' leányával; ifjabbik fiának, Mátyásnak, esketője Cilly Erzsébettel. A' király Budára jő. Országgyűlés Pesten. A' török hadviselés' megnyi-

lása elrendeltetik. II. Mohamed Nándorfehérvárnál. Hunyady' és Kapisztrán' diadala. Hunyady' halála. Jellemzése. A' király nagyszámu német keresztesek' és Cilly Ulrik' kíséretében Magyarországba jő. Futakon országgyűlést tart. Nándorfehérvárra érkezik. Hunyady László az élete után törekvő Cilly Ulrik'től számot kér. A' Hunyady-ház' barátjai megölik Cillyt. László király Temesvártt esküvel fogadja, hogy Cilly' halálát nem fogja megboszulni. Budára érkezik. Hunyady László és Mátyás utána indulnak a' fővárosba. Elleneik Cilly' halálának bosszulását sürgetik. Ujlaky Miklós és társai szolgálataikat ajánlják a' Hunyadyak' buktatására. Hunyady László és Mátyás, nevesebb barátaikkal egyetemben elzártnak. Hunyady László kivégeztetik. A' nemzet felkél a' király ellen. Szilágyi Mihály, a' Hunyadyak' nagybátyja, élére áll a' mozgalomnak. László király Hunyady Mátyást Bécsbe viszi. Országgyűlés Pozsonyban. Szilágyi visszaveti a' békepontokat. Hunyady Mátyás fogoly a' guttensteini erősségben. László király Prágába megyen. Követséget küld jegyeseért, VII. Károly francia király' leányaért. Meghal. 73 — 170. II.

TIZENNEGYEDIK KÖNYV. 1457 — 1490. Országgyűlés Pesten. Kazimir lengyel király igényt tart a' koronára. Szilágyi Mihály és barátjai, 's velők a' nép Hunyady Mátyásnak szánják a' koronát. A' gyermek-ifju' életéből néhány vonás. Podiebrad, Csehországban Lászlónak utóda, Mátyást a' guttensteini erősségből Prágába hozatja. Gara Szilágyihoz közeledik, 's meg' visszavonul tőle. Szilágyi negyven ezer fegyveressel a' Rákoson. Gara és társai vonakodnak Pestre jöni; hol a' felfegyverzett tömeg a' választást erőszakolni akarja. Szilágyi, a' szentszéki követ' közbenvetésére teljes mind személyi mind tanácskozási szabadságot biztosít az ellenfelekezetnek. Az urak átjönnek Budáról. Hunyady Mátyás királyul választatik; kormányzóul Szilágyi. Az országgyűlés' egyéb végzései. Mátyás' fogadtatása a' morva határszélen. Jegyet vált Katalinnal, Podiebrad' leányával. Budára érkezik. A' koronáért Fridrikhez küldött követség visszautasítatik. Giszkra Mátyáshoz pártol 's meg' eláll tőle. Rozgonyi Sebestyén, Hederváry László és Magyar Balás ellene küldetnek. Országgyűlés Pesten. Végzései. Szilágyinak tetteles lemondása a' kormányzóságról. Neheztelésében a' Hunyadyház' elleneihez közeledik. Világosvári fogsága. Országgyűlés Szegeden. Gara László és Ujlaky Miklós letétetnek hivatalaikból; nádorrá Országh Mihály leszen, erdélyi vajdákka Rozgonyi Sebestyén és dengelegi Pongrácz János. III. Calixtus pápa' levele Mátyáshoz. Meghal. Utóda, II. Pius, a' keresztyén világot nagy hadjáratra hívja fel az ozmánok ellen. Mátyás' hadi készületei. Bosnia' egyesülése Szerbiával. Fridrik császár' felekezetének mozgalmai. A' császár Németujhelyben a' salzburgi érsek által magyar királyul koronáztatik. Hívei Mátyáshoz pártolnak. A' király' viszonya II. Pius pápával. Podiebrad mint békeltető Fridrik és Mátyás között. Fegyverszünet Fridrikkel. Szilágyi, a' végek' oltalmára, Nándorfehérvárra küldetik. Mátyás a' cseh rablók'

kiirtását folytatja. Szilágyi török kézbe esik; halála. A' király' viszonya Podiebraddal. Olmüezi gyűlés a' császár' és Mátyás' kölcsönös igényeinek mérlegezésére. Albert ausztriai herczeg, testvére Fridrik ellen fordul. Mátyás és Podiebrad Albert herczeg' frigyesei. Giszkra a' császáriak' élén Albert herceget megveri. Fridrik' békeajánlata. Ujlaky Miklós ármányt forral a' király ellen. Mátyás és hadnagyai Felső-Magyarországban a' csehek ellen táboroznak. Vitéz János, a' király' megbízásából alkudozásba ereszkedik Fridrikkel. Giszkra hódol Mátyásnak. A' Fridrikkel kötött alku megerősítetik az országgyűlés által. Vlad és Radul oláh vajdák' viszonya Mátyáshoz. A' törökök Szerémet pusztítják; Futaknál megveretnek. Mátyás' készülétei ellenök. Országgyűlés Péterváradján. II. Mohamed Bosniát elfoglalja, királyát megöleti. A' magyar korona Németujhelyből Budára hozatik. Mátyás Bosniában, Jajezát 's Bosniának nagyobb részét a' koronának visszaszerzi. Katalin királyné meghal. Mátyás' viszonya XI. Lajos francia királyhoz. Székesfehérvárott királyul koronáztatik. Az országgyűlés' végzései. Pius pápa' készülétei keresztes háborúhoz. Mátyás Bosniában. A' szultán visszavonul előle. Bosnia Ujlaky Miklós' gondjaira bízatik. A' király Szreberniket beveszi, Zworniknál veszteséget szenved. Szegeden az országnagyokkal a' végek' oltalmáról tanakodik. Surlódások Fridrik császárral. Mátyás szövetségben Velenczével. Viszonya a' szentszékhez. Az okok, melyek őt elhatározták, hogy a' pápának segédet igérjen Podiebrad 's a' kelyhesek ellen. Mátyás a' légrádi táborban. Horvátországi mozgalmak. A' cseh rablók megfenyítetnek. Országgyűlés Budán. A' szentszék Podiebradot átok alá fogja. Ismét országgyűlés. Pénzügyi rendszabályok. Lázadás Erdélyben. Elnyomatik. Mátyás' hadviselése a' moldvai vajda ellen. A' cseh, morva és szilézi katholikus rendek Mátyást védőjöknek választják. A' király hadat üzen Podiebradnak. Laanál táborni ü. Eredménytelen alkudozások Podiebraddal. Mátyás Znajm alá érkezik. Trebisetz beveszi. Magyar Balás és Kinisy Pál Spielberget vívják. A' lengyel király mint közbenjáró. Országgyűlés Pozsonyban. Fridrik császár mint Mátyás' szövetségese. A' király Spielberget kiostromolja. Veszedelemes helyzete Czászlaunál. Békealkudozások megnyílása és felbomlása. Mátyás Olmüezben a' cseh, morva, szilézi és lausitzi rendek által királyul fogadtatik. Boroszlóba indul. Podiebrad szövetségben Kazimir lengyel királylyal. Viktorin, Podiebrad' fia, fogoly Visegrádon. Újabb surlódások Mátyás és Fridrik között. A' király folytatja a' táborozást Podiebrad ellen. Országgyűlés Budán. A' király' Bécsbe megyen Fridrikkel értekezödni. A' fejedelmek keserü vádakkal válnak el egymástól. Mátyás újabb táborozása Morvában. A' birodalom' kelet-délszaki végeinek oltalmáról gondoskodik. Velence' követei segédet kérnek a' török ellen. A' király segédet ígér, ha Dalmatiát visszaadják. Szabács' építése. Újabb alkudozások Podiebraddal. Podiebrad' halála. Prágában, Mátyás ellenére, Vladisláv lengyel királyfi cseh királyul választatik. Vitéz János esztergomi érsek és Czezinge János pécsi püspök a' lengyel király' fiát,

Kazimirt, királyul hívják Magyarországra. Bukásuk. Mátyás Morvába indul, 's Kollint Csehországban beveszi. Podiebrad' fia, Viktorin, szabadságát visszanyervén, számos híveket gyűjt a' magyar királynak. Mátyás' alkudozásai Kazimir lengyel és Vladisláv cseh királyokkal. Lengyel hadak Sárosban és Zemplénben; Tarczay Tamás magyar hadnagy lengyel földön. Békekötés Mátyás és Kazimir között. Kazimir megszegi a' békét, 's fiával Vladislávval és Fridrik császárral Mátyás ellen szövetkezik. Mátyás Morvában. Ferdinánd nápolyi király' leányát, Beatrixet hitvesül kéri. Készületei Kazimir ellen. Budán országgyűlés, mely az ország' ottalmáról a' törökök ellen gondoskodik, kik Nagyváradot elhamvasztották. Kazimir a' király ellen Boroszló alá indul. Hadai, fiának a' cseh királynak hadaival egyesülnek. Boroszlót vívják; szerencsétlenül. Fegyverszünet köztök és Mátyás között. Országgyűlés Budán. A' király a' törökök ellen indul és Szabácsot kivívja. Hadai Szendrőig száguldoznak. Moldvai és havasalföldi viszonyok. A' török dúló hadak megveretnek. Mátyás' és Beatrix' menyeközje. Háború Fridrik császárral. A' király' hadai Ausztriába nyomulnak, negyven nagyobb, kisebb várost, hetvenkét erősséget elfoglalnak. A' hadviselő felek békét kötnek; a' császár Csehországot Mátyásnak hűbérül adja. Országgyűlés Budán. Békekötés Vladislávval és Kazimirral. Feltételei. Mátyás személyesen találkozik Vladislávval 's frígyre lép vele. Török dúló hadak Vasban, Szalában. Megveretnek. Tizenegy basa Erdélyre tör. Báthory István' és Kinisy Pál' diadala a' Kenyérmezőn. Mátyás Bosniában. Fridrik császárral megújul a' háború. A' király' viszonya a' szentszékhez. Ipának, a' nápolyi királynak, segédet küld a' törökök ellen. Fegyvernyugvás Mátyás és Fridrik között, a' pápa' közbenvetésére. A' király egész erővel a' törökök ellen készül. Fridrik' és párthiveinek folytonos ármányaik. Kinisy' táborozása Szerbiában. Fridrikkel megújul a' hadviselés. A' szentszék' sikerellen törekvései Mátyást a' császárral kibékíltetni. Fegyvernyugvás II. Bajazeddal. Bécs hódol a' királynak. Példáját követik az ausztriai rendek. Mátyás azon van, hogy természetes fiának, Corvin Jánosnak biztosítsa az öröködést. Zápolya Imre nádorrá választatik. Országgyűlés Budán. Végzése. Németújhely' bukása. Fegyverszünet Fridrikkel. Szilék ügyek. Mátyás' végnapjai. Halála. Kormányának jellemzése. 171—350. ll.

TIZENÖTÖDIK KÖNYV. 1490—1526. Mátyás' koronájaért verseny Corvin János, Maximilián római király, cseh Vladisláv és lengyel Albert között. Vladisláv királylyá választatik. Lengyel Albert haddal jő Magyarországra. Maximilián római király Bécsset, Bécsújhelyt, Ausztriának és Stíriának egyéb nevesebb erősségeit visszanyeri. Vladisláv' koronáztatása. Maximilián' magyar párthivei. A' római király' hadai Székesfehérvárott. Budáig jönnek 's meg' visszavonulnak Ausztriába. Székesfehérvárott, Veszprémben, Szombathelyen német őrség. Békekötés lengyel Alberttel. Székesfehérvár 's a' mit egyebet Maximilián Magyarországon elfoglalt, visszaszereztetnek. Békekötés Fridrikkel és

Maximiliánnal. Egyes pontjai a' nemzet' ellenszenvével találkoznak. Lengyel Albert újból Magyarországra jő, és Zápolya István által ujra megveretik. A' hadviselő felek békét kötnek. Országgyűlés Budán. Végzései. Zápolya István nádorrá választatik. Török mozgalmak. Beatrixnak, Mátyás' özvegyének sorsa. A' törökök Erdélyben megveretnek. A' fekete sereg' felbomlása. Jakub basa Derencsényi Imre horvát bánt megveri és elfogja. A' rendek Vladiszlávot léhaságról vádolják; Vladiszláv ellenvádakkal felel. Zápolya István és Bakács Tamás mint koronaörök. Kinisy Pál' győzelme Szendrőnél. Vladiszláv Löcsén testvéreivel találkozik. A' magyar király 's a' lengyel segédet biztosítanak egymásnak pártos nagyai ellen. Vladiszláv Erdélyben. Erőszakos behajtása az adónak. Szerencsés hadjárat Szerbiában. Ujlaky Lőrincz' és társainak megaláztatása. Három évi fegyvernyugvás a' törökkel. Országgyűlés Budán. Végzései. Corvin János' mozgalmai. A' pénzügy és kezelése. Vladiszláv Csehországban. A' lengyel - moldvai ügyben Bajazedhez küldött követség. Országgyűlési végzések. Egyik jellemvonásuk. Szorosabb szövetkezés Lengyelországgal. Zápolya István' halála. Vladiszláv Velenczével, Rómával, Francia- és Lengyelországgal a' törökök ellen szövetkezik. Corvin János' győzelme Jajezánál. Zápolya János, István nádornak fia. Vladiszláv' házassága candalei Annával. Határszéli villongások és hétévi fegyverszünet a' törökökkel. Országgyűlés. Corvin János' halála. Országgyűlés. Végzés, hogy ezentúl külföldi ne választathassék királyul. Maximilián római király e' miatt hadait Magyarországra küldi. Békekötés. Országgyűlés. Zápolya János' felekezete. Családi szövetség Vladiszláv és Maximilián között. Vladiszláv' két éves fia, Lajos, királyul koronáztatik. A' cambrayi szövetség Velence ellen. Vladiszláv Csehországban. Moldvai és havasalföldi viszonyok. A' király visszajő Magyarországra. Leánya Anna, és Zápolya János' mint kérő. A' törökkel kötött fegyverszünet három évre meghosszabbítatik. Zápolya erdélyi vajdává nevezetik. Vladiszláv Sziléziában. Zsigmond lengyel király házasságra lép Zápolya Borbalával. Országgyűlés. A' lengyel király mint Zápolyáék' szövetségese. Török mozgalmak. Pórháború. Zápolya' győzelme. Országgyűlés. A' pórok' teljes és örökös parasztsága. Verbőczy István' hármas könyve. A' lengyel király Zápolyáéktól Maximilián császárhoz áll. Vladiszláv Pozsonyban, Bécsben a' Maximiliánnal kötött családi szövetséget megerősíti. Zápolya' neheztelése. Csatát veszít Zsarnónál a' törökök ellen. Vladiszláv' halála. II. Lajos és gyámjai. Országgyűlés. Pártviszályok. Országgyűlések Tolnán, Bácsvártt. Az ozmán hatalom' folytonos növekedése. Lajos lépéseket teszen a' császári korona' elérésére. Báthory István nádorrá leszen Zápolya ellenére. Újabb fegyverszünet a' törökökkel. Folytonos határszéli villongások. Szolimán török szultán adót követel az országtól. Követe fogságra vettetik. A' szultán' első hadviselése Magyarország ellen. Szabácsot és Nándorfehérvárt elfoglalja. Országgyűlés. Lajos király' menyekzője Mária ausztriai főhercegnővel. Ferdinánd főherceg már korábban házasságra lépett

Annával, Lajos' nővérével. A' király Csehországban. A' magyar ügyek' hanyatlása. Országgyűlés. Az egyházi reformatio. A' nemeség' állása az urak irányában. Gyűlései a' Rákoson és Hatvanban. Verböczy mint nádor. Országgyűlés. A' hatvani végzések megsemmisítenek. Közbomlás. Szolimán' második hadviselése Magyarország ellen. A' mohácsi gyásznapi. Lajos király' halála. 351 — 588. ll.

TOLDALÉK. 589 — 594.

TIZENKETTEDIK KÖNYV.

1437 — 1444.

Albert, 1437—1439.

I. Vladisláv, 1440—1444.

I.

Zsigmond halála előtt vejét, Albert ausztriai herceget külön végintézet által Csehországban örökösének kinevezte, 's a' cseh koronától függő valamennyi tartományokhoz leveleket bocsátott, mellyekben a' rendeket értesíté, hogy leányát Erzsébetet és ennek férjét örökösének irta. Magyarországon irányában ezen intézkedései elmaradtak; a' mit tett, kérelem volt a' Znaimba érkezett nagyokhoz: választanák Albert herceget királyuknak, mi által az országban a' közrendet biztosítani, — és minthogy Csehország is Albertre néz, a' nemzet' tekintélyét külföldön öregbíteni fogják. Az 1402. ben IV. Albert ausztriai herczeggel kötött szerződésben, úgy az urak' és városok' kétféle ígéretében, hogy azon esetre, ha gyermek nélkül találna kimúlni, vejét fognák királyuknak ismerni, most maga is kevés erőt láthatott, mert nem voltak teljes erejű országgyűlés' végzései. Többet építhetett a' nemzet' tetemes részének hajlamára, mellyet országlása' második szakában bő alkalma volt tapasztalnia, 's melly vele remélthetetté, hogy a' rendek valamint Lajos' leányára szállították a' koronát, úgy azt az övére is, 's általa Albertre fogják szállítani.

Úgy is történt. Azon két ellenséges elv, mellyeknek egyike tanítja: hogy királyt csak a' nemzet' választása teszen; másika: hogy a' korona örökös' után száll atyától fiúra, sőt fiutód' nemlétében leányra is; mellyekről első pillanatra nehéz elhinni, hogy végre mégis megférnek egymással, de mellyeket történeteink' imént tárgyalt korszakában már némi szövetségben közös célra látunk működni, — ezen két elv

most is egyiránt megismerést nyert; 's ugyanazon rendek, kik hirdették: hogy Erzsébetet „születési jogánál fogva illeti a' korona“, ¹⁾ mégis rendében látták, 's ezen nézetökkel nem ellenkezőnek, Albertet, midőn Znaimból Pozsonyba ^{1437.]} érkezett, 1437. december' 18.án ²⁾ hitvese mellé királyuknak választani; valamint más részről Albert is Erzsébet is nem kételkedtek jogosultságukat a' koronához kivált e' választásból származtatni. ³⁾

A' választás' megerősítése 's a' koronázás' eszközlése végett nyomban országgyűlés hirdettetett Székesfehérvárra, hová Albert és Erzsébet, mihelyest Zsigmondot, kívánságához képest Nagyváradon, első hitvese Mária mellett szent László' lábailhoz temették, az év' végnapjaiban megérkeztek. Az országgyűlés, miután Albert magát hittel kötelezte, hogy a' magyar ügyeket nem fogja ipának példájára elhanyagolni, 's hogy a' római királyságot sem akarja a' rendek' meg egyezése nélkül elvállalni, ⁴⁾ Erzsébetet külön e' végre kia-

1) „— — quam principaliter hoc regnum jure geniturae concernere dignoscitur“, az 1437. diki decretum' vége Praynál. (A' magyar corpus jurisban bevezetése és berekesztése egyiránt hiányoznak.)

2) Martinus Senging, Kovachichnál, Supplementa ad Vest. comit. I. k. 471 l.: Anno domini 1437. proxima feria quarta ante festum b. Thomae ap. ill. princeps d. Albertus ... electus est in regem Hungariae in oppido Posoniensi per episcopos et barones, aliosque incolas regni Hungariae, qui pro majori parte ibidem fuerunt. Fejér, C. D. XI. r. 34. l.

3) Albert, Fridrik nagybátyjához Budán, januarius' 9.én: Als wir deiner Lieb_ am nachsten haben verschriben wie wir und die Irleucht Fürstin Frau Elisabeth unser liebe Gemahel wärn zu Kunig und Küniginn zu Ungarn erwelet worden 's a' t. Bartal, Comment. ad hist. status jurisque publici r. Hung. aevi medii l. XV. III. k. 142. l. a' császári titkos levéltárból. — Erzsébet III. Fridrik császárhoz 1441. ben Kovachichnál, suppl. ad Vest. Com. I. k. 472. l. Als unser lieber Herr und Gemahl Kunig Albrecht ... und ich zu dem Reich Hungern erwelt und gekrönt ware, 's a' t.

4) Aeneas Sylvius: Primores Hungariae ... jurejurando Albertum obligaverunt, ne suo injussu imperium acceptaret.

dott oklevél által biztosította: hogy azon esetre, ha Albertnél tovább élne, őt és örököseit fogja Magyarország' koronája illetni. 5) 'S csak most — 1438. januárius' első nap- 1438. ján tétetett Albert' fejére a' korona. 6) Ugyanaz nap Erzsébet is megkoronáztatott, nem az esztergomi érsek Palóczy György, hanem a' veszprémi püspök Rozgonyi Simon által; de amaz óvást tett jogainak fentartása iránt, mit nem fogott volna cselekedhetni, ha a' rendek Erzsébetben csak Albert' hitvesét, nem egyszersmind Zsigmond' leányát, kit szerintök „születési jogánál fogva illetett a' korona“, látták volna. 7)

Az új király — első a' habsburgiak' házából, kit a' nemzet fejedelmei közé sorozott, — januarius' 9.én már Budán volt, hol martius' végéig mulatozott; 8) februarius' 9.én kelt oklevele által — miután birodalmi székvárosául Budát választotta, — Ausztria' ügyeinek kezelését tizennégy tagból álló hercegi helytartóságra bízván. — Martius' 18.án a' német fejedelmek által római királynak választatott, de ő adott szavához képest csak akkor fogadta el a' választást, midőn

5) Erzsébetnek felebb idézett oklevele.

6) Thuróczy, IV. 25. Chron. Mellicense, Peznél, I. k. 257. h.

7) Pray, Specimen hierarchiae hung. I. k. 286. l. Fejér, C. D. X. r. 7. d. 878. l. Azon körülményből egyébiránt, hogy a' veszprémi püspök koronázta a' királynét, valószínűséggel következik, miszerint házi diademával, nem István' koronájával, királynőnek, nem királynak mint a' két Mária, koronáztatott; 's a' valószínűség bizonyossággá emeltetik Erzsébet' egyik udvari némbérének emlékiratai által (Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin, Lipcse, 1846.) melyekben ezen korona világosan megkülönböztetik István' koronájától, 14. l.: „darnach nomen sie die heiligen kron und saczen die in ain klaine kisten. do stuend die ander kron auch inn, damit man die edelen kuniginn auch gekront het zu Ungern.“ — Kottannerné' emlékiratainak kiadója 's tudós jegyzetekkel kísérője Endlicher István László volt, míg élt, hű fia a' hazának, 's méltó, hogy halála után kegyelettel említésék; az élőnek jutalma féltreismerés volt.

8) Lichnowsky, Gesch. des Hauses Habsburg, V. k. Regesten, CCCXXXIV — CCCXXXVII.

a' magyar rendek kivált a' bási zsinat' kérelmének engedve, őt a' korona' elfogadására felhatalmazták. ⁹⁾

Albert már korábban saját és az országnak biztosítására Zsigmond' özvegyét Pozsonyba küldötte, hogy ott tisztesseges őrizet alatt tartassék; ¹⁰⁾ Erdély' oltalmára pedig, melyet az áruló oláh vajda és a' törökök veszélylyel fenyegettek, 's mellyben az oláh pórok újra fellázadtak, több ezer fegyverest küldött Losonczy Deső vajda' zászlai alá; a' szászokat éber örködésre felhíván. ¹¹⁾ Április' elején, miután a' kormány nyal távolléte' idejére hitvesét 's néhány helyettest megbízott, kiknek élén Palóczy György esztergomi érsek 's a' néhai nagyhirű nádor', Gara Miklós' fia László állhattak, — Bécsbe indult, hol a' német választó fejedelmek' követivel találkozott, 's ezek abbéli nyilatkozatát vitték meg küldöiknek: hogy Magyar- és Csehországok' ügyei tiltják koronázás végett haladék nélkül Aachenbe indulnia, 's hogy székhelye ezentúl is Buda fog maradni.

A' csehek nem nagy készséget mutattak, őt királyul fogadni. A' katolikus rendek ugyan május' 6.án Prágában fejedelmöknek választották; de a' kelyhesek és Borbála' felekezete már korábban Vladisláv lengyel király' testvérét a' gyermek Kazimirt kínálták meg a' koronával, 's Vladisláv kész volt testvérenek királylyá emeltetését fegyveres erővel támogatni. Albert hogy őt megelőzze, három ezer lovas' kíséretében június' elején Prágába sietett, hol ugyanazon hó' 29.én megkoronáztatott. A' kelyhesek 's velök néhány ezer lengyel lovas már hozzá fogtak Albert' híveinek fosztogatásához, és Schlick Gáspár a' király' biztosa a' nürnbergi or-

9) Roo, hist. Austr. V.

10) Dlugoss, XII. Steyrer, repert. manusc. ex tabulario caesareo, Engelnél, III. k. 1. r. 7. l. A' Borbála' birtokában volt erősségek és egyéb urodalmak részben elszedettek tőle, 's évdíja tizenkét ezer aranyban állapítatott meg.

11) Marienburg, Engelnél, III. k. 1. r. 10. l.

szágygyülésen egyebek között a' husszíta háború' megújulását is emlegette, ha a' rendek késnek a' segédsereg' küldésével. Magyarországból és Ausztriából több dandár érkezett a' királyhoz; utóbb bajor, szász és brandenburgi fegyveresek 's a' felparancsolt ausztriai nemesek is gyülekeztek körülötte; az öszves sereg harmincz ezer főre mehetett, Albert brandenburgi határgróf' vezérlete alatt.

A' király' hadi ereje augustus' 6. án Porsitznál, 7. én Konopitznál táborozott; a' kelyhések visszavonultak előle, és sáncaikból kiveretvén, Tabor városába vették magokat, melylyet a' király' serege september' közepéig vívott, — addig, míg hire érkezett, hogy Vladisláv Szileziára tört. A' brandenburgi határgróf most ellene indult, 's egy nagyobb magyar sereg Rozgonyi István' vezérlete alatt a' Szepességből Lengyelországba készült becsapni, mi Vladislávot visszavonulásra birta. Tabor városa, melyet néhány zászlóalj folyvást bekerítve tartott, megadta magát, 's a' cseh őrségbeliek Albertet királyuknak ismerték, lengyel társaik visszabocsáttattak hazájokba.

IV. Eugen pápa és a' báseli zsinat követek által fegyvernyugvásra birták a' hadviselő feleket, 's béke' eszközzése végett 1439. janarius' 6. án tanácskozás nyitott meg [1439. Boroszlóban; a' két király' képviselőin kívül a' pápa' 's a' zsinat' követek is részt vettek benne. Albert még novemberben érkezett Boroszlóba, hol lábszártörés miatt huzamosabban kénytelenítetett mulatozni. A' békealkudozások Rodrigo burgosi érseknek, a' báseli zsinat' követének elnöklete alatt néhány hétig elhúzódtak, 's rövid félbenszakasztás után — a' lengyel követek boszuságukban haza készültek — megújítván, békét ugyan nem eredményeztek, de a' fegyverszünet meghosszabbítatott, 's aprilis' 24.ére új gyűlés tüzetett ki a' magyar-lengyel széleken; mindkét király itt személyesen fog megjelenni, 's a' békepontok iránt végkép egyezkedni.

Míg ezek Boroszlóban történtek, Cilly Ulrik, kit a' király hitvese' kívánságára Csehország' kormányával megbízott, kéz alatt a' kelyhesekkel ármányt forralt Albert ellen, de fondor-
kodásai napfényre jöttek, 's a' király Neuhaus Mënyhértet és Rosenberg Ulrikot nevezte ki helytartóinak Csehországban, áruló sógorát Cillybe visszaküldvén. Magyarországból is ag-
gasztó hírek érkeztek; Rozgonyi István ugyan visszaverte a' lengyel rabló csapatokat, melyek három ízben a' Szepességre rohantak, ¹²⁾ 's mint felebb érintők, Lengyelországot is bero-
hanással fenyegette, de a' törökök, kik még az 1438. diki nyáron, Drakul Vlad által kalauzoltatva, Erdélyre törtek, Sebest 's még több szász helységet elhamvasztottak, és het-
venezer foglyot magokkal hajtottak, ¹³⁾ most a' szerb földről készültek Magyarország ellen, 's mint híre szárnyallt, olly roppant erővel, hogy a' szörényi bánná nevezett Hunyady Já-
nos csekély számu fegyvereseivel fényes vitézsége' daczára sem fogna velök diadalmasan megmérkőzhetni. Erzsébet, kit Al-
bert már korábban Budára visszaküldött, elkerülhetlenül szük-
ségesnek látta, hogy a' király 's a' vele volt magyar főurak haladék nélkül Boroszlót odahagyják; 's Albert, mihelyest sebe miatt tehette, útnak indult, és martius' végén Pozsonyba érkezett. Cilly Borbála ekkör már Lengyelországba szökött,

12) Dlugoss, XII. Katona, epitome chronol. II. k. 283. l.

13) Ducas. — Brassai felírások, Schwandtnernél, I. k. 886. l. Eder observat. crit. 103. l. Az erdélyi urak közül többen késtek legénységekkel a' vajdához csatlakozni, köztök Báthory László és István; a' vajda jószágait elkoboztatta, de Erzsébet ezeket vissza-
adatta nekik. Katona, XII. k. 852. l. Azon foglyok között, kiket a' törökök magokkal hajtottak, egy tízennégy éves sebesi deák is volt — neve nem tudatik, — ki huszonkét évig maradott török fogságban, 's midőn elvégre hazájába visszakerült, tapasztalásait írásba foglalta, 's munkája, Hammer szerint, a' törökök' erköleseit, szokásait, hitvallását 's a' t. ritka hűséggel és tárgyismerettel ecsetelte. A' munka több ízben jelent meg deákul és németül. V. ö. Schlözer, hist. Nebenstunden, 91. l. és gr. Teleki József, Hunyadiak kora Magyar-
országon, Pest, 1852, I. k. 108. l.

talán mert még mindig házasságra remélt léphetni Vladiszlávval, talán csak a' végett, hogy a' lengyeleket újabb hadviselésre buzdítsa. A' király az éjszaki végek' hadnagyaihoz parancsot küldött, kísérik figyelemmel a' lengyelországi mozgalmakat, ¹⁴⁾ 's a' békekötés' ügyében nem április' 24.én, mint szándék vala, hanem egy hónappal később tartott gyűlésből elmaradt; Rozgonyi Simon veszprémi, Szécsy Dénes egri püspököket, Perényi János főtárnokot és Schlick Gáspárt küldvén követekül Lublóba. Ő maga a' hozzá Pozsonyba jött királynéval, május' 13.án Budára indult, hol az ország' rendeit: az egyházi és világi nagyokat 's a' nemesség' képviselőit — a' városok nem említetnek, — már együtt találta. Az általuk szerkesztett 's a' király által elfogadott törvényczikelyek, ¹⁵⁾ mellyeknek formájára a' későbbi koronázási oklevelek készültek, több nevezetes pontot foglalnak magokban. A' legnevezetesebb az, melly a' nádort „az ország' egyházi és világi urainak 's nemeseinek tanácsából“ rendeli a' király által választatni. Eddig a' nádor' kinevezése azonképen mint a' többi főtisztviselőké kirekesztőleg a' királytól függött, ¹⁶⁾

14) Pray, hist. reg. Hung. II. 294. — Borbála utóbb Csehországba ment, hol a' husszitákkal szövélkezett, 's 1451.ben meghalt.

15) Corpus juris hung. I. k. 200. l.

16) Történeti 's törvényhozási emlékeink ezt egyiránt bizonyítják, különösen II. Endre' 1231.diki törvényének e' czikkelye: Si palatinus male administraverit negotia regis et regni, supplicabunt nobis (regnicolae) ut utiliore loco ejus constituamus, quem volumus, et nos eorum precibus annuemus. Igaz, a' rendek, midőn a' jelen törvényczikkelyt alkották, melly a' nádort az országgyűlés által választatja, régi szokást emlegetnek, „antiqua consuetudine regni ipsius requirente“, 's ezen incisum már Grossingerrel kérdezette: Unde, quaeso, aut quando haec consuetudo? doceant regnicolae et ostendant. Quod si nequeunt, et nequeunt certe, quidni malae in regem fidei arguentur! Ezen kérdésre talán illyesmit kellett volna válaszolni: Atyafi! midőn a' XV.dik században a' magyar törvényhozók antiqua consuetudóra hivatkoznak, ez körülbelül annyit jelent szájakban, mennyit a' mienkben az észjogra, a' társadalom' igényeire, az ország' szükségeire való hivatkozás, a' tiedben az Isten' kegyelméből országló és kormányzó fejdelem' akaratának említése.

ezentúl az országgyűléstől, a' király' 's a' rendek' „közös akaratától;“ lényeges változtatás, melly annál fogva mutat-

Ők is, mi is, te is nálunknál magasabb hatalomból származtatjuk, a' mit jogszerűnek 's a' közjóra nézve hasznosnak és szükségesnek tartunk. Katona, az emberséges Katona neheztelésében illy válaszra fakadt: Unde tibi, sycophanta, tanta temeritas et audacia, ut tot illos antiqui candoris antistites, proceres, nobiles audeas omnes impostores et mendaces facere, malaeque fidei postulare! Consuetudinem illi vetustam, quam melius te, heri nato fungo, nosse poterant, allegarunt. Tuum est, qui possessionem hujus consuetudinis illis abjudicare conaris, contrarium consuetudinem ostendere. Quod si nequeas, ut certe nequis, quidni manifestae calumniae dementisque temeritatis arguaris. — A' Grossingerek, azaz: a' béres publicisták kézzelfogható okokból a' tizenkilenczedik században is pezderkedtek kérdésökkel, 's hazánkfiai közül többen többséfélekép válaszoltak. Egyik érdemes történetbúvárunk minapában V.dik István' valamelyik oklevelére hivatkozott, hogy a' nádornak a' régiebb időkben is országgyűlésileg történt választását behizonyítsa. István' ezen oklevelében olvassuk: universi fideles nostri tam ecclesiasticae personae quam servientes regales, qui tempore coronationis nostrae in integrum, immensam congregationem apud Albam fecerant voce in altum communiter elevata, hujusmodi commendationem de persona sua (Lóránt báné) ad nostras aures regias extulerunt: Noveritis, in integrum rex consurgens! inter omnes barones illustris memoriae patris vestri et vestros, hunc Rolandum banum, in omni bonitate et odore bonae famae illibatam cunctis temporibus, secundum Deum et homines commendabiliter debuisse et debere adhuc in posterum exaltari, gratia vestra regia mediante. De hogy ez csak stylus, 's hogy itt ninesen szó népről, melly jogot gyakorol, első pillanatra világos, kivált ha meggondoljuk, hogy, úgy szólván, öszves történeti emlékeink Albert' idejéig a' nádor' egyszerű kinevezését bizonyítják, — természetesen az országtanács' hozzászólásával. (III. Endre' törv. czikkelye melly a' consilium nobiliumot emliti, nem lépett életbe.) Bartal, ki az idézett oklevelet szintén jól ismeri, egy véleményen van velünk, úgy látszik; a' régiebb királyok' korszakában ő sem találja a' nádor' országgyűlési választásának semmi nyomát, ha ugyan szavait jól értjük; (III. k. 146. l.) csak hogy ő a' vezérek' idejében nádort, a' nemzet által választott nádort lát, és szerinte a' magyar rendek 1439. ben a' Gejza' idejében elavult szokáshoz tértek vissza. Mi már több ízben említettük, hogy Kézainak „rector“ át nádornak nem ismerjük; 's itt még csak azon ohajtásunkat fejezzük ki: jelennék meg minél előbb egyike azon becses monographiáknak a' nádorságról, melyekről mint készekről már 1847. ben szólott az időszaki sajtó; az imént fejtegetett kérdésen kívül még egy más is, — az: melly egynél több nádort ad azonegy időben főbírákul az országnak, felvilágosítatnék általa.

kozott szükségesnek, „mivel — a' törvény' szavaival élünk — a' nádor a' rendek' részéről a' királyi felségnek, 's a' királyi felség' részéről a' rendeknek foghat és tartozik igazságot szolgáltatni“. (2. tcz.) Más törvényczikkely a' király' kötelezettségéről szól, ezentúl is Magyarorszáiban lakozni. (22. tcz.) A' 20.dik törvényczikkelyben igéri Albert, hogy leányait a' magyar urak' és nemesek', úgy családá' tagjainak, 's a' többi országoknak is tanácsával fogja férjhez adni. A' királyné' udvarának fényéről magyar bőkezűséggel gondoskodik a' 12.dik pont, olly feltétel alatt azonban, hogy udvara és urodalmainak igazgatósága magyar legyen. A' király se osztogasson idegeneknek egyházi, világi méltóságokat vagy más tisztségeket; erősségeket ne bizzon reájok; jószágokat ne adományozzon nekik; a' főurak is bocsássák el idegen tiszteiket, (5. tcz.) mit különösen a' szerb fejdelemtől, kinek magyarországi urodalmait felebb említettük, 's a' Cillyektől követeltek a' rendek (25. tcz.) A' nemes, akár van jobbágya, akár nincs, tized' fizetésére ne köteleztessék. (28. tcz.) A' korona' jószágait tilos eladni vagy elzálogítani; más jószágokat érdemekért adományozzon hazafiaknak a' király, ne pénzért. (16. t. cz.) A' király' 's a' királyné' ügyvédei, midőn pöreikben végzés hozatik; a' birák' padján ne foghaszanak helyet, hanem álljanak az ügyvédek között. (23. tcz.) Foglyait és zsákmányát mindenik vitéz úgy birja, mint sajátait; amazokkal úgy bánhat, mint rabszolgáival, csak a' főbeket, a' hadnagyokat válthassa ki illő adomány mellett a' felség. (13. tcz.) Más törvényczikkelyek korábbi intézkedéseket, régiebb institutiókat megerősítenek; ismét mások a' magánjog', a' törvénykezés' 's a' t. formáit szabályozzák, mellyeket, bár mi érdekesek legyenek magokban, kénytelenek vagyunk itt érintetlenül hagyni. Ugyanezen országgyűlés' alkalmával, de külön oklevélben, 1439. május' 24.én, a' rendek Erzsébetet újra biztosították, hogy Albert' halála'

esetére öt és gyermekeit fogják a' korona' örökösének ismerni. 17)

Ezen országgyűlés alatt 18) Budának magyar és német polgárai összeháborodván, 's a' számra nagyobb németiség a' magyar résznek elnyomatását czélba vévén, a' főváros 'véres jelenetek' színhelyévé lön. Az egykoru Thuróczi, ki ifjúságában személyes tanúja lehetett a' történeteknek, az eseményt jellemzetes vonásokkal ekkép ecseteli: „Miután Buda városának lakosai magyarok és németek, az utóbbiak elbizakodásukban, hogy most németnyelvű fejedelme van az országnak, a' magyarokat elnyomni, 's a' városnak régi szokását, melly felváltva, egy évben magyar, a' másikon német birót rendelt választatni, eltörölni ügyekeztek, és a' magyarokat, hol 's mikor lehetett, csúfsággal, erőszakkal illették. A' magyarok pedig, kiknek természetök, nem egykönnyen boszúra gyűlni, de kik ollykor-ollykor a' boszú' elkésését, hatalmas vihar' módjára, a' boszú' erejével szokták pótolni, látszatra mély álomba merülve, várták, mit fog még szólni a' németek' izetlen elbizottsága. Volt pedig akkor Budán egy Ötvös János nevű magyar, nem kis jelességű férfiú, 's

17) Az oklevél még nem tételelt közzé 's talán már nem is létezik, de Erzsébet említi III. Fridrikhez adott 's felebb érintett levelében, és mi hitelt adhatunk néki, mert ekkor még kegyeltje volt a' rendeknek. Albert' egykoru életrője Fejéernél, C. D. XI. 392. Erzsébetről így szól: Timebant (Hungari) in eorum regno nimis crescere Teutonicos . . . Regina consentiebat, nam plurimum lactabat, quod plus honoris sibi quam viro impendi videbat. Hungari enim eam honorabant, quia et linguam sciebat et haeres regni fuerat, Albertum autem propterea susceperant, quia vir ejus esset, nec amabant Teutonicum, praesertim ungari sermonis nescium. Illa insuper mulier callida et astuta fuit, et in corpore femineo virilem gestabat animum, maritumque suum, quo volebat, trahebat. Induxit ergo virum, ut consiliis Hungarorum acquiesceret.

18) Thuróczi a' következő eseményt Albert' országlásának első évében mondja történetnek, 's Ebendorfer Peznél nyomban a' király' székesfehérvári koronázása után helyezi: de Albertnek imént említett egykoru életrője, 's Kottanner Ilona' emlékiratai 1439. ben, Albertnek Boroszlóból visszaérkezése után hagyják történni.

állására nézve nem utolsó a városban, ki a magyar polgárságon elkövetett gyalázatot másoknál inkább neheztelte, 's mennyiben tőle kitelt, a magyar polgárok' becsületét szóval, tettel oltalmazta. Eljárása szálfá volt a németek' szemében, kik, élén az alkalommal, őt elfogták, egyik czinkosuk' házába czipelték, agyonkinozták, 's a halottat, miután nehez követ nyakába aggattak, a Dunába meritették. Nyolcz napig hallgatott a szörnyű büntett, de ekkor a holttestet, leoldódván róla a kő, parthoz mosta a víz. A halottnak sebei hiteles bizonytságot tettek gyilkosai ellen. Akkor épen sok nemes volt a király körül. Látván tehát a magyarok az iszonyatos büntettet, dühre gyuladtak, 's hogy boszút álljanak, rémséges zajjal a városra törtek, és nem kerithetvén kézre a gyilkosokat, palotáik' kapuin berontanak, 's a németek' kincseit felzsákmányolják. Abban az időben egy Jakab nevű barát volt Budán, (az inquisitor, kiről felebb szólottunk), ahítatos és vallásos ember, nemzetségre olasz, a ferenczesek' rendéből való, kinek sok magyar hívei voltak. Ez felriadván a szörnyű zajra, midőn okát megérté, kezébe ragadta a feszületet, meztől szaladt a magyarok között, 's Krisztus' képére mutatván, könyörgött nekik panaszos és siralmas hangon, hagynának fel a dúlással annak kedvéért, ki érettök felfeszítetett. Ők pedig annál inkább neki gyúladván, kiáltottak: Isten is velünk van! 's a barát' könyörgéseivel nem gondolva, folytatták a rablást. 'S midőn amaz látná, hogy nem boldogul velök, sőt hogy még öregbíti a bajt, szent János' kolostorába, honnan kijött, visszatért". 19)

19) V. ö. Aeneas Sylvius' elbeszélését Frehernél (Struveféle kiadás) II. k. 85. l. mely Thuróczyéhoz közel jár, csak hogy Ötvös János' halálában bírósabta büntetést lát: „judex civitatis, natione teutonius, hungarum quempiam ob delictum fluvio demersit“, mi több mint valószínűellen, mert a büntettek' melyik fajtá rendelé vízbefúlasztással fenytetni a budai törvénykönyv? — 's Ebendorfer' variánsát, Peznél II. k. 853. h. mely szerint több német polgár halálos sebet vett a vész-

Szerencsésebb volt Gara László macsói bán, fia a' nagynevű nádornak; végig lovagolt a' város' utczáin, 's a' nagytekintélyű férfit felhívására a' legdühösebbek is lecsendesedtek.²⁰⁾ Vezessen nagysád bennünket a' törökök ellen! e' szóval váltak el tőle, midőn Gara őket arra figyelmeztette, hogy a' raktárak' fosztogatása annak emlékéhez, kiért boszút akarnak állni, nem illő büntett.

Az is izgathatta a' népet, hogy a' seregnek tetemes része Csehország' koronája' ügyében a' morva és lengyel szélekhez küldetik azon pillanatban, midőn Murad a' déli végeket berohanással fenyegette. A' török erő már Szerbiát pusztította, mellynek fejedelme kincseinek úgy saját és Lázár fia' személyének Magyarországon keresett menedéket; idős fia Gergely Szendrő várát védte az ozmánok ellen. A' rendek e' hirre elvileg ugyan' újból kimondották, hogy addig míg a' király' zsoldosai 's a' főurak' zászlai elégségesek az ország' oltalmára, köz felkelésre nem köteles a' nemzet (3. cz.), de jelenleg idején látták a' felkelést, 's a' király országos seregre tartott számot.²¹⁾ Julius' 23. dikáig Budán és Visegrádon mulatozott, bevárando, hogy a' Tiszának torkolatánál, Titel' vidékén, az ígért sereg együvé gyülekezzen. De urak és nemesek hanyagok voltak a' megjelenésben, 's midőn a' király julius' végnapjaiban Szegedre érkezett, csak huszonöt ezer fegyverest talált. Csekély szám, melly nem volt elégséges, hogy a' Dunán általkelvén, Muraddal megmérkőzzék, legfeljebb arra való, hogy a' kóbor török csapatokat, mellyek a' folyamon átjöni merészkedtek, visszaverje.

ben, 's a' királyi kincstár is kiraboltatott: „regales expensae sunt sublatae“. Egykoru német „gassenhauer“ hat ezer aranyról szól: „wann ich in der warhait meld, sy nummen dem khunig sein aigen gelt, sex-tausent guldein dy habent sy jm genummen“. Denkw. der Helena Kottannerin, 51. l.

20) Fejér, C. D. XI. 392.

21) Thuróczi, IV. 27.

Augustust és september' első felét várokozással huzta ki Albert Kisdi' és Zalánkemen' vidékén: a' törökök azalatt Szendrőt és Novoberdot — amazt három hónapig tartott ostrom után bevették. 'S most ragályos nyavalyák törtek ki a' magyar táborban, vérhas és görcsmirigy, mellyek a' három hónap óta egészségtelen vidéken veszteglett sereget tizedelték és végre a' király' akaratának ellenére szétoszlásra birták.²²⁾ A' kik körülötte maradtak zászlaikkal, lelket öntöttek az elcsüggedetthe, köztök Hunyady János szörényi bán, Ország Mihály és Rozgonyi István. September' 17.én még a' titeli révben voltak király és királyné, 's a' velök volt egyházi 's világi urak' és nemesek' megegyezésével, az ozmánok ellen jövő tavasszal indulandó sereg' költségeinek fedezésére birodalomszerte egyegy arany forintot minden házhely után rendeltek szedetni.²³⁾ De ekkor a' ragály' jelenségei már Alberten is mutatkoztak. September' 21.én Zalánkemenben találjuk, öt nappal később Futakon, october' 13.án Visegrádon, folyvást szenvedő állapotban; october' 17.én Észtergomból Palóczy Lászlót és Berzeviczy Istvánt Lengyelországba küldötte a' fegyverszünet' újabb meghosszabbítására, és tartós békének, ha lehetséges volna, eszközzésére.²⁴⁾ Esztergomból Bécsbe készült, de útközben nyavalyája súlyosbult, 's october' 27.én Neszmélyben meghalt,²⁵⁾ és Székesfehé-

22) Ugyanaz, ugyanott. Bonfini, III. d. IV. l. Ducas és Chaleocondylas. Ebendorfer, Peznél, II. k. 855. h. A' török történetírók szerint, Hammernél, Izsákbeg és Ozman Cselebi, Murad' hadnagyai, magyar csapatokat is megvertek, mellyek Szendrő' felmentésére, talán a' titeli táborból küldettek Szerbiába, de elkéstek és felmészároltattak.

23) Lichnowsky, Gesch. d. Haus. Habsburg, V. k. a' regestákban, CCCLXXX, 4471.

24) Katona, XII. k. 920. l.

25) Thuróczi 's Bonfini, az id. hh. en. Windeck, 222. Aeneas Sylvius, Frehernél, II. k. 85. l. Halála' napját Thuróczi october' 28.ára teszi, de kivüle valamennyi egykoru emlék — a' chronicon budense is — october' 27. dikére. Neszmélynek régi német

várott eltemettetett. Viselős özvegyet és két leányt hagyott maga után: Annát és Erzsébetet, amaz jegyese volt Vilmos szász herczegnek, emez tizenöt évvel atyjának halála után Kazimir lengyel királylyal lépett házasságra. Méhbenhagyott fia 1440. februarius' 22.én jutott világra; más kettő: György 's egy névtelen, kinek élete csak néhány órára terjedett, atyjok előtt, 1435.ben haltak el.

Albert jószándéku, emberséges fejdelem vala. Bartos, az egykoru cseh kronista e' szavakkal vesz tőle bucsut: Nyugodjék békében; mert német volt ugyan, de jó, bátor és irgalmas. Képzelem, hogy a' budai magyar polgárok is körülbelől ezt mondogatták, midőn halálának híre érkezett Neszmélyből. Törvénykönyvünk' lapjain nevét kegyelettel olvasták apáink, 's méltán. Az 1439.diki törvényczikkelyek a' nemzet' szabadságát, önnállóságát hirdetik, jogait minden tartalékgondolat nélkül megismerik. Baj, hogy a' különben gondosan nevelt fejdelem Zsigmond' egyik képességével nem bírt: a' nemzet' nyelvének ismeretével. Ez őt Budán is, a' titeli révben is több izetlenségtől fogta volna megkimélni.

II.

Albert négy nappal halála előtt kelt végintézete által²⁶⁾ méhben hagyott gyermekét azon esetre, ha fiú találna lenni,

neve Langendorf volt, 's miután Ebendorfer, Windeck, Aeneas Sylvius 's a' t. Langendorfról, longa villáról szólnak, nem Neszmélyről, Chmel, Geschichte Kais. Friedrich's IV. című munkájában, I. k. 426. l. Pozsony megyének Hosszúfalu nevű helyét érti alatta, mit nem tesz, ha Istvánfynak e' szavait, ('s másoknál egészen hasonlókat) olvasta volna: „e regione Nesmeli oppidi, a germanis Longendorffii appellati“ 's a' t. — A' magyar antiquariusokat arra figyelmeztetjük, mit Praynál, hist. r. Hung. II. 301. a' neszmélyi egyházzról olvashatnak.

26) A' végintézetet első ízben közzé tette Kurz Ferencz Oesterreich unter K. Friedrich IV. című munkájában, I. k. 239—243 ll.

Pozsonyban rendelé neveltetni, 's a' rea néző országok' gondjait kilencz tagból álló gyámtanácsra bizá. A' kilencz tag közül három magyar legyen, kiket a' magyar rendek országuk' ügyeinek is vitélére válaszszanak. De a' végintézet csak országgyűlési szentesítés által válhatott érvényessé, 's nem volt az özvegy' inyére, kit a' rendeknek 1437. végnápjában Székesfehérvárott 's folyó évi májusban Budán kelt oklevelei, mellyek neki és gyermekeinek az öröködést biztosították, saját személyében jogosítottak az országlásra. Így akarták legalább ezen okleveleket értetni a' körülötte volt országnagyok, névszerint: Losonczy Deső erdélyi vajda, Báthory István országbíró, Kusaly Mihály és Csáky Ferencz székelek' grófjai, Szécsy Tamás főtárnok, Rozgonyi István 's mások, kik az érintett országgyűlési végzéseket Albert' halála után magok' nevében megerősítették. ²⁷⁾

A' kegyelet, melylyel a' nemzet István' diademája, a' „szent korona“ iránt mindenha viseltetett, azt a' királyság' féltett kincsévé tette. Midőn Palóczy György esztergomi érsek 1439. tavasszal meghalálozott, a' gondjaira bizott koronát Erzsébet maga átvette, 's a' szent ereklje György bazini grófnak adatott át őrizés végett. A' királyné most Gara Lászlót, anyja után rokonát bizta meg a' drága kincsnek 's a' visegrádi várnak, mellyben tartatott, őrzésével. ²⁸⁾ Minden törekvései arra voltak irányozva, hogy Magyarország' kormányja kezében maradjon, 's aggodalmai e' tekintetben nőt-

Chmel (Gesch. K. Friedr. IV. und seines Sohnes Maximilian I. Hamburg, 1840. I. k. 426.) azt álnak ügyekezett bizonyítani, de szerencsétlenül.

27) Erzsébet' többször idézett levele III. Fridrikhez: Die maisten und pesten Herren in dem Land zu Hungeren dieselb Verschreibung vernewt und bestelt haben, da ich wittib ward, und ee ich mein suns genesen was.

28) Erzsébet' 's Benedek győri püspök' és társainak 1439. november' 9.én Visegrádon kelt oklevele, Katonánál, XII. k. 924. l. Denk. d. H. Kottannerin, 13. l.

tön nőttek, mert férjének többi tartományai már foszladoztak körülötte. Az ausztriai rendek Albert' végintézetének elmellőzésével bertholdsdorfi gyűlésökben december' elején végzést hoztak: hogy azon esetre, ha Erzsébet leányt szül, Ausztria Fridrik stájer herceget fogná illetni; ha az újszülött gyermek leszen, Fridrik' gyámsága alatt álljon, és Bécsben neveltessék, ne Pozsonyban. A' katolikus cseh és morva rendek Schlick' tanácsának engedve, való igaz, abban állapodtak meg, hogy, mielőtt az öröködéstről intézkednek, a' királyné' közel lebetegedését fogják bevárni; de a' kelyhesek — 's ezek voltak többségben — gyűlést hirdettek Melnikre, 's a' királyi széket megürültnek nyilvánítván, újra Kazimirnak, a' lengyel király' testvérének ígérték a' koronát.

Illy veszedelmes fordulatot vettek Erzsébet' ügyei, midőn Gara László' kíséretében Visegrádról Budára indult, hol [1440.] 1440. januarius' elsején együtt volt az országgyűlés. ²⁹⁾ Egy tekintet a' birodalomra, melyet délkeletről az ozmánok, éjszakeről a' lengyelek, sőt kettőjök' szándéklott szövetsége fenyegetett, annál gyászosabb következményűnek jósolta az asszonyi kormányt, mivel előre-láthatólag, az özvegy királyné báb leszen a' Cillyek' kezében. Ez' okon Gara László a' rendek' nevében felkérte a' királynét, lépne házasságra a' lengyelek' ifju királyával, ³⁰⁾ Vladislávval, ki véle nemcsak az országlás' gondjaiban osztozkodni, hanem befolyása által Csehországban a' békét helyreállítani, 's hadszerető né-

29) Erzsébetnek Schlick' számára 1440. januar. 1-én kelt oklevele, Lünignél, C. D. 1190. l.

30) Találkoztak, kik Brankovics György' legifjabbik fiát Lázárt — az idősbek török fogságban voltak, — ajánlották férjül az özvegy királynénak; az ajánlók nem említetnek névszerint, de úgy hiszem, hogy a' Cillyek és híveik lehettek, mert Lázár' nő testvére Katalin Cilly Ulrikkel élt házasságban. Gara talán főleg a' Cillyek' befolyásának ellensúlyozására 's a' szerb deszpota' különben véle is rokon fiának eltávolítására vált ez' alkalommal a' Vladislávféle párt' szövívőjévé. V. ö. Kottanner Ilona' többször idézett emlékiratait, 15. l.

pével a' magyar erőt Murad ellen támogatni fogja. A' közviszonyok olly aggasztók voltak, hogy a' magyar-cseh-lengyel szövetség, melly mint túlnyomólag szláv, Zsigmond' halálakor az országnagyok által visszaútasítatott, most már elfogádnak látszott. De Erzsébet, ellentétben anyjával, szabadkozott a' házasság ellen, 's talán nem annyira azért, mert úgy vélekedhetett, hogy tizenhat éves ifju és harmincz éves nő nem házastársakul valók; hanem azért, mert nem tudott megbarátkozni a' gondolattal: más által gyakoroltatni, másra szállítani a' főhatalmat. A' rendek' sürgetései elől Visegrádra ment, 's a' rendek Visegrádra indultak utána. De egy időben velök Cilly Ulrik is a' királynéhoz jött, ezen-túl ő volt tanácsadója Erzsébetnek, kivel a' színlés' 's az asszonyi fogások' politikáját elvállaltatni nem lehetett nehéz.³¹⁾ A' tanácsba lépett, és zokogó hangon vallást tett, hogy nem érez magában elégséges erőt, ennyi 's illy nagyszerű országok' kormányára. Legyen meg tehát a' rendek' akarata, kik atyja iránti háladatból kétségkívül ollykép fognak intézkedni, hogy ő, az árva, a' birodalomban, mellynek törvényes örököse, tehetetlen idegenné ne váljék. A' szerződési pontokhoz, mellyek eleve megállapítandók, ha a' rendek Vladislávot meg fogják hívni, nem akar szólani; de a' feltételeket, mellyek alatt házasságra kész lépni a' lengyel királylyal, maga fogja tudatni vele; a' nőnek, az anyának ezt nem lehet rossz neven venni, illyes feltételek' szabása jogában áll, sőt kötelességében.³²⁾ A' rendek megnyugodtak a' zokogó asszony' nyilatkozásán, ki visszajövet teremeibe környezetét azzal vigasztalta, hogy három ollyas feltételt fog szabni,

31) Ugyanott, 16. l. „Do kam grav Ulreich von Zily zu Ir do ward Ir geraten sie solt sich willigen den von Polan zu nemen, und solt die weil trachten was Ir das peste were, man wurd dannoch ainen sin vinden, daz sie davon këm.“

32) Ugyanott. — Thuróczi, IV. 28.

mellyek sem a' magyar uraknak, sem a' lengyel királynak nem lesznek ínyére. Egyik feltétele az lehetett, mellyet Aeneas Sylvius említ: hogy azon esetre, ha a' gyermek, kit vár, fiú találna lenni, a' házasság 's az ezzel jární fogott politikai következmények elmaradnak; a' többi feltételeknek az egykoru emlékekben semmi nyoma, 's amannak valósággal történt szabása is kétséges.

Januarius' 18.án már útnak indult a' követség Krakóba. Tagjai voltak: Dominis János zengi püspök, ki már mint Albert' követe alkudozott a' lengyelekkel, Thallóczy Máté dalmát 's horvátország' és egész Szlavonia' bánja, Marczaly Imre királyi étékfogó és somogyi főispán, Perényi János főtárnok, Palóczy László főudvarmester, — kikhez a' Cilly grófoknak küldötte, 's útközben még több úr, köztök Rozgonyi Rajnald és Ország Mihály, úgy Kassa, Bártfa, Lőcse 's más szomszéd városok' polgárságának képviselői csatlakoztak. A' feltételek, mellyek alatt Vladiszláv királyul meghívatott, Magyarország' jogainak épen tartásán 's a' zálogba vetett szepesi városok' díj nélküli visszabocsátásán kívül, voltak: Vladiszláv hitvesül veszi Erzsébetet, kinek Alberttől várandó gyermeke, ha fiú talál lenni, Csehországot és a' hozzá való tartományokat örökli, 's Magyarországot is azon esetre, ha Vladiszlávnak Erzsébettől nem lennének figyermekei. Albert' fiának ezen öröködése Csehországban azonnal, a' magyar birodalomban csak Vladiszláv' halála után nyílik meg; ellenben, ha Albertnek méhbenhagyott gyermeke leány leszen, az állodalmak' özvege Vladiszlávot és fiait illeti, kik Erzsébet' leányainak illő hitbéréről és kiházásításáról kötelesek gondoskodni, 's Magyarországot mindenki de főleg a' török ellen lengyel erővel is oltalmazni. ³³⁾

A' követség' elindulása után Erzsébet Cilly Ulrikkal Vi-

33) Thuróczi, IV. 28. Dlugoss, XII.

segrádról Komáromba ment, 's innen Pozsonyba készült, hol Albert' végintézetének értelmében a' koronaörökös neveltendő volt. De a' körülmények 's mindenek felett a' kívánság, minél közelebb lenni a' féltett koronához, húzamosabb ideig Komáromban marasztották az özvegyet. E' közben a' magyar követség januarius' vége felé Krakóba érkezett, hol a' király 's a' főurak által ünnepélyesen fogadtatott. Az értekeződés nyomban megnyílt, 's mind a' mellett, hogy a' lengyel rendeknek egy része ellenezte a' magyar korona' elfogadását, melly Vladislávot szükségkép gyakran és húzamosb ideig fogná távol tartani; úgy annak daczára, hogy Fridrik stájer-ausztriai herczegnek római királylyá választása az ausztriai felekezetet, melly a' szövetség ellen tiltakozott, Németországban erősítette, — az alkudozások mégis szándéklott fejleményökhöz látszottak közeledni. Cilly Ulrik' embere urát 's a' királynét az ügynek haladásáról értesíthette, kik a' koronát most Kottanner Ilona által — dajkája volt Erzsébet' hasonnevü leányának — a' visegrádi boltból, mellyben gondatlanul őriztetett, eloroztatták.³⁴⁾ A' korona februarius' 21.én éjfélnél már Komáromban volt Erzsébetnél, ki néhány órával később fiat. szült, 's azt Szécsy Dénes esztergomi érsek által Lászlónak kereszteltette.³⁵⁾ Hederváry

34) Kottannerné körülményesen írta le (18. 's kk. II.) a' módot, melylyel egy magyar ember' segédével, éjtszakának idején — „an ainen sambstag nach aller mann faschang tag“ (azaz febr. 20.án) — a' bolt' ajtóiról záratokat és pecséteket leszaggattak, a' tokot tüzzel, vassal felfeszítették 's a' t. hogy a' koronát magokhoz vehessék. A' történt orzásután új záratokat aggattak a' bolt-ajtókra, a' királyné' pecsétét újrányomták, Garáét is látszatra helyreigazították, 's a' koronát bársony vánkosba varrták, melly a' Komáromba visszasiető Kottannernénak a' szánon ülésül szolgált.

35) Ebendorfer, Peznél, II. 855. Denkw. d. H. Kottannerin, 27. l. Kassai egyház' felirása Kaprinaynál, Historia diplom. I. k. 227. l. — Pray 's utána Fessler nyílt ajtóknál és több magyar nagynak jelenlétében hagyják Lászlót világra jöni, de ennek a' forrásokban semmi nyoma. Kottanner Ilona körülményesen rajzolja az

Lőrincz nádor, Rozgonyi István pozsonyi 's temesi gróf és Benedek győri püspök siettek az újszülöttnek hódolatukat bemutatni, 's a' királyné futárt küldött a' magyar urakhoz Krakóba, őket László' születéséről értesíteni, és az alkudozások' félbenszakasztására felhívni. De ezek már annyira haladtak, hogy Vladisláv' tanácsosai 's a' magyar küldöttek, vévén a' hírt, siettették az ügynek berekesztését, nem hogy elhalasztották volna.³⁶⁾ Vladisláv martius' 6.án a' krakói székes egyházban sűrű könyhullatások között, mint Dlugoss írja, kinyilatkoztatá, hogy magyar királylyá választatását elfogadja;³⁷⁾ martius' 9.én a' magyar követség a' történt választásról 's a' május' elsején véghezviendő koronázásról szóló oklevelet jegyzője zrednai Vitéz János ítélő mester és zágrábi kanonok által kiadatta;³⁸⁾ azelőtti nap Vladisláv külön oklevél által magát arra kötelezte, hogy Magyarország'³⁹⁾ 's az egyes polgárok' jogait sértetlenül fentartani, a' birodalmat mindenki ellen megvédeni, 's az elzálogított szepesi városokat a' nemzetnek visszaajándékozni fogja.⁴⁰⁾ A' királynak

eseményt, melyben néki is mellékszerep jutott, de nyílt ajtókról és tanuképen jelen volt országnagyokról semmit sem tud.

36) Dlugoss ugyan írva hagyta: „ambassiatoribus Ungariae nude aperteque responsum est: non posse amplius in aliquam conclusionem cum illis, extante haerede conveniri“, 's hogy a' lengyelek csak a' magyar követség' ismételt sürgetéseinek engedtek; — de Thurócznál az ellenkezőt találjuk: „reginales per nuncios . . ne uterentur legatione prohibiti sunt. Illi autem quia Cracoviensis civitatis erant intra muros . . . absque executione ipsis commissi negotii reverti haud audebant“. Hogy mindkettőnek állítása egyiránt valótlan, és csak történetirói grimace, felesleges volna itt bővebben bizonyítani.

37) Dlugoss, XII.

38) Katona, XIII. k. 37. l.

39) Veres Russzia 's Podolia Magyarország' jogainak sérülése nélkül addig maradjanak a' lengyel korona' birtokában, míg irántok mindkét ország' nagyai intézkedendettek; hasonló történjék Moldvával is. — Az oklevél' egyik pontja nem engedi, hogy Borbála Magyarországba visszajöhessen, de az ország' határain kívül illő ellátásáról szabad a' királynak gondoskodni.

40) Kollár A. F., Jurium Hungariae in Russiam mino-

házasságáról az özvegy királynéval nincsen szó az oklevélben, de Vladiszláv szintén mártius' 8.án más iratban fogadta, hogy kész Erzsébetet hitvesül venni, 's ha gyermeke nem születnék e' házasságból, Lászlót Magyarorszáiban örökösének ismerni. ⁴¹⁾

A' magyar követek közül Thallóczy Máté és Marczaly Imre az oklevelekkel a' királynéhoz siettek, Perényi János jószágaira ment, 's Dominis János és Palóczy László Krakóban maradtak, sürgetni a' királynak Magyarországra indulását, melyet a' Budán mártius' 12.én gyűlést tartott rendek, ⁴²⁾ élökön Rozgonyi Simon egri püspök ⁴³⁾ az ügy' veszedelmzetetése nélkül elhalaszthatlannak tartottak. Thallóczy és Marczaly mártius' végnapjaiban Komáromba érkeztek. A' ki-

rem explicatio, Bécs, 1772. a' mellékletek közt. — A' szepesi városokat Vladiszláv néhány héttel később a' krakói püspöknek zálogba adta, 's ez' okon az ígérlet' ellenére Magyarországtól elszakasztva maradtak.

41) Chmel, Gesch. Fried. II. k. 729. l. „Ad quod etiam regnum (Hungariae) si nos ab hac luce absque liberis decedere contigeret, praefatae serenissimae dominae reginae filio praedicto salvum succedendi jus remanere debet“. E' levélből láthatni, mik voltanak Erzsébet' jövedelmei „pro conservatione status curiae suae“, melyeknek élvezetében őt Vladiszláv egész készséggel megerősíti: „Castra Zólyom, Végles, Lipcse, Soskelk (?) Dobronya ac caeterae civitates, oppida et villae in comitatu Zoliensi et extra ipsum comitatum habitae. Item castra Diósgyőr, Komárom, Veteris Budae, Sonda (?) Nec non insula Csepel ac Comani reginales. Item proventus mardurinales totius regni Slavoniae ac civitas Crempnicia cum cameris tam urburarum quam cusionis monetarum ibidem existentibus“.

42) Sommersberg, Mantissa diplom. II. k. 83. l.

43) Felebb láttuk, hogy Rozgonyi Simon, akkor még veszprémi püspök, minden áron akarta Erzsébetet királynénak koronázni, 's hogy ezélt is ért. Albert' halála után az özvegy Szécsy Dénest ültette a' megüresült esztergomi érseki székbe, nem a' nagyravágyó Rozgonyit, kire, nem tudni mi okon, annyira neheztelt, hogy a' folyamodót e' szavakkal bocsátotta el magától: míg Erzsébet országol, addig Rozgonyi nem leszen érsek. Bonfini szerint, ki az anecdotont történeti munkájába iktatta (Dec. III. l. 4.) Rozgonyi válaszul adta: míg Rozgonyi él, addig nem országland Erzsébet.

rállyné nyájasságot színlelt, mert a' követekhez Budán több nagyok csatlakoztak; 's az okleveleket magához vette, a' nélkül azonban hogy tartalmuk iránt nyilatkozott volna. Egy cseh nagy, zdiarai Smykossky, ki velök egy időben Komáromba érkezett, a' csecsemőnek bölcseje mellé térdelt, 's újait ég fele emelvén, hűséget esküdött néki. Erzsébet hasonlót várhatott a' magyar uraktól, mert a' gyermek' bölcseje gyakran fogott helyet a' tanácssterem' bútorai között, de Thallóczy, nem értvén a' Smykosskyak' nyelvéhez, felkiáltott: ha nagysád' fia tíz éves volna, még akkor sem vennők urunkúl, mert nekünk király kell, ki bennünket a' törökök ellen vezérelni képes legyen. Az anya hallgatott, 's eloszlátván a' tanácsülést, csak Cilly Ulrik, Szécsy Tamás az esztergomi érsek' testvére, és a' Frangepánok maradtak körülötte. A' Budáról jött urak, köztök Gara László, a' fővárosba siettek; Thallóczy és Marczaly még Komárom' vidékén maradtak, hogy Vladisláv' lengyel követeit, kik fejedelmök' nevében ajándékokat voltak Erzsébetnek hozandók, bevárják. De éjtszakának idején Cilly' és Smykossky' béresei által elfogattak, és előbb Komáromban majd Sopronyban börtönbe vették. 44) A' lengyel király' követei, hallván a' történeteket, visszatértek urokhöz, a' nélkül hogy megbízatásukban eljárak volna; 's a' pórok, kiknek osztályrészül jutott, szenvedni a' nagyok' hiúságaért, nehéz lélekkel mondogatták egymásnak: hogy a' királyné 's az urak polgári háborút hoztak az ország fölébe.

Erzsébet aprilis' 10.én Albert herceget Fridrik római király' ifjabb testvérét fiának gyámul 's az ausztriai hercegségben helyettesül választotta, 's a' komáromi erősséget Szécsy Tamásra, a' győrit Cilly Ulrikra, a' székesfehérvárit Ujlaky Miklóstra bizta. Azon volt, hogy Gara Lászlót magának megnyerje, 's e' végett a' veszprémi püspököt Gathalóczy

44) Denk. d. H. Kottannerin, 31. l. Dlugoss, XII.

Mátyást — kancellárja volt a' királynénak — alkudozásra felhatalmazta, de Gara ideig - óráig a' versenyző felektől egyiránt félrevonúlt. ⁴⁵⁾

Azalatt míg Erzsébet több cseh zsoldosok' megérkezését várta, kiknek oltalma alatt a' csecsemőt koronázás végett Székesfehérvárra vihesse, Vladisláv Krakóból Kazimir testvérével a' magyar határszélekhez indult. Április' 22.én Szandeczből, hol anyjával találkozott, ki fiát Sorsztínig kísérte, Késmárkra érkezett. Az első, öt Magyarország' földjén üdvözlő főúr Rozgonyi Simon egri püspök volt. A' harczias főpap, miután Eperjes városát az új király' hűségére eskette, hozzá sietett, 's teljes sükert jósolván ügyének, az ifju' minden aggodalmait eloszlatta. Tizenkét napi mulatozás után — hogy a' magyar és lengyel uraknak időt adjon körülötte gyülekezni, — Iglóba indult a' király, Perényi Miklóst hagyván várnagyul Késmárkon. Május' 5.én Szepesváralján, 6.án Kis-Szebenben találjuk. Innen más nap Eperjesre ment, hol Czudar Simon 's testvérei, és más főbb urak az érkezőt hódolattal fogadták. Május' 9.én nagyszerű sólyomvadászat volt a' Hernád' rozgonyi partján, honnan a' király, miután a' folyóba halt titkárát eltemettette, Szikszón és Emődön át, május' 14.én Egerbe érkezett. Simon püspök most dandarával előre sietett, hogy Budát Vladislávnak biztosítsa. A' polgárság nem viseltetett idegenséggel iránta, 's elleneit a' püspök' népe hallgatásra birta. Egy lovas embert — Dlugoss magyarnak mondja — ki Budának utczáin Vladisláv' választását neveltségessé tette, Rozgonyi' legényei lovastul agyonszablyáztak. ⁴⁶⁾ A' város Rozgonyi' kezében volt, a' királyi vár a' nádoréban.

Az nap, melyen Vladisláv Egerbe ért, az özvegy ki-

45) Kottannerné, 32. l.

46) Dlugoss, XII.

rályné csecsemőjét koronázás végett Fehérvárra vitte. Ujlaky Miklós öt száz lovassal elébe indult, 's a város ünnepélyességgel fogadta az érkezőket. A' lovasok leszállván paripáikról, kivont karddal kísérték a' tizenkét hetes gyermeket, kit a' bölcsőből dajkájának karjaiba fektettek, 's utczárol utczára vittek, hogy láthassa a' nép. A' polgárok közül az aggastyánok Zsigmond' koronázását emlegették a' királyné előtt, mellyen ők, ötvenhárom éve mult, hogy jelen voltak. A' korona egész nap kitéve maradt, 's nagyok, kicsik tódultak szemléletére. Május' 15.dikén — pünkösöd vasárnap — Erzsébet, 's vele Szécsy Dénes esztergomi érsek, Benedek győri és Mátyás veszprémi püspökök, Cilly Ulrik, Ujlaky Miklós, Rozgonyi István, Frangepán Bertalan, Szécsy Tamás, Bothos Endre, Tamásy László és Imre, fényes kísérettel mindnyájan, Lászlót a' székes egyházba vitték. A' chorus' ajtaját zárva találták, úgy akará az ősi szokás. A' polgárok az ajtón belül magyar kérdést intéztek a' gyermekhez, és Erzsébet a' csecsemő' nevében magyarul válaszolt, esküvel fogadván, hogy a' város' szabadítékait tiszteletben tartandja. Ekkor megnyílt az ajtó, 's a' gyermek és anyja, kísérőikkel bebocsátattak. Ujlaky Miklós lovaggá ütötte a' csecsemőt, 's csak most következtek a' koronázási szertartások. István' oltáránál Szécsy Dénes a' gyermekre adta a' kenetet, 's feje fölébe tartotta a' koronát. Midőn az ének megzendült, közébe vegyült a' gyermek' sírása. A' székes egyházból Péter' templomába vitték, 's innen az özvegy királyné' szállására. Frangepán Bertalan az almát vitte előtte, Szécsy Tamás a' buzogányt, egy másik a' kardot, 's ismét egy másik a' kettős keresztet, de a' királyi hatalom' e' jelképei nem azok voltak, mellyeket István' emléke szentesített, az egy korona' kivételével valamennyi cimelium a' visegrádi várban maradt. A' csecsemő királyt gyalog kísérték az urak, csak Cilly Ulrik volt lóháton, 's magasan tartotta a'

koronát, hogy láthassa, csodálhassa az utána iramodó tömeg, melyet a' közébe szórt kispénzek zajos vigadalomra birtak. ⁴⁷⁾ Midőn az özvegy szállására a' prepost' házában ért, ott találta Albert herceget, fiának gyámját, ki lóhalálba jött Bécsből, hogy jelen legyen az ünnepélyen; Erzsébet Gara Lászlót, az ország' leghatalmasabb dynastáját, és Hederváry Lőrinczet, a' nádort, — kiket nem lehetett reá bírni, hogy Székesfehérvárra jöjenek, — szívesebben látta volna.

Hederváry még május' 12.én a' királynénál volt Tatában, de innen Budára ment, azon ürügy alatt, úgy látszik, hogy a' királyi várt Vladiszláv ellen megvédje. Az álnok férfiú halasztotta, míg lehetett, jobbra vagy balra nyilatkozni, de midőn Cilly Ulrik, ki ötszáz lovassal Buda ellen indult, Simon püspök' dandára által visszaveretett, 's Vladiszláv mindinkább növekedő magyar kísérettel — Hatvanban számos urak csatlakoztak hozzá — május' 19.én Pestre érkezett, a' nádor átment hozzá, 's két nappal később a' budai várba vezette. ⁴⁸⁾

Erzsébet most már nem érezte magát biztosságban Székesfehérvárott, 's fiát Győrrre vitte, mellynek püspöke e' méltóságát Albertnek köszönhette, ⁴⁹⁾ 's később is hív maradt Lászlóhoz. Győr' vidékén számos cseh zsoldosok — katolikusok és kelyhesek — gyülekeztek a' királyné' zászlai alá; kedvtöltésül romboltak és pusztítottak, 's a' jámbor pórokat a' vértesi hegyekbe szalasztották. ⁵⁰⁾ De Simon püspök'

47) Kovachich, *Scriptores rerum hungar. minores*, I. k. 12. l. Thuróczi, IV. 29. Dlugoss, XII. Kottannerné, 36—39. l.

48) Dlugoss, XII.

49) Egy 1439. julius' 11.én kelt oklevélben Fejérnél, C. D. XII. r. 222. l. „electus jauriensis“nek mondatik.

50) Smykossky, László iránti hűségét kivált rablással tanusította; innen van, hogy midőn a' királyné Fejérvárról Győrre ment, mindenütt üres falvakat talált. „Zogen dahin mit grossen sorgen — írja Kottanner Ilona — wann die pawrn waren all aus den dörffern geflohen in das holcz an dem Schiltperg.“

képében boszuló érkezett. Közeledésének hírére Erzsébet, miután Albert ausztriai herczeggel május' 31.én oltalmi és támadási szövetségre lépett,⁵¹⁾ fiát Eyzinger Ulrik által a' sopronyi erősségbe kísértette, ő maga a' koronával Pozsonyba indult. Cilly Ulrik saját népével 's a' királyné' cseh zsoldosaival Győr' védelmére hátramaradt. De Rozgonyi Simon magyar és lengyel vitézeivel olly hévvel vívta az erősséget, 's az őrségbelieket annyira fogyasztotta, hogy Cilly Ulrik többet magával odahagyván a' várt, futásban kerestek menedéket. Midőn túl voltak az erősséget nyaló vizeken, biztonságban vélhették magokat, de a' magyar és lengyel lovasság nyomukba jött, 's a' Szigetközben mindnyáját levágta vagy elfogta. Cilly a' sás közé bújt; a' püspök' emberei kihúzták onnan, és Simon Budára küldte Vladislávhoz, ki a' hatalmas embert tisztességes őrizet alatt tartatta.⁵²⁾

A' főváros megtelt egyházi és világi nagyokkal, mert június' 29.ére országgyűlés volt hirdetve. A' kalocsai érsek, a' pécsi, erdélyi, zágrábi, nyitrai, szerémi, váczai, nagyvárad, csanádi püspökök siettek Vladislávot üdvezleni, 's a' veszprémi püspök, kit csak imént Székesfehérvárott láttunk Albert' fiának bölcseje körül, szintén hozzájuk csatlakozott. A' világi nagyok közül megjelent Hunyady János, a' magának és az országnak már ekkor nagy czélt kitűzött férfiú; a' czél az ozmán erőnek visszaszorítása volt, 's ennek elérésére a' lovagi Vladisláv természetesen alkalmasabb eszköznek látszott, mint a' kisded László atyai és anyai nagybátyjainak gyámsága alatt. Továbbá: Perényi János főtárnok, Thallóczy Máté horvát bán, ki a' sopronyi beretvás' segédével fogságából kimenekült, Ország Mihály, Losonczy János, Cseh László, Palóczy Simon, Csáky Ferencz, Frangepan Rajnald,

51) Kurz, Oesterr. unter K. Friedrich IV. I. k. 251. l.

52) I. Vladislávnak 1441. ben kelt adománylevele a' Rozgonyiak' számára, Katonánál, XIII. k. 82. l. Dlugoss, XII.

Czudar Simon, szentmiklósi Pongrácz István, 's a' veszprémi püspök' példájára, ki Erzsébet' pártjától bucsut vett, midőn a' Cillyek' 's a' cseh kalózok' garázdálkodását közelebbről szemlélte: Rozgonyi István és Ujlaky Miklós. A' szerb fejedelem, Brankovics György, 's a' bosniai, Tvardko, követség által jelentették be hódolatukat, 's amaz kettős készséggel, mert Erzsébet, midőn a' szerb őt fiának kezével megkináltatta, felkiáltott: Válaszszatok keresztyént férjemül, ne pogányt, — ne vadráczot, akará mondani; de lehet hogy a' keleti egyház' hívében 's a' török szultán' sógorában pogányt látott az Albert' oldalánál vakbuzgóságig ahítatossá vált Erzsébet. Szécsy Dénes és Gara László késtek a' megjelenéssel; Vladisláv, kinek oka volt mindkettőt kiméleni, mert a' bánban a' koronaört látta, 's a' koronázás' teljes érvényességéhez szükségesnek tudta, hogy az esztergomi érsek' közbenjövételével történjék, menlevelet küldött nekik, 's midőn az ismételt meghívás' következtében Budára jöttek, elejökbe lovagolt, tiszteletjelekkel halmozván el őket.⁵³⁾

Június' 29.én megnyilván az országgyűlés', Vladisláv felhívta a' rendeket, nyilatkoznának László' koronázása iránt, 's mondják ki annak törvénytelenységét, ha őt királyuknak ohajtják. Több óráig tartott tanácskozás után a' nádor Vladislávnak megvitte a' rendek' végzését. „Mindnyájunk' örömeére érkeztl az országba; — így szólott, — mert midőn Albert' halála kormányzójától megfosztotta a' birodalmat, és Szendrőnek elfoglalása veszedelemmel fenyegette, egyhangulag téged választottunk királyunkúl; 's követeink, kiket hozád küldöttünk, hogy a' választást elfogadjad, nemcsak

53) Dlugoss, XII. Kottannerné, 16. és 58. ll. Thuróczi, IV. 30. Kovachich, Suppl. ad vest. Comit. I. k. 492. A' Garának és Koroghy János országbírónak adott menlevél (kelt június' 15.én 1440) őket tizennégy nap alatt Budára várta, 's megjelenésük után még harmincz napra biztosította nekik jószágaik' csorbítatlan birtokát. Hasonló menlevél adatott ki az esztergomi érsek' számára.

általunk, hanem Erzsébet által is küldettek. Ezen választást ma hangosan újra hirdetjük és megújítjuk, 's Albert' fiának, Lászlónak koronázását roszalljuk és érvénytelennek nyilvánítjuk, 's mennyiben e' koronázás által hiba történt, azon leszünk, hogy helyreüssük a' hibát.“ 'S a' rendek most felenként hűséget esküttek neki. Szécsy Dénes ⁵⁴⁾ 's a' többi főpapok; Hederváry Lőrincz, Gara László, Újlaky Miklós, Hunyady János, 's valamennyi úr, nemes és városi képviselő külön egyenkint. A' főbbek közül néhányan karjaikra emelték az ekkép másod ízben megválasztott ifjú fejedelmet, 's rendek és nép zajosan üdvezlették. Ezzel telt el június' 29. dike. Más nap a' koronázás' idejéről folyt a' tanácskozás. Gara' előadására, hogy a' korona, kétségkívül Erzsébet' parancsából, eloroztatott, bámulattal és neheztelessel töltötte el az urakat, kik hanyagságának vagy épen árulásának tulajdonították az eseményt. A' királyi tanácsból az ügy az országgyűlés elébe hozatott, melly a' vár' kapuit bezáratta, hogy Gara és hívei el ne osonhassanak. A' rendek, Vladisláv' közbenvetésére, elégették, Garát három főúr': Rozgonyi Simon', Hederváry Lőrincz' és Újlaky Miklós' őrizetére bízni, kik őt három nap mulva, midőn a' nép' dühe lecsendesedett, szabadon bocsátották; — 's a' korona' pótlására végzés hozatott, hogy Vladisláv azon diademával fog koronáztatni, melly

54) Aeneas Sylvius az érsek' ezen esküjét, 's készségét Vladislávot is királynak koronázni, mind a' mellett hogy előbb 's utóbb Erzsébet' párthíveihez tartozott, ekkép mentegeti: Non improbandum hoc est nostro tempore, si propter vitam facimus, quae non videntur facienda; nec enim hi hodie sumus, qui pro justitia capita nostra ponamus, quamvis et stultum est propter justitiam mori, si nullum justitiae commodum nullumque juvamen mors ipsa contulerit. Egyébiránt élete távolról sem forgot tveszedelemben az érseknek, legfelebb jószágai. Dlugoss és Callimachus semmit sem tudnak a' menlevél' megszegéséről; hogy Szécsy és Gara a' hódolatra erkölcsileg erőszakoltattak, az nem szenved kétséget; de mihelyest magokat elhatározták Budára menni, illyes kényszerítésre készeknek kellett lenniök; 's hogy a' hűségi eskü' kicsikarhatása végett fogságba adattak volna, nehéz elhinnem.

a' székesfehérvári sirboltban szent István' koponyáját fedi, 's melyre a' rendek — 1440. július' 17.én kelt levelök szerint — „miután a' korona', a' királyi diadema' ereje a' hazafiak' akaratában és helyeslésében áll“, a' másik korona' hatását általszállították. A' királyság' többi diszjeleinek meghozatalára a' Jaczk testvérek Visegrádra küldettek, melynek erősségét Gara kénytelen volt Vladislávnak általadni, 's mely most lengyel várnagy' gondjaira bízott. ⁵⁵⁾

Vladisláv július' 15.én Székesfehérvárra indult, hol két nappal később megkoronáztatott. Midőn a' csecsemő László, királynak kenetett, urak és nemesek olly csekély számmal voltak jelen, hogy a' székes egyház mindenkinek nyitva állott; most csak a' rendeknek jutott hely, 's a' budai polgároknak, kik az ország' szokására hivatkoztak, mely őket illyes alkalommal fegyveres jelenlétre 's Magyarország' zászlájának vitelére jogosítja. Az isteni tisztelet' megnyitása után Szécsy Dénes több püspököktől környezve, a' kenetet a' koronázandóra adta; a' káptalanbeliek őt a' szent király' öltövényével, az almával, a' buzogánnyal, karddal, zászlóval és

55) Dlugoss, XII. A' lengyel történetíró, Sbignew krakói püspök' kíséretében ezen események' személyes tanúja volt. — Magyarország' rendjeinek (praelati, principes, barones, comites, milites, proceres, clientes, cives, totaque communitas regni Hungariae) Budán, 1440. június' 29.én kelt oklevele, Katonánál, XIII. k. 70. l. A' szemtanú Dlugoss Budának ekkori közéletéből még egy szomorú vonást jegyez történeti munkájába. Erzsébet, úgy ír, egy alacson születésű magyar pénzzel megvesztegetett, ölné meg valamikép Vladislávot. A' czinkos még nagyobb jutalmat remélvén a' királytól, ennek Erzsébet' szándékát és saját megbízatását bevallotta. A' gonosz ember, folytatja Dlugoss, sem jutalmat sem büntetést nem vett Vladislávótól, ki díjban is fenytetésben is az eset' viszonyai között egyiránt igazságtalanságot látott, 's ki nem akarta hinni, hogy Erzsébet illyes eszközhez nyúlni képes legyen. De a' magyar urak az embert, midőn a' király' tereméből kijőne, megfogták és iszonyú kínok között kivégezték: ferreis forcipibus et ignitis carnes suas in publico spectaculo dilaniari et tandem partiri in quatuor partes mandarunt. Ha hazudott — így rekeszti be előadását Dlugoss — tulajdonítsa magának, a' mit szenvedett; nem kellett volna hazudnia.

kettős kereszttel feldiszipítették; 's a' sírbolt' ereklyéitől kölczönzött arany korona fejére illesztetett. Az új király az ország' szabadságainak megtartását hittel fogadta, 's a' szokáshoz képest néhány hazafit lovaggá ütött. Berekesztetvén az egyházi ünnepély, Vladisláv a' királyság' valamennyi diszjeleivél, gyalog, szent Péter' templomába indult, 's itt helyet fogván a' thronuson, két peres ügyet végig hallgatott, és ítéletet hozott a' feleknek. Ekkor lóra ülven, a' várost körülnyargalja, 's a' várfalakon kívül szent Márton' egyházánál leszáll paripájáról, és felmenvén a' toronyba, ennek ablakaiból kardját a' világ' négy része felé villogtatja, jelöl, hogy a' magyar király egy világ' ellen köteles megvédeni az országot.⁵⁶⁾

Vladisláv július' 22.eig mulatozék Székesfehérvárott, hol a' nemzet' szabadságait külön oklevél által is megerősítette,⁵⁷⁾ 's viszont a' rendeknek írásban foglalt ígérétét vette,⁵⁸⁾ hogy valamint őt törvényes királyuknak ismerik, úgy hűséggel is fognak iránta viseltetni. Miután Rozgonyi Simon érdemeinek némi jutalmául az ország' főkancellárjává neveztetett, 's más hívek dús adományokkal ellátattak, a' királyi udvar visszatért Budára.

56) Dlugoss, XII. Callimachus, de rebus ab Uladislao Polonorum atque Hungarorum rege gestis libri tres, I. Schwandtnernél.

57) Kovachich, Suppl. ad Vest. Com. I. k. 66. l. Az oklevél II. Endre' arany bullájának, 's III. Endre' 1298. ban és I. Lajos' 1351. ben kelt törvényeinek megerősítését foglalja magában. Figyelmet érdemel, hogy a' rendek az elsőből a' 31. czikkely' záradékát, mely a' nemesség' ellenállási jogáról szól, tekintettel a' körülményekre kihagyták. A' nemességnek felmentése a' tized alól újra kimondatik; a' pápai rendvények' ereje a' királyi placetumtól tétetik függővé, 's a' t.

58) Ugyanaz, Vest. Com. 235. l.

III.

A' törökök tavali hadviselésöket, mellyhez Vladiszlávot szövetségesül hívták, folytatván, Nándorfehérvárt már több hónap óta ostromolták. A' király, mihelyest Magyarországba érkezett, Muradot követség által felhívta, hagyna fel az erősség' ostromával, 's tanusítaná imént Krakóba üzent barátságát azáltal, hogy az ellenségeskedésről lemond, miután az ország öt, Vladiszlávot, választotta királyául. De Murad fel sem véve a' tizenhat éves ifju' üzenetét, 's a' követet magánál marasztva, hogy hatalmának tanúja legyen, folytatta a' vívást. Nándorfehérvárott Thallóczy János vránai perjel, Máténak testvére volt parancsnok, vitéz férfiú, 's a' hadi tudomány' új találmányaihoz, a' löpor' és a' tűzfegyverek' alkalmazásához értő. A' törökök száz naszádról szórtak köveket a' várfalakra, de Thallóczy éjjel meg' kitöltette a' házakat, 's tüzcsövei, mellyek öt, sőt tíz golyót lőttek ki egyszerre, a' vívók' sorait naponkint ritkitották. A' török vezér, Ali, Brenez' fia, földalatti árkot ásatott az erősséghez, mit annál biztosabban vélt tehetni, mivel délkeletről jókora domb elrejtette a' munkásokat. Egy kém nyilat röpített a' várba, 's a' nyíllal írást, melly Thallóczyt Ali' szándékáról értesítette. Az ernyedetlen várnagy ellenárkot ásatott, gyúanyagokkal megtöltette, és a' vívókat, midőn már kezökben vélték a' várt, az árokba fojtotta, a' levegőbe röpítette. Murad, miután hat hónapnál tovább tartott az ostrom, melly néki tizenhét ezer emberébe került, felhagyott sükeretlen erőködésével, veszteségének palástolására Vladiszláv' követét fenyegető üzenettel vissza küldte Budára, és a' szerb földről több ezer foglyot Drinápoly felé hajtattott.⁵⁹⁾

59) Thuróczi, IV. 35. Ducas, XXX. Chalcocondylas. Dlugoss, XII.

E' közben Erzsébet, miután augusztus' 1.én kelt levele által Erdélyt ⁶⁰⁾ 's a' felső magyarországi városokat fia iránti hűségre intette, két nappal később Fridrik római királynak, házi koronáját kétezer ötszáz magyar aranyért két évre zálogba adta. ⁶¹⁾ Augustus' 23.án még öt ezer aranyat vett tőle kölcsön, 's oltalma alá adván magát, ezentúlra őt akarta Albert helyett gyámul fiának, kit néki az ország' koronájával együtt általadott. November 23.án kilencz ezer 's december' 2.áni kétezer aranyat adott neki Fridrik, az özvegy' ausztriai urodalmait vévén értők zálogba; 's a' következő év' elején Soprony városát is nyolcz ezer aranyért ideiglenes birtokába kerítette. ⁶²⁾ A' visszasz úton szerzett pénz gyászos czélra, cseh zsoldosok' fogadására fordítatott, kik Giszkra János' főparancsnoksága alatt az ország' felső megyéit féken tartásák, 's kik, mint Ziska' és Prokop' növendékei, husszita dühhel tépték a' hazát. Pozsony, Győr, Komárom, 's Körmöcz még folyvást Erzsébet' kezében voltak, és Esztergomból Szécsy Tamás; az ismét Erzsébethez pártolt érsek' öcsese, gyakrabban ki-kitörvén, a' főváros' környékét pusztította, 's Felhévizet, Budának egyik külvárosát, Vladisláv' szemeláttára felgyújtotta. Gara László, végre, ki Budáról, mint a' király' eskütt ellensége ment jószágaira, az ország' délnyugoti részeiben emelt zászlót; 's így, miután a' Vladisláv által kezesség mellett szabadon bocsátott Cilly Ulrik 's atyja Fridrik is László' nevében dulták a' dunántúli megyéket, Diakovár-

60) Katona, XIII. k. 128. l.

61) Kollár, *Analecta monument. omnis aevi vindobon.* Bécs, 1762. II. k. 842. l. Az eddigi közvélelényt, hogy az 1440. aug. 3.án zálogba vetett korona a' magyar királyi korona volt, megegyezik Birk, *Quellen und Forschungen* 216 's kk. II. Lásd: Hunyadiak kora Magyarországon, írta Teleki József, Pest, 1852, I. k. 236. l.

62) Kollár, az id. h. II. k. 845—870. l.

tól Szekszárdig, és Zágrábtól 's a' stájer szélektől Veszprémig lobogott a' polgári háború' szövétneke. ⁶³⁾

Nándorfehérvár' hősi őrsége 's az ozmán sereg' visszavonulása Hunyady Jánosnak módot nyújtottak dandárait a' szörényi bánságból az ország' belsejébe hozni. Újlaky Miklós' hadaival 's egy lengyel dandárral egyesülve Gara László ellen indult. Bátta' vidékén a' mohácsi Duna' jobb partján az ellenséges zászlósok egymásra találtak. Számra majdnem egyenlők, — mert Bothos Endre, Koroghy János és Tamásy Henrik is Gara' táborában voltak fegyvereseikkel, — egyenlő dühhel támadtak egymásra. De Hunyadynak hadi felsőbb-sége eldöntötte a' tusát; Bothos Endre halva maradt, 's vele kísérőinek feles száma; Tamásy Henrik fogságba esett; Gara László és Koroghy János megfutamodtak, 's híveik közül többen a' siklói és simontornyai erősségekbe vették magokat, ők Esztergomba siettek a' királynéhoz, ki a' gyász hír' hallására ismét Pozsonyba vonult. ⁶⁴⁾ Vladisláv, hogy a' fővárost Szécsy Tamás' merényletei elől biztosítsa, Esztergom ellen indult, 's ennek erősségeit — a' vártól délkeletre eső Szenttamás is meg volt erősítve, — körülkerítette. Az ostrom elhúzódott, 's a' vívók' és az őrségbeliek' sorai egyiránt ritkultak. Az érsek nem nézhette továbbá, mint ölik egymást az onegy hazának gyermekei, 's fegyvernugvást indítványozott. Vladisláv egész készséggel reáállott, mert a' fegyvernugvás azt is eszközölle, hogy Budának külvárosai fel-lelekzhettek elvégre. ⁶⁵⁾

63) *Tota plebs hungarica* — így kiált fel Thuróczy, — *scinditur, omnisque dilectio dissoluta mutuum ruit in damnum...* Hi qui colunt quique meditantur astra, regnum Hungariae signo subiacere sagittarii, non vacue posuere. Nam incolae illius ... quum extraneis rebus sanguinique parcunt peregrino, alterum fundunt cruorem, et in seipsos mutuo saevientes, ... gazam rapacem in praedam convertunt.

64) Thuróczy, IV. 31. Bonfini, d. III. l. 4. Dlugoss, XII. Callimachus, II.

65) Thuróczy, IV. 33.

Esztergom alól a' király a' Cillyek ellen indult, kik Horvátországban 's az ezzel határos Szalában iszonyatos pusztításokat vittek véghez, 's kik ellen már korábban Bánfy István' vezérlete alatt több zászlót küldött volt Vladisláv. A' Cillyek' hadnagya, Vitovetz János, 1441. martius' 1.én Szamobornál Horvátországban Bánfyt megverte, 's őt magát és vitézeinek színét elfogta. Ezen győzelem Szombathelyig 1441. hozta a' Cillyek' dandárait, hol a' király hiába ügykezett Vitovetzet sánczos táborából a' síkra kicsalni. Több aprólékos tusák után — Vladisláv' seregének egyik része Szalában Kigyóst és Pakát visszavette — a' hadviselő felek aprilis' 19.én egyességre léptek. Cilly Fridrik' és Ulrik Bánfy Istvánt 's többi foglyaikat szabadon bocsátván, jobbágyi hűséget fogadtak Vladislávnak, ez pedig őket magyar urodalmaikban megerősítette, 's Ulrikot, ki minapában csak kezeség mellett bocsátatott el, tökéletesen szabadnak nyilvánította, a' túsokat is eleresztvén, tíznek kivételével, kik továbbá is Vladisláv' kezében maradjanak, míglen a' Cillyek az általuk elfoglalt erősségeket visszaadandótták. ⁶⁶⁾

Ausztriai Fridrik még 1437. ben tiltakozott a' Cillyeknek német birodalmi hercegekké emeltetése ellen, 's ezeknek okuk volt függetlenségöket, mellyet szemben az ausztriai hercegekkel Zsigmond császárnak köszönhettek, komolyan félteniök, mióta Fridrik római királylyá választatott. Ez' okon is, — hogy imént felfüggesztett túsajokat Fridrikkel erélyesebben folytathassák — közeledhettek Vladislávhoz, 's közbenjárásukra történhetett, hogy Albert ausztriai herceg

66) Ugyanaz ugyanott. Dlugoss, XII. *Chronica der Grafen von Cilly*, Hahnál, *Collectio monum.* II. k. 698. 's kk. II. I. Vladislávnak „in descensu nostro campestri exercituali prope opidum Sabarie, feria quarta proxima post festum pasce domini anno ejusdem 1441“ kelt oklevelei, Katonánál, XIII. k. 150. l. és Chmel, *Materialien zur österr. Gesch. aus Archiven und Bibliotheken.* Bécs 1837 — 1838. I. k. 64. l.

Marczaly Imrét, Thallóczy Máténak követlársát Krakóban, Vladisláv' kezessége mellett szabadon bocsátotta; ⁶⁷⁾ valamint a' most Pozsonyban tartózkodott, és reményétől, hogy Fridrik' nejévé válhatik, elejtett Erzsébetet is a' Cillyek, 's velők az esztergomi érsek birhatták rá, hogy Vladislávval alkudozásba ereszkedjék. Az egész nyáron át folytatott értekeződésnek nem volt eredménye, mert mióta Csehországban mindkét párt felhagyván szándékával, új királyt választani, László' teljeskorúságáig egy katolikus 's egy kelyhes kormányzó' gondjaira bízott az ország, Erzsébet ide át is fiának jogait a' királyságra makacsabbúl mint valaha oltalmazta. Azon körülmény, hogy fiát 's a' koronát Fridrik római király' kezébe adá, ki Gara Lászlót, midőn ez ügyeiben hozzá jőne, elzáratta, okúl adván, hogy népei prédálni jártak Stíriába, — többeket elidegenített a' királynétől, de most azon volt, hogy e' hibáját helyrehozza. Követei Pozsonyból Németújhelybe mentek, 's gyermekeit és a' koronát visszakívánták; de Fridrik midőn Erzsébet ezen kívánságát az ausztriai országgyűlésen ismételte, követelvén, hogy fia 's a' korona legalább Magyarország' tözsomszédságában őriztessenek, — gyámi jogaira hivatkozott, mellyeknél fogva a' gyermeket magánál tarthatja, a' koronát, miután az Erzsébetnek kölcsönzött őszletek még nincsenek visszafizetve, ki nem bocsátotta, és Garát, bár mint esdekelt Erzsébet szabadlábra helyeztetéseért, fogságban marasztotta. ⁶⁸⁾

67) Chmel' id. m. I. k. 65. l. Vladisláv' oklevele kelt Budán 1441. majus' 30. án; a' kezesség ötven ezer magyar aranyból állott. Ugyanaz nap Thallóczy Máté is húsz ezer aranyról szóló kezeslevelet adott Albert herczegnek, mint Chmel' e' jegyzetéből láthatni: „1441, may 30. Mathko von Tallonz, Banus in Dalmatien, Croatien und Sclavonien, gibt dem Herzog Albrecht von Oesterreich einen gleichen Bürgschaftsbrief. (20,000 ungarische Gulden Pön.) Geheimes H.-Archiv.

68) Recensio iurium et postulatorum Elisabethae Alberti imp. et r. viduae Frid. III. imp. in comitiis statuum

Vladiszláv e' közben Giskra ellen, ki Felső-Magyarországban, mint a' bányavárosok' főkapitánya, Erzsébet' nevében Pozsonytól Kassáig parancsolt, 's hadait Eperjesnek és a' Szepesség' nagyobb részének elfoglalása után már Gömörbe és Tornába is eregette, sereget küldött Czapek János' vezérlete alatt, melly Perényi Miklóst 's a' hű Késmárkot támogassa, és mindenekelőtt Kassát visszafoglalja. De Giskra a' magyarlengyel hadat Kassa' falai alatt Octoberben megverte, Késmárkot, melly eddig Perényi' kezében volt, szintén megszállotta, 's a' várost egy polgárnak árulása által kezére kerítette; az erősség mindazáltal magyar-lengyel kézben maradt. Gömörben szerencsésebbek voltak a' király' fegyverei: Rosnyót visszavették 's a' cseh őrséget felkonczolták. Nagyszombat' vidékén is véletlenül megjelent egy Thanczin Endre nevű lengyel hadnagy 's a' várost elfoglalta.⁶⁹⁾

A' király Pozsony ellen készült, mellynek lakosai a' Rozgonyi István által Vladiszlávnak megtartott⁷⁰⁾ várhegyi erősséget ostromolták, 's mellyet Erzsébet székhelyéül választott. A' város' polgársága Béctől kért segédet; 's Erzsébet is Győrből, hová az ostrom' zajából költözött, felszólította a' bécsieket, küldenének fegyveres népet, löport, ágyúkat, 1442) 's nyilakat a' pozsonyiak' oltalmára. A' megkeresettek teljesítették a' kérést, de Erzsébet' költségein.⁷¹⁾ Vladiszláv februárius' elején Pozsonyt bekerítette, 's a' város' éjszaki

austr. praesentem directa, Kollárnál, *Analecta monum. omnis aevi vindobonensia*, II. k. 915. és 988. l.

69) Dlugoss, XII. V. ö. Callimachus' és Bonfini' jegyzetivel e' hadviselésről.

70) Rozgonyi István 1440. ben „in festo b. Lucae evangelistae“ fogadást tett Erzsébetnek, hogy a' várt 1441. sz. György' napjáig kezére juttatja; de vagy azért, mert Erzsébet a' mit érte ígért, meg nem adta, vagy talán azért, mert Rozgonyi a' fogadás által csak azt akarta elérni, hogy az erősség ideig-óráig ostrom ellen biztosíttassék, a' várnak altaladása elmaradt. Az illető oklevelek Katonánál, XIII. k. 120. l.

71) Kollár, *Analecta omnis aevi vindob.* II. k. 1026. l.

részét keményen lödöztette. Annyit eszközölt, hogy Rozgonyi a' szükségességekkel elláthatta az erősséget, de ennek felmentésére szorítkozott az öszves hadviselés, mert a' kemény téli időben, ellenséges környéken — Mosony, Soprony, Győr és Komárom Lászlóhoz ragaszkodtak — az élelem' hiánya, melly rakásra dögleszté a' lovakat, rövid idő mulva véget vetett az ostromnak. Április' elején Vladiszláv és serege leérkeztek Budára. ⁷²⁾

A' mult évben segédül jött lengyel dandárok vissza-indultak hazájokba. Rozgonyi Simon egri püspök, székvárosába kísérte a' távozókat, 's Egerben megvendégelte őket. Vig lakmározás után gazda és vendégek mély álomba merültek. 'S íme, hajnalban, Giszkra' egyik hadnagya Thalafuz — Dlugoss Telephusnak írja a' kalózt — Egerre tör, a' várost kifosztja, 's a' szabadban legelő lovakat, és Odrovasz Péter lembergi főispánt, kit kézre keríthetett, magával viszi Kassa felé. De Rozgonyi és vendégei rövid idő mulva nyomában voltak, 's Olnod' ura, Czudar Jakab, ki eddig Vladiszláv és László között ingadozott, szintén a' cseh had ellen fordulván, Thalafuz nemcsak öszves zsákmányától elütetett, hanem önmaga is fogságba esett. A' püspök, Egernek feldulását még bővebben boszulandó, lévai Cseh Lászlóval az Erzsébethhez szító bányavárosokra tört, 's névszerint Selmecket kifosztotta és felgyújtotta. ⁷³⁾ Giszkra' személyes hadjáratai szerencsésebbek voltak, mert september' 14.én Czaika és Komorovski lengyel hadnagyokat Eperjes' vidékén megverte, 's a' Czaika' kezében volt berzeviczei erősséget, sőt Richnót is Perényi Miklós' egyik várát, több hónapig tartott ostrom után elfoglalta. Az éhség, nem a' vivók elől rakták le az őrségbeliek Richnóban fegyvereiket, 's csak azon fel-

72) Dlugoss, XII. Callimachus, Schwandtnernél.

73) Selmece városának levéltárában egykoru jegyzet Belnél, Not. Hung. IV. k. 576. l.

tétel alatt, hogy öszves vagyonukkal szabadon kiköltözködhessenek. Az egri főpap' segéde, melyre bizton számot tartottak, elkésett; 's midőn Rozgonyi a' várt Giskra' kezében látta, több apró tusák után, fegyverszünetre lépett a' csehhel, 's hogy őt magának megnyerje és legalább saját urodalmait biztosítsa, egyik hűgát hitvesül adta neki. Giskra a' magyar foglyokat szabadon bocsátotta, Simon a' cseheket. A' lengyel foglyok továbbá is Giskra' kezében maradtak, mi arra látszik mutatni, hogy az egyezkedés nem történt Vladisláv' hozzájárulásával, 's mi nem minden ok nélkül keserű panaszt ad Dlugoss' tollába.

E' közben Hunyady János, eddig szörényi bán és temesi gróf 's Garán és társain vett győzelme óta Újlakyval Erdély' vajdája, ⁷⁴⁾ az ozmánok ellen fordult, és tizenöt évi diadalcyclusát megnyitotta. Izsákbeget, Murad' rokonát, ki rögtön Nándorfehérvár előtt termett, Végszendrőbe visszaszorítja, 's hirt vevén, hogy Mezet-beg Erdélyre tört, elébe siet. ⁷⁵⁾ 1442. martius' 18. án Gyulafehérvárról Lépes György erdélyi püspökkel a' Maros - Szentimre' környékén táborozó ozmán sereget felkeresi. Midőn az ellenség' roppant számát látja — ott volt a' szultán' europai öszves lovassága — visszavonul; de a' püspök, kit heve elragadott, nem bontakozhatván ki a' török sorokból, az Ompoly vizénél lefordult lováról és nyomban lenyakasztatott. ⁷⁶⁾

Mezet-beg, zsákmányt zsákmányra halmozva, Szeben elébe ért, melynek kincseit erős falak és kitűrő lakosok oltalmazták. Az ostrom elhuzódott, 's Hunyadynak ideje volt, a' Gyulafehérvárt környező megyék' dandárait 's a' székel

⁷⁴⁾ Nagy Lajos óta, úgy látszik, szokássá vált, Erdélyt két vajdára bízni.

⁷⁵⁾ Thuróczi, IV. 36. V. Lászlónak 1453. b. kelt oklevele, Katonánál, XIII. k. 144. l.

⁷⁶⁾ Lépes György' sirírása Katonánál, XIII. k. 216. Thuróczi, IV. 37.

daliákat maga körül gyülekeztetni. Tetemesen megnövekedett, 's részben löcsövekkel felfegyverzett és néhány ágyúval ellátott serege, melyhez Újlaky Miklós is csatlakozék, Szeben' falai alatt találkozott a' török erővel. Kémei hírül hozták, hogy személyét, öltözetét, paripáját a' legkisebb részletekig irta le Mezet-beg az övéinek, 's hogy a' török erő' legvitézbbjei csak öreá, a' sereg' azon részére, hol ő leszen, fogják magokat vetni: ha őt kezökre keríthetik, a' győzelem — tudják — az övék. Hunyadynak ezzel kezében volt a' kulcs az ozmánok' csatarendéhez, 's ki volt mutatva a' magáé. Egyik hű, áldozatra kész vitéze, Kemény Simon, a' vajda' öltözetét, fegyverzetét magára vette, a' vajdának paripáján osztogatott parancsokat a' vakmerő dandárnak, melylyel őt Hunyady körülvétette. Az ozmánok egész erejüket a' seregnek e' szárnyára vetették, 's Hunyady e' közben megkerülvén az ellenség' homlokzatát, dandárainak nagyobb számával oldalrohammal vágatott Mezetbeg' sorai közé. Ezek már kezökben vélték a' diadalt, midőn Kemény Simon, kinek Hunyady most segédet volt hozandó, hősi ellenállás után halva terült el; dühökben és örömben nem vették észre, hogy mindenünnen Hunyady' ágyúi és lövészei által körülkerítvék. E' pillanatban a' Szebenből kirohanó polgárság az ozmán tábor' magyar foglyait felszabadította, 's Mezet-beg' hátsó zászlait megingadoztatta. A' győzelem ki volt víva. Garmadákra döltek az ozmánok. Húszer halottat hagyva magok után, — köztök Mezet-beget és fiát is, — szpahik és köznép megfutamodtak. A' magyarok közül három ezer maradt a' csatatéren. Hunyady utóbb a' tövisi völgyben kolostort építtetett hős feláldozásuk' emlékére, most a' futamodók után rohant, kikből az oláh havasok' szorosaiban magyar karok még több csoportot vágak rakásra. Vlad Drakul fiait imént kezesekül adá Muradnak, hogy az ozmán felsőbbség ellen nem fog rugdalódní; most megemlékezett hűbéri

viszonyáról a' magyar koronához, 's hódolatát bejelentette. Hasonlót tettek Moldvának vajdái István és Illés, kik hüvédi állást fogván Vladisláv irányában, a' lengyel korona helyett a' magyart uralhatták felsőbbjökben. 77)

IV.

Míg Hunyady a' birodalom' szélein örök dicsőségének első alapját veté, benn az országban remény mutatkozott a' polgári háború' undokságainak szünetezéséhez. IV. Eugen pápa nem viseltetett idegenséggel Vladisláv iránt, ki néki, miben lehetett, örömet kedvére járt, 's kitől közvetlenül a' török erőnek megtörését, 's közvetve a' római egyházzal vallási egyesülésre lépett görög császár' megmentését inkább remélhette, mint László' környezetétől. A' pápa' hajlamának leküzdésére 78) Fridrik király is Eugen elébe hozta az ország' 's illetőleg László' ügyét, olly levélben, melly a' gyermek' őseinek érdemeiket az egyház 's a' szentszék körül bővségesen fejtegette. Eugen 1442. tavasszal Cesarini Julian bibornokot, ki Baselban, 's a' zsinat' nevében a' hussziták ellen ügyességének és erélyének fényes jeleit adá, szentszéki követül Magyarországba küldötte, Vladisláv és Erzsébet között helyreállítani a' békét. Fridrik királyt ügyei még a' múlt év' vége felé Németország' belsejébe vitték, 's Erzsébet,

77) Thuróczi, ad id h. a' vilézt, kivel Hunyady öltözetet, lovat 's a' t. cserélt, 's kit Benkő (Milkovia, II. k. 349. l.) után Keménynek hí a' magyar történet, „Simon de Kamonya“-nak nevezi. Bartoss, Dobnernál, I. 206. l. Ducas és Chalcocondylas. Bonfini, d. III. l. 5. A' török források Hammernél, I. k. 451. l. Fejér, C. D. VIII. r. 2. d. a' bevezetésben.

78) „Sicut accepimus — írja Fridrik a' pápához intézett levelében — magnopere quidam instant, ut sua sanctitas titulum regni hujus (Hungariae) in alium transferat, multa illinc emolumenta tum sanctitati tuae tum regno praefato provenientia dicentes“.

kinek már bő alkalma volt sógorának jellemét kiismernie, 's ki nem hogy segédet remélt volna tőle, örömmel szemlélte, midőn a' Cillyek őt Kraiuban háborgatták, készséggel járult az alkudozáshoz. Pozsonyból Győrre jött, hol hiveivel, a' greczi fogságából elvégre kibocsátott Gara Lászlóval 's az esztergomi érsekkel tanácskozott; és Julian bíbornok következő feltételekkel érkezett Budára: Vladisláv lemond a' magyar királyságról, de eddigi költségeinek pótlásául a' szepesi városok végkép Lengyelországba keblesítetnek, 's a' magyar korona' jogai Galicziára, Podoliára, és Moldvára megszűnven, jogot csak Lengyelország tarthasson e' tartományokra. Erzsébet' idős leánya Anna, 1439. óta Vilmos szász herceg' jegyese, hitvesül adatik Vladislávnak, 's véle két száz ezer arany, vagy ezeknek lefizetéseiglen Szilezia' birtoka. Lászlónak tizenöt éves koráig Vladisláv fogja nevében Magyarországot kormányozni; ha László örökösök nélkül múl ki, Vladisláv legyen Magyarországbán utóda. Végre, Kazimir litván nagyherceg, Vladisláv' testvére, Erzsébet' hasonnevű leányának jegyeztessék el.⁷⁹⁾

A' lengyel nagyok minden habozás nélkül jártak hozzá 's járhattak is e' feltételekhez, de a' magyar rendek, 's kivált Hunyady, ki tizenöt ezer vitéznek élén újabban nyolczvan ezer törököt vert meg a' vas - kapunál, — a' begek közül a' legjelesebbek halva maradtak, és ötezer fogoly, kétszáz zászló esett magyar kézbe, —⁸⁰⁾ 's kinek alapos reménye lehetett, mind Havasalföldet mind Moldvát szorosabban mint valaha Magyarországhoz fűzni, illyes alapon visszautasították az egyezkedést. Hunyady levélben, mert a' törökök miatt nem hagyható vala oda a' széleket, tiltakozott illyes

79) Dlugoss, XII. Callimachus, II.

80) Thuróczy, IV. 38. Bonfini, d. III. l. 5. Dlugoss, XII. A' török források Hammernél. — Hunyady e' győzelme után az ozmánokhoz szító oláh vajdát, Drakulát, letette, Dánt emelvén helyébe.

béke ellen. Vívjunk meg inkább ezer veszélylyel — így írt — sem hogy a' birodalom megcsonkítassék; az országtól nemcsak örökre, de még ideiglenesen sem kell valamit elidegeníteni. Gyalázat érné a' magyart, ha atyáinak örökségét nem adná épen, egészen át fiainak, unokáinak. — 81) 'S mert Hunyady' nézetében Vladisláv' valamennyi magyar tanácsosai osztozkodtak, Julián, Ujlaky Miklós' 's más magyar nagyok' kíséretében visszament az akkor már Pozsonyban volt királynéhez, új alapon kísérteni meg a' béke' eszközését; 's az új alap az volt, mellyet Gara még 1440. januariusban ajánlott Erzsébetnek: házasság Vladislávval. Julian e' végre azon volt, hogy a' felek személyesen találkozzanak egymással; és az Erzsébettel jövő évi junius' 24.ig kötött fegyverszünet' egyik pontja szerint Vladisláv és Erzsébet september' 22.én Esztérgomban személyesen fognak összejönni állandó béke' eszközzésére. Az összejövetel, nem tudni mi okból, elmaradt, 's még Cilly Fridrik' közbenjárása volt szükséges, hogy Julian bibórnok czélt érjen elvégre. 82) Vladisláv novemberben Szentmártonba jött, honnan Katalin' napján Győrre átlovagolt, mellyet Erzsébet, félelmében, csehekkel és ausztriaiakkal megrakott, 's mellynek püspöki várteremében a' tizenhatsz éves ifju 's a' harminczkét éves özvegy kezét fogtak. Három hélig tartott alkudozások után a' béke megalakult, 's a' győri székes egyházban magyar, lengyel és német nyelven kihirdettetett. 83) A' békekötés' feltételei soha

81) Bonfini, d. III. l. 5.

82) Az alkudozások' ezen stadiumát, mellyről eddig csak hézagos ismeretünk volt, felderítette gr. Teleki József: Hunyadiak kora, I. k. 304—309. II. — Teleki' nevét Prayé és Katonáé mellett — tiszteletre méltóbb neveket nem ismerek a' magyar irodalomban — említeni az utókor; magasabb és többoldalú műveltség, 's az ország' főhivatalaiban szerzett tapasztalás őt még felökre emelik. Én ezereknek szolgálók tolmácsul, midőn ohajtásomat fejezem ki: jelennék bár meg minél előbb az egész munka.

83) Dlugoss, XII. — Bartal még minapában, hivatkozással

sem jöttek nyilvánosságra, de abból, mit Aeneas Sylvius és Dlugoss, kiknek elseje Lászlóhoz, másika Vladislávhoz közel állottanak, írva hagytak, nem minden valószínűség nélkül következtethetni, hogy Erzsébet az ifjuval házasságra volt lépendő, ⁸⁴⁾ 's hogy ennek ígéretét birta, miszerint Fridriket Lászlónak és a' koronának kiadására fegyverrel is kényszerítendi. Azonban, mindez csak sejdítés; mert Erzsébet, ki a' távozó Vladislávnak ígéretet tett, hogy rövid idő múlva lejő. Budára, három nappal a' békekötés után, december' 24. én, még mielőtt ennek pontjai írásban foglaltattak volna, méhbajban meghalálozott. ⁸⁵⁾ Vladisláv — írja Dlugoss — több napig szünet nélkül buslakodott, mert azon hajlamánál fogva,

Hormayr' archivumára, Prayt tévedésről vádolá, hogy a' békekötést megtörténtnek írta; de a' nagyérdemű férfiú vádját vissza fogja venni, ha Chmelnél, *Materialien zur österr. Gesch.* I. k. 113. l. Julian bibornoknak Fridrik római királyhoz intézett e' sorait olvassa: „Nemo erat qui non reputaret non solum difficile sed quasi impossibile, quod inter ipsam d. reginam et hunc d. regem pax ulla ratione concludi posset, et nichilominus per institutionem dietae dietae apud Jaurinum, et veniente prefato domino rege ad sanctum Martinum, intervenientibusque tractatoribus ac mediatoribus ex utraque parte, tantum fuit laboratum, quod infra tres quasi ebdomadas mediante gratia dei, apud quem nichil est difficile, pax illa fuit conclusa.“

84) Aeneas Sylvius, Kollárnál, *Analecta vindob.* II. k. 116. l.: Julianus matrimonium practicabat, quamvis longe annosior regina quam rex esset. Sed habent suam quoque miseriam reges, ut uxores non sibi sed regno ducere cogantur.

85) Bartossii chron. Dobnernél: Anno 1442. in vigilia natiuitatis domini mortua est domina Elisabeth. Dlugoss, XII.: post triduum, quam conclusa pax est, mortua, et in Albaregali in sepulcro viri sui, Alberti regis tumulata est. Találkoztak, kik halálát méregnek tulajdonították, és szerintök a' méregkeverő Vladisláv lett volna. Egy némettollu történetírónk, hogy a' kölesönt visszaadja, színre a' Rozgonyiakat veszi gyanúba, de úgy, hogy a' finomabbak Fridrikre értsék, kit a' censura miatt ovakodott világos szavakkal e' büntettről vádolni. A' történt méregkeverés több mint valószínűetlen, 's így semmi szükség, mesterségesen kisütögetni, ki volt legyen a' gyilkos; főleg, ha a' censura' erkölcstelen járma alatt Pál helyett Pétert kellene gaznak mondani.

melylyel most iránta viseltetett, a' közügy' jobbra fordulását tőle várta.

[1443.] Erzsébet' halálát kivált Giskra 's társai: Axaith és Thalafuz örömmel érthették meg; a' béke tisztára fogta volna söpörni az országot e' rablóktól. Az első követei által Fridriket értesítette, hogy Rozgonyi' húga őt távolról sem vonta Rozgonyi' pártjához, 's hogy, ő csak azért lépett e' házasságra, mert általa László' ügyét még inkább elősegítheti. És Szepesváralját, melly ipának hűségére volt bízva, 's mellyet erővel nem volt képes bevenni, csakugyan ez' úton rántotta Vladiszlávtól magához. Gara Lászlót és Szécsy Dénest Erzsébet' halála újból tova ejtette Vladiszlávtól, 's Győrt várnagyai: Farkas László és Kollár Péter három ezer aranyért Fridrik' kezére játszották. A' polgári háború ismét 's nagyobb erővel tör ki, ha Fridrik nem viseltetik László' pártja iránt is bizalmatlansággal, kivált mióta ez a' koronás gyermeket Pozsonyba sürgeté küldetni; 's ha Julian bibornok kevésbé fáradoz az alkudozások' újabb megnyitásán.

Az 1443. diki év' elején Budán országgyűlés volt,⁸⁶⁾ mellyen a' rendek újabb hadviselésre ajánlkoztak a' törökök ellen, ha Fridrikkel méltányos feltételek mellett békére léphetni. Hunyady tüstént készülleteket tett a' hadviseléshez, mellynek megnyitására országszerte segedelem rendeltetett szedetni;⁸⁷⁾ 's a' készületek már tetemesen haladtak előre, midőn június' 9.én ismét országgyűlés tartatott, mellyre mindkét király' felekezete volt hivatalos, de mellyen csak Vladiszláv' hívei, kik egyébiránt, kivált Erzsébet' halála óta az országnak jóval nagyobb részét tették, jelentek meg. Julian minél nagyszerűbb hadviselésre hívta fel a' rendeket az ozmánok ellen, 's Eugen pápa' nevében nagyszerű pénzsegé-

86) Hunyadinak 1443. aprilis' 25.én kelt levele, melly a' „Hunyadiak korát“ berekesztő Oklevéltárban fog megjelenni.

87) Gr. Teleki József: Hunyadiak kora, I. k. 320 l.

det, a' nyugoti fejedelmekében tettelegesen részeltetést ígért. Az agg Brankovics könyös szemmel esdeklett: vennék tekintetbe király és rendek az ő nyomorú sorsát, 's kelnének fel a' törökök ellen, kik őt földönfutóvá tették, 's viruló két fiát szemök' világától és férfiaságuk' velejétől megfosztották.⁸⁸⁾ Könyörgésének támogatására Hunyady Jánosnak egy levelét olvastatta fel a' rendek előtt, melyben a' hős férfiú őt az ozmán birodalom' belső szakadásairól értesíti, úgy arról, hogy a' jelen pillanatban, ha Drinápolyból Nándorfehérvárra visszajött kémeinek hitelt adhatni, harmincz ezer lovas elégséges volna, halálos csapást mérni II. Murad' europai birodalmára.⁸⁹⁾ Király és rendek lelkesedéssel válaszoltak a' bibornok' felhívására, 's a' nép, mely a' négy nappal azelőtt országszerte dühöngött földrengésben Isten' úját látta, nyugtalanul nézett a' napnak elébe, mellyen a' keresztet felvehesse.

Juliant minden, a' mit tapasztalt, megnyerte Vladisláv' ügyének, 's a' bibornok maga mellé vevén Péter váci püspököt és Lasoczki Miklós krakói dékánt Bécsbe sietett Fridrikhez, és a' keresztyénség' nevében, mellynek bajnokává leszen Vladisláv, méltányos feltételek mellett haladék nélkül békét sürgetett. De Fridrik, ki épen most Haimburgban párt-hiveivel gyűlést volt tartandó, mellyre a' budai országgyűlés' példáját követve, a' másik felekezet' embereit is meghívta, csak annyit ígért, hogy addig míg Vladisláv oda leszen a' törökök ellen, nem fog haddal menni az országra, kivéve, ha a' király' híveinek eljárása által arra kényszerítenék.⁹⁰⁾ Ezen ígéretet Vladisláv és Julian egyiránt odvasnak találták, mert a' lelkismeretlen Fridrik, ha a' király' távolléte alatt

88) Dlugoss, XII.

89) Joannes vayvoda domino despoto Rasciae, Chmelnél, Materialien zur österr. Gesch. I. k. 114. l.

90) Ugyanott, II. k. 112. l.: nisi forte taliter provocaretur, quod vi ad id faciendum cogeretur.

Magyarországra tör, könnyen fogott volna ürügyet találni eljárásának indokolására, — annyiival is inkább, mivel az eddig közte és Vladiszláv között ténylegesen fennállott fegyverszünetet, ennek hívei csak Fridrikre és Fridrik' német birtokaira, nem azon városokra és erősségekre, melyeket ide át kezében tartott, nem a' hozzá szító magyar felekezetre akarták érteni. A' bibornok ez' okon nem nyugodott, 's ha már nem volt módjában tökéletes békét eszközölni, legalább közelebb akarta hozni egymáshoz a' két fejdelmet, legalább annyit elérni, hogy Fridriket a' fegyverszünet' szabatosabb fogadására bírja. És mivel a' személyes találkozást, az egymással megismerkedést olly célravezetőnek tapasztalta, midőn a' mult évben Erzsébetet kell vala békére hajlítani, levelet íratott Vladiszlávval Fridriknek. Szívesen fogtunk volna — így hangzott a' levél — az atyafiságod által Haimburgba kitűzött gyűlésben részt venni, de készületeink a' törökök ellen minket híveinkkel egyetemben akkor is, most is az országban marasztanak. Jövő évi gyertyaszentelőre, mikorra, mint reméljük, Törökországból diadalmasan fogunk visszatérni, már most lehetne gyűlést kitézni, melyen személyesen fognánk találkozni, 's melly atyafiságodhoz és hozzánk egyiránt közel eső helyen volna tartatandó. Atyafiságodnak eziránti válaszát minél előbbre kikérjük.⁹¹⁾ — Június' 28.án, ugyanaz' nap, mellyen Vladiszláv' e' levele kelt, Julian is irt a' római királynak, az indítványozott találkozásnak üdvös eredményeket jósolt, 's abbeli nézetét fejezte ki, hogy Fridrik és párthívei Pozsonyba jöhetnének, Vladiszláv és az övéi Nagyszombatba, vagy pedig Fridrik Győrre, Vladiszláv meg' Szentmártonba; 's közel esvén egymáshoz e' két hely, kényelmesen történnék meg a' személyes találkozás, „s akkor azon

91) Vladiszlávnak Budán 1443. június' 28.án Fridrikhez adott levele, Chmelnél, ugyanott I. k. 111. l.

sógorsági viszony, mellyről fenségednek Bécsben, 's ezen király úrnak is szólottam, szintén megköttethetnék“.

Fridrik Vladislávhoz intézett válaszában sajnálkozását fejezte ki, hogy a' király, kit, mint várni lehetett, csak Lengyelország' királyának czímzett, nem akart személyesen vagy hívei által részt venni a' haimburgi gyűlésben, melly épen a' béke' eszközzésére tüzetett ki, „s ha atyafiságod követeket küld Haimburgba, a' miatt semmi hátrálás sem éri a' hadi készüléteket, hanem az egyik dolog meg fogott volna történni, a' másik meg' el nem mulasztatott volna“. A' Vladisláv által tervezett gyűlésen ő, a' római király, szeretne megjelenhetni, de baj, hogy az egyház' 's a' római birodalom' ügyei épen gyertyaszentelőre fognak vele Németországban gyűlést tartatni. Egyébiránt személyes találkozásuk' helyét és napját majd akkor lehet kitűzni, ha Vladisláv a' török földről visszajövendett, 's ezen találkozás' alkalmával jelét fogja adni a' levélíró, hogy Magyarország' nyugalmit szíven viseli, azért is mert császári polczán tiszte a' keresztyén népségeket egymással kibékíteni, azért is, mert rokona mind Lászlónak, mind Vladislávnak. ⁹²⁾ — A' Julian bibornoknak szóló válaszbán az elfojtott méreg rést keres magának. Ő, Fridrik, szereti a' békét és nyugalmat, de úgy tapasztalja, hogy mások ebben nem osztozkodnak vele. Jobbágyait naponkint bántják, fosztogatják a' magyarok, 's a' köszegiek, a' rohoncziak és szomszédaik épen minapában rohanták meg Soprony városát, mellyet ő zálogi czímmel bír, külvárosait felgyújtották, a' megfutamodott lakosok' vagyonát magokkal vitték, az öregek és gyermekek a' lángok' martalékivá lettek. Lásson a' bibornok utána, hogy a' baj orvoslást nyerjen;

92) Chmel az id. m. I. k. 116. l. E' levelet valószínűleg Schlick Gáspár fogalmazta, 's Aeneas Sylvius, a' királynak titkára, némi iránybeli változtatásokat tehetett benne, mert ott áll az utasítás: Domine Enea, aptelis hoc ornatus, effectu non mutato.

mert ha a' kár térítetlenül marad, ő, a' római király, azt el nem tűrheti, ámbár atyjafia', a' lengyel király' kedvéért szeretné ápolgatni a' békét.⁹³⁾ — Fridrik is említi válaszában, de Schlick Gáspár külön levélben is panaszt tett Juliánnak, hogy magyarországi jószágait — Zsigmond a' németujvári urodalmat ajándékozta neki — Vladisláv' egyik híve, Berencsy Pongrácz szünet nélkül dúlja, jobbágysait fosztogatja, épületeit felgyújtja, holott ő, a' császári főkancellár, mindig közönösen viselte magát, egyik felekezettel sem tartva, 's a' béke' és nyugalom' kedvéért megengedve, hogy jobbágysai mindennemű adók alá vonassanak. „Azért irasson uraságod a' király által Pongrácznak, hogy engem ne bántson . . . 's ha a' király úr őt engedelmességre nem szoríthatja . . . akkor lesz rá gondom, hogy miután én, a' béke' embere nem élvezhetem a' békét, mások se élvezhessék . . . Bizony, bizony, főtisztelendő atya, sokat ingereltetünk, és sokat tűrünk; ha az ellenfelekezet nem takaródnék a' keresztes haború' ürügyével, . . . már rég éreztétek volna ellenállásunkat, 's talán súlyos ellenállásunkat. A' házasságról (Vladisláv és Erzsébet' leánya között) szó sem lehet, hanem ha a' főtisztelendő atyaságod előtt tudva lévő feltételek alatt; de tartok tőle, hogy ezen ügyet nem lehet addig halogatni, míg a' királyok' találkozása megtörténendett, mert más oldalról nagyon sürgetik ő felségét“. — És ezen magát közönösen viselő, egyik felekezettel sem tartó ártatlan ember, ugyanazon tollal, melylyel Juliánnak, ki Vladisláv' ügyét neki ajánlotta, e' választ írta, megdicsérte a' nagyváradi püspököt, hogy hajlandóságot mutat megtérni, 's hogy magát a' római király' kegyeibe ajánlotta. „Főtisztelendő atyaságod nagy hasznát fogja látni szándékanak; rövid idő mulva roppant változások fognak történni, a' seb már érett, és kell, hogy a' genyedtség ki-

93) Ugyanaz, ugyanott, I. k. 117. l.

folyjon belőle; ... jöni fog, jöni fog az idő, 's már közel van, midőn a' többiek is valamennyien szeretni fognák, ha magokat úgy viselték volna, a' mint főtisztelendő atyaságod magát kétségtelenül viselni fogja".⁹⁴⁾

Illy viszonyok között és szemben ennyi alattomos düh-
hel, ennyi álnoksággal, Julian lelkismeretesebb volt, mintsem
hogy keresztes háborúra csöditse az ország' lakosságát, mie-
lőtt azt keresztyén ellenei elől legalább ideiglenesen biztosí-
totta. 'S ha rövid idő múlva Fridrik' követei Budára érkeztek
az alkudozások' folytatására, Juliáné volt az érdem. Vla-
diszláv több magyar 's lengyel nagyot, köztük a' nádort
bizta meg az értekezlettel, melly rövid idő múlva felbom-
landó vala, mert Hederváry, kinek dunántúli jószágait a'
győri várnagy pogányul sarczolta, módfelett éles volt. Mi-
dőn Fridrik' követei Lászlót Magyarország' királyának nevez-
ték, felpattant: a' magyar királyt Vladiszlávnak hívják, mert
királyául őt választotta az ország, 's az bárgyu volna, ki
a' hazafiak' jogát, magoknak királyt választani, kétségbe
akarná vonni. Hasonló értelemben 's hasonló hévvel szólott
a' krakói esperes. Nem czivódni jöttünk, — válaszoltak a'
római király' követei, hanem a' békéről alkudozni. Ha béke
kell, békét adunk; ha a' háború tetszik, attól sem vagyunk
idegenek. — Hordjátok el békéteket, — viszonzá Heder-
váry; 's csak Julian' és Vladiszláv' egyesült buzgalma esz-
közlé a' két évi fegyverszünetet, melly a' gonosz kezdet'
daczára ez' alkalommal mégis megköttetett, 's mellynek egyik

94) Ugyanaz, ugyanott, 117 — 119. ll. Schlick' Berencsy Pon-
grácza egyazon személy ama' szentmiklósi Pongráczczal, ki Thuróczy
szerint, „toti comitatui de Thurócz dominabatur, castraque Ovár, Berencs
et Ztrechen usurpans, in vastando regno nonminus ceteris atrox erat“,
kit az 1444. diki országgyűlés e' miatt fogságra vetett, 's kit Hunyady meg-
onnan kiszabadított, talán azért, mert a' türóczy zsarnok tíz évvel aze-
lőtt, fényes győzelmet vett a' törökön, győzelmet, mellyben Hunyadynak
is volt része, 's valószínűleg főrésze.

vezérelvét: hogy a' fegyvernyugvás necsak az ausztriai tartományokra, hanem Lászlónak magyarországi híveire is kiterjedjen, — csak nagynehezen sikerült Vladiszláv' tanácsával elfogadtatni. Mindenik fél ígéré, hogy a' fegyvernyugvás ellen vétőket keményen fogja megfenyíteni; de a' kárvallott is jogosítva legyen a' zabolátlanokat visszaverni, 's erőszakra erőszakkal válaszolni, a' nélkül hogy e' megtorlásban a' fegyverszünet' felbomlását láthassa az állodalom. Az egyik fél polgárainak igazságos követelése a' másik fél' törvényszékei által kielégítenek. A' király magyar beszéddel eresztette útnak a' bucsuzó követeket, 's az illető oklevelek néhány nappal később Pozsonyban kicseréltettek egymással. ⁹⁵⁾

A' Fridrikkel kötött fegyverszünet' következtében Giskra is szeptember' 1.én Rozgonyi Simonnal egy évi fegyvernyugvásra lépett Iglóban, olly feltétel alatt, hogy időközben Kassá' és Lőcse' vidékén, úgy a' bányavárosokban és az öszves Szepességben — szóval, az ország azon részében, melyet még Erzsébet reá bízott, vagy melyet azóta alávetett magának, a' közadót ő szedhesse. Egy úttal aziránt is történt megállapodás: hogy jövő évi gyertyaszentelőre, Vladiszláv és nagyai Budán, vagy Esztergomhoz közel eső alkalmas helyen, Giskra pedig és társai Esztergomban fognak gyülekezni, a'

95) Aeneas Sylvius, epist. 63. 81. összevetve Vladiszláv', Fridrik', Julian' és Schlick' felebbi leveleikkel. Chmel, Geschichte Kaiser Friedrichs IV. című zsémbeskedő munkájában, melynek érdemeit egyébiránt kivált midőn parányi tárgyakat fejteget, szívesen megismerjük, (hogy Fridrikben nagy, dicső fejedelmet lát, az ízlés' dolga, 's mi ugyan nem fogjuk őt cultusában háborgatni,) a' felebbi fegyverszünet' kötését 1444. re helyezi. Részünkről nem látunk elégséges bizonyító erőt okoskodásában, 's úgy vélekszünk, hogy Fridriknek 1444. majus' 21.én kelt oklevele csak a' közbenjött kicsapongások miatt szükségessé vált 's az országgyűlésnek szentmiklósi Pongrázs ellen tanusított szigorúsága által kiérdemelt megerősítése volt az 1443. diki fegyverszünetnek. Milly joggal lehetett volna Pongráczot és társait, megannyian Vladiszláv' híveit, illy kegyetlenül megbüntetni, ha 1443. ban nem kötött fegyverszünet?

polgári háborúnak bővebb alkudozások' útján teljes véget veltendők. ⁹⁶⁾

Vladiszláv ekkor már az al-Dunánál volt. Nyomban a' Fridrikkel kötött fegyverszünet' kihirdetése után, július' 22.én magyar és lengyel dandárok' s Julian bibornok' kíséretében — néhány keresztes csapat is volt velök — Budából kiindult ⁹⁷⁾ s a' szerb határszéleken Hunyady Jánosnak huszonöt ezer főre menő seregével egyesült, melyet a' hős férfiú jobbra Brankovics György' költségein maga körül gyűjtött. Az öszves hadi erő Nándorfehérváron alól átkelt a' Dunán, s a' Moravánál Izsák-beget, a' végszendrői várnagyot megtámadta és megverte. ⁹⁸⁾ Vladiszláv a' tartaléksereggel a' Moravánál maradt; Hunyady pedig tizenkét ezer válogatott lovassal, és a' betegség által Erdélyben marasztott Ujlakynak dandárával belebb indult, s Nisszát bevette, és miután emberei a' gazdag várost kifosztották, felgyújtatta. Ezebeg, Turakhanbeg s még egy harmadik basa, kik csapataikkal Nissza alá érkeztek, egyenkint, a' mint jöttek, megverettek. Hunyady a' futamodókat Sofiáig üzte, melyet szintén bevett, s honnan a' diadalmas sereg a' Philippopolis' környékén táborozó

96) Pray, hist. reg. II. k. 325. l.

97) Dlugoss, XII.

98) Thuróczi, IV. 40. Callimachus, de rebus Vlad. II. könyv, Schwandternál, I. Aeneas Sylvius, ep. 44. — Hammer, midőn Hunyadynak e' hadviselését tárgyalja, Engelt arról vádolja, hogy őt győzelem helyett hatot akar ez évben Hunyadyval nyeretni, s hogy e' végre a' helyeket és személyeket gonoszul összezagyalja. Az ozmán birodalom' történetírója Thuróczihoz hivatkozik, ki csak őt győzelmet említ, irván: „quapropter quinque vicibus cum hoste semper majori numero sibi occurenti ipse d. vajvoda atrocissima gessit bella“. Az idézett sorok, igaz, csak őt csatáról szólnak, de Thuróczi nyomban utánok veti a' hatodiknak leírását, mit Hammer vádszeszélyében nem látott, — olly neme a' vakságnak, mely velünk a' kik írók vagyunk, igazságtalan óráinkban, mindnyájunkkal közös. A' csaták' számát legszabatosabban jegyezhetette Bonfini, Callimachussal e' hadviselésre nézve a' milly részletes olly hiteles forrás; ő nyolcz csatáról szól: octies hucusque cum hoste conflictum esse“.

Murad ellen készült. De most az örsök hírt hoznak, hogy a' megfutamodott basák az ozmán deréksereggel egyesültek, 's megkerülvén a' magyar sereg' balszárnyát, a' Morava felé vonulnak. Hunyady haladék nélkül visszafordul, 's még a' Balkán' alján tizenkét ozmán dandárra bukkan. Pillanatnyi megindulás után — mert a' roppant sereg, melyet maga előtt látott, őt, ha nem győz, a' tartalékerővel utána siető Muradra veti — zászlait hadi rendbe állítja. November' 3. dika volt, egyike a' nagy férfiú' legdicsebb napjainak, mert a' magyarokat számra háromszor és négyszer felülmuló ozmán had tökéletesen megveretett. Négy ezer szpahi, köztök több főtiszt, nevezetesen Kazim-beg, Muradnak sógora és romániai helytartója, fogságba esett; halott csak kétezer maradt a' csatamezőn, de Kazim' öszves serege felbomlott, 's csak néhány töredék lopódzhatott vissza Muradhoz; a' futamodók' nagyobb részét leöldöste a' diadal' hírére rejtekeiből előjött bolgár népség.⁹⁹⁾ Hunyady most háborgatás nélkül eszközhette seregének kapcsolását a' királyéhoz, 's kilencz török zászlót és a' foglyokat Vladiszlávnak általadta. November' 9. én Scardona' környékén táborozott a' magyar erő; Hunyady innen értesítette győzelmeiről társát az erdélyi vajdaságban, Ujlaky Miklóst. „Murad császár három napi távolságra van tőlünk, — így szól a' levél' vége, — lehetetlen vele össze nem csapnunk; és a' mi történni fog, az már tudva van Isten előtt, mert Isten' kezében vagyunk. Történjék az ő akarata. Egyszer meg kell halni, 's milly készséggel hitünkért! De seregünk még ép, viadal után ahítózó, 's napról napra növekszik, mert a' király' tábora megtelt bolgár, bosnyák, albán 's rácز érkezőkkel, kiket megjelenésünk nagy örömmre ragadott. Eleségnek bőségében vagyunk, a' szeke-

99) Hunyady Jánosnak 1443. november' 9. én Ujlaky Miklóshoz adott levele, Katonánál, XIII. k. 251. l. Aeneas Sylvius' XLIV. dik levele.

reinken magunkkal hozott szüleséghez még hozza sem nyúltunk; a' környékbeliek vásárra hoznak mindent, 's a' levegőjárás olyan, minőt csak kívánhatunk. És mivel, édes uram, megértettük' leveléből 's barátainak előadásából, hogy már - már kiépült bajából, kérjük, és tanácsoljuk nagyságodnak, hogy ejtsen módot, ide jöni, 's másnak át ne engedje e' dicsőséget. Mutassa meg, hogy mindig szolgálni kívánt királynak és országnak; más' tanácsára ne hajtson, mert a' ki egyebet tanácsolna nagyságodnak, az áruló lenne és csaló. Tizenhat ló nem sok, de annyi is elégséges, hogy minden veszedelem nélkül ide jöhessen. Miután pedig a' rácz földre fogott érkezni, annyi fegyverest küldünk nagysád elébe, mennyit kíván. Antal, a' jelen levél' kézhezszolgáltatója, még egyebeket is fog mondani, miknek teljes hitelt adjon nagysád. Dandára a' legeslegjobb állapotban van: Isten' kegyelméből ép, egészséges, virgonez és tüzről pattant“.

A' levél nem maradt hatás nélkül. Ujlakyt Hunyady' borostyánai nem hagyták vesztegelni, 's rövid idő mulva a' király' táborában termett. Murad, ki, mint felebb láttuk, három napi távolságra volt a' magyar tábortól, mozdulatlanúl maradt a' Balkán' egyik völgyében, 's Hunyady, és véle a' magyar sereg' nagyobb része ismét Sofiáig nyomult előre. Innen újra Philippopolis ellen indúlt, hová két szoros viszen által a' Balkánon: a' nyugoti, melly a' Traján-kapún vezet át, 's a' keleti, melly az Iszladi' mentében nyílik. A' téli hó mindkettejét elborította, 's a' Murad' parancsából idehordott fatuskók és szikladarabok épen elrekesztették. A' Trajánkapunak előfokát éjtszaka vízzel öntözgették a' törökök, lovon lehetetlen volt fejutni. Vitézeink leszállottak paripáikról, 's vezérök' örszeme alatt felértek. A' kapun áttörni nem volt mód. Hunyady csüggedetlen lélekkel december' 24.én a' keleti szoros' kívívásához fogott, 's a' havasok' téli vészének és a' törökök által leküldött köesőnek ellenére kios-

tromolta. Vladiszláv 's vele Julian bíbornok és keresztesei nyomban követték Hunyady' diadalmas dandárait. A' Balkán' déli alján Kunoviczánál török erő fogadta az érkezőket. A' nap már áldozó félben volt, midőn a' két sereg egymásra támadt. Vladiszláv személyes részt vett a' csatában, jobb kezén sebet ejtett egy nyíl. Az ozmánok Hasszánbeg' vezérlete alatt vad rohammal, mint a' Balkán' zuhatagai, dőltek a' jaloveczi mezőn elnyúló magyar sorokra. Tajtékzó dühök megtört a' lovasságon, melyet Hunyady elejökbe vetett, 's melly a' király' lengyel dandárai által támogatva, az ozmán sereget rövid idő múlva zord rendetlenségbe hozta. A' felkelő hold világát több ezer ozmán halottra vetette, 's Hasszán megfutamodott fényénél. Utóléretett, 's kik elfogták, vig tároगतó szóval Hunyady' sátorába hozták.¹⁰⁰⁾

Más nap' — karácson' napja volt — a' bolgár falvak' lakosai hódolatosan gyülekeztek a' tábor körül, 's király és vezér a' hadviselést berekesztettnek nyilvánították. Brankovics sürgette ugyan a' táborozás' folytatását, és száz ezer 1444. aranyat ajánlott fel e' czélra; de a' rögtön beállott tél, 's kíséretében az eleség' fogyatkozása és a' nyavalások' növekedő száma Hunyadyt visszatérésre intették. A' zsákmány' egy része, mellynek továbbszállítására lovak hiányoztak, elégetett, 's a' többivel Nándorfehérváron át, hol rövid nyugalmat engedtek magoknak, fészkeikbe tértek a' hazafiak. Vladiszláv februarius' elején tért vissza Budára. A' főváros' lakossága elébe indult, 's ünnepélyességgel fogadta a' diadaljelekkel visszaérkező fejedelmet. Az ozmán zászlók a' boldogságos szüz' egyházába szállítattak, mellynek falairól a' hadjárat' nagyainak címereik is hirdették az 1443. diki év' dicsőségét. Hunyady János a' végek' oltalmára Nándorfehér-

100) Thuróczi, IX. 40. Callimachus, Schwandtnernél. Bonfini, d. III. l. 5. Dlugoss, XII. 'Chalcocondylas. Hammer, Gesch. d. osm. Reiches, I. k. 452 — 454., és 650 — 652. ll.

vár' környékén maradott. Harmincz ezer ozmán halott 's a' foglyok között tizenhárom beg hirdette a' keresztyén világ-
nak, milly csaták voltak azok, mellyekben Hunyady öt hó-
nap alatt annyi ízben győzött. 'S e' győzelmek' éve fiának,
Mátyásnak születési éve volt.

V.

1444. aprilis' 23.ára országgyűlés hirdettetett. A' haza-
fiak nagy számmal érkeztek Budára, mert a' mult év' dia-
dalai lelkesítőleg hatottak nagyra, kicsinre, 's Fridrik' és
László' felekezetét tetemesen fogyasztották. Még Giszkra is,
ki a' mult évben vonakodott a' budai országgyűlésen megje-
lenni, — 's ki a' fegyverszünet' értelmében februarius' elején
Vladiszlávval valószínűleg találkozott, — engedvén a' fel-
hívásnak, Budára jött. De a' cseh, talán mert imént Lászlót
Németújhelyben meglátogatta, hol a' koronás gyermek ne-
hány aranyat nyomott a' rabló' kezébe, mellyeket ez, hűsé-
gének fitogtatására azontúl mindig nyakán viselt, — a' cseh
olly szemtelenül viselte magát, hogy nemcsak az országgyű-
lést hanem a' főváros' lakosságát is maga ellen lázította.
Élete veszedelemben forgott, 's Vladiszláv, hogy a' hetven-
kedőt a' kész veszedelem előtt megmentse, lengyel öröket
adatott melléje, kik öt éjtszakának idején Budáról kivitték 's
biztosítására Győrig kísérték. — ¹⁰¹⁾

Az országgyűlés' végzései tanuságot tesznek a' közsze-
retetről, mellyet Vladiszláv magának kiérdemlett, 's a' nem-
zet' eltökélett szándékáról, véget vetni azon cselszövények-
nek, mellyek László' királyi jogát ürügyül használták, hogy
az ország' több megyéit zsvány hadnagyok' kezére juttassák.

101) Dlugoss, XII.

Az első cikkely a' Budán jelenvolt 's az országgyűlésről elmaradt hazafiakat egyiránt hűséggel köti le Vladiszlávnak, mint királyuknak; mást nem ismer fejedelmének a' nemzet. A' harmadik cikkely a' kamara-nyereséget Magyarországon, az úgynevezett ötvenedet Erdélyben, 's a' nyestadót Szlavoniában mindenkinek jószágain szedeti a' koronával. A' közhivatalokat Vladiszláv szabadon és teljes erővel osztogassa a' hazafiaknak; idegenek' kezében semmiféle közhivatal vagy méltóság ne maradhasson. A' só és érczbánya-ügy a' harminczadi jövedelmek, 's a' királyi városok, a' kúnok, jászok és zsidók által fizettetni szokott adók a' közkinestárba folynak, miután ezekhez elidegeníthetlen joga van a' koronának. A' pénzverés is királyi jog, de a' pénz' értéke az országgyűlés' beléegyezése nélkül nem másíthatatik meg. A' pártosok közül azok, kik Vladiszlávnak már hűséget fogadtak, vagy pünkösdig hűségre visszatérnek, újból jószágaik' birtokába helyeztessenek; a' makacs hűtelenek büntetésüket vegyék. A' minapi országgyűlés' berekesztése óta elkövetett erőszakoskodások még a' jelen gyűlés' folyama alatt fenyítessenek meg.¹⁰²⁾ A' rabló fészkekül szolgáló erősségek' lerontása a' közhatalomra bízatik. Külföldi zsoldosokat tilos az országba hozni. Egyesek ne léphessenek alkudozásra és fegyverszünetre az ország' elleneivel; csak királyt és nemzetet illetvén e' jog.¹⁰³⁾

Újabb hadviselésről a' törökök ellen, a' nemesség' felkeléséről e' célra, nem szólnak az országgyűlés' végzései,

102) 'S ez nem volt hiú fenyegetés, mert szentmiklósi Pongrácz, különben Vladiszláv' híve, ki a' múlt ősszel a' fegyvernyugvás ellenére Fridriket háborgatta, lüftungra fogásra vettettet, kísérői pedig felakasztattak. Olly eljárás, mellynek következtében Fridrik 1444. május' 21.én a' fegyverszünetet megerősítette.

103) Kovachich, J. M., Monumenta veteris legislationis hungaricae, Segmentum I. Kolosvár, 1814. 30. l. V. ö. Gr. Teleki József, Hunyadiak kora, I. k. 376. l.

mellyeket Hederváry Lőrincz nádor, Hunyady János és Újlaky Miklós erdélyi vajdák, Brankovics György 's kívülök még számos urak és nemesek aláírtak, 's mellyek kivált az ország' épségének, a' belbéke' helyreállítására czéloznak. De a' király és Julian bíbornok folyvást készülleteket tettek keresztes hadviselésre a' hitetlenek ellen, 's az országgyűlés ezt nem ellenezte, a' nélkül azonban hogy e' végre a' közerőt felajánlá. A' megszavazott pénzsegélyt, úgy látszik, eléglé, kivált miután Eugen pápa a' Lengyelországból Rómába folyó jövedelmeket Vladiszlávnak hadviselési költségül szánta. A' buzdítás majdnem kizárólag kívülről jött. Francziaország és Anglia, a' spanyol király, a' burgundi és milanoi herczegek, Genua és Velence követeket küldöttek, üdvezleni a' királyt és bajnok hadfiai, 's őket újabb hadviselésre, a' keresztyénség' oltalmára buzdítani; — ¹⁰⁴⁾ részökről sem fog elmaradni a' segéd, 's nevezetesen Velence és Genua, úgy Fülep burgundi herczeg hajósereget fognak küldeni a' fekete tengerbe, melly egy időben az éjszokról előnyomuló magyarokkal Muradra törjön, vagy inkább ennek tizennégy éves fiára, II. Mahomedre, — mert az atya búvában másik fiának, Alaeddinnek halála felett, az országlásról lemondott. Ugyanekkor Albaniában Castriota György, crojai dynasta, Muradnak foglya és serailjának gyalázatos czelokra kiszemelt növendéke, megszabadulván, híveivel Crójára tört, az ozmán őrseget kardra hányta, és Epirus' nagyobb részét elfoglalta. Vladiszláv július' 5.én kelt levelében a' vitéz férfinak, kit a' törökök fényes tettei miatt Szkanderbegnek czímeztek, szerencsét kívánt pályájához, 's őt a' keresztyénség' nevében, az izlam ellen indítandó hadviseléshez szövetséges társul hívta. Castriota lelkesedéssel válaszolt, 's ígérte, hogy azon tizenöt ezer fő-

¹⁰⁴⁾ Dlugoss, XII. Bonfini, d. III. l. 6. Rajnald, Ann. Eccl. XVIII.

ből álló sereghez, mely Ali basát Epirusban imént megszalasztotta, még tizenöt ezer fegyverest fog gyűjteni 's öszves erejét Vladisláv' rendelkezésére állítani.

E' közben Brankovics György, ki négy évvel azelőtt a Raguzával határos Antivari' kivételével egyetlenegy helységet sem mondhatott magáénak a' szerb földön, kit Murad innen is Magyarországra viaszszalasztott, 's kinek Hunyady' dicsőséges hadviselése a' mult évben majdnem mindenét viaszszerezte, alkudozásba ereszkedett az ozmanokkal.¹⁰⁵⁾ Ő Szerbiában az uralkodást biztosítani akarta magának és utódainak, ösz fejét megovni ollyas veszélyektől, minők azok voltak, mellyek őt a' közelebb mult években érek vala, 's ez' okon, ámbár karácsonkor a' hadviselés' folytatását szorgalmazta, most, megértvén Murad' béke-készségét, nem volt hajlama nagyszerű tervek' pártolásához, mellyek, ha sikerülnek, az ozmán erőt visszavetik Asiába, de ha megghiúsulnak, őt ujra földönfutóvá teszik. A' szultán Brankovics' fiait, Gergelyt és Istvánt fogságukból elbocsátotta, 's késznek nyilatkozott az általa eddig évenként szedetni szokott adó' felének elengedésére, ha a' szerb ujból hűséget esküszik néki. A' vén deszpót mohón kapott az ajánlaton, 's hogy új viszonyában Magyarországól ne kelljen tartania, Hunyadyt is örömet elvonta volna a' keresztes háború' megújításától. A' hős magyar, harminczkét ezer aranyat fordított saját vagyonából a' tavali hadviselésre, mellynek közvetlen eredménye a' szerb föld' nagyobb részének felszabadulása volt; és a' hadviselés' annak idejébeni megújítására folytonosan erejét felülmuló költséges készületeket tett. Brankovics, háladatának némi tanusítására, 1444. julius' 3.án Hunyadynak a' világosvári urodalmat az

105) Joannes Palaeologusnak Mizisztrában 1444. julius' 30.án Vladislávhoz adott levele, Katonánál, XIII. k. 318. l. Dlugoss, XII. Chalcocondylas.

aradi káptalan előtt ajándékozta.¹⁰⁶⁾ A' szerbnek ekkor alkalma lehetett tapasztalnia, hogy Hunyady szintén hajlandó a' békekötésre, miután a' magyar korona' öszves erejét a' belháborúnak teljes megszűnése és a' római király' beavatkozásának erélyes visszautasítása előtt lehetetlen volna az öz-mánok ellen fordítani, a' keresztes hadak' csöcselék népe pedig a' rendes dandárok' hiányát nem fogná pótolni.¹⁰⁷⁾ Röviddel utóbb Murad' követei — mert Karaman - Ogli' lázadása Kisásiában Muraddal újból felvállaltatta az országlást — Hunyadyhoz érkeztek, őt urok' nevében a' béke-ajánlat' elfogadására felhívni. Fényes ígéreteikkel a' király' elébe utasítottak, ki július' végnapjaiban a' követek' kihallgatására az ország' nagyobb tanácsával Szegedre érkezett, mellynek környékén a' keresztes hadak 's a' királyi zászlók is összegyülekeztek.¹⁰⁸⁾

Király és tanács augusztus' 1.én fogadták a' török követiséget, melly a' Murad által küldött arany és ezüst edényeket 's egyéb ékszereket bemutatván, több vagy kevesebb évekre szóló békét indítványozott, 's hogy a' békét elfogadhatóvá tegye, magát felhatalmazottnak mondá: Murad' nevében egész Szerbiáról 's a' kezében volt magyar végvárakról lemondani, és a' magyar korona' felsőbbbségi jogát Havasalföldre megismerni. A' tanács' többsége elfogadhatónak vélte a' békeajánlatot, melly által Magyarország' délkeleti végei nagyából helyreállítatnak, 's tizenöt erősség', köztök: Galambóc', Vég-szendrő', Szrebernik' birtokába jő újból a' korona. Egyesek talán azért is hajlandók voltak a' feltételek' elfogadására, mivel ez' esetben hetven ezer aranyon fognak a' török foglyok

106) Spiess, Aufklärungen in der Geschichte und Diplomatie, 264. l. Bevezetése Katonánál is, XIII. k. 268. l.

107) Callimachus, de reb. Vladislai, l. III. Schwandternál.

108) Thuróczi, IV. 41. Dlugoss, XII.

kiváltatni, 's mivel Brankövies György, ki a' szükséghez képest mindig sirni és jajveszékleni tudott, 's országtanácsban és országgyűlésen, állításainak támogatására haját tépni, kéz alatt pénzzel is dolgozott. Hunyadyt és meghittjeit, mint már érintettük, azon tekintet hajlította a' feltételek' méltánylására, hogy a' fegyvernyugvás' ideje alatt eloltatván Magyarországon a' polgári háború, néhány év múlva a' nemzet' öszves erejével, 's így teljes siker' reményével nyitthatik meg a' hadviselés az ozmánok ellen. — A' békeajánlat, tíz évi fegyvernyugvás' képében elfogadtatott, 's Vladiszláv úgy a' török követség által esküvel megerősítetett.¹⁰⁹⁾

Alig távoztak el Murad' emberei, midőn Francesco Alberti bíbornoktól, a' szentszék' hajóseregének nagyától hír érkezett, hogy a' velencei, genuai és burgundi hajókkal egyetemben a' Bosporusban állomást fogott, 's hogy Murad, ki július' 12.én Karaman-Ogli ellen seregét Ásiába vitte, okvetlenül Anatoliában szorúl, és europai tartományai önmagoktól hullanak a' keresztyén fejedelmek' ölébe, ha a' magyar hadi erő nem késik Romaniába érkezni. Egy burgundi 's egy velencei hajós-kapitány 's magának Karamánnak velök jött követei erősítették a' levélben foglaltakat; Joannes Palaeologus' biztosai Byzancz' készületeiről tettek szót, 's a' bizodalomról, melylyel a' Hellespontus' partjain minden keresztyén szem Vladiszlávra tekint, ki magát a' közelebb mult évben ünnepélyesen az ozmánok elleni hadviselésre lekötölte; — végre a' szentszék' küldötte, Francesco di Venezia, nagyszerű segédereg' közel megérkezését ígérte, melyly a' keresztes háború' veszélyeiben 's a' keresztes háború' jutalmában osztozkodni akar a' magyar harczosokkal.

Ha mind ehhez még hozzáadjuk, hogy Castriota György-

109) Dlugoss, XII. Thuróczi, IV. 41. Callimachus, de reb. Vlad. l. III. Bonfini, d. III. l. 6.

nek felebb említett levele is talán épen e' tájban érkezett meg, ¹¹⁰⁾ mely Vladislávot elhalmozta magasztalásokkal harczias készségeért, 's biztos reményt nyújtott, hogy a' crojai dynastának, már most Epirus' urának, vitéz serege is a' király' zászlai alá gyülem, — természetesnek fogjuk találni, ha többen, kik az imént kötött fegyvernyugvás' legbuzgóbb szószólói voltak, a' szegedi végzést elhamarkodottnak hirdették. Vladisláv azonfelül aggodalommal látta, hogy a' szent-szék' tolmácsai őt budai igéreteire emlékeztetik; 's attól tarthattott, hogy a' pápa, ki őt és ügyét eddiglen a' római király ellenére is partolta, oltalmát tőle meg fogja vonni, ha a' keresztes háború 's az ozmán erőnek nem épen valószínűtlennek látszott megtörése elhalasztatnék miatta. A' dolgok' ez' állásában nem volt idegen Julian' bibornok' fejtegetéseit alaposoknak találni, ki a' szegedi fegyvernyugvás' megszegésében vétséget annálfogva nem akart látni, mivel ezen szerződés szószegést foglalt magában a' keresztes háborúra kötelezett király' részéről, 's mint illyes, ha nem volna már magában érvénytelen, a' római szék által érvénytelennek nyilváníthatatik. Julian' okoskodásai Hunyadyra, az egyház' jámbor hívére is lehettek némi hatással, de nagyobbban azon körülmeny, hogy a' törökök késtek az erősségek' átadásával, ¹¹¹⁾

110) Vladisláv' levelezése Castriotával nem jött reánk eredeti formájában — részemről legalább azonegy mesterkélő 's az eredetű átdolgozó kéz' nyomait látom mindkét levelen, 's a' válasz' keletét amúgy önkényesen odabiggyesztetnek vélem; de a' levelezés' ténye, a' felhívás és lelkesedéssel ígért segéd nem szenved kétséget.

111) Az erősségek' átadására nyolcz nap engedtetett a' törököknek, de a' nyolcz nap lefolyt, 's az erősségek még török kézben voltak. „Cum castra Swiderow, Gulubiecz et alia — írja Dlugoss — elapsis non octo solum sed viginti diebus ... non redderentur“. Igaz, hogy augustus' 4.én csak négy nap folyt le az augustus' 1.én kötött fegyvernyugvás óta, 's így akkor még nem vonathatott kérdésbe a' török' őszintesége. De kérdés, nincs-e hiba Dlugoss' időhatározásában, midőn a' szegedi gyűlés' napját augustus' 1.ére teszi? Bonfini szerint junius' 13.án kötött a fegyvernyugvás, mi semmi esetre sem áll; de ha idi-

hogy több jelenség titkos frígyre mutatott Brankovics és Murad között, 's hogy a' Hunyady név' ellenségei Világosvár' adományában bért akartak látni a' vajda' készségeért, melylyel a' török követség által indítványozott békéhez és feltételeihez állott. ¹¹²⁾ Illyes okok még nagyobb befolyással lehettek Hunyady' elhatározására, mint a' király' ígérete, mellyről Dlugoss tesz említést: hogy diadalmas hadviselés' esetében a' korona Bolgárországot hűbériül adja a' Hunyadyaknak.

Augustus' 4.én a' vészterhes végzés meghozatott: a' fegyvernynyugvás felbontottnak, érvénytelennek nyilvánítatott. „Az ország' egyházi 's világi urainak és nemeseinek imént Budán tartott gyűlésében — így szól a' király' oklevele — a' mindenható Isten' dicsőségére, a' keresztyén hit' oltalmára és öregbítésére, a' köz egyház' javára, és kivált ezen ország' 's a' határos részek' felszabadítására egyhangulag végzést hoztunk, hogy a' folyó nyáron vagy a' jelen évben személyesen indulunk és sereget viszünk magunkkal Görögországba és Romaniába, 's hogy Isten' segítségével öszves erönket a' hitetlen törökök' kiirtására fordítjuk; és e' fogadás' végrehajtását, nagyobb bizonyság' okáért, főtisztelendő Julian bíbornok előtt esküvel ígértük, 's az öszves keresztyénség' vigasztalására ezen tiszta szándékunkat és végzésünket saját kezünkkel aláírt levélben tudattuk IV. Eugen pápával 's a' keresztyén királyokkal és fejedelmekkel, — miért is senki

bus junii helyett idibus juliit olvasunk, talán Bonfini' adata érdemel hitelt. Vladisláv, miután július' 11.én az ismét bomlófélben volt fegyvernynyugvást Fridrik római királylyal Budán útba igazította (lásd: Chmel, *Materialien zur österr. Geschichte*, I. k. 140. l.) nyomban Szegedre siethetett, hová Hunyady Aradról, hol öt július' 3.án találjuk, már előbb megérkezhetett, 's hol nagyból már tisztába hozhatta Murad' követeivel a' béke' ügyét, melly csakugyan főleg az ő műve volt.

112) Dlugoss hitelt adott a' gyanúsításnak, melyet egy évvel később, midőn újra Magyarországba jött, Hunyady' magyar és lengyel ellenségeinek szájából hallhatott.

sem teheti fel rólunk, hogy ezen . . . végzésünket nem akarjuk végrehajtani. De miután Murad török császár' követinek megérkezése némelyekben kétséget támasztott: valljon szándékozunk-e csakugyan ezen, Budán hozott és esküvel megerősített határozatot végrehajtani: azért, bárkik' illyes kétségének vagy gyanujának . . . eloszlatására, és kivált azért, hogy főtisztelendő velencei Ferenicz (szentszéki) alkanczellár' 's Julián bíbornok . . . úgy a' burgundi 's velencei herczegek' hajóinak nagyai őszinteségünkről . . . még inkább meggyőződjenek és biztosítsanak, a' körülöttünk levő egyházi 's világi urak' — azoknak kik velünk hadba tartoznak menni 's azoknak kik országunkban maradnak — meg- és beleegyezésével, királyi szavunkra és becsületünkre 's keresztyén hitünkre . . . fogadjuk bíbornok úrnak . . . esküvén a' szent háromságra . . . 's kivált István és László szent királyokra, országunk' védőire, hogy Budán keletkezett ama' végzésünket és fogadásunkat teljesítendjük, és jövő szeptember' első napjáig seregünkkel Orsovánál lendünk, mindent elkövetvén, hogy a' törökök ezen évben a' keresztyénség' kebeléből a' tenger' túlszárjára szorítsanak, ellen nem állván a' török császárral vagy követeivel kötött vagy kötendő szerződések, egyezkedések, fegyvernyugvások . . . ha bár esküvel lennének is megerősítve vagy fognának megerősíteni, mellyeket jelen ígéretünk és eskünk és fogadásunk által érvénytelenítünk“ A' király' ezen fogadásához nevök' aláírásával járultak azok, kik vele a' keresztes hadviselésben részt veendő, névszerint: Hunyady János, — olly megjegyzéssel, hogy talán csak szeptember' 4.én vagy 5.én fog az al-Dunához érkezni, — 's Rozgonyi Simon egri, Dominis János nagyváradi, Herczeg Ráfael boszniai püspökök; és azok, kik honn voltak maradandók: Péter csanádi püspök, Hederváry Lőrincz nádor, Rozgonyi György országbíró, Palóczy Simon főlovaszmester, Ország Mihály tárnok 's a' t.

September' első felében Vladisláv elindult Szegedről, és húsz ezer főre menő seregével — két harmada magyar lovasságból állott, a' maradék lengyelekből és mindenajaku keresztesekből — Orsovánál átkelvén a' Dunán, 'october' elején Viddinhez ért. Az erősség' ostroma elmaradt, mert a' király fő feladásának tekintette, minél előbb a' Hellespontushoz érkezni, hogy az olasz és burgundi segédsereggel, 's az Epirusból, mint hívé, előtörő Castriotával egyesüljön. Viddinből Drinápolyba a' Balkánon át viszen a' rövidebb út, de ezt nem lehetett választani, mert a' sereg szekértábort vitt magával, melly a' hussziták' diadalai óta nálunk is némi alkalmazást nyert; 's különben is sok mindenféle kocsikkal és társzerekkel kísértették magokat vitézeink, miután illyesek' hiánya miatt tavál a' zsákmány' nagyobb részét elásni vagy elégetni, kénytelenítettek. A' kényelmesebb de hosszabb út, mellyen eleséget is találhatott a' sereg, a' Duna' legdélszakiabb torlatán alól fekvő Gülgradhoz 's innen, délre, Gallipoli felé vezet. Ezen, — 'october' közepe tájban — király és vitézek Nikápoly alá érkeztek, ¹¹³⁾ mellynek külvárosai felgyújtattak, az erősség, török őrségével, azonképen mint Viddin, bántatlanul maradván. A' sereg tábort ütött a' város körül, míg Drakul oláh vajda, ki versenytársán, Dánon, ismét erőt vett, ájtött a' Dunán, hódolatát bemutatni. Az oláh figyelmeztette a' királyt, hogy parányi serege elégtelen a' kitűzött

113) Gr. Teleki József (Hunyadiak kora. I. k. 415. l.) szerint csak ekkor egyesült volna Hunyady' csapata a' királyi sereggel; de miután az erdélyi vajda Szegeden írásban fogadta, „quod si prima die septembris non posset ibi esse, indubitanter infra IV. aut V. dies ibidem (az a' Dunánál) constituetur“, nem látszik valószínűnek, hogy Hunyady csak 'october' közepe felé érkezett volna a' Dunához, hogy a' királyi sereggel csak itt egyesült volna. A' vajda' fegyveresei a' Chalcocondylas által említett rablásokat Oláhország' azon részében követhették el, mellyen a' töresvári vagy vöröstoronyi szorulattól Orsováig kellett haladniok, 's így nem szükség feltennünk, hogy Erdélyből egyenes vonalban érkeztek Nikápoly alá.

czél' eszközzésére; de Vladiszláv' tanácsosai most is árulót láttak benne, 's a' sereg, melyet Drakul négyezer fegyveressel növelt, kiknek fiát vezérül adta, tovább indult, — mindössze alig huszonöt ezer vitéz, mert Brankovics nemcsak megtagadta a' segéd - dandárok' kiállítását, melyre, mint a' korona' hűbérese, kötelezve volt, hanem Muradot már korábban a' szándéklott békeszegésről értesítette, és azon volt mindenkép, hogy Castriotát Albániában foglalkodtassa. 'S a' maroknyi magyar sereg, mintha gonosz büverőnek befolyása alatt volna, még is előre ment, mindig előbbre; eddig egy zászlóaljra sem bukott, melly útját állaná, 's a' király és Julian bibornok mindinkább odaengedték magokat a' bizodalomnak, hogy az öszves ozmán erő Karaman ellen Kisasiába szállítatott, honnan visszajönne az olasz és burgundi hajósereg 's a' Gallipolinál táborozó görög hadak tiltják.

Hunyady Bolgárország' rónáin át a' Várnán alul lévő Kamdzsik folyó' torkolatához vezette a' sereget, hol a' folyón talált huszonnyolcz török hajó felgyújtatott. Három török fogoly a' király' felhívó levelét vitte meg a' várnai tengerőből' hosszában épült erősségek' várnagyainak: adnák át erősségeiket, az őrség bántatlanul fog Asiába szállítatni; ha ellenállanak, az erősség' bevétele után kardra hányatnak. Sunnium és Petrecz, a' mai Devina és Dekodin ellenállottak. Magyar 's lengyel vitézek egy napi vivás után kiostromolták mindkettejét, ötezer ozmánt leöldöstek és számos magyar foglyokat megszabadítottak. Kalliakre, Kavarna és Varna szintén bevétettek.

Murad e' közben Karaman Oglival békét kötött — könnyűszerrel, mert ő volt a' diadalmas — 's az anatóliai parthoz sietett. Száz huszonnyolcz gálya czirkázott a' Hellespontus- és Bosporusban, 's a' szultán egy emberét sem fogta volna átszállíthatni, ha Velencze' és Genua' szatócs népét nem ismeri. Minden főért, melyet átbocsátanak, egy aranyat ígért

a' velencei és genuai hajókapitányoknak, 's ezek saját gályáikon Muradot és seregét Gallipolin alól az europaí partra szállították. A' szultánhoz sietett romániai dandárok a' török erőt száz ezer főre növesztették.

Várna a' nevét viselő öböl' éjszaki részén a' Kamdzsik' vagy Panys' torkolatán felül fekszik. Két előfok fedezi az öbölt, a' délszakin Makropolis emelkedett, az éjszakin Galata, 's e' között és Várna között a' devinai láp nyúlt el. A' magyar sereg megette ütött táborát, midőn Murad' visszaérkezésének hírért vette; innen látta a' szultánt néhány ezer lépésnyire közeledni, innen éjtszaka az örtüzek' hosszadalmas vonalát a' dombok megett.

Mindkét táborban hadi tanács tartatott. Julian bíbornok a' tábor' körülsánczolása mellett nyilatkozott, míg a' Hellszontusból a' pápai sereg megerkezendett. Oltalmat remélt a' nehéz löszerektől, a' szekérfalaktól, 's minden esetre a' megtámadás' bevárását nem megelőzését tanácsolta. Az egri 's a' váradi püspökök, Rozgonyi és Dominis, osztzkodtak nézetében; Thallóczy Ferencz Máténak testvére is Juliánt pártolta. De Hunyady, a' kevés számu ágyuk' játékában nem látott elégséges erőt az ellenség' távortartására, 's a' szekérfalak között — mondá — vész lappang nem oltalom, ha fogytán van az eleség, 's ha a' rést találó ellen a' rendezett védelmet tér' szűke miatt lehetetlenné teszi. A' szultán és hadnagyai ismeretesek előttünk. Egyetlen egy éve mult, hogy a' Balkán' völgyeiben felkerestük őket, megtámadtuk és megsemmisítettük. Támadjuk meg őket most is, bátor lélek erőt vehet rajtok; helyzetünkben, ha lehetne is reményünk tengeri katonák' foganatos segédéhez a' szárazon, — de erre úgy ne tartsunk számot, mint ne görög segédre; elég volt, egyszer csalódnunk, midőn a' szultánnak Anatoliába rekesztését vártuk tőlök, — helyzetünkben mesterséges fogásoktól nem sokat remélhetünk. Fúvassunk támadót hajnalban, Isten'

kezében van a' diadal. — A' többség Hunyadyhoz állott, örömmel és ifju hévvel a' király.

November' 10.én hajnalban Hunyady hadi rendbe állította a' sereget. A' balszárnyat — mindössze öt magyar zászló — a' devinai láp oltalmazta; a' jobbik szárny, mely az ellenség' rohamát magára várhatta, Thallóczy' és Rozgonyi' vezérlete alatt Julian' kereszteseit is magában foglalta; a' tartaléksereg Dominis váradi püspökre, 's tarnovi János és Bobries Lesko lengyel hadnagyokra bízott; középpen, Várna 's a' devinai láp között a' király' zászlaja fogott helyet; 's Drakul' fiának oláhai apróbb csapatokban a' hadi rend' mindenik osztályába soroztattak. Hunyady maga ott fog lenni, ott fog vezérteni, hol az ütközet' hullámai jelenlétét szükséglik; most, miután kinekkinek helyét és tisztét kimutatta, könyörgött a' királynak, hogy csak az ő, a' vajda' tudtával mozduljon helyből. — A' török erő' balszárnyát, Rozgonyival és Thallóczyval szemben, Karadzsa anatóliai beglerbeg vezérlette, jobbszárnyát Turakhan romániai főbeg. Murád és jancsárai, középpen, kapcsul szolgáltak az európai 's ásiai hadároknak; a' szultán verőczével oltalmazott árok megett állott, előtte egy dárda, 's ezen a' szegedi békelevél.

A' magyar sereg néma várakozásban nézett a' jelnek elébe, mely őt az ellenségre veti. Egy apród Vladisláv' fejére készült adni az ezüst sisakot, de roszúl fogta, mert földre hullott. Talán a' vész kapta ki kezéből, mely a' Balkán' végletőségéről a' Bosporusra rohant, 's egy pillanatban a' magyar birodalom' nagy fekete zászlaját Thallóczy' vitézeinek kezében és szent Lászlóét a' tartalékseregnél — hön tisztelt, féltett ereklje mindkettő — darabokra szaggatta. Többeket aggodalommal töltött el a' tünemény; eszökbe jutott, hogy nyomban a' szegedi végzés' hozatala után megindult a' föld, 's hogy romokat láttak magok körül, mikor a' Tisza' partjaitól búcsút vettek.

Hunyady a' jobb szárnyánál támadót fuvatott, 's hatalmas rohammal Murad' ásiái lovasságát visszaveti. Egyesek a' szultán' sátoráig nyomúlnak előre, 's fosztáshoz látnak. A' roham, mely az ásiái beglerbeg' sorait felbontá, 's mellynek biztosítására a' magyar balszárny nyomban Turakhant foglalkodtatá, Muradot is megdöbbsentette, 's ha Karadzsa őt nem akadályozza, futásnak indul. E' pillanatban magyar kard Karadzsa' életének véget vetett, de a' jancsárok Murad körül sereglettek, 's Vladiszláv' testőrei ellen, — az ifjat heve Hunyady' kérelmének ellenére a' tusába vitte, — oltalmazták. Egy jancsár a' király' paripájának inaihoz csapást mért szekerczéjével, 's egy másik, midőn a' ló bukott vele, — kínos kelés czombján a' boldogtalan fejdelmet nem hagyá lábra kapni, — Vladiszláv' fejét levágta 's gerelyre tűzte. A' király' lengyel környezete boszút állt érette, de a' jancsárok' csapásai alatt összeroskadtak a' hős testőrök, mint már korábban tarnovi János, Bobrics Lesko, 's a' Zsigmond' idejében Galambócz alatt hősi halállal kimúlt Zaviss' két fia, kik midőn Hunyady' rohamától ingadozni látták a' török balszárnyat, a' tartaléksereget odahagyván, szintén a' jancsárookra vetették magokat. Vladiszláv' veszedelmének hírére Hunyady a' magyar balszárnytól, hová őt az ütközet' fejleményei vitték, a' török középben zajló tusa' árjaiba veti magát, de ezek már elkapták előle a' királyt. A' gerelyre tűzött fejnek látására a' jancsárok kettős erővel rohantak a' dandarra, melylyel Hunyady az ütközet' megújítását célba vette; a' keresztesekre dermesztőleg hatott a' látmány. Vad rendtelenségben hátráltak, 's a' távol sorokra is elragadott a' bomlás. Az oláhok megfutamodtak, velök és utánok a' magyarok' 's keresztes társaik' nagyobb része; a' kisebbik a' körülsánczolt táborba vonult. Az alkony' homályában Hunyady és Julian is odahagyták a' csatátért: amaz szerencsésen ju-

tott által a' laszlovezei révnél a' Dunán; ezt, mert kincset kerestek nála, az oláh révészek megölték.

Murad nem vehette üzőbe a' futamodókat: lovasságának fele a' csatában maradott; de más nap, virradatkor a' magyar tábort kiostromolta, 's jancsárai az odavonultak at leöldösték. Ekkor veszett el Báthory István, ki Vladisláv' halála után a' királyi zászlót megmentette és idehozta; ekkor az egri püspök Rozgonyi Simon; Dominis János, a' nagyvárad, még tegnap a' devinai lápba szorítatott, 's abban megfuladt. Kétszáz ötven, gazdagon felbútorozott szekér esett a' diadalmasok' kezébe. Murad birodalmának minden tartományaiban hirdettette a' győzelmet, mert a' várnai öböl' erősségeinek kivívása után nem csak Thráczában és Romániában, hanem a' pontus' ási partjain is rémülés fogta el az ozmán lakosságot. A' magyar foglyokból Egyiptomba huszonöt vasas szállítatott, hogy a' szultán lássa, milly elenségen nyert győzelmet Murad; 's a' király' feje mézben Prúzaba küldetett, hol újlag gerelyre tűzetvén, utczáról utczára vitetett a' diadal' ünneplésére. ¹¹⁴⁾

114) Callimachus, de pugna varnensi. Bonfini, d. III. l. 6. Thuróczy, IV. 42. Chaleocondylas. A' török források Hammernél, I. k. 461 's kk. II. és 653 — 655 ll. Dlugoss' rodontadjai a' várnai csatáról nevetségesek; a' Hunyady ellen szórt szitkok némesak görög 's török források, hanem a' lengyel királyi udvarban otthonos Callimachus által is meghazudtoltnak. De örömet adunk hitelt a' lengyel történetírónak, midőn földieinek bátorságáról tesz szót, 's e' vonást nem mulasztottuk el hosszas előadásából kifogni. — Apáink a' várnai gyászbán az esküvel erősített békekötés' megszegésének büntetését látták, 's mi nem fogjuk kétségbevonni a' tant, hogy a' politiceai hitszegőre büntetés vár. De számos egyéb ok is kulesul szolgál a' szerencsétlen eseményhez. Joannes Palaeologus' tétlensége, a' genuai kapitányok' és társaik' árulása, Castriota' seregének elmaradása (Brankovicséra a' hadviselés' megnyitásakor már nem lehetett számot tartani) 's mind ez akkor, midőn a' magyar erő már a' Bosporusnál volt, és segédet nem várhatván a' hazából, élmezést nem az ellenséges föld' lakosaitól,

csak bennveszhetett volna a' körülsánczolt szekértáborban, ha védelmét, megmentését ettől várja! Illy viszonyok közt elkerülhetlenül szükséges volt a' csatatérre kilépni, megvívni az ellenséggel, roppant számbeli többségét tekintetbe sem vévén. Ezen, mint máskor, úgy talán most sem fogott volna Hunyady' vezérlete alatt a' magyar erő megtörni, de a' király' halála eloltotta a' lelket azon seregben, mellynek több alkotó részei igen selejtesek voltak: „*dum propriam domi negleximus, male militia armati fuimus aliena*“, írta Hunyady röviddel az ütközet után a' pápának.

TIZENHARMADIK KÖNYV.

1444 — 1457.

Hunyady János (kormányzó) 1446—1452.

V. László (méhbenhagyott) 1452—1457.

I.

Midőn Hunyady oláh földre lépett, Drakul, — eddigis titkos ellensége, — őt fogságra vetette. Szándéka lehetett, a' nagy férfiút Muradnak kiadni: hogy ekkor már árulást forralt, az nem szenved kétséget. Milly körülmények birták az oláhot tervének másítására, nehéz meghatározni; de annyi bizonyos, hogy Hunyadyt rögtön szabadon bocsátotta és tiszteletteljesen Brassóig kísérte ¹⁾. Szerencséjére az országnak, melly e' zivataros időben János vajda nélkül veszendőbe megyen. Annyi önzés, annyi cselszövény közepette a' tiszta-lelkű, mindig áldozatra kész férfiú egy pillanatig sem feledkezett meg életének nagy feladásáról; a' várnai gyásznapi egy pillanatra sem csüggesztette el őt.

A' közügyek' élén állott nádor, Hederváry Lőrincz, nagytekinélyű 's még nagyobbakra vágyó, ravasz ²⁾ főúr, László'

1) Thuróczi szerint (IV. 43.) Drakul szabadon bocsátotta Hunyadyt, mert látta, hogy nincs oka őt fogságban tartani, „quum ipse Drakul dominum vaivodam in eundem caussam captivitatis nullam se habere praemeditatus est“, — az ok sokkal egyszerűebb és sokkal becsületesebb, mintsem hogy Drakul' jellemével megegyeznék. Chalcocondylas szerint a' magyar rendek rájlesztettek Drakulra: „miserunt legatos, qui juberent, ut dimitteret Joannem; sin minus, sciat nos eum pro hoste habituros, et cum universis copiis nostris contra ipsum profecturos“; — ezen neme az erélynek 's ezen neme a' gyengédségnek Hunyady iránt nehezen összeférkeztethető azok' jellemével, kik akkor otthonn hatalmaskodtak, névszerint Hederváryéval. — Hunyady' kezéből kiesikart jutalom birhatta reá az oláhot, hogy foglyát szabadon bocsássa.

2) Kottanner Ilona' emlékirataiban olvassuk: (29. 30. ll.) „És a' nádor, Hederváry Lőrincz is érkezett (László' születése után Erzsébethhez Komáromba) hitvesével együtt, és ez négy aranyat ajándékozott a' dajkának, és a' nádor hozzám, a' bölesőhöz lépett, mondván: Kottanner Ilona, jól viselje ám kegyelmed gondját a' magyar ki-

felekezetének fékentartására egyebek közt azon hír' ápolásával is foglalkodott: hogy Vladiszláv még él, 's hogy a' lengyel földre menekült király rövid idő mulva Magyarországon leszen. 3) Hunyady' visszaérkezésével illyes fogások' helyébe hatályosabb intézkedések léptettek. Az ország' egy-
 1445.] házi 's világi főurai 1445. februárius' 6.án Székesfehérvárott gyűlést tartottak, mellyen a' cseh rendek által adott példa' nyomán, úgy látszik, a' közbátorság' fenntartása 's általában az ország' ügyei, ideiglenesen, bizonyos számú kapitányok' gondjaira bizattak, a' tiszántúli részek' kormánya Hunyadynak jutván. 4) Egy úttal husvét' nyolczadára országgyűlés hirdettetett, melly Pesten tartassék, 's a' főhatalomról végkép intézkedjék. Fridrik eddig László' híveit tiltotta részt venni a' Vladiszláv által tartott országgyűlésekben; most taktikáját megváltoztatván, különösen a' királyi városokat felhívta, küldenék követeket Pestre, 's ügyekez-

rállynak, a' cseh királynak, az ausztriai herczegnek, a' morva határgrófnak, mert mindez itt együtt van a' bölcseiben . . . És sok jó 's édes szóval tartogatta nagyságos asszonyomat, de két arca volt néki“. Majus' 10.én ismét a' királynénál volt, május' 19.én Vladiszláv' fogadására indult. — Engel higgadt státusférfit 's tiszta hazafit, ki csak azon van, hogy Hunyadyt juttassa a' főpolczra, lát Hederváryban; én az egyiket, a' másikat is hijába keresem az éleselmű cselszövőben. Gr. Teleki József nem halmoz annyi magasztalást a' nádorra, mint Engel, de véleményem szerint ő is kelletlenül kedvezőbb világításban látatja. Részemről hijába nyomozom az okokat, melyeknél fogva Hederváryt Hunyady' barátjának tarthatnám.

3) Aen. Sylvius, ep. 81. Dlugoss, XIII.

4) Hunyady János kapitánysága a' tiszántúli részeken kiviláglik az egykorú Ivanies' jegyzetéből Schwandtnernél, II. k. 27. l. Kik voltak a' többi kapitányok, ninesen tudva; Engelnél, igaz, neveiket olvashatni, de ő szokott módja szerint azt, mit inductio' útján egyéb adatokból kisűthetni vélt, ollyformán iktatta könyvébe, mintha állítása közvetlenül történeti emlékek' positiv tanutételén sarkallana. Inductio' alapján jeles eredményekre jut a' történetíró; az, mit Humboldt Vilmos a' történetírás' poesisának, azaz: a' történetek' felelevenítésének mond, részben csak inductio' útján eszközölthető: de Engel az inductio' módszerét nem kezeli szerencsével.

zenek befolyásuk által László' jogait elvégre érvényességre juttatni. ⁵⁾

Április' végnapjaiban megnyílt az országgyűlés. Voltak, kik még mostis Vladislávot életben hitték, 's addig míg a' király' sorsa iránt hiteles tudósítás nem érkezik Lengyelországból, a' királyi szék' betöltéséről tanakodni vonakodtak. Mások a' Vladisláv' menekvéséről szárnyallott hírt hazugnak tudván, a' hazafiak közül javasoltak királyt választani, vagy pedig a' monarchiai alkotmány' helyébe respublikait léptetni. ⁶⁾ Ismét mások László mellett nyilatkoztak, — az urak közül kevesen, mert ezek közül egynél több úgy vélekedhetett, hogy saját személyének emeltetése a' királyi polczra nem épen lehetetlen; vagy pedig köztársasági formáktól az oligarchia' megszilárdulását várhatta; — de a' nemesek 's a' városok feles számmal királyt akartak, ki őket a' pártoskodó hatalmasok' önkénye elől biztosítsa, 's királyul Lászlót. Hunyady' nézetét az ország' állapotáról felfejtik' előttünk meghitt titkárának, az általa épen most Nagyvárad püspöki székére juttatott zrednai Vitéz Jánosnak április' 24.én

5) Fridrik' levele a' késmárkiakhoz, Katonánál, XIII. k. 416. l.

6) Aeneas Sylvius, Fridriknek akkorban titkára, Szécsy Déneshez adott levelében (ep. 78.) a' veszedelmet, melly Magyarországot érhetné, ha a' főurak közül valamelyik érdemesítenék a' királyi székre, bővebben festegeti. Ha tekintetbe vesszük, hogy Brankovics György, az aruló szerb deszpot' megfenyítését egy lélek sem sürgette, kénytelenek vagyunk a' kép' egyes vonásait helyeseknek ismerni: An putandum est, regem Bosniae despotumque Rasciae et alios Hungariae magnates, qui vix Ludovicum Sigismundumque reges supra se ferebant, jam unum ex vobis aequo animo sibi dominantem pati? 'S valljuk meg, hogy a' finom olasz ildomosan vegyítette a' színeket, mikor aristokratá közönsége' számára ekkép ecsetelte a' respublikát: Quis vestrum est, qui populare regimen audeat suadere? Omnes vos, qui hic estis, nobiles estis; at in regimine populari omnis nobilitas suspecta: surgunt plebeji, et aequato jure rempublicam administrant; quidquid excellit, amputant. Respicite civitates, quae in communi gubernantur: nullus in atrio nobilis est, mercatorum sunt omnia. Ego non puto, quempiam vestrum velle sub artificibus potius esse quam sub regibus.

kelt leveléből e' sorok: „Most a' pesti országgyűlésre mennek, szaladnak az emberek, hová — hivatalos lévén — magam is készülök 's jó reménynyel, mert a' békének helyreállítása a' győzők' érdekében álland, a' legyőzötteknek pedig épen szükséges leszen. De véleményem szerint kell, hogy mindenekelőtt valamennyien diadalmasoknak is bukottaknak is valljuk magunkat, 's hogy mindenik félnek oka legyen tartania a' másiktól: mert a' felek' egyenetlen állása előre gyanússá tenné a' békét“. Ez levén Hunyady' nézete — a' pártok felett álló nagy hazafihoz méltó nézet, — 's az elentséges felek' kibékítését, szóval, az ország' egységének helyreállítását Hunyady is csak László' közbenjövételével vélvén eszközölhetőknek, a' nemesek és polgárok őt vezérőknek ismerték a' megnyílt országgyűlésen. Társa a' vajdaságban, Ujlaky Miklós, ez' alkalommal hozzája állott; a' hatalmas ember sejdíthette, hogy a' nádornak van legtöbb kilátása, magához rántani a' főhatalmat, ha László elűttetik a' királyságtól; 's a' nádor' reményét meghiusítani, ez elégséges ok lehetett a' gögös úrnak, Hunyadyt célzataiban támogatni.

Az ügy' külső vezetését Hunyady bölcsen és szerényen öreá bizta. A' vita már több napot felemésztett, midőn pünkösd vasárnap Ujlaky felkél, 's reményét fejezi ki, hogy az urak elvégre fel fognak hagyni a' terméketlen feleseléssel, ha nekik értésökre adja, hogy az öszves nemesség nem tűrhethvén tovább a' rakonczátlanságot, királyt akar magának 's az országnak. Az urak hallgatással válaszoltak e' szavakra. 'S kit akar fejedelmül a' nemesség? kérdé Ujlakyt a' kassai követ. Albert néhai urunk-királyunk' fiát, volt a' válasz. 'S László meg volt választva. 7)

7) Pozsony városa' követeinek 1445. május' 16.án kelt jelentése, melyet Czech János nem régiben felfedezett, Bartalnál, III. k. 168.1. — Az országgyűlés' végzései Kovachichnál (lásd alább) május' 7.én keltek, 's miután ezeknek egyike Lászlónak királylyá választásáról szól, e' között 's a' pozsonyi követek' jelentése között,

Miután a' pártoskodások' 's a' polgári háború' folytatása — így hangzott a' rendek' végzése — okvetlenül az ország' bukását vonná maga után, hosszas tanácskozások 's a' mindenoldalu nehézségek' megfontolása következő határozatot keletkeztettek.:

Ha a' király szentháromság utáni vasárnapig vissza nem tér, 's ha a' Lengyelországba küldött követek életben lételéről bizonyos és kétségbevonhatlan hírt nem hoznak: akkor a' rendek valamennyien Lászlót, néhai Albert király' fiát ismerik urokul és Magyarország' valóságos, jogszerű királyául, 's addig míg él, királyuknak tartandják, feltéve, hogy a' római király őt a' zálogbavetett koronával egyetemben nekik azonnal általadja. Ellenkező esetben minden kötelezettségek László iránt megszűnik, 's úgy kívánván az ország' súlyos állapotra más fejdelem után fognak nézni, kinek kormányja alatt a' fenyegető veszedelmekből kibontakozhassék az ország.

Ideiglenesen — talán emlékezéssel az ősök' hét vezérére — az országlás hét kapitányra bízott, névszerint: Hunyady Jánosra a' Tiszán túl; Újlaky Miklósr a' Tiszán innen 's a' Dunán túl; Rozgonyi Györgyre, Giskra Jánosra és Pelsőczy Imrére a' Kassa körüli megyékben; Ország Mihályra és szentmiklósi Pongrácz Istvánra a' Duna, Vág és Morova közötti vidéken, melly Csák Máté óta Mátyus' földének hívatott. A' főváros és környéke a' nádor' felsőbbsege alatt hagyatott, úgy látszik.

Az országgyűlés' egyéb végzéseinek néhány főbb tárgyra szorítkoznak, melyekről haladék nélkül intézkedni, elutasíthatlannak látszott. A' polgári háború' kitörése óta emeltetett vá-

melly szerint László' május' 16.án (ekkorra esett ez' évben pünkösöd) választatott, némi, még megfejtendő ellenmondás van. Annyi bizonyos, hogy az országgyűlés május' 7.ke után még együtt volt, 's hogy ünnepélyes országos cselekmények, minő a' királyválasztás, ez' időben nagyobb ünnepeken szoktak történni. Hunyady is pünkösöd vasárnap választatott kormányzóvá a' jövő évben.

rak és erősségek szentháromság utáni vasárnapig lerontassanak, kivétevé nazok, mellyek külmegtámadás ellen építettek, 's azonfelül még öt: Palota, Verőcze, Vámos, Nána és Pelsőcz, 8) de ezek is a' tulajdonosok' saját költségein tartassanak fenn. Az Albert' halála óta erőszakosan elfoglalt magánbirtokok szintén ama' határnapig tulajdonosaiknak visszaadandók; a' makacsok a' hűtlenség' vétkének büntetésében fogván elmarasztalni. A' rendek' meghasonlása óta királyi vagy királynéi jószágokból történt adományozások' jogérvényessége az új király' koronázásáig függőben maradjon; a' pénzverés is akkorra halasztandó, úgy a' nagyobb kicsapongások' birói megfenyítése, csak a' czégéres büntettek: gyilkosság, rablás, oklevélsikkasztás és tisztesseges nők' erőszakoltatása, vegyék haladék nélkül büntetésöket. Azon szerződések, mellyeknél fogva az egymással háborúban állott felek' foglyai váltságdíj lekötöztettek szabadulásukért, erőtelenek. Idegen zsoldosok' fogadása és az országba hozatala súlyos büntetés alatt tilos. Az Albert halála óta szedetni kezdett vámok megszüntetnek, 's a' törvényesek' fizetése mellett kiki szabadon kereskedhessék az öszves birodalomban. A' jobbágyok' szabad költözködési joga biztosítatik. Ha valósulni találna a' hír, hogy az ozmánok Magyarország ellen készülnek, személyes és közfelkelést hirdessen a' kormánytanács; valamennyi főúr, ne csak az egyháziak tartozván zászlaikkal megjelenni. A' koronai jövedelmek az új király számára kezeltetnek, és azok, kik a' múlt évben zsoldosok' fogadására pénzt vettek fel a' közkincstárból, 's aztán elmaradtak a' hadviselésből, büntetésül jószágaiktól megfosztatnak. 9)

8) Ezen öt erősség vladiszláviak által emeltetett; Palota Ujlaky Miklósé volt, Verőcze Marezaly Imréé, Sajó Vámos és Pelsőcz a' Bebeké, Nána Kompolthy Jánosé.

9) Decretum sive constitutiones r. Hung. SS. et OO. in generali conventu a. 1445. in civitate Pesthiensi celebrato de sui conser-

II.

Az országgyűlés eloszlott, a követek Lengyelországba mentek és visszajöttek, 's a hír, melyet hoztak, Vladisláv haláláról szólt. De a küldöttség, mely Fridrikhez volt menendő, hogy tőle Lászlót 's a koronát visszakövetelje, csak szeptemberben érkezett Németújhelybe; közbenjött új izetlenségek — Fridrik Köszeget, mellynek polgárságát hívei fosztogatásáról vádolá, ostromolta és bevette, 's a lakosok közül egy csapatot kegyetlenül kivégeztetett, — a küldöttség tagjaival sokáig elhalasztatták az útnakindulást. Ujlaky névszerint, csak Schlick Gáspár kérelmére, 's csak részére kiadott biztosítólevéllel kezében ment át Sopronyból Ujhelybe; kivüle ott voltak Szécsy Dénes esztergomi érsek, Gathalóczy Mátyás veszprémi püspök, Gara László, Marczaly Imre, Rozgonyi Osvát, Giszkra János 's még számos mások. Ötszáz könnyű lovas, kétszáz vasas' és huszonnégy hintó' kíséretében jöttek a korona 's a király' fogadására. Fridrik a város' kapujáig ment elejökbe, 's a fényes látmány' szemléletére összesereglett németújhelyiek nem hittek szemeiknek, midőn Ujlaky csak amúgy paripájáról üdvezelte a római királyt. A küldöttek, utasításukhoz képest előadták, hogy Lászlót a pesti országgyűlés királynak választotta. Ez' okon kéri Fridriket, küldené le Székesfehérvárra a' gyermeket 's a koronát; a választás megtörtént, de még hátra van, Lászlót törvényes királynak koronázni. — Fridrik, mióta az ausztriai rendek őt László' gyámjául választották, jogosítottnak vélte magát, gyámoltjának személyéről saját belátásához képest intézkedni, 's a koronának kiadását azon okon is makacsul megtagadta, mivel László atyai 's anyai jogon Magyarország' örökös ura 's azonfelül már megkoronázva is lévén,

vatione conditum, Kovachichnál, Supplementa ad Vest. Comit. II. k. 7. 's kk. II.

másodszori megkoronáztatása éppen szükségtelen. Giszkra, ki magát a' közelebb lefolyt országgyűlés' végzéseinek is ellenszegezte, 's rabló fészkeit lerontatni nem engedte,¹⁰⁾ Fridrik' okoskodását mindkét füllel bevette, 's Ujlakyt arról vádolta, hogy Lászlónak másodszori koronáztatása által csak saját hűtlenségét akarja igazolni, melly őt az első koronázás után László' táborából Vladislávába vezette. A' küldötség nem bizván Giszkrába, — 's Aeneás Sylvius' jegyzeteiből látni való, hogy csakugyan hírhordóul szolgált a' németújhelyi udvarnak, — a' csehet tanácskozásaiból kizárta; 's más részről meg' éppen ez' okból hely jutott neki a' római király' tanácsában. Az értekeződés felbontatott, 's újra folyamatba tétetett, és végre is eredmény nélkül oszlott el. Fridrik hogy engedélyi készségét tanúsítsa, Lászlónak másod ízbeni koronázását nem ellenezte, de olly feltétel alatt, hogy a' koronázással járni szokott kenet elmaradjon, 's a' még 1440. ben történt koronázás' érvényessége a' rendek által okiratilag kimondassék; hogy továbbá a' pozsonyi vár neki általadassék, mellyben addig, míg László a' tizenhatodik évet elérendette, őt is a' koronát is őrizhesse. A' követség nem volt felhatalmazva a' pozsonyi várnak illetően árubabocsátására; 's miután ajánlkozása, az Ujlaky' gondjaira bízott Szekesfehérvárt Fridriknek általadni 's kezében hagyni, míg a' koronázás meg fogott történni, visszavetettetett, és kívánsága, hogy a' korona a' királyi helytartók vagy Cilly Ulrik által őriztessék, ki Lászlót a' koronázás után Haimburgig visszakísérendi, el nem fogadhatónak találtatott: Ujlaky és társai küldöikhez visszatértek. Fridrik' kíséretében indultak ki a' városból, 's közülök többen Laxenburgba mentek László' üd-

10) Midőn Giszkrának társai a' főkapitányságban az országgyűlés' végzéseit a' gondjaikra bízott kerületben foganatosítani akarták, Giszkra által gatoltattak; — lásd a' kerületi gyűlésről szóló oklevél' kivonatát gr. Teleki Józsefnél, Hunyadiak' kora, I. k. 480. l.

vezletére, kit nagybátyja most Stíriából idehozott, hogy a' küldöttség nála is tisztelkedhessék. Az esztergomi érsek fényes ajándékkal járult elébe, 's megcsókolván az öt éves gyerme-
ket, felkiáltott: sokat szenvedtem éretted, de szenvedéseim' emléke kedves leszen előttem, ha ismét az országban látlak. Ujlaky ellenben azoknak, - kik őt felhívták, hogy látogatná meg királyát, miután ennek jelen tartózkodási helye útjához olly közel fekszik, — válaszul adta: Még nem tudom, ki leszen királyom: 's csak akkor megyek e' gyermek' tiszteletére, ha őt előbb urannak tudom. ¹¹⁾

Hunyady e' közben az ország' ortalmaról gondoskodott. Még május' 11.én levelet írt Eugen pápának, mellyben őt fogatosabb segéd' nyújtására felkérte. „Midőn a' háborúk' természetét meggondolom, mellyekben első ifjuságom óta forgolódtam, úgy találom, hogy mindig közsorsa volt a' hadviselőknök, hol nyerni, hol veszteni a' mennyei néző' jeladásához képest. Istené ítélm azok felett ... kik nekünk segédet ígértek, kik felhívtak, sietnénk oda, hol már minden el van készítve diadalunkra ... 's kik ígéretéseik által eselt vetettek nekünk ... De az innen származott fájdalom jövendőre még növelni fogja bátorságomat, ... a' ki vétkeinket megboszuilta, az meg fogja vigasztalni a' benne bízókat, és szentségedet arra bírni, hogy a' keresztyén népnek lefojtott nem megtörött erejét minélelőbb segédével feléleszsze. Bocsánatot, hogy mérészebb arczczal, mint illenék, alkalmatlanodom: annak talán szabad szentelenkedni ez' ügyben, ki neki már régóta életét szentelte. Azért bizodalommal tanácslom, felhívom, intem, kérem szentségedet, 's áláztatlan esedezem magas méltóságának ... nyujtsa segédet ... A' vallás' 's a' keresztyén nép' ügyéről van szó ... Nekem ennek szol-

11) Aeneas Sylvius, ep. 81. Chmel, Geschichte Kaiser Friedrichs IV. II. k. 517. l.

gálatában az életet 's a' halált egyiránt megvetnem, erős szándékom . . 'S ha e' lélekzet tart, nem hagyok fel törekvéseimmel, míg a' hazának sérvein segitettem, míg letöröltem róla a' gyalázatot“. Lelkesedésében VII. Károly francia királytól is kért segédet a' dicső férfiú, 's kérelmét külön levél által az ország' tanácsa, névszerint Szécsy Dénes, Hederváry Lőrincz, Ujlaky Miklós, Rozgonyi György és Gara László is támogatták; de Károly ellenségeit emlegette válaszában, kikkel köztudomásra folyvást háborúban áll, 's kiköt kényszerítik a' kért segédet ideigóráig megtagadni.¹²⁾

Pestről a' gondjaira bízott országrészbe ment Hunyady, 's a' lefolyt országgyűlés' végzéseit mindenik megyében kihirdettette. Jobb keze Vitéz János, a' nagyvárad püspök volt, 's a' bihari rendek olly ragaszkodással viseltettek iránta, mint azon nagy férfiú' helyettese iránt, „kiben Isten után védőjököt találták,“ hogy Hunyady a' közügy' veszedelmeztetése nélkül vihette dandárát Oláhországba, boszút állani azon méltatlanságért, melyet tavál Drakultól szenvedett, 's az áruló vajdának újból Muradhoz pártolásaért. Drakul megveretett, Drinápolyba szalasztatott, 's az 1430. ban megöletett Dán' hasonnevű fia iktattatott helyébe.¹³⁾ Hunyady Nikápolyban Francesco Albertivel, a' szentszék' hajóseregének nagyával, 's a' burgundi gályák' főkapitányával találkozott, kik több naszáddal a' Dunán felfelé jöttek, 's kikkel a' keresztes háború' megújításának módja és eszközei iránt bővebben értekezett.¹⁴⁾ Szándéka lehetett, néhány erősséget a' Duna' bolgár partjain elfoglalni, melyekre jövő hadviseléskor támaszkodhassék;¹⁵⁾ de híre érkezett, hogy Szerbián

12) Katona, hist. crit. XIII. k. 439 's kk. II.

13) Thuróczi, IV. 44. Oláh Nicolaus, Hungaria, XII.

14) Ivanich' jegyzetei Schwandtnernél, II. k. Hunyady-nak 1445. november' 29. én a' pápához adott levele, ugyanott.

15) Aeneas Sylvius, ep. 81. elfoglalt 's ismét elvesztett erősegekről szól, de utána veti: veritas tamen rei adhuc in obscuro est.

át török csapatok a' Szerémségre törtek 's a' Száva' környékét pusztítják. Könnyű lovasságával néhány nap mulva a' Száva' torkolatánál volt, 's a' folyam' innenső oldalán, szemben Sarnoal, hová a' rablók zsákmányukkal vonúltak, megállapodott. Éjtszaka örtüzeket rakatott, 's a' törökök látván, hogy nincs szándéka a' folyamon átmenni, gondatlanul álomba merültek. A' magyar vezér éjjélben, Sarnón felül átszállítja vitézeit, a' parttól fél merföldnyi távolságban elnyúló török táborra rohan, 's a' meglepetteket, mielőtt fegyvereikben oltalmat, futamodásban menedéket találhatnának, összezúzza.¹⁶⁾ — Hunyady a' szerencsés tusában csak előjátékát látta ama' nagyszerű hadviselésnek, mellyhez a' vármai nap óta szakadatlanul készült, 's mellynek ügyében november' 29.én — a' kelet' helye nincsen tudva — újra írt a' pápának, valamint Nikápolyból is Europa' több fejedelmeit közmunkálásra újabban felhívta.

A' Németujhelyből visszaérkezett küldöttség eljárásáról Székesfehérvárott számot volt adandó a' rendeknek. A' többség nehezteléssel telt el Fridrik' cselszövényeinek szemléletére, ki a' gyermeket fősvénységből 's olly czélzattal, hogy minél tovább befolyást gyakorolhasson Magyarországra, bitorolt gyámhatalma alól ki nem bocsátotta; de a' polgári háború' megszüntetése mégis csak László' jogainak megismerése által látszott elérhetőnek. Hunyadynak is ez volt nézete, 's Ujlaky' döllyfe megbarátkozott újlág vele, mihelyest nagyravágásával megférhetőnek mutatkozott. Hunyady biztos által értekeződéskébe ereszkedett a' császárral, igérvén saját és Ujlaky' nevében, hogy László' királyságát fogják pártolni, ha távolléta' és kiskorusága' idejére az ország' kormánya, névszerint a' méltóságok' és hivatalok' osztogatása is — a' leghatalmasabb eszköz párhivek' szerzésére — reájok, ket-

16) Bonfini, d. III. l. 7.

tejökre bízatik. Fridrik készséggel hajlott kívánságukra, mert más módot nem látott Lászlónak 's általa házának az öröködést Magyarországbán biztosítani,¹⁷⁾ és László' híveit odautasította, hogy a' közkormányt kettejük' kezére juttatni törekedjenek.

Az év' végnapjaiban Fehérvárott megnyílt a' gyűlés, de Hunyady nem volt jelen. Hederváry, kinek a' Hunyady és Ujlaky közt kötött frigy valószínűleg tudomására jutott, annak felbontására 's László' követeléseinek megbuktatására új fogáshoz nyúlt. Már említettük, hogy a' Vladisláv' életbenlételéről szóló mesét kivált ő hozta forgásba. Egy másik meséje, hogy a' burgundi herceg' hajóinak főkapitánya, kivel Hunyady Nikápolyban találkozott, a' herceg' fiának számára kérte az országot, 's hogy ez Hunyady' pártolására — feltéve, hogy atyja segédet küld a' török ellen — számot tarthat, a' gubók előtt szintén talált hitelt, 's a' zavart még növelte. Most Hunyadyt inté, ne jőne Székesfehérvárra, mert Ujlaky lest vet neki 's életére tör, hogy Fridrik' pajzsa alatt önkényesen intézkedhessék 's egymaga az országról. A' dolog nem látszott valószínűnek, de lehetetlennek sem, és Hunyady nem ment Fehérvárra, melly Ujlakynak, mint a' dunántuli részek főkapitányának kezében volt.¹⁸⁾ Az 1446. diki 1446. év' elején Nagybányán és Debreczenben találjuk, igazsá-

17) Aeneas Sylvius, ep. 93.: „Nicolaus (Ujlaky) convenit alterum vaivodam, Joannem (Hunyady), Ladislaique jus simul tueri pepigerunt, missisque clameulum ad caesarem nostrum nunciis, confirmationem suorum officiorum obtinuerunt, ac rursum facultatem quandam, ejus vigore ceteros regnicolas ad obedientiam Ladislai reducentes officia dignitatesque possint illis confirmare“. Fridrik, midőn fél évvel utóbb a' pesti országgyűlésnek Hunyady' erőszakos eljárását Stíriában bépánaszolta, említést tett ollyas levelekről is, melyekben öneki, a' római királynak „servitia sua pollicitus fuerat“, 's ez valószínűleg czélzás az Aeneas Sylvius által említett biztosokra. Hogy egyébiránt Hunyady és Ujlaky a' római királytól nem kívánhatták hivatalaik' megerősítését, hanem csak azt és annyit, miszerint László' híveit feléjük hajlítsa, az magában világos.

18) Ugyanaz ugyanott.

got szolgáltatni, a' közrend felett őrködni, 's leveleket és követeket küldeni pápához és fejedelmekhez az egy év óta folyton szorgalmazott és mindig, most is elmaradott segéd' sürgetésére. Ujlaky felkereste őt, 's könnyű szerrel kitépte szívéből a' gyanút. Együtt mentek Székesfehérvárra, hol — martiusban, úgy látszik, — László újra királynak ismertetett, de egy úttal több végzés hozatott, mellyek közül egynémellyik félreismerhetlenül a' döllye miatt kivált a' hasonlótól, az uraktól gyűlölt Ujlaky' törekvéseinek, a' duumviratus' meghiusítására czélóz. „A' husvét és pünkösöd között Pesten tartatandó országgyűlesen egy főkormányzó választassék.“ „Ugyanazon az országnagyok valamennyien hivatalaikat és méltóságukat letenni kötelesek, a' hivatalok' új osztogatása a' rendektől függvén“. „Az országnagyok közt kötött bármely titkos szövetség és frigy érvénytelennek nyilatkoztatik“. ¹⁹⁾

Ugyanekkor Ujlaky' szövetséges társainak ²⁰⁾ a' rakoncátlan Cillyek' megfenyítése is határozatba ment, 's végrehajtásával Hunyady megbízott.

Thallóczy Máté-horvát bánnak 1445.ben történt halála után Zoljo Benedek ki a' zágrábi püspöknek kinevezett Csupor Demeter ellenére a' püspökséget magának mint a' káptalan' választottának követelte, Cilly Ulrikhoz folyamodott segédért. Cilly meghagyta hadnagyának, Vitovecz Jánosnak, hogy a' zágrábi püspökség' erősségeit és egyéb birtokait, mellyek

19) Kovachich, Suppl. ad vestigia Comit. II. k. 38. l.

20) Ujlaky, Palotán 1446. janarius' 6. án kelt levele által „fluctuationibus et discordiarum somēntis ineliti regni Hungariæ conspectis ... cum illustribus principibus dominis Friderico et Ulrico filio ejusdem Dei gratia Ciliae ... comitibus indissolubilis amoris et fraternitatis dilectionem ... contraxit, fecit et ordinavit“. Igeri, hogy őket mindenki ellen fogja megvédeni, még a' római 's a' magyar királyok ellen is, ha ezek „eosdem dominos Ciliae comites minus juste et indebite, ac sine lege opprimere vellent“. Hogy Ujlaky ezen szövetségben eszközt látott nagyra-
vágó czélzatainak elérésére, felesleges volna bővebben fejtegetnünk. — Az oklévelet lásd Chmelnél, Gesch. K. Friedrichs IV. II. k. 737. l.

eddig a' bán' oltalma alatt állottak, elfoglalja. Úgy történt; 's Vitovecz azonfelül Szentgyörgyöt és a' vránai perjelnek Zágráb' környékén levő erősségeit is megtámadta 's bevette; Pakracznál a' hadaival elébe siető perjelt, Thallóczy Zovánt, 1440. ben Nándorfehérvár' hős védőjét megverte és megölte, 's Pakraczot és környékét hatalmába ejtette. — Hunyady „az ég és föld ellen elkövetett gazságok“ megboszlulására néhány dandárral aprilisban Szentgyörgyöt visszafoglalta, Varasdót, a' Cillyek' horvátországi székhelyét felgyújtotta, 's innen sógorát, Székely Jánost Cilly' környékének pusztítására küldvén, ő maga Ormósdnál átkelt a' Dráván, a' római király' borlini, pettaui, marburgi és greczi várnagyait, kik őt útjában fentartóztatni akarták, megszalasztotta, Feisztritzot, a' Cillyek' Grecztől éjszaknyugotra fekvő várát részben elhamvasztotta, 's visszajövet Kapronczát bevette. A' Cillyhad kénytelen volt a' gonoszúl elfoglalt erősségeket visszabocsátani, 's a' magyar korona iránt újból jobbágyi hódolatot fogadni.²¹⁾

A' minden jóktól utált fajta' megfenyítése után Hunyady Pestre sietett, hol a' minapi székesfehérvári végzés' értelmében az országgyűlés meg volt nyilandó. A' fehérvári pontok' megerősítése után — az említettekén kívül egy másik az erősségeknek törvényes kézbe visszabocsátását 's illetőleg lerontását újlag sürgette, 's még egy másik kötelezettséget foglalt magában az ezentúl hozandó országos végzéseket is hódolattal fogadni, — felolvastatott az eskü, és a' világi rendek közül külön mindenik, egy sem ünnepélyesebben mint Hunyady, utána mondotta: „Isten engem úgy segéljen, bódogasszony nekem irgalmat úgy nyerjen, Istennek mind szenti érettem úgy támadjanak, Istennek szent teste én vég napomon üdvösségemre úgy méltóljék, föld tetememet úgy fogadja,

21) Hunyady Jánosnak Pesten 1446. június' 15. én Fridrik r. királyhoz adott levele, 's Ivanics' jegyzetei Schwandnernél, II. Bonfini, d. III. l. 7. Cilleyi krónika, Hahnnál, II. 705.

onnan harmad napon úgy ki ne vesse, magól magom úgy ne szakadjon, ítélet napján Istennek ő szent színét úgy láthassam, örök pokolba úgy ne temettessem: hogy az szerzést, kit ez ország' szerzésére megírtanak volna, azt erősen és tökéletességgel mind megtartom, semmit ellene nem teszek, sem tetetek."

Június' 5.én pünkösd vasárnap, a' László' nevében és távolléte alatt országlandó főkörmányzó' választására gyültek együvé a' rendek. Szebb, tisztább nap soha sem lövellé sugarait a' Rákos fölébe. A' választás a' legérdemesebbre, a' legszerényebbre esett. Szemben egy sereg dynastával, az általuk oláhnak csúfolt egyszerű erdélyi nemes, a' hadszerető magyar nép' bálványa, Hunyady János emeltetett a' főkörmányzói polczra. Úgy akará az öszves nemesség,²²⁾ úgy az urak közül is azok, kik Lászlót akarták királyul, 's kik csak ez' úton látták László' számára megtarthatónak, megszerezhetőnek az országot. Egy lélek sem mert ellene nyilatkozni; kiknek a' választás nem volt ínyökre, azok hallgattak. 'S e' pillanatban színlés nélkül hivathozhatott Hunyady elégtelen erejére, színlés nélkül kérhette a' rendeket, bíznanak meg mást, hatalmasabbat e' tiszttel: a' felelősség' érzete egész

22) Bartal többször idézett munkája' III. kötetének okleveles függelékében Renes István és Gmaitl István Pozsony városi követek' jelentését közli, mellyből kiviláglik, hogy a' városi követek közül többen voltak a' székesfehérvári öt pontra hitöket letenni; de Bartal, véleményem szerint, kelletinél tovább megyen, midőn ezen irományból azt következteti, hogy a' városok Hunyadyt nem akarták kormányzónak választani. A' városi követek' ellenségeskedése nem lehetett általános; lehetetlen magammal elhitetnem, hogy Buda, hogy Székesfehérvár, hogy Visegrád Hunyady ellen nyilatkoztak volna, — a' mi „Neu-Ofen“-ról és „Weissenburg“-ról áll a' követjelentésben, illyes vád' emelésére koránt sem elégséges, — ámbár a' Giskra' és illetőleg Fridrik' befolyása alatt volt városok' ellenségeskedését hiszem készséggel. A' követjelentés' e' szavaiból: „D And isz ungrisch, den chan ich euer weisheit nit zuschreiben“ (az esküformulát érti) szintén nem merném Bartallal következtetni, hogy Pozsony városa' követei a' magyar nyelvet nem értették.

súlyával szállott lelkére. De hívei őt az esküre emlekeztették, hogy hódolni fognak valamennyien az országgyűlés' mindenik végzésének; 's most meghajlott a' nehéz teher' felvállalására, de utasítást kért, melly hatalmának körét megszabja, irányt és célt tűzön ki számára.

Június' 13.án törvény' képében kiadatott az utasítás. A' főkormányzó királyi hatalommal bírjon, némi megszorításokkal. E' megszorítások három főpont alá foghatók:

a' koronára visszaeső jószágok közül csak azokat adományozhassa el, mellyek harminczkét házhelynél nem nagyobbak; a' többiek a' korona' számára egészben fentartandók, 's ama' kisebbek közül is azonegy személy csak egy ízben nyerhessen adományt;

a' hűtlenségről vádoltakat csak az országos rendek' megegyezésével maraszthassa el, az elmarasztottakat csak azok' megegyezésével menthesse fel;

az érseki és püspöki székeket, úgy a' nagyobb apátságokat csak az országtanács' meghallgatásával tölthesse be.

Egyébiránt szabadságában álljon a' királyi 's királynéi erősségekben, városokban fejedelmi hatalommal intézkedni. Az igazságszolgáltatás' élén is ő álljon, 's a' királyi fő törvényszék' kivüle a' nádorból, az országbiróból, két egyházi 's két világi főurból és hat e' végre országgyűlésileg kiszemelt nemesből álljon; a' törvénykezés' rendes időszakain, az úgynevezett nyolczadokon kívül egy főpap, egy világi főúr 's két nemes leszen körülötte a' felmerülő törvényes ügyek' birói elintézésére; belátására bízván, ezekhez még annyi urat és nemest adni, mennyit az országtanács' célirányos szerkesztésére szükségesnek tart. Az országos hadi erő parancsait tőle vegye, ennek személyes vezérlete jelentékenyebb esetekben kötelességevé tétetvén. A' királyi jövedelmek' kezelése két egyházi 's két világi főúrra bízatik, kik ez' ügyet közelebbről ismerik; ezeknek úgy az országtanács' meghall-

gatásával intézkedik a' kormányzó a' kiadásokról, 's azon leszen, hogy a' kincstárban maradó öszlet elzálogított királyi erősségek', városok' 's egyéb urodalmak' kiváltására fordí-
tassék. ²³⁾

'S most a' főhivatalok újlag betöltettek. Hunyady' köz-
benvetésére történhetett, hogy majdnem valamennyi eddigi
viselőinek visszaadatván, a' megüresültek részben László' hívei-
vel töltettek be. Ekkor, kétségkívül Hunyady' törekvése,
ki az egyes hazafiak közötti szövetségeket és frígyeket erőt-
lenítő végzés' hozatala után is erkölcsi kötelezettségét fenn-
állónak hitte, 's kinek a' nádorral és a' többi oligarchákkal
szemközt oligarcha - támaszra is volt szüksége, Ujlaky vá-
lasztatott kormányzó - helyettessé, valamikor Hunyadyt a' had-
viselés' gondjai az országon kívül foglalkodtatják. ²⁴⁾

III.

Mondottuk, hogy Hunyady részben László' híveinek is
hozzájárulásával emeltetett a' kormányzói székre; hazafiúi ér-
demei, 's adott szava, hogy a' gyermek' jogainak érdekében
fogja vinni az országlást, nyerték meg neki e' felekezet' ha-
zafiúi részét, nem a' római király, ki ekkor már bizalmatlan-
sággal viseltetett iránta. A' pesti országgyűléshez Fridriknek
egy levele érkezett, mellyben Hunyadyt arról vádolta, hogy

23) Kovačich, *Vestigia Comitiorum*, 256. 's kk. II. Sup-
plementa ad *Vest. Comit. II. k. 38.* 's kk. II. Arról is volt szó,
hogy a' kormányzó mindenik városra felügyelőt küldjön, de a' szán-
déklat nem vált végzéssé: „Unter andern sachen murmeln sy, (a' ren-
dek) ... anwalt wollen seczen in die Stet, die als obleut ains raths
sollen sein“, — Pozsony városa' követeinek jelentése. — Thu-
róczy, IV. 44.

24) Az aradi káptalannak egy, 1448. ban kelt oklevele
Praynál, *hist. regum H. II. k. 339. l.*

a' Cillyek' minapi megfenyítése' alkalmával, hadüzenet nélkül a' stájer földre rohant, 's fejdelemnek és lakosoknak sok kárt tett. Hunyady előadta, hogy az ausztriai hercegek' várnagyai voltak a' megtámadók, nem ő; hogy névszerint a' borlini várnagy három ezer márka ezüstért őt egész készséggel felhatalmazta volna, útját Feisztritz ellen folytatni, 's „mert vevőt nem talált“, elzárta az utat a' békén haladó magyar dandárok előtt, melyek aztán kénytelenek voltak, erőszakkal utat nyitni magoknak. — A' rendek úgy kívánták, hogy Hunyady az ügynek körülményeiről Fridriket is értesítse; 's ő ehhez képest a' római királyt figyelmessé tette, miszerint a' stájer várnagyok' eljárásának tulajdonítandó a' baj, 's azon körülménynek, hogy a' Cillyek' birtokai bezövekelve lévén az ausztriai hercegekekéi közé, ezeknek alattvalói is szükségkép némi kárt szenvedtek.²⁵⁾ A' szerény férfiú szolgálatainak újabb felajánlásával 's bizodalmas remény' kifejezésével rekesztette be levelét: hogy mentő okait alaposoknak fogja találni a' király; de ő is, a' rendek is szükségesnek látták, olly karba helyezni az országot, melyben Fridrik' megtámadását a' szükséghez képest bevárhassa vagy megelőzhesse. Az 1445. diki országgyűlés' azon végzése, mely Lászlót királyul csak azon esetre választatja, ha Fridrik őt 's vele a' koronát kezeiből kibocsátja, — tetteleg módosított. Gyermekek és korona a' makacs gyám' kezében maradtak, és Hunyady mégis László' „személyében és nevében“ kormányozta az országot; de ha bár más király' választásáról már nem volt szó, Fridrik' bitorlott gyámságát 's önkényes eljárását jogszerűnek senki sem ismerte, 's még László' feltétlen hívei is készek voltak fegyverhez nyúlni annak megszüntetésére. Az országos rendek június' 16. án egyértelműleg

25) Hunyady Jánosnak Pesten június' 15. én Fridrikhez adott levele, Schwandtnernél, II.

végzést hoztak, hogy az állodalom' külső belső elleneinek foganatos leküzdésére, valamennyi törvényhatóságban öt házhely után egy arany forint, 's négy-négy jobbágytalan nemes után szintén egy-egy arany szedessék be közadóul „a' kamarai nyereség' módjára“. Fizetésre tizenöt napi időköz engedtetett, jószágaik' lefoglalása érendvén a' késedelmeseket, melyek csak tíz ezüst márkával lesznek beválthatók. ²⁶⁾

'S most újra követség ment Fridrikhez, melly töle Lászlót, a' koronát, 's a' jogtalanul elfoglalt városokat és erősségeket visszakövetelje. Hunyadyt július' 20.án őszi fészében, Hunyadon találjuk, özvegyeknek és árváknak igazságot szolgáltatni. Innen Drakul ellen indult, ki török segéddel Dánt ismét Erdélybe szalasztotta. Sándor, a' moldvai vajda is Hunyadyhoz csatlakozott, 's egyesült dandáraik Tergovist' környékén megütköztek a' török oláh hadakkal. Véres tusa után Drakul megveretett, ömaga és idősb fia a' győzők' kezébe esett, 's Dán ismét a' vajdai székbe helyeztetett, mellyben hogy biztosan ülhessen 's hogy meggyilkolt rokonaiért bosszút álljon, Drakult fiastúl lenyakaztatta. ²⁷⁾

October' elején Hunyady Fridrik ellen készült. A' hazafiak között egyelőre teljesen helyreállott az egyesség, 's ennek helyreállítója, a' kormányzó, ezt élénk örömmel tudatta a' pápával, ki neki új méltóságához szerencsét kívánt, 's a' velenceiekkal, kiket biztosított, hogy a' hadi készülétek nem ellenök irányozvák. ²⁸⁾ A' rendek még october' 2.án Kochheim Jánost Budáról Bécsbe küldték, tanácsot és polgárságot szövetségre hívni a' római király ellen. ²⁹⁾ Bécs nehezelt

26) Kovachich, Vest. Comitiorum, 261. l.

27) Thuróczi, IV. 44. Chaleocondylas. V. ö. Engel, Geschichte der Nebenländer des ungrischen Reiches (a' hallei „Allgemeine Welthistorie“ című gyűjteményben), IV. k. J. r. 171. l.

28) Katona, hist. crit. XIII. k. 498. 's kk. II.

29) Kollár, Analecta Vindob. II. k. 1240 — 1246 h. Chmel,

Fridrikre, mert a' nyavalyásan fősvény ember fegyvereseit zsold nélkül hagyta, 's békén nézte Németújhelyből, midőn katonáiból rablók váltak, kik főleg alsó - Ausztriát pusztították; de a' tanács mégis kitérő választ adott, 's az ausztriai rendek' közel gyűlésére hivatkozott, melly tisztének fogja ismerni, Fridriket a' magyar nemzettel kibékéltetni. Hunyady, hogy véget vessen az örökös halasztásnak, tekintetbe sem vévén az évnek későszakát, sárvári táborából, honnan november' 7.én újabb felhívás ment a' bécsiekhez közös működésre közös urok', László' érdekében,³⁰⁾ húsz ezer emberrel átkelt a' Lajtán, 's pusztító fegyvereit körülvivén, Fridrik' gyalog csapatait az erősségekbe szorítá, mellyek közül Hornsteint egy rohammal bevette és elhamvasztotta. A' bécsiek Hunyady' ismételt felhívását az ausztriai rendek elébe terjesztették, 's ezek Fridrik' védelmére kelvén, ellenvádakkal válaszoltak. Ekkor a' kormányzó, Rozgonyi Rénold' lovasaival Ujhelytől Bécsig, hol Fridrik a' németbirodalmi rendek' segédét lesé, dúlatta a' tartományt. Őmaga Ujhelyt ostromolta, 's Neunkirchen melletti táborából november' 27.én újra inté a' bécsieket: vonnák meg segédöket a' római királytól, 's három nap alatt adjanak választ szándékukról.³¹⁾ A' tanács' válasza küldöttségről szólt, melly haladék nélkül a' magyar táborba jövend, 's a' küldöttek csakugyan nyomban követték a' levelet, köztök Cilly Ulrik, Schlick Gáspár, Starhemberg Rüdiger és a' bécsi városbíró. Hunyady a' további alkudozások' alapjául egyelőre kívánta, hogy Győr, melly a' római királyt zálogcizmél sem illeti, miután árulás' útján jutott kezébe, jövő évi februarius' 2.káig visszaadassék a' magyar

Regesta Friderici IV. romanorum regis, Bécs, 1833. I. k. No. 2158.

30) Kollár, Anal. Vindob. II. k. 1246. 's kk. II. Hederváry Lőrincz nádornak, Budán, 1446. november' 10.én a' bécsiekhez adott levelét említi Chmel, Regesta Frid. IV. r. r. No. 2183.

31) Kollár, ugyanott, 1266. 's kk. hh.

rendeknek, 's Cilly Ulrik vállalja fel a' kezességet, hogy ez okvetlenül meg fog történni, magára és jószágaira idézven a' boszú' villámain, ha a' város' 's az erősség' átadása elmaradna. A' háborúnak alkalmul, szolgált többi pontok mindkét fél által választatandó és szent György' napját követő hetfőn tanácskozásukat megnyitandó biztosok által intéztessenek el. Az indítvány nem lehetett Cilly' inyére, de Fridrik visszaütasította.³²⁾ Ekkor Hunyady Fischamendig vitte dandárait, 's most újra az alkudozások' mezejére lépven, a' római király' ígétét vette, hogy kész ugyan Győrnek visszabocsátására, de a' visszabocsátás' feltételeit szabják meg a' versengő felek' biztosai, a' szentszéki követ, Carvajal János bíbornok' elnökle alatt.

Hunyady nem tiltakozhatott az iránta mindig rokonszenvet tanúsított pápa' közbenjárása ellen, 's a' sűrű hófúvatokkal béallott tel is a' feldult tartományban seregét veszélyeztette. Ez' okon kivonván hadait Ausztriából, Magyarország' részéről békebiztosokul nevezettek: Szécsy Dénes esztergomi érsek, Vitéz János váradi —, Péter váci —, Ágoston győri püspökök, Gara László, Palóczy László, Országh Mihály.³³⁾ A' kormányzó nem akart személyesen részt venni a' tanácskozásban,³⁴⁾ mellytől nagyot, sokat úgy sem várhatott; az év' végnapjaiban Erdélybe ment, a' moldvai 's az oláh vajdák' viszonyait a' koronához szabályozni.³⁵⁾

A' magyar biztosok 1447. februarius' első felében [1447.

32) Ugyanaz ugyanott. 1272. 's kk. hh. V. ö. Chmel, Geschichte K. Friedrichs IV. II. k. 369. l.

33) Ivanics' jegyzetei Schwandtnernél, II.

34) „Dicit enim habere dd. ipsos deputatos mandatum sufficiens ad agendum et concludendum, quae opportuna fuerint, ita ut deinceps nec absentia sua excusari debeat, nec praesentia expectari“. Vitéz, Nagyváradon 1447. januarius' 15. én Carvajal Jánoshoz adott levelében, Schwandtnernél, II. k. 40. l.

35) Ugyanaz ugyanott.

érkeztek Bécsbe, de az alkudozásnak nem volt eredménye. 'S nem lehetett eredménye, mert Fridrik, ki januarius' végén az ausztriai rendektől fegyveres segédet kért magyar birtokainak oltalmára, de kérelmével elutasítatott, — épen e' napokban a' felső magyarországi városokat lázadásra hívta fel a' kormánytanács ellen.³⁶⁾ Ezen eljárása a' magyar rendeket ismét közelebb hozta a' lengyelekhez, kiket februárius' 27.én Budán kelt levél a' két nemzetet régtől fogva egymáshoz fűző bizodalmas viszonyra, a' harc' mezején elhunyt közös királyra, 's a' római király' és a' teutók' Magyarország elleni gyűlöletére „melly velök született és úgyszólván természetökben fekszik“, — érzékenyen emlékeztette a' lengyel rendeket.³⁷⁾ Hunyady, ki időközben Erdélyből Ó-Budára jött, szükségesnek látta, ide az országgyűlést, melly csak pünkösdkor volt együvé gyűlendő, már martius' 12.dikére összehívni, 's ezen, vonatkozással a' félbenszakasztott alkudozásokra, végzés hozatott: felhívni a' Bécsből Prágába ment, de innen már Bécsbe visszaérkezett szentszéki követet, jöne le Budára, ha a' békéltetés' műve szíven fekszik, mert Fridrik' émiyegős fogásai 's alattomos cselszövényei a' rendeknek kedvét szegték, biztosaikat az elkezdett alkudozások' folytatására Bécsbe küldeni.³⁸⁾ A' törvénybe ment végzések' sorából kiemelendők:

Kik László, az egyértelműleg választott fejdelem helyett mást, akár bel-akár külföldit, titkon vagy nyilvánlagosan az ország' királyi székére emelni törekednének, bűnhődjenek, mint hűtelenek: halála' esetében ne csak az egyházi és világi urak által, hanem a' megyei nemesség' képviselőinek is közbenjöttével történjék az új király-választás. Országgyűlés évenként

36) Kovachich, Suppl. ad Vest. Com. II. k. 50. l.

37) Katona, hist. crit. XIII. k. 527. l.

38) Zrednai Vitéz János' levelei, Schwandtnernél. II. (Epist. 28., a' kelet' ideje hibás.)

egy ízben, pünkösdkor, tartassék, 's ezen valamennyi főpapok, urak, országnagyok és nemesek, azoknak kivételével, kiknek húsznál kevesebb jobbágyuk van, kötelesek megjelenni. Kormányzó, kormánytanácsosok, 's a' főhivatalnokok általában csak egy évre választatnak; az országgyűlés megerősíti őket hivatalaikban vagy másokat választ helyökbe. Valamennyi nemes — a' jobbágytalanok azonképen mint a' jobbágyokkal bírók — tized' és kamarai nyereség' fizetése alól tökéletesen mentek maradjanak; ³⁹⁾ a' nemetlenek is csak a' régi kamarai nyereséget és nem felesigázottat, 's folyó pénzben ne aranyban tartozzanak fizetni a' kincstárba, mellyről a' kormányzó, az ország' szükségeihez képest, szabadon rendelkezessék. A' kormányzó egyszersmind fővezére, kapitánya is lévén az országnak, az 1445. ben ideiglenesen választott kapitányok' hatalomköre tökéletesen megszüntetik. Háborúba, rendesen csak a' király', a' főpapok' 's a' világi urak' dandárai, úgy a' kisebb papság' költségein kiállítatni szokott zászlóaljak menjenek; ezekkel 's a' mindig hadi lábon álló népségekkel, kúnokkal, székelyekkel, ügyekezék beérni a' kormányzó; a' nemesség' közfelkelése csak nagyobb veszedelem' 's ellenséges túlsúly' esetében lévén a' kormányzó 's a' szlavoniai bán által elrendeltethető, és csak a' birodalom' határain belül köteleztetvén hadi szolgálatra. A' kormányzó és tanácsosai csak belföldieknek osztogatják az egyházi méltóságokat, a' megürülteket azonnal töltik be, 's egyházi javadalmakat nem hagynak világiak' kezénél. Az egyháziak, kik püspökségeket 's egyéb javadalmakat a' szentszéktől kérnek, a' szentszéktől fogadnak el, bűnhődjenek és száműzesenek mint hűtlenek. Főispánságok örökbe ne adassanak, 's a' főispánok más közhivaltalt ne viselhessenek. ⁴⁰⁾

39) Célzás a' taval kivetett subsidiumra, melly „ad instar lucri camerae“ rendeltetett a' szegényebb nemesektől is beszedetni.

40) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comitiorum, III. k. 52. 's kk. II.

Ezen végzések közül egynémelyik hazafiúi böles intézkedés' bélyegét viseli magán; az erélyesség, mely a' püspökségek' 's más egyházi javadalmak' osztogatása körül a' szentszék' beavatkozását távol tartja; a' tiltakozás az örökös főispánságok 's több közhivatalnak azonegy személyre halmozása ellen, ép irányra mutatnak. De mások kifolyásai az oligarchiai szellemnek, mely a' tömegeket minden időben arra használta, hogy általuk saját czélzatait létesítse, 's mely jelenleg látszatra a' kisebb nemességnek érdekében hozat végzéseket, de mik a' valóságban Hunyady, a' nemesség' választotta ellen 's az oligarchia' czélzatainak foganatosítására hozattak. A' törvény' azon pontja, mely a' kormányzót csak egy évre választja; ama' másik, mely a' nemességet csak másod sorban, csak akkor küldi az ellenségre, midőn az urak' dandárai már kifárasztattak; 's ama' harmadik, mely a' tavai beszédett segélypénzben törvénytelen zsarlást lát, a' rendek' jogkörének külebb terjesztését, a' kisebb nemesség' kényelmét látszanak czélba venni, de valósággal arra irányozvák, hogy Hunyady meg ne felelhessen magas feladásának, hogy a' főhatalom Hunyady' kezéből máséba szállíthatassék. —

A' szentszéki követ Budára érkezett, 's meg' eltávozott Budáról, a' nélkül hogy a' magyar rendek és Fridrik között béke vagy legalább több évre szóló fegyvernugvás, mint Carvajal ohajtá vala, köttetett volna. 41) Törekvéseinek és az elhunyt Eugent a' pápaságban felváltó V. Miklós' sürgetésének sikerült mindazáltal a' rendeket, névszerint Hunyadyt és az esztergomi érseket — kikhez e' tájban újabb felhívás érkezett Rómából — arra birni, hogy Cilly Ulrik' közbenjárása mellett még egy ízben értekeződésbe ereszkedjenek Fridrikkel, 's június' 1.én a' magyar biztosok: Szécsy Dénes esztergomi érsek, Ágoston győri püspök, Hederváry Lőrincz,

41) Ivanics' jegyzetei Schwandtnernél, II.

Újlaky Miklós, Palóczy László, Gara László, Ország Mihály és Szécsy Tamás Regedén kelt körlevél által hirdették Magyarország' valamennyi törvényhatóságainak, hogy Fridrikkel június' 8.ától számítva, két évre béke kötöttet, 's hogy ennél fogva a' római király' tartományait, földjeit és alattvalóit bántani súlyos büntetés alatt tilos. A' békekötés' feltételei következők voltak: Soprony, Kőszeg, Rohonecz, Szalónok, Borostyánkő, Dévény, Katzenstein és Baumgarten, mellyeket Fridrik —, és Fraknó, Kismarton, Kabold, Lanzasér és Bela, mellyeket Albert herczeg eddig zálogcímmeel birtokoltak vagy fegyveres erővel elfoglaltak, ezentúl is kezeiknél maradjanak mindaddig, míg a' zálogügy tökéletesen felderítetett, és a' fegyvernyugvás tartós béke által felváltatott. Győr városa az erősséggel együtt június' 24.én Ágoston püspöknek visszaadatik, de az örségheliek az öszves hadi felszerelést magokkal Ausztriába vihessék, 's a' püspök és a' káptalan vállaljanak kezességet magokra, hogy ama' három ezer arany, mellyeket Farkas László várnagy és társai Fridriktől felvettek, visszafizettetnek; (azaz: ama' három ezer arany, mellyekért Farkas az erősséget Fridrik' kezére játszotta.) November' 11.én Bécsben a' szentszéki követ' elnöklete alatt újabb tanácskozmány tartassék, a' még fenforgó vitapontok' elintézésére. Gara László térítse meg a' kárt, mellyet Fridriknek okozott, 's ha ezt elmulasztaná, tartozzék Orbán' napja után egy évvel a' greiczensteini erősségben foglyúl megjelenni, vagy kezését, Gara Jánost, Greczbe küldeni. Végre, mindkét szerződő fél a' fegyvernyugvás' ideje alatt hatalmaskodástól ovakodjék, 's a' kicsapongók érdemelt büntetésöket vegyék. ⁴²⁾

42) Kollár, *Analect. Vindob.* II. k. 1292—1299. Chmel, *Materialien zur österr. Gesch.* I. k. 238. l. Ugyanaz, *Regesta*, Frid. IV. 2283 és 2284.

A' fegyvernyugvás Lászlót és a' koronát Fridrik' kezében hagyta, 's a' nyugoti végeknek erősségi övül szolgált, és általa fegyverrel vagy árutakon az országtól elszakasztott tizenegy hely — mert zálogczímmel csak Sopronyt bírta a' római király — szintén ausztriai kézben maradt, és ezt tűrni kellett akkor, midőn korának leghíresebb hadvezére állott az ország' kormányának élén; tűrni kellett, mert a' nemesség vonakodott felkelni, a' király' 's néhány főúr' dandáira bízva az állodalom' oltalmát, 's egy úttal minden segélydíj' szedése ellen tiltakozva!

Röviddel a' regedei (radkersburgi) fegyvernyugvás' kötése után, a' magyar biztosok' egyike, Hederváry nádor meghalálozott. A' hatalmas dynastának hadi érdemeiről majdnem semmit, polgári érdemeiről véghetetlenül keveset jegyzett fel a' történet; az utolsó időben folyvást Budán ült, mellynek erősségét mindenki, még Hunyady elől is, kinek kormányzói tisztében, 's nem ok nélkül, a' nádori hatalomkör' korlátozását látta, 's még az országos rendek elől is elzárta. Hunyady kénytelen volt a' zsémbeskedőt kimélni, — a' nádor, ha tétlenségéből kilép, veszedelmes ellenné válhatik, — kénytelen volt őt azáltal, hogy fiát az egri püspöki székre emelte, cselszövényeinek felfüggesztésére birni. A' regedei fegyvernyugvás' megerősítésére 's a' megürült nádori méltóság' betöltésére septemberben Budán országgyűlés tartatott, mellyen a' minapi végzés' ellenére az urakon kívül nem az öszves birtokos nemesség, hanem a' Lajos' idejében behozatott képviseleti alapon mindenik megyéből négynégy nemes volt jelen. ⁴³⁾ September' 14.én Gara László horvát bánnak jutott a' nádorság. Hunyady sejdíthette a' veszedelmet, melly őt az új nádor' részéről fenyegeti; de valószínűleg ígéretét váltotta be, melylyel magát László' régi párthíveinek irányában

43) Kovachich, Vest. Comit. 265. 's kk. II.

lekötelezte, midőn ezek szavazataikat reá, mint kormányzóra adták; 's annyiban nyereséget vélt láthatni a' történt választatásban, mennyiben september' 20.án országos végzés által a' budai erősség a' nádor' hatalomköréből kivonatván a' kormányzóéba szállítatott, 's a' horvát bánság Székely Jánosra, a' Hunyadyak' rokonára bízott. Az országgyűlés' egyéb végzései nem jöttek reánk, de kétséget nem szenved, hogy az ozmánok elleni hadviselés' megújítása is egyik tárgya volt az országos rendek' tanácskozásának.

Murad, várnai diadala után, másod ízben lépett le a' padisai polczról, 's mint első ízben, úgy most is Magnesiába vonult, ennek kerteiben és fördőiben, a' kormány' gondjaitól távol, élvezni az életet. De a' jancsárok' lázadása, melly tizenhat éves fiának országlását veszedelnezteté, harmad ízben is megragadtatta vele a' kormánypálczát, 's most kezében tartotta haláláig; és a' jóniai magány' bölcseségét a' hódítás' szomja nem hagyá feléledni ezentúl. 1446.ban már az egész Peloponnesus fizetett adót a' töröknek, 's 1447. tavasszal Castriota ellen fordult Murad. Százötven ezer fegyveressel Albániában termett, 's Sfetigrádot és Dibrát, több hónapig tartott ostrom után és harminczezer embernek feláldozásával bevette. Ősszel Drinápolyba ment, új erő' gyűjtésére, melylyel a' jövő évben hadviselését Castriota ellen folytathassa, 's Croját kezére keríthesse. Az albániai fejdelem még a' tél' beállása előtt tizennyolcz ezer hű fegyverest látott maga körül, kikkel Sfetigrádot vívta, hogy az erősség ismét hatalmába legyen, mielőtt Murad visszaérkezniék. A' jövő évet, mellyben a' török erő' tetemes része Albániában leszen elfoglalva, Hunyady alkalmas időpontnak vélte a' várnai gyásznapi' megboszulására. October' 18.án öt Karánsebesen találjuk, kétségkívül hogy készületeket tegyen a' hadviseléshez, mellynek feladása, mint egy későbbi levelében olvassuk, „nem a' Duna' partjainak oltalmára szorítkozni, ha-

nem a' háborút az ellenség' birodalmának szívébe szállítván, bevégezni az ügyet.“ Követek mentek V. Miklós pápához és Alfonz aragoniai királyhoz, — az elsőhöz Miklós krakói dékán, ki Vladislávval jött Magyarországra, mint láttuk, 's a' király' halála után is itt maradt; a' másodikhoz István zenghi gróf; — közremunkálást, segélyt pénzben, fegyveresekben 1448.] sürgetni: de a' pápa csak azzal tanusítá részvételét, hogy Hunyadyt fejedelmi címmel feldiszipolta, melylyel a' szerény férfit sohasem élt, 's arany lánczczal, mellyet fejedelmi méltóságának jeleül nyakán viseljen, de mellyet Hunyady a' fehérvári székes egyháznak ajándékozott; és Alfonz, tiszteletének jeleül három paripával kedveskedett neki, mellyekért szíves köszönet ment Budáról Nápolyba, de egyszersmind roszúl elfojtott panasz, hogy a' személyének szánt ajándék megérkezett, az ügynek ígért segély egyre késik. Részenről — így rekeszté be levelét — Isten' segédére támaszkodva, készülök a' régóta ahítózott úthoz. Kezdeni a' vállalatot, az én dolgom; végrehajtani, magasabb névé és magasabb erőé. Lászon utána felséged ezentúl, mint Isten iránti engedelmesége és saját dicsősége követelik. 44)

1448. májusban Budán országgyűlés tartatott. Az urak ekkor hívtak fel, dandáraikat a' végekhez leküldeni; a' nemesség' felkeléséről nem lehetett szó, mert a' háború megtámadási volt, nem oltalmi, nem ollyas, melly a' birodalomra tört ellenség' visszautasítását czélozza. De az urak közül is többet Giszkra' folytonos rakonczátlankodása, ki Sárosban, Abaujban, Tornában, Gömörben, Zólyomban zsarnokoskodott, honn marasztottak; másokat Fridrik' agyarkodásai, mellyek a' november' 11.ére Bécsbe' hirdetett tanácskozmányt elhalasztatták; 's ismét másokat a' gyűlölet, az irigység, melylyel a' kormányzó iránt viseltettek. Brankovics ez' uttal is meg-

44) Katona, hist. crit. XIII. k. 576. 's kk. II.

tagadta a' segédsereg' kiállítását, ez' úttal is áruló volt, és Hunyady' minden mozgalmairól értesítette Muradot.

A' kormányzó' öszves ereje huszonnégyszáz ezer főre ment, nyolcz ezer oláhot, és kétezer cseh tüzért ide tudva, — a' tüzérségben ez' idétt Europaszerte csehek voltak a' mesterek. September' 8.án már az al-Dunánál volt Kevénél, honnan az augustus' elején Fridrikkel alkudozott békebiztosoknak meghagyta, folytatnák a' tanácskozmányt Budán az újra ideérkezett szentszéki követ' közbenjárásával; 's honnan még két levele ment a' pápához, bővebben fejtegetők, hogy a' hadviselés el nem halasztatható, hogy ő nagy reménnyel megyen a' töröknek, egész Ásiának elébe, de hogy sükere, tartós eredménye csak azon esetre leszen a' háborúnak, ha a' szentszék, ha a' keresztyén fejedelmek módot nyújtanak, azt folytatni majdan és bevégezni. A' második levél september' 17.én kelt, „midőn a' sereg Kevéről épen elindúlna“. ⁴⁵⁾ Szörény-nél september' 28.án átkelt a' Dunán, 's ennek mentében, előre haladva — dandárai ellenséges földön voltak Szerbiában, 's mint ellenség mentek rajta végig — Nisszáig ért. Murad Albániában volt és Croját ostromolta, de a' Brankoviestől jött értesítés' következtében, százötvenezer emberrel Scutarin át Bolgárországba sietett. Ekkor Hunyady a' Dünától jobbra fordulva, a' bolgár földnek szerb szélén, Kossova' térségén — magyar névvel: Rigómező — hol ötvenkilencz évvel azelőtt I. Murad szerb kézből vette halálát, tábort ütött, october' közepe felé. A' térséget a' Szitnicza' vize ketté hasítja; ennek bal partján állott a' magyar tábor: szemben vele, jókora távolságban Murad' csapatai voltak láthatók. Néhány napi veszteglés után Murad seregét átvitte a' Szitniczán, 's a' besánczolt magyar tábort körülkerítette; de rögtön meg' felhagyván szándékával, a' víznek másik partjára vonult is-

45) Ugyanaz, ugyanott, 589. 's kk. II.

mét. Hunyady, táborát odahagyta, 's valamivel alantabb, Brodnál, Muradtól nem háborgatva, szintén átkelt a' vizen. Szerb monda szerint a' szultánnak három napra volt szük-sége, hogy seregét átvihesse, Hunyadynak elég volt egy; e' jelenségből egy agg dada sírva, ríva jósolgatta a' magyarok' bukását. 'S valóban, a' roppant számbeli különbség Hunyadyt visszavonulásra bírná, ha az eszközölhető lenne, 's ha 1442.diki és 1443.diki fényes diadalait nem hasonló különbség' daczára nyerte volna.

October' 18.án hajnalban mindkét sereg csatarendben volt felállítva. A' harmincznyolcz dandárból álló magyar hadak' balszárnyát Székely János vezérlette, a' jobb szárnyat Dán' oláhai képezték, középpen Hunyady állott az erdélyiekkel 's a' cseh tüzerekkel. A' török sereg azonképen mint Várnánál volt rendezve, jobbról az europai hadak Turakhan alatt, balról az ásiaiak, középpen Murad a' jancsárokkal 's taraczkjaival. Délben megnyílt az ütközet 's tartott késő estig. A' magyarok lankadatlan hévvel küzdöttek; a' törökök, kivált az europai hadak, melyekre Hunyady' első rohama közvetlenül volt irányozva, a' jancsárok által támogatva, hasonló vitézséggel állottak ellen; és alkonyatkor, hat óráig tartott vérontás után, mindkét fél reggeli helyzetébe visszavonúlt. Az ágyuzás egész éjtszaka folytattatott. Hunyady hadi tanácsot tartott. Egy Dávid nevű török szökevény „császári vérből“, ki már korábban a' magyar seregnél vállalt szolgálatot, úgy vélekedett, hogy a' jancsárok, ha még azon éjjel megtámadtnak, zavarba jönnének, hátrálnának meglepetésökben, 's a' lefolyt nap' küzdelmei által megzilált jobb szárnyat magokkal vonnák, mit a' török erő' teljes felbomlása fogna követni. Hunyady hajlott az indítvány' megkísérlésére, 's éjfélnben, sűrű ágyuzás között, közép dandárait a' török középére vetette. De a' jancsárok, rövid ingadozás után, töretlen sorokban állottak előtte, 's a' mieink — miután az éjjeli

tusát folytatni nem lehetett tanácsos, mihelyest az ellen a' meglepetésből kibontakozott, — visszavonultak.

October' 19.én hajnalban megújult a' csata, az egyenletlen erők' csatája. A' magyar balszárny 's a' törökök' ásiái dandárai között, mellyek tegnap viszonylag csekély mértékben voltak elfoglalva, zajlott most legnagyobb hévvel az ütközet. A' török hézagok új-új csapatok által pótolathattak ki, a' gyérülő magyar sorokat csak vitézség és elszánás edzheték új megtámadásra, új ellenállásra. Turakhan e' közben szárnyával megkerülte a' magyar sereget, melly most elülről 's hátulról sújtva, kettős homlokzat' képezésére, 's különben sem tömör sorainak feloldására kényszerítetett. E' pillanatban elesik Székely János egy óriás török' csapása alatt, ki neki karját és vasingét egy szablyasuhintással levágta, mire az oláhok, élőkön Dán, kiket a' nagyvezér Chalil Murad' kegyelméről biztosított, a' törökökhez seregestől átszáguuldnak, 's nyomban előbbeni társaik ellen fordulnak. Hunyady kifejtván magát a' török sorokból, mellyekbe őt heve mind mélyebbre vitte, egy pillanatot vett maga körül, 's a' magyar zászlósok közül, kik őt dandáraikkal ide kísérték, egyet sem talált körülötte. Halva feküdtek mindnyájan: Székely Tamás, Thallóczy Ferencz, Pelsőczy Imre és László, Losonczy Benedek, Bánffy István, Marczaly Imre, 's velök a' magyar nemesség' virága, mellyet hazaszeretet és harczy kedv a' nagy férfiú' táborába vitt, velök tizenöt ezer vitéz, a' nemzet' délczeg ifjai; — 's körülötök harmincznégy ezer ozmán halott, kiket vitézségök elterített, mielőtt Dán, az áruló, Murad' kaftánjának szegélyét csókolta, 's kegyelmet nyert, mellyért évenként három ezer íjászt és négy ezer táborszolgát tartozott a' szultán' rendelkezésére állítani.

A' nap elhúnyt, és véle a' magyar sereg. A' lovaságból kik életben maradtak, szerb földön kerestek menedéket,

utat a' hazába. Hunyady, kísérők nélkül, egymaga, a' Dunának tartott. A' lövészek, gyalogok mindnyájan, nem akaráván vagy módjok nem lévén a' menekülésre, szekerekkel és ágyúkkal körülsánczolták magokat. Más nap a' jancsárok által hős ellenállás után mind felkonczoltattak. 46)

Hunyady a' selianai bércek között három kóbor török' kezébe esett, kik őt mindentől a' mit nála találtak, megfosztották. Az egyik most új zsákmány után nézett, a' másik kettő magával vitte a' foglyot. Útközben észreveszik, hogy a' kifosztogatott még egy arany keresztet visel mellén; összevesznek, hogy az mellyiköké legyen, 's agyba, föbe verik egymást. Hunyady megragadja az egyiknek szablyáját, megöli vele, 's a' másikat megszasztja. Ekkor bérceken és erdőségeken át, hogy Brankovics György' kezébe ne essék, Kládova' vidékén egy földmivelőnek kunyhójába lép, éhség és bolygás által kifárasztva. A' gazda estebédül, mellynek izletes voltát későbbi években gyakran emlegette a' kormányzó,

46) Hunyadynak Szegeden 1448. december' 30. án követéhez Rómába adott levele. Thuróczy, IV. 46. Bonfini, d. III. l. 7. Aeneas Sylvius' levele a' rigómezei csatáról a' papához. Chalcocondylas, VII. V. ö. Hammer, Gesch. des osman. Reiches, I. 477. 's kk. II. — A' török szökevényt, kinek tanácsát Hunyady követte, Chateocondylas ekkép jellemzi: „Tantes, Sauzis filius ex genere Ottomanidarum qui tamen castra Ungarorum sequebatur“. A' nagyérdemű Engel kérdi: Etwa ein nach Ungern entkommener Anhänger Caramans? Kérdésére a' választ Dlugossnál találhatta volna: Stante Poloniae rege Casimiro Sandomiriae (1451. ben) venit ad suam serenitatem David, Turcorum imperatoris filius. Pater siquidem suus Mustapha dum esset magnae animositatis et prudentiae vir, veritus frater suus Omarath ne imperium subriperet, eum captum exoculavit. Qui cum uxore et filiabus de Turcia fugiens, in Hungariam pervenit, ibique a Sigismundo rege recollectus, vitam absumsit. Filius autem suus praedictus, fide catholica suscepta, in terris catholicis fatus, nutritus et conservatus est. Et quotiescumque contingebat reges Hungariae in expeditionem ire contra Turcas, toties et ipse fideliter et constanter cum Turcis — — — bellum pro catholicis administrabat. A' trónkövetelő Musztafáról lásd: Hammer, Gesch. d. osm. Reiches, I. k. 381. 's kk. II. ki Dlugossnak e' helyét nem ismeri, vagy legalább említetlenül hagyta.

kenyeret, hagymát, vizet adott neki, és szállást éjtszakára. Más nap kalauzul ajánlkozott Nándorfehérvár felé; de szösze-
géssel — mert vendégében a' híres férfiúra ismert, kinek
letartóztatását, ha kézre kerül, Brankovics eleve megparan-
csolá, — Végszendrőre kísérte. Az őrségbeliek Magyaror-
szághoz szíttak, része talán magyar volt, mert Szendrő azon
végerősségekhez tartozott, mellyek még minapában közvetle-
nül a' magyar korona alatt állottak; a' várnagy vonakodott
őt Brankovicshoz küldeni, de a' többi hívekkel egyetemben
lefegyverkeztetett és megöletett.

Brankovics, mondják, Hunyadyt a' szultánnak kiadni szán-
dékolt; a' kormányzó legalább soha sem válhatott meg a'
gondolattól, hogy a' hitszegő aggastyánnak ez állott szán-
dékában, melly csak Murad' nemeslelkűségén mult, ki az
ajánlatot visszaútásította; — annyi bizonyos, hogy a' fogoly
szoros őrizet alatt tartatott. A' magyar rendek e' közben
Szegeden összegyülekeztek, 's Brankovicshoz követség ment,
melly Hunyadynak haladéktalan megszabadulását követelje.
Marnavics György vojniczai gróf, a' magyar koronának bos-
nyák hűbérese, Szendrőt fegyvereseivel bekerítette, 's a' ra-
gúzaik, kik Hunyadynak minden időben szolgálatokat ügye-
keztek tenni, kik 1444. ben két gályával növelték a' szentszék'
hajóserégét, melly a' várnai ütközet' alkalmával a' pontusban
czirkázott, 's kik e' miatt ötszáz arany helyett ezret tartoz-
tak évenként adóul fizetni a' töröknek, — most is minden
úton módon sürgették Hunyadynak szabad lábra állítását. A'
deszpót kénytelen volt engedni, de feltételül szabta: hogy
magyarországi urodalmait, mellyeknek elkoboztatását várhatta
az áruló, háborítatlanul bírhasa ezentúl, mint eddiglen; hogy
a' kormányzó váltságdíjúl száz ezer aranyat fizessen, 's ki-
sebbik fia, Mátyás, Cilly Ulrik' Erzsébet nevű leányának,
— Brankovics' unokájának — eljegyeztessék; hogy a' ma-
gyar hadak ezentúl Szerbián át ne mehessenek a' törökre,

's a' Magyarországhoz került szerb erősségek visszaadassanak; és végre, hogy a' kormányzó' idős fia, László, mint kezes, Szendrőben maradjon. 47) Nehéz feltételek, melyek egész súlyokkal nehezehettek Hunyady' lelkére; az ország' rövidségével eszközlött szabadulás, és sógorság azon gyalázatos családdal, melyben a' közjó' fő ellenét látta, 's mely épen minapában fél Horvátországot az uj bán, Székely János ellen lázította!

A' kormányzó karácson' estéjén — két hónapi fogság után — Szegedre érkezett. A' Hunyady ház' meghittjei — 's ezek tették még most is a' rendek' többségét — elragadtatással üdvözelték. Az öröm, hogy ő visszaadatott nekik, a' hazának, elfeledteté velök a' rigómezei szörnyű csapást; bizodalommal és büszkeséggel helyezték ujból kezébe a' kormánypálcát. „Az országos rendek között — írta hat nappal később követének a' szentszéknél — egyességet, a' közügyet épségben találtam, 's a' kedélyeket ingerelve a' veszteség által, nem megtörve. Ujra megbizattam a' hit' 's a' haza' ol-talmával; 's én e' tisztet újra felvállaltam, és nyomban azon voltam, hogy daczára azon csapásnak, melyet szenvedtünk, hízamosan ne maradhasson büntetlenül az ellenség; addig nem nyugszom, míg vagy boszút állottam rajta, vagy halált vettem kezéből.“

IV.

Azalatt, míg az ország' rendeinek nagyobb része Hunyady elébe sietett, Giskra és hadnagyai folytatták rablá-

47) Thuróczy, IV. 47. Chalcocondylas, VII. Dlugoss, XIII. Ivanics' jegyzetei Schwandtnernél, II. Hunyady' oklevele Marnavics' számára, Katonánál, XIII. k. 635. l. Bonfini az id. h. V. ö. Engel, *Gesch. d. Nebenländer des ungrischen Reiches*, III. k. 397. l. és *Gesch. d. Freistaates Ragusa*, 172. l. Chmel, *Gesch. K. Friedrichs IV.* II. k. 600. l.

saikat, 's a' kormányzó' személyével és rendeleteivel egyiránt nem gondoltak. Gálszécs és Homonna, amaz Szécsy Miklós', ez Drugeth Bertalan' erőssége kezökre került, kezökre ezen erősségek' urai is; Liptóban Komorovszki, Giszkrának egyik czinkosa, korlátlan kénynyel parancsolt; Szepesben, Sárosban, Abaújban a' husszita hadak, „a' cseh testvérek“ mint magokat nevezték, miután az urak' és nemesek' erősségeiket elfoglalták, az egyházak' pusztításához láttak, 's a' lelkészeket fenyegetésekkel és kegyetlenkedéssel kényszerítették, két szín alatt osztogatni az úr' vacsoráját. Szentmiklósi Pongrácz Szakoleczának, Berencsnek, Óvárnak ura, ki a' közelebb mult években kivált Ausztriának Pozsonynyal és Mosonynyal határos részét sarczolta, 's itt czimboráinak hűbéreket adományozott, míg 1448. augusztus' 5.én Fridrik Carvajal János' és Cilly Ulrik' közbenjárására vele és Országih Mihálylyal 's társaikkal szerződésre lépett, mellynek erejénél fogva erősségeiket a' Morava' partjain négy ezer arany díj mellett lerontották, — Pongrácz ugyan most Komorovszkit szemelte ki tárggyul boszújának, de rablásszomja őt ollykor-ollykor Liptóból lengyel földre vitte, 's innen sűrű panaszok érkeztek a' magyar rendekhez, orvoslást 's a' rakonczatlan dynastiának fenytését sürgetők. 48)

Ezen és hasonló jelenetek az 1449.diki év' elején [1449. Temesvárott mulatozó 's mint ezelőtt és ezután mindig és mindig a' török ellen készülö Hunyadynak figyelmét az ország' felsőbb részeire fordították. Brankovics György Murad' megbiztatásából békeindítvánnyal lépett fel, 's a' magyar rendek Gara Lászlót és Ujlaky Miklóst májusban felhatalmazták az alkudozások' megnyitására. Az értekezlet következő béke-

48) Az országos rendeknek 1448. dec. 21.én Szegeden kelt levele Kazimir lengyel királyhoz, Katonánál, XIII. k. 630. l. Thuroézi, IV. 49. Arenpeck, Peznél, I. k. 1256. h. Kollár, Anal. Vindob. II. k. 1351. l.

pontok' indítványával végződött: A' fegyverszünet hét évig tartson. Szerbia és Oláhország ezentúl csak felét fizessék azon adónak, melyet az ozmánok eddig tőlök követeltek, 's csak félannyi fegyverest tartozzanak a' szultán' rendelkezésére állítani, mennyit eddig állítottak. Bosnia az egész adót fizesse, de mennyiben fizetését eddig elmulasztotta, a' fizetetlenül maradottat csak felében rója le. A' határszéleken mindkét fél' kalózai, magyarok és törökök egyiránt féken tartassanak. ⁴⁹⁾ Ezen pontok megerősítés végett a' rendek elébe terjesztettek, midőn ezek pünkösdkor Pesten együvégyülekeztek. Ugyanakkor a' pápa' küldötte Bálint pálos is érkezett Pestre, a' szentszék' nevében békére és egyességre intő a' rendeket, úgy arra, hogy a' jelen viszonyok között, új háborúba, ha meg nem támadtnak, ne keveredjenek a' törökkel; szorítkozzanak az ország' oltalmára.

Az indítványozott békepontok, melyek Szerbiára, Bosniára, Oláhországra, a' magyar korona' ezen hűbéri tartományaira nézve a' török felsőbbség' megismerését foglalták magokban, elútasítottak; a' pápa' intésére pedig június' 24.én következő válasz ment a' kormányzó', az urak', 's a' nemeség' nevében: — — „Midőn szentséged főleg egyességet és egyetértést ajánl nekünk, könnyen és örömet állunk néze-téhez, mert a' közjó' egyetlenegy támaszát és ápolóját csak az egyességben látjuk. Midőn szentséged részvétét jelenti ki minapi megveretésünkért, köszönetet mondunk atyai, kegyes indulatáért . . . De midőn szentséged int bennünket, hogy ezen csapás után fegyvereinket ne vigyük idegen országokba, — ez hová czélozzon 's mit jelentsen, nem igen tudjuk. Ez, úgy látszik, tanács, hogy nyugalomra adjuk magunkat, keresztyénhez illő nyugalomra kétség kívül; de attól tartunk, hogy ezen nyugalom, veszélyes tétlenség fogna

49) Schimeck Maximilián, Geschichte von Bosnien und Rama, Bécs, 1787, 122. l., oklevél' nyomán.

lenni, kivált ha illetén időben a' szükséges segédet nélkülöz-
nünk kellene. Nyugalomban 's békében élnünk, szentséges atya,
mindig ohajtásunk volt nekünk is, de ollyas nyugalomban,
melly hazánknak való békét szerezzen“. A' pápa az ország-
gyűlésnek a' bosniai király', Tomasko István' ügyét is aján-
lotta, ki a' szerb deszpóttal határbeli villongásban állott, úgy
látszik. „A' bosniai király' ügyét a' szerb deszpóttal — vá-
laszolák a' rendek — birói úton fogjuk elintézni, pártjára kelők
azon félnek, mellynek igazsága leszen, valamint erről a' peres
felek' követeit, kik e' gyűlésen jelen voltak, már értesítettük“.

Az országgyűlés eloszlott, miután a' magát folyvást Ma-
gyarország' kapitányának czimző Giszkra ellen hadviselés ren-
deltetett. Hunyady Székely Tamást, a' rigómezei csatában
elvérzett horvát bán' testvérét küldte a' csehnek megfenyíté-
sére. Székely augustus' közepe felé Somos' környékén, Kas-
sától éjszakra, tábort ütött, még néhány dandár' érkezését
beváró, mielőtt Giszkrát és székhelyét, Kassát, megtámadná.
De a' cseh september' 5.én Kassáról ellene indult. Székely
kilépett táborából a' síkra, a' csatát elfogadta és elvesztette.
Ő maga halva maradt, fegyveresei feles számmal fogságba
estek, 's gazdagon felkészített tábora zsákmányul jutott Gisz-
krának. Hunyady most személyesen indult ellene; Sepsit,
Abaujban, a' csehnek egyik főerősségét, bevette, az őrség-
belieket, mint rablókat, büntette, 's innen, Véglesen át, tűz-
zel vassal pusztítva, a' bányavárosokra tört, hová Giszkra
utána sietett. Az ellenséges seregek Körmöcznél voltak egy-
mással szembeszállandók, midőn Kazimir lengyel király' ne-
vében békéltető követek — köztök Dlugoss, korának és
nepének nagynevű történetírója — Körmöczre érkeztek. Sbig-
nev bíbornok és krakói püspök, a' kiskoru Kazimir' anyjának
bizodalmas tanácsosa, Vladiszlávtól, mint felebb láttuk, a'
szepességi városokat zálogban birta. Ha a' háború, mint Hu-
nyadynak szándéka lehetett, a' bányavárosokból Szepesbe fo-

gott volna átszállítani, hol Giszkrának és czinkosainak több fészkeik voltak, a' krakói püspök' városai is előreláthatólag tetemes kárt szenvednek: innen a' készség, melylyel a' lengyel kormány közvetítőül ajánlkozott a' hadviselő feleknek. Hat napig huzódtak el az alkudozások; december' 4.én fegyverszünet kötöttetett. ⁵⁰⁾

E' közben Pongrácz, kihez a' mult év' végnapjaiban komoly felhívás ment Szegedről: ovakodjék a' lengyel végek' háborításától, újra a' nyugoti határszéleket pusztította. Az ausztriai rendek' a' kremsi országgyűlésen Cilly Ulrikot bizták meg, venne elégtételt 's keresné fel a' latorkodót magyarországi urodalmaiban. Cilly Szakolczát bekerítette és ostromolta. Pongrácz, midőn az erősség' megtartásához már nem lehetett reménye, Hunyadyhoz folyamodott, ki a' vitát azzal intézte el, hogy Szakolczába maga vetett őrséget. ⁵¹⁾

Brankovics György a' békéltetés' álarca alatt folyvást kémül szolgált Muradnak. ⁵²⁾ Hunyady talán azért is hajlott a' lengyel követek által sürgetett fegyverszünetre Giszkrával, mert készült számadásra vonni a' deszpótot. E' végre Koroghy János macsói bán a' bosniai fejdelemmel oltalmi és támadási szövetségre lépett, hogy szükség' esetében két oldalról lehessen Szerbiát hatásosan megtámadni; 's november' 11.én István bosniai király magát hittel kötelezte: hogy hűségében a' magyar korona iránt tántorítatlanul fog megmaradni, 's hogy Magyarország' elleneit, névszerint a' törököket

50) Dlugoss, XIII.

51) Gerh. de Roo, *Annales rerum ab austriacis habspurgicis gentis princ. gestarum*, Innsbruck 1592. Kollár, az id. h. 1365. l. V. Cilleyi krónika, Hahnnál, II. k. 695. l. Eben-dorfer, Peznél, II. k. 862. h.

52) Vitéz János váradi püspök 1449. octóber' 20.án a' pápához adott levelében róla mint békéltetőről ezeket írja: „Adverso, ut ita dixerim, mediatore hactenus perperam usi, rem infectam retulimus. Is etenim mediator, uti dicitur, nostra pace sibi bellum timebat conficere.“

semmi szín alatt sem fogja segíteni, és az utóbbiak' mozgalmairól a' kormányzót lelkismeretesen értesíteni. ⁵³⁾

Az 1450. diki év' elején Hunyady Budán tanácsot ^[1450.] tartott az országnagyokkal, melyben Hederváry László egri püspök, Palóczy László országbíró és Perényi János főtárnok biztosokul választattak, kik lengyel küldöttség' közbenjárása mellett a' Giszkrával kötött fegyverszünetet állandóbb alapra fektessék. A' két fél' biztosai Rimaszombatban nyitották meg a' tanácskozást, melynek eredménye a' pünkösöd után Pestén tartott országgyűlés által is megerősítvén, ⁵⁴⁾ abban történt megállapodás: hogy Kassa, Lőcse, Eperjes, Bártfa, Körmöcz, Selmecz és Beszterczebánya ezentúl is Giskra' kezénél maradhassanak; kinek — a' bányavárosokban szenvedett kár' némi pótlására, úgy látszik, — még tízezer hatszáz arany forint lészen fizetendő. ⁵⁵⁾ A' Fridrikkel kötött fegyvernyugvás még a' múlt évben folyt le. Az ország' rendei, midőn a' pápának is közbenjárására — mert a' szentszék Sbignevet a' vallás' fegyvereivel felkészítette, — Giszkrával ideig-óráig békét kötöttek, V. Miklóst felkérték: ügyekezzen a' római királyra is hatni, ha békét ohajt az országnak, ha tartósnak, célravezetőnek akarja a' fegyverszünetet Giszkrával, ki tudnivalóképen Németujhelyből, Fridriktől veszen parancsot; birja rá az utóbbit, hogy a' most már tízéves Lászlót 's a' koronát szentségtelen kezekkel le ne tartóztassa továbbá. — — „Tudva van szentséged előtt — így hangzik a' rendeknek június' 15.én kelt levele — hogy választott királyunk' személyének letartóztatásával saját becsületünk is fogságba esett. Az apostoli szék' és szentséged' követe közbenjáró volt ez' ügyben; ő 's vele mások

53) Schimeck, Gesch. v. Bosnien u. Rama, 124. l.

54) Kovachich, Supplem. ad Vest. Comit. II. k. 112. l.

55) Katona, XIII. k. 796. l.

bővségesen fáradoztak, a' római királyt méltányos eljárásra birni ... De eddig csak üres szavakat hoztak tőle biztossáink, melyekből sem békét sem háborút nem lehet kisütni. Annyit azonban lehetetlen nem látnunk, hogy türelmünket szándékosan megkísérli, 's a' megkísérlettet amúgy hetykén megveti, miután majdnem naponkint határszéleinket meg-meg-támadtatja, 's országunk' jogainak sértegetése és felségének elnyomatása után, a' lelket is készül bennünk elnyomni, az-zal épen nem gondolva, hogy hasznát mások' kárából meríti. Mindezeket elnéztük eddig, szentséges atya; ennyi méltatlanságnak szemlélői voltunk, nem boszulói, úgy vélekedvén, hogy a' helyes gyógyszer utóbb is sükerrel fog alkalmaztathatni. De miután most is jogunkkal úgy nem gondol a' római király, mint nem neheztelésünkkel, miután királyunk' szabadsága 's ebben mindnyájunké ... egyáltalában nincs ínyére: ez' okon, hogy türelmünkben diadalát ne lássa, szentséged' szemei elébe hoztuk ez' ügyet ... Részünkről úgy vélekszünk, hogy az ellenfélnek semmi igazságos követelése nincsen rajtunk, hanemha jogot tartana ahhoz, hogy ő méltatlanságokat elkövessen, mi meg' azokat elszenvedjük. Erőszakhoz, fegyverhez ő nyúlt első ízben, ő vetette házunkra az üszköt: ennek származéka minden egyéb. Három pontra akarjuk annyi más között most szentséged' figyelmét fordítani: Választott királyunk' letartóztatása; az ország' jogainak és határainak csonkítása; végre, nádorunk' méltatlan fogsága. Kivánatos lenne ugyan, hogy szentséged érdemleg tárgyalná ez' ügyet de miután ezt annyi ízben süker nélkül megkísérlettük, csak arra kérjük szentségedet .. intse meg levél vagy követség által a' római királyt, hogy választott királyunkat szabadságának 's méltóságának visszaadja, ... 's hogy az ország' épségének és a' nádor' szabadságának ügyében méltányos feltételeinkhez járuljon ... Ha ez' irányban is csalódnánk, más oltalom után

kell néznünk, ... 's attól tartunk, hogy vérontás lesz a válasz“

Brankovics ellen egész erélyességgel lépett fel az országgyűlés. Tekintetbe vévén a' szerbnek folytonos árulási kísérleteit, 's Miklós pápának 1450. április' 12.én kelt bulláját, melly Hunyadyt a' keresztyénség' ellenének érdekében kicsalt ígéretek alól feloldja, a' szendrői kötelezettségek, mint erőszak által kicsikartak, érvényteleneknek nyilvánítottak; Brankovics' magyarországi urodalmi közül a' déli szélektől távolabb fekvők, névszerint: Munkács, Szathmárnémeti, Nagybánya, Debreczen és Bösörmény elkoboztattak; 's Hunyady Szerbiára küldetett. A' kormányzó az elfojtott boszúnak elvégre lobbott vetetett dühével kelt át a' Dunán, 's dandárai tüzzel, vassal pusztították a' tartományt. Muradtól, ki a' byzanci 's az albániai ügyekkel, amazokkal nagyobb szerencsével, mint ezekkel foglalkodott, nem jött segéd; 's a' deszpót könyörgéssel fordult a' magyar rendekhez és Hunyadyhoz, ki fiának, a' kezesül Szendrőben maradt Lászlónak szabadon bocsátása után, fegyvereseit Magyarországba visszavitte. ⁵⁶⁾

October' végén Pozsonyban volt a' kormányzó, hová Fridrik a' pápa' felhívására követeket küldött az alkudozások' folytatására, 's hol a' magyar biztosok az V. Miklóshoz adott levélben fejtegetett pontokat újlag előadták. A' római király Garát felmentette kötelezettsége alól, melly szerint greczi fogságába tartozott volna visszamenni; de az erősségek' visszabocsátása a' zálogösztetek' lefizetéséig 's addig míg László tizenharmadik évét elérendette, újlag elhalasztatott. A' korona' 's a' koronás gyermek' kiadatását Hunyady, úgy látszik, épen nem sürgette ez' alkalommal. A' közte és Fri-

56) Thuróczy, IV. 47.

drik közt october' 22.én szerződött békepontok, melyek szerint László tizennyolcz éves koráig a' koronával egyetemben Fridrik' gyámsága alatt maradjon, de más részről a' római király Hunyadyt is ezen időközben Magyarország' kormányzójának ismerni, 's azok ellen, kik őt a' kormánytól elűtni törekednének, védeni, segíteni tartozzék, ⁵⁷⁾ — ezen szerződési pontok, tartalom' 's forma' tekintetében ollyasok, melyek védelmi szövetségre mutatnak egy harmadik ellen. Ezen harmadik alatt Fridrik Podiebradot értette, ki mióta kormányzó társát Neuhaus Menyhérdet legyőzé, Csehországot a' hussziták' érdekében egymaga kormányozta, és Lászlónak Prágába küldetését színtolly fenyegetőleg követelte, mint a' magyarok azt, hogy a' királyi gyermek országukban neveltessék; — Hunyady pedig az oligarchákra célzott, kik Lászlónak kiadatását kívált azon okon sürgették, mivel a' kormányt ezáltal a' gyűlölt férfiú' kezéből kivehetni vélték. Ő tagadhatlanul azon volt, hogy kormányzói hatalmát több évekre állandósítsa, 's így, például, semmi nyoma, hogy az 1447.diki országgyűlés' azon rendelete, melly szerint a' kormányzó csak egy évre választatik, életbe lépett volna. Ellenei már ekkor rebesgették, hogy a' húzamos kormányzóság lépcső akar lenni a' királyi székhez, mellyen családat letelepíteni törekszik. Illy célzathoz nagyravágyás elég volt benne, 's Mátyás' ildomossága és ravaszsága — olly tulajdonok, melyek egyébi-

57) Ebendorfer, Peznél, II. 368. l. Hunyadynak Pozsonyban „feria quinta post festum XI. millium virginum anno 1450“ kelt békeoklevele, Katonánál, XIII. k. 726. l. 's az eredetiből Kurznál, Gesch. Oest. unter Friedrich IV. I. k. 258. l. — Garának, Pozsonyban 1450. november' 4.én kelt levele, mellyben Fridriknek köszönetet mond, hogy őt „propter amicorum suorum, certorumque praelatorum et baronum regni Hungariae assiduas preces, ejusdemque regni et dominorum honores et complacentias“ szabadnak nyilvánította 's az elfoglalt Dévényt is neki visszaadta, Chmel, Materialien zur österr. Gesch. I. k. 329. l.

ránt éppen nem egyik az álnoksággal — atyai, igaz hogy tetemesen öregbített, örökség voltak; de más részről Hunyady közéletének éppen legfőbb viszonyaiban olly szerény, 's annyira csak egy cél, a' török erőnek megbuktatása után törekvő volt, miszerint bajos volna állítani, 's bébizonyítani éppen lehetetlen: hogy terveiben ollyas esetlegességet is számba vett, melly — például, ha László meghaláloznék — őt vagy utódait a' királyi székre segítse.

Brankovics' sógorai a' Cillyek, 's Hunyady nyílt és [1451. titkos ellenei megannyian a' szerb deszpot' ügyét' ápoló kezeikbe vették. Vitéz János, Gara László, Ujlaky Miklós és Palóczy László a' rendek által megbizattak Hunyadyt 's a' deszpótot egyességre hozni, 's 1451. augusztus' 7.én Szendrőn, Gara László és Vitéz János előtt, úgy a' kormányzó' két megbizottjának, Orbovay László' és berendi Bükk János' jelenlétében Brankovics magát következő egyességi pontokra hittel kötelezte: 1453. december' 6.án Hunyady Mátyás Cilly Ulrik' leányával Erzsébettel, mint Brankovics' unokájával, házasságra lép, olly feltétel alatt azonban, hogy a' nő a' keleti egyház' hitvallását követhesse, göröghitű papokat 's göröghitű udvarbelieket maga körül tarthasson. Ha a' kitűzött határidőre Erzsébet nem adatik Mátyás' kezébe, nemcsak Munkács, Szatmárnémeti, Asszonypataka (Nagybánya) Debreczen és Böszörmény, „mellyek jelenleg bizonyos helyes okból János kormányzó úrnak és fiainak birtokában vannak“, hanem a' deszpotnak Magyarországon kebelezett egyéb urodalmi is, névszerint: Kölpény, Szávaszentdemeter, Zalánkemen, Zimony, Becse, Becskerek, Érdsomlya és Világosvár a' Hunyadyházra essenek, 's mindezen erősségekben és urodalmakban már most is csak birtokos magyarok alkalmazzassanak várnagyokul és egyéb tisztviselőkül. Ha az egyik vagy másik jegyesfél' halála miatt a' házasságnak el kellene maradnia, a' szerződő felek között az egyesség és barátság mind a' mellett rendü-

letlenül fennálljon. ⁵⁸⁾ Az egyezkedést Brankovicssal rövid idő múlva fegyverszünet az ozmánokkal követte. Murad 1451. februárius' 2.án meghalálozott, 's huszonegy éves fia II. Mohamed lépett helyébe, ki országlását azzal nyitá meg, hogy valamennyi szomszéd hatalmassággal, Karamantól kezdve Magyarországig, vizen és szárazon békét kötött. Hunyady és Mohamed közt három évre szólott a' béke. ⁵⁹⁾

Giszkra a' rimaszombati fegyvernyugvás által úgy nem engedé magát eddigi ösvényéről eltéríteni, mint nem a' korábbiak által: mindig több - több husszita kalóz gyülekezett körülötte, kikkel Nógrád' éjszaki részét elfoglalván, Losoncz mellett a' szent István' nevét viselő kolostort megerősítette, 's innen hadait újabb rabló járatokra küldögette. Hunyady három nappal a' szendrői egyezkedés után a' felső magyarországi városokat gyűlésbe hívta, mellyen velök érdekeikről és oltalmukról tanácskozhassek; de Giszkra olly rémségessé vált, 's a' Hunyadyház' ellenségei kivált a' rigómezei gyásznapi óta annyira megszapordtak, hogy a' városok' követei nem merészelték, nem akartak megfelelni a' felhívásnak. A' jelenség aggasztó volt, 's a' kormányzó ennek ellenére, szeptemberben, tizenhat ezer főre menő sereggel, melly részben Hederváry László egri püspök', Kompolthy János', Pelsőczy István' 's mások' dandáraiból, részben zsoldosokból állott, a' Losoncz melletti erősséget körülkerítette. Az őrségbeliek, számra ötszázan, készek voltak magokat megadni, 's az összes felszerelést az erősségben hagyni, ha nekik szabad távozás biztosítatik; de Hunyady nem tűrte, hogy a' zsiványok, tisztességes fegyveres nép' módjára, feltételeket emlegessenek, 's az ostromot folytatta. E' közben Giszkra az erősség' felmentésére szeptember' elején Losoncz alá érkezik. Hunyady

⁵⁸⁾ Spiess, Archivalische Nebenarbeiten, I. k. 173. l. Katonánál, XIII. k. 778. l.

⁵⁹⁾ Ducas, 33. 34. ff.

az ütközetet kettős készséggel elfogadta, számra is felülmulván ellenét. De ekkor látni volt — kiált fel Thuróczy, mire nem képes hadviselésben az árulás! Pelsöczy István, kit dandarával az erősség körül hagyott a' kormányzó, midőn ő 's vele Kompolthy János és Hederváry László Giszkrára támadtak, rögtön megfutamodott embereivel, minek látására, mint adott jelre, a' Giszkra ellen vezetett zászlóaljak közül is több rútul felbomlott. Hunyady' intő, buzdító szózata elhangzott; melylyel bevegység, nem volt fülök a' futamodóknak. A' sáncaik megöl kitört őrségbeliek és Giszkra most két tűz közé fogták a' híveket; Hunyadyt csillaga ez' alkalommal is megmentette, de az egri püspök fogságba esett, Kompolthy János halva maradt, 's vele számos vitéz, vele az áruló Pelsöczy is, kit az erősségből küldött és másoknak szánt gömbök' egyike magával sodort.⁶⁰⁾

Giszkra most Gömörbe ment hadaival, 's Várgedét, a' Lórántfyak' erősségét ostromolta, de süker nélkül; Eger is, ámbár a' fogoly püspök önmaga hívta fel a' várnagyokat az erősség' átadására, hogy szabadságát visszanyerhesse, vitézül ellenállott, „az őrségbeliek — írja a' hazai krónika — meggondolván a' szerencsétlenséget, melly az egész környéket érhetné, ha Eger Giszkra' kezébe jő, méltányosnak találták, hogy inkább egy ember szenvedjen, mint egy országrész“. Hunyady ekkor új hadat gyűjtván maga körül, Giszkrának erősségeit Ipolyság' vidékén, 's Rosnyót, Szepsit és Derencset, az utolsót mesterséges áradás által bevette. Innen Zólyom alá ment, és felgyűjtván a' cseh fészket, szemben a' várral új erősséget emeltetett, 's azt a' szükségesekkel felszerelte, hogy a' környéket oltalmazhassa, 's a' cseheknek ellenállhasson.⁶¹⁾ — A' következett tél félbenszakasztotta

60) Thuróczy, IV. 48. Dlugoss, XIII.

61) Thuróczy, az id h.

Hunyady' működéseit, 's a' hadviselő felek egyezkedésre léptek. A' kormányzó által elfoglalt erősségekben magyar őrség maradt, 's más részről Giszkrának a' Rimaszombatban lekötött őrszet kifizettetni rendeltetett. 62)

Fridrik római király most császári koronázásához készült, 's hogy annál fényesebb, annál császáriabb kísérettel érkezessék Olaszországba, hol őt mennyasszonya, portugáli Eleonora is várá, László király vele volt menendő. Kormánytanácsot nevezett ki, melly távolléte' idejében az ausztriai tartományokat igazgassa, de ollyas férfiakat választott a' kormánytanácsba, olly népszerűtleneket, hogy a' különben is már Fridrik ellen fordult ausztriai rendek, 's kivált a' bécsi polgárok nyílt lázadásra hozattak. Az elégedetlenek' feje Eyzinger Ulrik volt, születésére bajor, de mint Albert király' igen bízodalmas embere, Ausztriában már évek óta honos, 's egyike azoknak, kiket Albert, midőn magyar királynak választaték, az ausztriai 'ügyek' kormányával megbízott. Eyzinger, Albert' végintézeténél fogva várhatta, hogy egyike leszen László' gyámjainak; 's Fridrik nemcsak magához rántotta a' gyámságot, hanem a' fősvény fejdelem a' dúsgazdag hűbérest egyéb tekintetekben is kárba ejtette. Most alkalom kínálkozott borszálláshoz, 's Eyzinger két kézzel megragadta az alkalmat. Ausztria' leghatalmasabb családai, a' Lichtensteinok, a' Kunringok vele tartottak, vele a' Cillyek is, kik Fridriknek soha sem tudták megbocsátani, hogy bennök csak hűbéreseket akart látni, nem „Isten' kegyelméből való“ független fejedelmeket, minőknek 1436. óta irták, tartották magokat. Az elégedetlenek gyűlést tartottak Bécsben, a' „Hof“-on; Eyzinger Fridrik' bűneinek hosszú sorát előadta, a' közjövedelmek' lefoglalását, az örökös szöszegést, a' nemesség' elnyomatását, a' népen elkövetett zsarlásokat; 's most László' testvérhugát, a'

62) Katona, XIII. k. 796. 's kk. II.

Bécsben maradt Erzsébetet — Fridrik és László Németúj-
helyben voltak — maga mellé léptette a' szószékre. Nézzé-
tek, mondá beszédét folytatva, Albert' gyermekei milly gyámat
nyertek Fridrikben. Van-e, nem mondom polgárleány, de
van-e szolgáló Bécsben, ki illy rongyos öltözetben menne a'
piacra. 'S innen hozzá vethetni, milly bánásmódban része-
sül urunk, királyunk, László. Királyunk' oltalmára gyüle-
keztünk együvé, nem mint pártoskodók, nem mint lázadók.
Kezünkben az oklevél, melly bennünket minden kötelezettség
alól felment a' szószegőnek irányában. 'S ha ő a' birodal-
om' erejével jöne ellenünk, még is mienk leszen a' győze-
lem; velünk lesznek a' magyarok, a' csehek, a' morvák;
velünk László király' mindenajku jobbágysai. 'S most felol-
vastatván az oklevelek, mikből látni való volt, milly felté-
telek alatt bízott meg Fridrik az ausztriai tartományok' kor-
mányával, árva László' gyámságával, egyetlenegy szó sem
hallatszott, melly a' római királyt védeni, melly állítani meri,
hogy Fridrik e' feltételeket betöltötte volna. A' gyűlés az
ausztriai rendek' 's a' bécsi tanács' megegyezése nélkül al-
kotott kormánytanácsot eloszlatta, 's helyébe a' közügyek'
kezelésére tizenkét tagból álló választmányt nevezett, az au-
sztriai tartományok' főkapitányságával Eyzinger Ulrik bizat-
ván meg.

Az ausztriai rendek a' magyarokat közös működésre fel-
hívták. A' római király olly gyűlöletessé lett ország szerte, 's
annyi méltatlanságért boszút állani, őt elvégre László' kibocsá-
tására kényszeríteni, olly sokat ígérőnek mutatkozott, hogy
a' felhívás közlekedéssel felkaroltatott, mellynek még Hu-
nyady is kénytelen volt engedni, ki, — ha tavali szerződése
Fridrikkel nem mond is ellent ez' eljárásnak, — nem viseltet-
hetett reménnyel olly ügyhez, melly egymástól eltérő érdekek'
szövetkezésén, 's részben a' bécsi népnek színészi fogások
által előidézett buzgalmán, részben a' Cillyek' közremunkálá-

sán akart alapúlni. — A' kormánytanács' nevében küldöttség érkezett az olaszországi útjára indult Fridrikhez, Lászlónak kiadatását ujból követelni. Válaszul vették: hogy illy nagyfontosságu tárgy nem döntethetik el útközben; hogy Fridrik nemcsak a' császári korona miatt megyen Rómába, hanem a' törökök ellen viselendő keresztes háború miatt is, mellynek kivált Magyarország fogja hasznát látni; 's végre, hogy azon esetre, ha távolléte alatt a' magyarok híven ragaszkodnak a' taval kötött fegyverszünethez, visszajövet kész a' császár Lászlót inkább nekik, mint az ellene fellázadt ausztriai rendeknek és szövetségeseknek kiadni. 63) Az álnok válasz nem volt ollyas, melly a' kormánytanácsot 's a' magyar rendek^{1452.} az 1452. martius' elejére Bécsbe hirdetett szövetkezési gyűlés' meglátogatásától visszatartóztatta volna. Martius' 5.én szent István' tornyáról négy ország' zászlai lobogtak, Magyarország', Ausztria', Csehország' és Morva' szövetkezését hirdető⁶³⁾ Bécs' lakosságának. Albert' halála után — így szól a' szövetséges rendeknek e' napon kelt végzése — özvegye Erzsébet László fiát még csecsemő korában 's vele Magyarország' királyi koronáját a' szövetséges rendek' akarátának 's Albert' végintézetének ellenére Fridrik római király'-kezéhez adta, ki őt még most is gonoszul magánál tartja, 's idegen országokba is magával viszi. Innen a' végzést hozott rendek' szövetsége, innen a' közös törekvés: Lászlót Fridrik' kezeiből kiszabadítani, 's atyai örökségébe visszahelyezni; és mindazt, mit országaitól kivált Fridrik és testvére bármi módon elszakasztottak, közös erővel urok királyuknak visszaszerezni. 'S ha ez' okon megtámadtatnának, segíteni fogják egymást mindenki, névszerint a' római király ellen; a' kebelökben keletkezhető meghasonlásokat pedig, mellyek László-

63) Aeneas Sylvius, Kollárnál, Anal. Vindob. II. k. 195. 's kk. II.

nak kiszabadulását gátolhatnák, egymás közt magok akarják elintézni. Kiszabadulása után Pozsonyban lakjék László, atyja' végintézetének értelmében, 's az ehhez képest választandó gyámok' vezérlete alatt; Fridriknek azonban semmi esetre se lehessen befolyása a' gyámságra, miután eddigi eljárása által magát e' tisztből önmaga kirekesztette. Ha pedig László halállal múlna ki, mielőtt atyai örökségébe visszahelyeztetik, 's ha ezáltal a' szövethetők felek' valamelyike kárba ejtetnék, akkor is addig tartson a' szövetség, míg a' szenvedett kár helyre pótoltatott, a' veszély elhárítatott, 's míg a' magyar korona és a' Magyarországtól elszakasztott részek visszaadandattak. ⁶⁴⁾

A' szövetségi oklevél' élén Hunyady' nevét olvassuk, 's a' kormányzó' nevén kívül még több fényes 's több érdekes nevet találunk. Jelen voltak a' gyűlésen: Szécsy Dénes esztergomi érsek, Vitéz János váradi —, Endre pécsi püspökök, Debrentey Tamás pannonhegyi apát, Ujlaky Miklós, Palóczy László, Perényi János, Rozgonyi Rénold, Rozgonyi György, Országh János, Imre bazini gróf 's a' t.; jelen voltak, kiknek neveikkel örömetest találkozunk, mert városi képviselők 's részben Giszkrának zsarnok keze alá került városok' képviselői voltak: Weissensteiner Márton budai, Vincze Benedek székesfehérvári, Flincz Miklós pozsonyi, Kalmár István kassai, Thurzó György löcsei, György bártfai, Jarmath Miklós pesti követek. De a' gyűlés' irányadója és vezértagja, a' végzés' főeszközlője nem Hunyady János, hanem a' Cillyek voltak, kiknek urodalmairól, Magyarország' jogainak is világos sérülésével, úgy szól az oklevél, mint független hatalmasság' tartományairól ⁶⁵⁾ 's kikről világosan monda-

64) Az oklevelet első ízben közzé tette Pray, az Annalisok III. köt. 89. 's kk. II. Némik eltérésekkel: Chmel, Materialien zur österr. Gesch. I. k. 374. l.

65) A' Cillyek a' magyar 's az ausztriai rendek' során kívül mint

tik, „hogy ezen gyűlés’ ’s az özves ügy’ legbuzgóbb igazgatói voltak“. A’ Cillyek’ túlsúlya e’ gyűlésen kitűnik egy másik oklevélből, melly szerint Kassa, Lőcse és Bártfa a’ Fridrikhez ragaszkodó ’s e’ miatt a’ szövetségesek által el-lenségnek nyilvánított Giszkrától elállván, a’ magyar rendek’ helyeslésével Cilly Ulrik’ különös oltalma alá adattak.⁶⁶⁾ — A’ Cillyek’ buzgalma a’ szövetkezés’ előidézése körül könnyen magyaráztható. Boszút akartak venni a’ római királyon, ki őket felségjogokkal bíró fejedelmeknek nem akarta ismerni, és Lászlót kezökre keríteni, hogy ők országolhassanak helyette, ’s urodalmaikat Ausztriától és a’ magyar koronától végkép elszakaszthassák. — Hunyady, úgy hiszem, fájdalommal szívében, ’s nem minden megalázódás nélkül tért vissza a’ kormányára bizott országba.

Fridrik e’ közben Olaszországba érkezett. A’ portugáli mennyasszony Sienában találkozott vele; a’ császári koronázás martius’ 10.én történt. Miklós pápa az ausztriai rendeket lázadásuk miatt egyházi tilalom alá fogta, ’s erről Hunyadyt is értesítette, intvén őt, hogy a’ pártoskodókat ne segítse, hogy szövetségre, frígyre ne lépjen velök. A’ szövetség már meg volt kötve, ’s a’ szövetkezettek’ küldöttei, köztök a’ magyar rendek’ részéről Ágoston győri püspök, Thechews (?) László királyi főpohárnok, Vecsésy Albert jogtanár és erdélyi püspökhelyettés Fridriket Flórenczben a’ bécsi gyűlés’ végzéséről értesítették. A’ császár válasz nélkül hagyta őket, ’s Lászlóval — kinek megszöktetésére süker nélkül történtek kísérletek — az ausztriai tartományokba visszaindult. A’ követség Romába ment a’ pápához, őt az egyházi tilalom visszavételére, ’s Fridrik’ gyáinhatalmának megszüntetésére

külön hatalmasság ekkép említetnek: „Nos Fridericus et Ulricus Dei Gratia Ciliae, Ortemburgae, Zagoriaeque Comites, nec non regni Sclavoniae bani“.

66) Katona, XIII. k. 827. l.

birni. De a' pápa az ausztriai rendektől engedelmességet követelt Fridrik iránt, ha az egyház' átka ellen szabadkoznak; 's a' küldöttek eredmény nélkül tértek vissza.⁶⁷⁾

A' császár Németujhelyből szétküldözgette a' bullát, de a' bécsiek válaszul szent István' templomának kapujára nyilatkozást szegeztek: hogy ők a' tévedésbe hozott pápától ügyöket felebb hívják a' közelebb tartandó közzsinat, az ösves egyház elébe; — és az ausztriai tartományok' egyéb városaiban is csekély hatásúnak mutatkozott az átokkal fenyegető bulla.

Fridrik most fegyveres erő' gyűjtéséhez látott, 's Podiebrád Györgyöt, Csehország' kormányzóját is segítségül hivta. Podiebrád 's általában a' hussziták örömet láttak a' koronás gyermeket Fridrik' kezében, mert távolléte alatt amannak hatalma, ezeknek tanaik mindinkább gyökeret verhettek. A' szövethetkezési gyűlésben csak három cseh zászlós vőn részt, 's hármuk közül egy sem volt husszita. Podiebrád magasra felcsigázott zsoldért tizenhat ezer fegyverest ígért Fridriknek, 's ez nyugalommal nézett a' történendők elébe, mióta a' csehnek ígéretét birta, 's ígéretet Hunyadytól, hogy magyar' erő nem fog egyelőre az ausztriai rendek' segédére kelni.⁶⁸⁾

De Podiebrád' fegyveresei még Csehországban késtek, 's a' stájer lovagok is még kevés számmal érkeztek Fridrikhez, midőn augusztus' 27.én Cilly Ulrik és Eizinger huszonnégy ezer emberrel Ujhely alá érkeztek, 's más nap a' várost vívni

67) Aeneas Sylvius, Kollárnál, Anal. Vindob. II. k. 285. 's kk. hh. A' magyar követek' számára Pozsonyban, 1452. martius' 11.én kelt megbízó levél és utasítás Chmelnél, Materialien z. österr. Gesch. I. k. 377. l.

68) Ezt Aeneas Sylviusnak, a' császár' meghitt emberének munkájából egész valószínűséggel következtethetni, mind a' mellett, hogy az országos rendek, Esztergomban 1452. aug. 6.án kelt körlevelökben szövetségöket a' cseh, ausztriai és morva rendekkel újlag hirdették. Lásd: Chmel, Mater. z. öst. Gesch. II. k. 21. l.

kezdették. Az őrség csak ezer hatszáz hadi legényből állott, 's a' császár veszedelemben forgott, hogy a' várossal együtt az elégedetlenek kezébe esik.⁶⁹⁾ Alkudozásokhoz folyamodott, és szeptember' 4.én László Cilly Ulrik' kezében volt. A' bécsiek ünnepélyességgel fogadták a' tizenkét éves fejedelmet. Rövid idő múlva magyar követség érkezett Bécsbe a' királyhoz: Szécsy Dénes, Vitéz János, Gara László, Ujlaky Miklós, Hunyady László, a' kormányzónak idősb fia, 's mások, kétezer lovas' kíséretében és fényes ajándékokkal. Kérelmökre, hogy minél előbb közejök, az országba, siessen, több ausztriai nagyok' jelenlétében, kik őt örömet Bécsben marasztották volna, 's a' császár' küldöttei előtt, kik a' vitapontot eldöntés végett a' Márton' napján Bécsben tartandó gyűlés elébe akarták hozni, e' szavakkal válaszolt rövid gondolkodás után László: Én magyar vagyok, tehát köztetek van helyem. „A' magyarok elragadtatással fogadták e' nyilatkozatot, — írja a' szemtanú Aeneas Sylvius, ekkor már sienai püspök, a' császár' egyik küldötte, — ezer levél ment az országba, hirdetni a' király' határozatát, és az esztergomi érsek három ízben ismételte előttem László' szavait, mintha attól tartott volna, hogy azokat először meg nem értettem“.

A' magyarok', csehek' és ausztriaiak' úgy Fridrik' követeléseinek végelintezésére november' 11.ére közös gyűlés hirdettetett Bécsbe. Szécsy Dénes és követársai visszatértek az országba, bővebb és részletesebb utasítást kérni a' rendektől. Minden szentek' napja körül országgyűlés tartatott e' végre, 's az innen Bécsbe indult rendek' sorában Hunyady Jánost is találjuk. Fridrik' tanácsosai urok' nevében kárpótlást

69) Fridrik egy óriás nagyságu stájer lovag' bátorságának köszönhetle, hogy Ujhely nem esett a' vívók' kezébe. A' lovag' neve Baumkircher Endre volt, 's az olvasó még több ízben találkozandik vele. Itt egyelőre csak annyit említek, hogy megmentőjét húsz évvel később lenyakasztatta a' császár.

kivántak 's a' gyámsággal járt költségek' megtérítését; a' magyar rendek pedig az ország' koronájának 's mind azon városok' és erősségek' visszaadását, mellyek a' császár' kezénél voltak. — A' korona' kiadása nem fog elmaradni, válaszolák Fridrik' emberei, mihelyest a' költségek' pontja el fogott intéztetni. A' császár' magyarországi birtokai őt vagy zálogczímmel illetik, vagy adásvevés' útján kerültek kezéhez, vagy igazságos háborúban fegyveres erővel szereztettek. — Erzsébet, viszonzák a' magyar rendek, nem volt jogosítva, a' korona' urodalmait zálogba vetni. Mi az adásvevést illeti: szántóföldeket, szőlőket mindenki vásárolhat az országban, de nem erősségeket. A' mit fegyveres erővel szerzett a' császár, azt nem igazságos háborúban szerezte; 's mennyiben a' magyar szélekről elkövetett rablások' visszatörlesztésére nyult fegyverhez, bizonyos lehet, hogy a' stájer végek nem fogtak volna háborgattatni, ha Gara Lászlót nem börtönözi igazságtalanul Greczben, ha ezáltal nem szolgáltat alkalmat, hogy gonosztevők elfoglalhassák a' bánnak urodalmait, 's azokból a' stájer és az ausztriai széleket háborgassák. — A' felek' kihallgatása után a' választott arbiterek: Lajos és Otto bajor herczegek, Albert brandenburgi és Károly bádeni határgrófok, 's még három németbirodalmi püspök következő végzést hoztak: A' zálogczímmel birtokolt urodalmak, kiváltásukiglan Fridrik' kezében maradjanak; a' többiek a' koronával egyetemben adassanak vissza. ⁷⁰⁾ Fridrik' huzavonásai, László tapasztalatlansága, 's az ausztriai rendek' eljárása, kik Cilly' sugallatára a' választott bírák' végzésének őket illető részét elvetették, befejezetlen állapotban hagyták az ügyet. E' közben Hunyady' ellenei, élőkön Gara, 's a' mindinkább a' kormányzó ellen forduló Ujlaky agyarkodásaikat kettős erővel folytatták. Szerintök zsarnok volt és hazaáruló; őt okolták,

70) Aeneas Sylvius, hist. Frid. III. Kollárnál 438. 's kk. II.

hogy Vladisláv és két hadi sereg odaveszett, hogy a' birodalom' tetemes része a' törökök' martalékává lett; 's Lászlótól várták, hogy a' kevély embert összetapossa. Cilly ez' uttal nem volt közöttök; ő egyelőre elégette a' hatalmat, melyet mind Magyarorszában mind Ausztriában azáltal nyert, hogy a' királyt kezében tartja, 's hogy Hunyady, mihelyest László a' császár' gyámsága alól kimenekült, önmaga mondott le a' kormányzói méltóságról; — több jelenségből hozzávethetni, miszerint Cilly e' tájban Hunyadyval közös veszélyek ellen frígyet kötött. Hasonló szövetségre lépett Hunyady később Podiebráddal és Eyzingerrel; a' szövetkezők kötelezték magokat hat év' lefolyásaiglan László király' és országainak javát közös erővel hathatósan előmozdítani. ⁷¹⁾ 'S így történt, hogy az 1452. év' végnapjaiban, Hunyady Magyarország' főkapitányává neveztetett, és fényes gyűlésben, Bécs' egyik vásárterén, Besztercze városát és kerületét Erdélyben adományul, örökös grófságul nyerte a' király' kezéből. ⁷²⁾

V.

László 1453. januárius' 18.án még Bécsben volt; hat ^{1453.]} nappal később Pozsonyban találjuk, hová őt Cilly Ulrik is kísérte, 's hol addigis, míg Székesfehérvárott országgyűlés tartathatik, a' már Bécsben körülötte sereglett rendekkel

71) Kurz, Oesterreich unter Kaiser Friedrich IV. Bécs, 1812. I. k. 277. l.

72) Thuróczi, IV. 51. Bonfini, d. III. l. 7. Aeneas Sylvius az id. h. Egyik érdeemes történetírónk tagadja, hogy az adományozás Bécsben történt, mert — úgy mond — László király' illető oklevele a' Pozsonyban országosan összegyűlt rendek' indítványára hivatkozik. E' hivatkozás, igaz, bennvan az oklevélben, de ugyanott ezt is olvassuk: *sicuti pridem in civitate nostra viennensi . . . assistentibus nobis quam plurimis . . . solemniter nominavimus 's a' t.*

nehány főbb ügy körül intézkedett. Először is esküvel fogadta a' király, hogy Magyarország' jogait, szabadságait és régi jó szokásait fenn fogja tartani; hogy az ország' semmi alkatrészét sem fogja elidegeníteni; hogy egész erővel oltalmazni fogja a' birodalmat 's ennek elidegenített részeit visszaszerezni. 'S most a' Pozsonyban jelen volt rendek hűséget és engedelmességet hittel fogadtak Lászlónak. Bocsánat hirdtetett mindazoknak, kik Albert' halála óta ellene 's a' korona ellen vétettek. Erzsébet' valamennyi adománylevelei, egynek kivételével, mely a' fehérvári székes egyház' számára kelt, úgy Vladislávái — kit a' rendek csak „lengyel király“ czímmel említenek — érvényteleneknek nyilvánítottak; a' kormányzó által az ország' törvényének értelmében kibocsátott adománylevelek megerősítettek. A' király' 's az ország' engedelme nélkül épített, rablásnak és pártoskodásnak támaszpontul szolgált erősségek' lerontása újlag megparancsoltatott; a' makacsokat büntesse a' székesfehérvári országgyűlés, melyre negyven nappal megnyílása előtt fognak meghívati a' rendek. Az erőhatalommal elfoglalt jószágok egyházi 's világi tulajdonosaiknak visszaadassanak. Külföldieknek méltóságokat, hivatalokat, 's jószágokat örök birtokul ne adományozhasson a' király. ⁷³⁾

A' közpénztár' szükségeinek fedezésére, 's kivált olly célra, hogy Giszkra a' felső magyarországi városokat és erősségeket kezéből kibocsássa, minden házhely után egyegy arany forintot ajánlott fel az országgyűlés. ⁷⁴⁾ A' folyó jövedelmekből évenként huszonnégy ezer arany rendeltetett a' királynak fizettetni, míg a' kormányt önmaga átveendette; a'

73) Corpus juris hungarici, I. k. 207. l.

74) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 118. 's kk. II. Fél évvel később úgy találtatván, hogy a' minden házhely után fizetendő arany az adózók' erejét felülmúlja, csak öt-öt házhely után rendeltetett egy-egy arany fizettetni.

maradéknak az ország' szükségeire fordítása Hunyadyt illette, ki abból évenként tizenkét ezer aranyat biztosított Cilly Ulriknak, jutalmul azon szolgálatokért, melyeket a' király' személye körül eddig is tett, 's teend még ezentúl az ország' érdekében. A' Cillynek jutott bér kivált Eyzingert neheztelessel töltötte, ki Hunyadynak nem tudta megbocsátani, hogy Fridrik ellen egy zászlót sem küldött Németujhely alá, 's ki mióta László tökéletesen Cilly' hatalmába került, a' bécsi szövetekezést önhasznára kibányászó grófnak dühös ellenévé lett. Rövid idő múlva Bécsben hír szárnyalt, hogy Hunyady évenkénti harminczhat ezer aranyért ismét korlátlan hatalomra tett szert Magyarországon, 's hogy a' királynak élete veszedelemben forog. 75)

A' gyanú még nem fészkelte be magát László' szívében; ennek bizodalját Hunyady iránt abból is láthatni, hogy az ifju Hunyady Lászlót dalmát- és horvátországok' bánjává nevezte. De maradása Magyarországon mégis rövid volt; martius' közepe felé már Bécsben találjuk. 76) Innen bizta meg a' horvát bánt, hogy dandárával Aximut Péter husszita rabló ellen induljon, ki néhány szepességi erősséget kezére kerített, mihelyest Giszkra, bérét vévén, azokból kita-

75) Aeneas Sylvius, ep. 162. 's ugyanattól, Hist. Frid. III. Kollárnál, 448. l. Bonfini, d. III. l. 7.

76) 1453. Martius' 26.án Fridrik római király egy részről 's a' magyar rendek más részről Németujhelyben egyezkedésre léptek, mely szerint László Fraknót, Sopronyt, és Szarvkőt Fridriktől ötven ezer magyar aranyért visszaváltandja, mi ha megtörtént, Kőszeg és Rohonez 's ezekkel a' magyar korona minden váltságdíj nélkül László' kezéhez adatnak. A' Fridrik' és testvére Albert' 's illetőleg hiveik' kezében volt egyéb erősségekre nézve megjegyeztetett, hogy azoknak időszerinti birtoklók magyar bírák előtt törvényt állani, a' rájuk, mint királyi jószágokra kivetett adót fizetni 's a' t. tartozzanak. Ezen egyezkedés sem lépett életbe, talán mert Cillynek érdekében állott, hogy az ügy elintézetlenül, a' meghasonlás Fridrik és László között mindig meg-megújuló félben maradjon. — Az oklevél Chmelnél, Materialien zur österr. Geschichte, II. k. 46. l. V. ö. Pez, Scr. rer. austr. II. k. 557. Caesar, Ann. Stir. III. 463.

karodott; 's ki most napról napra növekedő czimboráival kivált a' föld' népét irgalmatlanul sanyargatta. A' környék' városai, 's a' felső részek' több zászlósai, névszerint: Perényi János, a' Homonnayak, Pongrácz István, Rozgonyi Ösvát parancsolatot vettek, hogy Hunyady Lászlót ágyúikkal és népeikkel támogassák; 's az ifju levente buzgalommal és szerencsével járt el megbízatásában, melly őt őszig foglalkodtatta. 77)

László most Prágába készült, hogy Csehország' királyának koronáztassék. Az utazáshoz, az ünnepélyhez pénz kellett, 's az ausztriai rendek, élökön Eyzinger, kinyilatkoztatták, hogy adót országgyűlésen kívül kivetni tilos. Az országgyűlés együvé hivatott Korneuburgba. Ülésközben Eyzinger bizodalmas tanakodásra kérte fel a' királyt, 's indítványt tett, hogy az ausztriai rendek e' végre magok maradjanak Lászlóval. Cilly Ulrik kénytelen volt eltávozni, 's Eyzinger most szenvedelmes beszédben felhívta a' királyt, távoztassa el Cillyt magától 's az udvartól, ha a' gonosz ember miatt, ki az ország' legérdemesebb férfiaival úgy bánik mint rabszolgáival, kinek pazarlása az ok, hogy most is szükségét szenved a' fejdelem, 's kinek szemtelen életmódja, maéczáinak és czinkosainak elbizakodása undorral tölti el a' jobbakat, ha ezen ember miatt az ausztriai nép' neheztelését nem akarja magára vonni. 78)

77) Aeneas Sylvius, ep. 162. Lőcsei felírás, Schwandtnernél, I. k. 885. l. László királynak Késmárk városához „Viennae fer. VI. prox. ante festum pentecostes a. d. 1453“, adott levele Kantonánál, XIII. k. 907. l. Péter magyar kancelláriai főjegyző' tudósítása a' bártsaiakhoz, ugyanannál, XIII. k. 908. l. Hunyady László' levele a' bártsaiakhoz, ugyanannál ugyanott 911. l. — Kőrmöcz', Selmech' és Besztercebánya', 's a' környék' kapitányává 1453. augusztus' 23. án Mundorfer Endre neveztetett ki. L. Liechnowsky, VIII. k. Regesten, DXXIII. 1826. d.

78) Felebb láttuk, hogy Eyzinger Fridriket példátlan fukarságról vádolta, melly Lászlót és testvérét Erzsébetet gyakran a' legszükségesebbekben is szűkölködni hagyta. Lássuk most, mint gondoskodott Cilly

László, szófogadó gyermek' módjára mindent ígért, ha a' rendek' oltalmára a' félelmes emberrel szemközt számot tart-hat. 'S most tovább folyt a' tanácskozás az adó' kivetéséről; a' király' tanácsosai, köztök Cilly Ulrik, meghívtak az ülésbe; az utazáshoz, a' koronázási jnnepélyhez szükséges pénz felajánlatott. Cilly sejdítette a' veszedelmet, mely őt Bécsben, az Eyzingerhez ragaszkodó városban érni fogja, 's örömet haladék nélkül Prágába kísérte volna a' királyt, de László visszakivánczozott Bécsbe, hogy a' tanácsfól 's a' polgárságtól még előbb bucsut vehessen.

Bécsbe mentek. Cilly az éjtszakát másutt töltötte, nem a' király' palotájában; Eyzinger ennek minden nyílásait 's még a' fejedelmi teremkeit is híveivel, Bécs' hűséges polgáraival megtömte. Midőn Cilly másnap délelőtt a' várakba jött, 's a' királyi tanácssterem' ajtait bezárva találta, kezével, lábával sürgette, hogy bébocsátassék. Az ajtó megnyílt; Eyzinger és meghittjei Lászlóval voltak. Tudd meg — e' szavakkal fordult amaz a' belépőhöz, — hogy a' király Ausztria' kormányát más kezekbe adta; hogy kötelességed, tüstént távozni a' felség' színe elől, az udvartól. Cilly az ítéletet László' szájából kívánta hallani, a' királytól, kinek ügyét senki sem karolta fel nagyobb lelkesedéssel nálanál,

az ifju fejdelem' szükségeiről és további neveltetéséről: „Reggel mihelyest az ágyból felkel, — írja Aeneas Sylvius — fűszeres diókat 's malvasiai bort adnak neki; aztán misére megyen, 's jövet menet az emberek közé vegyül, hogy Fridrik' módjára magába vonulónak ne látszassék. Mise után sült madarakat raknak elébe 's belföldi borokat, de ezeket ő illetetlenül hagyja, hogy részeg fővel ne érkezzék a' tanácsba. Fényes ebéd, erős ausztriai borokkal; az asztal körül bohóczok, hárfás leányok, énekesnek; a' kik kegyét keresik, gyalázzák Fridriket, dicsérik a' királyt, magasztalják Cilly Ulrik' nagy tetteit. Tánczok 's daliezek után egy kis délutáni álmom; az ébredőnek italt nyújtanak, hogy fáradt idegei felfrisüljenek, hozzá gyümölcsöt vagy czukorsüteményt. Aztán vagy a' tanácsba viszik, vagy a' városba lovagolnak vele, szép szüzek' és nők' látogatására. Hazajövet dús estebéd, mely eltart éjfélig; bort és gyümölcsöt még az alvóba is visznek utána.“

kit tavál ő szabadított ki Fridrik' fogságából. Eyzinger meghagyásomból szólott 's helyeslésemmel, volt a' fejedelmi válasz. Cilly odahagyta a' várlakot, 's kisietett Bécsből; ha Albert brandenburgi határgróf közben nem lép, az Eyzinger által felgyúlasztott bécsi nép megöli a' távozót.⁷⁹⁾ — Most Eyzinger lépett Cilly' helyébe 's véle az ausztriai rendek által választott, tizenkét tagból álló-kormánytanács.

László' testvérét Erzsébetet még a' mult év' vége felé hitvesül kérte Kazimir, Vladisláv' halála óta Lengyelország' királya. 1453. augusztus' 8.án László' követei, köztök Várday István egri prepost Boroszlóban Erzsébetet Kazimirnak eljegyezték.⁸⁰⁾ Ezen házasság' egyik gyümölcse II. Vladisláv, az ország' gyászára született dobzse László volt.

Augusztus' vége felé Pozsonyba érkezett a' király; Ujlaky Miklósnak ekkor adományozta Galgóczot és Temetvényt; Hunyadyt ekkor bízta meg távolléte' idejére az ország' kormányával; 's a' magyar főkapitány ekkor békülhetett ki Eyzingerrel.⁸¹⁾ Az ország' több urai és nemesei, köztök az esztergomi érsek, Pozsonyból Csehországba kísérték a' királyt, hová most koronáztatása végett indult volt. Morva

79) Aeneas Sylvius, hist. Frid. III. Kollárnál, 450. l. Ugyanaz, hist. Bohem. (Frehernél) 196. l. A' cillyi kronika szerint Eyzinger és társai Cillyt meg akarták ölni a' burgban, de ez fegyvereseinek oltalma alatt kimenekült.

80) Dlugoss, XIII. Katona, XIII. k. 927. l. Chmel, Mater. z. österr. Gesch. II. k. 58. l.

81) Lichnowsky' regestái szerint Cilly Ulrik ekkor szintén Pozsonyban volt, még pedig a' király körül. A' belga királyi levéltárban a' grófnak Pozsonyban 1453. september' 16.án kelt 's Fülep burgundi herczeghez intézett levele találtatik, mellyben a' herezeget kéri, hogy Luxenburg és Chiny miatt barátságosan egyezkedjék Lászlóval; — és a' bécsi császári levéltárnak egyik okirata szerint Szécsy Dénes esztergomi érsek, Endre pécsi püspök, Gara László nádor, Ujlaky Miklós és Palóczy László hűséget fogadnak a' királynak és helyettesének, Cilly Ulrik grófnak. — Az ármányok Eyzinger ellen már ekkor egészen erélyességgel folytak.

Iglóban, hol őt Podiebrad fogadá, hittel kötelezte magát Csehország' szabadságainak tiszteletben tartására, 's october' 28.án Szécsy Dénes által Prágában cseh királynak koronáztatott; — Rokyczana, a' prágai érsek, mint kelyhes, elmelöltetett.

E' közben a' keleti császárság régóta tátongó sirjába hullott. II. Mohamed még 1452. ben erősségeket emeltetett Konstantinápoly körül, a' város' végbukásának eszközlésére. 1453. nak elején török sereg a' szomszéd városokat, Selybrias' és Epibatos' kivételével bevette. Aprilis' 6.án Mohamed a' charsiasi kapu előtt tábort ütött 's a' várost körülfogta ágyúival, dandáraival. Az ostrom elkezdődött. Május' 29.én Konstantinápoly ki volt víva; az utolsó császár, Constantin, halva terült el a' tusában.

Közrettegés szállotta meg Európát. Castilioi János szentzéki követ Prágába érkezett Lászlóhoz, 's itt a' törökök ellen indítandó közös hadviselésről szólott, a' pápa' készségről öszves jövedelmeit e' célra szentelni, a' pápa' kívánságáról, hogy az egész keresztyén papság' javadalmainak egy tizede e' hadviselés' költségeire fordítassék. A' király ígéretet tett, hogy a' keresztyénség' ügyének oltalmára mind Budán, mind Csehországban és Ausztriában országgyűlést fog tartatni, ⁸²⁾ 's Hunyady csakugyan e' végre a' király' nevé-
1454.] ben Budára hívta a' rendeket, és tizenegy napig folytatott tanácskozások után, hatalmas sereg' kiállítására többrendbeli végzések hozattak. ⁸³⁾ Vezérül egy évre Hunyady választatott, hat egyházi 's hat világi főúr és hat nemes adatván melléje a' sereg' alkotására, kiknek nevszerint kötelességekben állott, felügyelni, hány királyi dandár állíthatik ki a' korona' jövedelmeiből; 's ellenörködni, hogy a' világi

82) Kollár' kézirataiból Engel, Gesch. d. Ungr. Reichs, III. Th. I. Abth. 179. l.

83) Corpus juris hung. I. k. 209. l.

zászlósoknak a' szokott kincstári segély fizettség. A' fő-papok jövedelmeik' arányában, Zsigmond' rendeletének alapján tartozzanak dandáraikat kiállítani; kinek jövedelmei azóta kisebbültek, annak kötelezettsége is hasonló mértékben kisebbüljön. Mindenik megyében annyi biztos választassék, mennyi a' szolgabírák' száma, 's biztosok és szolgabírák együtt száz-száz jobbágy-házhely után négy-négy lovast 's két-két gyalog íjászt küldjenek megyeileg választott hadnagy alatt a' táborba. A' jobbágyok nélküli nemesek személyesen tartoznak felkelni, személyesen a' dandáraikat és jobbágyaikat a' felebbiek' értelmében kiállító kisebb, nagyobb urak és birtokos nemesek is. A' királyi és királynéi 's más szabadítékos városok', Szlavonia' 's a' jász, kún, oláh és tatár kerületek' lakosai száz ház hely után szintannyi fegyverest tartoznak kiállítani, mennyit a' jobbágyokkal bíró megyei nemesség. A' táborból helyes ok nélkül eltávozó, jószágait veszítsék, ha nemesek, — halállal büntetessenek, ha nemetlenség. — Az 1435. diki törvény' értelmében száz jobbágy-ház hely után csak három fegyveres járt, most kétszer annyi; 's így nem csoda, hogy király és rendek keresztyén hitőkre fogadták, miszerint ezentúl hasonló áldozatot nem fognak' kívánni a' nemzettől; jelenleg a' haza 's a' királyi szék csak rendkívüli erőfeszítéssel mentethetik meg a' járom alól, melyet Konstantinápoly már is kénytelen volt magára venni.

Hunyady nem minden élesség nélkül tudósította a' királyt, hogy a' rendek őt tizenhatsz biztos' ellenörködése alá helyezték; László még mindig őszinte bizodalmaról szólott válaszában, 's annak kívánt tekintetni, kinek ama' rendszabály' hozatalában nem volt része.⁸⁴⁾ A' bizalmatlanság

84) László királynak „Pragae, a. d. 1454.“ Hunyadyhoz adott levele, Praynál, az Annalisokban, III. k. 152. l. A' hist. reg. Hung. II. d. kötetében, 357. l., Pray ugyan 1453. ra akarja változtatni az évszámot: „annus 1453. rescribendus — így ír — Pragae enim anno

fájt Hunyadynak, de most, midőn Mohamed Konstantinápolyból diadalmas hadjáratát Magyarország felé irányzá, békén elviselte a' méltatlanságot. Brankovics György 1454. tavasszal személyesen ájtött a' Dunán, segédet kérendő Mohamed ellen, ki Szerbiát magának követelé, miután Lázárevics István' halálával a' tartománynak Muradra kellett volna szállani. Hunyady, még mielőtt Mohamed' hadai Szerbiába érkeztek, a' bolgárföldre tört, az elébe siető begeket megverte, 's az országot Ternováig bejárván, dús zsákmánynyal visszatért. A' szultán ekkor Philíppopolis körül táborozott, honnan Sofiáig haladván, a' divánt és seregének részét itt hagyta Bolgárország' oltalmára, ő maga húsz ezer gyaloggal Szerbiába nyomult. Firuzbeg' lovassága megelőzte a' szultánt, 's ötven ezer foglyot hajtott együvé; Mohamed' ágyúi kivívták Osztroviczát, de a' szendrői erősség ellenállott néki. Hunyady' közeledésének hírére felhagyott az ostrommal, és Sofiáig visszavonult; Firuzbeg harminczkét ezer emberrel az újból megerősített Krusócznál a' Morava' partján maradt. Az egyesült magyar és szerb sereg néhány nap alatt Osztroviczát visszavette, 's a' Krusócznál mozdulatlanul állott Firuzbeget megverte és fogságba ejtette. A' török seregnek nagyobb része a' csatamezőn maradt, vagy vezérének sorában osztozkodott; a' kik megfutamodtak, azokat Hunyady Pirotaíig és Viddinig üzőbe vette, 's felgyűjtván a' két várost, és a' foglyokat Brankovicsnak általadván, hős dandárait Nándorfehérvárra vitte, ⁸⁵⁾ hol Téged Istent énekelletett a' seregek' urához, 's fiát Mátyást lovaggá ütölte. Innen levele

sequenti non fuit (Ladislaus)“; de az ok, melyet az évszám' másítására felhoz, nem áll: László 1454. ben húzamos ideig mulatozott Prágában.

85) Hunyadynak Fridrik császárhoz „in castro Nándoralbensi a. d. 1454“ adott levele, Katonánál, XIII. k. 963. l. Thuróczi, IV. 50. Bonfini, d. III. l. 7. Ducas, XLII. Chalcocondylas, VIII. (1556. diki baseli kiadás). Hammer, Gesch. des osman. Reiches, II. k. 12. l.

által Fridrik császárt diadaláról tudósította, 's őt és a' német birodalmat tettelegesen segédre felhívta, ha komoly szándékuk az ozmán erőt Európában megtörni, „mihez hasonló alkalom talán egy század' lefolyása alatt sem fog kínálkozni“. Aeneas Sylvius september' 29.én a' császár' nevében kérte, intette a' Frankfurtban gyűlésezett németbirodalmi rendeket, szövetkezzenek a' magyarokkal, ha magokat, ha utódaikat nem akarják a' legnagyobb veszedelemnek kitenni. 'S a' rendek csakugyan tetemes segédet ígértek, mellynek kiállítását a' Németújhelybe együvé hívott birodalmi gyűlésen Fridrik szokásánál élénkebben sürgette. A' sereg akkorra fogott volna kiállítatni, mikoron a' római szent birodalomban közrend és közbéke meg' helyre állandottak; olly időpont, mellynek megéréséhez a' nyolczvanhét éves Brankovicsnak nem volt reménye; harmincz ezer aranyat ígért évenkénti adóul a' török császárnak, 's azzal a' béke meg volt kötve.

Azalatt míg Hunyady a' törökök ellen készült, 's a' törökök ellen hadakozott, László Prágában a' ragúzaiaik' szabadítékait megerősítette, kik ezért drága ékszerekkel és ötezer arannyal kedveskedtek a' királynak.⁸⁶⁾ Novemberben Lausitzban volt az ifju fejdelem; Boroszló december' 11.én hódolt neki. Midőn 1455. februárius' vége felé ismét Bécsbe [1455. jött, Eyzinger' népszerűsége már hanyatló félben vala, 's a' hatalmasbak készek voltak a' büszke ember' buktatására Cilly-vel szövetkezni. A' bécsi tanács felkérte a' királyt, nevezné ki Cilly Ulrikot kormányzó társul Eyzinger mellé. A' király kívánságukhoz járult, de Eyzinger nem akart a' gróffal Ausztria' kormányában osztozkodni. Elment Bécsből; 's midőn Cilly aprilisban jóságáiból az udvarhoz kéretett, midőn Bécshez közeledett, László elébe indult üdvezletére, 's a' város' népe örömszajjal fogadta az érkezőt.

86) Kollár' kéziratai Engelnél, *Gesch. d. Ungr. Reichs*, III. Theil, 1. Abth. 185. l.

Cilly Ulrik 's taval meghalálozott atyja Fridrik, mi-helyest Hunyadyt Szerbiában és Bolgárföldön elfoglalva tudták, Horvátországban, mellynek bánságához jogot tartottak, 's mellynek bánjaiúl irták 's iratták magokat, erőhatalommal léptek fel, és ámbár vezéröket, a' cseh Vitoveczet szent-györgyi Székely Tamás 1454. július' 13. án megverte, Ulrik mégis atyjának ekkor közbenjött halála után megújította az ellenségeskedést 's nehány erősséget elfoglalt.⁸⁷⁾ A' féktelen ember, kit e' cselekedetre kivált az birhatott, hogy László' udvarábóli száműzetése után, a' lekötött tizenkét ezer aranyat hijába szorgalmazá, Hunyady' boszuló karját várhatta Varasdra 's egyéb drávamelléki jószágaira; és ez' okon, mi-helyest Lászlót újra hatalmába ejtette, azon volt, hogy Hunyadyt, kinek újabb bizodalmas viszonya Eyzingerrel kémlelő figyelmét ki nem kerülhette, megbuktassa. A' királyi ifjúval könnyű volt, Hunyady' ellenségeinek tanutételére hivatkozva, elhitetni, hogy a' hatalmas férfiú, kinek kezében a' birodalom' öszves kormányja központosúl, a' korona után törekszik, 's hogy e' czél' elérésére a' király' élete sem lészen szent előtte, mint nem volt Vladislávé, midőn őt Várnánál hűtlenül elhagyta. Királyi levél országos ügyek' tárgyalása végett Bécsbe hívta a' főkapitányt. Hunyady válaszolá, hogy benn az országban egész készséggel fog tanácskozni a' köz-ügyekről 's engedelmeskedni a' király' parancsainak; külföldre menni, külföldön venni a' parancsokat, nem kötelessége. Most Köpcsénybe hivatott. Hunyady kétezer lovas' kíséretében az erősség előtt megállott, 's úgy kívánta, hogy miután ő az ország' széléig jött a' királyi biztosokkal találkozás végett, ezek most az erősségből hozzá, sátorába fáradjanak. Cilly illetlennek találta, hogy ő és társai, a' király' képviselői, Hunyadyhoz menjenek 's nem ő, hozzájok;

87) Cillyi krónika, Hahnnál, II. k. 716. l.

sőt magához sem illőnek, hogy a' nyílt mezőn tanácskozzék. De Hunyady válaszul üzenté a' grófnak, hogy ő csak azon esetre megyen az erősségbe, ha két ezer kíséreit őrségül magával hozhatja; 's ez nem lévén a' cselvetőnek inyére, eltávozott.

A' Garák, az Ujlakyak, az ország' több oligarchái a' király' személyes sértését látták Hunyady' ezen eljárásában, 's így rövid idő múlva mégis sikerült Cillynek az áldozatul kiszemelt hőst, fejedelmi menlevél' ígérete mellett Bécs' határáig csalni. Ulrik elébe jött, hogy őt a' városba kísérje, 's midőn amaz a' menlevelet előkivánta, feledékenységevel mentegtetődött. Hunyadynak egy szavára ezer fegyveres — ennyiből állott kísérete — az ötvened magával jött gróft körülfogta. Gyalázatos! — dörge a' magyar — te engem áluton, orozva akartál meggyilkolni, most kezemben tartalak. Magad estél a' verembe, mellyet nekem ástál. Nincs a' ki kezemből kiragadhatna. 'S mégis életben hagylak, a' király' kedvéért. De úgy vigyázz magadra, hogy szemem elébe ne jöj többé; ha jössz, akkor, Isten engem úgy segéljen, megöllek. — 88)

V. Miklós pápa 1455. martius' 24.én meghalálozott. Utóda, III. Calixtus, választatása után tüstént fogadást tett „a' szent háromságnak, atyának, fiúnak és szent léleknek, a' boldogságos szűznek, Péter és Pál apostoloknak, 's Isten' minden szenteinek, hogy saját vérenek ontásával is, ha szükséges volna, Konstantinápoly' visszavételére, a' keresztyén foglyok' kiszabadítására, az igaz hit' felmagasztalására 's az izlam' kiirtására fog törekedni“. E' fogadásához képest a' ferenczesek' híres szónokát, capistroi Jánost, kit még V. Miklós pápa Isten' igéjének 's a' törökök ellen indítandó keresztes háborúnak hirdetésére Németországba 's a' szomszéd magyar és

88) Bonfini, d. III. l. 7. Aeneas Sylvius, hist. Frid. III.

lengyel földre küldött, — oda utasította, hogy az öszves magyar hadi erőt haladék nélkül a' törökök ellen indítsa.

A' pápa' czélzatainak eszközzésére pünkösöd tájban Győrött országgyűlés tartatott, hol Brankovics György is személyesen megjelent a' korona' hűbéresei, az urak és nemesek között. Segédért könyörögni jött most is, mint máskor, valahányszor Magyarországra érkezett. Mohamed a' harmincz ezer arany adót nem elégelvén, Novoberdo, Szerbia' leggazdagabb városa után ahítozott, mellynek arany és ezüst bányái évenként százhusz ezer aranyat jövedelmeztek a' deszpótnak. Június' 11.én hírt vett Brankovics, hogy Mohamed Novoberdót hét napi ostrom után bevette, 's hogy a' bolgár széleken még több erősség török kézbe esett.⁸⁹⁾ Az országgyűlés Mohamed' nagyravágásával szemközt érezte a' szükségét újabb, nagyszerűebb hadi készületekről gondoskodni, ollyasokról, mellyek más alapon nyugodjanak, ne a' tavali országgyűlés' rendszabályain, miket különben is tilos volt ismételni, de mik a' mult évben is — talan épen roppant voltuk miatt — papiroson maradtak; történeti forrásaink legalább arra látszanak mutatni, hogy Hunyady diadalait Krucsócznál 's a' bolgár földön csak saját dandárainak köszönhetette.

A' nagy férfiú most is kész volt tíz ezer lovast saját költségein kiállítani, 's a' királyi zászlók alá is husz ezer fegyvereseknek gyűlését remélette; a' szerb deszpót szintén tíz ezer embert ígért. De nagyszerű sükert biztosító hadviseléshez ez nem látszott elégségesnek. Ha a' szentszék husz ezer lovast küldene, — mondá Hunyady kapisztrán Jánosnak, — 's az aragoniai (nápolyi) király tíz ezeret, és a' többi olasz hatalmasságok szintén tíz ezeret, 's ha e' szerint miután a' burgundi herczeg tíz ezer lovast és tíz ezer gya-

89) Kapisztrán Jánosnak Győrött 1455. június' 11.én III. Calixtus pápához adott levele, Katonánál, XIII. k. 1002. l. Hammer, Gesch. d. osman. Reiches. II. k. 14. l.

logot ígért, mindössze száz ezer emberem volna, három hónap' lefolyása alatt annyira erőt vennék a' törökön, hogy Európában számára nem maradna hely, mellyen fejét kinyugaszthatná. Dé Hunyady még hozzáadta, hogy a' hadi legénységnek nem gyerkőczékből, hanem hadratermett férfiakból kellene állani, 's hogy kész volna, illy sereggel, ha szükséges, évekig az országon kívül maradni, mit természetesen csak azon esetre fogott volna veszedelem nélkül tehetni, ha otthonn a' pártok eleve kiengesztelődnek egymással. E' végre III. Calixtus, kinek az országos rendek, miután Győr-ről Budára költöztek, július' 21.én levelökben ohajtották, hogy a' mit fogadott, azt végre is hajthassa, ⁹⁰⁾ Szécsy Dénes esztergomi érseket felhatalmazta, miszerint a' vizsgálkodó feleket a' szentszék' nevében egyezkedésre felhívhassa, a' makacsok ellen az egyház' fenytékét alkalmazásba vehesse, szóval, képpé tegye a' nemzetet, hogy jövő tavasszal az ozmánokkal dicsőségesen, mint szokása volt, megvívhasson. ⁹¹⁾

Ezen egyezkedést Hunyady még a' pápai levél' érkezése előtt Cilly Ulrikkal megkísérlette. Augustus' elsején Budán, külön oklevél által mindenkinek tudomására juttatta, hogy Cilly Ulrikkal szilárdabb barátság' eszközzésére, úgy a' közbéke' tekintetéből, 's kettőjük' személyének és jószágainak biztosítására, frigyre lépett, mellynek erejénél fogva egymást törekvéseikben támogatni, 's mindenki ellen, a' szükséghez képest fegyveres erővel is, védeni, oltalmazni fogják. Ha pedig valamelyikök ebbeli kötelezettségének meg nem felelne, a' hitszegés' büntetésén kívül még halált is szenvedjen, 's jószágai elkoboztassanak, mintha király és korona iránt hűtelen lett volna. — ⁹²⁾ Más oklevélben, melly az előb-

90) Katona, XIII. k. 1007. l.

91) Ugyanaz, ugyanott, 1020. l.

92) Chmel, Materialien zur österr. Geschichte, II. k. 82. l.

benivel azonegy napon kelt, Hunyady, ki magát ekkor már csak Besztercze' örökös grófjának irta, kinyilatkoztatja: „hogyan valamint Cilly Ulrik azon házassági frigyhez, mely leánya Erzsébet, és a' nyilatkozónak fia (Mátyás) között az egyház' színe előtt megkötött, atyai megegyezésével járult, a' nélkül azonban, hogy hitbérül és kalangyául többet vagy egyebet volna köteles adni, mint azt és annyit, mit és mennyit adni akar: úgy ő, Hunyady, a' maga és fiának és örököseik' nevében igéri, hogy Cilly Ulriktól és fiörököseitől a' leány' hitbéreül és kalangyájául mondott Cilly Ulrik' akaratának ellenére semmit sem fognak követelni“. ⁹³⁾

E' tájban Hunyady' idősb fia László is házasságra volt lépendő, mely szintén arra célzott, hogy családnak ellenei lefegyverkeztessenek: az ifju bajnok jegyet váltott Gara László' leányával. 'S ezen lépéseket megelőzte vagy nyomban követte a' király' újabb közeledése Hunyadyhoz, melynek eszközlésében Carvajal János szentszéki követnek is lehetett része, 's melynek jelenségeül tekinthetni, hogy Hunyady újból a' török ellen küldetendő sereg' vezérletével megbízott, és fia Mátyás a' királyi udvarhoz küldetett, úgyis mint kezes atyja' hűségéért, úgyis mint ki további neveltetését ott fogja nyerni.

László november' 16.án Bécsből országgyűlést hirdetett Pestre, ⁹⁴⁾ mely nyolcz nappal vízkereszt után volt megnyilando, 's melyen a' rendek a' szükségesekké vált hadi készületekről tanakodjanak. Az országtanács, mely Pétervá-

93) Ugyanaz, ugyanott, 83. l. — Innen látni való, hogy azok hibáznak, kik Mátyás' mennyasszonyát Cilly Erzsébetet még 1453. ban hagyják meghalni. A' mennyasszonyból vagy még 1453. decemberben, mint az eredeti szerződés tartá, vagy most, hitves lett; de az egyház' áldását menyekző nem követte, mert Mátyás még csak tizenkét éves gyermek volt, 's mert Erzsébet röviddel az eskető után elhalt.

94) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 123. l.

radon a' végek' oltalmáról intézkedett, ⁹⁵⁾ Hunyady János, Gara László, Ujlaky Miklós 's mások 1456. januárius 20.áig ^{[1456.} halasztották az országgyűlés' megnyitását, hogy a' birodalomnak Pestről távolabb eső részeiből is, például az erdélyi szászok' földjéből, melly ez' úttal négy követ' küldésére felhivatott, ⁹⁶⁾ minél teljesebb számmal érkezhessenek meg a' rendek. László a' határidőt még néhány héttel megtoldván, februárius' elején Cilly' kíséretében jött Budára, 's idejét vadászattal es egyéb multságokkal töltögette. Hunyady a' végvidékről, mellynek erősítése folytonos jelenlétét igényelte, csak martiusban érkezett a' királyhoz, László fiának, Vlad moldvai vajdának úgy Rozgonyi Sebestyén', Székely Tamás' 's Kanisay László' kíséretében; barátjai nagyszámu fegyvereseket hoztak magokkal a' hős férfiú' oltalmára, ⁹⁷⁾ ki a' tavali kötött frigy után is Cilly Ulrikban inkább mint valaha halálos ellenét látta. Martius' 31.én, a' király' felhívására, 's Vitéz János', Gara László', Ujlaky Miklós', Palóczy László' és Lamberger Fridrik' jelenlétében Cillyvel tavali frigyét megújította 's abba László fiát is befoglalta; ⁹⁸⁾ de a' halálos gyűlölet megmaradt közöttök, 's Hunyady László szorosabban foghatta kardjának markolatját, midőn a' váradi püspök a' frigynek esküjét felolvasta előtte.

Az országgyűlés' végzéseiről csak egyes nyomokat találunk történeti emlékeinkben. Palóczy László országbiró felhatalmaztatott az éjszaki végeket folyvást háborgató cseh kalózokkal egyezkedésre lépni. Carvajal bíbornok a' pápa' nevében bünbocsánatot hirdetett mindazoknak, kik a' keresztetek közé állanak; kapisztrán János és társai e' végre bejárták az országot és szónoklatokat tartottak a' néphez: az

95) Ugyanaz, ugyanott, 124. l.

96) Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, III. Th. 1. Abth. 193. l.

97) Thuróczi, IV. 53., hibásan az 1453. dik évhez.

98) Chmel, Materialien zur österr. Gesch. II. k. 105. l.

egyház' törekvéseinek támogatására minden polgári 's jobbágyi házhelytől egy arany forintot ajánlottak a' rendek.⁹⁹⁾ Intézkedések történtek, hogy a' keresztesek, kik részben külföldről váratnak, a' szükséges oltalmat 's élelmet találják. A' pápa felkérte, küldené az ígért hajósereget minél előbb a' hellespontusba, hogy a' szultán özves erejét Magyarországra ellen ne központosíthassa. Végre, miután Szerbiában és a' végekben tavál igen szűk termés volt, csak augusztusban, aratás után rendeltettek a' hadak oda indítani; csak akkorra ígértetett a' pápai követnek a' hadviselés' megnyitása.¹⁰⁰⁾

De április' 7.én hírt vettek a' rendek, hogy a' szultán már Nándorfehérvárhoz közeledik, roppant sereggel, melly valamennyi végvárak' körülkerítésére elégséges, 's hogy az erősségek' vívására Krusócznál ágyúkat öntet. E' hírre a' hadviselés' tüsténti megnyitása elrendeltetvén, Szécsy Dénes és Vitéz János a' szentszéki követnél újra szorgalmazták a' hajóseregnek Konstantinápoly alá küldetését, Szkanderbeg' és az olasz hatalmasságok' segédének kieszközlését.¹⁰¹⁾

Hunyady Nándorfehérvárra sietett; az őrséget saját költségein kiállított hét ezer vitézzel nevelte; az erősség' hadi felszerelését a' városok által küldött löszerekkel öregbitette; várnagyokul Orszagh Mihályt 's egy spanyolt, Juan Bastidát nevezte. Május' elején Szegeden volt; e' várost jelelé ki

99) László királynak „Strigoniū die dominico prox. ante festum b. Barnabae apostoli a. 1456“ Pozsony városához adott levele, Katonánál, XIII. k. 1060. l. 's egy korábbi levele, szintén a' pozsonyiakhoz ugyanott 1050. l. mellyben egyébiránt a' beszédetnél rendelt adó „pro exsolvendis illis malefactoribus, qui superiores partes regni nostri in dies crudeliter spoliare non desistunt“ mondatik fordítani.

100) László királynak és Carvajal Jánosnak Budán 1456. április' 7.én a' pápához adott leveleik, Katonánál XIII. k. 1041 — 1048. ll.

101) Carvajal' imént idézett levele. Április' 7.én a' német rendektől is segédet kért a' király; l. Lichnowsky, Gesch. d. Hauses Habsburg, VI. k. regesták CXCH. 2104.

gyűlhelyül a' kereszteseknek, 's itt a' szentszéki követtel találkozott, ki Szegedről Péterváradra akart indulni, az első keresztyének' buzgalomával veszélyt és halált keresni a' hitnek oltalmában. De Hunyady a' vallásos férfiúnak értésül adta, hogy ő, a' bibornok, lényegesebb szolgálatot tehet az ügynek, ha Budán a' királynál marad; sőt felelőssé tette őt a' roppant kárért, melyet vallani fogna a' keresztyénség, ha az ozmánok idejekorán tapasztalnák, hogy a' keresztesek' serege számra távolról sem mérkőzhetik az övékkel; 's ha a' nándorfehérvári dandárok is az ő jelenlétéből következtetnék, hogy az eddig leérkezett, rozszúl felfegyverkezett csapatokból áll az öszves segéd, mellyre száz ötven ezer törökkel szemben számot tarthatnak.¹⁰²⁾

Carvajal e' szerint visszament Budára, folytatván, mire őt Hunyady kéré vala, törekvéseit új-új keresztes csapatokat gyűjteni, 's reményeit és aggodalmait csak Kapisztrán Jánossal közölván, ki hasonló buzgalommal és még nagyobb sikerrel — mert szónoklatai bűverővel hatottak a' nép' kedélyére — zászlót zászló után küldött Szegedre, 's most maga is utánok indult a' táborba. Június' elején Hunyady tudósította a' királyt, hogy a' török sereg Nándorfehérvár alá érkezett. E' hírre Cilly, vadászat' színe alatt Lászlót Budavárról kivitte, 's Bécsbe indult vele.¹⁰³⁾ A' karpatokhoz érkezett mongolok két századdal azelőtt nem fenyegették nagyobb veszedelemmel az országot, mint jelenleg Konstantinápoly' urának diadalmas hadai; 's király és rendek tétlenül nézték a' veszélyt, talán kárörömmel, hogy a' gyűlölt Hunyady kudarcot fog vallani, kinek eljárásából látni való volt, hogy király' és rendek' daczára meg akarja menteni a' hazát.

102) Carvajalnak Budán, 1456. május' 14. én Kapisztrán Jánoshoz adott levele, Katonánál, XIII. k. 1057. l.

103) Carvajal Kapisztrán Jánoshoz: „Serenissimus d. rex ivit venatum, nec amplius est reversus....“ Ex Buda, V. julii 1456.

Mohamed fitymálással szólott atyjáról, ki Nándorfehérvárt hét hónapi vívás után sem volt képes bevenni; ő tizenöt nap alatt kiostromolja. Száz hatvan ezer embere körülfogta a várost, 's ágyúi, számra három százan, köztök huszonkettő, melyeknek hosszasága huszonhét lábnyi volt, 's melyek csak imént Krusócznál öntettek, vár és város ellen irányoztattak. A' tűzerek' fő szállása Mária Magdolna' nagy temploma volt, Nándorfehérvártól keletre; hét erőmű innen küldött roppant köveket éjjel, nappal a' városba, melylyek egész házakat összezúztak; 's e' közben az ágyútelepek golyóikat minden oldalról város- és várfalakra szórták. Szegedig hallatszott el az ostrom' dörgése; 's a' pór, midőn kunyhója előtt figyelt, 's fülét földhez szegezve az ostrom' lüktetéseit számálta, szent bizalmában Hunyady és Kapisztrán iránt a' harang' csengését is vélte hallani, mely az őrséghelieket szünet nélkül éberségre intette.

Viddintől két száz török hajó uszott fel Zalánkeménig, hogy a' Dunán se érkezhessék segéd a' nándorfehérváriaknak. Hunyady' rendelkezésére szintannyi hajó állott, de kisebbek és gyengébbek, a' naszádok között csak egy gálya találtott. Amazokat a' keresztesek' színével megrakta, emezt saját kísérvőivel, a' többieknek vezérletére, 'oltalmára. Július' 14.én a' magyar hajósereg Zalánkemén felé uszott. Hunyady a' lovasokkal, Kapisztrán a' keresztesek' tömegével, kik előtt egy Péter nevű nemes vitte a' zászlót, közből vevén a' naszádot, a' folyam' partjain haladtak. A' török hajók, lánczokkal mintegy híddá együvé fűzve, elbizakodással fogadták a' magyarokat. Öt óráig hasonló hévvel folyt mind két részről a' harcz, 's még kétes volt, kié leszén a' nap' babéra. De ekkor Ország és Bastida, kik a' szándéklatról eleve tudósítottak, a' nándorfehérvári hajós népet negyven naszádon a' török hajókra küldték. Érkezésük új erőre gyulasztotta a' keresztyéneket, 's Hunyady' lövészei, és a' szerb hajósok,

megannyian jó íjászok, az ozmán hajók' nagyait a' kormány mellől ellőtték. Kapisztrán közben-közben Jézus' nevét kiáltatta a' parton haladó keresztesekkel, 's Hunyady' lovasága a' török táborból érkezhett segéd ellen biztosította a' mieinket. Az ozmán hajógomolyag felbomlott; három gálya, rajtok ötszáz török' elsüllyesztett; négy, gazdagon felszerelve, a' győzők' kezébe jutott; a' többiek nagy kárt szenvedve legénységben és bordáikban, megfutamodtak, 's a' török tábor' szomszédságában partra kapott hajósok önmagok gyújtották fel gályáikat, hogy a' magyarok' es szerbek' hatalmába ne essenek.

A' diadal helyreállította a' közlekedést Nándorfehérvárral, mellynek őrsége és lakosai szabadítóikat elragadtatással fogadták. A' keresztesek' száma hatvanezerre ment, 's ez volt az erő, mellyre most Hunyady támaszkodott, mert saját dandárain és Szilágyi Mihály' 's Kanisay László' zászlain kívül, még csak Koroghy János macsói bán' lovasai érkeztek Nándorfehérvár alá; hármukon kívül az ország' valamennyi zászlósai közül egyetlen egy sem jelentkezett. A' nemesek' sorából pedig — írja Tagliacozzo, ferenczes mint Kapisztrán, és társa a' keresztesek' gyűjtésében — csak kevesen érkeztek, ámbár közülök sokan vették fel a' keresztet; Magyarországon szokás, hogy a' kisebb nemesek az urak' kíséretében, kiknek oltalmuk alatt állanak, jönnek a' táborba, 's jelenleg, elmaradván az urak, velök a' nemesek is elmaradtak; a' kik jöttek, kézművesek voltak, pórok, szegények, papok, deákok, koldus barátok 's több mindenféle bűnbánók; lovasok épen nem voltak közöttök, láncsások is csak kevés számmal; kardok, furkosok, parittyák, közben-közben íjak és löcsövek voltak fegyvereik. Ha láttál volna — folytatja Tagliacozzo Marchiai Jakabhoz intézett levelét — egy szent Pál rendi perjelt hét szerzetestárssal, kik égve, lobogva vallásos buzgalmuktól, neki gyürkőzve, karddal, sisakkal, pajzs

mintegy a' vértanuság után rohantak, ahíatos örömedben sir-
tál volna.

Nándorfehérvár' ostroma a' zalánkeméni ütközet után is
folyton folyt, napról napra nagyobb dühvel, nagyobb veszély-
lyel. Július' 20.án Karadzsa, a' romániai beglerbeg, halva
terült el, midőn a' vívókat új rohamra buzdítaná; a' város-
ból küldött ágyugolyók' egyike agyonzúzta. Mohamed, el-
keseredésében, más nap személyesen állott a' vívók' élére;
's jancsárai a' külső városba nyomultak, mellynek falait a'
szünetlen ostrom nagyból már romba döntötte. Utczáról ut-
czára zajlott a' tusa alkonyig; Kapisztrán válogatott kereszte-
seivel a' hátsó kapút, melly a' belső városba, az úgynevezett
erősségbe vezetett, szerencsésen megvédette a' jancsárok el-
len, 's a' várnagyok' támogatására még több csapat fegy-
verest az erősségbe vetett, de a' külső város' része a' törö-
kök' kezében maradt. Hajnalban megújult a' tusa kivált a'
hátsó kapú 's ennek hídjá körül. Egy ozmán feljutott a'
vár' legmagasabb tornyára, mellyen a' magyar zászló lobo-
gott, 's merész karral török czímert vitt fel magával. A'
látmány zsibbasztólag hatott a' legbátrabbakra is, egy per-
czig talán Hunyady szintén lemondott a' reményről. De ek-
kor az őrségbeliek' egyike, Dugovics Titusnak hívták a' di-
csőt, utóléri a' törököt, megvív vele, 's erőt máskép nem
vehetvén rajta, körülkarolja 's magával rántja a' mélységbe.
A' Jézus név új erővel harsog fel az erősségbe, új erővel
harsog le onnan. Hunyady' parancsai megértetnek, végre-
hajtának ismét. Azon egy pillanatban, mintha egyetlen egy
kézből indulnának ki, kénköbe mártott égő rőzsék hullanak
az erősségből azokra, kik a' várhídra törnek, a' városból
azokra, kik az árkokban gyülekeztek, hogy társaik után a'
külső falak közé nyomúljanak. Az ozmánok vad rendetlen-
ségben hátrálnak; és iszonyú mészárlás után, mert a' keresz-
tesek' fegyverei azokat is leöldösték, kiket a' híd körül

helylyel közzel megkiméltek az égő rözsék, július' 22.én délb-
ben város és vár meg voltak mentve.

Hunyady „hogy a' dicsőség gyalázzá ne váljék“, Szilágyi Mihálylyal szorosán felügyeltetett az erősség' minden részeire, szorosán kivált az őrségre 's a' hajósokra, kiket alig lehetett tartóztatni, hogy a' török táborra ne rohanjanak, honnan a' nagy férfiú, ki ma fényes pályája' egyik legmagasztosabb napját üllötte, a' város', az erősség' új megrohantását várta. Halálos büntetést hirdetett mindazokra, kik az őrséghez tartozókat a' Száván vagy a' Dunán átszállítanák. A' fenyegetés szükséges volt, mert midőn Kapisztrán két szerzetes társával és Péter zászlótartójával délután átkelt a' Száván, a' kereszteseket vezérlendő, kiket hevők már korábban a' török tábor' sánczai elébe vitt, midőn botját felemelvén az arra irt Jézus' nevet újolah hangoztatta, Hunyady' parancsának daczára is az őrségbeliek közül számosan kionsontak a' döledezett falak' nyílásain, és Kapisztrán körül se-reglettek. Három ezeren lehettek, kik most a' vívók' ágyúira vetették magokat, 's olly nagy volt vallásos lelkesedésök, a' diadal' emléke olly hatalmasan lüktetett ereikben, 's a' szenvedett veszteség, a' reggeli órák' emléke még most is olly zsibbasztólag nehezedett a' török seregre, hogy a' csekély magyar erő három ágyútelepet foglalt el. Mohamed halállal fenyegette Hasszánt, a' hátráló jancsárok' vezérét, 's Hasszán a' tusába rohant és halált talált; a' szultán maga személyes bátorságának fényes jeleit adá, sebeket oszlogatva és sebet véve. Hat ezer lovas körülötte gyülekezett, 's a' keresztesek az ozmán táborból vissza a' város felé szorítattak. Az ütközet megújul, a' szerencse fordulóra ér, 's Hunyady' ovatossága nélkül Nándorfehérvár el van veszve. De a' hős most saját és Koroghy lovasságával az üzőbe vetteket felfogja 's végcsapást mér az ozmánokra. Mohamed futásnak indul, véle és utána seregének kuszált rendei, mellyeket

Sofánál csak azáltal birt megállítani, hogy a' futamodókat, kik Konstantinápolyig terjesztették volna a' rémulést, garma-dára ölette. Megveretését Nándorfehérvár körül negyven ezer török halott hirdette, köztök Karadzsa és Hasszán nagynevű vezérei, 's hirdette a' tábor' őszves felszerelése, a' futamodás' perczében felgyújtott hajók, és három száz török ágyú a' magyarok' kezében. 104)

Kapisztrán a' dicsőséges ütközet' napján, Hunyady más nap és július' 24.én tudósították a' diadalról, amaz a' pápát, ez Szécsy Dénest és a' királyt. Szerényen mindketten, Isten' művét látva a' győzelemben. Lászlóhoz adott levelében Hunyady hűségét újlag felajánlotta. A' szemrehányást, melyre a' kötelességeikről megfélekezett király és nagyai vajmi méltók voltak, rövid észrevételbe fűzte a' hős. „Fennséged ugyan rendeleteket bocsátott országszerte, hogy valamennyi zászlós a' birodalom' oltalmára ide gyülekezzen; de tudja meg fennséged, hogy csak a' keresztes nép volt velünk és Koroghy János“. A' nagy férfiú Nándorfehérvárral a' hazát is megmentette a' végveszélytől, mert ha az erősség és védői Mohamedet meg nem akasztják, az áruló, vagy az önzés' salakában fetrengő nagyok egy dandárt sem visznek ellene, 's háborítatlanul Budáig hagyják menni, mely a' király' elil-lanása után őrség nélkül nyitva állott mindenkinek.

A' keresztyén világ szabadabban fellelékezett, midőn Hunyady' és Kapisztrán' diadaláról értesült; de rövid napok

104) Hunyady', Kapisztrán', Tagliacozzo', Fara' leveleik Katonánál, XIII. k. 1067. 's kk. II. Thuróczi, IV. 55. Chalco-condylas, I. VIII. Ducas, XLV. Dugovics Titusról Döbrentei Gábor az 1824. diki Tudományos Gyűjtemény' 8. dik füzetében. A' török források Hammernél, Gesch. d. osman. Reiches, II. k. 22. l. 's a' jegyzetek között, 545. l. Hammer' igazító jegyzete Carvajal' bűnbocsánati bullájának keletére nézve mutatja, hogy az ozmán historiographus a' nándorfehérvári ütközetről szóló adatokat nagy szórakozás közepette olvashatta, minek következése az szokott lenni, hogy tárgya-kat és személyeket össze-vissza vegyítünk.

mulva gyász hír érkezett Nándorfehérvárról. Mohamed' serege a' keleti pestist hozta magával, 's a' kórság a' magyar táborra is elragadt. A' hetven éves 's a' közelebbi múlt napok' fáradalmi által kimerített Hunyadyn is mutatkoztak a' ragály' jelenségei. Barátjai őt Nándorfehérvárról Zimonyba szállították, a' hely' egészségesebb fekvésétől 's a' török halottak' halmi által el nem senyvesztett levegőjétől várván a' beteg' javulását. Mind hiába. Kapisztrán az élet' díját emlegette hős társa előtt, a' halált. Isten hozta, volt a' válasz; azért éltem, azért küzdöttem, hogy mint kiszolgált levente nyugalmat találhassak az Úr' sátorában. 'S most László fiát, ki vele a' lefolyt hadviselés' fáradalmaiban osztagok, a' gondjaira bízott Nándorfehérvárból áthivatta. Búcsúul néhány szót intézett hozzá 's általa a' Bécsben, László udvarában volt Mátyáshoz. Magozzék fel szívetekben atyátok' példája. Az örökség, mellyet rátok hagyok: Isten' félelme 's a' haza' szeretete. Minden egyéb, a' mi halálom után osztályrészetekül jut, hívságos adomány, mellyet a' szerencsétől nyertetek, nem tölem. E' szavakkal vált meg fiaitól; 's hogy hű maradjon mindvégig magához, búcsúja barátaitól könyörgés volt: irtsanak ki minden viszátkodást lelkeikből, egyesüljenek egy nagy vállalatban, szorítsák vissza Europa' szívéből a' magyar nép', a' keresztyénség' ellenét, a' törököt. — Augusztus' 11.én úgy akará, hogy barátai őt a' boldogságos szűz' közel kápolnájába vigyék, hogy Kapisztrán' kezéből ott vehesse az egyház' vigasztalásait. A' haldokló' kívánsága teljesítetett, 's néhány percz mulva a' nagy lélek' porhüvelyé összeomlott.¹⁰⁵⁾ Győztél, János! e' sza-

105) Thuróczi, IV. 56. Bonfini, d. III. l. 8. Az utóbbi Mátyást is atyja' halálos ágya körül szemlélte, de a' tizenhárom éves gyermek akkor valószínűleg Bécsben volt kezesül a' királynál. Konachich, *Scriptores rerum hungar. minores*, II. k. l. l. Huvelyád' holt teste — úgy akará az elhunyt — Erdélybe vitetett 's Gyulafehérvárott temettetett el.

vakkal fogadá karjaiba a' halottat Kapisztrán, talán sejdítve, hogy őt rövid napok mulva követni fogja; october' 23.án társa volt e' diadalban is. —

Hunyady középtermetű volt, mint Thuróczinál olvassuk, erős nyaka körül göndör szöghaj ömlött alá, nagy szemei derülten néztek a' világba, 's arcának pirossága egészséges erőre, külső magaviselete rendkívüli egyéniségre mutatott. II. Mohamed, mint kortársai hitték — 's e' hit is jellemzi Hunyadyt — midőn a' nagy férfiú' halálának hírért vette, le-sütött fővel, némán ült egy hosszú óráig, 's aztán e' szavakra fakadt: ellenségek voltunk, de fájdalom halálát, mert nagyobb férfiút még nem látott a' világ. Tíz győzelme, melyeket az ozmán hadak' nagyhírű vezéreinek, melyeket egy II. Muradon, egy II. Mohameden, nem ritkán számra csekély sereggel, végízben az országos erő által épen nem támogatva vőn, hadi képességének mértékéül szolgálnak. Emberismerete nagy volt, 's az országos viszonyok' felfogásához ritka tapintattal bírt: ezek nélkül a' csonka műveltségű férfiú nem fogott volna annyi ügyességgel eljárhatni kormányzói tisztében, minőt példátlan nehézségű bonyodalmak között olykor-olykor meglepőleg tanusított. Ovakodjék az ifju olvasó őt gyermekded, naiv, egyenesen a' forrásból patakzó kedélynek tartani, minőnek néhány íróink festegették. A' ki magát alacson helyzetből, az élet' tüskéi között magosra küzdi, a' ki ötven éves korában jut el oda, hová az Ujlakyakat a' sors huszonöt éves korukban hullatja, annak egyéniségében naivságot keresni, kissé idétlen, vagy legalább mód felett naiv gondolat. Az isteni szikra őt bátorrá és igazságossá, az élet' könnyörületlenné és ravaszszá tette, hol 's mikor kellett. E' nélkül nem válik korának első hadvezérévé, nem válik az ország' kormányzójává; de e' mellett is egyszerű nagyság marad jellemének fővonása. Találkoztak, kik őt háttartalan kincssomjrról vádolták; és szerzeményei valószínűleg

felülmúlták a' Garák' öszves urodalmait. De a' mit bírt, az érdemlett díj volt a' hazának szentelt életért, vagy az ellenség' földjéről hozott zsákmány; 's ha olvassuk, hogy jószágai szakadatlan vonalban nyúltak el Beszterczétől Tokajig és Hunyadtól Világosig, arról sem kell megfélemedkeznünk, hogy hatalmat csak roppant fekvő birtok adott. Illyes latifundiumok előbb utóbb magát a' koronát is veszélyeztetik, kivált ha ezt gyarló, silány egyéniség viseli, 's ha amazok népszerű hadvezérnek talapzatúl szolgálnak. Volt - e, nem - e Hunyadynak vágya, reménye a' koronát családjának megnyerhetni, felebb kétesnek mondtuk, 's itt hozzáadjuk, hogy illyes reményében, a' nyomorú Lászlóval 's Fridrik' ármányaival szemközt, kik az országnak, — mihez joga volt, — becsületes kormányt nem ígértek, gonosz nagyravágyást, hazafiltanságot nem láthatnánk. De e' vágy, e' remény semmi esetre sem szolgált fő, egyedüli irányul öszves eljárásának, mint ezt épen e' tájban, hasonló viszonyok közt Csehországban Podiebradnál tapasztaljuk; 's hogy nem szolgált, annak oka Hunyady' bennső vallásosságában rejlett, melly vele életében, hatalmában eszközt láttatott Isten' szándékának létesítésére, a' keresztyén világ' oltalmára. 'S e' vallásosság annál szebb fényben láttatja velünk Hunyadyt, mivel tiszta volt minden salaktól, távol a' nyavalyásságtól, melly az oltár' szolgáltnak gyámsága alá búvik. A' magyar korona' jogait az egyház' javadalmainak osztogatása, a' főpapi székek' betöltése körül ildomos kimélettel oltalmazta a' szent szék' igényeinek ellenében még akkor is, midőn Rómától segédet kért, várt az ozmánok ellen. Hunyady kormányzó korában a' dömösi apátságot István mesternek adományozta, a' pápa egy Bálint nevű olasz pálosnak. A' szent szék' ezen beavatkozása ellen Hunyady tiltakozott mind a' mellett, hogy Bálint V. Miklós' gyóntatója 's a' török háború' ügyében Budára küldött biztosa volt. „A' szentszék' iránti tiszteletből, 's azért

is mert szeretem az embert, — írá Hunyady 1450. június' 11.én a' pápának — örömet nem elleneztem volna Bálint atya' kívánságát, ... de a' nemzet' akarata'nak ellenére 's az ország' jogainak rövidségével őt nem pártolhattom“. 'S a' nemzet' akarata, melyre a' nagy férfiú szokott szerénységével hivatkozott, szenvedelmes erővel harsog ki az országos rendek' e' soraiból: „Ha kérelmünk ismét elmellőztetnék, 's ha mondott Bálint barát eddigi fegyvereire fogna támaszkodni, fennhangon 's érthetőleg mondjuk: miattunk ugyan megkísérlelheti; de valljon elérheti-e, ha szabadságunkat megsérti, ha a' királyi patronatus' jogán esorbát üt, az más kérdés. Tisztelet, becsület az apostoli szék' tekintélyének, de az és annyi kétségkívül tudomására lészen Bálint barátnak, hogy feltett szándékunk a' mondott egyház' kapuit inkább az ellenség mint illyes vendég előtt megnyitni; 's hogy addig, míg az ország fenn fog állani, addig szabadságát is meg fogjuk oltalmazni. Azért, ha szentséged hűnek és boldognak ohajtja Magyarországot, engedje meg szabadnak is lennie“. 106)

VI.

Hunyady' győzelmének és halálának hírére Cilly Ulrik a' királylyal augusztus' 26.án 107) Bécsből Magyarországba indult, nagyszámu német keresztesek' kíséretében, színre a' törökök, valóságban Hunyady László és a' Hunyady ház' hívei ellen, ha az ifju beszterczei gróf a' kezében volt erősségeket kiadni vonakodnék. September' 2.án 's a' következő napokon Pozsonyban, 14.én Visegrádon találjuk a' királyt, 108) 's innen Budára

106) Schwandtner, Script. rerum hung. II. k. 75. 's kk. II.

107) Egykorú jegyzetek Praynál, Annales, III. k. 187. l.

108) September' elején Cilly Ulrik nem volt a' királynál, mert e' hó' 3.án Morvának Treszkvitz nevű helységében Podiebrád Györggyel,

ment, hol néhány napig Cilly' vigadalmaitól viszhangozott a' királyi palota, ki örömét Hunyady' halála felett épen nem palástolgatva, azzal kérkedett meghittjei' körében, hogy a' „kutya-nemzetséget“ — Hunyad és Hund egyhangu 's egyjelentésü szavak voltak előtte — gyökeresen kiirtani fogja.¹⁰⁹⁾

Budán kelt királyi levél országgyűlést hirdetett Futakra, 's ide Hunyady László' is meghívatott, kit azonképen mint ifjabb testvérét, Mátyást, mindig maga körül, udvarában óhajtott látni a' király. A' gyengéd vonzalom méltán gyanús lehetett az ifju előtt, 's annál inkább, mert híre ment, hogy Cilly és czinkosai azon ürügy alatt, mintha Hunyady János kormányzó és főkapitány korában a' királyi jövedelmeket hűtelenül kezelte volna, a' futaki országgyűlést az ifju beszterczei grófok ellen fogják lázítani. Hunyady László, barátjainak tanácsára csak azon feltétel alatt ígérkezett megjeleni, ha a' király külön oklevél által megismeri, hogy a' közjövödelmek a' néhai kormányzó és főkapitány által hűségesen kezeltettek, 's hogy ennélfogva fiai nem vonathatnak számadásra ez' ügyben.¹¹⁰⁾ Az oklevél megadatott, 's Hunyady László „atyjának példájára“ számos fegyveresek' oltalma alatt jelent meg az országgyűlésen, melly a' német keresztes hadaktól, 's a' Lichtensteinok', a' Rosenberge'k' és Cilly Ulrik' dandáraitól volt körülfogva. A' király új hódolati esküt követelt a' rendektől, 's Ujlaky Miklóst az öszves haderő' főkapitányává, Cilly Ulrikot az ország' kormányzójává nevezte ki, egy úttal Hunyady Lászlónak kötelelességévé tévén, a' korona' erősségeit, mellyek atyja' halála óta kezében voltak,

a' cseh kormányzóval tanácskozott, 's a' király' és saját maga érdekében újból szorosabb frígyre lépett véle. L. Chmel, *Materialien z. österr. Gesch.* II. k. 111 l. V. ö. Liehnowsky, *Gesch. d. Hauses Habsburg*, VI. k. regesták, CXCV. l.

109) Thuróczi, IV. 58.

110) László király' oklevele, Praynál, *hist. reg. Hung.* II. k. 371. l.

a' királyi hadaknak általadni. — A' végzés kivált Nándorfehérvárra célzott, mely a' Bécsből hozott fegyveresek' hűségére volt bizatandó, 's melyet Hunyady László annál nehezebb szívvel bocsátott ki kezéből, mivel csak imént atyja által tartatott meg a' koronának. A' király személyesen akarta az erősséget általvenni, 's az ifju Hunyady előre ment, szükséges készüléket tenni a' fejdelem' fogadására, mint mondá; barátjaival tanakodni a' szükségessé vált erősség felett, mint hinni lehet. ¹¹¹⁾

Addig, míg ő Futakon mulatozott, anyai nagybátyja Szilágyi Mihály volt parancsnok Nándorfehérvárott, 's azalatt történhetett, hogy Cilly Ulriknak egy levele Brankovics Györgyhez az örök' kezébe esett, melyben az ország' kormányzójává nevezett gróf ipának játékul két golyót ígér, — a' Hunyadyak' fejeit érti — mihelyest Nándorfehérvárra érkezendett. ¹¹²⁾ A' Hunyady ház' hű dandárai csekély hajlamot mutattak a' futaki gyűlés' végzéseinek engedelmeskedni, és Szilágyi Mihály nem látott más módot az ország' szabadságát, 's a' Hunyadyak' és barátjaik' életét megmenteni, mint ha magok szolgáltattak igazságot magoknak, ha Cilly Ulrik, mielőtt számtalan gonoszságait ez' újjal tetézné, meggyilkoltatik. László gróf megdöbbsent, midőn kimondatni hallá, a' mit Szilágyitól várhatott; 's Vitéz János nagyváradi püspöknek kérdést tett a' tanácslott lépés' jogszerűsége iránt. A' főpap' kissé körmönfont válasza annyit mondott: hogy a' szándékba vett tettet nem javasolhatja, de a' végrehajtott tettet nem rosallhatná, mert Isten' úját fogná benne látni. Az ifjú' lelkismerete megnyűgodott, 's a' koczka vetve volt. ¹¹³⁾

November' elején a' király Cillyvel és fegyveres kísé-

111) Thuróczi az id. h. Egykorú jegyzetek Praynál. V. ö. a' Cillyi krónikával Hahnnál.

112) Bonfini, d. III. l. 8.

113) Ugyanaz, ugyanott. Thuróczi, IV. 58.

retével Zimonyba érkezett. A' kémek hírt hoztak, hogy az őrség legfelebb ötszáz főre megyen; Szilágyi az erősség' tornyaiban négy ezer fegyverest elrejtett. Rozgonyi Rénold' lovasai, kiket a' király előre küldött, habozás nélkül bebo-csátattak, 's ez a' néhány napig tétlenül időzött Cillyt szán-dékának végrehajtására bátorította, — bémenni az erősségbe, ezt a' német és cseh zsoldosok' kezébe adni, 's Branko-vicsnak tett ígérletét beváltani. A' király, mihelyest ke-reszteseknek czímzett zsoldosai teljes számmal a' Dunán Zimony alá érkeztek, november' 10.én élőkön átment Nándorfehér-várra. Hunyady László őt a' várkapunál fogadta, 's vele és utána még körülbelöl száz személyt bocsátott be, mire a' hidat felvonatni, a' kaput bezáratni parancsolá. A' zsol-dosok 's a' többi német és cseh fegyveresek künn maradtak, künn az udvari személyzetből is azok, kik fegyvereiket lerakni vonakodtak. A' király elképedt, 's Hunyady most térdre ereszkedett előtte, 's a' várkapu' kulcsait bémutatta. László hozzájuk nyult, de csak a' végett, hogy nyomban vissza-adja. E' kulcsokkal a' várt is gondaidra bízom, mondá za-varodva, járj el tisztedben atyád' példájára.

A' király súlyos aggodalmak közt töltötte az éjtszakát, még súlyosbak között Cilly. Barátjai utóbb azt hiresztelték, hogy egyik magyar híve késznek jelentkezett őt titokban az erősségből kibocsátani: 's az adat nem épen valószínűtlen; Hunyady László és barátjai talán elégtették volna, ha őt a' királytól eltávolíthatják, ha az ifju fejedelmet befolyása elől biztosítják. De Cilly e' befolyáshoz, melyet koronás ura iránti hűségnek czímzett, még indulatosabban ragaszkodott, mint életéhez, 's az erősségben maradt.

Más nap — Márton' napja volt — a' király az egyház-ban tölté a' délelőtti órákat; Ulrik grófnak ott nem lehetett helye, hitetlen volt, mint öszves nemzetsége, 's kevélyebb mintsem hogy ahíttatot színlelne. Hunyady László őt a' ta-

nácsba hívta, országos ügyek, talán az erősség' átadása felett vele értekezendő; Cilly megjelent, pánczéllal ültvénye alatt, mint szokása vala. Az értekezlet Hunyady' szállásán fogott volna tartatni; oda gyültek a' ház' valamennyi barátjai. László gróf a' tanácssteremben egymaga fogadá Cillyt; előmutatá a' Brankovicshoz írott levelet, emlegeté az atyjának hányt leseket, az ellenségeskedést, mellynek ök, az elhúnyt' gyermekei szolgálnak czélpontúl, és szemrehányásait intéssel rekeszté: ovakodjék a' hatalom után vágyakodni Magyarországon; ennek fiai nem fogják tűrni, hogy ő, az idegen, közéjük és a' király közé tolakodjék, 's dicsőséget és hasznót elkapjon előlük. Ulrik gögösen válaszolá: hogy neve 's hatalma tiltják, bérért a' magyar korona' jobbágyaival versenyeznie; ő, mint a' király' nagybátyja, az ifju' oltalmára jött az országba, mint keresztyén a' törökök ellen jött le a' végekhez; neki, a' fejdelemnek, a' fejdelemtárs' kegyelmeire, adományaira semmi szüksége, 's ha másoknak illyetén dolgok kissé szűken jutnak, az onnan van, mert a' király tudja, hogy ök árulók. Hunyady kardjához kapott; de e' pillanatban Cilly már kirántotta a' magáét apródjának kezéből, és csapást mért Hunyady' fejéhez. Ez kardjának markolatát ellene veté; a' vágás ketté horpasztotta a' markolatot, 's az ifjú könnyű sebet vett fején és hüvelykén. Barátjai a' zajra berohantak a' mellékszobákból, Cillyt összevagdalták és fejét leütötték nyakáról.

Hunyady és barátjai a' királyhoz siettek, 's tettöket, mellynek a' közügy hasznát fogja látni, Cilly' gyilkos czélzataival mentegetve, szerencsét kívántak a' fejdelemnek, hogy most elvégre ő fog országolhatni, eddig a' meggyilkolt zsarnok kénynyel parancsolt néki 's az országnak. László megnyugvást színlelt abban, minek másításához nem volt mód, 's a' tettet szóval megbocsátotta. A' városban táborozott keresztesek, Cilly' halálaért boszút állandók megrohanták az erősséget,

de a' király' parancsára felhagytak erőködéseikkel, 's bujtogatóik; a' meggyilkoltnak fegyveres hívei a' holttesttel Cillybe indultak. ¹¹⁴⁾

A' király most a' Hunyadyak' és barátjaik' hatalmában vala, kiket a' készség, melylyel nekik bocsánatot hirdetett, nem volt képes megnyugtadni, mert tudomásukra jutott, hogy meghittjei iránt máskép nyilatkozott, 's kik ennél fogva biztosítokokról gondoskodtak, mielőtt a' gyenge ifjat szabad szárnyra eresztenék. Először is a' kereszteseket bocsátatták el vele, miután téli időben hadviseléshez nem foghatni; — a' népség elszéledt, 's kicsapongásaik miatt közülök számosan a' magyar pórok által megölettek. Aztán — három nappal az erőszakos tett után — levél ment Giszkrához, melyben a' király őt változtatott szándékáról értesíti, minél fogva épen nem szükséges, hogy hadait a' végekhez lehozza. Mielőtt a' hadviselés az ozmánok ellen megnyittatnék, előbb még országgyűlést kell tartani Szegeden, hol a' király őt, Giszkrát, is szívesen fogja látni, de hadait tartsa ott fenn, 's fordítsa a' felső Magyarországon rabló cseh és lengyel csapatok ellen. ¹¹⁵⁾ Ezek megtörténvén, ideig-óráig biztosítva gondolhaták magokat a' Hunyadyak; de Szilágyi' és anyjuk' tanácsára, úgy látszik, még ünnepélyes ígéretet kívántak a' királytól, hogy anyai nagybátyjának halálát soha sem fogja megboszúlni, esküt, mely őt megkösse, 's bizodalmas viszonyt, mely a' ház' elleneivel láttassa, hogy a' király őket kegyelmökbe fogadta. E' célból Temesvárra kísérték; ennek erőssége szintén a' Hunyadyak' kezébevult, 's Mátyás a' szükséges előkészületek végett előre küldetett. Az érkező királyt Szilágyi Erzsébet, a' két Hunyady'

114) Thuróczy, IV. 58. Bonfini, III. 8. Egykoru jegyzetek, Praynál, Annales, III. k. 188. l. A' cillyi krónika, Hahnál. Aeneas Sylvius, Kollárnál, az id. h. 464. l.

115) László királynak, Nándorfehérvárott, 1456. november' 14. én Giszkrához adott levele, Katonánál, XIII. k. 1128. l.

anyja gyászruhában, mint a' bánatos özvegyhez illet, nagy ünnepélyességgel fogadta, leborult előtte, 's kegyelmet kért fiait, az elhunyt hős' gyermekei' számára. A' király feleltemelte a' zokogót, férje' érdemeit magasztalta, 's az özvegyet és fiait arannyal hímzett bíbor ruhákkal megajándékozta; a' gyász öltvény, mellyet viseltek, aggasztólag hatott rá; kinjában örömet a' vigadalom' színeibe bújtatott volna mindenkít. November' 23.án, az engesztelődés vallásos szentesítést nyert. Isten' egyházában, az oltár előtt esküvel fogadta a' király, hogy Cilly Ulrik' halálát soha sem fogja megboszúlni, hogy Hunyady Erzsébetben mindenha anyját, Hunyady Lászlóban és Mátyásban mindenha testvéreit fogja látni; 's tiszta szándékának kitüntetésére az úr' vacsoráját vette, a' beszterczei grófokkal; végre fogadásának szentül tartását külön oklevél által is igérte. —¹¹⁶⁾ 'S most vigadalom vigadalmat ért, lakmározás, táncz, vadászat felváltották egymást. December' elején a' király uton volt Buda felé, hová őt Hunyady László is hat száz lovassal kísért, 's hol rövid idő múlva Mátyást is a' király' udvaránál találjuk.

Ulrik gróffal a' Cillyek' nemzetsége kihalt. Magyar- és horvátországi birtokai, névszerint huszonhét urodalom — köztök Szentgyörgy, Kaproncza, Varasd, Szamobor, Csáktornya, Nedelicz — részben özvegyére, Katalinra szállottak ideiglenesen, részben haladék nélkül a' magyar koronához visszakerültek; ausztriai jószágait feles számmal Fridrik császár foglalta el, saját, úgy testvérének és Zsigmond öcsésének nevében, még pedig főleg a' görcei grófok' segédével, kik általa megvesztegetve kezére dolgoztak, mi László királyt annyira felháborítá, hogy Fridriknek ausztriai erősségeit visszatorlásul saját fegyvereseivel megrakta, 's parancsára a' Cillyek' egykori hadnagya Vitovecz János, most már Körösszeg'

¹¹⁶⁾ Thuróczi, IV. 59. Bonfini, d. III. l. 8.

grófja és Gereben' ura a' Cillybe érkezett császárt Németúj-
helybe visszariasztotta. ¹¹⁷⁾

Az alatt, míg Ulrik' öröksége felett mindig heve- ^{[1457.}
sebben folyt a' vita császár és király között, halálának bo-
szulását ernyedetlenül sürgették a' Hunyady - ház' ellenei.
Több körülmény új-új gyanúval töltötte a' király' kebelét,
's vágyat ébresztett fel benne, a' néhai kormányzó' feleke-
zetét, melly hűségét iránta fiai' számára is megőrzé, egy
csapással agyonzúzni. — Brankovics György, ki magát Nán-
dorfehérvár' minapi ostroma' alkalmával szokott kétszinűséggel
viselte, Szilágyi Mihálynak, az aldunai hadak' parancsnoká-
nak lest hányt, midőn ez a' Szendrővel szemközt emelkedő
magyar erősséget jött megtekinteni. A' nándorfehérvári kor-
mányzó szerencsésen kimenekült a' deszpót' béreseinek ke-
zéből, de vele volt testvérét megölték a' szerbek, 's az erős-
séget lerombolták. Röviddel utóbb, midőn Brankovics csekély
kísérettel Kupinik' környékén lovagolna, Szilágyi' emberei
megrohanták, a' tusában jobb kezének ujait levágták, 's foglyul
Nándorfehérvárra vitték, honnan csak tetemes váltságdíj mel-
lett bocsátatott szabadon. A' kilenczven éves aggastyán
visszament Szendrőbe, 's rövid napok mulva — talán a' vett
seb' következtében — meghalálozott. ¹¹⁸⁾

A' király Szilágyi Mihály' eljárásában újabb jelenségét
vélte láthatni azon daczos léleknek, melly a' közügyek' ke-
zelésében őt számba sem veszi, 's mellynek kitörései elvégre
magát a' koronát fogják érni. A' Hunyady ház' ellenei, élő-
kön Ujlaky Miklós, erősítették a' fejedelmet e' nézetében; 's

117) Cillyi krónika, Hahnnál, II. Chmel, Materialien
zur österr. Gesch. II. k. 122. l. Lichnowsky, Gesch. d. Hau-
ses Habsburg, VI. k. 179. l.

118) Pejacevich, Historia Serviae, Kalocsa, 1799. 357. l.
Oklevéltőredék Praynál (hist. reg. Hung. II. k. 363. l.) ki
Brankovics' elfogatását az 1454. évnél említi.

a' beszterczei grófok' fegyveres dandára, melyet a' testvérek Budán is folyvást magok körül tartottak, 's mellynek számát a' hír még növelhette, úgy a' népszerűség, melylyel az ifjak a' budai lakosság' szegényebb része, a' szőlős gazdák között birtanak, gyanus' színben tüntették fel a' Hunyadyak' minden mozdulatait, 's tért nyitottak a' rágalomnak, melly a' király' szabadsága, talán a' király' élete ellen irányzott célzatokról szólott. Az alaptalan vád még ügyetlen is volt, mert szerinte a' Hunyadyak csak azért kísérték fel a' királyt Nándorfehérvárról 's Temesvárról, hol ők voltak a' hatalmasok, Budára, hogy saját táborában elfoghassák; — és még is hitelt talált a' király előtt, kinek emlékezetében a' nándorfehérvári jeleneteket gondos kezek folyvást felfrisítették, kit azonképen mint Garát Cilly' halálának boszulására a' rokonság' kötelékei is hajlítottak, 's kitől a' grófnak özvegye, bérül hogy a' jószágok felett támadt perben Fridrik ellen fordult, a' véres tett' fenytését követelhetette.

Azon makacsság, melylyel Hunyady László, éltesebb barátjai' daczára folyvást a' király körül maradt, hol őt elenei nemcsak szemmel, de kézzel is tarthatták, egyebet nem bizonyíthat, mint a' tapasztalatlan ifju' hitét és szándékát, hódolata által a' neheztelés' és gyanú' vég maradványait is kiirtani a' fejdelem' szívéből; 's ő e' hitnek, e' törekvésnek esett áldozatul.

A' Hunyadyak martius' 17.én fényes láncsaversenyt készítettek adni. A' hadi játékok gyakoriak voltak a' budai udvarnál; Gara László ifju éveiben kitűnt bennök,¹¹⁹⁾ az új nemzedék példáját követte, 's a' király a' Hunyadyak' kérelmére a' láncsaversenyen jelen lenni ígérkezett. Az ifjak' vesztére szövetkezett czimborák, Gara László, Ujlaky Miklós,

119) 'S hogy kitűnjék, cselekekkel és nem épen lovagias fogásokkal is élt, ha igaz, mit a' Fuggerféle krónika' eredeti kéziratából Chmelnél, Gesch. Kais. Friedrich IV. l.k. 204.l. olvasunk.

Bánffy Pál, Thuróczy Benedek, Giskra János és társaik megragadták az alkalmat, rég forralt szándékukat végrehajtani. Elhitették a' királylyal — 's ez egész készséggel látszott nekik hitelt adni — hogy a' Hunyadyak huszonötöd magokkal összeesküttek, őt e' hadi játék' alkalmával elfogni, hajóra szállítani 's a' szultánnak kiadni, mit az udvarnál levő csehek' és ausztriaiak' felmészárlása 's Hunyady Lászlónak királylyá emeltetése fogna követni. A' terv' kijátszására a' fejdelem rendkívüli nyájasságot színlelt a' testvérek iránt, de Ujlaky Miklós és Rozgonyi Rénold megbizattak a' főváros' szomszédságában levő hadakat összevonni és magokkal Budára hozni. Martius' 14.én este, midőn a' király Giskra' 's a' Hunyadyak' társaságában a' hadi játék' színhelyének 's előkészületeinek szemléletétől a' budai várba visszaérkeznék, a' beparancsolt hadak már rendelkezésére állottak. A' király teremeibe kísértette magát az idősb testvér által, 's itt Giskrához néhány cseh szót intézett. Ez kivont karddal rohant a' meglepett Hunyadyra, ki magát ellenállás nélkül megadta. Giskra most az öröket Mátyás' teremeibe vitte 's őt is elfogta. E' közben a' palota' kapui bezárattak, hogy a' Hunyadyak' barátjai és kísérői is kézre kerüljenek, de ezeknek sikerült az egyik kapút felfeszíteni, 's így a' Hunyady ház' hívei közül csak huszonegy, köztök Vitéz János a' nagyvárad püspök, Rozgonyi Sebestyén, Kanisay László, Modrár Pál, Bodó Gáspár, két Horváth Pál és egy Frodnacher Eustach nevű német zárattak el. ¹²⁰⁾

120) Egykoru jegyzetek Pragnál, Annales, III. k. 193. l. Thuróczy, IV. 60. Hofmār von Vngern 1456, Liehnowsky-nál, Gesch. d. H. Habsburg, VI. k. 181. l. Több történetíróink' martius' 16.án fogatják el a' Hunyadyakat, egynémelyik még későbbben de hibásan, mert a' wittingaui levéltárban fennvan László királynak martius' 15.én kelt levele, mellyben a' Rosenbergeket értesíti, „hogy Cilly Ulrik' gyilkosai elzárattak“. L. a' regestákat (CC. 2201.) Liehnowsky' munkájának VI. dik kötetében.

A' foglyok külön e' végre alkotott bíróság elébe állítottak, mellynek tagjai: Gara László nádor, Ujlaky Miklós erdélyi vajda, lindvai Bánffy Pál királyi ajtónálló, Buzlay László királyi főpohárnok, Czernin Henning királyi lovászmester, Holzler Konrád ausztriai tárnok, Pukendar Farkas és Jobszt véglesi várnagy, Hunyady Lászlót halálra ítélték. Martius' 16.án alkonyatkor a' budai bírónak és eskütt-társainak meghagyatott, hogy az ítéletet végrehajtsák. A' huszonnégy éves ifju hátra kötött kezekkel, arannyal hímzett bársony ruhában, abban talán, melylyel őt a' király Temesvárott megajándékozta, szemben a' Zsigmond által épített új palotával vezetetik. Fennkölt homlokkal, nyugalmasan körültekintve 's biztos lépésekkel közeledik a' vesztőhelyhez. Szólani kívánt. Rövid volt; ártatlanságáról szólott, készségéről életét hazáért és királyért feláldozni; 's most, midőn bérül a' gonosztevők' halálát veszi, keserűség nélkül válik el a' világtól, 's megbocsát ellenségeinek. Térdre ereszkedett. Így büntettetnek a' hűtelenek! kiáltott egy törvényszéki béres, 's a' hóhér kardját az ifju nyakához mérte, mellyet sűrű szőke fürtök körülzönöltek. Három ízben vágott hozzá, 's az ifju még mindig élt, sőt a' harmadik vágás után felegyenesedve, a' körülállókhoz fordult, 's erős hangon felkiáltott: három csapásnál többet a' gonosztevő sem tartozik elviselni, törvény és szokás úgy akarják! 'S azzal néhány lépést tett a' palota felé; de gyengesége a' háromszoros seb' következtében őt ismét földhöz rántotta, 's a' béresek' intésére a' negyedik csapás fejét leszelte nyakától.¹²¹⁾

A' kivégeztetés' hatásáról a' Hunyady ház' egyik híve, az egykoru Thuróczi János írva hagyta: „Nemesek és pórok lesütött fővel, egymásba kulcsolt kezekkel, mintegy ne-

¹²¹⁾ Thuróczi, IV. 60. Aeneas Sylvius, hist. Frid. III. Kollárnál, 467. h.

héz álomban körülbarangoltak, 's egynek, másnak szemeiből sűrű könyzáró patakzott alá. - Ha a' magyar népséget iszonyatos fenyegetések 's a' hűtlenek' halálát hirdető fegyveres csapatok vissza nem riasztják, ha László gróf szokott időben, a' szent György' terére, ' vezettetik, hol Konth és társai lenyakaztattak, ' akkor a' pórság nem engedi, hogy halálra vitessék. Mert a' szőlők' művelése végett a' városba sok pórok gyülekeztek, 's ezek nagy hajlammal viseltettek iránta... 'S ez volt az ok, hogy László gróf nem a' szokott helyen, ¹²²⁾ és alkonyatkor nyakaztatott le. Holt teste, fekete posztóba takarva, Mária Magdolna' egyházába vitetett, 's hajnalban az úrnapi kápolnában, hol a' Zsigmond' dühének áldozatul esett harminczkét nemesek temetvék, minden szertartás nélkül elásatott. — Ez volt Hunyady János' idősb fiának vége. ¹²³⁾

Néhány nappal később, a' váradi püspök Esztergomba küldetett az érsekhez, a' végett — mint a' közhír tartá — hogy itt halálra éheztessek; a' többi foglyok az alsó fűrdőkre néző Istvánvárba és melléképületeibe zárattak. Ugyancsak martius' 21.én a' király, eljárásáról számot adandó, oklevelet bocsátott ki, mellyben Hunyady Jánosra szórt rágalmak, és Cilly Ulrik' halálának felemlítése után, elősorolja, hogy Nándorfehérvárott Hunyady László által letartóztatván, innen

122) Thuróczy két ízben mondja, hogy Hunyady László nem a' szent György' terén nyakaztatott le, 's ennyiben néhány újabb történetíróink' előadása az ilju-levente' végperceiről igazítandó.

123) „Darnach am Montag nach oculi hat man koppft herrn Eustachi Frodnacher“, mondja a' „Hofmår von Vngern“ című egykoru jegyzet' írója Lichnowskynál, mellynek eredetije a' bécsi udvari könyvtárban, Cod. Juris Can. 77. Fol. 155. találtatik. E' jegyzetben több hibás adat van, de néhány olyas is, mellyet mind a' mellett hogy többi forrásaink nem említik, némi belső valószínűség hitelesnek láttat; a' jelen adatot mindazáltal lehetetlen hiteles gyanánt elfogadnunk, mivel Frodnacher Eustachius még 1462. ben élt, és Mátyásnak szolgálatot tett. L. Katona', XIV. k. 527. l.

akaratának ellenére Temesvárra vitetett, hol a' bocsánat Cilly' halálaért tőle erőszakosan kicsikartaték; előadja továbbá, hogy Hunyady és társai ellene Budán összeesküttek, 's ha el nem fogatnak, három nap múlva kezeiket királyi vérbe mártják, miért is László a' törvény' rende szerint halálra ítéltetett 's nyilvános helyen kivégeztetett, többi társai fogságra vettetésén. Végül áttér a' felebb névszerint említett vérbírák' magasztalására, kiket saját és utódainak nevében hálájáról és oltalmáról mindenki ellen biztosít. — ¹²⁴⁾

Még februárius' végén aprilis' 24.ére országgyűlés hirdettetett, melly a' törökök elleni hadviselés' ügyében a' Rákoson volt tartatandó. ¹²⁵⁾ A' budai vérjelenet után felhívás ment az ország' törvényhatóságaihoz, hogy miután a' török mozgalmakról új-új hírek érkeznek 's a' király' élete ellen merényletek történtek, köztanácskozás végett virágvasárnap, aprilis' 10.én 's így korábban, mint hirdetve volt, jelenjenek meg Pesten követek által. ¹²⁶⁾ Ezen országgyűlés' tartása valószínűleg elmaradt, végzéseiről legalább semmi nyom történeti emlékeinkben. A' fél ország talpon állott, Hunyady László' halálaért, a' nemzet' legjobbjainak üldöztetéseért bosszút veendő. Szilágyi Mihály' buzdítására Erdély fegyvert fogott a' hitszegők és árulók ellen, Temesvárról, Hunyady Erzsébet' székhelyéről, új-új dandárok indultak ki, 's a' király már a' fővárosban sem vélte magát biztosságban. Lovas legénységet gyűjtetett a' német birodalomban, bérül mindenik zsoldosnak egy-egy aranyat ígérvén hetenkint, ¹²⁷⁾ 's Giskra Jánost, kinek hivatalköre, mióta főkapitányi tisztéből kiléptetett, Sárosra szorítkozott, újból teljhatalommal felső

124) Az oklevél, töredékekben, Praynál, hist. regum Hungariae, II. k. 363. 371. 's kk. II.

125) Kovachich, Vest. Com. 288. l.

126) Ugyanaz, ugyanott, 289. l.

127) Lichnowsky, Gesch. des Hauses Habsburg, VI. k. Regesták, CCl. 2205.

Magyarországba küldötte. E' rendszabály' ellensúlyozására Hunyady Erzsébet és Szilágyi Mihály frígyre léptek szentmiklósi Pongráczczal 's fiaival és testvéreivel, kik mióta a' kormányzó Szakolczát 's néhány más erősségeiket kezeikből kivette, a' Hunyadyakkal ellenségeskedésben állottak. A' szövethetők felek egymást mindenki — nagyok kicsinek ellen öszves erővel oltalmazandók voltak, mit Szilágyi Mihály és Hunyady Erzsébet magoknak azáltal vásároltak meg, hogy a' berencsi, sztreceseni, óvári és zsolnai erősségeket a' Pongráczoknak visszaadták. ¹²⁸⁾

A' Szilágyi-Hunyady felekezet nőttön nőtt, 's erőben és befolyásban kivált azáltal gyarapodott, hogy Rozgonyi Sebestyén és Kanisay László, kik zivataros éjjel, budai börtönükből kimenekültek, most öszves hadaikkal a' király ellen fordultak. László Bécsbe sietett, hová Hunyady Mátyást és Modrák Pált — kik a' szabadulás' éjjelen társaikhoz nem csatlakozhattak — magával vitte. Utközben, Esztergombán, Vitéz Jánost szabadon bocsátotta. A' püspök a' szentszék' közbenjárásának köszönhette szabadságát. „Midőn Budán voltam, mondá neki a' király, tettem, mire az országnagyok kényszerítettek; fogságod az ő művök volt, szabadulásod az enyém“. Gyenge és kora álnokságu fejdelem' beszéde.

László május' 29.én még Esztergombán volt, innen Neszmélyen és Gönyön át 31.én Győrrre érkezett, más nap, június' 1.én, Óvárrott találjuk, hol Pozsony városa' küldöttségével tanácskozott. ¹²⁹⁾ Június' 27.én Bécsből országgyűlést hirde-

128) Az oklevelek Katonánál, XIII. k. 1163. l.

129) Német Jánosnak, Esztergombán május' 29.én kelt levele Katonánál, XIII. k. 1179. l. Lichnowsky, *Gesch. des Hauses Habsburg*, VI. k. Regesták CCII. 2218. Ha Rozgonyi 's Kanisay és társaik budai börtönükből június' 17.én törtek ki, mint Thuróczi írja, 's ha a' király csak aztán vitte fel magával Bécsbe Mátyást és Modrák Pált, akkor az ausztriai szélektől, hol őt június' 1.én látjuk, még egyszer Budára jött volna június' 1.je és június' 27. dike között, mi nem valószínű. Thuróczinál június' 17. dike helyett talán május' 17. dikének

tett, nem Budára, Pestre, hová lemennie nem volt tanácsos, hanem Pozsonyba.¹³⁰⁾ Az országgyűlés július' 13.án volt megnyilando, a' közbékének, az ország' nyugalmának' helyreállítására; a' király főleg Vitéz János' segédére tartott számot, ki őt Bécsbe kísérte, úgy látszik. A' Hunyadyház' barátjai aligha megjelentek ezen országgyűlésen, mely a' hazafiak' igazságos neheztelésének elhárítására 's a' Hunyady — felekezet' igényeinek kielégítésére következő békepontokat hozott indítványba:

A' kormányzó' özvegye visszabocsátja azon királyi erőseket, melyek eddig kezében voltak.

E' szerint Erdélyben visszabocsátatnak: Besztercze, Déva, Görgény, Királkö, Hátszeg és Miháld; az al-Dunánál: Nándorfehérvár, Szent-László, Peeth, Tranko, Szörény, Orsova és Kevi; az ország' éjszaknyugoti részében: Trencsén, Besztercze-bánya, Lucsa, Léva, Oroszlánkő, Zsolna, Sztrecsen.

A' kormányzó által örökben birt erősségek és egyéb jószágok, 's mások, melyeket Albert királytól nyert, úgy az ország' nagyaitól és nemeseitől vásárlott birtokok királyi adománylevél' után fognak az özvegyre és Mátyás fiára örökségi czímmel újból szállítatni.

Ujlaky Miklós Mátyást Bécsből Esztergomba viszi, hol az ifju, Dénes érsek' és a' vajda' őrizete alatt kezesül addig marad, míg az érintett királyi várak visszaadattak; ha ez megtörténendett, ő és valamennyi politikai fogoly szabadon bocsátatik, 's az elégedetlenek kivétel nélkül a' hűtlenség' vádja alól felmentetnek.¹³¹⁾ —

A' királyi városokhoz országbirói levél ment, őket a' helyreállott közbéke' ezen feltételeiről értesítendő, de Szilágyi

kellene állani, — talán, mondom, hogy a' concordantia discordandiarum-ot, legalább megkísérlettem legyen.

130) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 129. l.

131) Katona, XIII. k. 1187 l.

Mihály és Hunyady Erzsébet megtagadták hozzájárulásukat a' nevökben szerződött pontokhoz, sőt az utóbbik kinyilatkoztatta, hogy kész inkább a' végvárat a' töröknek átengedni, 's a' török' segédével fiát méltatlan fogságából kiszabadítani¹³²⁾, mint ollyas feltételekre állani, minöket a' diadalmas fél a' meggyőzötteknek, a' kegyelmet osztogató a' bünsöknek szabhat, de minök által ő és barátjai megbecstelenítve érzének ügyöket, mert annak megismerését foglalják magokban, hogy a' királynak joga van az ártatlan Mátyást letartóztatni, 's hogy a' Hunyadyház a' korona' tulajdonát bitorlotta, míg tiszteletben-tartására kényszerítetett.

László' hatalma az ország felett mindinkább árnyékhatalommal zsugorodott, 's ugyan ekkor közte és Fridrik császár között is fegyveres villongások támadtak a' Cillyek' öröksége felett, mellyeknek fejleménye igen bizonytalan volt. III. Calixtus pápa' és Lajos bajor herceg' közbenvetésére a' felek szeptemberben rövid fegyverszünetre léptek. Az ügy Prágában fogott volna végkép eldöntetni, hol László a' jövő év' elején VII. Károly francia király' leányával fényes menyekzöt volt üllendő, 's hová, — Podiebrád által kényszerítve — szeptember' végnapjaiban költözködött Bécsből, Hunyady Mátyást is magával vivén, kit a' guttensteini erősségbe záratott. Novemberben¹³³⁾ díszes követség ment Prágából Párisba, mellynek tagjai között Várday István kalocsai érseket, Magyarország' főkancellárját, Palóczy László országbirót és trevisoi Simon esztergomi kanonokot is találjuk, 's melly a' mennyasszonyt a' királyi jegyes' karjai közé viendi.

132) Aeneas Sylvius, epist. 269.

133) A' követség' megbízó levele, igaz, october' 6.án kelt, de egyik vezértagja, Ulrik passauai püspök, october' 21.én még Lászlónál volt, (Lichnowsky, VI. k. regesták: CCV. 2259.) 's Toursba csak december' 8.án érkeztek a' követek, — két körülmény, mellyekből bizonyossággal következtelhetni, hogy azok tévednek, kik Várdayt és Palóczyt october' 6.án küldik útnak.

László most is komor és marczona volt a' kelyhesek, névszerint ezeknek főpapjok Rokyczana iránt, 's Prágában nem sokára híre ment, hogy a' menyekzői ünnepély' alkal-mával, melyet egy csoport fejdelem 's két bíbornok, — Car-vajal János és Aeneas Sylvius jelenlétökkel díszesítendő, szigorú rendszabályok fognak a' kelyhesek ellen hozatni. A' hír nagy ingerültséget idézett elő, melyet mind Podiebrád mind Rokyczana, kik a' szándéklott fejdelemgyűléstől ügyöket 's hatalmukat méltán félthették, mindenkép növelni ügyekez-tek. A' király november' 21.én betegnek látszott ugyan, de néhány törvényes ügyek' eldöntésével foglalkodott. Midőn a' tanácsból kijött, estebédhez ült az udvar' főbbjeivel; maga-viselete inkább komoly volt, mint vidám, de fájdalomról nem panaszkodott. Késő este alvójában derültebbnek látszott, 's itt még répál evett és sert ivott. Midőn lefeküdt, éles gyo-morfájdalomról panaszkodott. Reggelre elmúlik a' baj, volt egyik cseh komornyikának válasza, legjobb orvosság az álom. László elaludt, de egy óra mulva iszonyú fájdalmak között ébredt fel. Az orvosokat csak reggel, 22.én hívták a' beteg-hez, ugyanakkor Podiebrád is ágyához lépett. Amazok süker nélkül nyúltak gyógyszereikhez; emez vigasztalta a' királyt, 's midőn a' tizennyolcz éves ifju bizonyos halálát emlegette, még könnyükkel is válaszolt. László harminczhat órai szen-vedések után november' 23.án, ugyan az nap halt meg, mellyen taval Temesvárott a' Hunyadyakat testvérekül fogadta. ¹³⁴⁾ Öseink Isten' boszuálló úját látták rögtöni kimulásában, mások ezt méregnek tulajdonították, melyet Podiebrád vagy a' dü-hösebb kelyhesek közül valamelyik nyújtott a' királynak.

134) Aeneas Sylvius, epist. 324. Hist. Boh. c. 71. Thu-róczi, IV. 62. Dlugoss, XIII. V. ő. Kaprinay, Hungaria dipl. temporibus Matthiae de Hunyad, Bécs, 1767, I. k. 213. 's kk. II.

TIZENNEGYEDIK KÖNYV.

1457 — 1490.

I. Mátyás, 1458—1490.

I.

Midőn V. László' halálának híre Budára érkezett, a' fő-
városba gyűlt egyházi 's világi nagyok: Szécsy Dénes eszter-
gomi érsek, Hederváry László egri, Ágoston győri, Vincze
váczi, Pál bosniai püspökök, Gara László nádor, Ujlaky Mi-
klós és Rozgonyi János erdélyi vajdák, Perényi János főtárnok,
Országh Mihály főudvarmester, Marczaly János és Czudar
Simon 1458. januárius' elsejére országgyűlést hirdettek. 1) A'
rendek Pesten voltak összegyülcendők, a' megürült királyi
szék' betöltése fogván tanácskozási tárggyul szolgálni.

Az elhunyt király' sógorai közül az egyik, Kazimir
lengyel király, ki mint felebb láttuk, László' ifjabb nővérével,
Erzsébettel élt házasságban, hitvесе' nevében igényt tartott az
országra, 's Erzsébetnek jogait Fridrik császár is támo-
gatta. 2) Több ízben érintettük, hogy a' korona' továbbszál-
lását részben az öröködési elv is szabályozta, de mindig más
jogi momentumoknak is közbenjövételével, 's csak ezeknek

1) Kovachieh, Vest. Comit. 290. l. Kaprinay, Hungaria
diplom. I. k. 318, a' kassai levéltárban őriztetett eredetiből..... „in-
stituimus congregationem generalem in civitate Pestiensis.... ce-
lebrandam“, 's ehhez képest Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, III. Th.
I. Abth. hibásan írja: „sie schrieben... einen Reichstag aus nach Ofen“,
mit azért említék, mert a' mi Engelnél talán csak tollhibából áll, újabb
történetírási munkákba is átmént.

2) Dlugoss, XIII. — Katona (XIV. k. 41. l.) 's utána Engel,
Fessler és mások még Vilmos szász hercegről, ki Albert király' idősb
leányával élt házasságban, úgy VII. Károly francia királyról, kinek
leányával V. László menyekzendő volt, szólnak mint trónkövetelőkről,
mert Aeneas Sylvius' egyik helyét (hist. boh. c. 72.), melly csak
a' cseh királyságra vonatkozik, hibásan, mint hiszem, a' magyarra is
értük.

mintegy bétetőzésére. A' kopasz örököségi elv egymaga 's egész merevenségében soha sem nyert alkalmazást, 's azt jelenleg mindenki visszaütöztette. Szilágyi Mihály 's az ország' halhatatlan érdemü kormányzójának többi barátjai Hunyady Mátyásnak szánták a' koronát, és lelkesedett viszhangra találtak a' népnél. Nemesek 's pórok több vonást emlegettek a' gyermekifju' életéből, mellyek őt királyul ajánlották a' nemzetnek. Az egyik elbeszélte, hogy midőn a' gyermek a' múltkor' nagy férfairól olvasott könyveiben, elragadtatva felszökött üléséről, 's kardját villogtatta. A' másik úgy tudta, hogy midőn László király Mátyást foglyul Bécsbe vivé 's a' németiség a' gyermek - ifjút kigúnyolá, mert magyar királynak készült, — válaszul nyerte: oh, én még a' ti királytok is leszek, ha életben maradok. Egy harmadik azt hallotta, hogy kapisztrán János a' kormányzót halálos ágyán jóslattal vigasztalta, melly koronát és királyi pálczát ígért Mátyásnak. Abban mindnyájan megegyeztek, hogy a' fiú még dicsőebbé fogja tenni a' magyar nevet 's a' magáét, mint atyja tévé vala.

Alig húnyt el László, midőn Podiebrád Mátyást a' guttensteini erősségből Prágába hozatta. Vitéz János december' 13.án ide érkezett, Szilágyi' nevében az ifju' szabadon bocsátását szorgalmazni. A' cseh kormányzó negyvenezer aranyért szabadságot ígért az ifjúnak, 's a' magyar biztosokat felhatalmazta, annyi cseh zsoldost fogadni, mennyit együvé gyűjthetnek. Szilágyi húsz ezer lovassal táborozott Szegednél, Rozgonyi Sebestyén', Kanisay László', Székely Tamás', szentmiklósi Pongrácz' dandárai vele voltak, 's a' hír több ezer cseh zsoldos' érkezéséről szólott. Gara László, ki egy ideig talán reményt táplált, hogy a' főhatalom reá, mint az ország' nádorára fogna szállhatni, 's ki ez' okon az elhunyt király' rokonainak örököségi igényeiket nem igen támogatta, 1458.] most Szilágyihoz közeledett. 1458. vízkereszt után ötöd-

napra ő és hitvese Alexandra Hunyady János' özvegyével és Szilágyival egyezkedésre léptek, mellyhez képest Cilly Ulrik' és Hunyady László' halála miatt közöttök minden viszály meg fog szünni, 's közös erővel azon lesznek, hogy Hunyady Mátyás fogságából kiszabadítassék 's királyul választassék; Gara Lászlónak leánya, Anna, hitvesül adatván neki, akár választatik királyul, akár nem. Ezen egyezkedésbe a' Hunyadyháznak még több ellenségei, névszerint: Miklós pécsi püspök, lindvai Bánffy Pál, gersei Pethő Miklós és György, Korláth Péter, szomszédvári Czernin Henning, Thuróczy Benedek, gergelylaki Buzlay László, Jobszt véglesi várnagy és Posafy István szintén befoglaltattak. ³⁾

A' frígylevél' kiadatása után Szilágyi öszves hadi erejével Szegedről Pestre indult. Az alig kötött egyezkedést ekkor már új meghasonlás váltotta fel; talán, mert a' nádor hírt vett, hogy Podiebrád azon esetre, ha Mátyás királyul választatik, saját leányát készül neki eljegyezni, 's hogy Szilágyi az ifju' szabadságának eszközzésére e' feltételben is megnyugszik, — talán, mert a' megrögzött gyűlölség külső ok nélkül is felébred. Gara és társai vonakodtak Budáról Pestre átmenni, hol Szilágyi' fegyveres népének jelenlétében szabadon tanácskozni lehetetlen, 's hol még életök is veszedelemben forog. A' nagy számmal megjelent kisebb nemesség, mellyre Szilágyi egész bizodalommal támaszkodhatott, 's melly ennek fegyveres erejét negyven ezer főre növeszté, nyughatatlankodni kezdett. A' nádorhoz és felekezetéhez Budára küldöttség ment, melly a' makacsokat felhívja: jöjenek át Pestre, hová ők magok tüzték ki az országgyűlést királyválasztás végett; ez az egyetlenegy mód, gátot vetni a' polgári háború'

3) Az oklevél' kivonata Janesó Imre' kézírataiból Horváth Mihálynál. Külön biztosító levél Posafy István' számára (datum in Pesth, feria secunda proxima ante festum conversionis s. Pauli ap.) Kaprinaynál, Hung. dipl. II. k. 118. l.

ujabb feléledésének. A' fegyveres dandárok a' szabad választás' oltalmára érkeztek fel az alföldről, 's éreztetni akarják a' külfölddel, melly a' választást bizonyos irányban örömet erőszakolná, hogy itt vélemény és ellenvélemény teljes szabadsággal nyilatkozhatnak.

A' Duna erősen zajlott, 's egyelőre lehetetlenné tette, hogy a' küldöttség' felhívásának támogatására Szilágyi' dandárai a' budai parton mutatkozzanak. De a' folyam rögtön befagyott, 's most tízezer fegyveres Budát megszállotta. Az erősség a' nádor' hatalmában maradt, 's társai is ide vonultak, míg a' két város' lakosságának Mátyás mellett nyilatkozó rokonszenve is hovatovább hajlandókká tette őket a' szentszéki követ' tanácsának befogadására. Carvajal az 1456. diki nyár óta, midőn tanúja volt Hunyady' hazafiúi buzgalmának 's midőn' a' nagy férfiú. nándorfehérvári diadalát részben ő is előmozdította ernyedetlen törekvései által, folytonosan az országban maradt, 's vonzalmát a' Hunyadyak és felekezetők iránt épen nem palástolgatta. A' pápa' egyenes parancsára volt szükség, hogy az érdemes férfiú 1457. ősszel Budáról Prágába menjen László királyhoz, ⁴⁾ de ennek váratlan halála után visszasietett Magyarországra. Ő azonképeu mint Podiebrád már ekkor sejdíthette a' Hunyadyház' közel felmágasztalását, 's mint amaz saját érdekében, 'úgy ő a' keresztyénségében ohajthatta is. Most engesztelődést, közeledést a' Pesten táborozó rendekhez tanácsolt a' budai oligarcháknak, 's más részről Szilágyival teljes mind személyi mind tanácskozási szabadságot újabban biztosítatott mindenki'

4) Ex litteris tuis — írja a' pápa 1457. october' elsején — intelligimus dilectionem tuam, quum litterae illae scriberentur, adhuc fuisse in Hungaria, de qua re plurimum admirati sumus, quum jam pridem tibi scripserimus, ut ad partes Alemanniae te conferres. Carvajal forróan szerette a' magyar földet, melly néki „adoptione patria fuit“, mint Vitéz János' egyik levelében olvassuk.

számára, azokéra is, kik a' Hunyadyak' buktatására czélzó rendszabályokat hozták vagy foganatba vették.

Igy történt, hogy januárus' 23.án értekezlet végett az urak Budáról átjöttek. A' királyválasztás más napra tűzött ki. A' szomszéd helységek' népessége hajnalban a' városba özönlött. Mindenki tanúja kívánt lenni Mátyás' megválasztatásának a' rendek által; a' nép már tegnap éltette őt királyául, a' gyermekek' szájába versek adtak magasztalására, ezektől hangzottak az utcák, 's az egyházakban Téged Istent énekeltek a' lelkészek, mintha a' választás már megtörtént volna. Mind e' mellett estig elhuzódott a' tanácskozás, 's az országnak még mindig nem volt királya. Ekkor a' fegyveres erő, mellyet Szilágyi a' keményen befagyott Dunán, színre a' városon kívül, felállított, hogy a' választásra ne látszassék kényszerítő befolyást gyakorolni, 's hogy még is minden pillanatban 's minden irányban rendelkezésére legyen, — beleunván a' dermesztő hidegbe 's a' hosszas időzésbe Hunyady Mátyást királynak kiáltá. A' két város' népe lelkesedéssel viszhangozá a' kedves nevet, 's a' sereg zeneezőval' utcáról utcára, térről térre Mátyást hirdeté királyul. Az egyházak' tornyaitól száz harang közbenszólott, 's az örömjaj a' még mindig tanácskozó tisztes gyülekezetre is elragadt: a' nép, a' nemzet által választott királyt a' rendek is elvállalták. ⁵⁾

Mátyás ekkor tizenöt éves volt. Kormányzóul melléje húsz éves koráig, tehát öt évre Szilágyi adatott. A' választási szerződés' egyéb pontjai közül a' második rendeli, hogy a' király saját hadaival és saját jövedelmeiből oltalmazza az or-

5) Thuróczi, IV. 63. Bonfini, d. III. l. 9. Aeneas Sylvius, hist. Europ. I. Ebendorfer, Peznél, II. k. 889. h. Dlugoss, XIII: pronis et concordibus votis, quod raro apud gentem illam contigisse quis meminerit, proclamatus exstitit. V. ö. Kaprinay, Hung. dipl. hol a' választás bővebben tárgyalatik.

szágot; ha erre elégtelen lenne, az egyházi és világi zászlós urak jöjenek segédére; a' nemesség 's az öszves birtokos osztály csak elkerülhetlen szükség' esetében tartozik felkelni. Az ötödik pont a' hazafiakat minden hadi adó elől biztosítja. A' tizenegyedik pont igazságot rendel szolgáltatni mindenkinek, ellenére a' király' rokonainak is, ha kivántatnék; a' tizenharmadik évenként pünkösdkor az ország' öszves nemességét és birtokos osztályát Pesten gyűlésezteti, 's az innen méltányos ok nélkül elmaradókat jószágvesztéssel fenyegeti. Más czikkelyek a' jobbágyok' szabad költözködését, a' jószágok' és közhivatalok' kiknek osztogatását, a' rabló fészkek' leronítását, a' törvénykezés' rendét 's a' pénzügyet tárgyalják. 6)

A' választási szerződésnek egy külön pontja az ország' valamennyi erősségeit, köztök Budát és Visegrádot a' kormányzó' gondjaira bizta, kinek jogköre csak hézagosan határozottatott meg a' hozott törvény' 3. 6. 11. dik 's a' t. pontjai által, 's ki most királyi hatalommal kezdett országolni. Első tette kegyelet' műve volt. Hunyady László' holt testét a' budai kápolna' sirboltjából gyászszünnepélylyel Gyulafehérvárra szállította, hogy itt atyja mellé temettessék. 'S most Vitéz Jánost Prágába küldötte az ifju király' üdvezletére, 's a' Podiebráddal már huzamosabban folytatott alkudozások' befejezésére. A' cseh kormányzó maga vitte meg Mátyásnak a' hirt, hogy a' pesti országgyűlés őt királyul választotta, 's hogy a' küldöttség már úton van érette. Podiebrad ezt Straznicz városába kérte a' morva határszáron, hová személyesen volt Mátyást elejébe vezetendő. Itt februárius' 7.én anyja' karjaiba rohant az ifju, 's Vitéz János' üdvezletére elragadó ékesszólással, 's a' gyengéket megdöbbsentő komolysággal válaszolt. Februárius' 9.én szoros frígyre lépett Podiebráddal, kinek leányát Katalint, néhány nap óta jegyesét, egy év mulva

6) Corpus juris hung. I. k. 213. l.

Budára fogják hozni, hogy további neveltetését itt vegye, 's mihelyest tizenkettedik évét elérendette, Mátyás' nejévé váljék; a' melly fél a' jegyváltás' ellenére a' szándéklott házasságtól eláll, száz ezer aranyat tartozván birságul fizetni. 7) — Hunyady Erzsébet a' negyven ezer aranyban megállapított váltságdíjt még húsz ezerrel növelte, 8) — úgy látszik, hálából azon gondoskodásért, melylyel Podiebrad az ifju király mellé Prágától a' morva szélekig cseh hadakat adott, mert híre ment, hogy Fridrik császár Mátyást útközben elfogatni akarja.

Ágyúdörgés és vigadalmas zene fogadta az ifju királyt a' magyar határszélen. Nemesek, polgárok 9) és pórok vettek edtek örömüket nyilvánítani; diadalzaj kísérté őt városból városba, faluról falura; az aggastyánok áldást kértek reá, az ifjak éltoket, véroket felajánlották neki; 's ő kezét nyújtott mindenkinek, atyus, néni, bátya hangzott üdvezletül, búcsuszóul ajkairól. 10) Februárius' közepén Budára érkezett.

7) Pessina, Mars Moraviae, l. VI. c. 1. Kaprinay, Hung. dipl. I. k. 442. l.

8) Liszth János győri püspök Bonfinira tett jegyzetei közt (Kovachich, script. rer. hung. minores, I. k. 336. l.) írva hagyta, hogy Hunyady Erzsébetet a' váltságdíj' lefizetésére kényszeríteni kellett: „quum precibus Szilágyi a sorore pecunias habere non posset, baculo extorsit“. Ez megegyezik Szilágyi' jellemével, de nem Erzsébetével, kiről a' szentszéki követ' 1463. diki jelentésében (Engel, Gesch. der Nebenländer des ungrischen Reiches, II. k. 15. l. az okleveles mellékletben) olvassuk: „la madre (del re), la quale e una santissima e sapientissima donna, li (al re) da grande riputatione, pe'che e molto riverita et amata da tutti“.

9) A' rokonszenvet, melylyel a' városok az ifju fejdelem iránt viseltettek, abból is láthatni, hogy a' hatalmas Kassa az örvendetes hír' hozóját húsz arannyal jutalmazta. Kaprinay, Hung. dipl. I. k. 406. l.

10) Ungari recepto rege longis itineribus Budam properant; . . . quacumque iter faciunt ex pagis et oppidis gratulabunda in occursum omnis aetas effunditur, inauditaque ubique laetitia celebratur. Quin etiam aniculae, pueri, senes, et rustica passim turba Matthiam circumfundunt. Salutant omnes regem . . . Matthias . . . hos fratres, patres illos, hanc

Szécsy Dénes esztergomi és Várday István kalocsai érsekek, 's velök tizenkét püspök, számos világi nagyok, a' budai polgármester, 's a' fővárosnak minden rendü és kora lakosai, köztök a' zsidók is, a' város' határáig mentek elébe; a' kapunál fényes mennyezet fogadta a' királyt 's a' polgárok' kérelme: erősíteni meg szabadítékáikat, mielőtt a' városba belép. Úgy történt; 's a' díszmenet most a' királyi palotának tartott, melly az ország' szabadságának megerősítése után nyílt meg előtte. Az egyházi 's világi nagyok a' város' főegyházába kísérték a' fejedelmet, hálát mondani a' népek' és királyok' urának, 's áldást kérni a' nemzet' nagy fiának ifju sarjadékára, ki fejedelmi kötelességeinek hű teljesítését, a' nemzet' szabadságának tiszteletben tartását újból hittel fogadta. ¹¹⁾

A' hazafiak soha sem érezték fájdalmasabban; mint ez' nap, hogy a' korona Fridrik' kezében van. Haladék nélkül küldöttség ment a' császárhoz, melly a' tizennyolcz év óta jogtalanul letartóztatott szent ereklyét visszakövetelje, 's e' kívánságot a' martius' 2.án cseh királylyá választott Podiebrad is támogatta. A' császár most is, mint már annyiízben tagadó választ adott, 's a' követség, mellynek szónoka Vitéz János volt, háborúfenyegetéssel tért vissza. ¹²⁾

Giskra, a' cseh kormányzó' közbenjárására, Mátyást Straszniczon királyul ismerte, de már egy hónappal később a' mult év' viszályai között újra rémségesen növekedett cseh rablók irányt, parancsot tőle vettek. Ellene a' király martius' 29.én öt száz jól fegyverzett lovast kért Podiebradtól

matrem, sororem istam appellare, se amplexandum, deosculandumque omnibus ultro ac passim exhibere. Bonfini, d. III. l. 9.

11) Bonfini, d. III. l. 9., ki egyébiránt Mátyást hibásan érkezteti kevéssel martius' elseje előtt Straszniczból Esztergomba, mert a' király már februárius' 16.án örömhírül tudatja a' bártfaiakkal: „plenam liberationem possidemus, et nunc in civitate nostra budensi dies laetos ducimus“.

12) Ugyanaz, ugyanott. de Roo, annales, VI.

segédül; aprilisban Rozgonyi Sebestyént felső Magyarország kapitányául nevezte. A' vitéz férfiú, 's vele Hederváry László egri püspök hadjáratukat azzal kezdték, hogy a' Borsodba nyomult cseh rablóktól Vadnát és Galgóczot visszafoglalták, 's Eger' környékén több kalóz csapatot kardélre hánytak. Giszkra Petrikowban volt Kazimir lengyel királynál, kit hitvese' jogainak foganatosítására buzdított, de ki háborúban állván a' német lovagokkal, kénytelen volt minden tetteleges avatkozást a' magyar ügyekbe bizonytalan időre elhalasztani. A' hadratermett ember' távollétében Rozgonyi és Hederváry a' szerencsésen megnyílt hadviselést folytatandók, Magyar Balásnak jobbára borsodi és abaujvári pórokból álló dandárával egyesültek, Mislát és Gálszécset bevették, Sárospataknál Akszami' és Thalafuz' hadaival összecsaptak, amazt hat század magával megölték, emezt megszalasztották. Magyar Balás' pórai üzőbe vették a' futamodókat, 's ha Thalafuzt és néhány lovasait kifogjuk, mindnyáját leöldösték; Rozgonyi pedig Hederváryval éjszának fordulván, Sároست kiostromolta, 's Berzevizét négy száz aranyért kezére kerítette. A' Richnóba visszaérkezett Giszkra kénytelennek látta magát az erősség' oltalmára szorítkozni.¹³⁾

E' közben a' király május' 21. dikétől június' 4. dikéig Pesten országgyűlést tartott. Szilágyi nem volt jelen. A' korát érettségben meghaladó ifju fejdelem' lelke nem tűrt gyámságot. Király volt, országolni akart. Röviddel Budára érkezése után a' kormányzót tetteleges lemondásra birta;¹⁴⁾ a' díj a' beszterczei grófság volt, mellyet országos érdemeiért

13) Bonfini, d. III. l. 10. Dlugoss, XIII. Kaprinay, Hung. dipl., II. k. 131. 160. 168. 179. 200. II.

14) Memini Matthiam Viennae paulo ante mortem saepe dixisse: se in administrandō regno nunquam alieno consilio esse usum, quin etiam a sui regni principio, vix unius anni spacio gubernatoris moderationem et consilium tolerare potuisset. Bonfini, d. III. l. 10.

nagybátyjának adományozott, ¹⁵⁾ 's melly ezt húzamos ideig Erdélyben marasztotta. Ujlaky sem volt jelen az országgyűlésen, úgy látszik. Podiebrad május' 7.én Prágában cseh királynak koronáztatott. A' fényszerető Ujlaky nem vonakodott magát azon követségbe soroztatni, melly Mátyás' nevében az új királyt üdvözelt, 's mellynek két tagja, a' győri 's váci püspökök a' koronázást véghezvitték. Rokyczana elmellőztetett; Podiebrad, hogy külelleneinek számát ne növelje, most a' római egyház' hívének vallá magát, 's koronázása előtt, igaz hogy titokban, a' szentszéknek engedelmességet fogadott. ¹⁶⁾ Az ünnepély pünkösdig huzódott el, 's Podiebrad, ekkor még hű szövetségese Mátyásnak, tudhatta, hogy hasznos szolgálatot teszen neki, ha Ujlakyt minél tovább Magyarországon kívül foglalkodtatja. ¹⁷⁾

A' pesti országgyűlés' végzései a' mult évben hozott törvényczikkelyeket nem említik, — 's mit Mátyás főleg célbavehetett, — a' kormányzói tiszt' tetteleges eltörlésében megnyugodni látszanak. Tovább mennek, 's az új király' hatalmának megerősítésére rendelik, hogy azok, kik a' hazafiakat a' fejdelem ellen lázítják, kik a' törvényesen választott király ellen összeesküsznek, nemcsak a' hűtlenség' vétkében elmarasztandók, hanem ellenök az ország' öszves nemessége is fegyvert fogni tartozzék. A' többi végzések' nagyobb része, még jócskán mérsékli a' király' hatalmát; 's az igazságszolgáltatás' rendezésével, a' közjövedelmek' szedésének szabályozásával, 's a' királyi tanács' szerkesztésével, mellyhez országgyűlésileg hat egyén adatott, foglalkodik. A' törvény' első

15) Kaprinay, Hung. dipl. II. k. 29. l.

16) Ugyanaz, ugyanott, I. k. 63. l. Hagecius von Libotschan, Böhm. Chronik, 795. l.

17) Pünkösdkor még Kremzírben volt Ujlaky, honnan a' morva főkapitányt megkereste: parancsolna annyi fegyverest a' magyar követek mellé, mennyi szükséges, hogy útjokat hazájokba veszedelem nélkül folytathassák. Kaprinay, az id. h. II. k. 172. l.

czikkelye Albert' 1439. diki végzeményét újra megerősíti, 's „az Isten' akarataból és közértelemmel“ választott király az ország' törvényeinek és szokásainak épentartására köteleztetik. 18)

Midőn Hunyady János hat évvel azelőtt Beszterczét adományul nyeré, ovatos kimélettel bánt a' szászokkal, kik a' Hunyadyak' örökös grófságában szabadságaik' megsértését látták. Besztercze' szomszédságában erősséget emeltetett, hogy szükség' esetében a' szász község' ellenszegülését lenyügözhesse: de a' nagy férfiú nem volt kénytelen ezen eszközt alkalmazásba venni; czélt ért szelídebb rendszabályokkal. Nem így Szilágyi. Első megjelenése lázas mozgalomba hozta Besztercze' lakosságát. A' szenvedélyes férfiú erőszakhoz nyúlt; a' várost, melly szabadítékainak megerősítését követelte, mielőtt kapút tárna az új grófnak, rövid vívás után bevette, 's a' vitézül ellenállott lakosok közül kit levágott, kit büntetésül megcsonkított. 19) Mátyás, kihez néhány ausztriai úr segédért folyamodott Albert főherczeg ellen 20), de ki az ügybe, úgy látszik, nem avatkozott, augusztus' végnapjaiban Budáról Szegedre indúlt, 's itt tudomására jutván a' beszterczei események, mellyeknek viszhangja az öszves szászföldet lázadásra bírta, Szilágyit magához kérte. Besztercze' grófja sietett a' királyhoz, 's midőn Szegedre érkezett, az ifju fejdelem'

18) Kovachich, Vest. Comit. 325. l. — Az adóügy (Magyarországon a' ,lucrum camerae', Erdélyben a' ,quingagesima' és Szlavóniában a' ,marturinae') az I. Lajos' idejében divatozott lábra visszahelyeztetett. „Nullo unquam tempore super regnicolas et jobagiones regnicolarum taxae unius floreni vel medii floreni aut aliae exactiones indebitae ex quacumque ardua ratione per dominum regem aut ad eum pertinentem petantur vel imponantur praeter lucrum camerae ex antiqua consuetudine exigí solitum“. Mátyás' országglása ezen czikkelynek folytonos negatívja volt.

19) Katóna, XIV. k. 101. l. Schesaeus Eder' kiadásában, 242. 's kk. ll.

20) Chmel, Material. z. öst. Gesch. II. k. 157. l. (Fehdebrief des Oswald Eyzinger gegen Erz. Albrecht von Oesterreich.)

lovasai körülfogták a' zsémbes nagybátyát, 's Világosvárra kísérték, hol Lábatlan Gergely' és Dóczy György a' foglyot kezökhez vették. Mátyás october' 8. án Nándorfehérvárról, hová őt a' birodalom' érdekein kívül annyi emlék hívta, az erdélyi szászokat értesíté, hogy Szilágyit fogságra vetette, olly okoknál fogva, mellyeket velök annak idején tudatni fog. A' királynak már ekkor tudomására juthatott, hogy a' kormányzói méltóságának vesztét fájlaló Szilágyi neheztelésében a' Hunyadyház' elleneihez közeledett. Csak innen magyarázhatjuk magunknak, hogy a' király a' hagyomány szerint Szegedről parancsot küldött Lábatlannak, melly a' világosvári kapitánynak Szilágyit életre halálra általadta. Lábatlan nem hitt szemének, midőn a' levélből Mátyás' szándékát megértette, 's bővebb tudakolás végett a' királyhoz sietett, kit Carvajal János időközben gyászos parancsának megmásítására bírt, de ki nagybátyját még ideig-óráig fogságban tartatta.²¹⁾

December' 6. án Szegeden megnyílt az országgyűlés, mellyre november' 15. éről és 29. éről kelt királyi levelek az urakon, és Erdély' szabadítékos népségein kívül Magyarországnak' mindenik megyéjéből négy-négy követet hívtak együvé,²²⁾ tehát nem az öszves nemességet fejenkint, mint a' lefolyt nyáron történt, 's mint az akkor keletkezett törvénycikkek' egyike azontúlra is rendelé vala.

Az oligarchák elképedve látták, hogy a' bitang ifju királynak érzi 's királynak érezteti magát, 's hogy a' nép' rokonszenvére támaszkodva uralkodni merészel. Gara László és Ujlaky Miklós nem jöttek Szegedre; amaz már nem volt nádor, emez nem erdélyi vajda. A' királynak tudomására jutottak cselszövényeik a' császárral, a' tanács, mellyet néki

21) V. ö. Bonfini, d. III. l. 10., hol ifju olvasóim a' mondát is olvashatják, melly szerint Lábatlan' távollétében Szilágyi' szakácsa fogoly urát megszabadította sőt az erősséget is kezére játszotta.

22) Kovachich, Vest. Comil. 331. l.

kéz alatt adtak, hogy a' koronát semmi áron ki ne adja a' bitorlónak; büntetésül hivatalaikból letétettek, és nádornak guthi Ország Mihály, ²³⁾ erdélyi vajdáknak Rozgonyi Sebestyén és János neveztettek ki. Illy előzmények után várhatta Mátyás, hogy Gara és társai levetni fogják az álarczot; hogy a' pártosok' száma még növekedni fog; de más részről bizonyos volt, hogy a' cselszövés' helyébe nyílt harcz lépend, 's hogy a' megfélemllett urak ovakodni fognak olly végzéseket hozatni az országgyűléssel, mellyek a' királyi hatalmat megsemmisítik, a' közkormányt alapjában megrendítik. —

23) Semmi nyoma, hogy az új nádor, Albert' 1439. diki törvényének értelmében, mellyet az 1458. diki 1. czikkely világos szavakkal megerősített, a' rendek' befolyásával választatott volna. Mátyás úgy vélekedhetett, hogy a' belföldi fejdelem' állása lényegesen különbözik a' külföldről idekerülttől, ki ellen ama' czikkely bizalmatlanságot tanusított 's biztosítékot keresett a' nemzeti függetlenség' érdekében. — Mátyás' viszonyát az új nádorhoz, 's az állást, mellyet a' király az oligarchia' irányában elfoglalt, jellemzi a' következő népmonda. — Midőn az ifju fejdelem Prágából Budára érkezett, üresnek találta a' kincstárt. Tanakodott Ország Mihálylyal, mi tevő legyen, 's tanakodásuk' eredményeül országgyűlést tartott. Itt panaszképen említette a' rendek előtt: hogy lakházul üres, kopasz falakat adtak neki, bútorzatnak semmi nyoma. 'S ezzel eloszlátván az ülést, a' nemességet haza bocsátotta, az urakat ebédre hívta magához. Ebéd közben cseh zsoldosok körülfogták a' palotát. A' király poharat emelt külön mindenik vendégeért, először is Ország Mihályért, titkos tanácsosáért ez' ügyben. Mintán egészségét itta, negyven ezer aranyat kért tőle a' kincstár' számára. Ország tagadó választ adott, — mert így volt kicsinálva közöttök, — 's a' király felhívatta a' cseh hadnagyot, hogy Mihály urat a' csonka toronyba kísérje. Erre Ország, színre elrémülve, húszezer aranyat hozatott házából, 's a' kincstartónak általadta. Mátyás most folytatólág a' többiek' egészségét is itta, a' többiektől is segédet kívánt az üres ház' bútorzására; 's mindnyájan egész készséggel segítettek a' kincstáron. A' nemesség követte az urak' példáját, 's négy aranyat fiztetett minden jobbágy házhely után. A' király, berekesztvén az országgyűlést, köszönetet mondott a' rendeknek; fogadta, hogy a' pénzt nem koczka- és kártyajátékra, hanem a' birodalom' oltalmára fordítandja, 's kinyilatkoztatta, hogy az urak által hazafisággal felajánlott öszletekben csak kölesönt lát, mellyet a' kincstár annak idejében vissza fog fizetni. Gercsény Ambrus' historiás éneke, Engelnél.

III. Calixtus pápa, a' nyolczvan éves aggastyán, elragadtatással értette meg Carvajal János' leveléből Mátyásnak királylyá választatását. „Isten meghallgatta imádságomat, — így irt 1458. martius' 14.én a' szent atya az ifju fejdelemnek, — 's könyüimnek jutalmát vettem, midőn téged menyei ajándékul, mint valamelly isteni embert nemcsak a' magyar birodalomnak, hanem az öszves keresztyén világnak adományozott, hogy ifjú korodban jutván a' kormányhoz, a' belháború' elfojtása után Mohamed' fajtáját dicsőséges harcban kiirtsad.“ — Röviddel utóbb, augusztus' 6.án Calixtus meghalálozott, 's Aeneas Sylvius Piccolomini, a' finom olasz, kit az olvasó már ismer, választatott helyébe. II. Pius — e' neven kívánt hivatni az új pápa — röviddel megválasztatása után a' keresztyén világot nagy hadjáratra hívta fel az ozmán hatalom' visszaszorítására. Mátyás, a' törökök elleni hadviselésben atyai örökséget látván, örömet nyúlt az alkalomhoz, Pius pápát, a' császár' egykori titoknokát magának megnyerni. Végzést hozatott a' rendekkel, melly őt képessé tegye a' hadviselést országos erővel megnyitni. E' szerint a' világi urak' és nemesek' valamennyi jobbágysái (a' zsellérek' kivételével) összeiratandók voltak, hogy közülök minden huszadik ember, mint lovas felkészítve és felfegyverkezve, három hónapig hadi szolgálatot tegyen. Ezen lovasok utóbb huszár nevet nyertek; hadnagyaik a' király által nevezettek ki. Illyes huszárok a' királyi urodalmak 's az egyháznagyok' jobbágyságából is szedettek, de nem a' királyi városok' és mezővárosok' lakosai közül, kik tűzérek' kiállítására voltak kötelezve. Ezen huszárokból állott a' sereg' magva, 's ezekhez csatlakoztak az egyházak' hűbéresei ²⁴⁾ és néhány világi országnagyok' dandárai, kik közül külön mindenik négyezer aranyat kapott a'

24) Ezen hűbéresek 's az egyháznagyok' jobbágyságából szedett huszárok képezték ez' időszakban a' főpapi dandárokat.

kinestárból egy toborzás' útján alakítandó zászlóalj' kiállítására; végre a' jász-kúnok', tatárok', szászok' és egyéb szabadítókos népségek' fegyveres csapatai. — A' nemesi felkelésre nézve határozatott: hogy valahányszor a' király személyesen indul a' táborba, mindannyiszor megkívánhatja, hogy külön mindenik birtokos nemes is személyesen felkeljen, de csak három hónapra, 's csak a' birodalom' határain belül, Nándorfehérvár és a' szerb erősségek is ide értetvén; ilyenkor tíz birtoktalan nemes egy közköltegeiken kiállítandó lovas által képviseltetett. Rendkívüli szükség' esetében, az ország' öszves lakossága tartozott felkelni, 's a' veszedelem' elhárításáig hadi szolgálatot tenni.²⁵⁾

Thomaskó István, bosnyák fejdelem is Szegeden volt az országgyűlésen. Brankovics György szerb deszpotnak, úgy Lázár fiának 1458. elején történt halála után, ennek özvegye Ilona, leányát Máriát Thomaskó István' fiának és örökösének nőül adván, a' vő' tanácsára Szerbiát a' szentszéknek hűbérül felajánlotta, hogy Mohamed ellen segédet nyerhessen. A' szentszék elfogadta az adományt, de az öreg Thomaskó tanácsosabbnak látta Szerbiát a' magyar koronától hűbérül kérni, 's e' czélból megjelent a' szegedi országgyűlésen. A' rendek kívánságához járultak, 's fiának Szendrőt és környékét, néki a' tartományt hűbérül adták.

A' szegedi országgyűlés' végzése 1459. januárius' [1459. 5.én keltek; nehány nappal később Gara László és társai a' németujvári erősségben gyűlést tartottak Mátyás' megbuktatására. A' gonosz párt majdnem kirekesztőleg ollyasokból állott, kiknek urodalmaik határosok voltak a' stájer földdel

25) Kaprinay, hist. dipl. I. k. 221. Kovachich, Vestigia Comit. 331. l. — Az átmenetel a' banderialis rendszertől a' zsoldosrendszerhez mindig szembeszököbbé válik, 's Mátyás ezen átmenetelt elvből akarta eszközölni. A' regni baro szó' értelme is fokonkint módosul. Eredetileg 's még Zsigmond' idejében is, nagy fekvő birtok, felmentettség a' megyei hatóság alól és báróság egyjelentésűek voltak.

1459

és Ausztriával, vagy a' Fridrik által kivált Vasban bitorolt erősségekkel, 's kik közül egynehány a' Cillyek' vagy a' császár' szolgálatában állott. Garán és Ujlakyn, a' czinkosok' vezértagjain 's az erdélyi püspökön kívül, még a' bazini és szentgyörgyi grófokat találjuk a' németujvári gyűldében; továbbá: Szécsy Jánost, Kanisay Lászlót és Miklóst, Vitovecz Jánost, Paumkircher Endre pozsonyi várnagyot, alsóhindvai Bánffy Pált, monyorókeréki Elderbach Bertót, Frangepán Mártont 's a' t. Mátyás, mihelyest mozgalmairól értesült, a' szükséges lépésekről gondoskodott. Levelet bocsátott Pius pápához, ki őt is azonképen mint a' keresztyénség' egyéb fejdelmeit a' szándéklott keresztes hadviselésről Mantuában vagy Udinében tanácskozendó gyűlésre meghívá, 's kit a' király követeinek megjelenendéséről, de egy úttal arról is tudósított: hogy a' magyar erő haladék nélkül fogna a' törökök ellen indulhatni, ha a' császár által fellázított pártosok őt és seregét a' birodalom' belsejében nem foglalkodtatnák. Ezen gonosz felekezet' merényleteinek hiúsítására a' fővebb hazafiak februárius' első felében Budán a' király körül gyülekeztek. Itt találjuk az esztergomi érseket, Szécsy Dénest, a' kalocsait, Várday Istvánt, 's velök még tíz főpapot; itt az ország' fő hivatalnokain kívül még tizenhét urat, kik februárius' 10.én egyenkint és öszvesen esküvel fogadták, hogy Mátyást királyuknak ismerik, 's hogy neki engedelmeskedni fognak, és őt mindenki ellen oltalmazni, tanácssal és öszves erővel, életök' és vagyonuk' feláldozásával is segíteni készek. Más részről Mátyás őket a' szenvedett kárnak bővséges pótlásáról, úgy arról biztosította, hogy azon esetre, „ha a' birodalom' egysége és szükségei úgy kívánván, eddigi jogaik módosítandók volnának, ez 'csak az ő tanácsukkal és megegyezésökkel történendik“. ²⁶⁾

²⁶⁾ Kovachich, Vest. Comit. 352. l. Kaprinay, hist. dipl. II. k. 245. 's kk. II.

Hét nappal később — februárius' 17.én — a' németujvári gyűlde oklevél által mindenkinek tudomására kívánta juttatni, hogy tagjai, számra huszonnégyen, Fridrik császárt, néhai László király' rokonát, az erényes és hatalmas férfiút, 's a' korona' hű örözőjét magyar királynak választották, és hogy a' császár kérelmeiket 's egyéb okokat is tekintetbe vévén, a' választást kegyelmesen elfogadta, és a' koronának felvételére késznek nyilatkozott, mi által őket 's az ország' öszves lakosságát módfelett megörvendeztette, 's miért neki hálát mondtak, és azontúl is mondani tartoznak, — még pedig annyival inkább, mivel a' császár' koronázása' alkal-mával őket 's az országot az ősi jogok' és szabadítékok' szentül tartásáról biztosítani fogja.²⁷⁾

Az oklevél' kiadását Fridrik' koronázása Székesfehérvárott fogta volna követni, — a' fehérvári polgárok már húzamosb idő óta Palota' urát, Ujlaky Miklóst védőjöknek és irányadójoknak ismerték, — de Mátyás' dandárai Nagy Simon' és Rozgonyi Miklós' vezérlete alatt a' császárnak utját állották, ki most Németújhelyben, nem Székesfehérvárott, 's nem az esztergomi, hanem a' salzburgi érsek által koronáztatott magyar királyul.²⁸⁾ Fridrik 1459. martius' 4. dikétől fogva — ez volt a' koronázás' napja — magát Magyarország' királyának czímezte, 's Graveneker Ulrik' vezérlete alatt ötezer ausztriaival növelte a' pártosok' erejét, kik Körmendnél Mátyás' dandárait megtámadták. A' jobb szárnyat Ujlaky Miklós vezérlette, a' balt Zsigmond szentgyörgyi gróf, közből az ausztriaiak fogtak helyet. A' szerencse kedvezni látszott nekik, 's Nagy Simon, kinek sorait Graveneker bomlásba hozta, már visszavonulót fuvatott, midőn a' tartaléksereg a' csatát

27) Ugyazaz, ugyan., 348. l. Kaprinay, hist. dipl. II. k. 249. l.

28) Gerardus de Roo, VI. Kaprinay, hung. diplom. II. k. 329. l. Bethlen Volfg. hist. I. 135. l. (Chmel, reg. 3679. szerint a' koronázást talán későbbre kellene tenni.)

megujította, 's az Ujlaky által rosszul támogatott ausztriaiakra vetvén magát, a' magyar zászlókhoz fűzte a' győzelmet. A' Graveneker' vasasai elől megfutamodott dandárok' hadnagyai Mátyás elébe léptek, és szigorú fenytéket kértek magokra és legénységökre. Mentsen Isten, volt a' fejdelem' válasza, a' szerencsétlenséget néha nyomban éri a' szerencse, 's ha eljárások volt a' veszedelem' oka, lesz még idő és alkalom bővségesen helyrehozni a' hibát.²⁹⁾

Kanisay László Hunyady János' egykori buzgó híve, odahagyta Fridrik' táborát, 's Miklós testvérével Mátyáshoz állott. Ezeknek közbenjárására történhetett, hogy Gara László, Ujlaky Miklós 's a' bazini grófok közül kettő, Zsigmond és János dandáraikkal Fridriktől meg' különváltak. Az ekkép tetemesen megfogyott császáriak a' stájer széleken, Nagy Simon és Zsigmond bazini gróf által újabban megverettek,³⁰⁾ 's miután a' pártos nagyok birtokaikba és jogaikba, Gara László nádori méltóságába is visszahelyeztettek, Fridrik hívek nélkül maradt az országban.

Pius pápa mind a' mellett, hogy Fridriket hajlamáról folyvást biztosította, mégis sükert ohajtott Mátyásnak, 's megértvén panaszát a' pártosok ellen, kik őt szándéklott törökországi hadviselésében gátolják, Carvajal Jánost felhatalmazta, mindazokat, kik Mátyást dicsőséges vállalatában háborgatják,

29) Arenpeck, Peznél, I. 1255. Bonfini, dec. III. l. 10. Engel fájla, hogy ezen csatának napját sem tudjuk bizonyossággal; ő azt több íróinkkal martiusba helyezi, úgy látszik; de miután Ujlaky Miklós martius' 25.én a' császár' fiát Maximiliánt Bécsben a' keresztvíz fölébe tartotta (ilyesekben állott ezen ember' nagysága; typusa egy egész fajtának), 's miután Fridrik' levele a' bécsiekhez, hogy őt három száz lovassal és öt száz gyaloggal a' magyarok ellen segítsék, csak martius' 29.éről kelt, valószínűbb, hogy aprilis' elején folyt le a' esata. V. ö. Mátyásnak 1459. aprilis' 14.én Budáról a' sárosiakhoz adott levelét (Katona, XIV. k. 227. l.), melly Engel' állításának, hogy Mátyás személyesen vezérelte a' tartaléksereget, ellenmondani látszik. Chmel, Regesta Frid. 3679. 3686.

30) Bonfini, dec. III. l. 10.

még a' királyokat is egyházi tilalom alá fogni. Később ugyan újabb rendelet ment a' szentszéki követhoz, hogy az egyház' átkát Fridrik és hivei ellen ne hirdesse, 's egyelőre csak fegyverszünetet ügyekezzen eszközölni a' hadviselő felek között; de ez nem annyira Fridrik iránti rokonszenvből, mint a' végett történt, mert Pius a' mantuai gyűlésben az egész világ' láttára mint arbiter akart fellépni császár és király között, 's ezáltal a' szentszék' hanyatló tekintélyén is segíteni. A' szentszék' ezen biráskodása, mint nem illetékes' helyébe a' versengő felek békéltetőül Podiebrad Györgyöt választották. A' császár mindent elkövetett, hogy a' cseh királyt magának és ügyének megnyerje.³¹⁾ Ha Podiebrad' segítségével Magyarország' királyává tette volna is válhatnék, késznek ígérkezett három évig az ország' jövedelmeiben a' csehhez osztozkodni, 's neki ama' három év' lefolyása után a' sóbányák' öszves jövedelmeit, vagy ezek helyett évenként hatvan ezer forintot halálaiglan díjúl juttatni³²⁾. Fridrik nem fogta volna Podiebradot illyes ajánlatokkal megkísérteni, ha némi fogamatukat nem remélheté vala; 's azon körülmény, hogy a' cseh király, mielőtt augusztus' 12.én fegyverszünetet szerzett, melly az ellenséges felek között 1459. augusztus' 24.dikétől 1460. június' 24.dikéig volt tartandó,³³⁾ szövetségre lépett a' császárral, nem maradhatott titok, és méltán gyanút olthatott

31) Kettejük közt igen bizodalmas viszony alakult. 1459. június' 15.én Podiebrad arra kötelezte magát, hogy a' császárt minden ügyeiben, kivált a' magyarokban támogatni fogja, (lásd a' cseh oklevelet, Chmelnél, Materialien, II. k. 175. l.) Egy hónappal később Fridrik ígérte, hogy a' cseh király' tanácsának meghallgatása nélkül semmibe sem avatkozik névszerint Magyarországbán sem; Chmel, Mat. II. k. 176. l. 'S most a' császár Brűnnbe ment, Podiebradnak a' cseh koronát hűbérül adta, Csehország 's a' cseh királyok' szabaditékait megerősítette, 's ígérte, hogy 1460. július' 25.dikén P'. rendelkezésére Mátyás ellen sereget küld Boroszlóba. (Chmel, Regesta, No. 3732.)

32) Chmel, Regesta, No. 3733, 3734.

33) Kaprinay, Hung. dipl. II. k. 341. l.

Mátyás' kebelébe ipa iránt, ki a' frígylevél' értelmében Fridriknek az egy pápa' kivételével mindenki ellen szövetségesévé³⁴⁾ lett. Illy viszonyok között Mátyás jogosítva volt működéseit a' császár ellen fegyverszünet közben is folytatni; 's november' elején Rozgonyi Sebestyénnek, szentmiklósi Pongrácz Jánosnak és társaiknak, kik Mátyás' elleneinek károsítására kezet fogtak, évnegyedenként négy ezer aranyat biztosított segéddíjúl, arra is kötelezván magát irányukban, hogy azon esetre, ha a' császárral békét köt, őket is a' békeoklevélbe foglalja.³⁵⁾

II. Pius e' közben Carvajal Jánost felhatalmazta, mindazokat indulgentiákkal ellátni, kik a' törökök ellen keresztet tűznek vállukra; és zsoldosok' gyűjtésére húsz ezer aranyat küldött néki. A' pápa september' 20.án Mantuában megnyitotta a' congressust, 's a' személyesen vagy követeik által jelenvolt fejdelmek a' keresztes háborút elhatározták, mellynek viselésére a' clerustól jövedelmeinek tizede, a' világiaktól jövedelmeik' harminczada, a' zsidóktól vagyonuk' huszada rendeltetett szedetni. A' sereg' fővezérévé Fridrik császár ne-
1460.] vezetett ki, 's 1460. januárius' 18.án Mátyás, tudósítván Bessarion bibornok' érkezendéséről, kinek tiszte leszen a' császár 's a' király között békét eszközölni, felhívatott a' pápa által: lépne egyességre Fridrikkel, 's emlékébe híván atyja' halhatatlan hírét-nevét, készülne a' keresztes háborúhoz: a' szentszék' hatalmas segédére számot tarthat.³⁶⁾ Az egyeség' eszközzésére a' taval kötött fegyverszünet' értelmében januárius' végén Podiebrad mint békéltető, 's Mátyás' és Fridrik' követeik Olmüczbe érkeztek. Carvajal János is ott volt, Mátyás' igényeit híven támogatva; de a' császári követek urok' makacsságát is képviselték, 's Podiebrad, a' kétes szereplő, az ügyet új tanácskozmány elébe hívta, melly május' 1.én

34) Kurz, Oest. unter K. Friedrich IV. I. k. 288. l.

35) Kovachich, Vest. Comit. 355. l.

36) Kaprinay, Hung. dipl. II. k. 383. l.

Prágában volt tartatandó. A' kitűzött határnapon Carvajalon kívül Bessarion bibornokot is Prágában találjuk, kit a' pápa a' szükséghez képest az egyház' minden fegyvereinek alkalmazására jogosított, hogy békét eszközölhessen. De a' szentszék' törekvései hajótörést szenvedtek Fridrik' követelésein, ki a' koronát csak száz ezer aranyért, és hat erősségnek — Soprony, Németujvár, Rohonc, Fraknó, Kabold és Szarvaskő — Ausztriára szállításaért akarta visszabocsátani. A' prágai nap' öszves eredménye a' fegyvernyugvásnak 1461. februárius' 2. dikáig terjesztésében állott. ³⁷⁾

E' közben a' délkeleti végeket új-új veszélyek fenyegették. Thomasevics István, atyja' halála után Szendrőt török kézre játszotta, ³⁸⁾ 's az ozmán hadi erő, melly Thomasevicsnek az egyre lázadó bojárok ellen oltalmat ígért, majdnem egész Szerbiát elfoglalta. Mátyás e' hírre Szilágyit magához rendelte Tiszavárkonyba, 's a' történetek' feledését kérve és ígérve, a' szerb széleken elnyúló erősségeket nagybátyjának gondjaira bízta. ³⁹⁾ Szilágyi Nándorfehérvárra sietett; Mátyás a' cseh rablók' kiirtását folytatta, kiket a' Fridrikkel közbenjött surlódások új merényletekre buzdítottak, 's kik Palóczy Lászlót, Czudar Simont és Rozgonyi Sebestyént váltig foglalkodtatták. Pata, Gyöngyös mellett, Sajóvár-Borsodban, a' várhegyi erősség Gümörben, Rima-Szécs, Osgyán, Salgóvár 's a' cseheknek még több fészkeik a' király' kezébe jutottak. Szilágyinak nem mosolygott a' szerencse. Midőn a' Szendrő irányában épült Keve' erősítése után Lábatlan Gergely' társaságában bolgár földön zsákmányt szedne, Pozazin-

37) Ugyanaz, ugyanott, 389. 's kk. II. Raynald az 1460. évhez. Joann. Gobelín, Comment. Pii II., I. V.

38) Gobelín, I. III. Timon, Epítome chron. 142. I. V. ő. azon kissé zagyva adatokkal, melyeket az 1458—9. diki török hadviselésről Szerbia 's Magyarország' délkeleti végei ellen Hammer, II. k. 29. 's kk. II. együvé gyűjtött.

39) Bonfini, dec. III, I. 10. V. ő. Katona, XIV. k. 336. 's kk. II.

nál mindketten a' Mikhaloghli testvérek', Ali és Szkender beg' kezébe estek és Konstantinápolyba küldettek. Mohamed' parancsára Szilágyi lenyakaztatott; Lábatlan Gergely, a' kegyeletos világosi várnagy, ki a' várnai ütközet' alkalmával török fogságba esett 's onnan szökés által kimenekült, most is nyájásabbnak tapasztalta a' végzetet: egy hatalmas török' közbenjárására életben maradt, és váltságdíj mellett szabadságát visszanyerte.⁴⁰⁾

II.

A' törökök' részéről fenyegetődző veszély, melyet a' mantuai congressus által hirdetett de fogantatása' përczében elholt keresztes hadviselés nem fog elháríthatni, kétszeresen kívánatosnak láttatta Mátyással, hogy legalább a' birodalom' éjszaki részeiben béke és közrend helyreálljon, 's a' koronának visszaszerzése által királysága mintegy törvényesítessék, mielőtt a' két év óta elhalasztott, de hova tovább elutasíthatlannak mutakozó török háború megnyilandott. E' végre Mátyás ujból Podiebradhoz közeledett, ki mihelyest a' cseh koronát Fridriktől hűbérül nyerte, a' császár iránti hűséges ragaszkodásnak tanusításával fokonykint felhagyott, és most mind Ausztriában mind a' német birodalomban a' császárral elégedetlen rendeket legyezgette, kikhez Mátyás is panaszlevelet irt, hogy a' keresztes hadak' fővezérévé választott császár készületet sem tesz ebbeli tisztének megfelelni.⁴¹⁾ Podiebrad' közbenjárására Giskra, Richnót és Sároست 1460. novemberben cseh biztosnak általadta, kinek kezében azok mindaddig maradjanak, míg a' Mátyás és Giskra közt fenforgott ügy vég-

40) Bonfini, d. IV. l. 1. Brassai felírás, Schwandtnernél, I. k. 886. l.

41) Müller, Reichstheatrum unter K. Friedr., Vorstell. 17.

kép elintézve leszen. December' 21. én a' magyar király Trencsénbe érkezett, honnan Podiebraddal, ki e' végre az 1461. diki év' első napjaiban Olmüczbe jött, értekeződésbe ereszkedvén, a' Prágában felejtett mennyasszonynak jegyajándékol Óbudát, Diosgyőrt, a' csepeli szigetet, szóval, Zsigmond király' Borbálájának özves hitbérét lekötötte, mihez a' kassai pénzverdéből még évenként hét ezer arany járuljon. A' hölgy 1461. május' 1. én Trencsénbe volt érkezendő, aztán tizennégy nap alatt a' házasság' egyházi szertartása fog következni.

Ily bizodalmas előzmények után az 1461. januárius' 7. én Olmüczben megnyílt gyűlés, ⁴²⁾ melly Podiebrad' elnöklete alatt Mátyás' 's a' császár' kölcsönös igényeinek újabb mérlegezésével foglalkodott, a' magyar követeknek teljes meghallgatást, és jogos követeléseiknek megismerést ígérhetett. De a' kibékítés ez' alkalommal Mátyás' részéről is csak színre kísértetett meg. Nem kibékülési javaslat, melly alól, ha méltányos alapon keletkezik, Fridrik különben is kibújt volna, hanem megújítása és általánosbitása a' hadviselésnek állott most mind' Podiebrad', mind Mátyás' szándékában. E' végre a' cseh király Albert ausztriai herczeggel, ki már húzamos idő óta meghasonlásban élt Fridrikkel, februárius' 18. án szövetségre lépett mindenki ellen, a' pápát 's a' császárt sem véve ki; és aprilis' 4. én Mátyás szintén Albert frígyesévé lett. ⁴³⁾

Fridrik megelőzte a' magyar királyt, mert Giszkrát még martius' 10. én magához pártoltatta, 's hadainak vezérletével megbizta. És a' sárosi gróf Albert herczeget Bécs' környékén megverte, de a' Tuln és Sanct-Pölten alá már korábban érkezett magyar lovasság a' császárt mégis békeajánlatra bírta. Fennmaradt Mátyásnak május' 28. án Budáról Alberthez adott

42) Kaprinay, II. k. 418. l.

43) Pray, Annal. III. k. 262. l. Chmel, Regesta Frid. CXXVII. Aprilis' 10. én Budán kötelező levél keletkezett: „quod nos Matthias rex in ducatu Stiriae ... et nos Albertus a. dux in ducatu Austriae exercituare debeamus“.

levele, melyben a' főherczeg felhívatik, venne részt az általa és Fridrik által úr' napjára kitűzött győri tanácskozmányban. A' folyvást Magyarországbán következő Carvajal' kérelmei és Podiebrad' kétszínűségének újabb jelenségei a' királyt alkudozásra hajlították, de a' tanácskozmánynak nem lehetett eredménye, mert még augusztusban is magyar segéd érkezett Alberthez. ⁴⁴⁾

Mátyás 1459. ben Ujlakyt azáltal vonta el Fridriktől, hogy a' jobbágyi viszonyokba roszul férkező dynastának kilátást nyitott Bosnia' királyi székéhez. De Thomasevics István bosnyák fejdelem, kit Mátyás minapi árulásaért megfenyíteni készült, az apostoli szék' oltalma alatt a' király' bocsánatát némi bizodalommal várhatta. Ujlaky, boszuságában újabb ármanyt forralt, 's miután Fridrik' élhétetlenségét már bő alkalma volt tapasztalnia, ez' egyszer Podiebraddal. A' cseh király' elsőszülötte, Viktorín, Ujlaky' látogatására jött, 's jegyet váltott ennek leányával, kit Podiebrad magához Prágába vitetett. A' szándék szembeszökő volt: Viktorínnak utat nyitni a' magyar királyi székhez, ⁴⁵⁾ mellyen Mátyást, mióta független eljárását szemlélé, némi aggodalommal látta a' cseh.

44) Lénárd, görzi gróf, Albert főherczeg' táborából, 1461. augusztus' 29. en János testvéreinek egyebek közt írja (Chmel, Materialien, II. k. 251. l.): „Auch lassen wir ewr lieb veldmár wissen, das der khunig von Hungarn hertzog Albrecht an nachstvergangen mitich geschikhet hat sicher gar wol gezewgts volkches zu rossen viertausend man oder mër vnd als bey zbeliff (zwölf) hundert fueszknecht, der haubtlewt sein der grossgraff vnd der Rynolt, vnd wann hertzog Albrecht will so will im der khunig von Hungarn selb personlich khömen mit czehentausent mann sich erpieten, auch die Hungarn gar wol ze thun als guet lewt.“

45) Relatio nuncii apostolici, Engelnél, Gesch. der Nebenländer des Ungr. Reichs, II. k. 14. l.: „li baroni hanno stimolato et non cessano di tentare il re di Boëmia, non ostante che sia suo suocero, che se 'l vuole tuorre l'impresa di venire a fare suo figliolo re, che gli vogliono dar ogni favore, persuadendo gli, che meglio et piu honor gli sara, che il figliolo fosse re, che la figliola reina questi contrarii sono primo Nicolao vayvoda....“ Kovachich, vest. Comit. 358. l. V. ö. Katona, XIV. k. 467. l.

A' király hírt vett a' cselszövők' váczí gyűléséről, 's ebben annál nagyobb veszélyt láthatott, mivel Podiebrad, ki ellen a' császár csak imént segítséget kért Vilmos szász hercegtől, a' hesseni tartománygróftól és a' schweizi cantonoktól, 's kire Albert brandenburgi határgrofot és württembergi Ulrikot is lázitotta, most hű szolgálatokra ajánlkozott a' császárnak, Albert főherceget augusztus' elején Fridrikkel kiengesztelni törekedett, ⁴⁶⁾ 's miután jutalmul a' katzenellenbogeni grófságra várandóságot nyert, september' 6.án a' császár és testvére között 1462. június' 24. dikeig tartó fegyvernugvást eszközölt, melybe a' magyar király is befoglaltatott, de melyet elbizakodásában a' cseh mintegy szabni látszott a' felekre. ⁴⁷⁾

Mátyás ekkor felső Magyarorszáiban táborozott a' csehek ellen, kikkel hadnagyai, Zápolya István ⁴⁸⁾ — az imént tárnokságra emeltetett Imre' testvére — és Upor László változó szerencsével küzdöttek. A' lengyel királytól nyert segéd és Giszkrának rögtöni visszaérkezése újabb merészségre gyúlasztván a' cseheket, Mátyás személyesen indult ellenök, 's october' 14.én Ljétvát ostromlotta. Ekkor juthattak tudomására az ellene forralt ármányok, ekkor ereszkedett újabb birodalmas alkudozásokba mind Fridrikkel mind Giszkrával.

Az 1462.diki év' elején Vitéz János, színre a' zá- ^{1462.}

46) Albert válaszul adta: hogy Mátyás magyar király' és Lajos bajor herceg' tudta nélkül semmibe sem ereszkedhetik, és szövetséges társait teljeshatalmu követek' küldésére felhívta. A' Lajos herceghez intézett felhívás a' bajor királyi levéltárban, l. Lichnowsky, Gesch. d. Hauses Habsburg, VII. k. Regesták, CCCXXVI. 580.

47) Kurz, Oest. unter Kaiser Friedrich IV. II. k. 224. l.

48) A' Zápolyák' nemzetségi neve „Deák“ volt; a' Zápolya név egyik jószáguktól Posegában ragadt reájok, hová a' tiszai vidékről szakadtak. Számos szláv és német név alatt tős gyökeres magyar nemzetség rejlik. Az Aporok' egyik ága Horvátországban „Laczkovics“ nevet nyert; Ujlakyt „Fristaczky“nak is neveztették; a' lindvai Bánffyakat „herzoge von Limbach vagy éppen von Lindau“ név alatt tisztelte a' nemzetség 's a' t.

grábi püspöki megye' ügyeiben Horvátországba indult, de innen, a' király' titkos utasításából Greczbe ment Fridrikhez. A' nagyvárad püspök Podiebrad' kétszinü politicáját, törekvéseit a' főhatalom után mind Magyarországon mind a' német birodalomban közelebről fejtegette, 's a' császár, ki már húzamosb idő óta veszedelmes és mindenre elszánt versenytársat sejdített a' cseh királyban, 's kit Jeromos cretai érsek, a' szentszéki követ — Carvajal és Bessarion még tavál indultak vissza Olaszországba, — békére, egyezkedésre hajlított, — a' császár ez' úttal némi őszinteséggel ereszkedett alkudozásba. Közte és Vitéz között következő pontokra nézve történt megállapodás:

I. Fraknó, Kabold, Kismarton, Kőszeg és Rohoncz, 's az urodalmak, mellyek ezen erősségekhez tartoznak, Fridrik' és egyenes águ utódai' birtokában maradjanak; egyházi viszonyaikra nézve mindazáltal továbbá is eddigi felsőségek alatt fogván állani ezen urodalmak, 's a' török' háború' terheinek viselésére azonképen mint az ország' többi részei lévén kötelezve. A' császár' halála után király és rendek jogosítvák, a' nevezett erősségeket és urodalmakat negyven ezer aranyért beváltani.

II. A' császár Magyarország' királyának czimével, mellyel eddigelé helyes és tisztes okoknál fogva élt volt,⁴⁹⁾ ezentúl is halálaiglan élhessen, 's az ország' rendei által szóval és írásban magyar királynak czimeztessék.

III. A' császár Mátyást fiául, Mátyás a' császárt atyjául fogadja, 's ezen bizodalmas viszonyhoz képest egymást mindenki ellen, ha az apostoli széket kifogjuk, védeni kötelesek.

IV. Fridrik, atyai hajlamának tanusítására a' szent koronát visszaadja, Sopronyt visszabocsátja, 's lemond minden jogairól, mellyekkel bír vagy birni vél ez' irányban.

49) „Bonis et honestis respectibus hucusque titulo et nomine regio regni Hungariae usus est“.

V. Ha a' magyar királyi szék megüresülne, azaz: ha Mátyás király nem hagyna maga után törvényes fiakat vagy unokákat, a' császárt vagy a' császárnak általa kijelelt fiát, vagy azt, kit halála után hátrahagy, 's ha több fiakat hagyna maga után, azt, kit az ország közülök választ, illeti a' főhatalom Magyarországon, 's az új fejdelem a' rendek által királylyá koronáztatik.⁵⁰⁾

VI. Mindkét részről közbocsánat hirdettetik.

Ezen pontokon kívül, melyek megerősítés végett az országgyűlés elébe voltak terjesztendők, még néhány titkos feltételben is egyeztek meg a' felek. Az egyik hatvan ezer aranyról szólott,⁵¹⁾ melyek Mátyás' részéről a' koronának kibocsátásaért Fridriknek díjul fizettetnek; egy másik biztosítékot nyújtott, hogy a' király Albert főherczeget ezentúl nem fogja a' császár ellen támogatni;⁵²⁾ — néhány történetíró

50) Felebb Fraknó és Kabold 's a. t. Fridrik' minden egyenes águ örököseire szállítatnak, „*Fridericus et heredes sui ab eo per rectam lineam descendentes .. possideant*; itt, hol a' korona' tovább szállásáról van szó, ezen általános kifejezés szintén fogott volna alkalmaztatni, ha szándék lett volna Fridrik' fiaira és unokáira, a' választási jog' közbenjövetele nélkül szállítani az országot. Lásd: Cziráky' *disquisitio hist. de modo consequendi summum imperium in Hungaria* című munkáját a' 107. lapon.

51) Tubero (Schwandtnernél, II. k.) és Bonfini szerint; — a' szentszéki követ' jelentése Engelnél, *Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs*, II. k. 15. l. nyolczvan ezer aranyra teszi a' díjt: „*Federico imperatore s' ha accordato con Mathias di dargli la corona del regno d' Ungaria et ha tolto 80,000 ducati*“. V. ö. Gerardus de Roo, I. VII.

52) Innen a' hímezés, melylyel Mátyás az 1462. diki év' elején Albert főherczegnek ír az alkudozás' eredményéről: „*Certos tractatum articulos attulit (Vitéz), quibus respondere et eos firmare aut infirmare, prout ab eo percepimus, non est nostrum, cum non personam nostram, ut dicunt, sed totius regni universitatem concernant: imo nec adhuc in specie ostensi sunt et publicati, sed in hac proxima generali omnium regnicolarum nostrorum congregatione, ob hoc ipsum praecipue advocata, sunt publicandi*.“ *Epistolae Matthiae Corvini, ad pontifices, imperatores, reges, principes et alios viros illustres*, I. r. 112. l.

még egy harmadik feltételt is említ: hogy Mátyás a' nyavalyás Katalin' halála után, ki őt előreláthatólag nem fogja magzatokkal megajándékozni, házasságra másod ízben ne lépessen. ⁵³⁾

A' foganatos alkudozások' hírére az ország' több dynastái, kik eddig még távol tartották magokat Mátyástól, névszerint György és László bazini grófok is, hódolatukat bejelentették; és Zápolya István' szerencsésebb működése a' felföldön Giszkrát is arra intette, hogy időmulasztás nélkül ügyét a' királylyal elintézzze. Írásban kinyilatkoztatta, hogy miután László király meghalt, kinek ő eskütt híve volt, nem látja okát, miért késsék a' nemzet' választottától hódolatát megvonni. Mátyás a' hatalmas ember' közeledésének becsét érezvén, hízogő megkülönböztetéssel fogadta nyilatkozását, 's biztosai által magához kérte. A' cseh nem késett azon erősségek' atadásával, mellyek még kezében voltak, 's huszonöt ezer aranyat 's a' lippai és solymosi urodalmakat nyerte jutalmul. Legénységének nagyobb részét is zsoldjába vette a' király, alapos reménynyel, hogy a' húsz év óta csatához edzett hadak azonképen mint vezérok lényeges szolgálatot fognak tehetni a' törökök ellen. Az öreg úr Országħ János' leányával lépett házasságra, 's halálaiglan hű maradt Mátyáshoz. ⁵⁴⁾

53) Cureus, Annal. Siles. az 1463. évhez. Belcarius, Comment. rerum gallic. ab anno 1462. ad annum 1580. L. X. n. 21.

54) Bonfini, d. III. l. 10. Katona, XIV. k. 514. l. A' cseh rablók' többi hadnagyai, Bartos, Berthal, Kórbel, Zelenka és a' hozzájuk állott lengyel Komorovski — Thalafuz már korábban kiszalasztott az országból — szintén alávetették magokat, 's ezzel a' felső megyékben vége szakadt a' cseh világnak, azon folytonos rablási járatoknak, mellyek a' töröknél is inkább károsították az országot. A' pápai követ' többször idézett jelentése ötrendbeli nagyobb csatáról teszen szót, mellyekben Mátyás' hadai diadalmaskodtak felettök: „Drizzo il suo esercito contra di loro et in campo ordinato fece cinque battaglie con loro, nelle quale sempre fu vittorioso, et li fracasso per modo que si ridussero nelle fortezze, le quali tutti il re et per forza et parte con acordo conquisto ... et cosi fu francata quella patria, che fu gran si-

Aprilis' vége felé Budán megnyílt az országgyűlés, kivált a' Fridrikkel kötött szerződés' megerősítésére, — egyike azon országgyűléseknek, melyekre az öszves nemesség fejenként volt hivatalos, 's minőket Mátyás ritkán hívott együvé. A' királyi tanács közlötte a' rendekkel a' Vitéz által Greczből hozott szerződési pontokat, mennyiben ezek nyilvánosság elébe valóknak látszottak, ⁵⁵⁾ 's a' rendek készséggel járultak hozzájuk; a' keservesen nélkülözött szent koronának visszanyerése, ezen tetteles megismerése az ország' függetlenségének, elégséges pótlék volt szemökben a' többi, részben csak feltételes engedményért; azon pont, melly Katalin' halála után Mátyásnak a' másodszori házasságot tiltá, nem terjesztett elejökbe. A' koronáért fizetendő váltságdíj sem iktatott a' szerződési oklevélbe, de miután a' királyi kincstár' rendes jövedelmei ez öszlet' fizetésére elégtelenek voltak, országos segélyre volt szükség, mi a' szerződés' ezen ágózatát nyilvánosságra hozta. Az urak közül külön mindenik jövedelmeinek arányában segélyt ígért; a' nemesség a' korona' visszaváltására 's az ország' oltalmára fejenként egyegy arany' fizetésére ajánlkozott, 's köteleztetett országszerte. ⁵⁶⁾ A' vá-

curta del reame, perche ogni volta, che Ongari facevano esercito contra Turchi, bisognava che ne facessero anco un' altro contra questi Boemi."

55) Rex, praelatique et barones communicaverunt ea cum communitate regni, quantum opus fuit.

56) Ezt Mátyásnak 1462. feria proxima post festum ascensionis domini kelt levele világosan említi; az országgyűlés' végzéseiről szóló decretum hallgat róla, Bartal szerint azért, mert „nihil majores curabant magis, quam ne publicis legum tabulis publica subsidii hujusmodi exstaret memoria“. — Erdély is felhívott, magát a' hazafiúi célra felajánlott adóban részesíteni; a' három nemzet' szövetsége óta, t. i., Erdély önmaga vetette magára az adót, még pedig nem a' vajda' elnöklete alatt tartott közös gyűlésben, hanem külön nemzeti gyűldékben, a' magyarok Tordán, a' székelyek Vásárhelyen, a' szászok Szebenben tárgyalván a' királyi biztosok által előadott ügyet. V. ö. Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, III. k. 10. l.

rosokra, melyek ezen országgyűlésen nem voltak képviselve, 's melyekre, követeik' távollétében, a' rendek adóosztalékot nem róhattak vagy róni nem akartak, — a' királyi tanács vetette ki jelentékenységek' arányában az adót; például az akkor dúsgazdag Bártfát említhetjük, melynek községe kétezer aranyat fizetett. ⁵⁷⁾ Ragúza szintén felhívatott hűségét ez úton is tanusítani, 's jutalmul vagy ösztönzőül két szabadítékot nyert, melyeknek egyike a' városi tanács' elnökét, rettore-jét archirettore címmel diszesítette, másika felhatalmazta a' várost, hogy veres viasszal pecsételhessen. A' király elhalmozta magasztalásokkal Raguzát, mely Dalmatiában egymaga még némi függőségben volt a' magyar koronától, 's mely hűségének tanusítására a' horvát bán' hadainak egy részét csak imént fegyverekkel látta el a' széleken rabló törökök ellen. ⁵⁸⁾

A' bosniai király' követei is készeknek nyilatkoztak urok' hűségét a' koronához pénzbeli segélylyel nyilvánítani; mire május' 9.én Thomasevics Istvánt kegyelmébe fogadta az országgyűlés, 's királyi méltóságában megerősítette, feltételül szabatkván: hogy a' magyar király' felsőbbségét megismerje, erősségeit magyar őrségnek megnyissa, 's hogy a' Mohameddel kötött szövetségtől végkép elálljon. ⁵⁹⁾ Ujlaky még az országgyűlés előtt horvát bánnak neveztetett ki, a' jelentkezett és eltűnt bosnyák királyi pálczának feledésbe merítésére; Garát már nem kellett engesztelni, ő röviddel nádori tisztebe visszaiktatása után meghalálozott.

Az országgyűlés' többi végzései rendelik, hogy a' közbiztosság' fentartására czégéres bűntevők törvényszüneti időben

57) Wagner, Diplom. Sáros. 123. l.

58) Epist. Matthiae Corv. I. r. 110. l. Kovachich, formulae solennes styli, 550. l. Engel, Gesch. des Freystaates Ragusa, 181. l.

59) Epist. Matthiae Corv. I. r. 70. l.

is perbefogathassanak; a' hűtlenség' vétkét boszuló eljárást szabályozzák; és az egyházi törvényszékek' körének tüzetes meghatározásával foglalkodnak. — A' húsz napig tartott országgyűlés' valamennyi intézkedései bizodalmat tanusítanak az ifju fejdelem iránt, 's a' királyi hatalom' megerősödésére mutatnak. 60)

Mátyás most Szegedre indult, hová a' királyi dandárokat is rendelte: a' törökök berohanással fenyegették a' Szerémséget. Wesszen László követül ment Velenczébe, Ferrarába, Flórenczbe, Rómába, segélyt szorgalmazni a' törökök ellen, 61) pénzsegélyt, mellyen zsoldosokat gyűjthessen a' király. Augusztus' 10.én még Szegeden volt Mátyás; röviddel utóbb vehette a' hírt, hogy a' törökök Oláhországba nyomultak. Az oláhok felett ekkor már hat év óta IV. Vlad, Drakul' fia országolt, példátlan kegyetlenséggel, miért népe őt Csepelpusnak, azaz: hóhérnak, a' törökök Kaszikli vodának, azaz: karóvajdának czímezték. Kegyetlenségét az eszeveszett a' magyarokkal is éreztette; négyszáz magyart és szász, kiket ügyeik Oláhországba vittek, csűrbe záratott, 's felgyújtván a' csürt, mindnyáját lángba ölte. A' Bárczaságot 's Fogarasföldét több ízben pusztította, 's a' foglyokat karóra huzatta. De midőn Mátyás' hatalmának szilárdulását látná, hódolatát bemutatta, 's a' lefolyt országgyűlésen követei urok' készségét bejelentették, szövetségben Mátyással a' törökök ellen támadólag fellépni. 'S az oláh csakugyan százezer főre menő sereggel, ha a' török írónak hitelt adhatni, Bolgárországra tört, de Mohamed száz ötven ezer emberrel boszút vett rajta, 's midőn a' tartomány' pusztítása után seregének nagyobb részével visszavonult belőle, kegyenczét, Radult, Vlad' öcscsét válogatott hadakkal hátrahagyta. Az oláhság, kifárasztva Vlad' kegyet-

60) Corpus juris hung. I. k. 215. l.

61) Epist. Matthiae Corv. I. r. 74. l. Katona, XIV. k. 553. l. Az utasítás a' király' diplomatiái ügyességének fényes tanúsága.

lenségei által, Radul körül gyülekezett, 's a' karóvajda Erdélyben keresett menedéket. Mátyás szeptember 17-én Tordán volt, olly szándékkal, úgy látszik, hogy Vladot a' vajdaságba visszahelyezze, de Radul és bojárai siettek a' királynak hűségöket nagy alázattal felajánlani, mihez a' Bárczaság' és Fogarasföld' lakosságának panaszai Vlad' eszelős dühe ellen is járulván, Radul megerősítetett a' vajdaságban, 's Vlad Budára kísértetett és fogságra vettetett. ⁶²⁾

Mátyás még az oláh ügyek' elintézésével foglalkodott, midőn Alibeg' hadai a' Száván átkeltek, 's Kölpént és Szentdemetert elhamvasztották. Tizenhét ezer foglyot magok előt hajtvá, a' kifosztott Szerémséget meg' büntetlenül odahagyni készültek; de Futaknál a' Rozgonyi testvérek fogadták őket, 's megszabadítván a' foglyokat, véres csatában — négy ezer török maradt a' csatamezőn — a' zsákmányt visszafoglalták. ⁶³⁾

A' Budára visszaérkezett fejdelem kettős buzgalommal folytatta készülleteit a' törökök ellen. A' zsoldjába fogadott cseh kalózból gyalog csapatokat képezett, melyeknek eddigelé nagy szükében volt, a' furkosokkal felkészített pórság ^{1463.]} csak silány pótlékul szolgálván. György pécsi prepostot és Márk knini püspököt követekül Olaszországba küldötte, amazt hogy a' pápát ígéreteire emlékeztesse, emezt, hogy Velenczét hadi sereg' kiállítására, közös hadviselésre a' szárazon birja, miután a' tengeren tett kísérletek semmi eredményt sem voltak képesek előmutatni. ⁶⁴⁾ Erdélyben János bazini gróf által, kit nem régiben a' vajdasággal megbízott, gyűlést tartatott, mellyen az egymással 1459. ben még szorosabb szövet-

62) Bonfini, d. III. l. 10: Draculam in Transsilvania cepit, alium vero Draculam a turca in provincia praefectum praeter omnium opinionem approbavit. Chaleocondylas, IX. Ducas, XLV. A' török források Hammernél. V. ö. Engel, Gesch. der Nebenländer d. ungr. Reichs, IV. B. 1. Abth. 76. l. és 174. l.

63) Bonfini, d. III. l. 10. Cromer, hist. pol. XXVII.

64) Epist. Matthiae Corv. l. r. 119 és 141. ll.

ségre lépett három nemzet' hadi kötelezettsége újból szabályoztatott. E' szerint valahányszor közfelkelés rendeltetik — 's a' kívülről fenyegető nagyobb veszedelem ilyennek hirdetésére jogosítja a' királyt, — az öszves nemesség 's az öszves jobbágyság tartozik felkelni, amabból mindazáltal egy negyed, emebből egy ötöd az ország' oltalmára honn maradhatván. A' nemesek közül az aggastyánok és kórságosok 's az özvegy nők helyettesek által tartoztak „az ország' oltalmához járulni“. A' székelyek régi szokás szerint öszvességök' két harmadával növelték a' sereget, mellynek vezére az egyik vajda volt, 's melly csak a' birodalom' határain belül tartozott hadat viselni, saját elhatározásától függvén, akarja-e, nem-e a' vajdát a' végeken túl követni. Tüzetes sereglajstrom' készítésére a' népesség összeíratni rendeltetett, 's összeírás' alkalmával a' lajstromzottak' lovai és fegyverei szemügyre vétettek. Azokra, kik magokat a' hozott törvénynek ellenszegeznek, büntetésül halál szabotott 's öszves jószágaik' elkobzása, amaz karddal vagy kötéllel, a' felbojtón tüzes vassal fogván végrehajtatni. ⁶⁵⁾

III.

Mohamed 1463. tavasszal Bosniára tört, mellynek fejdelme Tomasevics István a' szultán' követeit, kik a' szokott harácsot tőle követelték, fogságra vetette. Száz ötven ezer ozmán, a' Morava' partjain táborozva, nemcsak Bosniát hanem a' Szerémséget is újból fenyegette. Mátyás, ⁶⁶⁾ Pongrácz Jánost, Erdély' egyik vajdáját az al-Dunához küldé, 's időnyerésül színre békealkudozásba ereszkedett az ozmánokkal. ⁶⁷⁾

65) Constitutiones exercitiales universitatis trium nationum transsylv. Kovachichnál, Scriptores rerum hung. minores, II. k. 384. l.

66) Epist. Matthiae Corv. I. r. 128. l.

67) Ugyanott, I. k. 145. l.

Májusban Báttánál ütött táborn, hogy a' szükséghez képest Pongrácz Jánost 's a' Szokolyakat, kik a' Temesvárig száguldozott török előcsapatot viasszaszoríták, öszves erővel támogathassa. Már előbb — martius' végén — országgyűlést tartott Tolnán. A' rendek hét biztost választottak, kik a' koronát Fridriktől általvegyék, 's a' törökök ellen országos se-reget küldtek, ⁶⁸⁾ melly Kispéterváradján pünkösdtájban volt összegyűlendő, hogy három hónapig szolgáljon. ⁶⁹⁾ Hijába nézett ki Mátyás ez' alkalommal is a' pápai segéd után, 's boszuságában követét viisszahívta Rómából, meghagyván neki, miszerint távozásakor Pius pápát komolyan figyelmeztesse, hogy a' közönösség, melylyel a' keresztyén fejdelmek, a' man-tuai gyűlés' végzéseinek csúfjára, ez' ügy iránt viseltetnek,

68) A' törvény személyes felkelést rendelt, 's a' melly nemesnek tíz — húsz jobbágya volt, az egy lovas, a' mellyiknek húsz — harmincz jobbágya volt, az két lovas, és így tovább tartozott magával hozni. Az egyházi és világi urak tíztíz jobbágytelek után egyegy lovas', a' főpapok azonfelül tízeideik után szabott zászlaik' kiállítására köteleztettek. A' ki-rály' népeinek számát is minél nagyobb-nak ohajtották a' rendek. A' nemes, ha száz jobbágya volt, pánczélosan, nyaklóval, sisakkal, mellvassal, pajzs-szal és lánc-sával tartozott megjelenni, 's két emberét hasonló fegy-verzetben — csak mellvas nélkül — magával hozni.

69) Kovachich (ifj) Monumenta vet. legislationis hungaricae. I. 56. Az 1463. diki országgyűlésen erdélyi követek is voltak jelen, még pedig nem egyes megyék, hanem Erdély' valamennyi megyéi által együtt választott követek (Bartal, III. k. 197. l.). A' gyűlés' eloslása után Mátyás ekkép irt az erdélyiekhez: „Intelligetis cum ex nunciis vestris ad vos redeuntibus, tum praecipue ex m. Joanne Gróf (János, sz. györgyi és bazini gróf) vajvoda nostro earum rerum ordinem, quae modo in hac generali ... congregatione dispositae sunt. Quae quidem res quoniam non ad aliquam diminutionem libertatis communis, sed potius ad conservationem ejus tendunt, fidelitates vestras attentissime requirimus, et eisdem nihilominus firmissimo nostro regio jubemus sub edicto, quatenus et vos praefatam dispositionem libenter amplecti, et eidem per omnia obtemperare nullatenus recusetis. Nam quum membrum hujus regni sitis et legibus ejus vivatis, conveniens est, ut quascumque capituli vestri ordinationes praesertim tales obedienter acceptetis, nec soli grave putetis id, quod omnes ceteros subire non piguit“. A' nagy férfiú' lörekvései birodalmát egygyé alkotni hatalmasan sietteték az 1467. diki lázadást Erdélyben.

mentségül szolgáland a' királynak, ha ez csak saját érdekében fog háborút viselni és békét kötni. 70)

Mohamed június' 19.én a' Krajovának bal partján fekvő ocsaki erősséget bevette, 's innen Jajeza alá ment, honnan István fejdelem, az ozmán sereg közeledésének hírére, tizenharom éves öcsésével a' klúcsi erősségbe vonult. A' magokra hagyott jajezaiak készséggel hódoltak a' szultánnak, ki a' városba erős őrséget vetvén, az előkelőbb ifjakat kezesekül és undok kéjeszközökül táborába szállítá. E' közben Mahmud nagyvezér Klucsot ostromlotta. István négy nap mulva megadta magát, olly feltétel alatt, hogy ő és kísérei kárát ne lássák. Hetven erősített helység követte Jajeza' és Klucs' példáját. Egész Bosnia Mohamed' kezében volt, ki ennek néhai fejdelmével most azonképen bánt, mint két évvel korábban a' trapezunti császárral: kivégeztette. Azon körülményt, hogy a' nagyvezér írásban fogadta Thomasevics' életének kimélését, egy persa tudós, ki a' szultánt Bosniába kísérte, utból igazította. Ali Besztami — ez volt a' nagytudományu seikhnek neve — bébizonyította, hogy a' hitetlennek adott ígéretet nem kell megtartani, 's kezébe fogván a' hóhérpallost, maga ütötte le István' fejét nyakáról. 71)

Mátyás Budán volt, mikor az utolsó bosnyák fejdelem, a' magyar koronának — mint annyi elődei, — kéteshitű bérese, tönkre jutott. A' Fridrikkel még folyton folyt alku-
dozások Budára hívták a' királyt. Az országgyűlési biztosok: Várday István kalocsai érsek, Vitéz János nagyvárad
püspök, Ujlaky Miklós horvát bán, Palóczy László ország-
bíró, Zápolya Imre főtárnok és az ország' felső részeinek

70) Epist. Matthiae Corv. I. k. 149. l.

71) Bonfini, d. III. l. 10. Istvánffy, l. V. Chalcocondylas, X. A' török források Hammernél, Gesch. d. osman. Reiches, II. k. 74. l. V. ö. Engel, Gesch. der Nebenl. des ungr. Reichs, III. k. 423. l.

kapitánya három ezer lovassal június' közepe felé Németúj-hely alá érkeztek a' korona' átvételére; de Fridrik vonakodott annyi fegyverest a' mindig hű erősségbe bocsátani, 's így csak Vitéz János és vele kétszáz lovas ment be a' városba, a' többiek a' szomszéd Sopronyban szállottak meg.⁷²⁾ Fridrik örömet kibúvott volna a' már régebben felvállalt kötelezettség alól, 's a' kilátást, melly néki a' magyar királyságra nyílt, kissé határozatlannak találta; de más részről azon körülmény, hogy ügyei Ausztriában rosszabbul állottak mint valaha, mégis erőt vett makacsságán, 's a' szentszéki követek', Domo-kos torcelloi püspök' és Rudolf freisingeni prepost' közbenjárására és sürgetéseire a' szerződési oklevelek július' 19.én elvégre kicseréltettek.⁷³⁾ Öt nappal később, lefizettetvén a' hatvan ezer arany, a' szent korona a' magyar biztosok' kezében volt, 's miután három napig a' Sopronyba sereglett hazafiak' kegyeletes tiszteletének tárgyul szolgált, a' népnek örömszaja közt a' budai várba érkezett.

Mátyás Budáról, hol a' szerződést július' 26.án megerősítette, az al-Dunához sietett. Mohamed a' bosnyák fejdelem' kivégeztetése után Minnetbeget a' tartomány' szandzsákjává nevezte, Alibeget Szerbiából válogatott hadakkal újból a' Szá-ván általküldte, 's ő maga Konstantinápolyba visszament. Ali

72) Bonfini, d. III. l. 10.

73) Az oklevelek, 's azoknak megerősítése a' király, a' szentszéki követség és a' pápa által Kollárnál Auctarium diplomaticum ad historiam Ursini Velii de bello pannonico, 204. l. A' koronának visszaszerzése körül nagy érdemei voltak szalónoki Paumkircher Endrének pozsonyi grófnak, kit 1459. ben Fridrik' párt-hívei között láttunk, 's kinek a' király, későbbi érdemeiért jutalmul Császár-várt Varasd megyében „simul eum oppido Glantz (?) ac tributo in eodem exigi solito, nec non possessionibus tredecim et aliis ad id pertinentibus“ adományozta. A' Paumkircher' bevezetését és beiktatását elrendelő oklevél szintén július' 19.én kelt Sopronyban, de innen nem következik, hogy Mátyás személyesen Sopronyban lett volna. A' greczi Joanneumban őrzött oklevelet közzétette Majláth, Gesch. der Magyaren, III. k. 202. l.

még Szerémbe táborozott, midőn a' király őt meglepte, 's foglyait és zsákmányát elszedvén, a' folyamon átszalasztotta. A' magyar lovasság Szendrőig száguldozott, a' nélkül hogy ellenállást találta. 74) Mátyás Péterváradra ment, hol szeptember' 12.én szövetségre lépett Velenczével. A' signoria már tavasz óta hadat viselt az ozmánokkal, huszonöt gályája és tizenkét nagyobb hajója Morea' hosszában czirkázott; most újból negyven gályát 's alkalmas hadi legénységet küld a' Peloponnesusba, Mátyás Bosniába nyomul. A' szövetséges hatalmasságok egymás' tudta nélkül nem kötnek békét, nem lépnek fegyverszünetre a' törökkel. 75)

A' magyar hadak' része Zápolya Imre' vezérlete alatt, része a' királylyal lépett bosnyák földre: Jajczánál szeptember' végén az öszves sereg egyesült. October' 1.én kivívatott a' város, 's a' török őrség' nagyobb része felkonczoltatott. Harambeg a' maradékkal a' belsővárba nyomult. A' Hervoja által épített-erősség, kivált téli időben bevehetlennek tartatott. Az ostrom két hónapnál tovább elhúzódott; de Mátyás ébren tartotta a' lelket hadaiban, 's berendi Bak Gáspár, utóbb szepesi prepost, most a' tűzérek' vezére, ernyedetlenül küldöztette a' gömböket az erősség' falaira. 76) Harambeg végre késznek ígérkezett, a' várat általadni, ha az őrséggel 's a' hadi felszereléssel szabadon távozhatik. Vár és őrség, mindkettő fog hatalmunkba kerülni, — hangzott a' király' szájából a' válasz, — kísérlé meg, ha úgy tetszik, 's folytasd az ellenállást. A' kísérlet elmaradt; december' 25.én Harambeg a' várat általadta, 's a' négy száz főre olvadt őrséggel a' király' kegyelméhez folyamodott. 77)

74) Epist. Matthiae Corv. I.r. 161.l.

75) Pray, Annales, III.k. 300.l. Katona, XIV.k. 649.l.

76) Katona, XV.k. 462.l.

77) Bonfini szerint ugyan december' 16.án adta meg magát az erősség, de Fesslerrel mi is Czezinge János, Magyarország' egykoru kuszorús költőjére utalunk, ki világos szavakkal mondja, hogy

A' három hónapig tartott vívás alatt, 's a' vár' bevétele után még hatvan város és erősség — majdnem egész Bosnia — a' magyar királynak hódolt. Hadaink szövetségeseket találtak a' ferenczesekben, kik a' bosnyák pórokat lázadásra birták a' török hadnagyok ellen; 78) 's Kossaries Vladiszláv bosnyák zászlósban, kit Mátyás jutalmul az országnagyok közé sorozott, tőle, mint a' magyar korona' hűbéresétől hadi szolgálatot követelvén, személyest, ha a' király vagy országnagy vezérli a' sereget, hadnagy által, ha a' sereg' vezére nem a' bárók' osztályából való. 79)

1464.] Az 1464. diki év' első napjaiban Mátyást Szerémnek Dombró nevü mezővárosában találjuk; Zápolya Imre és Székely János vránai perjel Bosniában maradtak, amaz a' tartomány' kormányzójául, emez jajezai várnagyúl. Dombróról követeket küldött a' király Lengyelországba, kik panaszt emeljenek, hogy a' magyar földről kiszorított cseh rablók a' lengyel király' oltalma alatt Nowtargban tanyát üthettek, honnan fosztás végett a' Szepességet meg-meglátogatják; Dombróról januárius' 28.án országgyűlést hirdetett Székesfehérvárra, hol husvét' hetében az ország' szent koronáját, „mellyben mintegy az öszves királyi méltóság székel”, magára vegye. 80) Februárius' közepe felé a' diadalmas fejdelem Budára érkezett; röviddel utóbb hitvese Katalin aszlázban meghalálozott.

Bosniának hódítása Mátyás' elleneit megdöbbsenté, 's Europa' udvarainak figyelmét az ifju hősre fordítá. Követeik Budára érkeztek szerencsét kívánni 's a' koronázási ünnepélyt jelenlétökkel diszesíteni. Franciaországban két év óta XI. Lajos

karácson' napján nyitlak meg Jajeza' kapui a' vivók előtt: Venerat alma dies, peperit qua virgo salutem, Nuncius optatae deditionis adest. L. Istvánffy is, II. könyv.

78) Wadding, Annales ord. minorum, XIII. k. 405. l.

79) Kalona, XIV. k. 657. l.

80) Kalona, XIV. k. 675 l. Ezen országgyűlésre a' városok is voltak hivatalosok.

országolt, ki azalatt míg otthonn a' nemesség' daczát, a' hübéesség' szabadítékait megtörte, nemcsak a' szomszéd hatalmasságok', hanem öszves Europa' mozgalmait is éber szemekkel kísérte, 's befolyásának öregbitésére a' külföld' alkudozásai ba is örömet avatkozott. Követei Prágán át vették útjokat Budára, 's Mátyás azonnal észrevette, hogy a' francia király színre fegyveres szövetekezést akar eszközteni önmaga, Podiebrad és Mátyás között a' törökök ellen, melyhez majdan a' többi europai fejedelmek is csatlakozni fognak; de valósággal közvetítő akar lenni közte és Podiebrad között, ki mindig élesebb ellentétbe jött a' szentszékkal, 's ki miután a' pápa' követét, Fantinus de Vallét, fogságra vetette, szövetségest keresett Mátyásban a' sz. szék ellen, ha ennek nehezitelését le nem fegyverkezhethné.

A' király, elégedetlenségét jelenté ki a' követeknek, hogy Podiebrad urokkal a' magyar király' nevében is látszik alkudozni, a' nélkül hogy arra jogosítva volna. Ő, a' király, ugyan veje Podiebradnak, de országa önnálló ország, mellynek saját tanácsa és saját céljai vannak, 's mellynek fejdelme a' nemzet' külön érdekeit tartozik tekintetbe venni. Lajos' barátságának egész becsét érzi a' király, de szorosabb szövetségre csak Velence' 's a' pápa' és a' császár előleges értesítése után léphetne vele, úgy kívánván ezt viszonyai az érintett hatalmasságokkal. Egyébiránt különös, hogy őt olyvalamire felhívják, mit már régóta teszen. Hiszen ő már háborúban áll a' törökkel, hadat visel ellene egész erővel, az ország' öszves jövedelmeit e' célra szenteli. 'S a' fejedelmek csalódnak, ha úgy vélekszenek, hogy a' magyar nemzet csak saját magáért nem az öszves keresztyénségért fogott fegyvert; az ország' határszéleinek biztosítását szerződés által rég lehetett volna megvásárlani. Kövesse tehát a' magyarok' példáját Europa; 's a' hívságos alkudozásokat és szövetekezeseket váltsa fel valaha tettelegesen fellépés.

A' franczia király' tanácsát — folytatja a' magyar kan-
cellár — mennyiben a' pártosok' kegyelembé fogadását illeti,
urunk rég végrehajtotta; egyetlen egy ellenén sem állott bo-
szút. Magyarországon a' felségsértők ellen is a' törvény'
rende szerint szokás eljárni; a' király egy magyart sem üzött
ki hazájából. Uratok helyesen és bölcsen cselekszik, hogy
nem ád hitelt azon német fejedelmeknek, kik a' királyt és aty-
ját rágalmazták, 's jogát a' koronához kétségbe vonván, azt
mások', talán önmagok' számára követelik. Mit a' gonoszság
a' király' atyjáról terjesztett, az, mint különben is valószí-
nűtlen, a' körülmények' tekintetbe vétele után épen lehetet-
lennek ismerzik. Urunk elfogadta a' királyságot, mert az
országának joga volt a' fejedelmi törzsök' kimulása után őt
választásával megtsisztelni.

A' franczia király nem osztzkodik a' német válaszló
fejedelmek', névszerint Podiebrad' nézetében, kik az egyházi
szakadást új zsinat' egybehívása által akarnák orvosolni, —
ez is mutatja uratok' bölcsességét. A' zsinat' egybehívása a'
pápát illeti; 's a' multból tanulhatni, hogy jelenleg is csak
új zavarok és új szakadások fognának a' zsinat' következményei lenni.

A' követek az özvegy királynak nőt is ajánlottak, talán
Podiebrad' valamely rokonát, mert a' cseh tudván, hogy Albert
ausztriai főherczegnek imént közbenjött halála a' császárt el-
bizakodottá fogja tenni, minél szorosabb viszonyra ügyeke-
zett lépni Mátyással. Az illendőség tiltja urunknak — volt a'
válasz — hogy máris újabb házasságról gondolkozzék. —⁸¹⁾

Ezen pontokból kiviláglik, milly gonddal és milly finom-
sággal ügyekezett a' király mindent magától eltávolítani, mi
a' szentszéket ellene lázíthatná. Midőn Podiebrad őt meg-
kereste: lenne közbenjáró közte és a' pápa között, késznek

81) Epist. Matthiae Corv. 1.r. 129.1.

nyilatkozott e' tiszt' felvállalására, „mert érzé — ezek a' király' szavai — a' tárgy' roppant fontosságát, és sejdíté a' meghasonlás' gyászos következményeit mindkét részre nézve“. De midőn a' francia követek' közleményéből észrevette, hogy a' cseh kéz alatt ármányt sző a' pápa ellen, hogy új zsina-tot akar ellene együvé gyűjteni, ovakodott a' közbenjárással, mellynek foganatlanságát előre láthatta, ildomatlanul sietni, 's gyanúra okot szolgáltatni Rómának, melly őt első valamennyi hatalmasságok között királynak ismerte, 's melly a' gyengék' szemében királylyá választatását mintegy törvényesítette.

A' király, a' hazafiak úgy tudták, hogy a' törvényesség a' koronázásban rejlik. 'S ez' okon Katalin' halála sem halasztatá el Mátyással az ünnepélyt, a' király' 's a' nemzet' eljegyzésének nagy napját. 1464. martius' 29.én Szécsy Dénes, Esztergom' agg érseke Mátyást a' fehérvári székes egyházban Magyarország' királyául koronázta.⁸²⁾ Aprilis' 3.án a' rendek megújították a' Fridrikkel Sopronyban kötött szerződést;⁸³⁾ 6.án a' király az arany bullának, úgy I. Lajos' 1351. diki és Zsigmond' 1435. diki törvényének alapján a' nemzet' szabadságait megerősítette.⁸⁴⁾ A' hozott törvények közül az egyik Erdély' és Szlavonia' jogait biztosította. Koronörökül az országgyűlés' tanácsával alkalmas személyek rendeltettek választatni. Az 1462. diki végzés, melly szerint czé-

82) Bonfini, d. IV. l. 1. A' koronázás után, haláját M. Vitéz János iránt nyilvánítandó, őt és utódait Nagyvárad' püspöki székén Bihar vármegye' örökös főispánságával felruházta. A' következő évben meghalt Szécsy Dénes esztergomi érsek, 's a' király Vitézt léptette helyébe. A' főérseki szék már akkor lehetett neki szánva, mikor Mátyás a' kalocsai érseket, Várday Istvánt, hogy elmellőzését ne fájlalja, Bács' örökös főispánjává nevezte (1463.), és számára II. Pius pápától a' bíbornoki főveget kérte, mellyet csak a' király' ismételt sürgetéseire 's csak 1468. ban küldtek Rómából Kalocsára.

83) Kollár, auctarium diplomatum ad Ursinum Velium, 235. l.

84) Corpus juris hung. I. k. 217. l.

géres büntettek felett a' törvénykezés' rendes időszakain kívül is hozathatott ítélet, eltöröltetett; a' hűtlenségről vádoltak az egyházi 's világi nagyok előtt állanak törvényt. Csupasz vádra senkinek jószágai se foglaltassanak el; igazságot a' király azonképen mint bármelly más hazafi, a' közformák szerint szolgáltatasson magának. Nagyobb erőszakoskodások rendesen az első nyolczados törvényszéken, rendkívüli esetekben legalább a' harmadikon ítéltessenek el. Az Albert' országlása óta királyi engedelem nélkül épült erősségek pünkösdig lerontassanak; az ellenszegülők hűtlenség' vétkébe esnek. Erőszakkal elfoglalt jószágot senki se birtokolhasson. A' pénz' folytonos értékvesztésének gátlására a' Zsigmond alatti pénzláb rendeltetett helyreállítatni. V. László' adományai, úgy Mátyáséi is, melyeket a' kamara-nyereségből, vagy ennek erdélyi és szlavoniai pótlékából (ötvened és nyestadó) tett, érvénytelenekké válnak, ha egy év' lefolyása alatt meg nem erősítetnek.

Az országgyűlés' végzései aprilis' 6.án keltek, 14.én már Budán volt a' király, hol Podiebrad követivel, kik a' koronázási ünnepélyen jelen voltak ⁸⁵⁾, szerződésre lépett, mellynek erejénél fogva a' magyar határszéleken rabló csehek, 's a' cseh határszéleken rabló magyarok büntetésül özsves vagyonuktól megfosztatnak, zsivány fészkeik lerontatnak, 's az egyik országból a' másikba menekült gonosztevők vagy kiadatnak, vagy legalább elüzetnek. ⁸⁶⁾ Podiebrad a' királynak kedvét kereste e' szerződéssel, mert a' felső Magyarországból kitakarodott cseh rablók közül többen időről időre kivált Trencsén vármegyét háborgatták.

85) Császári követség is érkezett a' koronázáshoz, hatszáz lóval.

86) Pray, Annales, III. k. 311. l.

IV.

Pius pápa Mátyásnak tavali szerencsés hadviselése óta komolyan foglalkodott a keresztes háborúhoz szükséges készületekkel. E' célra az olasz városoktól pénzsegélyt szedett; Sforza milanoi herceget személyes részvételre, úgy arra felhívta, hogy a' tartományán átvonuló keresztesekről gondoskodják; hasonló felhívás ment a' burgundi herceghez, 's a' genuaiakhoz intés, hogy a' velenceiek által szenvedett veszteség által magokat el ne rettentessék. Több jelenség sikert ígért törekvéseinek, 's e' remény fejébe Mátyást tudósította: hogy június' 5.én a' pápai hajósereg több velencei gályával Anconából egyenesen a' fekete tengerbe készül vitorlázni, innen Konstantinápoly elébe menendő.

E' hírre a' király, 's vele a' velencei követ Futakra indult, dandárainak gyűlhelyére, hol a' pápa által ígért további értesítést bevárni akarta, 's honnan, mihelyest a' szövetséges olasz hajósereg' valóságos kiindulásáról hírt veendett, részéről is a' hadviselést a' törökök ellen megnyitni szándékozott. Pius, betegeskedése' daczára június 18.án személyesen indult Anconába, de a' Livornóban együvé gyűlt olasz hajók csak lassan és csekélyebb számmal, mint hivé, érkeztek ide, 's minthogy a' velencei gályák is elkéslek, a' zsold nélkül várakozni nem akaró, 's várakozni nem képes keresztes csoportok meg' szétporlottak. A' pápai hajósereg' vezére, kész volt azon csekély számú gályákkal, mellyek rendelkezésére állottak, haladék nélkül Ragúza alá indulni, mellyet a' törökök ostrommal fenyegettek; 's most a' velencei gályák is megérkeztek. De a' pápa' betegsége, mellyet a' keresztesek' magaviseletéből 's a' hajósereg' lassu gyűléséből származott boszuság még növelt, halálos véget vőn. II. Pius augusztus' 14.én Anconában elhunyt; a' velencei hajósereg visszaindult a' malamoccoi szorosba, 's a' keresztes

hadviselés dugába dült. — Ferdinand nápolyi király a' pápának, röviddel halála előtt, harmincz ezer aranyat küldött a' keresztes had' költségeinek fedezésére, 's az egyházi tizedekből beérkezett segédpénz is hézagot töltött a' szentszék' kincstárában. A' haldokló Pius úgy akará, hogy e' pénz Mátyásnak küldessék, 's a' bíbornokok csakugyan negyven ezer aranyat küldtek Magyarországra.

A' király ekkor már Bosniában volt. Mohamed harmincz ezer emberrel a' tartományba nyomult, 's Jajczát ostromolta, mellynek őrségét Zápolya Imre válogatott vitézekkel növelé vala. A' szultán' hadai háromfelé osztályoztattak, 's minden harmadik nap felváltották egymást a' vívásban. E' hírre Mátyás, miután az ígért értesítés' kimaradását, a' könnyelműséget, melylyel őt a' keresztyén hatalmasságok magára hagyják, az akkor már haldokló pápának 's a' császárnak keserű vádiratokban bépanaszolta, augusztus' vége felé a' Szávához 's innen Jajcza felé sietett. A' magyar őrség hősül védte a' várost, 's midőn a' király már csak két napi távolságra volt hadaival, rémülés szállotta meg a' szultánt, melly véle az ostromot félbenszakasztatta, a' sietve visszavonulóval a' nehezebb vívó szereket hátrahagyatta. Mátyás őt üzőbe véteté, de a' takarmány' hiánya — a' megfutamodott ellenség mindent felgyújtott — lovasságunkat megállapodásra, visszatérésre kényszerítette. ⁸⁷⁾

A' király a' tartomány' kormányát most Ujlaky Miklós' gondjaira bizta, ő maga hadainak nagyobb részével Szrebernik elébe indult, mellyet Zápolya Imre egy rohammal kivívt, 's innen délkeletre fordúlva, a' szerb határszélén fekvő Zvornikot ostromoltatta. A' török őrség addig állott ellen, míg Mahmud nagyvezér valamennyi romániai beggel az erősség' oltalmára érkezett. A' vívók között már előbb kitörött

87) Bonfini, d. III. l. 10.

lázadás, — a' novemberi fagy megutáltatta velök a' már két hónapig elhuzódott ostromot, — és Zápolya' elcsüggedése, kit az erősség' árkában török nyil egyik szemétől megfosztott, tanácsosnak láttatták a' királylyal, Mahmud basa elől visszavonulni, 's a' fegyelemtől megfélelmedezett hadak olly rendetlenségben hátráltak, hogy a' Száva' partján számos fogoly 's a' hadi felszerelésnek egy része az utánok ügető Alibeg' kezébe esett.⁸⁸⁾

Fájdalommal és szégyenpironsággal hozta vissza seregét a' király, mind a' mellett hogy Jajczának megszabadítását dicső tettei közé sorozhatta. Bácsón súlyos büntetést mért a' lázadókra, 's az eseményből azon tanuságot merítette, hogy a' hadi erőnek szabályozása új alapon, elutasíthatlanul szükséges. 1465. elején⁸⁹⁾ Szegeden az ország' egyházi 's [1465. világi nagyaival kivált a' végek' oltalmáról tanakodott, 's Czezinge János pécsi püspök és Rozgonyi János — amaz Janus Pannonius név alatt mind hazájában, mind Olaszországban, hol műveltetését nyeré, híres férfiú, emez a' királyi tanács' egyik jelesebb tagja, követekül küldettek Rómába, az új pápa', II. Pál' üdvezletére, 's miután olly feltétel alatt emeltetett a' szentszékre, hogy Pius' készülleteit az ozmánok ellen folytassa, újabb segéd' eszközzésére.⁹⁰⁾ —

A' fehervári országgyűlés valószínűleg adót vetett ki a' lefolyt háború' viselésére. Midőn Török Endre sopronyi várnagy a' császárnak magyarországi jobbágyaitól az adónak rájuk eső osztalékát behajtáná, a' közsziegiek, Fridrik' fraknoi várnagya által támogatva, ellenállottak, minek következtében a' város' falain kívül találtatott vagyonuk tartozásuk' érté-

88) Bonfini, d. IV. l. 1. Hammer, Gesch. d. osmanischen Reiches, II. k. 79. l.

89) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 171. l.

90) Ezen követségről, melly előbb még Velenczébe volt menendő, lásd: Katona, XV. k. 7. l.

keiglen elkoboztatott, 's Fridrik felhívatott, hogy jobbágyait azontúl kötelességeik' teljesítésére szorítsa, ha őket és magát súlyosabb bajtól kiméleni akarja. A' császár jajt kiáltott, 's boszús levelet irt Mátyásnak, mellyben a' sopronyi várnagyot önkényről vádolván, ennek felhívásában vakmerő háborúüzenet látott, 's elégtételt követelt. Mátyás januárius' 16.án kelt válaszában a' sopronyi várnagyot és eljárását oltalmazta, 's a' császárnak keserű gúnynyal értésére adta, hogy alattvalói őt mód felett kegyesnek tapasztalják, valahányszor engedelemre van szükségök, Magyarország' rovására garázdálkodni.⁹¹⁾ Ezen viszály' folytában két ausztriai úr, Eyzinger Zsigmond és Pottendorfer György Török Endrét orozva megsebesítették, 's Soprony' egyik külvárosát felgyújtották; 's alig parancsolta meg Mátyás Paumkircher Endre pozsonyi várgrófnak, hogy monyorókeréki Ellerbach Bertótot maga mellé vévén, Pottendorfernek Magyarországgal határos jószágain boszút álljon⁹²⁾, midőn a' császáriak Zsigmond bazini és szentgyörgyi grófot Bertholdsdorfból, mellyet neki Albert főherczeg zálogba adott, kivetették, 's Pozsony városáig üldözték, melly alkalommal ennek néhány háza is lángba ment.⁹³⁾ A' határszéli villongásokból országos háború fogott volna kelet-

91) Epist. Matthiae Corv. II. r. 107. l.

92) Ugyanott, 122. l.

93) Ugyanott, 119. Gerardus de Ro'o, hist. Austriae VII. A' történeti emlékek' hézagos volta miatt nehéz ezen eseményeket chronologiai rendbe fűzni; annyi világos, hogy némi viszonyban állanak azon kivált cseh béresök' fegyveres barangolásaival, kik részben Albert főherczeget, részben a' császárt szolgálták, 's kik, a' testvérek között lefolyt háború' megszűntével zöld nélkül elboesátatván, Ausztriát a' Dunától a' stájer határokig pusztították. A' csehek' egyik hadnagya, Smykovski, üzőbe vétetvén, Bertholdsdorfba nyomult, 's itt megújulván a' tusa, elesett. Ekkor foglalták el Bertholdsdorft a' császáriak, talán azért is, mert a' bazini grófbán Smykovski' szövetségését látták. A' pozsonyi, vasi, sopronyi urak sokfélekép rántattak be az ausztriai ügyekbe; közülök több a' háborúban állott testvéreket, ki Fridriket, ki Albertet, támogatta; néhányan a' Lajtán és Morván túl is birtak jószágokat, 's egyikmásik csak imént szakadt Ausztriából magyar földre.

kezni, ha a' pápai követ a' mindig mérgesebbé vált surlódást ideig-óráig ki nem egyenlíti.

E' közben a' szendrői basa Mohamed' nevében békét ajánlott a' királynak. Mátyás a' török biztosokat kihallgatás nélkül visszaútasította. „Az ellenség' gonosz fogásai ismereteselek előttünk, — írá egyebek közt Velencze' herczegének a' király — fülünket, lelkünket elzártuk ajánlatai, feltételei elől. A' hitetlen álnokúl azon van, hogy bennünket meghasonltasson, hogy különválasztván a' szövetséges hatalmaságokat előbb az egyiket elnyomhassa, aztán a' másikat“.

Martiusban Beszterczebányán találjuk a' királyt, honnan a' lengyelekkel közbenjött surlódásokat elintéztette. Már felebb említettük, hogy a' lengyel határszáron, Nowtargban, letelepedett cseh rablók a' Szepességet folyvást háborgatták. Zápolya Imre, jutalmul hogy a' kincstárnak 1462. ben tizenhat ezer aranyat előlegezett, mellyek Késmárkért 's több szomszéd erősségért Giszkra' hadnagyainak váltságdíjul voltak fizetendők, Szepes' örökös grófjává neveztetett. Kötelességében, érdekében is állott a' csehek' merényletét visszatörölni, 's alig jött haza Bosniából, midőn István testvérével egyetemben a' cseheken 's az őket pártolható lengyel urakon boszút állott. A' két ország' biztosai felfüggesztették az ellenségeskedést, az ügy' vég eldöntését későbbi tanácskozmányra bízván. ⁹⁴⁾

Mohamed, neheztelésében hogy követei visszaútasítottak, a' török hadakat Szerbiában, kivált Szendrő körül tetemesen növelte. Mátyás a' szultán' szándékáról és készületeiről martius' végén bővebben értesítette mind a' szentszéket mind Franciaország' királyát, 's a' Rómába küldött követek május' elején csakugyan némi pénzsegédet hoztak magokkal. Júniusban az ország' nagyai Budán összeülöttek ⁹⁵⁾ tanakodan-

94) Dlugoss, XIII.

95) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 174. l. Kerchelich, hist. eccl. zagrab. 181. l.

dók kivált Bosnia' oltalmáról. A' királyi dandárok a' Drávához küldettek, 's végzés hozatott, hogy háború' esetében Szlavonia' öszves nemessége személyesen tartozik felkelni, 's hűsz jobbágyi házhely után egyegy fegyverest állítani. Septemberben a' király is a' Drávához ment; october' elején még a' légrádi táborban volt. Innen válaszolt a' pápának, ki őt arról vádolta, hogy az apostoli széktől küldött pénzeket nem a' kitűzött célra fordítja, mert íme a' törökök már tavasszal megrohanták az illyr tartományokat, 's ő, a' király, ígéreteinek ellenére még mindig Magyarországbán vesztegel. Castriota György, a' Mohameddel kötött béke' megszegésével, 1463.ban Epirusban megújította a' hadviselést az ozmanok ellen, erélylyel és szerencsével, de a' háború' második évében már érző, hogy magára hagyatva elvész a' török túlsúly alatt. Követei segédet sürgettek a' szentszéknél, mellynek felhívására és biztatásaira újból fegyverhez nyúlt, 's valószínűleg Mátyást is bepanaszolták, kinek tétlensége az ok, hogy Mohamed most majdnem öszves erejét Albániára vetheti. Innen a' pápa' vádjai, innen Mátyás' válaszában a' célzatok az epirotákra. Ő a' töröknek szomszédja, — úgy ír — és kémei hírt hoznak minden mozgalomról, 's e' szerint bizonyossá teheti ő szentségét, hogy Mohamed most is Konstantinápolyban van, 's hogy hadainak eddig Bosniában és Illyricumban semmi nyoma. A' szentszék helyesen fog cselekedni, ha néki ad hitelt, nem dalmát és epirusi hirhordóinak. Lelkismerete mondja a' királynak, hogy a' hanyagság' vádja őt nem érheti, 's azt mondják szerencsés hadviselésének eddigi eredményei is. Minden kalózcsoportot távol tartani a' végektől épen lehetetlen; de ha a' király epirota módra hetvenkedni akarna, ha felvetni akarná, hány ellenséges falút hamvasztottak el a' végörök, akkor ki fogna világolni, hogy ő a' jelen évben sem volt tétlen, ha bár Budán tartózkodott is. A' király illetlennek tartja, minden apró esetepatéban szemé-

lyesen részt venni, ezt tekintélye is tiltja.⁹⁶⁾ A' közjövedelmek' nagy részét, többet mint a' beérkezett segédpénzek, a' török háborúra, a' keresztyénség' oltalmára szenteli az ország. A' korábbi küldemények egészen a' kitűzött célra fordítottak; az őszletet, mely legújabban érkezett, a' király még csak nem is látta, az még a' pápai biztosok' kezében van. Középszerű erőktől nagy dolgokat ne várjon, ne követeljen a' szentszék, parányi segéddel nem vihetni át se-reget a' Haemuson és Rhodopén a' pontushoz, 's ha a' király ifjúi tüzeben erejét felülmuló vállalatba ereszkednék, csak feddést érdemelne, mert a' bal következés nemcsak őt, hanem az öszves keresztyénséget is érné. Fellépése a' rendelkezésére álló eszközökhöz van mérve, 's ha a' szentszék és általában a' keresztyén hatalmasságok nagy vállalathoz mérsékelt segédről gondoskodnak, a' magyar hadak a' Hellespontusnál fogják Mohamedet a' jövő évben felkeresni.⁹⁷⁾

Ugyanazon pápai levél, mely a' királyt a' segédpénzek' önkényes kezeléséről vádolta, értésül adta néki, hogy azon esetre, ha a' június' 28.án eretneksége miatt a' királyságtól elejtettnek nyilvánított Podiebrad késik az egyház' kebelébe visszatérni, erős karra lépzen szükség, mely a' szentszék' ítéletét végrehajtsa; 's a' pápa számot tart Mátyás' közremunkálására. — Ama' szemrehányás, ha — mint hiszem, — nem volt egészen alaptalan,⁹⁸⁾ talán csak azért bocsátatott előre, hogy a' király megragadja az alkalmat, a' levél' második

96) „Nec decet me ipsum personaliter ad omnia prorumpere, ne apud hostes auctoritas mea vilescat“.

97) Epist. Matthiae Corv. II. r. 61. l.

98) Mátyás egyik levelében Fridrikhez, rágalomnak mondja, hogy a' török hadviselésre beérkezett pénz részben a' császár ellen lázított bazini grófok' megvásárlására fordítatott volna. Zsigmond bazini gróf külső buzdítás nélkül is foghatott fegyvert a' császáriak ellen; de régi tapasztalás, hogy a' segédpénzek, mellyeket az egyik hatalmasság a' másíknak, közös ellenség' leküzdésére fizet, néha elegyes célokra is fordítatnak.

felére adandó válasza által, meg' kiengesztelni maga iránt a' szentszéket. 'S a' válasz' ezen része csakugyan ollyas, minőnek azt Rómában ohajthatták. Miután magamat és országomat — így szól — a' római egyháznak és szentségednek teljesen felajánlottam, nincsen nehézség, nincsen veszély, melyet, Isten' helytartójának parancsából magamra ne vállalnék 's végre ne hajtanék, mint hasznos és üdvös dolgot, kivált ha a' hitnek megerősödésére, a' gonosz hitetlenség' megbuktatására czéloz. Régi szövetségek, melyek a' körülményekből származtak, 's melyeknek felbontása, úgy tudom, a' szentszék' hatalmában áll, engem meg nem akasztanak eljárásomban, 's nem semmi fejdelem' hatalma. A' szentszék' felhívására már rémségesebb ellenekkel megmérkőztem. Csehek ellen, törökök ellen Magyarország és királya megfelelnek kötelességöknek.

A' király' ezen készségét, Podiebrad ellen, mint az egyház' zászlótartója, fellépni, több ok' összemunkálásának kell tulajdonítanunk. Mátyás az öröködedi jog' minden közbejövetele nélkül, sőt az öröködedi jog' ellenére, mennyiben Albert' leányai illyesre hivatkozhattak, választatott királylyá. A' nagyobb nemzetségek sértett büszkeségökben bitorlót láttak benne, a' csak minapában felkapott egyszerü erdélyi nemes', vagy mint ők csufságból mondogatták, a' nagyravágyó oláh' fiában. Az egyházi rend, a' főpapok — ámbár közülök is többen némi közönösséggel viseltettek iránta — távol tartották magokat minden ellenségeskedéstől, de ez nem fogott volna történni, ha Róma a' király ellen fordul. Ennek tudalma, úgy annak eleven érzete, hogy a' kisebb nemesség' független részének 's az alsóbb rétegek' rokonszenve nem elégséges öt a' királyi széken fenntartani, ha az öszves úri rend ellene fordul, komoly intésül szolgáltak, jó lábon állania azon hatalommal, melytől egy sereg főpap irányát vevé, 's melly — úgy hivé a' tömeg — köthet és feloldhat jobbágyi

hűség' dolgában is. Más ok azon ellenszenv lehetett, melylyel a' király személyesen is a' husszita tanok iránt viseltetett, 's mellyben a' nemzet' jóval nagyobb része, az öszves birtokos rend osztozkodott vele. A' husszita mozgalmak első kezdettől fogva cseh nemzeti typust viseltek magokon; a' cseh tanok' hívei negyven év óta még a' jelen pillanatban is dúlták, fosztogatták az ország' felsőbb részeit. A' kelyhesek', azaz: a' foglalások után ahítozó cseh nemzeti párt' megerősödését úgy nem óhajthatták a' hazafiak, még azok sem, kik Huss János' és Faulfisch Jeromos' egyes nézeteit helyeselték, valamint azt például Boroszló' német polgársága nem óhajtotta. A' boroszlóiak még akkor is, midőn a' szentszék Podiebradot királynak ismerte, midőn a' pápa a' várost jobbagyi engedelmességre intette, midőn saját püspökük egyházi átokkal fenyegette őket, ha ellenszegüléseket folytatják, páratlan dühhel léptek fel az eretnek fejdelem ellen; pedig a' XVI.dik század' reformatiója alig fogadtatott be valahol nagyobb készséggel, mint épen Boroszlóban. Adjuk hozzá, hogy Mátyás az úgynevezett baseli compactaták' eltöröltetésében, melly Podiebradot nyilvános fellépésre birta a' pápa ellen, talán jogos cselekedetet látott; legalább nincsen okunk, benne az egyház' tanainak kevésbé buzgó hívét keresnünk, mint atyjában. Ezen hűség, mint Hunyady Jánosnál is láttuk, igen jól fért meg szilárd fellépéssel a' szentszék ellen, valahányszor ez kísérletet tett a' nemzet', a' korona' jogait egyházi ügyek körül megcsorbítani. Illyenkor Róma' foglalási viszketege ellen támaszt talált a' király a' magyar episcopatásban is, melly az egyházat az állodalomhoz fűző kötelékek felbontásában nem bölcseséget, nem a' hitnek szerzett diadalt, nem teljes vallási szabadságot, hanem sacrilegiumot látott.

Személyes neheztelésre több okot adott Podiebrad' a' királynak. Fogságából csak bérért bocsátotta ki az ifjat, 's csak miután tőle az ígéretet kicsikarta, hogy leányát, nya-

valyás leányát hitvesül veszi. Láttuk, hogy a cseh utóbb szövetségre lépett Fridrikkel, szövetségre, mellynek célja volt, vejét az országtól megfosztani; hogy Ujlakyékkal cselet szövött ellene; 's a' hazafiak a' taval kötött szerződés után is cseh és morva rabló csapatoktól sokat szenvedtek. Végre arról nem lehetett kétség, hogy azon esetre, ha Podiebrad diadalmasan bontakozik ki tusájából a' pápával, eléri azt is, mi után nagyravágása régóta ahitazott, 's mit a' németbirodalmi rendek tetemes része, melly Fridrikkel elégedetlen volt, már most is szánt neki: a' császárságot. 'S Mátyás inkább Fridriket ohajtotta látni a' császári széken, mint a' nagyra-termett férfiút, ki a' cseh korona' tartományaira támaszkodva, olly tekintélyt fogott volna magának és méltóságának szerezni, melly őt elbizakodásában hajlandóvá tenné a' magyar korona' ügyeibe is avatkozni. — Mind ezen okok, mellyekhez még hozzá kell adnunk, hogy a' dicsőség után sovárgó ifju fejdelem,⁹⁹⁾ ez' úton saját hatalmának növekedését, neve után a' cseh király' czimét is remélhette, iratták Mátyással ama' levelet, mellyben öszves hatalmát a' szentszék' rendelkezésére állítja. —

A' pápának nyújtott ezen biztosíték után röviddel eloszlatta a' Dráva melletti tábort, mellyet valószínűleg nem annyira a' törökök ellen gyűjtött együvé, mint a' végett, hogy intézkedéseinek Horvátországban súlyt kölcsönözzön. Cilly Ulrik' özvegye, Katalin, 1460. martius' 10.én, minden jogait, mellyekkel férje magyar és horvát urodalmaira birt, vagy birni vélt, Fridrikre, minf a' németújvári gyűlde által választott magyar királyra szállította. Ehhezképest Medve, Rokonik,

99) Nagy Fridrik a' „hiú dicsvágyat“ is említi azon okok között, mellyek őt országlásának elején hadviselésre birták, — ezen indító okot, de mindig más okok' kíséretében, Mátyásnál sem szabad kifelejtenuk, ha egyik vagy másik vállalatáról számot akarunk adni magunknak 's az olvasónak.

Kaproneza, nagy és kis Kamnik, Szentgyörgy, Csáktornya, Strigo, Varasd és Szamobor 's az ezen erősségekhez tartozó öszves jószágok a' magyar birodalomtól elszakasztattak volna, ha a' csáktornyai 'és strigoi várnagyok, Mátyás iránti hűségökben a' gonosz czélzatot nem akadályozzák¹⁰⁰). Ugy látszik azonban, hogy utóbb az időközben elhalt Vitovezs János' örökösei és Maidburg Mihály, olly ürügy alatt, mintha magán követeléseik, mellyekkel a' Cillyeknek tett korábbi szolgálatok' alapján felléptek, még kielégítetlenek volnának, a' nevezett urodalmak közül néhányat erőszakosan elfoglaltak. A' garázdák a' légrádi tábor' szemléletére meghunnyáskodtak, 's Ellerbach Bertót, verőczei főispán, egykori czinkos társuk, további merényleteik' fékezésével megbízott. A' modrusi és zenghi Frangepánok, kik a' Cillyek' példájára, urodalmaikat felségjoggal, függetlenül a' magyar koronától szerették volna birni, 's kik közül kettőt most a' császár' meghitt embereinek sorában találunk, szintén korlátok közé utasítottak, 's a' zágrábi püspökség' húsz év óta kétes állapotban hagyott ügyét — az ellenpüspökök zavart zavarra oltottak, minek hasznát a' Cillyek 's az ólálkodó császár látták, — azáltal intézte el a' király, hogy Thúz Osvátot zágrábi főpappá nevezte, Csupor Demeternek a' győri püspökség jutván.¹⁰¹)

A' cseh rablócsapatok' dúlásai az ország' felső részeibe hívták a' királyt. Hadnagyaik, Dzvela és Batoleczki előbb Albert főherczeg' zsoldjában állottak, 's ennek halála után Mátyás' szolgálatába léptek, de rövid idő múlva elbocsátattak. Boszúságukban népökkel Kosztolányt Nyitrában elfoglalták, és Sternberg Mátéval szövetségbe, hét ezer úgynevezett cseh

100) Chmel, Materialien zur österr. Gesch. II. k. 192. l. Epist. Matthiae Corv. I. r. 103. l.

101) Bonfini, d. IV. l. I. Epist. Matthiae Corv. II. r. 28. 39. 72. 78. 93. ll. Katona, XV. k. 84. l.

testvér' (zsebrák)¹⁰²⁾ élén Pozsonyban, Nyitrában iszonyu pusztításokat vittek véghez, 's most Nagyszombatot is beveszik, ha Podmaniczky Balás, — addig míg Magyarországon kívül raboltak, szövetséges társuk, nem siet a' város' oltalmára. Mátyás néhány dandárral Kosztolány alá érkezett, hová Dzvela és társai vonultak volt. A' rendkívül megerősített vár sokáig fogott volna az ostromnak ellenállhatni, de az eleség' hiánya szökésben kerestetett menekülést Dzvelával és az őrség' nagyobb részével. Sötét téli éjtszaka néhány száz zsebrák színre az erősség' egyik kapujánál kitörendő volt, hogy a' vívókat foglalkodtassa, 's azalatt az őrség' másik része más kapún kiosont. De a' környék' pórsága, melylyet a' gonosz had' korábbi kegyetlenkedései dűhre gyúlasztottak, a' futamodókból két ezeret leöldösött, Dzvela és véle kétszáz ötven embere Csejténél az utánok küldött lovasság által elfogatott. Magyar Balás, a' király' hadainak vezére, az erősség' kapui előtt mindnyáját felakasztatta; Kosztolányban maradt társaik, számra három százan, kiket az éhség megadásra kényszerített, Budára kísértettek, 's a' csonka toronyba zárattak, de a' várnagy, Czobor Mihály, restelvén velök bajlakodni, az egész csapatot a' Dunába ölette.¹⁰³⁾

102) Ezen felekezet a' legdühösebb husszitákból állott, kik a' kelyhesekben félkatholikusokat láttak és gyűöltek, az egyház' minden szertartásait eltörölték, egymást testvéreknek címezték, 's a' pocztajmi pusztából, melly nékik általadatott, hogy ott apostoli állodalmukat felépítsék, a' kelyheseket is veszedelemmel fenyegették. Podiebrad ekkor szétverte a' felekezetet, 's tagjai feles számmal Albert ausztriai főherczeg', 's a' közte és Fridrik között habozó urak' zászlaihoz zsoldosokul szegődtek.

103) Thuróczi, IV. 66. Bonfini, dec. IV. A' monda szerint négy száz rablott nő — nagyszépségű mindnyája — találtatott a' kosztolányi erősségben 's Mátyás' parancsából az árvák a' Szerémségbe küldettek, hol Gregorievics Vuk Brankovics György' unokája és Jaksies Demeter Szerbiának török kézbe jutása után, hadaikkal a' király' engedelmeivel tanyát ütöttek, 's hová a' finom izlésű király olly végre küldte a' kosztolányi gynecaenmot, hogy a' pusztaságra jutott vidéket szép fajjal népesítse.

Mohamed' készülétei — a' hír szerint Sofiánál táborozott a' szultán — 1466. januárius' 13.án Budán ország- [1466. gyűlést tartattak a' királylyal. ¹⁰⁴⁾ A' végek', névszerint Nándorfehérvár' oltalmára, hatvan megye' követeinek megegyezésével a' nemesség' személyes felkelése ment határozatba; az érvényes ok nélkül a' kitűzött határnapon meg nem jelenőkre büntetésül jószágvesztés és halál szabott. A' király' május' elején akará a' táborozást megnyitni, de Mohamed ez úttal Albaniára tört, melynek fejedelme, a' hős Castriota György ez' évben meghalálozott, — nem Magyarországra, 's ehhez képest a' felkelt nemesség, melly jelenleg is csak oltalmi háborúra ajánlkozik, haza bocsátott.

Mátyás' viszonya a' szentszékhez, ígérete, mellyet II. Pál pápának tett, nem maradt titokban Podiebrad előtt. Midőn Szileziában és Morvában a' katolikus rendek' szövetsége a' kelyhesek ellen Rudolf lavanti püspök és szentszéki követ által sükerrel szerveztetett, tanácsosnak látá a' cseh, Mátyáshoz közeledni. 1466. július' 28.án hosszú levelet írt vejének, mellyben saját ártatlanságát 's azon vádak' alaptalan voltát, miknél fogva mint eretnek és hitszegő Rómába idéztetett, hosszasan fejtegette. ¹⁰⁵⁾ Késznek nyilatkozott ügyét eldöntés végett egyházi zsinat elébe terjeszteni, mellyben szentszéki követ fogna elnökölhetni; 's panaszt emelt, hogy a' pápa őt elítélte, mielőtt a' körülményeket közelebbről megvizsgáltatta volna, — ollyas birói eljárás, melly a' meg nem hallgatott vádlottnak mondja: vetközzél le és hányd el fegyvereidet, hogy gégédet elvághassam. — Mátyást közbenjárásra felhívni, volt a' levél' czélja; 's nyoma van, ¹⁰⁶⁾ hogy a' király csakugyan figyelmeztette a' pápát: miszerint szigorú

104) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 176. l.

105) Katona, XV. k. 179. l.

106) Katona, epitome chronologica, II. k. 371. l.

eljárás lázadó rendek irányában még nem foglal hitszegést magában. Komolyabb pártolásra Podiebrad már annálfogva sem tarthatott számot, mivel több morva urak, köztök Sternberg Máté és Lippa Henrik, kik a' leöldösött zsebrákokot időről időre bérben tartották, Magyarország' éjszaki szélein több erősséget elfoglaltak, 's Podiebrad' fia, Viktorin által legyezgetve vagy legalább általa nem akadályozva, dúlást dúlásra halmoztak. Mátyás' ismételt panaszaira, Viktorin két magyar és két cseh úrból álló választott bíróságot indítványozott, melly a' feleknek igazságot szolgáltatasson; de a' király válaszul adta, hogy orvokkal és gyilkosokkal nem fog alkudozásba ereszkedni 's velök egy sorban törvényt állani; ha Podiebrad és Viktorin fejedelmi kötelességeiket nem ismerik, maga fog igazságot szolgáltatni magának. A' király késő ősszel Ország Mihály nádornak meghagyta, hogy a' királyi dandárokkal Morvára törjön, 's megtorlásul Sternberg' és Lippa' urodalmaikat össze meg' összedulja.¹⁰⁷⁾

A' német rendek' nürnbergi országgyűlésén novemberben, kivált Fantino de Valle szentszéki követ' sürgetésére végzés hozatott, hogy jövő tavasszal húszezer fegyveres küldetik három évre segédül Magyarországba a' törökök ellen. A' cseh király' küldöttei is jelen voltak, 's tetemes segédet ígértek, de a' szentszéki követ kivánságára a' császári biztosok által elutasítottak, 's a' pápa december' 23. án consistoriumban, két nappal később Péter' templomában az egyházi átkot Podiebrad ellen végkép kimondotta, ünnepélyességgel kihirdette. Segédet az ítélet' végrehajtására a' császártól, Kazimir lengyel királytól és kivált Mátyástól várt a' consistorium.

'S Mátyás e' pillanattól fogva csakugyan komolyan há-
1467.] borúhoz készült, — színre a' törökök ellen, mint 1467.

107) Pessina, Mars Morav. 774. l. Katona, XV. k. 138. l.

januárius' 31.én a' német rendekhez adott levele mutatja, de valósággal Podiebrad ellen. A' német országgyűlés által felajánlott húsz ezer emberből egy lélek sem látta Magyarországot, 's ezt előre lehetett tudni; de a' király nagymennyiségű löszereket vásároltatott Németországon, 's a' szállítás Ausztrián át, a' császár' rendeletéből vámmmentesen történt. ¹⁰⁸⁾

Martiusban országgyűlés volt Budán. ¹⁰⁹⁾ Az úgynevezett kamarai nyereség alól, melly a' közjövedelmek' egyik főforrását tevé, egész urodalmak, községek, kerületek 's a' t. mentettek fel a' korábbi királyok által, minek az volt következése, hogy a' közkincstár' jövedelmei évről évre megfogyatkoztak. E' bajt orvoslandó, Mátyás a' kamarai nyereséget a' rendekkel eltöröltette, 's helyébe „a' királyi kincstár' adóját“ léptette, melly évenként egyszer, a' nemesség' kivételével mindenki által fizetessék. ¹¹⁰⁾ Ehhez képest az ország' lakosságának tetemes része, melly a' kamarai nyereség' fizetése alól fel volt mentve, névszerint a' jászok, kunok, szászok, királyi városok is rendes adó' fizetésére köteleztettek. Az adó egyegy házhely után húsz ezüst kispénzben állapítatott meg. ¹¹¹⁾ Ez' alkalommal a' harminczad' neve is mással cseréltetett fel, 's az új név: „koronavám“ érdemleges módosítással is párosult, mert a' régi harminczad alól szintén egy sereg országlakos és külföldi fel volt mentve: a' koronavám' fizetésére a' nemesek' kivételével mindenki köteleztetett.

Ezen pénzügyi rendszabály fényes tanúsága Mátyás' al-

108) Engel, *Gesch. d. ungr. Reichs*, III. Th. 1. Abth. 270. l.

109) Kovachich, *Vest. Comit.* 375. l. Wagner, *diplomat. Saros.* 236. l.

110) Később a' zágrábi püspökség' praedialistái is felmentettek a' királyi kincstár' adója, a' tributum fisci regalis alól, 's e' példara valószínűleg az egyházak' praedialista nemesei általában.

111) Ha azonegy házhelyen két, három jobbágycsalád ült, együttvéve harmincz ezüstpénzt fizettek; ha négy vagy öt tartózkodott egy házhelyen, adójok negyven ezüst pénz volt.

kozó elméjének 's az általa még 1459. ben kimondott iránynak: a' birodalmi egység' előmozdítására 's az országos szükségek' fedezésére az alkotmányt és közigazgatást, a' rendek' hozzájárulásával, közösebb alapra fektetni. — Altala a' közkinestár, mellynek jövedelmei a' kamarai nyereségen kívül, a' legújabb időkben csak körülbelöl. háromszáz ezer arany forintra mentek, ¹¹²⁾ eddigi selejtségéből és rendetlen állapotából kiemeltetett, de a' birodalom' több részeiben, kivált Erdélyben, melly a' király' kiméletlen eljárását különben is nehezeltte, nagy meglegedetlenség gerjesztetett. Mátyás elejétől fogva hajlama' és királyi gondoskodása' több jeleit adta az erdélyi szászoknak. Alig lépett a' királyi székre, midőn szabadítékukat, mellynél fogva területökön nemszásznak a' letelepedés tilos volt, megerősítette; láttuk, milly keménységgel bánt Szilágyival, ki velök vas karját érezteté; röviddel utóbb a' besztlerceiek' azon kiváltságait megerősítette, melyeket atyjától, mint grófuktól nyertek; és hogy a' szálkát a' még mindig evesedő sebből végkép kihúzza, 1464. ben a' besztlercei örökös grófságot eltörlötte, 's a' szász községet eredeti szabadságába visszahelyezte. Az új pénzügyi rendszabály, melly őket az ország' lakosainak tökéjével egy vonalba állítá, a' királyi jóakarat' e' tanutételeit kiirtá emlékökből, 's Veres Benedek, szebeni királybíró, földieit könnyűszerrel lázadásra bírta. A' három nemzet' 1459. diki szövetségének értelmében a' szászok kötelesek voltak veszedelem' idejében városaikat magyarok és székelyek előtt megnyitni, 's ezek meg' háború' alkalmával velök közös működésre igérkeztek. ¹¹³⁾ A' kivált külveszély ellen kötött szövetség a'

112) A' só után 80 — 100,000 arany; érczbányák és pénzverés: 44 — 54,000 arany; harminczad 82 — 100,000 arany; zsidóadó 's egyéb kisebb jövedelmek: 30,000 arany. Pápai követ' jelentése 1463. ból.

113) Eder, de initiis juribusque primaevis Saxonum Transsylvanorum, 124. l.

korona ellen vétetett alkalmazásba. A' magyarok, kivált a' kolozsi nemesség, kezét fogtak a' szászokkal, 's a' lázadás, úgy látszik, a' székelyekre, mint szövetséges társakra is elragadt, és közvetlenül Bogdanovics István moldvai vajda —, közvetve ennek védura, a' lengyel király, 's talán Podiebrad által is tápláltatott, kinek érdekében állott Mátyást otthonról foglalkodtatni, hogy Róma' czélzatainak végrehajtásához kedvet és erőt nélkülözzön. Egyik oka a' lázadásnak az is lehetett, hogy a' lefolyt országgyűlésen — mint néhány fennmaradt adatból gyaníthatni — végzés hozatott, mellynél fogva az újabban elidegenített koronajószágok visszafoglaltattak; — annyi nem szenved kétséget, hogy Fogaras, Radna és Omlas birtokosaiktól visszavétettek, miszerint annak idejében ollyas moldvai és oláh vajdákuk adományoztathassanak, kik a' korona iránti hűségök miatt a' szultán' neheztelésének súlyát netalán érezni fognák. ¹¹⁴⁾

A' lázadók vajdájokat, János bazini és szentgyörgyi grófot fejedelmöknek kikiáltották, 's elbizakodásuk nem ismert határt, mert csekély' kivétellel majdnem egész Erdély, még az oláh pórok is velök voltak, kik a' megszokott ötvened helyett — Erdélyben ez szolgált pótlékul a' kamarai nyereségnek — a' lefolyt országgyűlés' végzésének értelmében tizedet, nem ugyan a' katholikus papságnak, hanem a' királynak tartoztak fizetni. De Mátyás, még mielőtt a' Magyarországba vezető utak, mint szándék vala, elrekesztettek, nyolcz ezer lovassal és négy ezer gyaloggal Kolosvár előtt termett. Rögtöni megjelenésén elrémültek a' lázadó hadak. Veres Benedek 's testvére János többedmagokkal Lengyelországba menekültek; mások Moldvába vették magokat; János vajda 's a' megyék' és kerületek' előljárói a' király' lábaihoz borultak, bűnököt bevallva, de kegyelemért esdekelve. Kegyelmet nyertek; csak

114) Katona, XV. k. 240. l.

a' makacsokra nehezedett a' király' 's az új vajdák', Pongrácz János' és Csupor Miklós' boszúja. Közülök nyolczan, a' kor' szokásához képest válogatott kínok között kivégeztettek. ¹¹⁵⁾

October' 4.én Tordán tartományi gyűlést tartott a' király, mellyben névszerint a' Kolozs megyei nemességre nehéz bündij vettetett; a' szökevények' jószágai elkoboztattak; a' kegyelmet nyert czinkosok közül többeknek határidő szabott, mellyen túl Erdélyben ne tartózkodhassanak, a' többieknek kegyelemlevelek irattak; Kolosvár' és Brassó' hű polgárai megjutalmaztattak. Neheztelésében úgy akará a' király, hogy azontúl egy meggyilkolt erdélyi nemesnek vérdíja kétszáz forint helyett csak hatvanhat legyen; mondván: „ezáltal közelebb esvén a' pórokhoz, megszűntök elvégre ármányt forralni fejedelmeitek ellen.“ ¹¹⁶⁾

Késő ősszel — november' végnapjaiban — Moldvába indult a' király, hogy Bogdanovics István vajdán, ki a' lázadókat felbojtotta, 's már 1463.ban Erdély' széleit fosztogatta, boszút vegyen; 's Aron Pétert, István elődét a' vajdai székbe visszahelyezze. Téli időben, a' gimesi és ojtosi szoroson át, sereget Moldvába vinni veszedelmes merénylet volt; és Zápolya Imre, mert figyelmeztetése elhangzott, dandará-

115) Ifjaink érdekekkel fogják olvasni a' fejdelem' táborában volt pécsi püspöknek e' verseit:

Castrorum septem crudelis et impia tellus,

Quid dominum contra, perfida colla levas?

Oblita es famulam, saltem te agnosce parentem,

Hic tibi ni princeps esset, alumnus erat.

.

Sed tibi forte animos perjurus proditor anget,

Aspice quam stultum stulta sequare ducem!

Sit licet ille ferox, et sit bellare peritus,

Sit licet ille potens; improba causa sua est.

Vincitur ut causâ, pariter vincetur et armis,

Bella placent justo nonnisi justa Deo.

116) Thuróczi, IV. 66. Bonfini, d.IV. l.1. Dlugoss, XIII. Verböczi, III. r. 3. cz. Katona, XV. k. 224. 's kk. II.

val visszaindult Magyarországba; ¹¹⁷⁾ de a' király, úgy látszik, meglepni akarta a' vajdát, 's váratlan, rögtöni megjelenésétől remélt sikert. István nem volt készületlen. A' tartomány' belsejébe vezető szorosokat bevágatta, 's a' magyar hadak csak tüzzel és vassal nyithattak magoknak utat. Románon át a' Szered' vizéig haladtak, midőn a' vajda alkudozni kezdett; de a' több napig tartott alkudozások félbeszakasztattak, 's Mátyás, mintán Románt felgyújtatta, Jászvásárt jobbra hagyva, seregével a' Moldava' partján Szucsava felé indult. Harmad nap Baján állapotott meg, csak néhány mérföldnyire a' Moldava 's a' Szered között fekvő Szucsavától. A' vajda itt megújította az alkudozásokat; de este egy moldvai magyar hírt hozott, hogy István éjtszaka tizenkétezer oláhhall és lengyellel Baját 's a' királyt meg fogja támadni. Mátyás nyomban a' szükséges intézkedésekről gondoskodott. A' gyalogság Országh Mihály nádor', Csupor Miklós és Pongrácz János erdélyi vajdák' 's Báthory István' vezérlete alatt a' várostéren felállítatott; kétszáz vasas, élökön Bánffy Miklós a' király körül maradt; a' lovasság a' város' főbb utczáin több csoportokban elszóratott. A' moldvai vajda' hadai éjfélnél a' künn táborzott előcsapatot a' városra visszavetették, 's a' fából épült Bajának három végét felgyújtották. A' várostéreg nyomultak, hol a' lángok' világánál gyilkos tusa folyt le, 's ebben Mátyás is személyesen részt vett. A' sűrű nyílesőben, melly elől őt Bánffy' vasasai hős elszánással pajzsokkal és testeikkel oltalmazták, egy kópja mégis utat talált a' királyhoz, 's veszedelmes sebet ejtett rajta. Az oláhok és lengyelek többször visszaverettek, de mindannyiszor nagyobb

117) A' király utána küldte Vitéz Jánost, a' hatalmas ember' kiengesztelésére, ki tárnoki állásában, az új pénzügyi rendszabályok miatt Magyarországon is lappangó tüzet könnyen lángra gyúlaszthatta volna. Oklevél is szól a' megtörtént kiengesztelődésről, de ennek őszintesége a' Zápolyák' részéről nem épen kétségbevonhatlan.

dühhel megújult a' víta, míglen a' mieink' fényes diadalával végződött. Hét ezer oláh halva maradt Baján és környékén; a' magyarokból tizenkét száz, köztök Daróczy János, egyik hadnagyuk. Az elfoglalt moldvai zászlók Budára vitetvén, itt a' vár' főtemplomában azok mellé tűzettek, mik Hunyady János' győzelmeit hozták a' hazafinak, a' hívnek emlékébe.¹¹⁸⁾ Sebe és a' karácsoni fagy Mátyással seregét haladék nélkül visszavezettették Erdélybe, hol a' foglyok közül Mihály moldvai bojár, 's az ellenség' soraiban küzdött három erdélyi úr: Székely Mihály 's a' Vizaknay testvérek hóhérpallos által kivégeztettek. Mátyás Brassóban új hadviseléshez új készüléteket tett, 's e' hirre moldvai követség érkezett hozzá, kegyelmet kérni a' vajda' nevében, melly tőle azon feltétel alatt, hogy magát a' magyar korona' hűbéresének vallja és tetteleg tanúsítsa, meg nem tagadtatott.¹¹⁹⁾

118) Thuróczi, IV. 66.: Rex triumphum praeclarum atque memorabilem obtinuit: unde et vexilla plurima in signum inclytae victoriae suae Budam usque adduxit, quae magna cum celebritate in parochiali gloriosissimae virginis Mariae ecclesia cernuntur etiam hodie.

119) Thuróczy, IV. 66. Bonfini, d. IV. l. 1. V. ö. Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, IV. k. 2. r. 134. l. — Dlugoss, ki a' magyar hadnagyok közt Giszkrát is említi, a' diadalt a' moldvaiaknak és lengyeleknek tulajdonítja, de ennek nemesak a' budai vár' főegyházának falain fényelt nagyszámu moldvai zászlók, nemesak az idézett források, hanem a' király' táborában volt Czezinge János is ellenmond:

Matthiae gemini simul accessere triumpho,

Una simul fixit bina tropaea manus.

Nam transsylvanae, subito en! Moldavia palmae,

Non tam astu, ferro quam superata gravi.

Succubere duae, diversis artibus orae,

Hanc virtus, illam contudit ingenium.

Pugnavit nullo solers ibi sanguine Pallas,

Hic Bellona suos perculit ipsa Getas.

Quid nunc sancte tuis optemus Jane calendis?

Talibus auspiciis proximus annus eat.

V.

A' német rendek 1467. júniusban ismét országgyűlést tartottak Nürnbergben. A' császár nem volt jelen, de biztosai, közöttök Graveneker Ulrik, „a' törökök ellen hadat viselendő császári sereg' vezére“. Végzés hozatott, hogy a' jelen évre felajánlott húsz ezer levente csakugyan az ozmanok ellen induljon, de csak a' jövő évben. Hívságos végzés, melly kivált a' végett hozatott, hogy a' császárnak alkalma legyen új czímmel adót szedni.¹²⁰⁾ Pápa és császár nagy erőfeszítéssel azon voltak, hogy a' rendeket keresztes háborúra bírják a' kiátkozott Podiebrad ellen, Jobszt bresloui püspök' és szövetségeseinek példájára, kik midőn általa Neuhausba hivattak országgyűlés' tartása végett, válaszul adták, hogy mint hű keresztyének benne csak megátalkodott eretneket, nem királyt láthatnak. De a' rendek közül többen ellensúlyt kerestek Fridrik' növekedő hatalma és nagyravágyása ellen, 's azt Podiebradban vélték feltalálhatni. A' szász hercegek, kik vele sógorsági viszonyban állottak, 's a' brandenburgiak közül Álbert, kinek leánya Podiebrad' harmadik fiával már az egyházi átok' kihirdetése után házasságra lépett, hű szövetségesei maradtak, 's közte és a' pápa között örömet békéltetőkül, közvetítőkül fogtak volna fellépni; akadt, ki indítványt tett, hogy az egyiránt nagyravágyó és élhetetlen Fridrik' helyébe Podiebradot kellene római királyul választani.

A' pápa, a' boroszlóiak, 's több cseh urak, kik 1467. augusztus' 11.én Fridrik császárnak segédet ígértek „az eretnek podiebradi Girzik ellen“, Kazimir lengyel királyt megkínálták a' cseh koronával, ki erre azonképen mint a' magyarra, hitvese' nevében igényt tartott; de Podiebradnak harmincz

¹²⁰⁾ Chmel, Regesta Frid. IV. No. 5145.

ezer kelyhesből álló serege, 's azon körülmény, hogy Lengyelország' viszonyai a' németrend irányában az 1466. diki thorni béke után is kétesek maradtak, Kazimirt ovatossá tették. Béavatkozása öt hónapos fegyverszünetre szorítkozék, melyet Podiebrad 's a' cseh korona' katolikus rendei közt eszközölt.

A' császár nemcsak kereszteket gyűjtetett Ausztriában és Stíriában Podiebrad ellen, hanem a' birodalom' több, kivált bajor és frank rendével szövetségre is lépett az újra feléledő husszita tűz' lefojtására. Ez' okon a' cseh király' ^{1468.]} fia, Viktorín, 1468. januárius' 8. án kelt levele által, melyben őt háladatlanságról vádolta atyja iránt, hadat üzent a' császárnak, 's tavasszal fegyveres erővel Ausztriára tört; Podiebrad maga azon cseh urak' erősségeire támadt, kik ellené a' császárral szövetkeztek.

Mátyás, visszajövet Erdélyből, az országnagyoknak Egerbe gyűlést hirdetett. Itt találkozott vele az olműcsi püspök, ki tőle a' cseh, morva és szilez katolikus rendek', az úgynevezett boroszlói szövetség' nevében segédet kért, kinyilatkoztatván, hogy süker' esetében a' koronát néki szánták. A' szentszéki követ, Roborella Lőrincz, ferrárai püspök itt hívta fel a' királyt adott szavának beváltására, a' Podiebrad ellen hirdetett bulla' végrehajtására; és költségpótlásul nyomban ötven ezer aranyat fizetett le néki. A' császár' követei is ide érkeztek, segédet kérve az 1463. diki szerződés' értelmében; ígérve, hogy urok tetteleges viszontszolgálatra kész; kilátást nyitva, hogy Fridrik mint német császár Csehországot neki hűbérül adja, mihelyest Podiebrad belőle kivettetett. ¹²¹⁾

121) Engelnél olvasom, hogy a' császár Mátyást azon kötelezettsége alól is feloldotta, mely szerint — Fridrik' célzatainak előmozdítására — a' király nem léphetett másod ízben házasságra, 's hogy a' király csak azon esetre tartotta fenn magának az öröködést Magyarországon, ha Mátyásnak új házasságból sem lennének gyermekei. Az ér-

Mátyás a' nagyfontosságu ügyet az országnagyok elébe terjesztette. Nehányan közülök elleneztek a' háborút olly férfiúval, ki a' béke' 's a' hadviselés' műveiben egyiránt jellesnek mutatkozott, 's kivel legalább addig nem tanácsos ellenségeskedésbe ereszkedni, míg az ozmánok' részéről veszély fenyegeti az országot. — Ezen ellenvetést könnyű volt eloszlatni, mert Mohamed' készülétei kizárólag tengeri háborúra voltak irányozva, 's mint utóbb látni lehetett, Negroponte ellen; aztán török követek is érkeztek Egerbe, fegyverszünet' eszközlése végett. A' dolgok' ezen állásában kivált Vitéz János' törekvésére a' többség a' Podiebrad elleni hadviselés mellett nyilatkozott; 's a' török követek válaszul nyerték, hogy a' király mint a' keresztyén egyház' hű fia írásban ugyan nem biztosít fegyverszünetet a' szultánnak, de ha népei ovazkodnak a' magyar végek' háborgatásától, tetteleges fegyvernyugvásra számot tarthatnak. ¹²²⁾

Viktorin e' közben dandárait Ausztriában a' Dunáig vitte és Steiereck mellett tábort ütött. Fridrik 's az ausztriaiak tétlenül nézték mozgalmait, az utóbbiak közül többen, névszerint egy Pottendorfer a' csehhez tartottak. Ekkor — aprilis' 8.án — jelent meg Mátyás' hadnyilatkozata, mellyben a' háború' okául vettetik, hogy a' hívek Csehországban 's az ehhez tartozó részekben az eretnekek által elnyomatnak, 's hogy a' katolikus rendek hozzá segédül folyamodtak, hozzá, ki e' segédet tőlök meg nem tagadhatja, mert a' szentszék' felhívásának engedelmeskednie, kötelessége. Nagyravágyás és világi érdek távol vannak tőle, midőn e' szent háborúhoz

demes író forrásul Gebhardit, (Gesch. v. Böhmen, 62. l.) idézi, itt azonban a' mondottaknak semmi nyoma. Az első Dlugoss az 1473. dik évhez említi; de hogy Mátyás magát illyesmire kötelezte volna, épen nem valószínű.

122) Bonfini, d. IV. l. 2. Gerard. de Roo, VIII. V. ö. Pray, Annales regum Hungariae, IV. k. 38 — 71. ll. Katona, XV. k. 262 — 292. ll.

fog. ¹²³⁾ Viktorinhoz adott hadüzenetében Podiebrad és fia arról vádoltatnak, hogy a' szerződések' megszegésével Magyarországot folyvást dúlták, fosztogatták; 's hogy Viktorin most a' császárt is megtámadta, Mátyásnak már 1463. óta frigyését. ¹²⁴⁾

A' hadüzenetet tizenhat ezer fegyveres támogatta, kikkel a' király Pozsonyba érkezett. Megjelenése Viktorint visszavonulásra birta. A' szentszéki követ is Mátyással volt, ki magát most a' katolikus csehnek' védőjének czímezte, 's ki, úgy látszik, némi reményt táplált, hogy Kazimir lengyel király szövetségese lesz a' bekövetkező hadviselésben. Protáz, olmüezi püspök, e' végre Krakóba ment, 's Kazimir leányát, Hedviget, hitvesül kérte a' király' számára; ¹²⁵⁾ de a' követségnek nem volt eredménye, mert Podiebrad Kazimirnak május' 16.án ígéretet tett, hogy halála után Csehországot nem saját gyermekeire, hanem az ő, a' lengyel király' fiainak valamelyikére fogja szállítani.

Mátyás Pozsonyból Morvába nyomult, 's innen nyugotnak fordulván, Laanál, Ausztriában, Fridrik' parányi seregével egyesült. Egy mérföldnyi távolságra, túl a' Thaján, Podiebrad' tábora terült el. Az ellenséges felek néhány hétig szembenállottak egymással, nagyobb ütközetet gondosan kikerülve. Ügyét egy koczkatétellel szerencsétletni mindenik ovakodott, 's amazt a' Bosniában és Moldvában győzelmes magyar lovasság, emezt a' csehnek hadi tapasztaltsága és szekérsáncza, a' hussziták győzelmi korának e' maradványa, az aggot az ifjúnak, az ifjat az aggnak eddigi szerencséje tartózkodásra intették. A' fejdelmek a' Thajánál, innenről és tulról szóba ereszkedtek egymással, 's a' béke-alkudozások megnyíltak. Választassanak arbiterek, — ez volt Mátyás'

123) Epist. Matthiae Corv. III. r. 88. l.

124) Ugyanazok, III. r. 14. l.

125) Dlugoss, XIII.

indítványa, — kik a' Podiebrad 's a' szentszék között fenforgó ügyet, a' pápai követek' meghallgatása után végkép elintézzék, 's kiknek végzése Podiebradra nézve kötelező legyen. A' katolikus cseh rendek nyerjék vissza jószágaikat, mellyek tőlök erőszakosan elszedettek; vagy bízassanak e' jószágok ideiglenesen hű magyar kezekre, mellyek azokat békekötés után tulajdonosaiknak visszaadják. Az ügy' folyama alatt Ausztriát ne háborítsa a' cseh király, 's a' közte és a' császár közt fenforgó viszály' elintézése bízassék Vitéz János esztergomi érsekre. A' csehek is szüntessék meg időközben egymás közötti háborgásaikat; a' kisebb összekocczanásokat intézzék el az arbiterek, a' nagyobbakat Mátyás király. Ennek hadi költségeit térítse meg a' szentszéki követek' becsüje szerint Podiebrad, 's térítse meg néki a' kárt is, mellyet az ország a' csehek' berohanásaitól szenvedett. Ezen egyezkedés' végrehajtásáért vállaljanak kezességet a' morva rendek, állitassanak túsok a' csehek' részéről, 's további biztosítékul szállitassék magyar őrség a' cseh mellé Spielbergbe. ¹²⁶⁾

A' szándéklott egyezkedés kivált azon mult, hogy Podiebrad csak a' béke' eszközlése után akarta az elfoglalt jószágokat kezeiből kibocsátani, 's hogy Spielbergbe magyar őrséget ereszteti és túsokat állítani makacsúl vonakodott. Más részről az alkudozások' bomlása a' szentszéki követ Roborella Lőrincz által is eszközölthetett, ki egész erővel azon volt, hogy „a' sátán' zsinagógája“ alapjában megrendítessék, 's hogy, míg ez megtörténendett, minden békekisérlet dugába dőljön.

Az eleség' hiánya, — magtárai a' cseh szélekig kalandozott könnyű magyar lovasság által felgyújtattak, — 's a' csehek és a' szász segédhad között kitört villongások Podie-

bradot táborának bontására kényszerítették. Serege Brünn felé vonult, 's egyes csapatok a' magyar széleket fenyegették; de Vitéz János gondoskodása, Pozsony, Nyitra' és Trencsén' éber nemessége, 's Podmanicckynak különben gonosz hada kísérletöket megghiúsították. ¹²⁷⁾

Mátyás most a' Thaján átment, és hadaival május' 10. dike felé Znajm alá érkezett. Podiebrad oldalt figyelemmel kísérte az ifju vezér' mozgalmait, 's ismét szemben vele ütött tábort, olly szándékkal, úgy látszik, hogy fiának alkalmat nyújtson, háborítatlanul erős őrseget Trebicsbe vetni. A' czélzat sikerült, 's midőn a' magyar király hajnalban a' cseheket megtámadni készült, Podiebrad azelőtti éjjel már belebb, Morvába vonult. Mátyás most Trebicset körülkerítette, 's a' várost május' végén ostrommal bevette. Viktorin, 's véle ezer ötszáz cseh, egy várképen erősített monostorba zárkozott, honnan június' 5.én, pünkösöd vasárnap előtti éjjel, szerencsésen kiosont, 's a' Henrik testvére által segédül hozott hadakhoz menekült. ¹²⁸⁾

Mátyás még Znajmból a' pápától új segélypénzt szorgalmaztatott, 's a' szövetséges katolikus rendeket hadaiknak még mindig elhalasztott kiállítására felhívta. Fridrik, távol a' harc' zajától, Greczben tartózkodott, 's a' császári segédhadak szétszaladtak, egyes csoportok a' védtelen népet fosztogatták. A' kártékony dandár helyett Mátyás pénzsegélyt sürgetett, 's a' császár e' végből rendkívüli adót vetett jobbágyaira. ¹²⁹⁾

127) Ugyanazok, III. r. 70. l. Mátyásnak, Laaban „in descensu exercituali, in f. inv. s. crucis 1468“ Pozsony városához adott levele, Katonánál, XV. k. 322. l. Bonfini, d. IV. l. 2. Dubravius, l. XXX. Dlugoss, XIII.

128) Epist. Matthiae Corv. III. r. 26. l. Bonfini, d. IV. l. 2. Dlugoss, XIII. Dubravius, l. XXX.

129) Kurz, Oesterr. unter K. Friedrich IV. II. k. 97. l.

Brünnből, melly a' Trebicsből személyesen oda érkezett király' felhívására kaput tárt, a' magyar hadak néhány morva csapat által támogatva, június' 23.án a' hatalmas Spielberg' vívásához fogtak. Podiebrad — mostis csekély távolságra a' királytól — hadi erejét közelebb hozta, hogy Spielberget az ostrom alól felmentse; de előnyös helyzetben találván a' magyar sereget, ismét alkudozásba ereszkedett Mátyással; a' fejdelmek találkoztak, lakmároztak egymással, és elválásukkor nagyobb volt mindkettőben a' boszuság egymás iránt, mint találkozásuk' alkalmával. Podiebrad Mátyást párbajra hívta, 's ez elfogadta a' kihívást, de olly feltétel alatt, hogy lóháton vívjanak, mihez a' vaskos, hasók cseh királynak nem volt kedve. A' párbaj elmaradt, és Podiebrad seregével visszahúzódott.

Spielberg' ostroma e' közben folyton folyt. A' vívó hadak' vezére, Magyar Balás mellett, Kinisy Pál volt; nem régiben még molnár legény, kinek rendkívüli erejét a' malm' egész környéke bámulta; majd egyike Magyar Balás' vitézeinek, ki a' tábor' mulattatására a' vasas embert felkapta fogával, 's marczone kedvvel körülugrott vele; most a' vezérnek meghittje, vőül kiszemelt fogadottfia, és társa a' hadnagyságban. Mátyás Podiebrad' távozása után Olmüczben a' nagy részt meghódolt tartomány' kormányát átvette, 's magát Csehország' királyi helyettesének címéztette. A' szilézi segédhadak — mindössze tizenkét száz lovas — augusztus' elején Olmüczbe érkeztek; augusztus' 22.én Sternberg Zdenko prágai várgróf és társai, magok', úgy Csehország', Morva', Szilezia' és Lausitz' öszves katolikus rendének nevében hit alatt fogadták, hogy a' királyt egész erejükkel fogják támogatni, 's hogy elleneivel akarata és megegyezése nélkül nem fognak egyezkedni. Mátyás ehhezképest mindnyájokat felhívta, tanúsítanak tettek által a' mit hittel fogadtak; és a' szövetséges rendek tizenkilencz ezer ötszáz nyolczvan fegy-

veres' kiállítására ajánlkoztak. ¹³⁰⁾ A' császár Rosenberg Jánost, Podiebrad' leghatalmasabb katolikus hívét tőle elszerelte, ¹³¹⁾ 's augusztus' 23. án a' németbirodalmi rendekhez körlevelet bocsátott, őket felhívót: hogy a' magyar királynak, mint a' keresztyénség' főkapitányának, segédet küldjenek a' cseh eretnekek ellen. ¹³²⁾ A' császár' öcsce, tiszteletének jeleül fényes fegyverzettel kedveskedett Mátyásnak. ¹³³⁾

Podiebrad a' lengyel királyhoz folyamodott, eszközölne békét közte és Mátyás közt. E' végre Kazimir' követei Olmüczbe érkeztek, 's hét hónapos fegyvernyugvást indítványoztak, hogy Podiebrádnak módja és alkalma legyen ügyét a' pápával elintézni. Mátyás őket a' mindig körülötte volt szentszéki követhez utasította, 's ez, kinyilatkoztatván nekik, hogy a' hitszegőnek nehéz hinni, olly feltételeket szabott, mellyek a' csehnek nem lehettek ínyére. A' követek eredmény nélkül mentek vissza Krakóba. ¹³⁴⁾

130) V. ö. Klose' Documentirte Geschichte von Breslau, Boroszló, 1781, című munkájával. (Csonkasága' daczára még most is becses mű, 's nemcsak Boroszló', hanem általában Szilézia' történetét magában foglaló.)

131) Chmel, Materialien zur österr. Gesch. II. k. 305. l. Reinprecht von Walssee és Ulrich Freiherr zu Graveneck a' császár' nevében békét kötnek vele, — „und der frid so ingangen sein, der sunntag vor Bartholomei des heiligen zwelfpotn zu aufgang der sunne, und soll wern bis auf den nachstkunftign sand Michelstag zu undergang der sunn, so verr das ain willen und gevalen ist, des hochw. fürsten und herrn herrn Lorenzn bischoven zu Verrer und legat des heiligen Römischen stuel etc. auch unsers gnedigsten herrn, des künigs von Hungern etc.“

132) Gemeiner, III. 436. l. Lichnowskynál, VII. k.

133) Mátyásnak 1468. augusztus' 25. én Olmüczből Zsigmond herceghez adott levele, Lichnowskynál, VII. k. Regesten CCCLXXXIX. 1300.: „arma, que fraternitas vestra nobis misit et de quibus per hominem suum experiri voluit, utrum apta sint nobis vel non, ita conveniunt corpori nostro, ut neque melius eciam nobis mensuram prebentibus fabricarij potuissent“.

134) Dlugoss, XIII. Eschenloër Péter, Boroszló városának egykoru jegyzője a' Documentirte Gesch. v. Breslau, III. k. 2. r.

Mátyás, miután a' magyar hadak' fő vezérletét Magyar Balásra, a' többiekét Sternberg Zdenkóra, mint Morvában helytartójára bizta, september' elején Pozsonyba indult, hová e' hó 8.ára a' magyar rendeknek országgyűlést hirdetett. A' király előadván, hogy Podiebrad és hívei nemcsak a' keresztyén egyháznak, hanem a' magyar nemzetnek is ellenségei, 's hogy eddig saját költségein viselt hadat ellenök, mellynek szerencsés folytatása' a' magyar név' többi elleneit is el fogja rettenteni, — az ország' biztosságának, a' belbékének 's a' nemzet' becsületének nevében pénzsegédet kért a' rendektől. 'S a' kívánt adó csakugyan felajánlatott, miután a' király az ország' szabadságainak koronázásakor ígért fentartását újra fogadván, ¹³⁵⁾ egy úttal arról is biztosította a' rendeket: hogy a' jószántokból felajánlott segédpénz' alapján magának azon-
túlra is jogot követelni hasonló adó' behajtásához, egyáltalán nincsen szándékában. A' nemesség' megnyugtatóására több egyházi 's világi urak kezességet vállaltak, hogy a' király ígéretéhez álland; 's ellenajándéku' végzés hozatott, melly szerint nemcsak jelenleg, hanem utóbb is, a' rendes adó' beszédesei, házhely és házhely között, akár egy akár több család lakjék rajta, különbség nem tétetvén, ezek öszvesen csak annyi adót fizessenek, mennyit amaz. A' nemesség' adómentessége és személyes szabadsága újra biztosítatott, 's díjjul készsége

30. l. Eschenloer' munkája (Boroszló városának története 1440. től 1479. ig) külön is kiadatott Kunisch által, két kötetben, Boroszló, 1828.

135) „Decretum tempore coronationis nostrae Albae editum, sicut rationabiliter factum est, ita inviolabiliter observabimus“. — Hogy „sicut“ itt „in quantum“ - ott jelentene, mint néhány íróink akarják, vagy hogy Mátyás szándékosan élt olyas kifejezéssel, melly így is amúgy is értelmezhető, — azt úgy nem tudom magammal elhítni, mint nem tudtam soha azoknak hermenevticáját elfogadni, kik a' római bullákra adadni szokott placetum regiumnak e' szavaiban: „in quantum legibus regni non adversantur“ az „in quantum“ szót egyjelentésűnek tartották ezzel: „siquidem“; vagy kik úgy vélekedtek, hogy szándékosan olyas szó választott, melly bizonyos irányban elcsavarható legyen.

geért, melylyel a' király' kívánságához járult, egy évre még a' közfelkelés' terhe alól is felmentetett.¹³⁶⁾

Morvában szerencsésen folyt a' hadviselés. Frankenstein, Polna a' cseh határszélén, 's még több erősség bevétellett, Hradistye, Olmücz mellett, körülkerítetett, 's Mátyás a' tartomány' veszedelmeztetése nélkül huzamosb ideig maradhatott Magyarországon. Szövetségese, a' császár, az ellene Stíriában kitört lázadás' elfojtásával foglalkodott. Paumkircher Endre, minapában még pozsonyi gróf, 's vele huszonhét stájer és ausztriai úr Fridrik ellen szövetkeztek, valószínűleg mert korábbi szolgálatokon alapuló követeléseik kielégítetlenek maradtak. A' szövetségesei közül néhány fogságba esett, mire az ügy, Mátyásnak is közbenjárásával, ideiglenesen elintéztetett.¹³⁷⁾ A' császár, kinek most Podiebradtól sem kellett tartani, — mit Mátyás' hadainak Morvában köszönhetett, — örömeiben, 's fogadásának beváltására, melyet 1462. ben tett, midőn Albert testvére 's a' bécsiek a' várakat ostromolták, 1468. novemberben Rómába zarándokolt. Elindulása előtt Ausztria' jövedelmeit egy évre Mátyásnak lekötötte, ígéretet vévén tőle, hogy a' tartományt csehek és morvák ellen oltalmazni 's a' császár' pártos jobbágyságot engedelmességre visszahozni fogja.¹³⁸⁾ Mátyás attól tarthatott, hogy Fridriket az ahítat' művein kívül világi célok is vonhatták Rómába, 's ez' okon Rangoni Gábor ferenczest, Kapisztrán Jánosnak 1456. ban segédét, utóbb Magyarországon pápai inquisitort, a' Hunyadyház' meghitt barátját, ellenörködésül utána küldötte. 'S csakugyan nyoma van, hogy a' császár II. Pál pápától Magyar- és Csehországok' koronáját Mátyás' halála után szorgalmazta, de süker nélkül.¹³⁹⁾

136) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 196. l.

137) Chmel, Materialien zur österr. Gesch. II. k. 306. l.

138) Kurz, Oest. unter K. Friedrich IV. II. k. 244. l.

139) Dlugoss, XIII.

Fridrik 1469. januárius' közepe felé, kíséreiével, a' [1469. zenghi Frangepanokkal, búcsut vett a' pápától; 's Mátyás újból gyűjtött zsoldos csapatokkal, melyekhez bajor segéd-katonaság is csatlakozott, februárius' elején Morvába indult. Magyar Balás és Kinisy Pál már hónapok óta vívták Spielberget, 's a' hatalmas erősség még mindig ellenállott. Februárius' 13.án őrség és vár a' király' kezében voltak.¹⁴⁰⁾ Mátyás most hátról biztosítva, négy ezer lovassal és öt ezer gyaloggal Kuttenberg felé indult. A' cseh helységek, melyeknek lakosai a' kehelyhez makacsul ragaszkodtanak, kifosztattak és elhamvasztattak. Czaszlauon innen, Wilamow és Semsitz között, sűrű erdőségben, mely a' sereg', kivált a' lovasság' mozdulatait mindenkép gátolta, a' király a' lesben állott Podiebrad' gyalog dandárai által körülfogatott.¹⁴¹⁾ Veszedelmes helyzetében Mátyás békealkudozáshoz folyamodott, 's a' hadviselés' megnyitása óta béke után sovárgó Podiebrad husvétig tartó fegyverszünetre lépett vele. A' királyok utóbb Orsiczban személyesen találkoztak egymással, 's Mátyás ígéretet tett, hogy Podiebradot a' szentszékkal kibékítendi, ha a' csehek az egyház' méltányos kívánatainak eleget tesznek.

E' végre Mátyás, mint a' szövetséges katolikus rendek' védője, április' 4.ére országgyűlést hirdetett Olmüczbe. A' szentszéki követek, Roborella Lőrincz és Rudolf boroszlói püspök, minthogy utasítások nem volt, itt minden szerződés

140) Mátyás' levele a' bártfaiakhoz. Wagnernél, dipl. Sáros. 124. l. Katonánál, XV. k. 369. l.

141) A' mit Hagek, Balbinus, Dubravius 's a' t. a' módokról és eszközökről szólnak, mik által Mátyásnak sikerült veszedelmes helyzetéből kibontakozni, a' skatulyába pecsételt és Podiebradnak általküldött aranyokról, melyek utóbb arany réteggel bevont homokká váltak, Mátyás' hetvenkedéséről, hogy ő oláh király nem magyar, 's a. t. sületlen mese. Fabulam de industria ab inimicis concinnatam esse suspicor, mondja Pray, 's mégis akadtak, kik napjainkban e' sületlen-ségeket felmelegítették.

ellen tiltakoztak, de Mátyás és Podiebrad a' közel Sternbergben aprilis' 7.én egy évi fegyvernyugvást kötöttek. Időközben amaz kieszközli a' pápánál, hogy a' cseh korona' tartományaiban, a' kik akarják, két szín alatt véhessék az úr vacsoráját; emez a' kelyhesek által Mátyást fogadtatja örökösül. Addig míg teljes béke köttetnék ez' alapon, Morva és Szilézia a' magyar király' kezében maradnak. — Podiebrad' fiai Viktorín és Henrik, 's több cseh úr, Mátyást Sternbergből Olmüczbe kísérték. A' szentszéki követ a' királyfiakat fogságba vettetni 's Rómába küldetni tanácslá, de Mátyás undorral fordult el az indítványtól, 's az ifjakat ünnepélyes bucsuvétel után, ajándékokkal atyjukhoz visszaküldötte.

A' két király' szerződése 's ennek feltételei nem maradtak titokban Roborella és társai előtt, 's az ügy' megbuktatására igen czélszerű eszközhez nyúltak. A' király nagyra-vágásának kielégítéseül, 's azon elvből indulva ki, hogy Csehország' királyi széke megürült, 's hogy ennek betöltése a' cseh korona' tartományainak katholikus rendeit illeti, a' jelenvoltakkal Mátyást fejdelmöknek választatták. A' király Vitéz' tanácsának ellenére visszaütasította a' koronát, — színre-e vagy komolyan, nehéz meghatározni. Annyi bizonyos, hogy a' rendeket felhívta, békülnének meg példájára ők is Podiebraddal; 's hogy nevökben haladék nélkül az egyezkedéshez látott. És az alkudozások csakugyan szépen haladtak előre, midőn a' baseli compactákon, melyekről Podiebrad nem akart lemondani, 's melyeknek felélesztése ellen a' szentszéki követség tiltakozott, hajótörést szenvedtek. Mátyás úgy vélekedhetett, hogy eddigi eljárása által a' csehnek tett fogadását beváltotta, 's hogy ha most is késik a' koronát elfogadni, a' szövetséges katholikus rendeket Kazimir' karjaiba kényszeríti, kinek követei urok' igényeit a' cseh koronára most újból fejtegették a' szövetségnek. Május' 3.án az olmücsi székes egyházban a' szentszéki és császári köve-

tek' jelenlétében Sternberg Zdenko 's a' boroszlói püspök által a' cseh, morva, sziléz és lausitzi rendek' nevében királynak nyilvánított, 's Mátyás a' reá esett választást ez' alkalommal elfogadta, „mert 'a' vallásügy és számos egyéb okok köve-
telték,“ mint a' királynak Kassa városához adott levelében olvassuk.¹⁴²⁾ A' rendek hűséget esküttek neki, 's viszont biztosítottak általa: hogy jogaik, szabadságaik sértetlenül fenn fognak tartatni. A' hadviselés' folytatására és bevégzésére húsz ezer fegyveres ajánltatott az új királynak.

Mátyás Olmüzből húsz ezer magyar lovassal Boroszlóba indult, mellynek tanácsa május' 31.én hódolatát bemutatta; a' tartomány' rendei, névszerint a' szileziai hercegek, kik Bo-
roszlóban, kik később Olmüzből, azon feltétellel hódoltak neki, hogy Szilezia azontúl is a' cseh koronához tartozzék, 's hogy azon esetre, ha Mátyás örökösök nélkül találna ki-
múlni, királyuk az legyen, kit Csehország magának törvénye-
sen királyul választand, de kinek kötelességében álland, Ma-
gyarországnak négyszáz ezer aranyat váltságul fizetni.¹⁴³⁾

A' dolgok' ez' állásában Podiebrad július' elején Kazimir' idősb fiát, a' tizenhárom éves Vladiszlávot Prágában örökö-
sül választatta, feltételül szabván, hogy leányát Ludmillát Vladiszláv hitvesül vegye, 's hogy neje, Johanna, hitbérének, fiai terjedelmes hercegségeik' birtokában maradjanak. Más
részről Kazimir, kinek Mátyás' követi kinyilatkoztatták, hogy urok kész a' cseh korona' tartományait néki általengedni, ha

142) Mátyás ekkor verette azon ezüstpénzt, mellynek előlapján: Mathias Rex Hungariae. Bohemiae. Dalmat. olvasható a' király' mellképe körül, — hátlapján: Marti Fautori 's felette egy csapat lo-
vasság. A' fej alatt évjegy: 1469.

143) Thuróczi, IV. 68. Bonfini, d. IV. l. 2. Dlugoss, XIII. Eschenloër az id. h. 37. 's kk. II. Mátyás' levele a' kassaiakhoz Kaprinaynál, hist. diplom. I. k. 480. l. A' Mátyás által cseh ki-
rályllyá választatásakor letett eskü' formulája Praynál, Annales, IV. k. 54. l.; Katonánál, XV. k. 383. l.

a' kelyhesek ellen ő, Kazimir, lép fel a' szent szék' megbizásából, — kéz alatt segédet ígért Podiebradnak. ¹⁴⁴⁾

Mátyás július' 5.én Boroszlóból Morvába indult, hol távolléte alatt Viktorin újabb hadakkal megjelent volt. A' cseh királyfi megveretett 's a' veszelei erősségbe vonult; de az erősség makacs ellenállás után, melly nyolcz száz csehnek életébe került, kénytelen volt magát megadni; az innen kionsont Viktorin pedig július' 27.én Madács László és Jánosy Gáspár hadnagyok' kezébe esett, 's foglyul Visegrádra szállítatott. ¹⁴⁵⁾

Ausztriának Fridrik által lekötött egy évi jövedelmeit Mátyás már korábban hijába szorgalmazta: a' császár mindenha mester volt a' lekötött fizetés' elhalasztásában. Az ausztriai rendektől most ezer lovas érkezett segédül, — hasznavehetlen csöcselék nép, mellyet a' király nekik visszaküldött, ezer lovas' zsoldját kívánván helyébe. Ezen ügyek, de a' törökök' mozgalmai is Mátyást augusztus' végén a' cseh háború' színhelyéről Pozsonyba hívták, hol Fridrikkel 's az ausztriaiakkal bővebben értekeződhetett, 's honnan a' törökök' czélzatait kiismernie 's a' szükséghez képest ellenök készülnie módja és alkalma volt. Paumkircher Endre 's véle több stájer nagyok, talán mert Fridrik a' velök kötött szerződést meg nem tartotta, 1469. nek elején újra zászlót ragadtak ellene, 's a' törökök felhasználván az alkalmat, tavasszal, midőn a' lázadás Németujhelytől Triesztig zajlott, Bosniából Stíriára és Krainra törtek, kivált a' medliki grófságot pusztították, 's húsz ezer foglyot hurczoltak magokkal. ¹⁴⁶⁾

144) Dlugoss, XIII. Eschenloër az id. h. 69. l.

145) Mátyás' levele a' kassaiakhoz, Kaprinaynál, hist. dipl. II. k. 595. l. Bel, Not. Hung. novae, I. k. 168. l. Dlugoss, XIII. Bonfini, d. IV. l. 2.

146) II. Pál pápa' levele Fridrik császárhoz (d. d. 1469. maj. 2.) Lichnowskynál, Regesten, CCCXCIV. 1348. Dlugoss, XIII. Bonfini, d. IV. l. 2. Katona, XV. k. 410. 's. kk. II.

A' magyar végeket nem igen bántották, 's Mátyás, ki a' stájer nagyok' lázadását belső megelégedéssel szemlélhette, a' törökök' ezen látogatásához is. szívében szerencsét kívánhatott Fridriknek. Mind e' mellett september' 2.án Pozsonyban kelt oklevele által szövetségét a' császárral, 's Lajos és Albert bajor hercegekkel Podiebrad ellen megújította, ¹⁴⁷⁾ talán mert az első legalább részben valahára eleget tett kötelezettségének. ¹⁴⁸⁾ Mátyásnak szándéka volt october' elején a' császárral Bécsben személyesen találkozni; fennvan Fridriknek egy levele, mellyben september' 19. dikéről egyik hívének meghagyja: jöjön Mihály' napja után Bécsbe, hová ő, a' császár, és Mátyás király is érkezendők, hogy a' rendekkel a' tartomány' szükségeiről tanakodjanak. ¹⁴⁹⁾

Találkozás és tanácskozás elhalasztattak, mert Morvából hír jött, hogy Podiebrad' másik fia Henrik, a' Hradistyét vívó hadakat veszélylyel fenyegeti. Mátyás Pozsonyból, csak néhány dandárral, mennyit hamarjában együvé gyűjthete, Morvába sietett, hol october' 30.án, midőn Hradistyét vóna, Henrik' hadai által megtámadtatott és Magyar Brodig szalasztatott. ¹⁵⁰⁾ A' király minden halogatás nélkül helyrehozta a'

147) Az eredeti oklevél a' bajor királyi levéltárban; l. Lichnowsky, Regesten, CCCXCVIII. 1390.

148) Fridrik 's az ausztriai rendek minden esetre csak igen hézagosan felelhettek meg kötelezettségöknek, mert 1471. ben, midőn a' császár 's a' rendek adót vetettek a' tartományra a' lengyel királyné' igényeinek kielégítésére, Mátyás a' Starhenberg testvérekhez adott levelében irta: „wer doch pillicher, ir gedecht an die gnad, trew, rettung und hilff, die wir ew und dem lannd Oesterreich beweist haben, und tet, uns pillicher hilff und beistand, und besunder des ir ew in ainer besambtln lanndtschafft zu Kornnewnburg, in verganngnen czeit, gen uns verwiligt habt ain nachvolg tet.“ Es Csernahoda Jaroszláv, Mátyás' követé 1476. ban így szól Fridrikhez: Bene scit, quod suis precibus et inductione implicata fuit (majestas regis Hungariae) bello bohemico, in quo postea nullum auxilium habere potuit.

149) Chmel, Regesta Frid. IV. 5711. sz. a.

150) Dlugoss, XIII. Pulkawa' folytatója szerint a' csata nem Mátyás és Henrik, hanem ennek egyik hadnagya és a' magyar királyhoz

szenvedett csorbát; morva erősségekből kivont hadakkal már néhány nap múlva a' győzelme' babérjain nyugvó királyfit felriasztotta, véres csatában megverte, ¹⁵¹⁾ 's Csehországbai visszavonulásra kényszerítette. A' beállott tél véget vetett a' további hadviselésnek; Hradistyét Csupor Miklós erdélyi vajda' hadai újból békerítették; 's Mátyás november' végén már Budától rendelést adott ki Zágráb' oltalmára, mellyhez a' törökök octoberben ellenséges szándékkal közeledtek. ¹⁵²⁾

VI.

Az 1469. december' közepén Budán összesereglett és ^{1470.]} 1470. januárius' elején még együtt volt országgyűlés nem mutatkozott fukarnak a' rendkívüli adó' felajánlásában, mellyet a' király a' végett kért tőle, hogy a' birodalmat a' törökök ellen oltalmazhassa, 's egyéb ügyeket is befejezhessen, — a' cseh hadviselést érti, — miknek erélyesebb folytatása eddig is a' kincstár' hézagos voltán mult. Végzés hozatott: hogy országszerte minden házhely után egyegy aranyat, tehát az 1467. ben behozott kincstári adónak ötszörös értékét szedhesse segélypénzül a' korona, de csak ez

szító 's az erősségnek eleséggeli ellátását akadályozó pórok között történt volna. De ő is utána veti: „Ceperunt tunc (Bohemi) comitem quemdam Pezmensem (Posoniensem?) et quosdam proceres, multos etiam nobiles“.

151) II. Pál pápa' levele Praynál, Annales, IV. k. 60. l. Katona, XV. k. 450. l.

152) Farlati Illyricum Sacr., V. k. 492. l. — E' tájban örvendezte meg a' király kedves székvárosát azon levelével, mellynek erejénél fogva Sassad helysége a' budai polgárközség' tulajdonává lett, — „cupientes mores et virtutes antiquorum regum, qui conditionem ejus bonam reliquerunt, imitari, quae est sedes et solium regiae dignitatis, caputque regni nostri, et ut ita dicamus, salus et recreatio populi, siquidem in ea sola invenitur, quod languidis remedium, quod sanis praestet solatium“. Feliciter!

egyszer, 's a' folyó évre járó rendes adónak is idetudásával. A' király, megismervén, miszerint a' jelen segélypénzt csak a' rendek' önkéntes felajánlásának köszönheti, újra igérte, hogy ezentúl semmi szín alatt sem fogja őket akarattuk ellenére megadóztatni; mire nézve négy egyházi 's tizenkét világi úr kezességet vállalt érette. A' rendek az aldunai végváarak' erősítéséről is gondoskodtak, 's más részről egy évre minden személyes hadi szolgálat alól felmentettek, kivéve, ha a' törökök ellen kellene az országot megvédeni. ¹⁵³⁾

A' német rendek februárius' 2.án Bécsben gyűlést tartottak, 's Fridrik Mátyást is magához várta; ¹⁵⁴⁾ de a' király helyett követül Rozgonyi János érkezett; Mátyás tanácsosai-
val a' Lajtánál, Bruckban megállapodott, honnan februárius' 9.én Fridriket értesítette, ¹⁵⁵⁾ hogy barátságuk' megerősítésére, — a' császár' örökös huzavonásai, 's az oltalom, melyet a' stájer lázadók' főnöke Mátyásnál talált, azt jóformán megrendítették, — személyesen Bécsbe jövend, mihelyest csel és lesek ellen előlegesen biztosított. A' német rendek kezességet vállaltak a' császár' becsületes eljárásaért, 's most nagyszámu kísérettel — Paumkircher Endre is vele volt, — Bécsbe indult a' király, hová őt tizennégy évvel korábban Budáról foglyul kísérték. Fényüzése által minden szemet magára vont 's jól kiszámított hatással a' külhatalmasságok' követeit Bécsbe rendelé magához. A' flórencziek oroszlánokat küldtek neki, mint hozzá méltó, mert „némileg hasonló“ ajándékot. ¹⁵⁶⁾ A' német rendek tartós békét, őszinte szö-

153) Kovachich, Vest. Comit. 383. l.

154) Lichnowsky, VII. k. Regesten, CCCI. 1425.

155) Ugyanaz, ugyanott, 1429, 1430.

156) A' király a' jól választott ajándékot Bécsben 1470. februárius' 17.én kelt levele által megköszönte (Epist. Matthiae Corv. III. r. 91. l.) 's Janus Pannonius tovább fűzte a' hasonlatosságot:

Tu princeps hominum: princeps leo nempe ferarum;

Nobilis ille juba: pulcher es ipse coma;

vetséget akartak eszközteni császár és király között, 's e' végre Mátyásnak Fridrik' leányát, Kunegundot nőül szánták. De a' király a' császárléány' jobbján kívül, kelengye helyett azt kívánta: hogy Fridrik igényeiről Magyarországra 's ennek királyi címére lemondjon; hogy magyarországi birtokait visszabocsássa 's a' koronáért felvett öszletet megtérítse; végre, hogy Paumkircher Endre jószágaihoz, mellyeket Fridrik tőle a' tavali vitában elfoglalt, kárpótlásul még negyven ezer aranyat nyerjen a' császártól. ¹⁵⁷⁾ — Ezen követelések neheztelessel töltötték el Fridriket; az értekeződést keserű szemrehányások váltották fel mindkét részről, 's Mátyás, minden búcsuvétel nélkül, sőt titokban, mert Fridriket annak tartá, ki a' menlevél' megszegésére is képes volna, martius' elején Bécsből hajón eltávozott. ¹⁵⁸⁾ Paumkircher visszament Stíriába, 's mind ő mind frígyes társai, köztök két Stubenberg, Pesnitzner Ulrik, Hausner Lajos 's a' Nerringerek magyar segéddel folytatták a' vitát Fridrik ellen. —

Május' végén a' király már ismét Morvában volt. Pál pápa még aprilisban Kazimir lengyel királyt felhívá, lépne fel ő is Podiebrad ellen, 's leányát, Hedviget, adná hitvesül Mátyásnak, kitől a' szentszék Csehország' koronáját méltányosan meg nem tagadhatja; Szilezia Kazimirnak juthatván. De a' szentszéki követtel, Sándor forlíi püspökkel majdnem egy időben Fridrik' követe, Lieszczynski Ráfael is Kazimirhoz érkezett, hogy közte és a' császár között szövetséget eszközöljön, névszerint Mátyás ellen. Hosszas habozás után, mert a' szentszéki követ a' magyar király' ügyét buzgóan támogatta, Kazimir' követeket küldött Prágába, kik Podie-

Unguibus ille ferox: gladio tu fortis et hasta;

Parcere tu victis, parcere et ille solet.

Quid quod idem ducibus clarum est insigne Bohemis?

Grande novi sceptri scilicet omen habes.

157) Dlugoss, XIII.

158) Bonfini, d. IV. l. 2.

bradnál az általa örökösül választott Vladisláv' koronázását szorgalmazták, és követeket küldött a' császárhoz következő indítvánnyal: Hedvig — a' király' leánya — vagy a' nem régiben özvegyiségre jutott császárral, vagy ennek fiával, Maximiliánnal, lépjen házasságra, — Kunegund, Fridrik' leánya pedig Vladislávval, Kazimir' elsőszülöttével, kit a' császár Csehország' királyi székére segítsen, 's kinek kedvéért igényeiről a' cseh koronára lemondjon. A' feltételek nem voltak Fridrik' czélzataihoz mérvék, de october' 20.án mégis barátságot fogadott Kazimirnak; — Podiebrad, kinek a' császárral folyt alkudozások tudomására jutottak, Kazimir' követeknek tagadó választ adott útra.¹⁵⁹⁾

Júniusban Mátyás és Podiebrad, minden nagyobb ütközet' kikerülésével több apró csatákban, 's hadaik' ide 's tova jártatása által kifárasztották egymást. Gödingnél nyolcz száz embért és száz szekeret veszített Podiebrad; Tobitschannál két száz embere halva maradt, ezer 's velök két száz szekér magyar kézbe esett. A' cseh most Magyarországba készült becsapni, de ennek széleitől visszavonta őt a' hír, hogy Mátyás rögtöni fordulattal cseh földre lépett, hol kivált szerb gyalogai Chrudim' környékét irgalmatlanul pusztították. Podiebrad utána sietett, de még csak Kremzirhez ért, mikor a' magyar hadak már Iglónál ütöttek táborát. Amaz most Hradistye elébe vonult, melly még folyvást cseh őrség' kezében volt, Mátyás Magyar-Bródhoz közeledett. Július' 22.én Podiebrad őt írásban felhívta: biznák kölcsönös igényeik' elítélését Németország' világi választó fejedelmeire, vagy szálljanak párbajra egymással, vagy ütközzenek meg öszves erővel, hogy a' hadviselésnek színhelyül szolgáló tartományok valaha megpihenhessenek. Mátyás két nappal később kelt vá-

¹⁵⁹⁾ Dlugoss, XIII. Unrest' chronicon, Hahnnál, I. k. 565. l. Gerardus de Roo, VIII.

laszában kinyilatkoztatta: hogy őt az őszves keresztyénség Csehország' királyának ismeri, 's hogy ebbeli jogát mindenki ellen fogja megvédeni; a' párbajra nézve újból készségét jelentette ki, de azon formák között, melyek királyokhoz illők, nem gyalog, 's nem keskeny verőczék között, mint Podiebrad akará vala, kinek felhívását nagyobb ütközetre, hívságos pöffeszkedésnek czímezé, mert eddigi eljárása épen ezen ahítozott nagyobb ütközet' gondos kikerülésében állott. ¹⁶⁰⁾

A' keserű vádak' és ellenvádak' daczára mégis röviddel utóbb fegyvernyugvásra léptek a' kifárasztott felek, 's Mátyás, mintán a' Szileziából csekély számmal érkezett, 's nem igen hasznavehetőknek mutatkozott hadakat hazájokba visszaküldé, fegyveres erejét részben Sternberg Zdenkóra bizta, részben Magyarországra vitte magával.

Jelenléte itt kívánatos, szükséges volt. — Mohamed 1470. július' 12.én Negropontét a' velenceiektől elfoglalta, 's ezáltal alapot vetett a' török uralkodásnak az őszves Peloponnésus felett. E' győzelme után előre-láthatólag új erővel azon leszen, hogy birodalmának nyugoti és éjszaki határait külebb terjeszsze, mire a' tavali hadjárat Stíria ellen, 's az idei Laibachig és Rudolfswerthig is mutatott. De czélzatait Magyarországra, névszerint a' Szerémségre kivált azáltal tüntette ki, hogy Szentdemeteren alól, a' Szávának jobb partján, lehető legnagyobb titokban erősséget építtetett, melly a' folyamtól Szabács nevet nyert. Thúz János volt ekkor Horvátország' 's egész Szlavonia' bánja, 's a' király méltó neheztelésében, hogy a' rövidlátó vagy hűtelen tisztviselő az erősség' építését nem gátolta, őt fogságra vettette, 's bánnak Magyar Balást nevezte ki. Gábor, a' király' kamarása, röviddel utóbb kalocsai érsek, a' had' és béke' műveiben, egyiránt jártas

160) Eschenloër az id. h. 104. 's kk. II.

férfiú, 's vele Ugor János Szerémbe küldettek, olly megbízással, hogy onnan Szabácsra törvén, az erősséget bévegyék vagy lerontsák. Több úr' dandárai hozzájuk csatlakoztak, de a' folyam hatalmas védül szolgált a' várnak; 's a' vívók végre is elégették, hogy a' következő évben Szabácscsal szemben hasonló erősséget emelhettek.¹⁶¹⁾ Velence' követei, kik Negroponte' bukása után segédet kértek a' királytól az ozmánok ellen, 's e' végre tetemes pénzüszletet ígértek, válaszul nyerték, hogy mihelyest Dalmatiát, mellyhez a' magyar koronának kétségtelen joga van, visszaadandották, a' király' 's a' nemzet' segédére számot tarthatnak.¹⁶²⁾

Az 1471. diki év' elején Pál pápa szentelt kardot és süveget, 's tizennyolcz ezer aranyat küldött Mátyásnak, mint a' hit' védőjének az erefnekek ellen.¹⁶³⁾ De a' király, kit a' török mozgalmakon kívül Kazimir' folytonos cselszövényei, István moldvai vajdának a' lengyelekhez pártolása, 's az ország' kebelében is egy felekezetnek ezekhez szítása nem ok nélkül aggasztottak, komoly készüléteket tett, Podiebraddal békére lépni; 's e' szándékában a' cseh fejdelem' buzgó készségével találkozott. Mátyás' követi Polnán a' csaszlaui kerületben tanácskozmányra léptek a' cseh küldöttekkel, 's békeszerződést terveztek, mellynél fogva Podiebrad, élte' idejére

161) Bonfini, d. IV. l. 2. Pray, Annales, IV. k. 78. l. Katona, XV. k. 537. l. — Hadaink ekkor a' bolgárföldet is meglátogatták, hogy a' törököknek visszaadják a' kölesönt, kik útjukban Stúriába, Bosniának magyar részét irtalmatlanul dúlták. Ide tartoznék Istvánffynak jegyzete Bolgárországnak a' XVI. dik században készült olasz leírásához, (a' nemz. muzeum' kéziratai között,) ha az évszámban nem volna hiba. „Bodon (Viddin) és Cladova közel egymáshoz. Cladovához Miháld három mélföld. Haramiza, kit magyarul Harámnak hínak, Miháldinezhhoz öt mélföld. Haramizai réven költözött volt által Kinisy Pál, 's a' t. (lásd alább az 1481. d. évnél). Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, II. k. 6. l.

162) Dlugoss, XIII.

163) Epist. Matthiae Corv. II. r. 87. l. Katona, XV. k. 467. l.

cseh király maradna, halála után pedig Csehország Mátyásra, a' morvai határgrófság Viktorinra szállana, kit Mátyás minden díj nélkül szabadon bocsátott, 's ki ennek egyenes utódok nélküli halála után Csehországot is örökölni fogná. Podiebrad, ki már huzamosabb idő óta vízkórságban szenvedett, 's kit Mátyás e' szerint rövid idő múlva fogott volna Csehország' királyi székén felváltani, a' feltételekhez állott, 's januárius' 20. án országgyűlést tartott Prágában, és Vladislávnak koronaörökössé választását megsemmisítette. Helyébe Mátyást ajánlotta örökösül a' rendeknek, de indítványa a' kelyhesek' élénk ellenszenvével találkozott. Podiebrad mindent elkövetett makacsságuk' megtörésére; kérésben, okoskodásban, megvesztegetésben mindkét fejdelem' részéről nem volt hiba. Azon körülmény, hogy a' pápa, kinek Podiebrad Albert szász herczeg által fiúi engedelmességet újból fogadott, Mátyás' közbenjárására hajlandó leszen a' baseli egyezkedést ismét életbe léptetni, — lassankint többtöbb híveket szerzett a' magyar királynak; de felekezete meg' feloszlott, midőn Kazimir' követei Prágába érkeztek, küldőjök' jogait a' cseh koronára az összegyűlt rendek előtt fejtegették, 's ügyöknek a' pápa pártfogását is fennen ígérték, kihez menendők voltak. A' rendek végzést hoztak, hogy addig, míg a' követek római útjokból visszajövendettek, az örököség' ügye eldöntetlenül marad. 164)

Időközben — martius' 22. én — Podiebrad meghalálzott. Egyike volt a' század' hatalmasb fejdelmeinek, de nagy mértékben kártékony hatása a' magyar ügyekre, mert az általa szőtt viszonyok közvetve okul szolgáltak, hogy Bosniának ifju hódítója a' nagy feladástól elvonatott, mellyet haldokló atyja kijelelt volt nemzetnek és királynak: az ozman hatalom' visszaszorításától, az aldunai tartományok visszaszerzésétől,

's a' birodalomba olvasztásától. — Rokyczana' halála néhány héttel előzte meg Podiebradét; hatalmas egyéniségek mindketten, életben, halálban hű bajtársak, mint Hunyady János és Kapisztrán; de a' tiszta dicsőség', a' való nagyság' fényét, melly ezeket körülövedzi, amazoknál hijába keressük.

VII.

Podiebrad' halála után Mátyás Morvába sietett, 's a' kelyhesek nagyobb biztosságuk' okáért Prágából Kuttenbergbe téték által az országgyűlést. Mátyás' követei: a' boroszlói születésű, álnokul ügyes Beckensloer János egri püspök, — Csupor Miklós a' királyi hadak' egyik vezére, 's velök többen a' szövetséges katolikus rendek' nevében királyul küldőjüket ajánlották, ki főleg Kolowrat János prágai prepost' tanácsára a' csehek' szabad választásának, nem fegyveres erőnek, nem a' szentszék' pártfogásának akarván köszönni a' királyi széket, seregével Iglónál megállapodott, 's az őt Csehország' királyának nyilvánító pápai breve' kihirdetését elhalasztotta. Versenyársai: Vladisláv, a' lengyel király' fia, és Albert szász herczeg, az elhunyt király' veje, voltak. ¹⁶⁵⁾

Magyarországon az elégedetlenek' száma, kivált az egyháziak között két év óta nőttön nőtt; a' királynak önnálló eljárása, melly talán olykor-ollykor önkénynyel is volt határos, 's azon körülmény, hogy a' három év alatt két millio aranynál többet elnyelt cseh háboru' költségeinek pótlására, kivált a' főpapoktól országgyűlésen kívül is követelt, zsarolt pénzsegélyt, tekintélyes felekezetet lázított ellene. Az elégedetlenek' feje Vitéz János esztergomi érsek volt, a' Hunyady-

165) Podiebrádnak négy fia maradt: Boczko, Viktorin és két Henrik; az elsön kívül mindannyian herczegi címet nyertek, de atyjok korán mondott le a' reményről, koronáját rájuk szállíthatni.

háznak egykor olly hü, olly buzgó barátja; egyike azoknak, kik a' gyermek Mátyást az ország' királyi székére ültették. A' zordon bánásmód, melylyel a' király az érseknek néha talán kissé tolakodó tanácsát, mint egykor Szilágyiét visszautasította; a' tetemes pénzüszletek, melyeket a' király a' hadviselés' költségeinek fedezésére tőle szedett; az esztergomi érseket illető pénzverdei járuléknak e' czélrai lefoglalása; 's talán mindezeknél inkább a' király' országlásának öszves jelleme, melyet az érsek, ki a' rendeknek 's kivált az uraknak minél nagyobb befolyást ohajthatott a' közügyekre, aligha alkotmányszerűnek tartott: Vitézt tova ejtették Mátyástól, 's irányt és czélt tüzetek ki vele az elégedetleneknek. Közülök néhány már korábban Prágába érkezett, inteni 's felhívni a' rendeket, hogy Mátyást királyúknak ne válaszsák, kinek zsarnok kezéből Magyarországon is ki fogják venni a' kormányt; 's hogy szavazataikat Vladislávra adják, kinek testvérocsesét Kazimirt meg' ők fogják magoknak királyul választani, — mi ha megtörténik, Magyar-, Cseh- és Lengyelországok között béke és kölcsönös bizodalom helyreállanak valahára. Az elszórt mag fogékony földre esett; 's ha ehhez még hozzáadjuk, hogy a' lengyel király' követei Kutenbergből az Igló' környékén táborozott magyar seregre mutattak, melly a' királyválasztást erőszakolni akarja: érintettük az okokat, melyeknél fogva a' kelyhesek Mátyás' követeit távozásra kényszerítették, 's dühökben a' követekkel volt magyar vitézek közül néhányat meg is öltek. Három nappal később, május' 27.én a' tizenöt éves Vladisláv — Mátyásnak majdan Magyarországon is Dobzse László névvel utóda — cseh királynak választatott. ¹⁶⁶⁾

E' hírre Mátyás kihirdettette a' pápai brevét, melly a'

166) Bonfini, d. IV. l. 1. Dlugoss, XIII. Eschenloër az 131. l. Pessina, Phosph. Septic. 293. l.

cseh korona' tartományait néki oda ítélte, 's mellynek érvényességét a' császárnak Iglóban volt követé is megismerte; ¹⁶⁷⁾ a' szilégeket, kik most már Mátyás és Vladisláv között haboztak, új fegyveresek' állítására felhívta; Regensburgba a' németbirodalmi rendekhez követeket küldött, — köztök Zápolya Istvánt, — kik Vladisláv' választását érvénytelenítessék; végre Kazimirt felhívta, hogy addig míg kölcsönös igényeiket császár és pápa elítélendették, Mátyás és Vladisláv együtt cseh királyokul koronáztassanak, emez minden esetre amannak örököse leendvén. Ezek után a' rendelkezésére volt hadak' tetemes részét Csupor Miklós' és Sternberg Zdenko' vezérlete alatt Leipnick felé indította, hogy Vladislávnak Prágába érkezését gátolja, — őmaga László' napján újabb és nagyobb hadi készületek' eszközlése végett, Budára indult.

A' lengyel király éles válaszszaal eresztette útnak Mátyás' követségét, 's tanácsosai esküdöztek, hogy a' cseh korona nem fog annak halántékaira kerülni, kinek fejről ma holnap a' magyar is lesíklík. Július' végén Vladisláv több egyházi 's világi nagyok', hétezer gyalog és két ezer lovas fegyveres' kíséretében Krakóból kiindult, hogy utját Tropaunon át Prágának vegye; 's ugyanakkor tudósítás érkezett Boroszlóból Mátyáshoz, hogy Kazimir, hasonnevű fiát, mi helyest a' kíséretéül rendelt sereg együvé gyülekezendett, Magyarországba küldi, hol felekezete őt a' Rákos' mezején fogadni és királynak kikiáltani akarja. Az elégedetlenek' száma csakugyan már annyira növekedett, hogy az országnak akkor hetven 's egynehány megyéi közül csak kilencben vettetett ki híjába a' lázadás' hálója, 's hogy a' pártosok között Vitézen kívül Czezinge Jánost, a' pécsi püspököt, 's Rozgonyi Rénoldot is találjuk.

167) Roborellának Iglóban 1471. július' 3.án a' pápához adott levele, Katonánál, XV. k. 485. l.

Mátyás eddig nem nagy fontosságot tulajdonított a' mérenyletnek, ámbár céljáról és vezértagjairól néhány esztergomi kanonok és Beckensloer által, kinek Kazimir' udvaránál is meghitt emberei voltak, már korábban értesült; az is lehet, hogy kifejlődését nem gátolta, mert módot nyújtott néki, elleneit kiismerni és elnyomni. Parancsára most a' Morvában táborozó hadak' része, Csupor' vezérlete alatt felső Magyarországra sietett, a' lengyel birodalommal szomszéd végek' oltalmára. Így történt, hogy Vladisláv háborítatlanul ért Prágába, hol augusztus' 22.én cseh királynak koronáztatott.

September' 6.án az ifju Kazimir, még Krakóból, hadat üzent Mátyásnak. Az oklevél, miután a' gyermek' atyafiságát V.dik Lászlóval; 's innen származó jogát a' magyar koronára 's Mátyásnak törvénytelen választását és önkényes országlását fejtegette volna, ekkép végződik: „ez' okon néked, Hunyady Mátyás, a' bitor királynak, és mindazoknak, kik bármikép segédedre kelnek, hadat üzenünk e' levél által, de nem az országnak, nem a' benne lakozó egyházi 's világi uraknak, hanem néked, a' ki gögödben vakmerő voltál az országlást magadhoz rántani, — és a' tiédnek“. ¹⁶⁸⁾ — Kazimir a' hadüzenet után még egy hónapig mulatozott Krakóban, talán a' végett, hogy a' testvérbátyját Prágába kísért hadak' visszaérkezését bevárja: Mátyásnak ideje volt a' lengyel felekezetet lefegyverkezni. Vitéz János az esztergomi erősségbe zárkozott, mihelyest a' király Morvából Budára érkezett; az érsekség' jövedelmei lefoglaltattak. Ujlaky Miklóst, a' mindig kész pártoskodót a' bosnyák király' rég' ahítozott czíme vonta el az elégedetlenektől, mellyet király és országtanács valószínűleg ekkor osztogattanak néki; fiát ezentúl Ujlak' herczegének czímezgették. ¹⁶⁹⁾ September' közepe felé Budára

168) Katona, XV. k. 496. l.

169) Mátyás minden módot megkísérlett, hogy Ujlakyt hűségben tarthassa. A' most már vén férfiút Szilágyi Erzsébet, a' királyné' anyja,

hívta a' király a' rendeket, 's a' kedélyek' megnyugtatóására újból igérte (11. tcz.) hogy a' királyi kincstár' adóján kívül másegyebet nem vet a' népre, hanemha az országgyűlés' megegyezésével; a' 24. dik törvénycikkely a' főpapokat biztosítja, hogy ezentúl nem fognak adózásra kényszeríttetni, mi a' közelebbi múlt években, mint mondók, a' szentszék' engedelmeivel gyakrabban történt, — de a' cikkely banderialis kötelezettségöket is felemlíti. ¹⁷⁰⁾

October' 2. án Kazimir tizenkét ezer fegyveressel útnak indult Krakóból; 29. én még Sárosban volt, a' megye' főispánya, Perényi István, készséggel hódolt néki. Sárosból, Kassát balra hagyva, melly Zápolya Imre' és Csupor Miklós' dandárainak oltalma alatt állott, Szikszón és Egeren át, november' 8. án Hatvanba érkezett; serege most húsz ezer főből állott, mert Perényi István' és Rozgonyi Rénold' hadaik hozzá csatlakoztak. A' remélt rokonszenvet kívülök urak, nemesek nem igen mutatgatták, és a' királyfi' tanácsosai ovakodtak az isaszegi és gödöllői dombokról Rákos' térségére leszállani, mert tudomásukra jutott, hogy Mátyás tizenhat ezer zsoldossal Pest előtt készen áll fogadásukra. Nehány nap múlva az Ipolyon 's Garanon át, nem minden veszély nélkül, — a' király az esztergomi érsek' erősségeit Nógrádban, Hontban, Barsban saját népeivel megrakta, — Nyitrába érkeztek, mellynek erőssége a' pártosok' kezében volt, mert Vitéz a' nyitrai püspökséget is igazgatta. A' pécsi püspök, Czezinge János két száz lóval szintén Nyitrába jött, hogy Kazimirt az érsek' nevében is üdvözelje, kit Mátyás' hadai Esztergom' falai közé rekesztettek; de a' király' közeledésének hírére mind ő, mind Kazimir' német zsoldosai az erősséget odahagyták. Mátyás

1472. május' 7. én fiának fogadta, hogy azon esetre, ha Mátyás netalán meghalna, az ősz gyermek' tanácsával élhessen, tetlleges segédére számot tarthasson.

170) Corpus juris hung. I. k. 221. l.

bocsánatot ígért mindazoknak, kik három nap alatt újból hűséget fogadnak néki, 's a' város' kapúi megnyiltak előtte; de az erősség' ostromához téli időben hozzáfogni bajosnak látszott, 's a' király hadainak nagyobb részével ismét Esztergom alá indult; jövet-menet az érsek' urodalmai sokat szenvedtek a' zsoldosok' dühétől. A' pápai követ' felhívására, úgy látszik, Gábor kalocsai érsek, Beckensloer János egri püspök, Országh Mihály nádor és Zápolya Imre a' főpap' fényes érdemeire emlékeztették a' királyt, annyi hű szolgálatra, mellyeket a' megtántorodott férfiú egykor Mátyásnak 's az öszves Hunyadyháznak tett volt; és közbenjárókul ajánlkoztak közte 's a' király között. December' 19.én a' békeoklevél alá volt írva, illy tartalommal: Vitéz csak Mátyást ismeri királyának, 's tanácsosal, tettel segédére leszen mindenki ellen. Erősségeit magyar várnagyokra fogja bízni, kik nemcsak iránta hanem a' király iránt is tartozván magokat hittel lekötelezni, a' király' hadi népei előtt annyiszor mennyiszor kapút tárnak. Az érsek azon leszen, hogy a' lengyelek a' nyitrai erősségből minél előbb kiköltözködjének; az általa Szekszárdnál és Laszkónál épített várakat lerontatja. Más részről Mátyás nemcsak a' lefoglalt jövedelmeket visszaadja az érseknek, hanem az esztergomi egyház' minden jogait csorbítatlanul fentartja, 's azon hét ezer arany, mellyekkel a' király az érseknek tartozik, jövő nagybőjtre visszafizettetnek néki. A' király nem fog hitelt adni a' rágalmazóknak és felbojtóknak; az érsek szabadon és egész biztossággal megjelenhetik a' király' udvarában, 's ha netalán jövendőre annak rende szerint valamelly büntetttben elmarasztatnék, csak javait, ne személyét is érhesse a' büntetés. ¹⁷¹⁾

Az ekkép történt egyezkedés után nyolcz nappal Kazimir

171) Az oklevél Praynál, Annales, IV. k. 65. l. Katonánál, XV. k. 511. l.

's véle több lengyel zászlósok Nyitrát odahagyták és hazájokba siettek; örségül négy ezer fegyveres maradt az erősségben. A' várnagy, Jassyenski Pál ezt Vitéz' felhívására az 1472. dik év' elején Mátyásnak általadta, 's útját Lengyel-¹⁷²⁾ országnak vette, dűlva és pusztítva, míg a' felzaklatott pór-ság, 's a' kalózok után küldött királyi hadak a' garázdákat részben leöldösték, részben az országból kiugrasztották.¹⁷³⁾ Mátyás, miután a' Kazimir által Sárosban és Zemplénben elfoglalt apróbb erősségeket visszavette, martiusban Budára érkezett, 's hadainak nagyobb részét elbocsátotta; de az érsek és öcsce a' pécsi püspök ezentúl is folytathatták cselszövényeiket, 's viszonyban maradhattak a' magyar határszálen időző Kazimirral, különben nehéz volna magunknak Mátyás' eljárását megfejtenuk, ki a' Budára kért érseket Visegrádra szállította 's itt szigorú őrizet alatt tartatta. Czezinge János csak azáltal kerülhette ki a' fogságot, hogy Horvátországba menekült, hol a' zágrábi püspöki megye' egyik papjánál a' király' haragja elől menedéket talált. Vitéz a' szentszéki követnek 's az ország' egyházi, világi urainak közbenjárására aprilis' 1.én szabadságot nyert Esztergomba visszatérni, de szolgálainak száma harminczkettőre szorítatott, 's ezek hittel voltak lekötelezve az egri püspöknek, kitől vár és várnagy 's az érsek' többi erősségei is, míg a' lengyelekkel béke köttetik, parancsot vegyenek. Az egyházi hatóság' szabad gyakorlata 's az érseki javadalmak' igazgatása, a' jövedelmek' szedése a' fél-fogolynak biztosítatott,¹⁷³⁾ kit aggkora 's a' reá nehezedett búbanat augusztus' 8.án sirba döntöttek. A' hazai tudományosság egyik buzgó ápolóját vesztette el benne. Midőn Szécsy Dénes' halálával az ország' főpapjává lett, a'

172) A' lengyel hadjárat' körülményes leírása Bonfininál, d. IV. l. 3. és Dlugossnál, XIII.

173) Az oklevél Praynál, Annales, IV. k. 85. l. Katonánál, XV. k. 554. l.

szentszéktől engedelmet kért egyetem' felállítására, mely hit-tudományi karral is birjon, eltérőleg a' pécsitől, mennyiben ezen, mint felebb láttuk, a' theologiának tanítása tilos volt. 'S 1467.ben csakugyan megnyilt az egyetem Pozsonyban; tanárai között a' nagynevű Joannes Regiomontanust is találjuk, de a' tudós férfiú, midőn az ellenségeskedés király és érsek között lobbót vetett, Nürnbergbe szökött, nem mintha ő is részt vett volna a' pártmozgalmakban, hanem mert a' horoscopium valószínűleg gyászos véget jósolt az egyetemnek, mely hat évi fennállás után Vitéz' halálával csakugyan végkép felbomlott. — Czezinge János, Pécsnek még most is ifju püspöke, a' művészet' és tudomány' mezején méltó társa Olaszország' első fényesillagainak, szintén még 1472.ben megyéjén kívül, Zágráb' környékén meghalálozott. A' pécsi papság a' halottat Horvátországból a' megye' székhelyébe hozatta, de temettetlenül hagyta, félvén a' fejdelem' boszujától. Mátyás a' költő' hamvaitól emlékkövet és emlékverset elirigyelni dicstelennek találván, fényes szertartással tétette le holttetemeit a' pécsi székes egyház' sirboltjába, 's a' márványlapra, mely nevét és érdemeit hirdesse, négy verset vésetett, az elhunynak saját készítményét, — hirdetőt a' hő szerelmet, melylyel a' musákat istenítő püspök a' költészet iránt viseltetett, hirdetőt a' halott' dicsőítésére, hogy ő volt első, ki a' latin költészetet a' Duna' partjaihoz vitte.¹⁷⁴⁾

VIII.

II. Pál pápa 1471.ben meghalálozott. Utóda a' szentszéken, IV. Sixtus, 1472. martius' 1.én Mátyást Csehország'

174) Hic situs est Janus patrium qui primus ad Istrum
Duxit laurigeras ex Helicone deas.

Hunc saltem titulum livor permittit sepulto
Invidiae non est in monumenta locus.

törvényes királyának nyilvánította, 's néhány nappal később Kazimir lengyel királyt felszólította, hagyna fel a' magyar király' üldözésével és a' cseh eretnokség' pártolásával. Tovább ment: a' cseh rendeket felmentette a' hűségi eskü alól, melylyel magokat Vladislávnak lekötelezték, 's egyházi átokkal fenyegette a' makacsokat. Mindennek kevés foganatja volt. De Mátyás, kinek a' Budán április' végén összegyűlt országos rendek új pénzsegélyt ajánlottak, ¹⁷⁵⁾ a' polgári háborúval fenyegetődött lázadás' elnyomása után Morvába indult, 's innen Csehországra törvén, Kollint bevette. Podiebrad' fia Viktorin háladatos volt a' király iránt, ki néki szabadságát nagylelkűen visszaadta; rövid idő alatt számos híveket szerzett Mátyásnak. Novemberben a' pápa' követe, Barbo bíbornok, nagy-ügyetlenül, vagy nagy-ügyesen, ha szándéka volt Mátyást a' kuttenbergi bányáktól távol tartani, 1473. május' elsejéig fegyverszünetet eszközölt a' hadviselő felek között, 's februárius' 2.ára Neisse városába hívta őket, képviselőik által az ohajtott békéről tanakodni. ¹⁷⁶⁾

A' gyűlés' határnapja gyertyaszentelőről februárius' 1473. 24.ére tételezt, de a' hatalmasságok' követői még később,

175) Katona, XV. k. 562. l. Kovachich, Supplem. ad Vest. Comit. II. k. 213. l. A' király ez' alkalommal is megújította fogadását, hogy a' rendek' akaratának ellenére semmiféle új adót nem vet az országra; 's a' felajánlott pénzsegélynek ez' uttal is semmi nyoma a' törvényczikkelyekben, de ama' fogadás nem fogott volna megújítani, ha a' pénzsegély elmarad. Ellenajándékul a' rendek szabadságaikat újra megerősítették magoknak; 's ők, kik még tavál az országgyűlésnek évenkénti tartatását sürgették, most végzést hoztak, hogy a' következő két évben ne tartozzanak összegyűlni, — új-új terhek kifáraszthatták őket. Az 1472. diki törvényczikkelyek között nevezetes helyet foglal el a' 12. dik, mellyben, hivatkozással a' régi szokásra, rendeltetik, hogy a' Szlavoniai lakos (Szlavonia alatt e' helytt is Zágráb, Varasd és Körös megyéket értsd) közadó, taksák' 's a' t. fejébe csak felét fizesse annak, mit a' magyar köteles fizetni.

176) Ger. de Roo, VIII. Eschenloër az id. h. 170. l. Katona, XV. k. 590. l.

martius' vége felé érkeztek Neissébe. Magyarország' részéről: Gábor kalocsai érsek; a' veronai születésű Rangoni, most erdélyi püspök, előbb — mint láttuk — ferenczes, a' Hunyady háznak mindig bizodalmas embere; Vecsésy Albert veszprémi püspök, Geréb László budai prépost, Országh Mihály nádor, Báthory István országbiró, 's még néhány úr és törvénytudor, ezer lovassal; — Lengyelország' részéről: a' gneseni érsek két püspökkel, a' kálisi főispán, 's két krakói kanonok, négy száz lovasból álló kísérettel; — Csehországból Weitmiller Benes voltak jelen.

A' szentszéki követ azon volt, hogy Kazimir' leánya Hedvig Mátyásnak eljegyeztessék, ki ezen esetre Morvával 's a' díj nélkül visszabocsható szepesi városokkal megelégednék; de a' lengyel követek ezt sokallották, 's Hedvig' anyja szabadkozott leányát Mátyásnak, a' becsempészett királynak hitvesül adni. A' tanácskozmány már négy hétig minden eredmény nélkül elhúzódott, midőn híre érkezvén, hogy lengyel hadak Sztropkót, Nagymihályt és Homonnát elfoglalták, Mátyás Brünnből, hol négy ezer fegyveressel várta a' gyűlés' fejleményeit, Kollin felé indult. Barbo bíbornoknak sikerült a' királyt megállapodásra bírni, a' fegyverszünetet május' 28. dikáig kiterjeszteni, 's a' tanácskozmányt tovább szöni. Ekkor végzés keletkezett, hogy augustus' közepe felé Oppelnben új gyűlés tartassék, mellyen mindenik fél képviselői által jelen legyen, 's mellynek lefolyása alatt Mátyás Olmücznél, Kazimir Osviaczinnél és Vladisláv Glatznál tartózkodjanak, hogy a' netalán felmerülő nehézségeket haladéknélkül, személyes találkozás' útján is eloszlathassák. Addig is Sztropko Perényi Miklósnak, mint tulajdonosának visszaadassék, 's a' Sárosban és Zemplénben szedett foglyok szabadon bocsátassanak; ha pedig az oppelni gyűlésnek sem volna eredménye, Károly burgundi herczeg 's halálának esetében XI. Lajos francia király választassék birónak az ügyben,

fejedelmül azt tartozván ismerni a' csehek, kit a' választott bíró jogosultnak ítél a' királyságra.

September' 13.án megnyílt az oppelni gyűlés. Magyarországból a' kalocsai érsek 's a' veszprémi és erdélyi püspökök, a' nádor, az országbíró, János bazini gróf 's az ausztriai Graveneker Ulrik érkeztenek képviselőkül. De tíz nappal később már szétment a' gyűlés, mert a' lengyel követek a' magyarok' minden indítványait visszavetették. Mátyás' házassága Hedviggel, 's Morvaország, Szilezia, Lausicz és a' szepesi városok mint a' mennyasszony' hitbére, ez volt az alap, mellyen a' kalocsai érsek és társai a' békét felépíteni akarták, ez volt a' feltétel, melly alatt Mátyás Vladislávot cseh királynak ismerni ígérkezett. A' lengyelek mind erről semmit sem akartak tudni, 's urok' öröködési jogára és a' kuttenbergi választó gyűlésre támaszkodva, a' cseh korona' valamennyi tartományait követelték Vladislávnak; a' mire készséget mutattak, az segéd volt a' törökök ellen, ha Mátyás lemond igényeiről Podiebrad' öszves vagy részletes örökségére. A' magyar követek september' 23.án óvást tettek, hogy nem rajtok, nem az ő eljárásukon múlt, ha a' gyűlés távolról sem közelíthette meg feladását; 's Barbo bíbornok, miután írásban ki nyilatkoztatta, hogy a' milly emberséges volt a' magyar képviselők' törekvése, olly visszásan jártak el a' lengyel-cseh követek tisztökben, Pozsonyba ment, számot adni a' szentszéknek a' történetekről, 's újabb utasítást kérni ki magának. ¹⁷⁷⁾

177) Eschenloër az id. h. 174. 's. kk. II. — Dlugoss, XIII. — Az alkudozások' sükeretlensége részben Fridrik császár' áskálódásainak is tulajdonítható, ki, mint felebb a' szövegben érintettük, a' lengyel királylyal szövetségre lépett, 's ki mihelyest a' gyermek Kazimir Magyarországra tört, sietett azon harminczkét ezer aranyat lefizetni, melly habsburgi Erzsébet', a' lengyel királyné' kiházásítási díjából Ausztriára esett. Mátyás a' császár' jó hajlamára azzal válaszolt, hogy a' pártoskodó urakat Ausztriában, 1472. június' 13.án Budán kelt oklevele által, oltalmába vette, és september' 6.án Pozsonyból felhívta a' császárt, hogy

Illy viszonyok között Mátyás idéetlennek látá az ügyet még Károly burgundi herceg, mint választott bíró elébe hozni, — idéetlennek látá annyival is inkább, mivel a' császár most igen bizodalmas lábon állott Károlylyal, kivel hat nappal az oppelni gyűlés' eloszlása után Trierben találkozott, 's kinek leányát és örökösét Máriát hitvesül szemelte ki Maximilián fia' számára. Végezzén a' kard! e' szavakkal búcsúztak el Oppelnben a' lengyel követek a' magyaroktól; 's Mátyás könnyebben fellélekzett, midőn az alkudozások' tömkelegéből a' harcz' mezejére léphetett ismét. Hadai Sztropkót, melly a' neissei pontok ellenére lengyel kézben maradt, Nagymihályt és Homonnát visszafoglalták; az őrségbeliek levágattak, vagy fogságba estek; a' vívók közül Csupor Miklósnak Nagymihálynál egy kögolyó halált hozott. Modragora és Bukoviecz, két határszéli erősség, mellyek darab ideig még fészkül szolgáltak a' lengyeleknek, szintén a' király' kezébe estek. 'S most hatezer embere átlépvn a' lengyel határokon, Szmigrodot, Duklát, Demboviczét, Brodeczet, Muszinát 's a' t. bevette, és a' duklai kerület' valamennyi falvait feldúlta. A' dandár' vezére, Tarczay Tamás, az év' végnapjaiban számos foglyokat küldött Eperjesre; ¹⁷⁸⁾ János, sagani herceg pedig a' király' parancsára Szileziából Lengyelországra tört, 's Fraustadt városát és környékét feldúlta.

az ausztriai rendek' szabadságait tiszteletben tartsa. Fridrik a' boszú' reményével kebelében tűrte a' beavatkozást, sőt három nappal később már arról tudósította a' királyt, hogy „a' vele kötött szerződés' értelmében“ (nyoma van, hogy illyes Roborella' közbenjárására császár és király között megalakult) a' pártos ausztriai urakat meg' kegyelmébe fogadta. (L. Chmel, Materialien, II. k. 312. l. és Lichnowsky' többször idézett munkáját, Regesten, CCCXVII, 1617. CCCXVIII. 1627. 1628. 1629. CCCXX. 1654. CCCXCII.) Ezen készség' forrása abban rejlett, hogy a' cseh zsoldosok' maradványai Ausztriában Mátyás' szolgálatába léptek, 's hogy a' császár belső Németországba készült, hol őt a' birodalmi ügyek másfél évig Ausztriától távol tartották.

178) Dlugoss, XIII. Szirmay, Not. hist. Comit. Zemplén. 39. 40. II.

Kazimir most békét ajánlott Mátyásnak, 's Mátyás [1474. januárius' 12.én Rangoni Gábor erdélyi —, Thúz Os-vát zágrábi püspököket, Zápolya Imrét, Pongrácz Jánost, 's György pécsi és Gáspár szepesi prepostokat megbizta, hogy a' lengyel királylyal alkudozásba ereszkedjenek. Februárius' 21.én Ófálván a' Szepességben, és Sramoviczén, a' lengyel határszélen, következő szerződésre léptek a' felek: Magyar- és Lengyelországok 's a' két birodalom' királyai között legyen béke. Kik rablás végett egyik országból a' másikba kalandoznak, büntetést vegyenek; a' foglyok és elorzott javak visszaszabocsátassanak. Magánszemélyek' követeléseit az illető törvényszékek, rendkívüli esetekben mindkét király által e' végre kinevezendő bíróságok ítéljék el; a' királyok közötti vitákat régi szokás szerint a' két ország' nagyai fogván eldönteni. Szmigrod, a' krakói püspököt uraló Muszina, 's a' magyar kézbe jutott többi lengyel erősségek tulajdonosaiknak visszaadatnak; a' kárpótlásról septemberben külön tanácskozmány hozzon végzést, úgy Moldva' és Oláhország' viszonyáról a' magyar és lengyel koronákhoz, — a' vajdák mind Mátyás' mind Kazimir' részéről két évig bántatlanul maradnak. Vladiszláv 's a' magyar király között három évig tartson a' fegyverszünet, a' magyarok Mátyástól, a' lengyelek Vladiszlávtól tartozván segédöket megvonni, ha a' fejedelmek e' pont ellen vétenének.¹⁷⁹⁾

Ez februárius' 21.én történt; 's három héttel később, midőn Vladiszláv' követei Nürnbergben a' császárral szövetségre léptek Mátyás ellen, Kazimir is a' szövetkezőkhöz állott, igérvén, miszerint a' lengyel hadak június' 24.én készen fognak állani, hogy a' magyar király ellen közös erővel viselendő háború' fővezérének, a' császárnak parancsait vegyék.¹⁸⁰⁾ Dlugoss sze-

179) Katona, XV. k. 666. l.

180) Ugyanaz, ugyanott, 682. l. Kurz, Oesterr. unter K. Friedrich IV. II. k. 247. l.

rint, kinek e' tekintetben teljes hitelt adhatni, mert még imént részt vett az oppelni tanácskozmányban, szándék volt Magyarországot négy felől megtámadni; Fridrik Ausztriából, Vladisláv a' cseh földről, Kazimir Lengyelországból, 's az oláh vajda a' háborgó Erdélyen át fogván Magyarországra törni.

Mátyás aligha idejekorán értesült a' szándéklatról. Nyolcz ezer aranyért magához váltotta a' Liptóban fészket rakott, 's már több erősségeiből kizaklatott Komorovski' várait: Oravát és Likavát; zsoldosait úgynevezett fekete seregébe sorozta, 's ezzel Morvába indult, hol több zsivány nagynak rablóvárait elfoglalta, 's a' kézrekerült czinkosokat felkötötte. Martius' 31.én Olmüczben találjuk, honnan hadait Szileziába küldötte, a' békés szorgalom' oltalmára, az utonálló és rabló urak' fenytésére. Őmaga visszatért Budára, 's májusban Bánffy Miklóst, Pongrácz Jánost és György pécsi prepostot Nápolyba küldte Ferdinand királyhoz, ki akkor szerencsésének tetőpontjára jutott, 's kinek második leányát, Beatrixet, Mátyás hitvesül kérte magának. Ferdinand' működései a' törökök ellen, a' tekintély, mellyben Olaszország' többi fejedelmei 's a' pápa előtt állott, a' közös érdek, melly a' hatalmas milanoi herceget, Fridrik' titkos ellenét hozzákapcsolta, kívánatosnak láttathatták Mátyással, hogy szorosabb viszonyba léphessen vele. ¹⁸¹⁾

A' császár' és Kazimir' újabb szövetsége szintén e' tájban jöhetett a' király' tudomására. Fridrik még Augsburgban bajlakodott a' németbirodalmi gyűléssel, midőn Mátyás' parancsára a' cseh zsoldosok közül azok, kik imént a' király'

181) Mátyásnak Budán 1474. pünkösd vasárnap kelt levele, Wagnernél, Coll. dipl. I. k. 16. l. Ezen levélből kiviláglik, hogy Bánffy Miklós Rabenstein János visegrádi prepost' kíséretében a' milanoi hercegnél is járt el követségben „unde juxta votum nostrum optatas reportavit relationes“. — Dubniczi codex.

zászlai alá szegődtek, alsó Ausztriát pusztitgatták, támogatva a' tartomány' több urai által. Kazimir ellen, ki július' 6.án szövetségét Fridrikkel oda módosítá, hogy jelenleg maga, nem közösen a' császárral, nemis az érintett terv szerint fog Mátyás ellen működni, 's ki ez' okon Czenstochaunál és Klobuczkonál sereget gyűjtött, melylyel Szileziára támadjon, — több egyházi 's világi urak is indultak zászlaikkal, hűségök' tanusítására, 's talán a' minapi országgyűlés' egyik végzésének következtetésében, melly azonképen mint a' pénzsegélyről szóló nem iktattatott a' törvényczikkelyek' közé. Történeti emlékeink névszerint Ujlaky Lőrincz' dandárát említik, Miklós' fiáét.

Mátyás július' végén még Trencsénben volt, honnan a' hozzá hű maradt cseh-morva nagyokat, a' Sternbergeket, Hasenburgokat, Rosenbergeket fegyveres népeik' kiállítására felhívta; augusztus' 31.én Neissében találjuk; september' 13.án Boroszlóban. A' polgárok örömmel fogadták a' fejedelmet, ki útközben a' sziléz urak' zshivány állatékaival hatalmát érezte, 's a' rendek a' követelt pénzsegélyt vonakodás nélkül fizették le. A' távollétében Budán tartott országgyűlés october' 2.án egyegy arany forintot ajánlott fel minden házhely után, ¹⁸²⁾ azon hozzáadással, igaz, miszerint ezen újabb adót a' törökök ellen indítandó háborúra kell fordítani. A' záradék, 's a' rendelést ismétlő 8. tcz. bennáll a' törvényben, de hogy az adó mégis a' cseh lengyel hadviselésre fordítatott, több mint valószínű. Török háború' esetére személyes felkelést is rendelt az országgyűlés; bölcsen, mert a' törökök, mióta a' király' hadjának nagyobb részét Morvában, Csehországban, Sziléziában tudták, vérszemet kaptak, 's Bali Oghli

182) Corpus juris hung. I.k. 225.l. Kovachich, Suppl. ad vest. Comit. II.k. 238.l. A' rendek ezen segélyért bizonyos sómennységet kaptak a' kinestártól, 's az 1475.diki évre a' rendes adó' fizetése alól felmentettek.

Malkovich, a' szendrői basa, a' Dunán 's Maroson át Nagyváradig, a' tiszai részek' leggazdagabb városáig küldte kalózeit, kik februárius' 8.án, virradat előtt, a' várost meglepven, két napig dulták, 's fosztogatás után elhamvasztották, kisdedeket és aggastyánokat leöldöstek, leányokat, legényeket magokkal vittek, 's tropaeumokúl több zsák fejet, fület, orrt Konstantinápolyba küldöttek. 183)

September' végnapjaiban Kazimir negyvenezer gyaloggal és húsz ezer lovassal Szilézia' határain általlépett. Mátyás, kihez épen e' napokban Erneszt szász választó fejedelem érkezett, hogy mint sagani herczeg — mert vétel' útján azzá lett, — a' királynak hódoljon, tiz ezer főre menő seregével magában Boroszlóban ütött tábort. A' várost polgárai eleséggel ellátták, 's gondosan felszerelték; a' fekete vitézek — számra hat ezeren — a' környék' pórságát öszves ingó jószágával tova szállították, 's a' vidéket, melyen Kazimir

183) Dubniczi codex, a' bécsi Jahrbücher der Literatur' 34.dik kötetében. Timon, Epitome, 79.l. Katona, XV.k. 725.l. Kovachich, Script. rerum hung. minores, II.k. 11.l. Hammer, Gesch. d. osm. Reiches, II.k. 135.l. „Turci ... transvadato Danubio et Marusio — így szól a' dubniczi codex — feria secunda post festum b. Dorotheae virg. in a. 1474. agili cursu, ante diluculum surgentis aurorae, civitatem illam opulentissimam Waradiensem, civibus et divitiis omnibus plenam, cui inter ceteras regni urbes in rebus vix erat par, insidiosae invadendo, eam penitus exspoliantes, innumerabilem thesaurum ... tam in auro quam argento, sed et mercantiis et rebus inde hauriendis. Nec non de ipsa et circumjacentibus suis provinciis quam plurimos nobiles, proceres, cives et inhabitatores ipsius terrae, secus discretionem non habita, honestissimas, praeclarasque virgines et mulieres captivantes, vinctos in misericorditer ad perpetuam deduxerunt captivitatem... Modo sternuntur senes, jugulantur viduae, decapitantur adultae, projiciuntur infantes et moriuntur frigore ... Feria tertia sequenti ... turci praetacti eandem (civitatem) ignis voragine funditus combusserunt; ruunt claustra et ecclesiae in ea constructae Quid modo restat, nisi castrum et monasterium ecclesiae basilicae? non tamen integrum, quia metu ignitarum telarum tectura est privatum. Et sic tandem incinerata civitate praedicta, et circum vicinis suis provinciis depraedatis et exustis iidem Turci versus propria redierunt, nemine eis obstante“.

táborozni fog, ha Boroszlót vívni akarja, nagy pusztasággá változtatták. A' szász fejdelem' néhány embere 's a' királynak két cseh híve követekül Kazimirhoz mentek, őt az újfalvi szerződés' nevében visszavonulásra felhívni, de csak gúnyos választ hoztak magokkal Boroszlóba. Mátyás most Zápolya Istvánt és Kinisy Pált Lengyelországra küldötte; lovasságuk Krakóig és Posenig dült, 's a' mesericzi erősséget bevette. Nép és királyné küldötteik által könyörögtek Kazimirnak, jöne vissza országának oltalmára: ő süket maradt, 's miután october' 24.én Briegnél Vladislávnak Csehországból érkezett húsz ezer emberével egyesült, Katernnél, egy mérföldnyire Boroszlótól, megállapodott.

A' briegi és ohlaui erősségek' őrségei többszörös kitérések által Kazimirnak több ezer emberét leöldösték, mielőtt Boroszló' falaihoz érkezett, de serege roppant volt még most is, rémülést küldő a' város' polgárságára. Mátyás álruhában, nyomorú pór' képében kiment a' városból, 's gebéjén belovagolta Kazimir' őszves táborát. Visszajövet árkot vonatott az ohlaui külváros körül, 's a' város' tanácsát azzal vigasztalta, hogy a' király' hetven ezer emberét majd megtizedelik az éhség, az őszi eső, a' fagy. Negyven ágyú-torok tátongott a' vívók elébe, 's tizenöt ezer lengyel és cseh, kik october' 27.én a' város' falait megrohanandók voltak, a' lötelepek' első felszólamlására megfutamodtak.

A' magyar táborban vígalom vigalmat váltott fel, úgy akará a' király. October' 30.án éjjel örömtüzek égtek a' városban, 's valamennyi harang megkondult: a' nápolyi király' követei igenlő választ hoztak Ferdinand' és Beatrix' nevében Mátyásnak; a' város ünnepelni akarta az örvendetes eseményt. Künn a' lengyel-cseh táborban úgy vélekedtek, hogy tüzvész dülja Boroszlót, 's neki estek a' falaknak; de négyszáz lövész és ezer vasas készen fogadta őket, el sem kezdték 's máris befejezték a' vívást. A' fekete vitézek, köztök szá-

mos szerbek, naponkint ki-kirohantak, 's csapat számra hoztak foglyokat a' városba, — annyit, hogy eleség' és hely' szűke miatt a' nagyobb rész meg' szabadon bocsátatott, vágással arcán külön mindenikök, jelül: hogy a' magyarokkal szemben állottak. 'S míg az őrség visszatartotta a' vívást, hátról Mátyás' német hadnagyai háborgatták az ellenséges tábornok, melyet Kazimir most a' város' másik oldalára szálított, a' nélkül hogy szerencsésebb eredményt eszközölhetett volna. Lengyelországból nem várhatott élelemszereket, mert Zápolya' és Kinisy' hadaik az utakat elzárták, 's a' cseh földről érkezett eleséget Haag Ferencz, Mátyás' szolgálatában állott ausztriai lovag elfogta 's elégette. Így történt, hogy éhség 's fagy, és a' kíséretökben fellépett ragályos nyavalyák Kazimir' és Vladisláv' hadait keservesen fogyasztották, még mielőtt a' tábornak egy része történetből a' lán-gok' martalékává lett.

Kazimir' döllyfe meg volt törve. Követei Boroszlóba érkeztek, 's békét kértek. Mátyás feltételül szabta, hogy a' két király azt személyesen kérje tőle. A' lengyel király november' 15.én találkozott a' magyarral, Machbernél. Mátyás három ezer levente' kíséretében lovagolt Kazimir elébe. Rövid értekeződés után, mert Vladisláv nem jelent meg, 's Mátyás újból követelte, hogy ő is megjelenjék, a' két fejdelem elvált egymástól. Kazimir' kérésére három napi eleség osztogatott az éhenhaló cseh-lengyel seregnek.

November' 16.án Kazimirral Vladisláv is Machberbe érkezett. Mátyás, vasasainak élén, arannyal és gyöngyökkel kivarrott fehér öltvényben jött üdvözlőkre. Az értekeződés fényes sátrak alatt estig tartott, nem mint tegnap, mikor a' fejdelmek csak néhány szót váltottak egymással a' nyeregből. Fényes lakoma követte a' tanácskozmányt, 's Mátyás gazdag ajándékokkal bocsátotta el vendégeit. November' 19.én Kazimir Leubus felé, Vladisláv Landshutnak tartott seregével,

's a' három király' tanácsosai hozzáfogtak a' békepontok' szerkesztéséhez. Rangoni Gábor, imént még erdélyi püspök, most már az esztergomi érsekké lett Beckensloer János' utóda Eger' főpapi székén, 's Rangoni mellett erdődi Bakács Tamás, a' magyar clerus' egyik ifju reménye, irányt adtak a' többieknek. A' tanácskozmány december' 8.án harmadfél évig, azaz: 1477. május' 25.ig. tartó fegyverszünettel végződött. Fridrik császárnak, mint Kazimir' és Vladisláv' szövetséges társának kilenczven nap adatik kinyilatkoztatni: ha akar-e ő is részt venni, befoglaltatni a' fegyverszünetbe, mellybe a' két királyon kívül, mindkét fél' hívei és szövetségesei is befoglaltattak. A' foglyok szabadon bocsátatnak, az elfoglalt erősségek tizennégy nap alatt visszaadtnak. Addig, míg a' cseh korona' ügye végkép elintéztetik — 's e' végre 1475. februárius' 12.én Prágában újra összejönnek a' felek' képviselői, — Csehország' külön mindenik kerületét két kapitány, Mátyás' kinevezéséből az egyik, Vladislávéból a' másik, igazgassa; 's ezek, és velök két békeör, — szintén a' két király' választottai, ügyeljenek fel a' békére, a' köz biztosságra. 184)

A' Prágában 1475. februárius' 12.én összejött magyar és cseh biztosok húzamosabb felelőlések után abban egyeztek meg, hogy Vladislávnak Csehország, a' két Lau- sitz, és Szileziában a' schweidnitzi és jaueri herczegségek, Mátyásnak az érintett herczegségek' kivételével Szilézia és Morva, de mint Vladisláv által beváltható zálog, jussanak. Ha Vladisláv korábban hal meg, mint Mátyás, 's utódok nélkül, osztályrésze Mátyásra szálljon; ellenkező esetben Morva és Szilézia Vladislávra, ha ez nem váltaná ki előbb e' tartományokat, mi ha megtörtént volna, a' magyar király' örö-

184) Thuróczi, IV. 67. Bonfini, d. IV. l. 3. Dlugoss, XIII. Eschenloër az id. h. 194. 's kk. II. Cureus, annal. Siles. Pray- nál, IV. k. 95. l.

köseinek ekkor még kétszáz ezer arany járul.¹⁸⁵⁾ — Mátyás vonakodott ezen pontokat megerősíteni, okúl adván, hogy előbb még a' pápát és többi szövetséges társait tartozik kihallgatni; a' valóságos ok mindazáltal abban rejlett, hogy Fridrik császárnak, ki 1475. januárius' 7. dike óta Károly burgundi herczeggel háborúban állott, fegyveres segédet ajánlott, ha néki 1468. ban tett ígéretéhez képest, Csehországot hűbérül adja. Ezen lépésének eredményét akarta Mátyás bevárni, de a' császár őt a' burgundi herczegnél is inkább gyűlölte, 's Kazimirt — miről őt a' király az andernachi gyűlésen vádolá,¹⁸⁶⁾ azontúl is bujtatta a' magyarok ellen.

Mátyás martius' elején még Szileziában volt, mellynek kormányát Zápolya Istvánra bízta; martius végén, már Brünnből, országgyűlést hirdetett Budára, mellyet aprilis' 24. én személyesen fog megnyitni. Bogdanovics István moldvai vajda, januárius' 17. én Szolimán basát, midőn ez a' megtagadott adó' behajtása végett százhusz ezer emberrel a' tartományra jőne, magyar és lengyel segéddel megverte. Több bég halva maradt és számos zászló jutott a' győzők' kezébe.¹⁸⁷⁾ A' törökök boszu-esküvel tértek meg hazájokba, 's a' rendek a' szükséges készületek' tétele végett hivattak Budára. A' király kedvkeresésül emlegette a' meghívó' levélben, hogy a' cseh ügyben fegyvernyugvást kötött, 's hogy tartós béke' küszöbén áll elvégre; és az országgyűlés ujból egyegy arany forintot vetett ki adóul külön mindenik házhelyre, — igaz, hogy tiltakozással illetén segélykérelem' ismétlése ellen, —

185) Igy Dlugoss, — az illető hely egyébiránt kissé homályos.

186) Müller, Reichstagstheatrum, V. Vorstell. 693. l.

187) Dubniczi codex. Dlugoss, XIII. Sanuto, Istoria di Venezia, Muratorinál, XXII. V. ő. Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, IV. k. 2. r. 137. l. és Hammer, Gesch. d. osman. Reichs, II. k. 136. l.

és a' rendek azonkívül hadi szolgálataikat is felajánlották, ha a' szultán személyesen jőne az országra. 188)

Domokos székesfehérvári prepostot, 's vele Hatvany Gáspárt és Pesty Mihályt Moldvába küldte a' király, István vajdát új hadviselésre felhívni, és segédet ajánlani neki a' törökök ellen; — őmaga késő ősszel tíz ezer emberrel Báthory István' kíséretében Szabács alá indult, mellynek őrsége, — öt ezer válogatott jancsár — a' király' több hadnagyainak daczolt, köztök Ujlaky Miklósnak is, a' bosnyák királynak, ki éppen most Rómában volt hitvesével, bűnbocsánatot nyerni és fényt üzni. 189)

A' király' vitézei lelkesedéssel vívták az erősséget; az őrségbeliek, kiknek csalmáira a' szultán' keze tüzte a' bokkrétát, mindannyiszor hasonló lelkesedéssel verték vissza az ostromot. Mátyás, a' tornyokkal és árkokkal jól megerősített hely' hézagainak és gyenge oldalainak kiismerésére, harmadmagával csolnakba vetette magát, 's minden oldalról szemügyre vette a' várt. Az erősségből küldött golyók halált hoztak egyik társának, de ő nyugton folytatta a' szemlét. Az ostrom' harminczadik napján déltől estig tartott a' roham; alkonyatkor visszavonultak a' vívók. A' napról napra kisebb csapattá olvadt, kifárasztott őrség nyugalmat keresett, midőn az erősség' másik oldalán, a' fedett árokból, hová még hajnalban lopództak, kiugranak a' fekete vitézek, és leggyengébb, 's most éppen védtelen pontján, — mert itt és ekkor már senki sem várta a' vívókat, — megrohanják az erősséget. Társaik a' király' személyes vezérlete alatt utánok törnek. Hijába volt minden ellenállás, hijába a' néma düh,

188) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 233. l.

189) September' elején a' kalocsai érsek' emberei 's más végörök, számra két ezeren, Szabács' falai alatt tíz ezer törököt megtámadtak, midőn ezek zsákmányuknak biztos helyet az erősségben keresnének; a' makoas viadal késő estig tartott, 's a' török halottak' száma nagyobb volt a' magyarokénál. Dubniczi codex.

melylyel a' jancsárok vég kétségbesésben a' reájok bizott kincs' oltalmára keltek. A' vár még virradat előtt Mátyás' kezében volt, az örség' nagyobb része garmadára ölte; fog-ságba csak kevesen estek, mert a' vívók, kivált kezdetben, nem ismertek, nem osztogattak kegyelmet.¹⁹⁰⁾

A' magyar hadak most Szendrőig száguldoztak, 's a' király az itt szé kellő basa' fékezésére, Kulicsnál, a' Moravá-^{1476.]} nak a' Dunába szakadásánál, három erősséget építtetett fából 's földből, mellyek Szendrő' ostromának is támaszpon-túl szolgálhassanak. A' dicső fejdelem diadalmasan érkezett vissza a' fővárosba, hol rövid idő múlva a' pápa' és Velence' követei szerencsekívánással 's kilenczvenhárom ezer arannyal megjelentek,¹⁹¹⁾ további segédet is ígérve, hogy Magyaror-szág ezentúl, mint eddiglen, védfalúl szolgálhasson a' ke-resztyénségnek.¹⁹²⁾

Mohamed, Szolimán basának minapi megveretéseért bo-szút állandó, 1476. tavasszal sereget gyűjtött Drinápolynál, mellyet önmaga Moldvába vezetett, 's melly 1476. július' 26.án az úgynevezett fehér völgyben István vajdát megverte. A' törökök és szövetségeseik az oláhok most Chotin' és Szu-csava' ostromához fogtak; de híre szállván, hogy Báthory István Erdélyből a' vajda' segédére indul, a' tartományból sietve kivonultak. Báthory üzőbe vette a' rendetlenül távo-zókat, 's még több csapatot leöldösött közülök. November' elején a' moldvai Istvánnal, ki még 1474.ben újra hűséget fogadott a' királynak, a' hűtelen oláhokra tört, 's Brassóba

190) Thuróczy, IV. 67. Bonfini, d. IV. l. 3.

191) Bonfini, d. IV. l. 3. Rómában még' Szabács' ostroma előtt szorgalmazott pénzsegélyt a' király, mint ezt Ferdinand nápolyi ki-rálynak 1475. november' 22.én Mátyáshoz adott leveléből (a' dub-niezi codexben) láthatni.

192) Divino munere datum id regnum (Hungariae) — irá ez' évben Piccolomini bíbornok — Christianis reliquis est, ut pro omnibus pugnet, petentesque nos tempestates virtute sua distineat.

futamodott vajdájok' székébe — Mátyás Bazaradnak írja, a' lengyelek Drakulnak, — Vladot, a' budai fogságából szabadon bocsátott karóvajdát iktatta. Bazaradot a' brassaiak Bogdanovics István' kezéhez juttatták, ki a' nyomorút kivégeztette.¹⁹³⁾ — Mohamed még Moldvában táborozott, midőn a' Mikhaloghli testvérek, Ali és Szkender begek Szendrőnél a' Dunán átkelve, Temesvárig száguldoztak. Ennek parancsnokai Nagy Albert és Ambrus a' nándorfehérváriakkal egyesülve, 's a' környék' több urai, köztök a' magát szerb deszpotnak író Gregorievics Vuk 's a' három Dóczy, Péter, Imre és László a' rablókat üzőbe vették, és Pozazinnál, hol Szilágyi Mihály és Lábatlan Gergely tizenhat évvel azelőtt a' Mikhaloghliak' kezébe estek, össze meg' összeverték. Ali-beg kevesed magával hajóba vetvén magát, megmenekült, a' többiek, velők Szkender beg is felkonczoltattak. Szilágyi méltatlan halála meg volt boszúlva. A' temesi bánságból ide hajtott foglyok most a' török táborra törtek, 's gazdag zsákmányra tettek szert; nem volt asszony, nem volt gyermek közöttök, ki lóháton még egy jól megrakodott lomhárt nem hajtott maga előtt, annyi kincset találtak a' táborban. Két száz ötven fogoly és öt zászló, a' diadal' jelei Budára küldettek Mátyáshoz.¹⁹⁴⁾

E' közben János váradi püspök, Geréb Péter és János

193) Mátyásnak 1477. ben kelt levele, Praynál, Dissert. hist. crit. in Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hugarorum, 148. l. Báthory Istvánnak 1476. november' 11. én „ex castris gentium regalium prope ipsam Bokorestya“ kelt levele, Edernél, observ. crit. et pragm. in hist. Transsylv. 157. l. Katona, XVI. k. 6—16. ll. Engel, Geschichte der Nebenl. d. ungr. Reichs, IV. k. 1. Abth.: 180. l. 2. Abth.: 141. l.

194) Bonfini, d. IV. l. 4. — A' király az 1476. diki diadalog' emlékére pénzt veretett, melynek előlapján babéros királyfő, hátlapján, két hadsereg harci állásban szemlélhető, 's melly Beatrixnak Magyarországra érkezésekor, a' menyekzői ünnepély' alkalmával kiosztogatott. V. ö. Rupp Jakab, Magyarország' ekkorig ismeretes pénzei, II. f. 94. l. részben eltérő fejtegetéssel.

bazini gróf, kikhez több sziléz és cseh urak, köztök Podiebrad' fia, a' münsterbergi Henrik is csatlakoztak, hat száz lovassal Nápolyba indultak, hogy a' királyi mennyasszonyt Budára kísérijék. Beatrix, 's vele Ferencz bátyja és a' nápolyi érsek, késő ősszel Dalmátiába érkezett, midőn a' törökök Bosniából, mint most évenként szokásuk vala, fosztogatás végett Dalmát és Horvát országokon át sűrű csapatokban Stíriába, Krainba száguldoztak. Elhamvasztott egyházak, feldőlt falvak, temetetlen holt testek, ez volt a' látmány, melyre az olasz nő' szemei estek, midőn Magyarországhoz közeledett. Reszketve sietett vérmezőről vérmezőre, honnan csak imént hajtattak el emberek, barmok vegyes csordákban a' zordon mozlímok által. Mihelyest a' Dráván innen volt, rögtön, mintha bűvnek befolyása alatt állana, más jelenetekkel találkozott. Nemesek, pórok örömjajjal elébe siettek, mint hajdan őseik, mikoron a' délczeg urak Buzillát Apuliából Kálmánhoz kísérték. December' 10. dikén Fehérvárhoz közeledett, mellynek falai előtt három nagyfényességű sátor készen állott fogadására. Midőn a' mennyasszony itt a' királyt az ország' egyházi 's világi urainak és több németbirodalmi fejedelmek' 's Velencze' követeinek körében szemlélte, térdre ereszkedett a' nagy férfiú előtt, kinek homloka körül minapi diadala új sűgárkoszorút font. Mátyás magához emelte a' hölgyet, 's a' yeronai születésű egri püspök hazája' nyelvén üdvözlette őt a' király' nevében. Fehérvárról, hová még Kristóf bajor herczeg is érkezett, 's hol Beatrixot a' veszprémi püspök, Vecsésy Albert, december' 12. én Magyarország' királynéjának koronázta, Budára indult a' díszmenet, 's itt december' 22. én páratlan fénynyel történt az egybekelés. Erzsébet, a' királynak anyja még élt; ő volt az első, ki az új párt, fiát és menyét üdvözlete. Az évnek még hátralevő napjai vitézi játékok és egyéb ünnepélyek között folytak le. A' kemény tél, melly tizennégy lábnyi mélységre jéggé fagyasztotta a'

Dunát, víg szánvilágot — új látmány a' királyi hölgynek — hozott a' fővárosba, de a' törököknek is utat nyitott Szendrőből a' taval épült faerősségekhez: lerontották mindhármat.¹⁹⁵⁾

IX.

A' magyar király 's a' német császár között napról napra mérgesebbé vált a' viszony. Beckensloer János, az Esztergom' érseki székére felkapott cselszövő, 1476. nak elején azon ürügy alatt, mintha Aachenbe a' boldogságos szüz' egyik képéhez akarna zarándokolni,¹⁹⁶⁾ hatvan lovas' kíséretében, és Egerben 's Esztergomban gyűjtött kincseivel Fridrikhez szökött. A' gyűlölet Rangoni Gábor iránt, kinek Mátyás most bíbornoki főveget kért a' pápától, 's kiről az érsek hitte, hogy maholnap ollyas szolgálatokat fog neki tehetni, minőket ő tett Vitéznek; és a' remény, hogy a' salzburgi érsekséget fogja a' császártól nyerhetni, birhatták Beckensloert e' lépésre. Fridrik' udvara eddig is egynél több hazugságtól viszhangzott Mátyás ellen; mióta a' boroszlói idekerült, száz rágalom' műhelyévé vált, mellyek Németújhelyből Europa' egyéb udvaraihoz vették útjokat, 's mellyeknek egyike Mátyást arról vádolta, hogy a' törökök az ő megegyezésével fosztogatták Stíriát, Karántföldet, Kraint, 's hogy kéz alatt fegyverszünetre lépett velök, még pedig épen akkor, midőn az olasz hatalmasságok ama' kilenczven három ezer aranyhoz még két száz ezret küldtek neki segélypénzül. Ezen 's egyéb rágalmak miatt Mátyás több török foglyokat küldött Németújhelybe, hogy az udvar' szemei felnyíljanak, és egy cseh lovas, Csernahora Jarosláv a' király' nevében

195) Bonfini, d. IV. l. 4. Matthiae r. Hung. nuptiae a palatini Comitibus legato descriptae, Schwändtnernél, I. k. 519. l. Langenn, F. A., Herzog Albrecht der Beherzte, Lipce, 1838. 517 — 528. l.

196) Lichnowsky, VII. k. Regesten, CCCXLIV. 1926.

panaszt emelt a' császárnál, 's ezt arról vádolta, hogy most is, mint néhány évvel azelőtt a' nürnbergi és regensburgi országgyűléseken, csak színre buzgólkodik a' törökök ellen, de tenni semmit sem akar; holott most volna arra legalkalmasabb idő, minthogy a' törökök azon zavarból még ki nem fejlődtek, melybe a' király' seregei őket minapában ejtették. Fogjon fegyvert a' császár, mint hozzá 's a' német birodalomhoz illik, 's vezesse át hadait bizvást Magyarországon, eleségről 's minden egyébéről, a' mi szükséges leszen, gondoskodik majdan a' király. Fridrik' kérdésére, valljon miáltal érdemelhette ki Mátyás' neheztelését, mely annyira meggyen, hogy a' törököknek szabad utat enged Horvátországon át a' német birodalomba, — következő válaszzal szolgált Mátyás' követe: „A' császár úr jól tudja, hogy a' királyi felség az ő kérelmére keveredett a' cseh háborúba, melyben aztán semmiféle segédet sem nyert tőle, sőt inkább napról napra több-több zavart okozott néki. Ha a' császár a' királylyal és Velenczével kezét fog, országait nem fogta volna annyi kár érni; meglehet ugyan, hogy a' királyi felség egymaga is segíthetett volna ez' ügyben a' császáron, de tudtára nem tartozik ennek annyi haláival, 's nem tapasztalta annyi barátságát, hogy valamint a' cseh háborúba, az ő felmentésére elegyedett, úgy az ő országait is a' törökök ellen megvédje, 's e' miatt magát és az övéit veszedelmeknek kitegye“. 197)

Illy hangon szólott 1476. octoberben Mátyás' követe Németújhelyben; 's az olvasó nem fogja különösnek találni, hogy két hónappal később a' király' menyekzőjének alkalmával Fridrik' képviselői nem voltak szemlélhetők. Mátyás a' tisztelenséget azzal viszonzta, hogy a' császár ellen fellázadt ausztriai urakat, névszerint a' Lichtensteinokat újból oltalma alá vette, okúl adván, hogy 1472. ben magának a' császár-

197) Ugyanaz, VII. k. Regesten, CCCCLXXXVIII.

nak megegyezésével ígért pártfogást az ausztriai uraknak, ha szabadságaik csönkulást szenvednének; 's hogy a' boroszlói fegyverszünetbe őket is befoglalta. — A' Lichtensteinok és társaik, miután Mátyás' kísérlete őket a' császárral kibékéltetni sikertelen maradt, 1477. május' 3.án ellenségeskedést üzentek Fridriknek „a' magyar király' parancsából“, mint az oklevél mondja, ¹⁹⁸⁾ 's június' 12.én a' háború Fridrik és Mátyás között ki volt mondva. ¹⁹⁹⁾ A' császár két nappal korábban Csehországot a' Bécsbe jött és néki segédet hozott Vladiszlávnak — nem hajtván a' szentszéki követ' ellenmondására, — ünnepélyesen hűbérül adta, — ez volt a' közvetlen ok, melly Mátyással hadat üzentetett Fridriknek, nem azon körülmények, mellyekről az ausztriai rendekhez 's a' német birodalom' fejedelmeihez bocsátott iratok szót tesznek: hogy a' császár a' magyar király' ausztriai védenczeinek károsítása által a' békét már eleve felbontotta; 's hogy szünetlen ármányai által a' királyt a' török háború' folytatásában gátolta. Fridrik e' vádakra június' 26.án ellenoklevelet intézett a' magyar rendekhez, ²⁰⁰⁾ mellyben a' békebontást Mátyásra tukmálja, ki a' lázadókat Ausztriában pártfogolta; 's mellyben a' királyt arról vádolja, hogy mindig csak színre készült a' törökök ellen, kik a' magyar korona' több tartományait elszedegették tőle, azalatt míg ő az országot zsarolások által véginségre juttatta. ²⁰¹⁾

198) Chmel, Materialien, II. k. 338. l.

199) Pray, Annales, IV. k. 107. l. Katona, XVI. k. 89. l.

200) Pray, ugyanott, 109. l. Katona, ugyanott, 96. l.

201) Bonfini' e' szavait: „Saepe Matthias dicere solebat, neminem, praeter se et imperatorem, futurum, qui intimam belli causam novit, quod sibi cum caesare intercessit“, Palma ekkép magyarázta: „Cum (Fridericus) conjugium nulla amplius arte impediri posse cerneret, ut Matthiae spem haeredis adimere, sicque de sua suorumque, si ille sine sobole obiret, in solio hungarico successione eo certior fieret, si tamen nonnullis, qui id memoriae commendarunt, scriptoribus fides, idonei cujusdam medici, multo auro corrupti, Beatricem soboli suscipiendae

A' magyar hadi erő Győrnél gyült együvé. A' király' cseh zsoldosai innen üzentek ellenségeskedést a' császárnak; ²⁰²⁾ Zápolya Imre, Kinisy Pál, Bánffy Miklós, Ujlaky Lőrincz, ²⁰³⁾ Drághfy Bertót, a' Dóczy testvérek ide hozták dandáraikat; Jaksics Demeter, Gregorievics Vuk itt ígértek zsákmányt a' szerbeknek. Az öszves sereg húsz ezer emberre mehetett, melly felében lovasságból állott, és tüzéreknek sem volt szükében. Közeledésének hírére Vladisláv Prágába sietett. A' magyar had, július' közepe felé, Haimburgnál, melly háromszori vívásnak ellenállott, Ausztriába nyomult, Trautmannsdorfot, Petersdorfot, Bertholdsdorfot, Marcheket, Korneuburgot, Klosterneuburgot, Tulnt, Greifensteint és Sanct-Pöltent bevette, öszvesen negyven nagyobb, kisebb várost és hetvenkét erősséget hatalmába ejtve. A' nép mindenütt készséggel hódolt a' királynak. Bécs' polgársága is felhívott a' példa' követésére; de Werdenberg Hugo, a' császár' hadnagya, vonakodott a' helyet átadni. Tettauer János és Vilmos, a' király' cseh hívei, megbízattak a' várost minden oldalról, névszerint a' Dunának balpartján is bekeríteni, hogy a' Taborhídon át se láthassa el magát eleséggel örség és lakosság. ²⁰⁴⁾

inhabitem reddi curavit“. A' hadüzenet' közvetlen okát felebb, a' szövegben érintettük; bennső oka, nézetünk szerint, a' magát folyvást magyar királynak író Fridrik' igényeiben a' magyar koronára, — 's mit Bonfini művészi finomsággal fejteget — a' két fejdelemnek egymással homlokegyenest ellenkező jellemében rejlett; a' császár' igényei 's innen származó eljárása birhatták Mátyást első sorban arra is, hogy az ozmánok ellen csak időről időre lépett fel; a' Németújhelyből fenyegető veszély nagyobbnak látszott; 's a' király talán azért is folytatta olly makaességgel a' cseh háborút, mivel ennek szerencsés fejleményében biztosítékot szemlélt a' császár' célzatai ellen.

²⁰²⁾ Lichnowsky, VII. k. Regesten, CCCCLIX, 2071. „Július' 21. dike“ talán hibából áll „június' 21. dike“ helyett.

²⁰³⁾ Atyja, Miklós, ki tavál a' székesfehérvári és budai ünnepélyekben még részt vön, e' tájban meghalálozott; egy, december' 28.án kelt oklevél úgy szól róla, mint halottról.

²⁰⁴⁾ Bonfini, d. IV. l. 4. Linck, annales clarae vallen-

Fridrik július' végén Bécsből Kremsbe távozott, pénze-
ket felszedve, a' hol lehetett, ²⁰⁵⁾ 's az alsóausztriai rendeket
tanácskozás végett: mint kellessék Mátyásnak ellenállani, ²⁰⁶⁾
magához várva. September' elején már Kremsben sem érez-
vén magát biztosságban, — Greiffenstein' és Tuln' bukása
veszedelemmel fenyegették az erősséget, — Steierben keresett
menedéket. Innen ígért, innen küldött némi segédet Krems-
nek 's az ezzel szemben, a' Dunának másik partján fekvő
Steinnak, mellyeket october' első napjaiban Kinisy Pál és
Zeleny János vívni kezdettek. ²⁰⁷⁾ E' két hely' 's a' főváros'
és Haimburg' kivételével majdnem egész alsó Ausztria vagy
elfoglaltatott, vagy önként a' királyhoz állott. 'S most Uj-
hely' vívása is elrendeltetett.

Fridrik híjába nézett ki segéd után. Vladisláv' csehei,
mint felebb említők, már július' elején haza takarodtak; Ka-
zimirt a' német rend és a' wermelandi püspök, kiket Mátyás
ellene lázított, otthonn foglalkodtatták; ²⁰⁸⁾ a' németbirodalmi
fejedelmek tétlenül, némelleyek belső meglegedéssel nézték
a' császár' szorongatását, sőt Kristóf bajor herczeg épen Má-
tyás' táborában volt, és Fridrik' öcse, Zsigmond, nehez-

ses az 1477.dik évhez II. k. 250. l. Dlugoss, XIII. Conspectus
historiae univers. Vienn. II. k. 20. l.

205) A' hozzá futott esztergomi érseknek harminczhét ezer aranyért
Steier várát és városát zálogba adta. János érseknek, Bécsben
1477. augusztus' 9.én kelt téritvénye, Kurznál, Oest. unter K.
Friedrich IV. II. k. 129. l. — E' pénzek' nagyobb része azonban a'
császár' fiának, Maximiliánnak utazására fordítatott, ki 1477. augusztus'
17.én, Máriával, a' néhány hónappal azelőtt meghalálozott burgundi her-
czeg' leányával Gentben házasságra lépven, 's ennek örökségét, a' bur-
gundi tartományokat házának épen akkor szerzé vala meg, midőn ezt
keletről a' legnagyobb veszedelem fenyegette.

206) Lichnowsky, VII. k. Regesten, CCCCLX, 2081.

207) Rauch Adrian, Rerum austriacar. Scriptores, Bécs,
1793 — 94. III. k. 264. 's kk. II.

208) Galeoti Martii de Matthiae Corv., sapienter, egre-
gie, fortiter et jocosè dictis ac factis, c. IV., Schwandt-
nernél.

telésében, hogy a' császár Burgundot nem akarta neki hűbérül adni, a' bajor széleken veszteglett; Krainból, Karántföldből és Stíriából végre, már annálfogva sem érkezhettek segéd-hadak, mivel Pesnitzer Ulrik, Rohoncz' és Szentgothárd' ura a' stájer széleket pusztítgatta, 's a' törökök, kikkel Horvátországban ²⁰⁹⁾ és Isztriában több urak, névszerint a' Frangepánok igen bizodalmas lábon állottak, octoberben ismét Lajbachig száguldoztak. Ügyének ez' állásában, Fridrik' november' elején, udvari káplánját, Pukh Albertet Korneuburgba, Mátyásnak fő hadi szállásába küldötte, fegyverszünet' eszközzése végett. A' király, IV. Sixtus pápa által is felhíva, ki még september' 16.án követet küldött a' hadviselő felek' kibékítésére, Pruisz János nagyvárad püspököt felhatalmazta, Fridrik' küldöttével értekeződésbe ereszkedni. A' biztosok november' 10.én tizennégy napi fegyverszünetet kötöttek, ²¹⁰⁾ mely a' szentszék' és Velence' követeinek közbenjárására még néhány nappal megtoldatván, december' 1.én békekötés által váltott fel. Gmundenben, Mátyás' nevében Rangoni Gábor egri és Pruisz János nagyvárad püspökök, továbbá Zápolya Imre, Bánffy Miklós és Schomberg György pozsonyi prépost, a' császár' képviselőivel következő szerződésre léptek: A' korábbi bizodalmas viszony atya és fiú, Fridrik és Mátyás között helyreállítatik; közös barátjaik 's közös ellenségeik lesznek, 's ez' okon lemondanak azon szövetségekről, melyekre léptek volt, hogy egymást kárba ejtsék, — Mátyás' szövetsége a' pápával és Ferdinand nápolyi királylyal érvényességben maradván. A' császár Csehországot Mátyásnak hűbérül adja; a' király, mihelyest ez megtörténendett, hadait kiviszi Ausztriá-

209) Thúz János és Egerváry László, Dalmát, Horvát és Tótországok' bánjai e' tájban felhatalmaztattak, gyűlést tartani, melyen a' rendek' a' rabló török csapatok' féken tartása iránt intézkedjenek. Bartal, III. k. 202. l. V. ö. Kovachich, Vest. Comit. 397. l.

210) Rauch, script. rer. austriac. III. k. 296. l.

ból, 's ha miatta Kazimir vagy Vladiszláv Fridriket megtámadnák, segédére lészen neki. A' Lichtensteinok és társaik elfoglalt jószágaikba visszahelyeztetnek, de ezentúl Fridrik' engedelmes hű jobbágysai lesznek, Mátyáshozzi viszonyuk ezzel megszűntetvén. Mátyásnak hadi költségek fejébe száz ezer arany fizettetik; e' végre alsó és felső Ausztria' rendei 1478. januárius' 6.án Kremsben összejönnek, kötelezvén magokat, hogy ötven ezer aranyat 1478. november' 11.én, 's más ötven ezeret egy évvel később fognak fizetni; a' kötelezvény' kiadása után az elfoglalt városok és erősségek visszaadottnak. ²¹¹⁾

Ezek voltak a' nyilvánosságra hozott pontok, a' titkosok ígérk Mátyásnak: hogy a' császár, leányát Kunegundot a' király' sógorának, nápolyi Fridriknek hitvesül fogja adni, 's hogy a' milanoi herczegséget, a' Galeazzók' bukásával hűbérül szánja néki. ²¹²⁾ Egykoru történetírók szerint Fridrik a' magyar király' cziméről, 's ezzel az országrai igényekről is lemondott. ²¹³⁾ — Így végződött az első ausztriai háború a' császár' keserű gúnyára, kinek türnie kellett, hogy Ausztria elpusztítatott, 's még száz ezer aranyat fizetnie a' pusztítóknak; ki pártos jobbágysait kénytelen volt ismét kegyelmébe fogadni; 's ki Csehországot, mellyet fél évvel azelőtt Vladiszlávnak hűbérül adott, most Mátyásnak tartozott adományozni, ezzel Europa' színe előtt önmaga súlyos ítéletet mondván jellemére. 'S a' császár december' 2.án csakugyan engedelmességre intette a' cseh rendeket Mátyás iránt, mint kinek ő e' királyságot a' főpohárnoksággal és a' választó fejedelemséggel 's a' morva határgrofsággal egyetemben hűbérül adta, ²¹⁴⁾

211) Pray, Annales, IV. k. 114. l. Katona, XVI. k. 126. l.

212) Ursinus Velius Kollár' kiadásában, 320. l. (Az auctarium diplomaticumban.)

213) Ger. de Roo, VIII. Dlugoss, XIII.

214) Chmel, Regesta, 7172. Hasonló parancs ugyancsak dec. 2.áról

's Mátyás, mint illyes, a' hűbéri esküt december' 13.án írásban tette le a' császárnak. ²¹⁵⁾

X.

A' király december' 22.én még Korneuburgból országgyűlést hirdetett Budára, értesítvén a' rendeket, hogy Fridrikkel békét kötött, 's hogy most a' cseh ügyet is be fogja végezni. Tudta, hogy az országot kiválólág a' töröktől féltő, 's ennek visszaszorítását első és utolsó szükségnek néző nemzet' szemében főleg a' cseh háború napról napra népszerűtlenebbé vált; 's ez' okon már két évvel azelőtt elhitetni akarta a' rendekkel, hogy a' cseh háborúhoz nem belső vonzalomból, hanem tanácsosainak — Vitézt érti — sugallatára, pápa' és császár' kedveért fogott, 's hogy most saját hajlamához és a' nemzet' kívánságához képest a' birodalom' természetes ellenei, a' törökök ellen készül indulni. Jelenleg ^{1478.]} is, midőn a' rendek 1478. februárius' 14.én Budán együvégyültek, biztosai által ²¹⁶⁾ ígérhette, hogy a' pénzsegély, mellyet kérni el nem mulasztott, kivált a' végeknek a' törökök elleni oltalmára fog fordítatni. Az országgyűlés — mindinkább hajlékony eszköz a' király' kezében — őt egymást követő éven át külön mindenik évre egy-egy aranyat, a'

Boroszló városához, Eschenloernél az id. h. 273. l. és dec. 4. dikéről Csehország' őszves népességéhez, Chmel, Regesta, 7174.

215) Lichnowsky, VII. k. Regesten, CCCCLXIII. 2127.

216) Mátyás az országgyűlés' megnyitásakor, úgy látszik, nem volt Budán; januárius' végnapjaiban ugyan itt mulatozott, (Katona, VXL k. 149. l.), de februárius' 17.én Pozsonyban találjuk, (Pray, dissert. de s. Ladislao, 55. l.) hol februárius' 28.án is tartózkodott, midőn az ausztriaiakat a' neki eskütt hűség alól feloldta (Kurz, Oest. unter K. Friedrich IV. II. k. 263. l.), 's Pozsonyból valószínűleg ismét Budára indult, hol a' rendeket még együtt találta. L. az 1478. diki végzemény' bevezetését.

kamara-nyereségnek is betudásával, ajánlott fel valamennyi jobbágy-ház hely után, ²¹⁷⁾ feltételül szabván egyebek közt, hogy ezen öt éven át urak, nemesek 's az ország' egyéb lakosai hadi szolgálatra ne kényszerítenek, hanemha a' német császár, a' török szultán, a' cseh vagy a' lengyel király, vagy a' romániai basa személyesen haddal támadnának az országra; és hogy a' megyékben úgynevezett köztitélő-székek ne tartathassanak. ²¹⁸⁾

217) Az egytelkes nemesek most is, mint 1475. ben, világos szavakkal felmentettek az adófizetés alól, de hogy tetteleg mégis megadóztattak, kitetszik a' dubniczi codex' egyik chronistájának e' jajveszkléséből: „Hungaria per turcos vastata in casus infelices coepit reflecti et rusticari, potissimum vero depopulari, propter continuas contributorias unius floreni exactiones, per gubernatorem condam Johannem de Hunyad vajvodam Transsylvanorum inordinate et inconvete appositae, quas singulis annis incessanter ab incolis et etiam nobilibus unius sessionis pluribus iteratisque vicibus idem rex absque ulla compassione exigi facit 's a' t.“

218) Corpus juris hung. I. k. 227. l. — A' judicium generale, melyet egyik nevesebb történetírónk a' proclamata congregatióval helytelenül azonegynek tart, a' régi nádori törvényszék volt, melly, ha valahol a' rablások, gyújtogatások 's a' t. megszorodtak, hatalomkar' kíséretében az illető megyére jött, és rögtön ítélő szék' módjára szolgál igazságot. Ezen judicium generalét az 1464: 21. cz. az ország' mindenik megyéjére küldötte, de az institutio évről évre gyűlöletesebbé vált, nemcsak veszedelmes és bárdéllal sujtó formái miatt, nemcsak azért, mert a' lassankint nagyobb avtonomiára kapó megyei hatóságot paralyálta, hanem azon okon is, mivel Mátyás az institutiót pénzügyi forrásul használta, birságokat 's egyéb bündíjakat vetvén általa egyesekre és községekre. A' megyék röviddel az 1464. diki törvény' kelle után azáltal háritották el magoktól a' bajt, hogy váltságdíj' segédével a' nádori hatalomkart területöktől távol tartották (l. Mátyásnak „in descensu exercituali intra Moraviam prope oppidum Laa in festo inventionis s. crucis 1468“, Pozsony megyéhez adott levelét), 's 1471. ben midőn a' király Vitéz' és társainak lázadása miatt kénytelen volt engedélyekhez nyúlni, törvényt hoztak: hogy „deinceps judicium generale non celebretur, nisi secundum consuetudinem regni“; jelenleg egy lépéssel tovább mentek, 's valamint ők öt évre ajánlottak segélypénzt a' királynak, úgy ellenajándékul öt évre a' nádori ambulatorius ítélőszéket utjában megakasztották, azt Posega, Valkó, Szerém, Baranya, Csanád, Temes, Zaránd megyékre, 's itt is birság és szálláspénz nélkül szorítván, 's azontúli tartatását király és országtanács fogván elrendelni.

Mátyás martius' 29.én a' hozott törvényeket megerősítette, 's a' felajánlott pénzsegélyre támaszkodva, elvetette a' szerződést, melyre követei Brünnben Vladisláv' biztosaival martius' 28.án léptenek, 's melly szerint a' cseh király' címével Vladislávvali viszonyaiban nem élhetne, 's Morvát, Szileziát, Lausitzot és az úgynevezett hatvárost csak mint zálogot fogná birni. A' mire a' király reá állott, az fegyverszünet volt július' 25.dikéig, melly, lefolyása előtt, september' 29.dikéig meghosszabbítatott. —

A' törökök' folytonos rablásai Horvátországban, honnan augustusban nagyszámu foglyokat magokkal hajtottak, 's a' boroszlóiak' esengése, midőn ismét városukba érkezett, hogy új sereget gyűjtsön, bekére hajlították a' királyt. Felhatalmazásából september' 30.án Budán Vladisláv' követével előleges egyezkedés történt, mellynek alapján Olmüczben, december' 7.én a' két király' biztosai által következő békepontok irattak alá:

Mátyás és Vladisláv egyiránt élnek a' cseh király' címével, 's egymást szóval és írásban cseh királynak címzik. Amaz Morva', Szilezia', Lausitz' 's a' hozzá kapcsolt hatváros', — emez Csehország' birtokában marad; az illető tartományok' rendei újra hódolnak, ott Mátyásnak, itt Vladislávnak, mint királyi uroknak. Mátyás' halála után szabadságában áll Vladislávnak vagy utódainak Morvát, Sziléziát, Lausitzot és a' hatvárost négy száz ezer arany' fizetése mellett ismét magokhoz váltani; ha pedig Vladisláv előbb találna meghalni, mint Mátyás, 's ha a' csehek ezt királyuknak választanák, akkor ama' tartományok általa ismét Csehországgal egyesítendők. A' két király egymást minden igazságtalan megtámadás ellen védeni fogja, 's Mátyás azon leszen a' pápánál, hogy a' vallásügy Csehországban szerencsésen elintéztessék. A' szerződő felek' követei jövő évi novemberben újra összejönek, 's a' királyok Olmücz és Uniczow között személyesen

találkoznak a' békekötés' megerősítésére, és a' boroszlói fegyverszünet óta egymásnak okozott kár' pótlására. ²¹⁹⁾

Az olmüci szerződés maga után vonta a' kibékülést Kazimirral, melyet IV. Sixtus pápa is mindenkép előmozdítani ügyekezett. A' lengyel király' követei Budán 1479. ^{1479.} április' 2.án egyességre léptek a' magyarral, mely főleg a' wermelandi püspök' ügye miatt folytonosan elhalasztatott, 's mellyhez képest addig is, míg Szirádon ez ügyben valamennyi fél összejö, fegyverszünet kötöttek, 's Mátyás azon leszen, hogy Thungen Miklós a' wermelandi püspök, kinek 1477. martius' 12.én Kazimir ellen oltalmát ígérte, püspökségét más kettővel (az egyik commenda leendvén) becserélje, s hogy a' németrend a' Lengyelországgal 1466.ban kötött frígyet híven megtartsa. Az is ment határozatba, hogy Lengyelország és Magyarország között 1479. november' 11.én Ujfalván, 's Lengyelország és Szilézia között 1480. februárius' 2.án Bithomban minden nehézség kiegyenlítették. ²²⁰⁾

Júliusban, nem novemberben, mint szándék vala, találkozott Mátyás Uniczownál Vladiszlávval. Beátrix aranyozott hintóban érkezett Olmüczbe, öt ezer lovas' kíséretében olly pompával, minőhöz a' császár 's a' lengyel és cseh királyok nem szoktatták a' népet. Vladiszláv 's a' vele jött bajor és szász herczegek fényesen megvendégeltettek. Sátor alatt Olmücz' vásártérén arany edényekkel megrakott asztalhoz ültek a' fejdelmek; kísérik' számára tíz asztalra ezüst talakat, ezüst serlegeket rakatott a' királyi gazda. Zene, táncz, vitézi 's egyéb játékok felváltották egymást tizenhét napig, addig míg a' királyok együtt voltak. Július' 21.én a' taval kötött béke' valamennyi pontjai megerősítettek, 's egynémellyike még kö-

219) Lünig, Cod. dipl. Germ. I. k. 1530. l. Katona, XVI. k. 156. l.

220) Dogiel, Dipl. Polon. I. k. I. r. 77. l. Katona, XVI. k. 187. l. Dlugoss, XIII.

rülményesebben magyaráztatott. Nem kárpótlásról, hanem örök békéről volt szó a „testvérek“ között, — e néven hívták egymást a királyok. Elváláskor Mátyás és Beatrix dús ajándékokkal bocsátották el vendégeiket, a Vladiszlávnak szántak húsz ezer aranyra becsültettek.²²¹⁾

A kibékülés, mint e vonásokból is láthatni, nemcsak színre történt Mátyás' részéről. Sok jelenség arra mutatott, hogy előbb utóbb újra meggyül baja Fridrikkel, 's ez esetben Kazimirt és Vladiszlávot nem ohajthatta az ellenséges táborban látni. De mi a béke művét főleg siettette, az Velence' eljárása volt. Miután tizenhat évig háborút viselt II. Mohamed ellen, 1479. januárius' 26. án békét kötött vele, mellynél fogva Skutari, közel a Bojanának az adriai tengerbe szakadásához, úgy Epirusban 's a Peloponnesusban több nagyfonságú pontok, névszerint a lesbosi sziget 's a tanarusi előfok is török kézbe jutván, a keresztyén Európát keletről az eddiginél is nagyobb veszély fenyegette. Híre szárnyallt, hogy Velence, szükség esetében, száz gályával kész a szultán' oltalmára kelni, ki részéről meg' száz ezer lovassal fogja szövetségesének igényeit támogatni; 's hogy a signoria — értésére esvén Ferdinand' czélzatai Milanóra, és Milano által az uraságra felső Olaszországban, — Mohamedet máris a nápolyi király és ennek veje, Mátyás, ellen uszítja.

'S csakugyan, a bosniai törökök, kik taval is, mint már megszokták volt, főleg Karántföldet és Krait, sőt Friault Udineig fosztogatták, az 1479. diki nyáron Stíriából Vas és Szala megyékre törtek, honnan a nagy hőség miatt selejtessé vált Murán és Dráván át több ezer foglyot magokkal hajtottak. Egy a Rába' partjain húzamosabban dülő csapat Zápolya István' és Geréb Péter' hadai által felkonczoltatott; a

²²¹⁾ Thuróczi, IV. 67. Bonfini, 6. IV. l. 5. Eschenloër az id. h. 283. l. Dlugoss, XIII. Katona, XVI. k. 200. l.

három ezer kalóz közül csak kétszáz menekülhetett a' főse-reg' nyomán Bosniába.²²²⁾ Mátyás, kit a' morva és szilez ügyek még augustusban is az országon kívül Olmüczban, Boroszlóban marasztottak, Zsigmond bazini grófot Nürnbergbe küldte a' németbirodalmi gyűléshez, melly september' 29.én kezdetét vette, 's mellyen egy szentszéki követ is segédet szorgalmazott a' törökök ellen. - Zsigmond gróf és társai bővebben fejtegették, hogy azon esetre, ha királyukat Velen-cze' példájára a' többi keresztyén hatalmasságok is hűtlenül magára hagyják, csakhamar Németország' szívében leszen a' török. De a' birodalmi gyűlés, miután részvétét nyilvánította volna, hogy bizony sokat szenvednek a' magyar korona' tartományai a' keresztyénség' ellenétől, ama' gonosz töröktől, jelenvolt tagjainak csekély száma miatt a' felkért segéd' kérdésében nem hozott végzést. Mire a' bazini gróf jegyzőt és tanúkat vivén a' gyűlésbe, ünnepélyesen írásba foglaltatta, hogy nem Mátyáson, nem Magyarországon mult, ha a' törökök hódítási útjokban meg nem akasztattak.²²³⁾

E' közben a' király' zászlaihoz Erdély új diadalt fűzött. Alibeg, 's vele még tíz basa, köztök testvére Szkender, Eze, Hasszán, Markószerith, october' elején negyven ezer törökkel, 's a' Vládnak meggyilkolása után ujból a' korona ellen fellázadt oláhokkal, öszvesen hatvan ezer emberrel, a' kelneki szoroson át, Erdélyre törtek, 's a' tartományt Gyulafehérvárig dulták, fosztogatták. A' vajda, Báthory István, se-regével megkerülte a' gonosz hadat, 's hirt vévén, hogy Kinisy Pál és Drághfy Bertalan, kik Temesvárról segédére indultak, már érkezőben vannak, Szászvárostól éjszakra, a' Felkenyér mellett elnyúló mezőn tábort ütött. A' Gyulafehérvárról jövő

222) Bonfini, d.IV.1.5. Linck, Annal. Claraevall. II.k. 257.1.

223) Freher, Script. rerum germ. II. k. 315. l. Müller, Reichstagstheatrum unter Friedrich V. Vorstellung, 79. c. 73. l. Katona, XVI. k. 293. l.

törökök zsákmányukkal a' vaskapú-szoros felé siettek, de útjukban látván Báthoryt, a' magyar tábortól egy órányira megállapodtak, hol lovasságukat minden akadék nélkül kifejthették. October' 13. án hajnalban, isteni tiszteletközben az úr' vacsoráját osztogattatta népének a' vajda. A' vitézek esküvel fogadták, hogy egymást el nem hagyják, hogy Báthoryval csüggedetlenül küzdeni fognak, ha kell, halálukiglan. 'S most csatarendbe állítja viadal után sovárgó hadait a' vezér. A' jobb szárnyat, egy csermely' partján, első sorban a' szászok, másodikban az oláhok képezték; a' bal szárny a' meredek romesfalvi hegyig terjeszkedett, 's magyar és székelly hadakból állott; a' vasasokkal — köztök Geréb László erdélyi püspök' dandára — Báthory közből fogott helyet.

Az ellenséges seregek három óráig mozdulatlanul állottak hadi rendben, szemközt egymással. Báthory minden pillanatban Kinisy' érkezését várta; a' török vezérek perlekedtek egymással. Végre az ozmán bal szárny a' szászokra rohan. A' tusa dühhel foly a' csermely' partján; fejlődése kétes, míg egy tartalék török csapat a' fáradt társak' segédére jő, 's a' szász dandárt bomlásba hozza. Része a' Marosba szorítatik, részét a' második sorban állott oláhok felfogják, kik most megújítván a' viadalt, halált adnak és vesznek, míg velök az öszves jobb szárny a' török túlsúly alatt összeroskad. A' bal szárnyat képező székellyek' és magyarok' sorai vitéz ellenállás után szintén felbomlanak; vezéreik a' közép' vasasai megett rendet ügyekeznek hozni csonka dandáraikba, hogy meg' előállhassanak velök. Alibeg öszves erejét a' négyszögbe állított vasasokra veti. Báthory' lova a' közép' homlokzata előtt földhöz vágja magát, 's környezete bal jóslatot látván az eseményben, hátrálást tanácsol. Semmi bal jóslat! — kiált fel a' hős, — illyesminek, hol Istenért és szenteiért küzdünk, nincsen helye. Utánam, bajtársak! paripám előre érzi a' sebeket, mellyek érni fogják,

's mellyek nélkül nincsen csata; de mondom nektek, mienk a' diadal. — 'S ezzel az ellenségre rohan, és első sorait szétfeszítvén, vasasaival éles ékként Alibeg' lovassága közé nyomul. Körülötte rakásra hullanak a' szpahik; vasasai csodákat művelnek; de végre a' rájok özönlő tömegek alatt szertedőlnek. Báthory hat sebből vérzett, midőn lova halálos szúrást veszen, 's földre terül a' vajdával. 'S íme, a' szomszéd magosságokról Kinisy Pál' és Drághfy Bertalan' dandárai vészként rohannak alá, 's hátról a' törökökre támadnak. A' temesi gróf' hangja áthallatszott a' csatazajon. Báthory, hol vagy? kiáltott; hol vagy, hogy érted, hogy a' hazáért halálba mehessek; — és két karddal, mint szokása tartá, dúlt az ellenséges sorok közt, utat nyitva magának a' vajdáig, kit még életben talált, 's kivel egyesülten a' most előlről, hátról sújtott ozmánokat a' hegyek közé szalasztotta. A' pórság itt folytatta a' sereg' művét, 's a' futamodók közül még ezeket leöldösött. Alibeg nagynehezen megmenekült; Szkender, Eze 's még néhány vezértársaik a' csatamezőn elhullottak, vagy futamodásközben rútul elvesztek. Öszvesen harmincz ezer török és török-oláh halva maradt, 's táboruk minden kincseivel, a' szabadságuknak rövid rabság után visszaadott foglyokkal a' győzők' kezébe esett. Báthory és Kinisy a' Kenyérmezőn töltötték az éjtszakát. Este török halottak' halmazain ült ebédhez a' sereg. Bor- és győzelemtáncokon a' vezérek' 's az ősök' dicsőségét énekeltek a' vitézek; az énekszót tánczok váltották fel. 'S midőn mindenki egy-egy szót vagy egy-egy mozdulatot hajítana a' közöröm árába, melly a' többieket kaczajra bírta, Kinisy, felhívásukra, a' vigadók közé ugrott, 's egy török halottat, a' kezek' segéde nélkül fogaival felkapván, a' bámulók között hadi tánczot járt vele. — Másnap mindkét vezér Gyulafehérvárra vitte vitézeit; a' jámborabbak a' keresztyén halottak' összegyűjtésével foglalkodtak: a' diadal nyolcz ezer magyar' és székely',

két ezer szász és erdélyi oláh' vérével szereztetett meg. Geréb Laszló, Erdély' püspöke, Gyulafehérvárra szállította halottait; a' többieket Kenyérmezőnek vérrel ázott földe takarta, 's felettök Báthory' ahítatos gondoskodásából kápolna emelkedett, hol évenként october' 13.án a' nagy nap' áldozatainak emlékét ülljék az utódok. 224—225)

XI.

Mátyás' követei, Zápolya István és Czernahorai Jarosláv' 1479. october' elején Korczinban, Kazimir lengyel király 's a' németrend között kiegyenlítették a' viszátkodást. Az utóbbiknak, Kazimir' nem csekély meglegedésére, kinyilatkoztatták, hogy Lengyelország elleni czélzataiban a' magyar király' segédére ne tartson számot azontúl. 226) Az éjszaki végek' ezen biztosítása után, Mátyás komolyan fogta fel ügyét a' császárral. Az ausztriai rendek kremsi és bécsi gyűléseikben tanakodtak a' módokról, mellyek által a' reájok vetett száz

224—225) Brassai felírás, Schwandtnernél, l.k. 886. l. Mátyásnak Budán 1479. october' 22.én a' pápához adott levele, Baluziusból, Katonánál, XVI. k. 241. l. Dubniczi codex, a' bécsi Jahrb. d. Liter. XXXIV. kötetének függelékében, 25. l. Bonfini, d. IV. l. 6. Dlugoss, ki a' segédül jött Kinisynek Jaksics Demetert kilencz száz ráczczal társul adja. Oláh Nic. Hungaria, c. XV. Liszth veszprémi püspöknek Bonfinira tett jegyzeteiben olvassuk, hogy Kinisy szántszándékkal — Báthory iránti gyűlölethöl — késett; mi kétségkívül szintolly hazugság mint a' püspök' azon glossája, melly szerint Szilágyi veréssel kényszerítette Hunyady Erzsébetet, hogy fiáért váltságpénzt fizessen. — A' dubniczi codex' chronistája szerint Alibeg „de partibus transalpinis una cum vajvoda Kisbazarad vocitato“ jött Erdélybe, miből következne, hogy a' moldvai István által kivégeztetett Radul, 's a' Mátyás' oklevelében, mint felebb láttuk, Bazaradnak nevezett hűtelen vajda különböző személyek voltak.

226) Dlugoss, XIII.

ezer aranyat Mátyásnak lefizethessék, ²²⁷⁾ 's Fridrik felhatalmazta őket, hogy a' tartozás' törlesztésére kölcsönt vehessenek fel, ²²⁸⁾ de a' pénz vagy nem gyűlt be, vagy, ha begyűlt, Fridrik' kezében maradt. ²²⁹⁾ Az elhalasztott fizetést méltán neheztelhetette a' király, de mind e' mellett sokáig hajlamot mutatott a' béke' fentartására. Az ellenségeskedés' megújulását más körülmény siettette. Beckensloer János, a' volt esztergomi érsek, folyvást pénzzel tartogatta a' császárt, de feltételül szabta, hogy a' salzburgi érsekséget jutalmul nyerje; ez őt a' németbirodalom' egyházi fejedelmei közé fogta volna emelni, mellynek terjedelmes urodalmi voltak az ausztriai tartományokban, 's mellytől magók az ausztriai főherczegek is hűbéreket birtak. Fridrik mindent elkövetett, hogy a' salzburgi érseket, Rohr Bernátot, lemondásra bírja, 's ez annyi unszolásra, midőn a' császárnál Greczben volna, késznek nyilatkozott, az érsekség' kormányát évdíj mellett Beckensloerre szállítani. Visszajövet Salzburgba, megbánta ígérletét, 's az esztergominak felmagasztaltatása ellen tiltakozott. Fridrik 1479. martius' 9.én a' salzburgi clerust 's a' salzburgi rendeket intette, hogy az érsekségről lemondott Rohr Bernátot Beckensloer ellen ne támogassák; mi több, Salzburg' ausztriai urodalmait elfoglaltatta, és Trautmansdorf Kristóf seckau püspököt, Rohr-nak főtanácsosát méltóságából és jószágából kiforgatta. A' püspök Budára sietett, 's Mátyás november' 17.én szövetséget kötött vele és a' salzburgi érsekkel, mellynél fogva stájer, karánt és kraini erősségeikbe magyar őrség vettethetvén,

227) Chmel, *Materialien zur österr. Gesch.* II. k. 345. l. Lichnowky, *Gesch. d. Hauses Habsburg*, VIII. k. Regesten, DXLI. 72.

228) Chmel, *Regesta*, 7274.

229) *Chronicon Salisburgense*, Peznél, II. k. 453. l.: „Imperator gravissimam steuram posuit super Austriam . . sed dicta pax inter eos non diu duravit: quia imperator quidem steuram accepit, regi tamen nihil solvit“.

ketten a' császár és Beckensloer ellen, ha szükséges, fegyverrel is megvédenek.²³⁰⁾

A' szövetség' kötését nem követte nyomban a' végrehajtás. Mátyás, boszút veendő a' törökök' multnyári rablásaiért, 's ipának kérelmére, ki a' veszélyt azáltal Olaszországtól és magától elháríthatni vélte, késő ősszel Bosniába indult, Jajeza körül tábort ütött, 's innen tizenhat ezer könnyű lovast Verbász ellen küldött, melynek basája azok közül való volt, kik a' dunántúli megyéket fosztogatták. Vitézeink éjnek idején kivívták a' várt, őrségét felkonczolták, 's török Bosnia' pusztítása után, a' Hercegovinába nyomulván, ennek az Adriához közel eső néhány erősségeiben őrséget hagytak.²³¹⁾ 1480.] 1480. januáriusban Mátyást 's vele a' félelmes köz törvényszéket Zágrábban találjuk,²³²⁾ honnan a' szentszéket újabb diadaláról értesíté, vádolván a' pápát, „hogy tetteles segédnyújtás helyett a' velenceiekkel, mint a' török' barátjaival, egyesült“. ²³³⁾ Mind e' mellett készülleteket tett a' tél által félbenszakasztott hadviselés' folytatására, 's januárius' 28.án Budáról Fridrikhez adott levelében kérte a' császárt, engedné meg neki, hogy huszonnégy hajót nyilakkal, löporral, ágyúkkal 's egyéb illyneműekkel — megannyi készület a' törökök ellen — Regensburgból szabadon és vámfizetés nélkül Magyarországra szállíthassa.²³⁴⁾

230) Frölich, dipl. Stir. Praynál, Annales, IV.k. 136.l. Chronicon Salisb. Peznél, II.k. 438.l. V.ö. Hansiz, Germ. S. II. k. 519. 's kk. II.

231) Bonfini, d. IV. l. 6. Epist. Matthiae Corv. IV. r. 84.: „Transito Savo Bosnam intravimus; deinde usque Verbozaniam et Serviam ac usque in terras ducis Stephani excursiones fecimus“. Ugyanazok, IV. r. 's 144.l.

232) Bonfini, d. IV. l. 6. Kereselich, hist. eccl. Zagrab. 188.l.

233) Több belső jelenség mutatja, hogy ezen levél, melylyet a' bíbornokok' collegiuma által adott válaszból ismerünk, nem a' kenyérmezei diadal, hanem a' bosniai hadviselés után kelt. (Néhány történetíróink hibásan teszik e' hadviselést amaz elébe, valamint Engel, úgy hiszem, szintén hibásan 1480. végére.)

234) Chmel, Regesta, 7356. A' levél ugyanaz, melly az Epi-

Fridrik valószínűleg nem felelt meg a' benne vetett bizodalomnak; Bonfiniál olvassuk, hogy e' tájban öt száz embere dűlva, foszlogatva Győrig száguldozott. E' hírre a' Horvátországban táborozó sereghez visszaérkezett király Zápolya Istvánt és Székely Jakabot Stiriára küldötte, kik a' salzburgi érsekséghez tartozó városokat Potolt, (Pettaut), Fürstenfeldet, Friesachot 's a' t. elfoglalták; 's mert Fridrik' hadai ellenállottak, Regedét (Radkersburgot) kivívták, Greczet ostromlották. ²³⁵⁾

Fridrik martius' 23.dikáról kelt levele által a' király' e' lépését keservesen bepanaszolta a' németbirodalmi fejedelmeknek. ²³⁶⁾ Fő vádja az volt, hogy Magyarország minden előleges hadüzenet nélkül nyitotta meg a' háborút. E' vádat eloszlató, Mátyás a' német hatalmasságoknak, köztök a' schweizi szövetségnek is, 1479. februárius' 22.dike óta frígyesének, ²³⁷⁾ felvilágosításul ezeket írta: „A' császárnak

stolae Matthiae Corv. IV. részében, 31. l. mint Pozsonyban keletkezett, évszám nélkül áll, 's melyet történetíróink az 1476.dik évhez tartozónak vélték, mert Bonfini a' szendrői, illetőleg pozazini győzelem előtt említi: „(Matthias) amplissimas crates, abiegnis trabibus instar turrium oneratas Istro demiserat 's a' t.“

235) Bonfini, d. IV. l. 6. Dlugoss, XIII. Linck, Annal. Claraevall. II. k. 259. l. Megisser, Annal. Carinth. l. X. c. 26. Midőn Zápolya Regedét ostromlotta, Bessenyei Kilian és Horváth István szombathelyi hadi gépészekhez felhívás ment, küldenék ballistáikat (gépek nehéz kövek' hajtására) névszerint a' nagy faltörőt Regede alá. A' felhívottak mentegetődztek, hogy pénz nélkül bajos a' gépeket oda-czipelni. Mátyás, értesülvén a' válaszról, Zápolyának meghagyta, bánjék kimélet nélkül a' hazug vonakodókkal, kik tizennyolcz hónapra szóló bérököt felvették; magok a' gépészek pedig parancsot vettek a' királytól: siessenek négy nap alatt a' regedei táborba, máskülönben felakasztatnak. L. Schedius, Zeitschrift von und für Ungarn, III. k. 170. l.

236) Lichnowsky, Gesch. d. Hauses Habsburg, VIII. k. Regesten, DLVI. 243. Müller, Reichstags theatrum, V. Vorstellung, c. 82. Mátyás eleve értesítette Németország' fejedelmeit a' császár' eljárásáról; l. Albert és Erneszt százsz hercegekhez intézett levelét, ugyanott.

237) Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, III. k. 1. r. 361. l.

hadat üzenni nem állott szabadságunkban. Ha ezt tesszük, vétünk a' szerződés ellen, mellynek erejénél fogva, ha a' császár nem teljesíti kötelezettségét a' fizetésre nézve, jogunk van illetőségünket bármikép behajtani a' béke' 's az egyesség' felbomlása nélkül.²³⁸⁾ Minthogy pedig gyakorta emlékeztettük ő felségét a' fizetésre, melylyel nekünk tartozik, 's mithogy ő azt makacsúl elhalasztotta: hosszas várakozás után, — mert már egy évnél több, hogy a' fizetési határidő elmúlt, — 's miután látni való volt, hogy szavát nem akarja állani, hadat ugyan nem üzenhettünk neki, különben magunk nyújtottunk volna alkalmat a' közös barátság' bonthatására, hanem levelek és követség által gyakran értésére adtuk ő felségének, hogy kénytelenek leszünk a' szerződés' értelmében magunkat, a' melly módon lehetséges, annak birtokába helyezni, mi bennünket illet".²³⁹⁾

A' német fejdelmek, névszerint Albert szász herczeg, kit a' király 1479.ben ölmücsi vendégei között feltűnőleg megkülönböztetett, vonakodtak Fridriknek segédet küldeni Mátyás ellen,²⁴⁰⁾

238) „Si dicta summa in praedictis terminis non solveretur, — szól az 1477.diki békekötés, — libera sit regia majestas, illam quocumque modo requirere, cum omni damno et interesse, sine ulla initae pacis et concordiae offensione“. — Ez okon Mátyás még 1480. május' 3.án, midőn hadai már Stúriában állottak, Starhemberg Gotthardnak ír, hogy neki semmi szándéka Ausztriát bántani, mind a' mellett, hogy joga volna hozzá (du erkennest durch dein vernunft das wir auf laut des Rö. kaiser auch der lanndschaft brief sigl gut recht gehabt hieten, in das land Oesterreich zu greiffen, und uns unnsers schadens davon zu ergetzen) ő most csak visszatorolta a' beütést 's a' békeoklevél' értelmében elégtételt keresett 's keresend magának Ausztrián kívül, ha ennek lakosai is a' békéhez ragaszkodnak, mint ő. 'S ezt május' 20.án ismételte, midőn tudomására jutott, hogy az ausztriai rendek sz. György' napja körül tartott gyűlésekben a' császár' felhívására fegyvert és pénzt ígértek a' király ellen. Kurz, II. k. 264. l.

239) Wagner' kézirataiból Katona, XVI. k. 266. l.

240) Langenn, F. A., Herzog Albrecht der beherzte, Lipse, 1838. 129. l.: A' herczeg azzal mentette magát, hogy a' sziléz — magyar hadak tartományait kárba ejthetnék. „Der Herzog entgegnete — írja Langenn oklevelek' alapján — dass es solcher hoher

's miután a' kivált Beatrix' közbenjárására ²⁴¹⁾ megkísérlett egyezkedés a' császár' makacssága miatt eredmény nélkül maradt, Stíriából Ausztriába is átszállítatott a' hadviselés. Fridrik gondoskodott ugyan némileg a' tartomány' oltalmáról; parancsára több erősség a' szükséghez képest felkészítetett, 's június' 19.én a' hatalmas és mindig kétéshitű bazini grófok békét kötöttek vele; de a' király' cseh hadnagya, Zeleny, ezer lovassal alsó Ausztriát a' Moravától Korneuburgig pusztította. ²⁴²⁾

Vermahnung und Gebetes nicht noth sey, da er gern helfe, wenn es nur in seiner Macht stehe. Doch sey dies jetzt bei der Lage der Dinge unmöglich, da des Königs von Ungarn Länder, Schlesien, die sechs Lande und Städte, und das Markgraftum Oberlausitz an sein und seines Bruders Länder gränzten, an einem Striche bei zwanzig Meilen Weges lang, da kein Gebirge, Wasser, noch sonst Festung dazwischen sey.“ — Egyes városok szófogadóbbak voltak. — Fürstenfeld' bevétele után az őrségbeliek között találtattak lövészek, kik Augsburgból, Ulmból, Nördlingenből segédül küldettek; a' király őket haza bocsátotta, 's ama' városok felhívtak: ne segítsék azontúl fegyveresekkel a' császárt, mert embereik lakolni fognának e' rokonszenvért. Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, III. k. 1. r. 370. l. Fugger, Spiegel der Ehren d. Erz h. Oesterreich, 900. l.

241) Beatrix elejétől fogva ellene volt az ausztriai háborúnak, 's vele őszves családja, mellynek olaszországi célzataihoz a' császár' jóakarata volt szüksége, 's melly kivált most a' törökök ellen indította volna édesörömet Mátyás' őszves erejét. Gerardus de Roo irva hagyta, hogy az 1477. diki békének főszközlője Beatrix volt: „Matthiae uxor, quae Posonii erat, per frequentes internuncios ac literas et maritum regem, ut mitius ageret, et caesarem cognatum, uti ad aequas pacis conditiones inclinaret, exhortatur“; Chmel' regestáiban (7229) Beatrixnek 1478. szeptember' 25. én kelt megbízó levelét találjuk, mellyvel az egi püspök Fridrik császárnál, aligha Mátyás' tudával, megjelent volt; 's Langenn (Herzog Albrecht der Beherzte, 131. l.) Beatrixnak Pozsonyban június' 10. én kelt (úgy látszik, a' szász hercegekhez adott) levelét idézi mellyben a' királyné örömét fejezi ki „dass eine Versöhnung zwischen dem Kaiser und Matthias zu Stande kommen werde, dadurch Ungarn und Oestreich Friede und Gemach untereinander gebrauchten, und eines jeglichen Macht nicht in seine Glieder, sondern wider die Feinde des Glaubens gebraucht würde; es sey fürwahr ein gültig und heilig Werk das zu vollbringen“.

242) Liechnowsky, VIII. k. Regesten, DLVIII. 269. DLIX. 279.

Mátyás e' közben nagyból Zágrábban tartózkodott. Itt közel volt Stíriához, mely a' Fridrik elleni hadviselésnek fő színhelye maradt, 's közel volt Bosniához, melynek teljes elfoglalását szándékolta, mihelyest az Olaszországból, névszerint a' pápától és ipától remélt segédpénzek megérkezendettek. De Sixtus a' már Olaszországot is fenyegető veszély' daczára tétlen maradt, ámbár a' király' minapi vádjára azt válaszoltatta a' bíbornokok' collegiuma által: „hogya a' világon nincsen semmi, mit ők, a' bíbornokok és szentséges urok nem volnának készek dicsőségének öregbitésére elkövetni“. Ferdinand pedig most maga volt segédet kérendő a' törökök ellen, kik felhíva Velence által, melynek követe Gritti Sebestyén Brindisit, Tarantót és Otrantót, mint az egykori keleti birodalom' városait mostis jog szerint Konstantinápolyhoz tartozóknak állítá, — augusztus' 11.én Otrantót Apuliában elfoglalták. „Emlékezni fog atyaságod, — írta Mátyás e' hírre Beatrix' testvérének, János aragoniai bíbornoknak, ki ekkor Rómában volt a' király' ügyeiben, 's kinek az esztergomi érsekséget szánta, — emlékezni fog, hogy mi előre mondtuk mind azt, a' mi bekövetkezett, hogy egyebek közt jósoltuk, miszerint nincsen mód, a' velenceieket a' törökök' társaságától és szövetségétől elvonni; jósoltuk azt is, hogy a' törökök kivált fennséges urunk atyánk' kárát veszik célba. De mi csodáljuk ő szentségét, a' pápát, ki annyira kedvez a' velenceieknek, hogy más fejedelmeket és főleg fennséges atyánkat, Ferdinándot megveti; mert ez minél inkább ügyekszik a' szent atyát magának megnyerni, annál zordonabbnak tapasztalja. Velünk is, úgy látszik, hasonlólul akar bánni a' pápa, remélvén, hogy keménység által inkább hajlíthat a' szentszék iránti engedelmességre; de azt nem veszi tekintetbe, hogy mi távolabb esünk tőle, 's hogy roszakaratát nem tartjuk olytén dolognak, mely nekünk kárt tehetne. Hogyha meg kell kísérteni, kettőnk közül

mellyik árthat inkább a' másiknak, akkor mi előbb fogjuk az ő tartományait sújthatni, mint ő a' mieinket. És azért ohajtanók, hogy irántunk és atyánk iránt más indulattal viseltetnék; mert másnak példája által nem fog bennünket ijesztetni, kik, mint keresztyén fejdelemhez illik, jóakarátának és kedvezésének örvendünk, de roszakaratával és keménységével nem gondolunk“. 243)

A' pápa, ki egy idő óta a' Nápolylyal kivált Cyprus miatt ellenségeskedésben állott velenczeieket pártfogolta, a' törökök' Apuliába érkezésének hírére annyira elrémült, hogy

243) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 62. l. — A' szentszék' hatalmaskodásait országában híven a' magyar hagyományos politikához, Mátyás mindig erélyesen visszaütötte. Midőn Sixtus pápa 1468. ban Maidburg-Hardecket pártfogolta, ki, mint felebb érintettük, a' Cillyek' nehány erősségeire jogot követelt magának, a' királynak következő levelét vette a' pápa: „Köszönöm szentségednek, hogy engem tisztem' betöltésére, azaz: igazságszolgáltatásra int. Mennyiben pedig értésemre adja, hogy ellenem fel fog lépni, nem tudom mit mondjak hozzá. Mert ha ez megtörténék, szükséges leszen a' királyi szabadságot oltalmaznom, és a' római egyház' forumában országom' világi ügyeiről úgy nem számot adnom, mint ezt a' magamhoz hasonló más fejedelmek, sőt a' fejedelmek' alattvalói sem szokták tenni.“ Ugyanekkor római ügyviselőjéhez ekkép irt: „Semmi kedvünk világi ügyekben az apostoli szék előtt törvényt állani; sőt még alattvalóink sem fognak tőle ítéletet venni, nem hogy városok vagy erősségek, de még egy szántóföld, egy szőlőhegy felett sem... Magyarországunk, azonképen mint a' többiek, saját szokásokkal és jogokkal bír, ezek szerint fog ítéletet venni a' külföldi is, ha a' hazafiakat beperli. Ha pedig valaki bennünket akar törvénybe idézni, saját személyünket: ott van bíránk, a' nádor, ki az öszves országot képviseli. Mindent akarunk inkább elszenvetni, mint magunk' és országunk' ezen szabadságáról lemondani“. — Öseink, a' püspökök is, úgy ragaszkodtak a' „magyar egyház“ szabadságaihoz, mint a' francziák, Bossuet is, az „ecclesia gallicanaéihez“; innen az 1471. diki törvény' 19. dik czikelye: „A' hazafiak, akár egyháziak legyenek, akár világiak, az ország' szabadságának ellenére, mellyet szent István király' ideje óta csorbíthatlanul élvez, ne forduljanak panaszaikkal egyenesen, közvetlenül a' római curiához, hanem mindenik előbb itt az országban, a' rendes bírák előtt keressen igazságot magának, 's aztán, ha úgy tetszik, felebbvitel' útján ügyét oda is viheti: az ellenkezőleg cselekvők, ha javadalmasok, vesztésük el javadalmaikat; ha nem javadalmasok, halálos büntetést vegyenek“.

Rómából Franciaországba szándékozott a' szentszéket átszállítani. Az első félelem után fegyverszünetet parancsolt az egymással harczban állott olasz hatalmasságoknak, hogy közös erővel megtörhessék a' törököt Apuliában; és követeit fejdelemtől fejdelemhez, udvarról udvarra küldvén, szövetséget eszközölt az ozmánok ellen, mellyhez kivüle és Ferdinandon kívül a' magyar, az aragoniai 's a' portugali királyok, a' milanoi és ferrarai hercegek, a' mantuai és monferrati marchiók, Flórencz, Siena, Genua, Lucca és Bologna állottanak, pénz-vagy fegyveres segédre kötelezvén magokat. Mátyás egyik kedves hadvezérét, Magyar Balást, imént Vegliába küldötte, hogy a' velenczeiekhez pártolt szigetet a' koronának visszanyerje; ²⁴⁴⁾ a' szándék nem sükerült, 's Magyarinak dandára, három száz lovas és négy száz gyalog, nyomban Apuliába indulhatott, ²⁴⁵⁾ hová a' bíbornokká vált egri püspök, Rangoni Gábor is sietett keresztes hadak' gyűjtésére. Utóbb Nagy János még tízenhárom száz fegyverest vitt Nápolyba. ²⁴⁶⁾ II. Mohamednek a' következőt évben történt halála, 's az utóda, II. Bajazed ellen kitört lázadás magokra hagyták a' török hadakat Apuliában, 's Otranto azon feltétel alatt, hogy az őrség Törökországba visszamehessen, kaput tárt Nápolynak és szövetségeseinek.

Az olasz fejdelmekkel két száz ezer aranyat akart a' szentszék Mátyásnak fizettetni, hogy Bosnián át az ozmán birodalom' szívébe szállithassa a' háborút; 's ezen öszlethez Sixtus pápa még ötven ezeret ajánlkozott adni, mihelyest a' többi fejdelmek a' rájuk eső részfizetésekben eljárak. E' segélyhez nem nagy reménye lehetett Mátyásnak. „Miután a' pápa csak azon feltétel alatt akar fizetni, ha a' többi hatal-

244) Bonfini, d. IV. l. 6. Lucius, de r. Dalm. et Cr. IV. 8.

245) Epistolae Matthiae Corv. IV. r. 262. l.

246) Ugyanazok, IV. r. 111. l. * Bonfini, d. IV. l. 6.

masságok a' rájuk vetett öszletet eleve leolvasták; 's miután még egyik sem mutatott erre készséget: attól tartok, — így irt a' király az egri püspökhöz, — hogy az egyiknek késedelme a' másiknak vonakodását fogja eredményeztetni“. 'S visszavonván hadait, mellyek már túl a' Száván voltak, részét Stíriára vetette, hol Sachsendorf, Marckersdorf, 's egyéb erősségek novemberben hatalmába estek. 247)

Sixtus rosz neven vette Mátyás' megjegyzését, „hogy a' mit ad, az szóból áll, nem tettből“; de további eljárása is igazolta a' király' ítéletét. 1481. ben az ígért segéd ^[1481.] helyett Olaszországból bulla érkezett Mátyáshoz 's a' többi keresztyén fejedelmekhez, melly nékik meghagyja, hogy három évre kölcsönös ellenségeskedéseiket felfüggeszszék. Időközben keresztes háborúhoz lácson Európa; az olasz hatalmasságok tengeren támadják meg a' törököt, a' többiek nyújtsanak Mátyásnak segédet, hogy halálos csapást mérhessen az ozmán birodalomra. 248)

A' király aprilisban Marburgot ostromolta, midőn Caffarelli Proszper ascolii püspök a' szentszék' nevében, és németbiródomi követek' kíséretében táborába érkezik; ezek fegyverszünetet indítványoznak' amaz a' pápa', a' keresztyénség' nevében felhívja Mátyást, bizná meg őt a' béke' eszközölésével. 249) Beatrix' közbenjárására 250) Bécsben május' 10.én fegyverszünet köttetett, melly június' 11.ig tartson, 's mellyet Mátyás, Budán június' 4.én kelt levele által június' 25.ig meghosszabbított. 251)

E' tájban értesült Mátyás II. Mohamed' haláláról, úgy arról, hogy Bajazed és testvére Dzsem fegyverre keltek egymás

247) Linck, Annal. Claraevall. II. k. 259. l.

248) Raynald, az 1481. évhez.

249) Bonfini, d. IV. l. 6.

250) Langenn, Herzog Albrecht der Beherzte, 130. l.

251) Kurz, Oest. unter K. Friedrich IV. II. k. 267. 's kk. II.

ellen a' főhatalomért. A' pillanat itt volt egész erővel az ozmán birodalom ellen fordulnia, 's innen a' készség, melylyel Ursini Orbán tianoi püspök' kezéből, a' keresztyénségre három évi fegyverszünetet szabó pápai bullát átalvete, értesítvén a' szentszéket: hogy örömet járul a' nagy feladás' megfejtéséhez, ha időközben Fridrik' ármányai ellen biztosítatik, 's ha az ügy nem kizárólag az ő vállaira szállítatik.²⁵²⁾ E' végre, miután 1481. július' első felében Budán országgyűlést tartott,²⁵³⁾ melly kivált a' tizedügy' elintézésével, 's így közvetve a' mindinkább elsatnyuló főpapi dandárok' jobb karba helyezésével foglalkodott, Pruisz János nagyvárad püspököt és Boskowicz Venczel morva főbíró a' németbirodalmi rendek' gyűlésére, Nürnbergbe küldötte. Követei fel voltak hatalmazva a' törökök ellen indítandó háború' 's a' császárral szerzendő béke' ügyében kötelező lépéseket tenni.²⁵⁴⁾ De a' szentszék' megbízásából irányadás végett Nürnbergbe jött Ursini, vagy ügyetlenségből, vagy, mint Mátyás hívé, a' császár által megnyerve, még csak annyit sem eszközöl, hogy a' király' követei megbízásukat előadhassák; mi több, a' német fejedelmek közül többen Fridriknek segédet ajánlottak nem a' törökök', hanem Mátyás ellen.²⁵⁵⁾

A' pápa' közbenjárására késznek jelentkezett a' király, Beckensloert, hogy Fridriktől meg' elvonhassa, Győr' megürült püspöki székébe ültetni, megengedvén egy úttal, hogy érseki címével azontúl is élhessen;²⁵⁶⁾ de a' nagyravágyó

252) Epist. Matth. Corv. IV. r. 173. 177. ll.

253) Corpus juris hung. I. k. 230. l.

254) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 167. l. Mátyásnak 1481. október' 23.án Nördling németbirodalmi városhoz adott levele, Senckenbergnél, Collect. I. r. 1. osztály, 15. sz.

255) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 180. 182. 218. ll. Katona, XVI. k. 423. l. Müller, Reichstagstheatrum unter Friedr. V. Vorstellung, 84. Langehn, az id. h. 131. l.

256) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 135. l.

ember visszahelyeztetését az esztergomi érsekségbe követelte, 's hadai, melyek a' császárral kötött fegyverszünet' lefolyása előtt a' Marburg körül táborozott magyar dandárt, pünkösöd vasárnap, visszavonulásra birták, ²⁵⁷⁾ Szalában, Vasban, Sopronyban pusztításhoz láttak. Így történt, hogy azalatt míg Beatrix' sürgetésére, Pozsonyban július' 13.án újra megnyitlak a' békealkudozások, ²⁵⁸⁾ a' háborúskodás mindkét részről tovább folyt. Hohenberg, ausztriai báró, kinek jószágai az úgynevezett bécsi erdőtől a' stájer határszélekig elnyúltak, erősségeit Mátyás' hadai előtt megnyitván, Pottendorfer Györgyöt, a' császáriak' hadnagyát megverte, 's Fridrik' birtokait Sankt-Pöltenig pusztította, ²⁵⁹⁾ mely a' passauai káptalantól zálogcizmél a' királyra szállt ²⁶⁰⁾. Zeleny' lovasai alsó Ausztriát Marchecktól Kremsig irgalmatlanul sanyargatták. ²⁶¹⁾ Karántföldön Seldenheim Klagenfurt mellett, 's a' Dietrichsteinok' erőssége, melytől nevét vette a' család, magyar kézbe estek. ²⁶²⁾

E' közben Kinisy fegyvereit szerencsésen körülhordozta

257) Bonfini, d. IV. l. 6. Linck, Annal. Claraevall. II. k. 262. l.

258) Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, III. k. l. r. 379. l. A' pozsonyi alkudozások' értelmében Fridrik hadi költségek fejébe ötven ezer aranyat tartozott volna Mátyásnak fizetni, melyek addig, míg a' király az általa elfoglalt ausztriai erősségeket visszaadandotta, a' német-birodalmi rendek által már korábban békéltetőül küldött eichstädi püspök' kezénél fogtak volna maradni. Ezen áron nem kellett Fridriknek a' béke, főleg Beckensloer' örömére, kit Mátyás nem akart a' békébe foglalni, 's kire Rohr, a' folytonosan zaklatott salzburgi főpap elvégre 1482. nek elején évdíj mellett az érsekség' kormányát kénytelen-kelletlen' bízta. 1485. ben, midőn a' király Ausztria' fővárosát elfoglalta, Rohr bécsi érsek volt, de tartván a' király' haragjától — Rohr is, a' sekkaui püspök is ekkor már jó lábon állottak Fridrikkel, — ellillant.

259) Linck, Annales Claraevall. II. k. 262. l. Chmel, Regesta, 7473.

260) Mayer, Dreizehn Urkunden über die Verpfändung von S. Pölten und Mautern an Matth. Corv. i. J. 1481, Bécs, 1851.

261) Linck, Annal. Claraevall. II. k. 267. l. Kurz, Gesch. d. Landwehre in Oest. I. k. 79. l.

262) Megisser, Annal. Carinth. X. 26.

a' szerb földön. November' 2.án Temesvárról a' harami rév felé indult, melyet dandárainak gyűlhelyül jelelt ki. Midőn Tököly Miklós és Endre, a' király' kedves emberei is oda vinnék száz főre menő zászlajokat, négy száz török egy cserjéből előrohant, 's a' meglepett csapatot egy pillanatban körülfogta. Tökölyék társzekereik közé vették magokat, de az ellenség tüzet vetett a' cserjébe, 's az erős szélben csakhamar a' szomszéd szekerek is lángban állottak. Ekkor szétbontván sánczukat a' mieink, a' csatát elfogadják. Kilencz órától estig tart a' viadal. A' törökök' nagyobb része elhullott, a' mieink közül ötven; de a' többiekből is csak három maradt seb nélkül. Tököly Miklós, mindjárt a' túsának elején két láncaszúrást vett 's elhalt sebében. A' többi zászlók háborgatás nélkül érték a' révbe, hol Rozgonyi László, nándorfehéri várnagy és Gregorievics Vuk, a' címzetes szerb deszpót a' készen tartott hajókon, Szendrő' őrségének ellenére Kinisyt 's vele harminczkét ezer fegyverest a' Dunán átszállítottak. Az előcsapatok Jaksics' vezérlete alatt Galambócnál ezer török lovas által megtámadtattak, de győzők a' mieink maradtak; Jaksics a' basát, midőn mármár az erősségbe menekülendő volt, utólérte és levágta; 's Kinisy a' foglyokat, egynek kivételével, bárd alá adta. Rozgonyi és Vuk az alatt naszádaikkal az elkésett török hajósereggel összezsaptak, 's huszonnégyet elsüllyesztettek. Kinisy most Krusóczig vitte seregét a' nélkül hogy ellenállást találna, 's itt tizenkét napig mulatozván, az ország' aldunai részének népesítésére, visszajövet ötven ezer szerbet éz ezer törököt hozott magával, kik nejeikkel, gyermekeikkel önként körülötte sereglettek.²⁶³⁾

263) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 211. l. Istvánffy Miklós' jegyzetei Bolgárország' olasz leírásához Engelnél, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, II. k. 6. l.: „Haramizai révén költözött volt által Kinisy Pál, mikor Csuszoltig (Krusóczig) rablott, és 30 ezer rabnál többet hozott 1471. (nyomtatási hiba 1481. helyett) esztendőben“. — Mátyás

Mátyás nem mulasztá el a' szentszéket Kinisy' vállalata-
 tának szerencsés eredményéről tudósítani; a' király még most
 is örömet oda-engedte volna magát a' hitnek, hogy Sixtus
 komolyan szándékozik a' keresztyén népeket és fejedelmeket
 az ozmán hatalom ellen szövetkeztetetni, 's részéről is tett-
 leges segédet nyújtani e' célra. Ez' okon több ízben felkérte
 a' pápát, intézné el személyesen a' közte, — a' király, —
 és Fridrik között fenforgó ügyet; ő előre kinyilatkoztatja,
 hogy a' hozandó ítéletben megnyugszik, melly kétségkívül
 méltányosabb leszen, mint a' Rómából Budára és Bécsbe kül-
 dött bíbornokoké, kiknek egyike gyengeségből, másika pár-
 tosságból alkalmatlan a' békéltetés' tisztére, melylyel megbi-
 zattak. De midőn a' király tapasztalna, hogy a' pápának
 figyelme mostis főleg az olasz bonyodalmakra van fordítva,
 hogy Sixtus folyvást a' velenceieket támogatja Nápoly el-
 lenére, a' velenceieket, kik szövetségüket az ozmánokkal
 imént megújították; 's midőn más részről több jelenségből

sokat fáradozott és sokféle eszközökhöz nyúlt azon országrészek' népe-
 sítésére, mellyeket a' török rabló csapatok lakosaiktól megfosztottak.
 Fennvann egy levele sógorához, az aragoniai bíbornokhoz, mellyben őt
 kéri, eszközölné ki a' pápánál, hogy azok, kiknek nejeiket a' törökök
 elrabolták, 's a' nők, kiktől férjeiket elszedték, újból házasságra lép-
 hessenek, ha mindjárt rabságba esett feleik' halála nem volna bebizo-
 nyítva. A' király azt is említi e' levélben, hogy katonái közül többen
 lelkismeretökkel meg nem férőnek tartják, parancsából az ellenség' föld-
 jén embereket rabolni, az ország' pusztaságra jutott részeinek népesíté-
 sére. Segítsen tehát a' pápa, 's adjon reá engedelmet. „Sunt nonnullae
 regiones et provinciae sub corona nostra — így szól a' nevezetes le-
 vél — adeo per continuas turcarum incursiones et rapinas desolatae, ut
 paene in solitudinem versae sint, in quibus rarissima vel nulla tuguria
 et inhabitatores perpauci visuntur. Quas provincias . . . quum nos omni-
 bus viribus reformare atque per adductionem hominum de terris hostili-
 bus populosas efficere volumus, nonnulli militum nostrorum, conscientiam
 offendere veriti, praedas hominum jussu nostro ab exteris terris et re-
 gionibus in hoc regnum nostrum adducere recusarunt. . . . Velit obsecrare
 V. D. RR. SS. D. nostrum, ut sua sanctitas . . . nobis et nostris indul-
 geat eo modo, quo hostes nostri faciunt, homines quoscumque ex terra
 hostili arripere“.

következtethetni vélte, hogy Fridrik kéz alatt a' törököket Magyarország ellen uszítja, — kész volt eltökélése: öszves erejét a' császár ellen fordítani, és a' törökkel békét kötni.

1482.] 1482. nek elején annak rende szerint hadat üzent a' császárnak.²⁶⁴⁾ Zeleny négy ezer lovassal alsó Ausztriát járta be újból; Haimburg és Bruck ostromoltattak. Május' közepén a' császár' serege, nagyából németbirodalmi segéd-hadak, Brucknak oltalmára jöttek. Mátyás Pozsonyból, hol nagyobb hadi készületekkel foglalkodott, Zápolya Istvánt és Tettauer Vilmost a' vívó hadaknak segédül küldötte, de Fridrik' lovassága 's a' jó rendben kitörő őrség a' mieinket megverte; maga Zápolya is fogságba esett, mellyből azonban, mielőtt a' brucki erősségbe kísértethetett, szerencsésen kimenekült. A' vesztett tusa' hírére az imént vezérei után indult király Pozsonyba visszavonult, hová Zápolya' dandárának töredékei is gyülekeztek.²⁶⁵⁾

Időközben felérkeztek Budáról a' nagyobb vívógépek, köztök egy roppant ágyú, mellyet a' nép varga-mozsárnak hívott, 's mellynek helyből mozditására nyolczvan ágyu kívántatott; és Dóczy Orbán győri püspök, a' király' kincstartója, öt ezer fegyverest küldött Pozsonyba, kiket a' buzgó férfiú néhány hét alatt együvé gyűjtött, 's kiknek rögtöni megjelenése olly örömmel töltötte el a' királyt, hogy felkiáltana: széles Magyarországon talán száz év alatt sem termett Dóczyhoz fogható úri ember. — Július' közepe felé Mátyás hadainak nagyobb részével Haimburg elébe indult; Zeleny a' Dunának tulsó partján fogott állást, honnan eddig eleség ér-

264) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 255. l.

265) Bonfini, d. IV. l. 6. Linek, Annal. Claraevall. II. k. 266. 267. ll. Chron. Mellic. Peznél, II. k. 267. h. Fridrik, midőn a' nem remélt győzelem' hírét vette, térdre borult, hogy hálát mondjon Istenének, 's más nap Bécs' fő egyházában ünnepélyes menet tartott. Fugger, Spiegel der Ehren des Erzhauses Oesterreich, 911. 's kk. ll.

kezett a' várba; az innensőn Mátyás háromszoros övvel kerítette be az erősséget, 's az ausztriai hadakat, melyek a' vívás' félbenszakasztására érkeztek, visszavetette. Az őrség vitézül ellenállott, de a' király' ágyúi és tarackjai romokká lötték a' várfalakat, és september' 30.án az erősséget parancsnoka három ezer aranyért átáladta a' királynak,²⁶⁶⁾ ki röviddel aze-lőtt hírt vett, hogy Kinisy Pál, Dóczy Péter és a' szerb deszpót a' temesi bánságra tört szendrői basát megverték, és három ezer emberét leölték. A' zsákmánynak a' királyi táborba küldött része tanúságot tett a' diadalról.²⁶⁷⁾

Mátyás most elmellőzván Bruckot, melyet Fridrik azonképen mint Kornenburgot folyvást erősített, Badenben ütött tábort, honnan hadai Bécsig száguldoztak, 's a' külvárosokból foglyokat hoztak magokkal. A' király őrséget vetvén a' Bécset környező helységekbe, Stíriába készült, de a' semeringi szorost megerősítve találta, 's különben is a' hegyek közé tovább előnyomúlni az év' e' szakában veszedelmesnek látszhatott. Visszafordult, és Magyarországra vezetvén seregét, Köszeget és a' császárnak egyéb magyarországi erősségeit könnyű szerrel visszafoglalta.²⁶⁸⁾ A' kemény fagy Bécsnek szándéklott ostromát elhalasztatta vele; a' hadak téli szállásaikra mentek, ő Budára, hol a' karácsoni ünnepeket üllötte, de honnan az 1483. diki év' elején ismét a' nyugoti végekhez indult.²⁶⁹⁾ [1483.

A' császár Sándor forlíi püspököt Magyarországra küldötte béke' vagy fegyverszünet' eszközzésére, 's a' pápa, ki most Olaszországban ismét a' nápolyi felekezethez, Ferdinandhoz 's ennek vejéhez, a' ferrárai herczeghez állott, Fridriket a' szándék' létesítésére buzdította. Mátyás' tanácsosai érteke-

266) Bonfini, d. IV. l. 6. Chmel, Regesta, 7564. V. ő. Diarium Joannis Tichtelii, Rauchnál, II. k. 537. l.

267) Bonfini, d. IV. l. 6.

268) Ugyanaz, ugyanott. Galeotti M. de dictis et factis Matthiae regis, c. 28.

269) Katona, XVI. k. 476. l.

zödésbe ereszkedtek a' püspökkal, de a' találkozás nem vezetett célhoz, mit a' bíbornokok martius' 22.én a' királyhoz adott levelökben fájdalommal említenek.

A' magyar hadak' egyik vezére Dávidházy István ²⁷⁰⁾ tavasszal a' Lajtán általkelvén, Brucknack ostromához fogott; 's a' király aprilis' 11.én kelt levélben Fridrik' ármányairól értesítette a' németbirodalmi fejedelmeket, a' császár' tehetetlen dühéről, melly vele azt mondatta, hogy csak a' magyarok' kiirtása után segíthetni a' keresztyénség' ügyén. Mátyás újból segédet szorgalmazott tőlök, talán nemannyira süker' reményével, mint a' végett, hogy okúl őket vethesse, ha a' keresztyénség megbotránkoznék a' békén, mellyet II. Bajazeddel, ki a' Hercegovinát e' tájban végkép birodalmába olvasztotta, ²⁷¹⁾ kötendő volt. „Ha a' keresztyén hatalmaságok vonakodnak velünk közösen e' célra munkálódni, — így szól a' levél' vége — a' szükség arra kényszeríthetne bennünket, hogy olly valamit tegyünk, minek mi is, mások is kárát vallanak“. ²⁷²⁾

270) „Stephanus David cui Házy cognomen erat“ — írja Bonfini.

271) Midőn II. Mohamed 1463.ban Bosniát elfoglalta, vezéreit a' Hercegovinára is küldötte, de ennek fejedelme — eddig a' bosnyák király' hűbérese — Kossaries István, szent szávai herceg — a' hegyes tartományt szerencsésen megvédette. István' halála után (1466) fiai: Vladisláv és Vlatko hadra keltek egymás ellen, mindketten segédért a' törökhöz folyamodtak, 's mindketten a' töröknek adófizetőivé váltak. 1480. tájban, Mátyás mint felebb, a' szövegben érintettük, kísérletet tett a' Hercegovinát újból közelebb viszonyba fűzni a' koronával; de az ausztriai háború miatt az ügy félben maradt, 's a' török hadak most a' tartományt végkép elfoglalták. A' testvér hercegek közül az egyik, Vladisláv, Magyarországon keresett menedéket, a' másik, Vlatko, Raguzában, melly a' Hercegovina' bukásának következtében még függetlenebbé vált a' portától, mint eddiglen, 's hova tovább messzebb és messzebb esett a' magyar koronától. V. ö. Engel, Gesch. des Freystaates Ragusa, 189. l. Pray, Comment. hist. de Bosniae, Serviae, ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae, cum regno Hungariae nexu. Edidit, diplom. auxit G. Fejér. Buda, 1837.

272) Katona, XVI. k. 480. l.

A' brucki őrség rendkívüli makacssággal védte az erőseget, de a' császár még is tanácsosnak látta, már aprilisban Bécsből és Németujhelyből Greczbe költözködni. Itt találkozott vele a' castellai püspök, kit Sixtus követül küldött hozzá és Mátyáshoz a' mindig sürgetett és soha meg nem alakulhatott béke' eszközzésére, 's kit october' 16.án Budán találunk. A' követ más nap a' királyi udvarba vezettetett, 's megbízatásában eljárván, békére inté a' szentszék' nevében Mátyást, békére, mellyről tudta, hogy Beatrix is utána eseng, 's vele egy hatalmas párt mind az udvarnál mind az országban szerteszét. Válaszában a' király szintén békebarátnak vallá magát, 's elmondá, hogy ő, bizony, örömet jó lábon állott volna a' császárral, ki néki béke helyett háborúval szolgált, 's hol a' cseheket, hol a' lengyeleket, hol az ausztriaiakat ellene zúditván, őt kényszerítette, hogy a' török háborúval felhagyjon és a' sérvekért boszút vegyen. A' mód, mellyel a' király az ügyet fejtegette, a' méltóság, melly mindenik szaván előmlött, tisztelettel, bámulattal töltötte el a' követet. Ugy vélekedett, 's Greczben is azt adták értésére, hogy a' hosszas háborúskodás miatt már szegénynyé, ügyefogyottá vált a' király, 's a' püspök ez' okon is békét ajánlott néki. Válaszul tizenhét ágyút, 's pedig olly roppant nagyságuakat, hogy mindenik elébe tizennyolcz ló kívántaték, küldött Ausztriába a' király, 's a' püspököt teremből terembe vezettette, mellyeknek kincsei, köztök három száz arany serleg, az olaszt más véleményre birták. 'S most a' császár' ígéretéről, sőt szent fogadásáról szólott a' követ, hogy háladatát Mátyás iránt tetteleg fogja bizonyítani, ha az elfoglalt tartomány-részeket visszakapja. Az aggastyán — mondá — nem fogott hazudni, szavainak hitelt adhatni. A' király erre felkaczagott, 's bizonyossá tette a' püspököt, hogy az nem érdemel hitelt, ki annyi cselen rajt' éretett. Az országnagyok közül többen a' castellait támogatták, névszerint Várday Péter

kalocsai érsek, Pruisz János nagyváradi, — Vecsésy Albert veszprémi püspökök, Báthory István erdélyi vajda, 's még mások, kik bizodalmas beszélgetés közben oda nyilatkoztak, hogy a' Fridrik elleni háború olly gyűlöletes a' nemzet előtt, miszerint abban született magyarok nem igen részesültek magokat, hanem csak csehek, szerbek 's más illetén népek. Mátyás ennyi kérésre, kényszerítésre kinyilatkoztatta, hogy kész a' pápa' kezéhez adni mindazt, mit eddig a' császártól elfoglalt, ha ez és véle az öszves német birodalom három éven át tíz ezer lovast küldenek néki a' törökök ellen. A' püspök úgy vélekedett, hogy a' császárnak lehetetlen e' feltételhez állania, mellynél fogva az elfoglalt városok és erősségek csak ama' három év' lefolyása után fogtak volna a' császárnak visszaadni. Szerinte illyes feltétel' elfogadása annyi volna a' császár' részéről, mint önmagát hűtelennek és hazugnak hirdetnie; Mátyás pedig kimondotta, hogy neki semmi kedve módot nyújtani Fridriknek, hogy őt, a' királyt, újból rászédhesse.

A' követ a' királyné', a' püspökök' 's több világi országnagyok' intésére, törekvéseit folytatta. Fridriknek nem lehet hinni, volt újra és újra a' válasz; 's midőn amaz buzgóságában a' vádat eloszlatni ügykezett, Mátyás fülébe sugá: ha én nem volnék, 's ha nem támadok haddal e' gonosz emberre, ti, papokul, kiket ő gyűlöl, kezének súlyát már éreztétek volna. A' követ most maga is nyomoru embernek mondotta Fridriket, 's miután király és püspök e' nézetben egyesültek, következőben történt megállapodás: a' pápa hirdessen gyűlést a' németbirodalmi fejedelmeknek, mit a' császár nem ellenezhet, ha a' fejedelmekhez menő bulla czélul a' hit' védelmét tűzi ki. E' czél eléréséhez eszközül ajánltassék a' béke' helyreállítása Fridrik és Mátyás között, kik e' végre külön bulla által fognak felhívatni, hogy megjelenjenek és ügyök' eldöntését a' gyűlésre bizzák. A' gyűlés hozzon vég-

zést, hogy a' német birodalom' részéről három éven át tíz ezer lovas gyülekezék Mátyás' zászlai alá oltalmul hitnek és öszves Európának; mire a' király a' császártól elfoglalt földeket a' pápai biztosok' kezéhez adja, hogy a' szentszék' kormányja alatt álljanak mindaddig, míg a' felebbi végzésnek elég tétetett. ²⁷³⁾ — Mátyás' még egy ízben, mintegy búcsuzóul, komolyan foglalkodott a' gondolattal, II. Bajazedet egész erővel megtámadni. A' szultán' testvére Dzsem, most a' rhodusi lovagok' foglya, februárius' végén Roussillonból két beget küldött a' királyhoz, kik urok' készségét nyilvánítták Bosnia', Szerbia' és Bolgárország' birtokáról lemondani, ha Mátyás' őt fogságából kiszabadítja és testvére Bajazed ellen az ozmán birodalom' császári székére segíti. Egy Budára menekült török basa, Dzsem' híve, könnyünek vélte, Bajazedet lemondásra kényszeríteni, szerinte az ozmán dandárok Dzsemhez fognak pártolni, mihelyest ennek jelenléte a' magyar táborban tudomásukra jutand. A' király a' castellai püspök által felkérte a' pápát, szabadítaná ki Dzsemet a' rhodusi lovagok' kezéből; de a' nagymester d'Aubusson, kinek Bajazed évenként negyvenötezer aranyat fizetett, hogy Dzsemet fogságban tartsa, módot talált Mátyás' czélzatait meg-hiusítani; és a' király, ki reményét főleg Dzsem' párthiveibe helyezé, 's most hírül vevé, hogy Bajazed osztatlan rokonszenvvvel találkozott, midőn a' Morava' partján lévő erősségek' felépítésére Philippopolisba 's innen Sofiába jött, — a' fényesnek látszott tervről lemondott, mert közelebbi megtekintésre odvasnak mutatkozott. ²⁷⁴⁾

Alig indult Budáról Greczbe a' castellai püspök; midőn Bajazed' követei Budára érkeztek, levelet hozók, mellyben öt évi fegyvernyugvást indítványozott a' padisa, hogy idő-

273) Pray, Annales, IV. k. 162. l. Katona, XVI. k. 500. l.

274) Hammer, Gesch. d. osman. Reiches, II. k. 268. 287. II. Katona, XVI. k. 517. l.

közben öszves erővel az egyiptomi szultán ellen indulhasson, ki Dzsemet, mielőtt a' rhodusiak' kezébe esett, szívesen látta udvaránál, 's most hatalmát mindinkább Karaman, Kisarmenia felé terjesztette. „Felséged' fegyvernyugvási indítványát vet-tük, — válaszoló Mátyás, — 's nem ellenezzük; mert van-nak néhány makacsok, kik parancsainknak engedelmeskedni vonakodnak, 's kiket észre hoznunk szükséges. Ez' okon megadjuk a' fegyvernyugvást amaz öt évre, 's keresztyén hitűnkre fogadjuk szigorú megtartását, ha részletekről sehol sem ártatok a' velünk egy hiten lévő országoknak, 's ha név-szerint a' tengeren innen fekvő tartományokra ellenséges cél-zattal nem támadtok. Kalmárkodás végett embereitek a' fegy-vernyugvás' ideje alatt szabadon jöhetnek országunk' széleihez, szabadon visszamehetnek onnan. Utóbb, ha Istennek 's ket-tőnknek úgy tetszik, a' fegyvernyugvásból állandó béke is válhatik“ (275).

A' török követek még Budán mulatoztak, midőn a' ca-stellai követ ide december' elején Greczből visszaérkezett. Megjelenése nem hogy akadályozta volna a' portával meg-nyitott alkudozásokat, még siettette a' fegyverszünet' megala-kulását, mert olyatén egyezkedési pontokat hozott magával a' császártól, melyeket a' király boszúsággal visszaútasított, 's melyekből látni való volt, hogy megannyian Mátyás' kö-veteléseinek kijátszására irányozvák. Midőn a' püspök sze-mélyes találkozást indítványozott, mint legalkalmasabb eszközt az ügy' elintézésére, válaszul nyerte: kis idő múlva közel leszünk egymáshoz.

Sixtus pápának december' 4.én Mátyáshoz adott levele, melyben a' királyt felhívta, kelne a' cseh katolikusok' se-gédére, kiket a' kelyhesek Vladisláv' csufjára Prágában kardra hánytak, épen hatás nélkül maradt; az idő már távol volt,

275) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 1. l.

mellyben Mátyás szükségesnek látta, eszközül szolgálni a' curia' célzatainak. Dávidházyhoz parancs ment a' hadi működések' erélyes folytatására. 1484. januárius' 19.én Bruckot [1484. újból vívni kezdték a' mieink; a' város februárius' 24.én, az erősség martius' 12.én kezökben volt.²⁷⁶⁾ Fridrik' hadnagyai, Rogendorf Gáspár és Prueschink Henrik minden nagyobb csatától gondosan ovakodtak. Bécs, honnan kincseit Tirolba szállította a' császár, még husvét előtt körül volt kerítve. A' várnagy Vulczko és zsoldosai ellenálláshoz készültek, de Mátyás Bécset kiéheztetni akarta, nem kivívni, mit erősségeinek terjedelmessége módfelett megnehezített volna. Dávidházy Klosterneuburnnál átkelt a' Dunán, 's a' nagyhétkben Korneuburg' ágyuzásához fogott. A' vár' parancsnoka Kieninger, bajor és sváb segédcsatatok által is támogatva, hét hónapig állott ellen; Mátyás a' vívó hadakat tíz ezer sziléz-zel szaporította, 's midőn egy ágyugömb a' vitéz Dávidházy' életének véget vetett, személyesen igazgatta az ostrom-működéseket. A' Stíriából és felső Ausztriából ellene küldött hadak visszaverettek, 's Korneuburg' decemberben kapút tárt a' királynak, ép' akkor, midőn Fridrik Steier' városát felhívta: imádkoznék Istenhez, hogy Korneuburg a' magyar király' vívó hadait visszaverhesse.²⁷⁷⁾

Mátyás e' közben híret vette, hoy Bajazed Oláhországon át, mellynek vajdája húsz ezer emberrel hozzá csatlakozott, Besszarabiára tört, 's Kiliát július' 15.én bevévén, Neszterfehérvár elébe indult, mellyet augusztus' 9.én kezére kerített. A' szultán a' dobruzi tatárok' földjén át visszament Drinápolyba, de hadainak egy része Kiliából Moldvának belsejébe nyomult, 's a' tartományt gonoszúl pusztította. Mátyás békeszegésről vá-

276) Tichtel, az id. h. V. ö. Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, III. r. 1. d. 389. l.

277) Bonfini, d. IV. l. 6. Linck, II. k. 272. l. Preuenhuber, 135. l.

dolá Bajazedet, arról, „hogy fogadását semmibe véve, Havasalföldet ellepte, 's a' moldva széleken két erősséget, melyek jogszerűleg Magyarországhoz tartoznak, magához rántott“. Válaszában a' szultán a' békeoklevélre hivatkozott, „mellyben Moldva és Oláhország névszerint nem említetnek“, 's ígérte, „hogy a' kiliai és neszterfehéri várnagyoknak meg fogja hagyni, miszerint a' fegyverszünet' ideje alatt Moldvának háborgatásától ovakodjanak“. A' király neheztelésének súlyát most kan-czellárjával, a' kalocsai érsekkel éreztette, kit — nem régi-ben még „szeme' fényét“ — üldözni kezdett, mert tudomására jutott, hogy a' főpap a' szünetlenül szedett adók ellen éle-sebben nyilatkozott. Várday fogságra vettetett; de a' követ-kezett év' elején magyar követség Drinápolyban újból meg-erősítette a' békeoklevelet, — az ausztriai háború Mátyást engedeékenynyé tette ez' irányban, 's a' moldvai vajda és bo-járai, látván, hogy Magyarországból nem érkezik segéd, ün-nepélyesen a' lengyel királynak hódoltak, ki három ezer lovast küldött Moldvába, — elégséges sereg a' török rabló csapatok' kiirtására, de nem arra, hogy Kiliát es Neszterfehérvárt, melyek a' közlekedést a' törökök 's a' krimi tatárok közt nyitva tar-tották, visszavehessék. 278)

IV. Sixtus pápa 1484. augusztus' 12.én meghalálozott; utóda VIII. Incze november' 12.én Mátyáshoz adott levelében, miután a' Hunyady - házat dicséreteivel elhalmozá, kérte a' királyt, bontaná fel a' Bajazeddel kötött békét, mire őt a' töröknek eljárása is jogosítja, 's öregbítse ez' úton dicsőséges hírét - nevét, melly már a' legtávolabb népekig is elhatott. De Mátyás előtt most csak egy czél lebegett: Bécsnek meg-hódítása. A' közép dunai hidnál még decemberben két őstrom-1485.] sánczot emeltetett; 1485. nek elején személyesen indult

278) Bonfini, d. IV. l. 6. Epist. Matthiae Corv. IV. r. 4. l. Török források Hammernél, II. k. 288. l. Engel, Gesch. der Nebenl. d. ungr. Reiches, IV. k. l. r. 182. l. 2. r. 144. l.

oda tetemes sereggel, melyet részben a' mult őszzsel Bajazed ellen szándéklott hadviselés gyűjtött zászlai alá. Januárius' 25.én felhívatott a' város, adná meg magát. A' válasz tagadó volt, mert Bulczko segédet remélt a' császártól, 's Krems és Stein városok fegyverrel és eleséggel megrakott tizenhat hajót, a' magyar ostromsánczok' daczára, viszonylag csekély veszteséggel Bécsbe szállítottak. Hadaink januárius' 31.én Gumpendorft megrohanták, 's még egy hidat vertek a' Dunán, melyet alól felül lánczczal elrekesztettek, hogy az eleségnek a' városba szállítását gátolhassák. Martius' 17.én a' Taborhid, erősségeivel Mátyás' kezében volt. Husvét után Ujlaky Lőrincz, 's véle Magyarország' alsó részeiből több dandár szintén Bécs alá érkezett. Három magyar tábor nyúlt el a' város körül; Zápolyáé Baden felé, éjszokról Geréb Péteré, délkeletről Ujlaky Lőrinczé, melyet a' király fő hadi szállásául választott. Rövid idő mulva kezében voltak a' külvárosok, 's ezentúl a' belsőt kívülről eleséggel ellátni, épen lehetetlenné vált. Addig is, míg polgárságot és őrséget megadásra kényszerítene az éhség, Ebersdorf' vívásához fogott a' király. Midőn itt egy nap nyomorú viskóban néhány hívével ebédnél ülne, az erősségből küldött gömb az agyagfalat átlukasztotta, 's kevésbe múlt, hogy halált nem hoz a' királynak. A' hely csakhamar kivívatott, az őrség hadi szolgaságra vettetett, a' vár' urnéja kegyelmet nyert. Ekkor kisült, hogy Csernahorai Jaroszláv, a' királynak cseh titoknoka 's külügyekben, mint felebb is láttuk, egyik biztosa, az ebersdorfi várnagynak árulásból megjelelte a' házat 's a' háznak részét, melyre az ágyúk irányzandók, hogy a' királyt ebédközben találják; — kisült az is, hogy hűtlenül eleséget küldözgetett a' városba; 's e' büntettekért utóbb a' király' parancsából lenyakaztatott.

Bécsben napról napra nagyobb fokot ért az inség. Májusban a' lakosok már ló- és macskahússal táplálkoztak, egyéb

eledeleknek ára olly magasra szökkent, hogy a' polgárok' nagyobb része képtelen vala reájok szert tenni. Végre midőn látni való volt, hogy a' Fridrik által folyvást ígért segéd' megjelenéséhez semmi remény; midőn a' magyarok a' Leopoldvárost elhamvasztották, szent Ulriknál az ostromlók már-már a' városba nyomulandók voltak; midőn a' lakosok közül már hat száz férfi, asszony, gyermek éhenhalt: őrség és polgárság alkudozásba ereszkedtek a' vívókkal, 's június' 1.én Bécs hódolt a' királynak. A' feltételek — ha ugyan feltételek mellett történt a' megadás, — nincsenek tudva; de az őrség, úgy látszik, szabadon bocsátatott, 's a' város ígéretet vehetett, hogy szabadítékai nem fognak csorbát szenvedni.²⁷⁹⁾

Mátyás ugyancsak június' 1.én — úrnep' előestéje volt — Zápolya István', Geréb Péter', Ujlaky Lőrincz', 's más magyar és cseh nagyok' kíséretében a' városba lovagolt; június' 5.én Beatrix is Bécsbe érkezett, még nagyobb fénynyel mint szokása vala, mert a' város' hatáságai az' nap mutatták be István' templomában hódolatukat a' királynak; más nap' az ausztriai rendekhez körlevél ment, őket június' 24.ére országgyűlés' tartása végett Bécsbe meghívó, jelöl: hogy Mátyás azontúl Ausztria' urának és fejedelmének kívánt tartatni.²⁸⁰⁾ A' császár most Linzből, hol egy idő óta leányával, Kunegunddal, tartózkodott, Innsbruckba sietett unokaöccséhez, Zsigmond főherczeghez, 's utközben Salzburgból intette a' rendeket, ne

279) Bonfini, d.IV. l.6. Linck, Annal. Claraev. II. k. 275. l. Mitterndorfer, 37. l. Diarium J. Tichtelii, az id. h. 538. 's kk. II. Bécs városa' tanácsának 1485. július' 21.én Kremshez és Steinhöz adott levele, Rauchnál, Script. III. k. 338. l. V. ö. Bécs' vivásának leírását az egyetem' egykoru irományaiból, az 1842. diki „Austria“ban, 144. 's kk. II.

280) Rauch, rerum austriac. script. III. k. 331. l. „Wir — így szól Mátyás' meghívó levele — nu auch die wirdig und löblich Stat Wienn, die dan ain hawbt des Lands Oesterreich ist, erobert ... haben, und billich darumb ain Fürst und herr des Lands seyn und dafür gehalten und erkant werden“.

merészkedjenek a' Mátyás által kihirdetett országgyűlésen megjeleni, ²⁸¹⁾ 's névszerint Krems és Stein városoknak, melyek magokat az első ausztriai háború' alkalmával is vitézül oltalmazták, fiától Maximiliántól és Zsigmond unokaöccsétől ígért segédet; de a' rendek mégis feles számmal Bécsbe érkeztek, hódolni, és a' szükséges adót felajánlani. ²⁸²⁾ Az adóügy' körülményesebb elintézésére, úgy a' békének az egész tartományban helyreállítására a' rendek augusztus' közepén újabb országgyűlést tartottak; a' király' biztosai János nagyváradai püspök és Schaffried graf von Leiningen voltak. ²⁸³⁾

Mátyás még július' 29.én Tulnot bevette; ²⁸⁴⁾ Zápolya István Bécsújhely elébe indult, 's a' várost békerítette; ²⁸⁵⁾ Tettauert Vilmos felső Ausztriára tört, Graveneker Ulrik által támogatva, ki a' cseh-ausztriai széleken a' Rosenbergeket' greczeni erősségét, melyet ő zálogczímmel bírt, a' magyaroknak általadta; ²⁸⁶⁾ Székely Jakab potoli parancsnok' hadai, Geréb Mátyás horvát bánnal egyesülve, Triesztig, Duinoig és az akkorban szintén ausztriai felsőség alatt állott Fiumeig száguldoztak. ²⁸⁷⁾ A' császár Innspruckból a' sváb földre, 's innen a' rajnai tartományokon át Nürnbergbe ment, segédet szorgalmazni, honnan napról napra ritkuló híveit Ausztriá-

- 281) Ugyanaz, Ugyanott, 333. l. Kurz, Oesterr. unt. K. Friedrich IV. II. k. 278. l.

282) Linck, Ann. Claraevall. II. k. 276. l.

283) Lichnowsky, VIII. k. regesták, DCIII. 741.

284) Engel, Gesch. d. ungr. Reichs, III. k. 1. r. 394. l.

285) Bonfini, d. IV. l. 6.

286) Kurz, Oesterr. unt. K. Friedr. IV. II. k. 179. l. Linck, II. k. 279. l.

287) Hormayr, Taschenbuch, 1843. diki folymat, 322. l. Lichnowsky, VIII. k. regesták: DCV. 764. Fiume a' XIV. dik században a' Frangepanoktól a' Tybeinokra szállott, kik, mint az ausztriai herezegek' hűbéresei, Ausztriának befolyást nyitottak a' városra. A' Tybeinok' kihalása után a' Frangepánok Fiumét visszafoglalták; de a' felebb idézett oklevelekből világos, hogy 1485. ben Fiume Rauber Gáspár császári hadnagy' kezében volt.

ban, névszerint Bécsűjhelyt ígéretekkel tartotta, hogy maholnap a' németbirodalom' megannyi fejedelmei oltalmokra jönek. Nehány város csakugyan küldött egy pár zászlóaljat; Zsigmond főhercegtől 's a' württembergi grófoktól is érkezett segéd; de a' bajor hercegek már korábban kinyilatkoztatták, hogy a' pápa' megegyezése nélkül nem akarnak Mátyással háborúba keveredni. ²⁸⁸⁾

XII.

Mátyásnak első hitvesétől nem voltak gyermekei. Egy cseh évkönyvíró szerint ugyan Katalin gyermekágyban halt el, de ha így is lett volna, a' magzat nem élé vala túl az anyát. Beatrix, a' királynak most már kilencz év óta hitvese, szintén magtalan maradt, 's Mátyás, midőn birodalma' növekedésével azonegy időben testi erejét kivált a' köszvény' bajainak következtetésében fogyni érzé, aggodalmas gonddal tekintett a' jövődre, az ennek méhében rejlő veszélyekre, mellyek harminczévi országlásának művét, a' magyarnak általa új alapra fektetett hazáját érni fogják. Első hitvesének halála után egy boroszlói nővel, — így tudja a' szitéz hagyomány — fiat nemzett, 's a' szerelemgyermeket atyja' nevére, Jánosnak kereszteltette. Az ifjában a' gondos nevelés nem mindennapi képességeket fejlesztett ki, 's az atya, ha bár gyakran mondotta magának és meghitteinek, hogy János' törvénytelen születése gátul fog szolgálni célzatainak, most azon volt, hogy őt utódául választassa a' nemzet által. ²⁸⁹⁾ E'

288) Sattler, III. 147. Freyberg, Maximil., Sammlung historischer Schriften und Urkunden, geschöpft aus Handschriften. Stuttgart és Tübingen, 1827. I. k. 159. l.

289) Ennek létesítését több olaszországi példa remélteheté Mátyással. Ipa, a' nápolyi király, természetes fia volt aragoniai Alfonznak, 's az olasz nemzetiség hasznát látta királylyá emeltetésének. „Ha Alonso nem hagyja Nápolyt természetes fiára, spanyol alkirály' kezébe jut már akkor

végre, miután Országh Mihályt már azelőtt néhány évvel a' halál elragadta a' király' oldala mellől, ²⁹⁰⁾ Mátyás a' nádori méltóság' megtöltésekor olly férfiút ügyekezett kiszemelni, kire feltétlenül számot tarthasson, 's a' nádori hatáskör' oly-lyas szabályozásáról gondoskodott, melly jogot és hatalmat adjon a' nádornak, Jánost vetélytársai ellen a' lehetőségig megoltalmazni. A' hű férfiút Zápolya Imrében vélé feltalálhatni, ki felmagasztalását, kincseit, urodalmait néki köszönheté, ²⁹¹⁾ 's kinek testvére István 1483. ban Hedviggel, a' tescheni herczeg' leányával lépett házasságra. A' választás a' rendek' hozzászólásával történt, 's a' hivatal' jogköre következőkben állapítatott meg. A' király' magvaszakadásána- esetében először is a' nádort illeti a' jog, szavazatát új kik

az ország“ mondja igen helyesen Ranke, *Geschichten der romanischen und germanischen Völker*, Lipse és Berlin 1824. czímű munkájában.

290) Nem tudom, honnan merítette Fessler (V. k. 403 l.) azon adatot, hogy a' Mátyásnak szánt ebersdorfi golyó vetett véget Országh' életének; Bonfini az ebersdorfi esemény' körülményes leírója egy szóval sem említi. Országh — úgy látszik — még 1481. ben halt meg, 's 1481. től 1485. ig a' nádori hivatalkör részben Dóczy Orbán győri, majd egri püspök, 's királyi kinstartó által töltetett be: „Urbanus — írja Bonfini — vir tanti consilii ac sapientiae compos, ut apud principem illum invictissimum (Matthiam) primum locum obtineret, omnia regeret, quaesturam perpetuam gereret, et per multos annos praetorii praefecturam, quem palatinum dicunt“.

291) Engel Zápolya Imrét nádorul az 1486. diki országgyűlés által választatja, melly szerinté még 1485. nek végén kezdetét vette, 's mellyen a' király, „miután Bécsből leérkezett, kinyilatkoztatta, hogy az országgyűlés' főczélja, nádort nevezni a' rendek' hozzájárulásával“. De Bonfini világosan mondja: „ipse (Matthias) . . . sexto post mense Vienna recessit, Budamque pridie natalis dominici pervenit“, és Zápolya Imrének, már mint nádornak, fenmaradt egy oklevele, melly Bécsben, 1485. december' 4. én kelt (Pray, *Specimen hierarchiae*, II. k. 354. l.), 's melly Engel' combinációját összeroskasztja. Zápolya valószínűleg akkor vált nádorrá, midőn 1485. tavasszal Váczon országgyűlés tartatott, mellyen Mátyás csak biztosai által volt jelen, 's mellyen a' rendek azért is, hogy a' háborút Fridrik ellen folytathassa, újból egyegy forintot vetettek ki adóul külön mindenik jobbágyi házhelyre. (Katona, XVI. k. 588. l.)

rályra adni. A' király' kiskoru örökösének ő gyámja és védője, 's a' királyfi' megnövekedéséig valamennyi országlakosok neki kötelesek engedelmeskedni, „mintha valóságos urok és királyuk volna“. Illyenkor a' szükséghez képest országgyűléseket hirdet. A' fővezérség őt illeti, de abban a' király' akaratához képest tartozik eljárni. A' király és az ország közt netalán keletkezhető meghasonlást elintézi, orvosolja. Az idegen hatalmasságok' követeit fogadja 's választ ad nékik, ha a' király nem akar vagy nem képes e' tiszben eljárni. A' hűséges hazafiak' rövidségével történt adományozásokat a' királylyal törvényes úton visszavéti. A' fejdelem után ő a' legfőbb bíró az országban; ő a' távollevő király' helytartója, 's melléje választandó néhány egyénnel jár mindenben, miben a' király fogott volna eljárni, a' kegyelemjog', az adományozás', úgy annak kivételével, mi régi szokásból egyenesen és kirekesztőleg a' fejdelmet illeti. Bírója és főispánja a' kúnoknak, kiktől évdíjul három ezer arany jár neki, 's a' dalmátoknak, miért három sziget' jövedelmeit húzza. 292)

Mátyás 's vele az új nádor a' karácsoni ünnepeket Budán 1486.] üllötték. A' következő év' elején megnyílt az ország-

292) Corpus juris hung. I. k. 233. l. Bátthyány Ign. Leges eccles. Gyulafehérvár, 1785. I. k. 519. l. — Kovachich, I. M., (Notitiae praeliminares ad syllogen decretorum comitialium, Pest, 1820. a' 125. 's kk. ll.), és Madarassy Ferencz, történeti 's közjogi értekezéseiben (Pozsony, 1832. diák nyelven), ezen törvénycikkelyek' nem hiteles voltának bizonyíthatásán fáradoztak; 's Bartal minapában a' nádor' jogainak e' commentárát II. Vladisláv' országlása' idejében véli keletkezettnek, mert szerinte Mátyás, ki Albert' törvényének ellenére, a' nádort önkényéből választotta, önkényéből letette, 's a' korabeli rendek, kik ezt túrták, a' szóbanforgó törvénycikkelyeket nem hozhatták. „Ab hoc seu imperio seu servitute — írja a' nagyérdemű férfiú, ki Mátyásról nem tud kesernyesség nélkül szólani, — eam, qua literae hae exuberant, liberalitatem repetere vix possis“. De ezen liberalitásnak az szolgálhat kulesul, hogy a' király, mint felebb a' szövegben érintettük, fia' érdekében 's fejdelmi vetélytársainak buktatására ohajlotta most hatalmasnak a' nádort.

gyűlés, melly kivált a' törvénykezés' rendezésével foglalkodott. A' januárius' 25.én törvény' erejére emeltetett hetvennyolcz czikkelyek közül néhány itt röviden felemlítendő. Az ügynevezett köz-ítélőszék végkép eltöröltetik; ha ezentúl valamely megyében a' gonosztevők' száma növekedni találna, a' király felhatalmazza a' folyamodó megyét, hogy a' bünösöket önmaga sújthassa. (1. tcz.) A' törvényszéki bajvívás azon esetekre szorítatik, melyeknél másnemű bizonyítékok épen hiányoznak, 's ilyenkor is nem a' törvényszék előtt, hanem a' királyi felség' hadi curiájában fog lefolyni; „mert világos, hogy illynemű bíróság ehhez tartozik, nem amahhoz“. (18. tcz.) Valamennyi peres. ügy, még a' birtokjogiak is, „mellyeket szokás volt annyira húzni, halasztani, hogy néha egy emberéletnél is hosszabbra terjedtek ... mi a' feleket ollykor-ollykor véginségre juttatta“, — bármely bíró előtt négy nyolczad alatt bevégezendők. (4. tcz.) Szokássá vált ország-szerte olly nemeseket szolgabirákká választani, kik állásra, vagyonra nézve a' silányabbak közé tartoznak, miért is kedvezésből, félelemből, bérért gonoszúl járnak el tisztökben; — ennek orvoslására ezentúl csak tisztességes és jó birtoku nemesek választassanak szolgabirákká. (9. tcz.) A' felség az egyházi 's világi urak' tanácsával és megegyezésével mindenik megyében egy világi urat vagy más jelentékeny és jóbirtoku egyént tartozik a' főispánsággal megbízni, és ez ugyan azon megyéből és nem máshonnan köteles egy nevesebb férfiút alispánná, vagy több illyeseket alispánokká választani. (60. tcz.) Az ország' rendes főbirái: elsőben a' nádor, aztán az országbíró és végre. a' kancellár, ha jelen van, különben helyettese, azaz: ki a' királyi felség' birói pecsétét épen kezeli. Ezen rendes főbirák a' királyi felség' távollétében is bármely ügyben ítéletet hozhatnak. (68. tcz.) Az ítélőmesterek szállásaikon ne biráskodhassanak, hanem valamennyi ügy a' törvényszéken és egy vagy több rendes fő-

biró' jelenlétében döntsék el. (20. tcz.) Többen kieszközölték magoknak, hogy a' bánók', vajdák', fő- és alispánok' ítélőszékeik alól felmentetvén, csak a' királytól vehessenek ítéletet, melly szabadítékukat mások' elnyomására és kárbaejtésére fordították; — ennek orvoslására szabadítékuk eltöröltetik, 's ha valaki illyest újból nyerne, az eleve érvénytelennek nyilvánítatik; ezentúl egyedül az örökös grófok²⁹³⁾ fogván egymagát a' királyt bírójoknak ismerni. (21. tcz.)²⁹⁴⁾ Csak kevés

293) A' „gróf“ szó itt nem egyértelmű a' „főispán“ szóval; alatta azok értetnek, kiket a' császárral 1487. ben kötött fegyverszűnet „naturalis báró“-knak mond, névszerint: Ujlaky Lőrincz, a' Frangepánok, a' Zápolyák, a' bazini grófok, a' corbáviaiak, a' Zrínyek, a' Losonczyak, Perényiek, Rozgonyiak, Báthoryak, Garák, Hederváryak, Meggyesaljaiak, a' guthi Országok, az Ellerbachok; a' Paumkirchenek, a' Lindvayak, a' Bakosyak, és végre, Ernst János a' sváb földről Magyarországra szakadt tőzsér. Magában értetik, hogy azok, kik hivataluknál fogva voltak az ország' bárói, hasonló „immunitas“-sal bírtak; de azok nem, kikről a' királynak egy korábbi törvényczikkelyében olvassuk: „sunt plures nobiles, qui quodammodo statum baroniae, seu alium honestum statum, ultra ceteros nobiles habent“.

294) Corpus juris hung. I. k. 234. l. Ezen úgynevezett „decreto majus“-a a' nagy királynak codificatioi kísérletnek tekinthetik; 's innen a' berekesztés' e' szavai: „pro perpetuo regni ipsius decreto et statuto, et pro lege et jure scripto tenendos et duraturos sancimus (articulos)“. E' törvény még Mátyás' életében kinyomatott, még pedig három ízben; Kovachich, I. M., Astraea, complectens subsidia literaria ad historiam legislationis et jurisprudence hung. Buda, 1893. II. k. 67.; Horvát István az 1817. diki Tud. Gyűjtemény' valamelyik füzetében; és Toldy Ferencz, a' magyar nemzeti irodalom' története, II. k. 35. l. — Említsük itt mellesleg, hogy az I. és 21. tcz. ek által a' megyei hatóság', azaz: a' kisebb nemesi birtok' jogköre tetemesen szélesbült az oligarchia irányában. Ezt érintenünk nem volt felesleges, mert több érdemes íróink, nem tudni milly alapon, Mátyást arról vádolták, hogy a' megyei hatóságnak kifejlesztése által az oligarchiát fékezni elmulasztotta. A' Kovachich' kiadásában megjelent stylus cancellariae Matthiae regisből láthatni, hogy a' király, országlásának vége felé megyei gyűlésekben vetette ki a' népre az adót, 's ennek, ha szükséges volna, erőszakos behajtását a' megyei tisztviselőkre bízta; mi, úgy gondolom, ellenmond a' tannak: hogy Mátyás alatt a' megyék' polgári élete, való igaz, fejlesztés nélkül maradt, de más részről az országgyűlések' jogköre tágult; 's mi

ezikkely foglalkodik egyébbel, mint törvénykezési intézkedéssel; illyes a' 32. dik, melly a' velenceiek és lengyelek ellen van irányozva. „Miután a' velenceiek és lengyelek — így szól — mindenkép, minden úton és mindennemű fogásokkal azon voltak és mindig azon vannak, hogy a' szent koronához tartozó földeket és urodalmakat magokhoz ránthassák 's bitorolhassák, valamint részben ténylegesen bitorolták is: hűtlenség' büntetése alatt tilos, nekik valamelly várt, erősséget, várost, mezővárost, jószágrészt, vagy más fekvő birtokot eladni, átírni, elzálogítani, hűbérbe vetni, ajándékozni, vagy más bármikép adni vagy kézbesíteni“. —

1486. februárius' 16. án Maximilián, Fridrik' fia Frankfurtban római királynak választatott. Nehány nappal később Németújhelyt kitérésre intette, közel és biztos segédet ígérve az erősségnek.²⁹⁵⁾ Fridrik is birodalmi hadak' érkezésével vígasztalta híveit. Martius' 20. án a' német rendek csakugyan segédet ajánlottak Fridriknek és Maximiliánnak a' magyarok ellen,²⁹⁶⁾ 's a' római király most alsó Ausztria' rendeit is bizonyosokká tette, hogy koronázása után sereggel köztök terem:²⁹⁷⁾ de aprilis' 5. én az egyházi választó fejdelmek Aachenben fejére tették a' koronát, 's ő mégis németalföldi híveihez sietett innen, nem Ausztriába, mert a' birodalmi rendek által ígért segéd a' papiroson maradt. Az ausztriai tartományokra két ezer fegyveres jutott volna, 's a' császár ráírt az ausztriai rendekre, hogy ebbeli kötelezettségeknek eleget tegyenek, és János, a' volt esztergömi érsek iránt,

azt is bizonyítja, hogy a' megyék nem annyira a' király', mint az urak' hatalmának megszorítására szolgáltak Mátyás alatt is.

295) Hormayr, Taschenbuch, 1843. diki foly. 328. l. Hasonló ígéretet vettek tőle martius' 14. én a' felső - ausztriai rendek. Chmel, regesta, 7823.

296) Dumont, C. Dipl. III. k. 153. l.

297) Linck, Annal. Claraevall. II. k. 278. l.

kit valamennyi tartományaiban helytartójává nevezett, engedelmességgel legyenek; János érsek azonban nem igen rendelkezhetett egyébről, mint azon pénzekről 's azon viszonylag csekély számú fegyveresekről, mellyekkel őt Maximilián júniusban ellátta, ²⁹⁸⁾ 's mellyek Stahrenberg Gotthardnak, Ausztria' felső részében a' császár' hadnagyának erejét nem igen növelték. Stein, Kremsnek irányában, Zistersdorf és Feldsberg megadták magokat a' magyar hadaknak; ²⁹⁹⁾ 's Mátyás', miután Laat körülkerítette, szeptember' 1.én morva Iglóban Vladisláv cseh királylyal találkozott, ki eddig a' felső Ausztriát meg-megrohanó cseh nagyokat időről időre Fridrikkel kibékítette, de ki most neheztelésében, hogy a' császár őt, a' német választó fejedelmet, a' frankfurti gyűlésbe meg nem hívta, Mátyáshoz közeledett. A' cseh király nemugyan tetteleges segédet, de mégis jó szolgálatait ajánlotta; 's miután ígéretet vett, hogy Mátyás nem fogja ellenezni, ha ő, a' cseh, Ausztriának országával határos részét magának megnyeri, tetemes ajándékokkal — köztök egy gyémántokkal díszes sisak — visszatért Prágába. ³⁰⁰⁾ Mátyás újból táborába indult; szeptember' 30.án Laat, röviddel utóbb a' rötzi erősséget bevette; 's most Eggenburg' vivásához látott. Itt VIII. Károly francia király' követei üdvezelték, urok' ígéretét hozva, hogy Maximiliánt és hadait továbbá is Németalföldön marasztalni fogja, hol őket már húzamosabb idő óta váltig foglalkodtatta. November' végén Eggenburg is Mátyás' kezében volt; 's minthogy időközben még Aich és Zwettel, 's ezzel az ausztriai Duna' balpartjának nagyobb része magát a' magyar hadaknak alávetette, december' 20.án, Beatrix', Zá-

298) Hormayr az id. h. 329. l.

299) III. Fridriknek Brüggében 1486. aug. 15.én Kremshez adott levele, Rauchnál, Script. III. k. 340. l. Bonfini, d. IV. l. 7.

300) Bonfini, d. IV. l. 7. Kurz, Oest. u. Kaiser Fried. IV. II. k. 283. l.

polya Imre' és Dóczy Orbán' kíséretében diadalmas fénynyel érkezett Bécsbe a' király. ³⁰¹⁾

Pruisz János nagyvárad püspök innen követül Párisba indult, viszontüdvözletet 's dús ajándékokat vinni a' francia udvarnak, 's a' rhodusi lovagok által folyvást Franciaországban őriztetett Dzsemet, Bajazed' testvérét, Magyarországra szállítani. A' rhodusiak' nagymesterének, d' Aubussonnak sükerült, Dzsem' kiadatását ez' úttal is akadályozni; de a' nagyvárad püspök' megbízatása Milanóba is szólott Giovanni herceghez, ennek testvérét, Bianca Mariát Corvin János', a' magyar királyfi' számára hitvesül kérni, — 's Milanóban czélt ért a' püspök. ³⁰²⁾

Mátyás e' közben az ausztriai rendeknek 1487. mar- [1487. tius' 11.ére Bécsbe országgyűlést hirdetett, ³⁰³⁾ 's a' már másfél év óta bekerített németújhelyi erősség' vívását elrendelte. Az őrség hat hónapig védelmezte a' helyet, 's a' király, ki nek hadnagyai Zápolya István, Kanisay László, Székely Jakab, Tettauer Vilmos a' falakkal és árkokkal rendkívül megerősített várost a' hadi művészet' minden szereivel, a' törököktől zsákmányolt roppant ágyúkkal 's új találmányu gépekkel vívták, — még Báthory Istvánt is felhívta Erdélyből, hogy Ujhelyt megadásra bírhasa. Június' 29.én, midőn Mátyás fenyegetődött, hogy a' város' nagyszerű egyházait, mellyeket eddiglen ki mélt, de mellyekből az őrség most gömbeit egyenesen a' királyi sátrakra eregette, rommá lődözteti: Ujhelyből küldöttség érkezett a' magyar táborba, melly az ellenségeskedés' megszűnését indítványozza. Július' 2.án Wulfersdorfer János új helyi várnagy és társai hittel fogadták, hogy azon esetre, ha augusztus' 16.áig sem érkeznék segéd a' császártól, az

301) Bonfini az id. h.

302) Mátyás' és Corvin János' megbízó levele Katonánál, XVI. k. 744. l. Bonfini, d. IV. l. 7.

303) Kurz, Oest. unter K. Friedr. IV. II. k. 286. l.

erősséget magyar kezekbe adják; addig pedig köztök és a' király között keresztyén béke legyen. Mátyás, a' szerződés' aláírása után hadainak részével Schottwien elébe indult, melyet július' 14.én a' császártól visszafoglalt. Innen a' Semmeringen át Stíriába nyomult, 's húsz erősített helyet elfoglalt. ³⁰⁴⁾

Az újhelyi őrségnek alapos reménye lehetett segédhez. Fridrik tapasztalván, hogy a' nürnbergi gyűlés által megszavazott hadak' kiállítására a' boldog álmak' közé tartozik, a' német birodalom' egyes rendeitől kért és nyert nagyobb, kisebb fegyveres csapatokat, itt zsoldért, ³⁰⁵⁾ ott zsold nélkül, melyeknek vezérletével Albert szász herceget, — mint „bátor“ mellékneve mutatja, korának egyik vitéz fejdelmét — megbízta. Albert július' végén három ezer emberrel Ausztriába érkezett, hol a' császár' hívei őt várva várták. Fridrik bizonyossá tette a' herceget, hogy Linczben augusztus' 5.én a' felső-ausztriai hadak is hozzá fognak csatlakozni, ³⁰⁶⁾ 's hogy seregének felszereléséhez a' szükséges készülétek János kormányzó és Stahrenberg által már meg vannak téve. Ez esetben Albert nyomban Németújhely' felmentésére sietett volna; de annak, mit a' császár' ígért, nyoma sem lévén Linczben, 's pénz sem érkezvén ³⁰⁷⁾ a' máris elégedetlen zsoldosok' fizetésére: Újhely' bukását majdnem tétlenül nézte a' herceg. Augusztus' 9.én, mint a' császári hadak' főkapitánya hadat üzent Mátyásnak, ki hat nappal később Albertet arra figyelmeztette, hogy ő nem Fridrikkel a' császárral, hanem Fridrikkel

304) Bonfini, d. IV. l. 8 V. ö. Gleich, Geschichte der Wienerisch-Neustadt, Bécs, 1808.

305) A' zsold kitelt azon öszletekből, melyeket a' németbirodalmi városok és egyházi urodalmak úgynevezett „kisebb segédül“ fizettek a' császárnak. Lásd Chmel' regestáit.

306) Kurz, Oest. unter K. Friedr. IV. II. k. 288. l. Langenn, Herz. Albrecht v. Sachs. 155. l. Chmel, Reg. 8111.

307) Langenn az id. h. 167. l.

az ausztriai főherczeggel, a' gonosz szomszéddal, a' szőszegő adóssal áll háborúban; mire Álbért augustus' 25.én bővebben tárgyalta, hogy a' császár' örökös tartományait nem lehet a' birodalomtól amúgy elkülönítve gondolni.³⁰⁸⁾ De ezen publicistai fejtegetés közben lefolyt az Ujhelylyel kötött szerződés' ideje, és augustus' 17.én Wulfersdorfer várnagy, az öszves őrség, és a' kik még hozzájuk akartak csatlakozni a' polgárok közül, az erősségből kivonultak, 's Fridrik' egykori székhelye kaput tárt Mátyásnak. A' vívó hadak diadalmenetben vezettettek át a' városon, mellynek főbb épületein Magyarországnak 's a' Hunyadyak' czímerei lobogtak. Harmad napra — úgy tanácsládák a' csillagjósok, — fehér paripán, a' nap sugarai ellen arany ernyő alatt, lovagolt a' király Fridrik' palotájába a' magyar kapu mellett; Zápolya István, Székely Jakab, Báthory István, Drágfy Bertót, Kanisay László, Geréb Péter és testvére Mátyás voltak fényes kíséretében, 's kívülök még a' király' sógorának, a' ferrarai herczegnek tíz éves fia, Hippolit, kit Mátyás, miután János bíbornok, Beatrix' testvére, az esztergomi érsekségről lemondott, hitvesének kérelmére az ország' főpapi székére emelt. A' király, mint a' fegyverszünet' kötésekor ígéré vala, Németújhely' szabadítékait megerősítette, 's a' várost egyebek közt arczképével megajándékozta, mellyet még minapában büszkeséggel mutattak magyarnak, nemmagyarnak a' polgárok.³⁰⁹⁾

308) Ugyanaz, ugyanott, 156. 's kk. ll. Mátyás' levelezéséből a' szász herczeggel két vonást jegyzek ide a' király' egyéniségének ecseteléséhez. Augustus' 15.én különösnek találja, hogy midőn okát akarta adni, miért boesálkozott háborúba a' császárral, a' német választó fejedelmek nem akarták őt meghallgatni: „mintha azok Istennek lennének ő meg' ördög", de Isten hébekorba az ördöggel is szóba ereszkedett". 'S midőn Álbért utóbb magától tüzött ki helyet, mellyen találkozzanak, válaszul nyerte: „a' magyar király nem hagyja magát egy meissen herczeg által amúgy ide-oda idéztetni, quoniam non est romanorum ab inimicis consilia capere". Langenn, Herzog Albrecht der Beherzte, 157. és 167. ll. on.

309) Mátyás még Ujhely előtt táborozott, midőn török követ érke-

Ujhely' német őrsége Albert' táborába indult, 's a' vitéz várnagy, Wulfersdorfer János azon volt, hogy fegyvernyugvásra birja a' hercegeet, kinek népe Sanct Pöltennél szemben állott a' magyar előcsapattal. Mátyás sem volt idegen a' szászszal egyezkedni; fenmaradt egy september' 14.én kelt levele, melyben találkozást sürget Alberttel. De a' magyar hadak Németujhely elől Stíriába indultak 's Albert utánok sietett, hogy Bruckot és Greczet ellenök oltalmazza. Nehány apróbb tusa után, melyekben a' szerencse hol az egyik, hol a' másik félnek kedvezett, Albert újból értekeződésbe ereszkedett Mátyással, daczára a' császár' intéseinek, ki Nürnbergből, hol már hónapok óta ült vala, előbb értésére adta a' szász hercegnek, hogy Németujhely az ő hanyagsága miatt veszett oda; 's most könyörgött neki, ovakodjék a' magyar királylyal alkudozásba bocsátkozni.³¹⁰⁾ October' 14.én Weitmül Beness' és az admonti apát' közbenjárására a' hadviselő felek előleges fegyverszünetre léptek, mely december' 9.ig tartson. Időközben a' király 's a' herceg személyesen voltak találkozendók az ügy' elintézésére; 's ámbár Fridrik a' herceg' eljárása ellen tiltakozott, Markersdorfban, Mölk és St. Pölten közt személyesen találkoztak a' fejdelmek, 's röviddel utóbb biztosaik szerződésre léptek egymással, melyet a' király december' 16.án megerősített, 's mely szerint az

zett hozzá, ki a' közhír szerint azzal hetvenkedett, hogy szónoklata és tekintélye által a' fejdelmeket mint afféle hajlékony viaszt, nézeteinek, indítványainak elfogadására birja. A' király feltette magában, hogy a' szószátyárt megszégyeníti. Parancsából a' követ kihallgatás végett a' vívó bástyára vezettetett, 's itt az ágyúk' ropogása, a' fülei körül sziszegő gömbök között vette a' választ. 'S azzal elbocsátatott az ember; — de ijedtében nem értette, mit a' király neki mondott vala, 's a' választ magának ismételtetni kérte. Ekkor ezt és ennyit nyert feleletül: Mondd uradnak, hogy máskor értelmesebb követet küldjön, ki a' mit hall, azt felfogni és eszében megtartani képes legyen. Gregorianczy Pál, Belnél, Appar. ad hist. Hung. 114. l.

310) Langenn, az id. h. 160 — 168. ll.

ügy' vég-eldöntése Incze pápára, vagy, ha ez időközben elhalna, ennek utódára bizatík, kik abban 1488. november' elsejéig, mint a' fegyverszünet' véghatárnapjáig eljárjanak. Ha a' pápa Mátyásnak ad igazságot, akkor a' német rendek segédöket megvonják a' császártól, 's a' király jogosítva van a' háború' folytatására; ellenben, ha a' császár mellett nyilatkozik Incze, akkor a' magyar korona' tagjai, 's Mátyásnak morva és szilez alattvalói kötelesek segédöket megtagadni a' királytól, mennyiben ez újra Fridrik ellen készülne. A' fegyverszünet közben netalán támadható surlódások választott bírák által fognak elintéztetni, a' közbátorság ellen vétők erősségeik' lerontásával 's vagyonuk' elkobzásával bűnhödni; a' rablók' fékezésére Mátyás Sanct-Pöltenben és Eggenburgban öt száz fegyverest, 's ugyanannyit a' kezén levő erősségekben Albert tartandván a' császár' nevében. A' dunai vám egyiránt fog felosztatni Fridrik és Mátyás között; a' többi adók felökre leszállítandók, 's ezeket szedje külön mindenik a' maga jobbágyaitól. Egyik fejdelem' birtokából a' másikba szabad legyen a' járáskeles, de egymás' szökevényeit tilos befogadni a' feleknek. Foglyait mindkét rész díj nélkül bocsássa szabadon. A' király lemond azon szerződésekről, melyekre magánszemélyekkel lépett a' császár ellen. A' salzburgi és passau püspökségek káptalanaikkal is befoglalvák e' fegyverszünetbe, mellynek lefolyása után, ha időközben a' béke meg nem alakúlna, szabadon nyúlhasson fegyverhez a' király.³¹¹⁾ —

Mátyást, győzelmeinek közepette, a' kissé sajtászerű fegyverszünetre, melly komolyan soha sem terjesztetett a' szentszék elébe, kivált két körülmény hajlíthatá. Pénztárának kimerültsége volt az egyik, melly őt arra kényszerítette,

311) Pray, hist. reg. Hung. II. k. 480. l. (V. ö. Schwartzner Márton, Introductio in rem diplom. Buda, 1802.) Langenn, az id. h. 172. és 542. 's kk. II. Fridrik e' tájban rosz lábon állott a' pápával; l. Müller, Reichstagstheatrum unt. Fr. V, 122.

hogy az egyházi 's világi urak által Budán 1487. ben felajánlott segélyt kerületi gyűlésekben vettette ki a' népre, 's melly vele röviddel utóbb, országgyűlés' közbenjövetele nélkül, de az országtanács' előleges meghallgatása után, intézményt küldetett mindenik megyére, parancsolót, hogy a' fő és alispánok, úgy a' szolgabírák minden birtok után fél arany forintot hajtsanak be. ³¹²⁾ A' másik ok a' sziléz ügyekben, 's ezeknek viszonyában fiához rejlett; a' gondoskodás Corvin János' jövendőjéről adott most majdnem kizárólag irányt, színezetet öszves eljárásának. Mátyás, felső sziléziai hadnagya által, János és Miklós oppelni hercegeket, kik jobbágyaikat rútul sanyargatták, elzáratta, 's ámbár negyven ezer aranyért utóbb szabadságukat visszaadá, jogot tartott az oppelni tartományra. Venczeszláv és János ratibori hercegek már korábban kétszinű politikájok miatt jószágaiktól a' király által megfosztattak. János troppau 's ratibor-ribniki herceg Leobschützot még 1480. ban Mátyás' kezébe adta, kit a' sagan herceg is 1482. ben kénytelen-kelletlen örökösének irt. Opeln, Ratibor, Leobschütz, Sagan és még egyéb sziléz urodalmak, 's illetőleg a' jog ezen urodalmakra Corvin Jánosra szállítatván, most készületek tétettek, hogy a' többi sziléz hercegségek is utánok hajoljanak, Jánosnak a' cseh királysághoz utat nyitók. 1487. november' 25. én ugyan is János és milanoi Bianka eljegyeztettek egymásnak, 's a' mennyasszony százezer aranyat kész pénzben, negyven ezret ékszerekben és tíz ezret öltvényekben 's rokonneműekben volt egy év mulva — ekkorra tétetett az egybekelés' ideje — férjének hozandó. Mátyás és fia ellendijul egy harmaddal többet irattak a' szerződési oklevélbe, biztosítékul lekötván az ausztriai hercegséget, Hunyadot 's az ide tartozó jószágokat, a' mun-

312) Kovachich, *Formulae solennes styli* 's a' t. Pest, 1799. a' 197. 198. ll. on. Bartal, *Comment. ad hist. status jurisque publici Hung. aevi medii*, III. k. 219. l.

kácsi herczegséget Debreczennel 's egyéb állatékaival, Gyulát, Maróthot 's ezzel Garát, Csereget 's ezzel Futakot, Bajmóczot valamennyi jogokkal és tartozandóságokkal, Túróczt Szklabinával 's a' megyéhez tartozó, többi erősségekkel és helységekkel, Árvát és Liptót a' hasonnevű várakkal; Szileziában végre mindazt, mihez Jánosnak joga vagy várandósága volt.³¹³⁾ De Lodovicó Sforza a' hígeszü milanoi herczegnek rokona, gyámja és főkapitánya ezt nem eléglé, 's titkos feltételül szabá, hogy János' törvénytelen születését a' királyi cím, a' királyi hatalom ellensúlyozza. 'S Mátyás remélé és ígéré, hogy Szileziából és Morvából azt fiának Csehországban fogja szerezhetni.³¹⁴⁾

Érintettük a' király' forró vágját, Jánost Magyarországon még életében örökösül, királyul választatni. Aggodalmas gondjait, törekvéseit ez' irányban, az imént a' királyi udvarhoz érkezett Bonfini eleven színekkel ecseteli. Hogy tekintélyt szerezzen fiának, — így ír, — 's hogy mindenkivel éreztesse szándékát, jobbjaához szokta ültetni, midőn igazságot szolgáltatott, jobbjánál adott neki helyet, midőn az idegen hatalmasságok' követeit fogadta. Gyakran betegség' ürügye alatt, melly egyébiránt magát rég befészkelte a' királynál, fiát ültette maga helyett az asztalhoz, ha fejedelmeket 's más előkelő személyeket volt megvendéglendő, 's a' fiú nyájas méltósággal járt el tisztében. Igy számos barátokat, számos híveket szerzett magának az ifju, kik őt kérték fel közbenjáróul, ha ügyeikben a' királyhoz folyamodtak; 's miért fia könyörgött, azt megadta a' király. — De a' fiúnak királlyságra emeltetését senki sem ellenezte inkább, mint Beatrix, kinek uraságát, bár mint szabadkozott ellene, napról napra

313) Katona, XVI. k. 828. l.

314) „Quum ex legibus affinitatis filium regem ante nuptias prae-stare oporteret Boemiae regnum, in Lusatiam et Silesiam propagatum, gnato renunciare destinarat“. Bonfini.

mindinkább érezte a' folytonos kórság által elgyengített király; 's ki Mátyás' halála után saját személyében akart országotlani a' nemzet felett. Híjába adá neki Mátyás értésére, híjába figyelmezteté testvérét a' calábriai herceget, hogy a' magyarok őt, Beatrixot nem szeretik, hogy a' magyaroknak nem kell országló királyné, mert álltak már egy ízben női kormány alatt, mellynek — mint mondani szokás — most is szájokban az ize; híjába fejtegette előttök, hogy azon esetre, ha ő elhal, mielőtt fiának a' királyságot biztosította, az urak közül számosan meg fognak feledkezni a' jótéteményekről, mellyekkel általa elhalmoztattak, 's talán ollyvalakit fognak királylyá választani, ki most az ő, 's az ország' fő ellensége. A' királyné az okoskodásra könyökkel, sohajtásokkal, szemrehányásokkal válaszolt, 's ezek ellen nem volt fegyvere Mátyásnak. Ideig - óráig elégette, fiát minél dúsabbá, minél hatalmasabbá tenni; az ország' kincsét, az ország' legjelesebb erősségeit kezébe adni, eszközökül, mellyek által önmagától, 's mert Zápolya Imre a' nádor is elhalt, másnak segéde nélkül juthasson annak idejében a' királyi székre.³¹⁵⁾ Sziléziában a' szerzemények folyton folytak, 's mint történni szokott, nem minden igazságtalanság nélkül. Öls, Pribus, Troppau és Frankenstein birtokosaiktól becseréltettek, 's Frankensteinért Viktorin herceg, Podiebrad' fia, Horvátországban 1488. nyert jószágokat.³¹⁶⁾ Az oppelni hercegek 1488. januárius' 9.én János sagani herceggel 's münsterbergi Henrikkel, Podiebrad' másik fiával Mátyás ellen szövöttek, 's kéz alatt Kazimir lengyel király is velök tartott, mint kinek

315) Matthiae instructio pro praeposito Posoniensi ad ducem Calabriae, Kovachichnál, Script. rer. hung. minores, I. k. 343. l.

316) Sziléziának több történetírói ezen jószágcsereét 1489. be helyezik; Bonfini szerint a' csere korábban történt, 's a' Fridrik által Mátyás ellen lázított Viktorin' horvátországi jószágai 1488. ban vagy épen 1487. ben Both Endre királyi hadnagy által elfoglaltattak.

érdekében állott, hogy Szilézia minél több gyenge 's egymásnak útban álló fejedelmek között legyen feldarabolva; de Mátyás' hadnagyai Haraszthy Ferencz, Tettauer Vilmos és Trnka János a' szövetségeseket megverték 's a' királyt a' glogaui és freistadti herczegségek' birtokába helyezték.

Magyarországon Kismarton és Fraknó még ellenséges kézben voltak. Fridrik a' szent György' pajzsa után címzett német, főleg sváb lovagegyesületnek ezen erősségeket hű szolgálataiért már régebben adományozta, 's az egyesület birtokukban maradt eleddig, vagy, ha kiforgattatott belőlök, meg' visszafoglalta. Az 1488. diki év' elején Mátyás ezen erősségeket visszakövetelte, ³¹⁷⁾ mire az egyesület' nagymestere, Siebenhirter János februárius' 13. án azokat vonakodás nélkül a' királynak áttaladta, 's értök Ausztriában Trautmansdorfot és Wartensteint hűbérül nyerte. ³¹⁸⁾ A' római király e' közben — februárius' 2. án — a' flandriak által Brüggében fogságra vettetett. Fridrik Innspruckból a' Rajnához sietett fiának megszabadítására, 's Beckensloer Jánost felhatalmazta, az Albert herczeg által Mátyással kötött fegyverszünetet meghosszabítani 's állandó békévé, ha lehetséges, átváltoztatni. ³¹⁹⁾ Alkudozási helyül e' végre Steyr városa jelettetett ki, 's a' salzburgi érsek, hogy gyűlöletes személyisége meg ne akasztja az ügyet, a' chiemseei püspökre bizta volt kezelését, de a' magyar békebiztosok elmaradtak, ³²⁰⁾ sőt olly körülmény jött közbe, melly a' háború' megújulásával fenyegetődött. A' schweizi szövetség' követei egy Oberhaimer Otmár nevű tartománynagy által felső Ausztriában megtámadtattak, 's Mátyásnak szóló irományaiktól megfosztattak. A' nemzetek közötti jog' ezen megsértéseért, Oberhaimer' és

317) Langenn, az id. h. 177. l.

318) Katona, XVI. k. 867. l.

319) Chmel, regesta, 8271.

320) Linck, Annal. Claraevall. II. k. 287. l.

czinkos társainak kiadását 's birságul kétszáz ezer forint' fizetését követelé a' király. ³²¹⁾ Maximilián' közbenjárásának sikerült ezen ügyet utóbb kiegyenlíteni; ³²²⁾ a' veszélyeztetett fegyverszünet pedig september' 22.én a' tettaui sánczban Ernstbrunn mellett 1489.dik évi úrnapiig meghosszabbítatott, olly feltétel mellett, hogy a' felső ausztriai rendek kárpótlásul kilencz ezer aranyat fizessenek a' királynak. ³²³⁾ Jellemzetes, hogy Fridrik magának is követelt kilencz ezer aranyat a' rendektől, mivelhogy a' fegyverszünetet ő is megerősítette; 's hogy a' stájerektől és karántoktól, kik ez idétt a' fegyverszünet' meghosszabbítását magoknak Mátyástól tizenhat ezer aranyon megvásárolták, ³²⁴⁾ hasonló öszletet követelt az érintett okból a' császár.

Mátyás 1487.óta majdnem folyvást Bécsben tartózkodott; honnan a' sziléz ügyeket könnyebb szerrel ellenőrizheté, 's hol őt a' város' kényelmei 's az első ifjuságában ízelet gyönyörűségek' emléke is maraszthatták. ³²⁵⁾ Itt találta őt a' török követség, melly a' közte és Bajazed közt év óta fennállott fegyverszünet' meghosszabbítását három további évre sürgette. Mátyás készséggel járult a' kívánsághoz, ³²⁶⁾ 's ekkor történhetett, hogy Jaksics Demeter követül ment Konstantinápolyba, — szerencsétlenségére. A' szerb, tiszteletkaftánnal diszesítve a' nagy úr által, visszatért Magyaror-

321) Ugyanaz, ugyanott.

322) Lichnowsky, Gesch. des H. Habsburg, VIII. k. 125. l.

323) Kurz, Oest. unter K. Friedr. IV. II. k. 191. l.

324) Unrest, J., Chronicon austr. Hahnnál, I. k. 199. 678. 685. l. Bonfini: *Eo tempore Stirii et Carinthii ob frequentes pannonum incursiones, pacem saepe mercari sunt adacti; quin et praesides provinciarum, reguli, abbates . . . cum augustali oratore Viennam venere ut pacem a rege mercarentur . . . Fortasse carius pacem emerunt, quam si bella gessissent.*

325) Viennenses illecebrae nondum mente exciderant, a quibus se quandoque victum, ferventiore jam aetate, esse noverat. Bonfini.

326) Bonfini d. IV. l. 8. Linek, az id. h.

szágba. Utközben, Szendrő' vidékén Ghazi Musztafa által megöletett, magánboszuból, mert Musztafának midőn a' követ' foglya volt, valamennyi fogát kitörette a' szerb, 's arra kényszerítette a' nyomorultat, hogy tulajdon testvérét, kit Jaksics nyársra húzatott 's megsüttetett, felfalja. A' porta mentse-
gül a' borzasztó előzményre hivatkozott, 's arra, hogy Musztafa különben is már büntetését vette, mert Jaksics olly vitézül védelmezte magát a' török ellen, hogy ez is elhalt sebeiben. 327)

Mátyás' betegsége mindinkább súlyosbult; a' köszvény 's az ezzel járt folytonos láz módfelett elgyengítették. Az 1489. diki év' első napján Bécs felett eldörgött égi há-^{[1489.} boruból kihallották az udvaroncok, hogy a' nagy király' halálának ideje közeledik. Az orvosok is súlyosnak mondták a' bajt, 's a' még csak negyvenhat éves férfiút már pályájának végén látták; a' hatalmasságok' követei sűrűen érkeztek Bécsbe, kémlelni a' nyomokat, mellyeket a' csúszómászó kórság maga után hagyott, az árnyékot, mellyet a' közeledő halál a' nagy férfiú' arczára vetett. Velenczének követei is megérkeztek, állítólag a' dalmát végek iránt keletkezett sur-
lódás' kiegyenlítésére; 's a' nápolyi király, Ranzano lucerai püspök mellé még egy második követet küldött, a' császár 's a' király között ismét megnyílt békealkudozás' szerencsés fejlesztésére. Mátyást most megszállotta a' vágy, Budát és Visegrádot, 's a' két városban dicső műveit még egyszer szemlélni, 's miután Zápolya Istvánt Ausztria' kormányával megbizta, útnak indult, nem lóháton, mint máskor, hanem betegsége miatt hajón a' Dunán. A' németbirodalmi rendek' küldöttei Otto bajor herczeg 's vele hét tanácsos Bécsből utána siettek Budára, 's közbenvetésekre június' 6. án a' fegy-

327) Leunclavius, Annal. Sultanor. Othom. az 1487. évhez. Hammer, Gesch. d. osm. Reiches, II. k. 296. l.

versziómet meghosszszabbítatott, és september' 13. dika találkozási napul tüzetett ki Mátyásnak és Fridriknek, mellyen az ügyet személyesen és végkép elintézni fogják. ³²⁸⁾

A' király e' közben újabb lépéseket tett, fiának az örökösödést biztosítani. A' koronát őrzésül kezeihez adta; az egyházi 's világi uraktól, külön egyenkint, hit alatt fogadást vett, hogy János' igényeit támogatni fogják; — a' hadnagyok, az erősségek' parancsnokai hűséget már korábban esküttek fiának. ³²⁹⁾ Híre szárnyallt, hogy Bianca minden órán Corvin' királyi hitvesévé válhatik, mert Pruisz János az olmcüzi születésü nagyváradi püspök a' morva és szilézi rendeket hódolati esküre készeknek találta, 's Budáról jelt váróknak, hogy az ifjat ohajtásukhoz képest Csehország' királyának kiálthassák. Vladisláv is valószínűnek látta az eseményt, 's ez' okon atyjával, a' lengyel királylyal, még a' mult évben szerződésre lépett, mellyhez képest országaik egymást Mátyás ellen kölcsönösen megvédjék. ³³⁰⁾

A' királyt betegsége septemberben is Budán marasztván, maga helyett a' nagyváradi püspököt küldötte volt Linczbe, ki itt octoberben Maximiliánt is atyjánál találta. Mátyás hét száz ezer aranyért késznek ígérkezett Ausztriát visszabocsátani, olly remény fejébe, úgy látszik, hogy a' fukar császár minden bizonyossággal visszaborzad a' feltételtől. Ugy is volt, Maximilián' tanácsának ellenére, 'ki a' császárt a' feltétel' elfogadására ösztönözte, 's kit e' miatt atyja gyanúba vett,

328) Bonfini, d. IV. l. 8. Fugger, V. 38. Müller, Reichstagstheatur, az id. h. c. 43. Linck, II. k. 293. l.

329) Bonfini, d. IV. l. 8. Verantius szerint (Kovachich, Ser. Min. II. k. 36. l.) János országgyűlésileg fogadtatott örökösül, még pedig „egynél több ízben“; de az állításban semmi valószínűség. Bonfini írva hagyta, hogy a' magánuton megkeresett urak közül néhányan kitérőleg válaszoltak: „nonnulli juramentum declinarunt, diverticulum aliquod ex ingenii calliditate caussali“.

330) Dogiel, I. k. 23. k. Langenn, az id. h. 197. l.

hogy Mátyás' fényes ajándékai által megvesztegettetett. A' császár egyébiránt most a' király' halálától bizton várta a' békét és Ausztriának díj nélküli visszaszerzését: az aggastyán élesebb szemmel bírt mint lovagi fia, ki Mátyást újból személyes találkozásra felkérte. ³³¹⁾

A' budai várban ötven szekér, kincsekkel és drágaságokkal megrakva, hónapokon át várta az órát, mellyben Bécsbe indulhasson. A' csillagjósok úgy vélekedtek, hogy novemberben és decemberben veszélylyel járna az utazás. Végre, 1490. ben, mindjárt új év után, elvált Budától a' most is ^{[1490.} beteg fejdelem; még egy pillanatot vetett Visegrádra, ezen „földi paradicsomra“, minek a' castellai püspök czímzé; 's februárius' elején Bécsben volt. Husvét után Boroszlóba szándékozott menni, itt országgyűlést tartani, 's fiának hódoltatni. Több rendszabályai Szilézia' 's kivált Boroszló' rokonszenvének felélesztésére czéloztak. Április' 4. én — virágvasárnap volt — látszatra javuló félben több órát töltött, éh gyomorral, sz. István' templomában, hol a' velencei követet lovaggá ültette. Visszajövet még órákig várakozott az ebédre, mert a' királyné a' város' több egyházait bejárta. Anconai fűgéket adatott magának, 's mohón kapott utánok, de rothadtak voltak, 's e' miatt őt nagy haragban találta a' királyné, midőn Bécs' egyházainak látogatását befejezte. Azon volt, hogy az indulatost lecsendesítse, 's egyet mást nyújtott neki ízlelésül, de a' betegnek most semmi sem kellett. Szédelgésről panaszkodott, a' szemé elébe boruló homályról; szélhűdés érte, 's bár mint erőködött, az egy „jaj“ szónál egyebet nem volt képes kimondani. Az orvosok körülötte sereglettek, körülötte hívei, Corvin János, Geréb Péter és Mátyás, Dóczy Orbán, Zápolya István, Báthory, az erdélyi vajda, néma tisztelettel ezek, amazok 's a' királyné min-

331) Fugger, az id. h. Bonfini, d. IV. l. 8.

dent megkisérők, mit az akkori gyógyművészet ajánlatosnak talált. Mind hijába. A' király iszonyú kinok között töltötte az éjtszakát; ordított, mint egy oroszlán. Más nap rövid álom után, újra előállottak a' fájdalmak; szóltanúl, mozdulatlanúl, szemeit a' királynétól fiára, fiától a' királynéra emelte. Aprilis' 6.án az élet' végszíkrajá is kialudt benne: reggeli nyolcz óraker halott volt.

Az első fájdalomban Corvin János a' királyné' lábaihoz vetette magát, kérvén őt, legyen anyja, legyen szeretetével, bölcs tanácsaival védje, vezére, mint a' dicsőült ohajtá vala. És Beatrix, a' körülállók' zokogásai között bizonyossá tette az ifjat anyai gondoskodásáról. A' jelenvolt nagyok hűségét fogadtak mindkettőjöknek; őszinte egyetértésre látszott mutatni minden, komoly szándékra a' nagy halott' czélzatait végrehajtani. A' királyi kincs — értéke négy száz ezer aranyra becsültetett, — az országtanács' rendeletéből, de Beatrixnak is megegyezésével Corvinnak általadatott; a' királyi pecsét, minden visszaélés' gátlására, a' szokáshoz képest, összetöretett. E' közben a' holt testet Bodó Gáspár, az elhunyt' első udvarnoka Székesfehérvárra vitte; 's miután Bécs gyászszertartással tisztelkedett urának, aprilis' 12.én a' királyné 's Corvin az öszves udvarral ötven hajón Budára indultak. A' hajók gyászszinben úsztak alá, 's a' Dunának mind két partján összecsődült nép sötét érzelmekkel tért meg hajlékába. Az urak, a' nemesek Corvint Budáról Székesfehérvárra kísérték, hol a' mi halandó volt Mátyásban, anyjának porló tetemeihez szállítatott. A' gyászkiséretből tizenkét vasas a' királyság' jeleit, az országok' czímereit a' nagyoltár előtt földhöz sujtotta: vége Mátyás' birodalmának.³³²⁾

332) Bonfini, d. IV. l. 8. Találkoztak, kik Mátyás' halálát méregnek tulajdonították, 's a' méregkeverő Zsámboky szerint Beatrix, Thurnschwamb és Révay szerint Zápolya István lett volna. A' monda nem egyéb alaptalan rágalomnál, minőt a' tréceselő Thurn-

Magyarország fekvése a' Karpatok' alján, 's a' keleti és nyugoti birodalom között függetlenségi szempontból mindenha kényes fekvés volt. Keresztültörni az övet, mely délnyugotról is, hol a' két birodalom némi rést hagyott, az ország' önálló mozgalmait akadályozta, 's utat nyitni a' nemzetnek a' földközi tengerhez, a' milly nagy, olly üdvös eszme volt nemcsak polgárosítás' hanem önnállóság' tekintetében is, méltó Kálmánhoz, méltó Lajoshoz. Midőn atyja' érdemei és Szilágyi' haragja Mátyást a' királyi székre emelték, Dalmatia már egy emberkor óta végkép lefoszlott a' szent koronától, 's a' király a' Magyarországhoz csak fél viszonyban állott ragúzai polgárokat egy ízben arról is magasztalta, hogy városuk Dalmatiában az egyetlenegy, mely a' koronához hűven ragaszkodik. A' quarneroi öböl körül 's innen Zenghig parancsoló néhány dynasták szintén csak fél hivei voltak a' magyar királynak, mert Krainhoz, Isztriához, a' németbirodalom' úgynevezett vend tartományaihoz némi fattyú viszonyban állottak, melyből azontúl, a' mohácsi vésziglen sem bontakoztak ki egészen.

A' magyar birodalom' configuratiója tehát nem volt olyas, hogy kényelmesen fellelékezhetett, hogy kiválólag a' maga életét élhette volna. Sok volt, a' mi az állást még nehezítette; azon körülmény mindenek előtt, hogy Konstantinápoly' császári székén II. Mohamed ült, rendkívüli genius az izlam' uralkodói között, nemcsak hódító, hanem törvényhozás, institúciók által, a' mit fegyverrel szerzett, megőrző. Baj volt az is, hogy a' nyugoti birodalom' élén III. vagy, mint mások írják, IV. Fridrik, — távolról sem nagyszerű egyéniség, való-igaz, de mégis ollyatén szötte Magyarország' lenyűgzésére a' fonalakat, mely tulajdonai között azzal birt épen,

schwamb tuczat számra tálal fel olvasóinak. A' Bonfini által közlebről leirt halálforma természetes fejleménye volt a' király' hosszas betegségének.

mit a' magyar jellem gyakran nélkülözni látszik: „makacs kitűréssel“, 's melly ennél fogva ellenséges vonalon vele, könnyen veszedelmessé válhatik. Fridrik akkor is, midőn saját tartományaiból kiszorítva, mintegy szökevényképen a' német birodalom' belsejébe vette magát; mikor itt egyes városok' költségein élösködve, lakának falaira, mintegy emlékeztetésül és intésül magának, e' szavakat mázoló: boldog, ki megfedkezik azon dolgokról, mellyeket lehetetlen visszanyernie, — akkor is, midőn az ember csupa megadást és önn-megalázást keresne benne, lényegében olly makacson ragaszkodott igényeihez és eljárásához, mint legvérmesebb napjaiban, mikor emlékkönyvét teli írta az öt magánhangzóval: a e i o u, 's magyarázatul oda biggyesztette: *Austriae Est Imperare Orbi Universo*. Alles Erdreich Ist Oesterreich Unterthan. — Ha ezen ellenségekhez — 's az olvasó egy véleményen lesz velem, hogy a' Fridrikféle jellemek a' magyart mindenha inkább fárasztották mint a' Podiebrádok, — még hozzá gondoljuk a' legtűskésebb viszonyt, melly azon körülményből nőtt ki, hogy Mátyás nem volt királyi fajból való, hogy nemcsak fejdelemtársai feles számmal, hanem itthonn és odakünn mindazok, kik V. Lászlónak törvényes utódát csak Zsigmond' és Albert' vérében vélték feltalálhatni, bitorlót láttak benne, 's a' főurak még azonfelül bűnös kalandort, kinél nagyobb joga van külön mindeniköknök az uralkodáshoz, — érzök leszünk a' fejdelem' nagyságát, ki harminczhárom éven át parancsoló állást fogott kelet-éjszaki Európában, 's hírével nevével betöltötte a' világot.

Mátyás úgy hívé, hogy csak mint önnuralkodó válhatik helyzetének mesterévé, 's kormányelvei és kormányeljárása ez' okon nem voltak mindig alkotmányyszerűek. Lajos' halála óta az oligarchák ollyassá idomitották az alkotmányt, melly az országlást, minőnek a' Hunyadyak értették, lehetetlenné tette. Ez egyik forrása volt önkényes cselekedeteinek, egy

másik, helyzete. 'S a' közjóra irányzott szándék, annak eleven érzete, hogy az ország néki köszönheti, ha a' magyar fenkölt homlokkal foghat újból helyet Európa' nemzetei között, felmenthették őt az önvád elől, midőn pályájának zárpontján számot vetett magával. „A' magyarokat 's a' magyarok' lel-
kületét — írá büszke önnérzettel nápolyi sógorának — úgy még senki sem ismerte, mint mi, kik őket annyi éveken át féken tartottuk“. 'S e' fékentartás — ha szenvedelmes jellemének hamar helyrehozott néhány nyilatkozásaitól elvonatkozunk, távolról sem járt zsarnok kénynyel, mert különben mint fogta volna őt a' magyar pór annyi korszákon át e' szavakkal imádságába fűzni: „Megholt Mátyás király, oda az igazság“; e' fékentartás nem jart egyéni szeszélyének emancipatiójával, nem a' tannak hirdetésével és alkalmazásával, hogy minden hatalom benne 's csak őbenne szé kell: e' hetvenkedés' feltalálását és formulázását ő és százada egy később kor' zsibbadt ágyéku bölcseire bízta. Kormányá némi önkény' színezetét viseli magán azért is, meőt a' középkor épen lealkonyodott, midőn az ifjú kezébe fogta a' kormány-pálczá, 's mert az újkor' szükségeit Europaszerte senki sem érzé élénkebben, mint Mátyás, ő, az emberiség' vágyainak és reményeinek az átalakulás' e' pezsgő éveiben legdícsőebb tolmácsa.

Galeotti egy beszélgetést említ, melly a' király' asztalánál arról folyt, valljon kit illet az elsőség, a' régiek', a' görögök' és rómaiak' hadi vezéreit-e, vagy a' közelebb lefolyt koréit; 's a' király feltétlen elsőséget adván amazoknak, a' középkor' hadi művészetéről megvetéssel nyilatkozott. 'S csakugyan; ha elvonatkozunk is a' löpor' 's az ezzel rokon találmányok' sűrűebb alkalmazása által szükségessékké vált módosításoktól, a' hadviselés' régi módszere, rögtön felparancsolt, tizennégy nap mulva haza készülő, fegyelem nélküli csapatokkal, 's mindig a' birodalom' határain belül, napról napra visszásabbnak mutatkozott, akár a' nyúgot' nemzeteivel

szemközt, mellyek e' téren megannyian a' veszteglés' stádiumából kirázattak, akár az ozmánok ellen, kiknél már jóval korábban annyi szabályszerű dandár, lovasokból és kivált gyalogokból — szpahik, szilidárok, jancsárok, azábok 's a' t. — a' hadi erő' színét és súlyát képezték. A' schweiziai' és csehek' gyalog hadaik, 's VII. Károly francia király' állandó serege, az europai hadi művészet' ezen eredménydús momentumai Mátyás' figyelmét korán vonták magokra, úgy Károly' fiának, XI. Lajosnak szerencsés kísérletei; és az utóbbikat — bármi ellentétben állott jelleme Mátyáséval — érdekes és jelentékeny egyéniségnek ismerhette a' király, mert Lajos annyiban párhuzamos politikát követett vele, mennyiben országglása a' thronus' hatalmát zsibbasztó hűbériség' 's a' középkort képviselő burgundi herczeg' megdöntésére volt irányozva.

Állandó sereg, 's a' lovasság mellett nem furkosokkal felfegyverkezett pórok, hanem szabályszerű gyalog hadak, ezt tűzte ki magának, az első évek' tapasztalásai után, egyik fő feladásaul a' király. E' célra, hogy a' szükséges zsoldról rendelkezessék, majdnem évenkénti segélypénzt szavaztatott magának a' rendek által, kiket ellenajándécul az illető évekre a' hadi szolgálat alól felmentett. Népszerűetlen nem igen lehetett az intézkedés, ha ránk maradt egyes oklevelekből, mellyek több családfőket az övéikkel egyetemben egész életükre szabadítanak fel a' hadi kötelezettség alól, következtetést vonhatni. Az állandó sereg, mellynek egyik részét a' híres „fekete had“ tevé, — az elnevezést ez idétt Europa' más országaiban is találjuk, — a' király' uralkodásának végéveiben harmincz ezer főből állhatott, köztök számos cseh és szerb legénység. Osztályozását — nehéz és könnyű lovasságra, láncsás és pajzsos úgy lövész gyalogokra — a' király' leveleiből ismerjük, ³³³⁾ mellyekkel Magyar Balásnak Otrantóba

333) Epist. Matthiae Corv. IV. r. 252. 263. ll.

küldetését kísérte, 's mellyekből azt is tanuljuk, hogy 1480. ban egy nehéz lovasnak évnegyedi díjul tizenöt, egy könnyűnek, azaz: huszárnak tíz, egy pajzsos sisakos gyalognak nyolcz, egy láncásnak hat arany járt. A' lövészek, kik a' gyalog hadaknak egy ötödét képezték, viszonylag legköltségesebb részét tehették a' seregnek, 's ezen felül a' végörök' zsoldjára, a' zászlós uraknak, mennyiben hadaik az ország' határain kívül táboroztak, segélyezésére, úgy a' lófökre és gyalogokra osztályozott székelyekére még tetemes ösztetek fordítottak évenként. ³³⁴⁾ Az állandó hadak folytonos gyakorlatok által Europa' legfényesebb seregévé idomítottak. Bonfini részletesen ír le egy nevezetes gyakorlatot, melylyel a' király Németujhely' bukása után a' harc' és háboru' képét kívánta „a' maga Beatrixa“ előtt feltüntetni; a' rend és fegyelem, melly az egész sereget áthatotta; a' kitűrés, melly a' száz csatában megedzett vitézeket hó- és földüregekben is vígan szállásoltatta; a' király' bánásmódja, melylyel katonáit rendületlen hűségben magához fűzte; a' vitézek' tisztességes élete bámulatra ragadták az olaszt. Győzelmeit, a' meghódított Ausztriát Mátyás e' seregnek köszönhette, mellyet ő alkotott, 's melly fővezéreül őt ismerte.

Magyar Balás, Báthory István, Kinisy Pál, a' két Zápolya, Tarczay Tamás, Dávidházy István, Csupor Miklós, a' Rozgonyiak, Drághfy Bertalan, Székely Jakab, a' Dóczyak, a' Szokolyak, a' Gerébek — milly gazdag koszorúja a' legfényesebb neveknek simul hódolattal az övéhez a' had' mezején! 'S azok, kik neki segédei voltak a' béke' műveiben, az ország' bel- és külügyeinek vezérletében, — halhatatlan nevek mint amazok, — szintén megannyi tanúi a' király' nagyságának. Említsük itt kegyelettel még egy ízben Ország' Mihályt, Hunyady

³³⁴⁾ Kovachich, Supplem. ad Vest. Comit. II. k. 305. l. Ugyanaz, Script. min. II. k. 387—389. ll. Bartal' többször id. m. III. k. 213. l.

János' halála után az árvák' hű barátját, a' birodalomnak egy század-negyeden át nagynevű nádorát; említsük méltó magasztalással Drághfy Tamást, a' királynak törvényszéki helyettesét, „a' nagy és finom elméü, országos ügyek' kezelésére született férfiút, a' jeles magyar szónokot, ki számos évekig igazságot szolgáltatott országszerte, Mátyásnak a' törvénykezés' mezején fő tanácsosát“; ³³⁵⁾ említsük meleg tisztelettel a' magyar clerus' annyi jeles tagjait, kikről e' lapok már bővségesen szót tettek, kikhez még az ifjabb Vitéz Jánost szerémi —, Báthory Miklóst váczí —, Fodor János bosniai püspököket kell adnunk, 's kik a' magyar birodalom bel és kivált külügyeit böles ildomossággal és mégis hazafiúi lélekkel kezelték. ³³⁶⁾ 'S ezen nagyjelességü státusférfiak megannyian buzgó ápolói, szenvedelmes barátai voltak tudománynak és művészetnek, mint Mátyás' segédeihez illett, 's ez irányban is csak általa haladtattak felül. Buda, Visegrád, Székesfehérvár a' király' fényszeretetét, de szeretetét a' művészet iránt is tanúsítják; művészek és művesek, kivált olasz földről, seregesen érkeztek az országba. A' cultust, melylyel a' király a' tudomány iránt viseltetett, Galeotti, Ranzano,

335) Bonfini, d. IV. l. 7.

336) 'S ez azért történt, mert a' római catholicismus' kebelében, valamint egy „ecclesia gallicana“ úgy létezett egy „ecclesia hungara“; 's ez nem fogott volna történni, ha az egyházi és világi hatalmak' teljes különválasztása által a' clerus' szükségképen elnemzellenült, azaz: ultramontanussá vált volna. Mátyás a' magyar episcopatus' szellemében nyilatkozott, midőn a' bibornokok' collegiumának ezen örökemlékü manifestumot írta: „Nehezünkre esett, hogy ő szentsége jogunkat, mely országunk' főpapjainak választására nézve király elődeinktől reánk hármlott, sérteni akarta Illyesmit aligha fogna cselekedni, ha tudná, mi nagy fontosságot helyezünk mi magyarok -ez' ügybe. Ez kiviláglott a' közelebb mult napokban, midőn ezen országrészek' rendeit (a' levél valószínűleg Zágrábban kelt) együvé gyülekeztettük, kik olly hangosan szólaltak fel ellenünk, jogaink' elhanyaglásáról vádolván bennünket, hogy bizony már lázadásról tartottunk. Tudja meg ő szentsége: a' magyar nép ama' kettős keresztet, mely országunk' czímere, kész inkább hármassá változtatni, mintsem abba beléegyezni, hogy a' korona' jogához tartozó egyházi javadalmak és főpapságok a' szentszék által adományoztassanak“. — A' hármass kereszt itt Rómától független patriarchatust akar jelenteni.

Bonfini, Angelo Poliziano, Marsiglio Ficini, Antonio Torquato, Francesco Bandini hangosan hirdették, de mindnyájuknál hangsúlyosabban az általa alapított, nagyságára és fényére páratlan budai könyvtár, 's a' budai egyetem, mely a' dömések' nagyszerű kolostorából hatalmasabb palotába volt szállítandó. Budának éjszaki végén, a' felső fürdők' szomszédságában, egy roppant épület készült, két udvarral, melyeknek egyikében három oldalról egy hétemeletes csarnok emelkedett, lakul és iskolakul királyi költségen tanuló negyven ezer deák' számára; a' negyedik oldalról a' tanárok' szállásai fogtak volna lenni. A' kisebb, 's az imént érintett negyedik szárny által a' nagyobbtól elkülönített udvarban nyugotról kórház, gyógyszerár 's az orvosok' lakai, éjszokról élelemtárak 's az illető személyzet' szállásai leendettek. Keletről az egyetem' kancellárjának feremei, délről műves és kalmárboltok voltak megnyilandók. Az ausztriai hadviselés, mely a' királyt húzamos ideig távol tartotta a' fővárostól, félbenhagyatta vele az épületet; a' tudományok' palotája csonka maradt, mint valamivel alantabb Zsigmond' hídja; de Heltai Gáspár' idejében, a' tizenhatodik század' közepén innen az alapfalak még megvoltak, 's az elsatnyult kor bámulva nézhette a' cyclopsi művet.³³⁷⁾

Németek és németül író beföldiek Mátyást idegenséggel vádolták a' nemzeti nyelv, a' nemzeti műveltség iránt. Horvát István — áldassék a' deréknek emléke — élesen, mint kellett, már negyven évvel ezelőtt visszaútasította a' vádat. A' Volga és Káma környéki magyarok, kiket a' nagy király, midőn tudomására jutott, hogy³³⁸⁾ tatár felsőbbség alatt cél és jövő nélkül magyar hadak bolyganak, követői és kémei által magához ügyekezett édesgetni, de kik-

337) V. ö. Toldy Ferencz, a' magyar nemzeti irodalom' története, II. k. 17. 's kk. II.

338) Pius pontifex eujusdam veronensis testimonium adducit, qui quum ad Tanais ortum penetrasset, gentem ungarica lingua loquentem se invenisse dicebat. Divus quoque Matthias noster hujusce rei non ignarus, quam a sarmaticis quibusdam mercatoribus acceperat, legatos illos et exploratores misit, quibus cognatam gentem, si posset, in Pannoniam populis diuturno bello haud parum exhaustam alliceret, quod et si hactenus assequi nequivit, si vixerit tamen fortasse praestabit. Bonfini.

nek Vasiljevics Iván az orosz nagyfejedelem, vonakodott tartományait általköltözködés végett megnyitni, — ők is meghazudtolják a' vádat. Igaz, hogy egy közelebbi múlt időszakban, midőn hazánkfiái feles számmal, jámborul de hibásan a' magyar nemzetiséget kizárólag a' magyar nyelviséggel irták körül, tiszteletre méltó férfiak fájlalták, hogy Mátyás megfeledkezett közügyi okiratok' nyelvév a' diák helyébe a' magyart léptetni. Nem hiszem, hogy illyesmi rögtönözhető lett volna; 's minden esetre, belső szükség' hiánya miatt maradt el az intézkedés. A' nemzetnek volt olly kora, — nem tagadhatni — midőn a' diák nyelv zsibbasztó súlylyal nehezedett fajunkra; de ez nem az Árpádok', nem az Anjouk', nem Mátyás' idejében történt. A' diák nyelv ekkor hatalmas közvetítő volt a' magyar nemzetiség 's a' fejledező európai polgárisodás között; a' diák nyelv 's a' nyugoti egyház lényeges tényezőkül szolgáltak, hogy az ország állodalommá fejlődhesék, mivé számos úgynevezett nemzeti alapon megülledett tartomány, a' szerb föld, például, még Duzsán czár idejében sem válhatott. A' magyar nyelv — mint sok jelenségből láthatni — a' monarchia' első századaiban az uralkodó nem' — innen a' „nemes“ szó, melly a' pórt sem rekeszti ki, — az uralkodó faj' nyelve volt, de koránt sem az ország' lakosainak többségeé. Hinni, álkítani, hogy a' magyarok' száma, a' mint század század után múlt, megcsökkent volna, az nemcsak történeti tévedés, az vétség, az becsmérése a' magyar faj' bennső erejének. Ezen bennső erő, ezen szellemi felsőbbbsége a' magyar fajnak, tűzte ki magas hivatását: magvul, központul szolgálni, melly körül egy csoport népiség gyülekezzék, nem hogy általa elnyomatassék, hanem hogy politikai neveltetését tőle vegye; ez juttatta fokonkint nyelvét is, 's fogja még ezentúl is mindinkább uralkodásra juttatni a' négy folyam' mentében; és ezen felsőbbbség' hovatovább magasabb fokra emelését Mátyásnak olly nagy mértékben köszönheti a' nemzet, mint kivüle alig kétfőnek, háromnak, királyai között; ezen felsőbbbségnek öntudatra jutását senki sem eszközlötte inkább, mint ő.

TIZENÖTÖDIK KÖNYV.

1490 — 1526.

II. Vladiszláv, 1490—1516.

II. Lajos, 1516—1526.

I.

Mátyás' halála után többen jelentkeztek, Magyarország' koronájaért versenyzendők. Corvin János, a' dicsőültnek fia, azon ígéretekre támaszkodva, mellyekkel az ország' rendei-nek nagyohb része magát irányában lekötelezte. Maximilián római király, az 1463. diki szerződés' alapján, melly azon esetre, ha Mátyás törvényes fiutód nélkül találna kimúlni, Magyarországon az öröködést atyjának és illetőleg néki biztosítja. ¹⁾ Vladisláv cseh király és ennek testvéröccse Albert János, mint Erzsébetnek, Albert király' leányának, kit szerintők V. László' halála után a' magyar királyi szék törvényesen illetett, fiai és örökösei; — László' másik nővére, Anna, Vilmos szász herczeg' hitvese nem hagyott fiakat maga után, kik a' trónkövetelők' számát még növelhették volna.

Mátyás' özvegye, Beatrix, annak óhajtotta a' koronát, ki őt az özvegység' gyászából maga mellé a' királyi székre ültetni fogja. 1490. aprilis' 17.én Komáromban kelt levele, mellyet őt egyházi és három világi főurak is megerősítettek, országgyűlést hirdetett május' 17.ére, hogy a' királyválasztás a' Rákoson, vagy másutt, ha a' rendeknek úgy tetszénék, eszközöltethessék. ²⁾ Corvin Jánosnak nem volt Szilágyija,

1) Maximiliánnak Innsbruckban 1490. aprilis' 19.én a' magyar rendekhez adott levele, Bel Károly' kivonatában Schwandtner-nél, II. k. 453. l. Ugyanannak Linczbén június' 1.én kelt levelei, Bártfához Kovachichnál, Vest. Comit. 408. l., Nagyszombathoz Lichnowskynál, VIII. k. registák, DCLXVI. 1401.

2) Kovachich, Vest. Comit. 406. l. Pray, Epistolae procerum r. Hung. I. k. 1. l. V. ö. Bonfini, d. IV. l. 9.

ki öt a' pesti mezőn negyven ezer vitéz' élén királynak választassa; az ügyet mások másutt döntötték el.

Pruisz János nagyváradi püspök Vladislávhoz pártolt, 's a' Morvában és Szileziában táborozott fekete sereget, felekezetének megbízásából száz ezer aranyon czélzatainak megvásárolta. ³⁾ Zápolya István, Ausztriának főkormányzója, Ujlaky Lőrinczczel az országnak leghatalmasabb dynastája, úgy vélekedett, hogy a' melly joggal László' halála után Mátyás jutott a' királyi székre, azzal ő is válthatja fel jöltevőjét; de még most idő előttinek mutatkozott a' terv' létesítése, ⁴⁾ 's nagyravágyása egyelőre elégtette, Magyarország' koronáját minél tehetetlenebb egyéniség' fejére juttatni, ⁵⁾ 's minél busásabb árt szabni szavazatának. Vladisláv magát május' nyolczadikán Prágában okiratilag kötelezte, hogy Zápolyának, mint a' Szepesség' örökös grófjának a' Zsigmond által elzálogított tizenhárom mezővárost 's velök a' lublói és podolinezi erősségeket örök birtokúl fogja adni; — a' zálog' kiváltása az új országlás' első évében fogván történni. Egy úttal morva urodalmaikban is megerősítettek a' Zápolyák. ⁶⁾ A' nagyváradi püspök 's a' szepesi gróf' szövetsége veszélyt volt hozandó Corvin Jánosra, de még inkább saját lágysága, melly őt mind a' mellett hogy az ország'

3) Bonfini, az id. h. V. ö. Tudom. Gyűjt. 1823. diki évfolyamat, 3. f.

4) Herberstein, rerum moscoviticarum comment., Antwerpen, 1557: „Memini me audivisse e Joanne Lazki Stephanum Zapoliensem, quum Matthia rege mortuo de creando novo rege ageretur, filium suum Joannem adhuc infantem complexum dixisse: si tantulus esses, fili, (modo corporis paulo majore ostenso,) nunc rex Hungariae esses“.

5) Mátyás' erős kormányának izével szájában irta az oligarcha aprilis' 20. án a' bártfaiaknak, hogy most azon kell lenni, „ut a tantis angustis et oppressionibus, quibus hactenus regnum Hungariae una nobiscum laboravit, liberetur, et in pristinas restauretur libertates“.

6) Engel, Schedius' Zeitschrift von und für Ungern czímű folyóiratában, IV. k. 317. l.

fő erősségeinek, Budának és Visegrádnak, úgy a' korona' és roppant kinczek' birtokában volt, 's hogy egyebek közt Ujlaky Lőrincz, Kanisay György és a' dúsgazdag pécsi püspök Ernst Zsigmond igényeit őszintén támogatták, vérehez és magához illő elszánt eljárásra és következetes fellépésre egyiránt képtelenné tette. Illyetén lévén a' tizenennyolcz éves ifjú' lelkülete, érdekében hijába fáradoztak barátai, hijába Várday Péter is, az általa visegrádi fogságából szabadon bocsátott kalocsai érsek, kire az ellenpárt most rá fogta, hogy a' börtönben megőrült, 's ki csakhamar szégyenpíronsággal megyéjébe sompolygott. 7)

Báthory István az erdélyi vajda, ellensége Zápolyának, 's mint ő jogot tartó, ha csak unokáiban is, a' királyi koronára, 8) Vladiszláv' testvéröcsését, lengyel Albertet pártfogolta; Magyar Balás, 's a' felső megyék közül kivált Sáros, Abaúj és Zemplén szinte Albertet támogatták. Ezen felekezet, midőn a' többiek' vezérei még titokban szövegették a' szálakat terveikhez, Albertet a' Rákoson királynak kikiáltotta; 9) de ez alig történt, máris főtámaszát, az erdélyi vajdát valószínűleg Beatrix nyerte meg Vladiszlávnak. Az özvegy királyné jobbját a' szintén özvegy Maximiliánnak szánta, de a' római király — mondják — levelében őt anyának czímezte, min a' semmi tekintetben sem igénytelen nő annyira megindult, hogy magát Vladiszláv' karjaiba veté, ki csakugyan férjeül ajánlkozott 10); 's kinek ügyét most Beatrix minden

7) Várdaynak 1490. aprilis' 27.én Visegrád várából Corvin János-hoz adott levele, Katonánál, XVII.k. 16.l. Tubero, Comment. suor. temp. Schwandtnernél, II.k. 128.l.

8) Tubero, az id. h. 120. l.

9) Bonfini, d. IV. l. 9.

10) Ugyanaz, d. V. l. 1. Sándor pápa' levele Vladiszlávhoz, Praynál, Annal. IV.k. 249.l. Beatrix még Mátyás' életében szemeit Maximiliánra és Vladiszlávra vetette, mert hogy egyiköké leszen az ország férjének halála után, arról nem volt kétsége. „Superstite Matthia

úton módon támogatta. Ha Báthory — mint őt utóbb a' székelyek vádolták — csakugyan ollyas királyt keresett, „kit üstökénél tarthasson“, Vladislávban emberére akadt.¹¹⁾

Június' első napjaiban a' pesti főegyházba gyülekeztek a' rendek, hogy külön mindenik trónkövetelő' ügyvédjeit meghallgassák. Corvin János' nevében Bakács Tamás, Dóczynek Győr' püspöki székén utóda, 's Pruisz János szónokoltak; emez csak színre a' herczeg' híve, mert a' morva talán első volt, ki a' cseh királyhoz pártolt; amaz úgy vélekedhetett, hogy e' beszéde által háladatát Mátyás iránt végkép leróttá. Utánok Maximilián' követekre jött a' sor; majd Kazimiréira, kik ennek fiát Albertet ajánlották; végre, miután a' nápolyi király' küldöttei Beatrix' jövődjének biztosítására kérték a' rendeket, Vladisláv' ügyének tolmácsai hosszú beszédben előadták a' cseh király' jogát a' koronára, ha ez örököség' útján száll főről főre, mert urok Albert király' leányának elsőszülötte; érdemeit a' fejedelmi székre, ha ezt a' nemzet' szabad választása fogja betölteni, mert Csehországhoz, melly Vladislávot már is uralja, a' szerződések' értelmében most Morva és Szilézia is járulandván, hatalmas királya leszen a' nemzetnek, ollyas, ki az országot megvédeni képes, 's más részről alattvalóinak sziveiket, mint Csehországban, úgy ide át is szelídsége és jámborsága által fogja megnyerni.¹²⁾ —

rege — írja Istvánffy — modo Maximiliano caesari, modo Vladislao, seque et regnum oecultis consiliis deferre conabatur“.

11) „Ante electionem M. V. in regem — így szól a' székelyeknek Vladislávhoz irányzott panaszlevele — idem d. vayvoda manifeste dicebat, quod ipse regem eligere vellet, cujus crines continuo in manu tenere posset“. Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, III. k. 46. l.

12) Bonfini, d. IV. l. 9. — Lichnowsky, Gesch. d. Hauses Habsburg czímű munkájának VIII. dik. kötetében közzé tette az utasítást, mellyet Maximilián' követei magokkal Magyarországra vittek. Köteleességökül tétetett mindennek előtt az 1463. diki szerződésre hivatkozni; a' hazafiakat biztosítani, hogy jogaik fenn fognak tartatni 's a

Az országgyűlési ügyek' rendezésében Dóczy Orbán egri püspök járt el, mint Zápolya Imrének halála után újból helyettes-nádor; 's azon körülményből, hogy Vladisláv' követei legvégül szólottak, mintegy biztos helyből, honnan a' többieket megczáfolhatták; úgy abból, hogy Beatrix a' Corvín' kezében volt királyi palotából Dóczy' házába költözködött, világos: miszerint Mátyás ezen meghitt embere is már Vladislávhoz pártolt. Revistye vára Beatrix' kezéből volt jutalma.

Az országgyűlés már három hétig elhúzódott, 's a' királyválasztás' napja még mindig nem tüzetett ki. Szándék volt a' kisebb nemességet kifárasztani, melly részben Corvinhoz, részben Alberthez szíttott; 's Dóczyék czélt értek. „A' nemesek', birák', papok' serege — írja a' szemtanú Bonfini — beleunván a' sok költségbe, hazament a' nagyok' engedelmevel, miután hatvan nemeset képviselőkül választott“. A' hatvan nemes' szavazata királyválasztó gyűlésen, nem nagy súlylyal birhatott, szemben az egyházi 's világi nagyokéval,

visszaélések megszüntetni; a' fő tisztviselőknek ígéretet tenni, hogy azontúl is hivatalaikban maradnak; Báthory Istvánt 's a' többi országnagyokat figyelmeztetni, hogy Maximiliánt már azért is kellene királyul választani, mivel ezáltal Morva, Szilézia, Lausitz a' koronánál marad, Moldva is visszaszerezethetik, a' római 's a' magyar birodalmak között örök béke leend, 's a' törökök kénytelenek lesznek hátrálni, miután Maximilián mint római király, mint Német- és Olaszországoknak ura sokat tehet e' czélra, még pedig annyival inkább, mert barátságos lábon áll a' francia, angol, spanyol és portugáli királyokkal, kiknek ígéretét birja, hogy őt saját költségeiken a' törökök ellen támogatni fogják. — Az utasítás' irányából világos, hogy Maximilián Corvin Jánostól épen nem tartott (egy pont neki is biztosítja, a' mit bír), de igen Vladisláv-tól és főleg Alberttől. Beatrixról két pont szól. Az egyik meghagyja a' követeknek, hogy titkos alkudozásba ereszkedjenek vele, hogy őt vígasztalják és segédet igerjenek neki (ihr trost und hilf zuzusagen); a' másik, melly az utasítást berekeszti, szíves viszony' fűzésére mind a' királynéval mind híveivel kötelezi a' követeket, ha tapasztalnék, hogy hatalma van, hogy befolyást gyakorol a' kormányra. (Ob die sanndtpoten befunden, das die kunigin macht und regiment hett, alsdan mit ir und den iren tapferlich und freundlich zu hanndeln, als die K. Mt. des insonnderheit mundlich bevelhe tan hat, ganneze herezliche meynung ist).

kik most kezökben tartották az ügyet, 's a' szükséghez képest tíz ezer fegyveresről rendelkezhettek. Ügyesen szöött hírek, minő az volt, hogy Maximilián és Albert egyezkedésre léptek, mellynek erejével amaz nyugoti felét az országnak fogná birtokolni, emez a' keletit, nem maradtak hatás nélkül; 's Corvin János, ügyetlenül vagy gyengeségében olly lépést tett, melly közvetve lemondást igényeiről, lemondást a' koronáról foglalt magában.

Június' 17.én harminczhárom egyházi 's világi urakkal¹³⁾ szerződött, kik őt a' következőkről biztosították. Ha úgy akarván az isteni gondviselés vagy a' hazafiak' többsége, Magyarország' királyi széke másnak jutna, ő, Corvin János, Bosnia' királyának választatik 's koronáztatik; a' szlavoniai herczegséggel, 's Horvát- és Dalmátországok' bánságával is felruháztatván. Azon jószágokat, mellyek Szlavoniában a' magyar koronára bármi czímmel visszaesnek, 's mellyek ötven házhelynél nem nagyobbak, kinek tetszik, adományozhassa, 's a' magyar király köteles legyen, azokat megerősíteni. A' köztisztviselőket mind Szlavoniában, mind a' horvát-dalmát bánságban szabadon választhassa, de a' felebbvitelt a' királyhoz ne akadályozhassa. Oppeln' úgy Liptó' herczegi czimével élhessen, 's valamennyi város, erősség, urodalom, mellyeket atyja a' magyar birodalom' területében,¹⁴⁾ úgy Morvában és

13) Esztei Hippolit esztergomi érsek, Dóczy Orbán egri —, Pruisz János nagyvárad —, Bakács Tamás győri püspökök, Báthory István erdélyi vajda 's o. bíró, Zápolya István ausztriai főkapitány (biztos által), Kinisy Pál, Geréb Péter, Bánffy Miklós, Országh László, Rozgonyi László, Drághfy Bertalan a' nevesek között a' legnevesebbek.

14) Az oklevél névszerint előszámlálja mindnyáját. A' mai Horvátországban, a' zagorii grófság, Krapina, Varasd, Verbovecz, Trakostyán, Vinicza, Gereben, Logor, Osztercz, Bela, 's az ezen erősségekhez tartozó városok és urodalmak. Továbbá: Novi, Sztarograd, Baag, Othozek, Otosacz, Prozor, Obrovacz, Klitovacz, Pochitel, Vecs, Krupa, Zapra, Obrovaczki. Az Adriánál Zengh és környéke, Szlavoniában Nagykemlek. Erdélyben Hunyad. Belső Magyarországon tizenöt erősség: Kőszeg, Gyula, Marót, Csörög, Soklós, Solmár, Bajmócz, Likava, Árva, Szkla-

Ausztriában neki adományozott, örökös birtokában maradjanak; a' brinyiei és belai erősségek a' zenghi kerületben is élte' idejére őt illetvén. Fraknó és Kismarton, melyek szintén az övéi, de melyeket Beatrix, 's az országnagyok csak imént Zápolya Istvánnak tizenhét ezer aranyért elzálogítottak, számára kiváltassanak. A' pozsonyi és komáromi erősségeket, melyek tőle függnék, mint főispántól, 's a' tatai urodalmat, melly őt zálogczímmel illeti, a' választandó király vagy utódai negyvenezer arany' lefizetése mellett magokhoz válthassák. Brizecz és Kosztanicza, 's a' krajni erősségek, melyeket zsoldosainak birtokul irt, ezeknek kielégítéseiglen urokul őt ismerjék. Ha idő' multával ő vagy utódai ezen örökségekből törvényes úton kiforgattatnának, köteles a' magyar korona a' nyertes felet kielégíteni, vagy kárpótlásul neki és utódainak másokat adományozni. Más részről kötelességében álljon a' herczegnek, Potolt, Regedét, Bécsújhelyt, 's a' mit még Ausztriában, Stíriában, Karántföldön és Krainban, Rötzön, Kirschlagon és Wolkersdorfon, 's a' zsoldosainak birtokul irt erősségeken kívül kezében tartott, nem különben lausitzi, 's felső és alsó sziléziai urodalmait a' koronának visszaadni. Ha a' herczeg egyenes utód nélkül találna kimúltni, akkor valamennyi erősségei, várai, városai a' magyar koronához visszakerülnek; szabadságában állván mindazáltal, ollyas jószágokról és urodalmakról, melyeket a' dicsőült király' rendelkezéséből bír, barátjai' és hívei' számára rendelkezni, kik eddigi eljárásukért büntetést senkitől sem vehesenek. A' király, mindjárt választása után — ha t. i. más valaki, nem János herczeg válnék királylyá, — csak ezen szerződés' megerősítése után jöhessen be az országba. ¹⁵⁾

bina, Sztropko, Sáros, Kő, Lak, Sara; továbbá: Dónatornya, Munkács, Debreczen, Túr, Varsány, Halász, Zsámbék, Tök, Perbál 's a' t.

15) Pray, *Epist. Procerum r. Hung.* I. k. 378. l. Kovachich, *Supplem. ad Vest. Comit.* II. k. 270. l.

Corvín ezen egyezkedés' értelmében Budát, Visegrádot és Nándorfehérvárt a' király' választásaiglan kezében tarthatta, csak a' koronának kiadására volt nyomban köteles. De az ide 's tova habozó ifju most semmit sem akart tudni e' fel-tételről, mert épen ekkor hét ezer fegyveres érkezett Hor-vátországból 's az ezzel határos részekből — élőkön Ujlaky Lőrincz, Ernst Zsigmond pécsi püspök és Beriszló Bertalan vránai perjel, — készek az ifju' igényeit fegyveres erővel támogatni. A' dolgok' ez' állásában, midőn Corvín' feleke-zete Dóczy' nyilatkozására, hogy az országgyűlés már Vla-diszlávot választotta királyául, a' budai várnak hadi lábra állításával válaszolt; 's midőn Báthory István és Drághfy Bertalan a' várt mármár vívandók voltak, az ügy' eldöntése Zápolya Istvánra bízott.

Ausztriának főkörmányzója a' bécsi várakban, Pruisz Já-nos az országnagyok' küldötte és Corvín' képviselői előtt íté-letet hozott a' vitában. Maximilián — mondá — nem vá-laszthatik királylyá, mert atyja és Magyarország félszázad óta halálba gyűlölik egymást. Lengyel Albertet erőszakos lelkülete miatt nem tanácsos a' királyi székre emelni, 's kü-lönben is hiba volna Albertnek az ifjabb, a' tapasztalatlan testvérnek elsőséget adni az idősb, a' kormányban jártas Vla-diszláv felett. Corvint törvénytelen születése nem engedi ki-rályul választatni, 's azon körülmény, hogy Magyarország miatta valamennyi szomszéd fejdelemmel háborúba fogna ke-veredni. E' szerint legtanácsosabb, Vladislávot emelni a' királyi székre, miáltal az ország' ellenei tetemesen meggyé-rülendenek; 's ő a' szóló ezen választás' helyességéről annyira van meggyőződve, hogy, ha egymaga marad is, mellette nyilatkozik. Mondá; 's a' nagyváradi püspök Morvába utazott a' fekete sereghez, hogy súlyt kölcsönözzön az ítéletnek.

E' híre a' mindig rosszúl tanácsolt Corvín atyjának kin-cseit 's a' koronát előre küldvén, miután Budát Ráskay Ba-

lás' gondjaira bizta, fegyvereseinek nagyobb részével a' Dráva-hoz indult, melyet, úgy látszik, oltalmi vonalúl szemelt ki magának. Vele voltak Ernst Zsigmond pécsi püspök', Ujlaky Lőrincz', 's Beriszló Bertalan' dandárai; de Báthory István és Kinisy Pál július' 4.én az országnagyok' meghagyásából utánok siettek, 's Tolnában, a' Sárviz' lápjai között utólérték őket. A' Csonthegyen tábort ütött corviniakat a' holtvíz is oltalmazta, de Kinisy' lovassága a' mocsáron átvergődött, 's amazok olly ügyefogyottak voltak, hogy Báthory' hadai is az adott példát minden akadály nélkül követték. És most újra magyar magyart ölt, a' nagy király' hadvezérei a' nagy király' fiának híveit. Dombay Ferencz és Kis Mátyás negyvened magokkal holtan terültek el Corvin' lábainál, 's a' királyné' nehéz lovasságának csapásai alatt olly rögtön bomlottak fel a' herczeg' sorai, hogy ez jelt és példát sietett adni a' visszavonulásra. A' győzők Corvin' kincsszekereire vetették magokat, a' hajókra, melyek drágaságokkal megrakva a' Dunán aláúsztak; és fosztásközben úgy találták, hogy Corvin' szökevényei is társakul szegődtek hozzájuk. Corvin a' koronával és Zsigmond püspökkel Pécsre menekült; Ujlaky Szerémbe vonult; Székely Jakab, eddig is gyanús híve a' herczegnek, Stíriába vette magát; Beriszló Bertalan a' vránai perjel, és Kanisay György hetvened magokkal fogságba estek. ¹⁶⁾

Az országnagyok' vezérei július' 11.én hadaikkal Budára visszaindultak, a' nélkül hogy a' futamodókat üzőbe vették volna; 's négy nappal később Dóczy Orbán a' rendek' ünnepélyes gyűlésében, 's a' külhatalmasságok' képviselőinek jelenlétében Vladiszlávot, Magyarország' törvényesen választott királyának nyilvánította. Maximilián' és Albert' követei, midőn szent György' egyházából kiléptek, a' népet újjongni

16) Bonfini, d. V. l. 9. Tubero, az id. h. 134. l.

hallhatták örömeiben: Beatrix pénzt szórattott közéje. ¹⁷⁾ 'S most újra megnyittattak az alkudozások Corvín' felekezetével; 's azon feltétel alatt, hogy a' június' 17.én kötött szerződés' folyadékaik érvényességben maradjanak, hogy továbbá a' 'corviniak ellen hozott rendszabályok, a' jószágaik' elkoboztatását rendelő 's azokat részben másoknak adományozó levelek visszavétesse, János herczeg személyesen Visegrádra hozta a' koronát szerencsés versenytársa' számára. ¹⁸⁾

Lengyel Albert e' közben atyjának dandáraival Magyarország' határain áttállé, és július' 21.én Szent-Andráson a' Szepességben kelt levelei által, mint „Magyarországnak a' Rákos mezején választott főkapitánya“ a' szomszéd hatóságokat felhívta, hogy „útjokat hozzá vegyék“. ¹⁹⁾ Bátyja, Vladisláv, az éjszaknyugoti végeknél tizenöt ezer emberrel várta a' küldöttség' megérkezését, melly őt a' reá esett választásról értesítse, 's új országába vezesse. A' küldöttség' tagjai között Zápolya Istvánt is találjuk, ki Bécsét rögtön odahagyván 's a' megerősített császári várlakot Upor László' gondjaira bízván, ²⁰⁾ Vladislávhoz sietett. Az új király jú-

17) Bonfini, d. IV. l. 9. — Maximilián' küldöttei írott válaszszaal érkeztek vissza urokhöz, mellyben előadatik, hogy ő és atyja azért is estek el a' koronától, mivel jogot emlegettek, Magyarország pedig szabadon választja királyát. Lichnowsky, VIII. k. 150. l. és DCCXXIX. 14. — V. ö. Kovachich, Vest. Comit. 411. l.

18) Bonfini, d. IV. l. 9. Beatrixnak Budán július' 18.án kelt levele, Katonánál, XVII. k. 55. l.

19) Pray, Epist. Procerum, I. k. 5. l.

20) Bonfini, d. IV. l. 10. Tubero, az id. h. 155. l. Istvánffy Miklós, Historiarum de rebus ungaricis, libri XXXIV. Köln, 1622. 2. l. Hitvesét, gyermekeit, kincseit már előbb leküldte, 's rögtön, szökéshez hasonló távozását, melly Bécsnek odaveszését maga után vont, Istvánffy e' szavakkal jellemzi: „vir omnibus bellis spectatae fidei et virtutis, sed ejus omnis exilimatio una hac desertae, neque viriliter defensae Viennae infamia, sine merito sugillari possit“. Kik Zápolyát gyávaságról vádolták, azok kétség kívül tévedésben voltak; de önfeláldozás a' közügyért szintén nem tartozott tulajdonai közé. Annyit tudott, hogy király és országnagyok egyébről gondoskodnak, nem Au-

lius' 31.én Farkashidán, Nagyszombat és Szered között, magát hittelle kötelezte azon feltételek' megtartására, mellyek alatt a' pesti országgyűlés őt királyul választotta. Szerintök a' hazafiak' szabadságait és törvényes szokásait sértetlenül fenn fogja tartani; a' Mátyás által behozott újítások, névszerint a' külön mindenik házhelyre egy-egy arany' erejéig vettetni szokott adó, eltöröltetendők lévén. Az ország' szent koronáját régi szokás szerint a' rendek' választottai Visegrádon fogják őrzeni. Morva, Szilézia, Lausitz 's a' hat városok a' magyar birodalomhoz tartozzanak mindaddig, míg azok az 1479.diki olmücsi szerződés' értelmében a' cseh korona által ki fogtak váltatni; ezen váltságpénz a' koronaörök által kezeltessék, 's az ország' szükségeire, a' rendek' tanácsával, fordítassék. Ausztriát, 's a' szintén magyar pénzen, magyar fegyverrel szerzett erősségeket és városokat Stíriában, Kárántföldön és Krainban csak az országtanács' megegyezésével fogja a' király visszabocsátani; ennek tudta és hozzájárulása nélkül nem fog szerződni ez' ügyben; 's a' békekötés' alkalmával ama' tartományokért netalán a' császár vagy utódai által felajánltatni fogott földeket, pénzeket a' magyar koronához kapcsolja, a' korona-örök' kezéhez juttatja. Idejének nagyobb részét Magyarországbán fogja tölteni, 's itt udvara magyar leszen. Az ország' ügyeiről csak magyar tanácsosok' meghallgatásával fog intézkedni. A' főméltóságokat, világi 's egyházi javadalmakat külföldieknek nem osztogatja. A' törvénykezés' útját, módját nem fogja háborgatni; a' hazafiakat személyes szabadságukban, birtokaikban bántatlanul hagyja, önkényt a' jog' helyébe semmiben sem léptetvén. A' pénz körül csak a' rendek' megegyezésével intézkedjék. Végre,

sztria' megtartásáról, 's haza sietett, hogy más el ne kapja előle a' konczol, 's hogy szepesi urodalmait a' lengyelek ellen oltalmazza. V. ö. Bécsben feria prox. ante f. b. Georgii m. 1490. a' bártfaiakhoz adott levelét, Wagnernél, Anal. Scepus. IV. r. 21. l.

mit az egyházi 's világi nagyok és velök a' többi hazafiak az ország' szabadságának és javának ügyében a' koronázás' napjáig végeznek, azt helyeselni fogja 's törvényül ismerni.²¹⁾

Mind ennek szentül tartását fejedelmi becsületére és keresztyén hitére fogadta Vladisláv; 's most „királyuk volt az oligarcháknak — irá félszázaddal később Vrácsics Antal — nem minőre az országnak szüksége volt, de minő nekik kellett. Lomha, türekeny, külföldi, erkölceiket, nyelvöket, jogaikat nem ismerő; király, ki felsőbbségét velök ne éreztette, 's ki alatt szabadon garázdálkodhassanak“. Most királya volt Báthory Istvánnak, „kinek üstökét kezében tartotta“, mindenben ellentéte Mátyásnak, 's mégis ollyas, ki a' mit az ország' küszöbén fogadott, azt rövid idő múlva, az ő, Báthory István' társaságában, egész lelki nyugalommal Pozsonyban, Budán megszegte.

II.

Vladisláv Farkashidáról, hol a' Corvín Jánossal kötött szerződést is megerősítette, Esztergomba 's innen Budára indult, hová augusztus' 9.én érkezett. Testvére Albert, kihez Fodor István szerémi püspököt és Svibovski Pál cseh hívét küldé vala, hogy őt visszatérésre intsek, más nap seregével a' Rákoson állott. A' király most a' nagyvárad püspököt biztosul küldte táborába, sőt személyesen is az ügy' békés eldöntését sürgette nála. Albert Erdélyt követelte; de utóbb a' glogau herczegséggel megelegetett, mellyet Pruisz János és Báthory István neki a' király' nevében pótlékul ajánlottak. Augusztus' 14.én visszavonult Szerencsig.²²⁾

21) Corpus juris hung. I. k. 255. l.

22) Bonfini, d. IV. l. 10. Istvánffy, I. I. a' 7. l. on.

Míg ezek Magyarországon történtek, Ausztriában hadaink az erősségekbe szorultak. A' hadnagyok által elkövetett zsarások még inkább, mint a' Mátyás által valamint itthonn, úgy odakünn szigoruan behajtott adók a' népet a' magyar urodalom ellen lázították.²³⁾ Mátyás' halálának hírére Fridrik zsoldosokat gyűjtött,²⁴⁾ 's Maximilián a' német birodalom' belsejébe, névszerint Ulmba indult, hol a' frankfurti országgyűlés által a' németalföldi ügyek' elintézésére felajánlott segédet Eberhard württembergi gróftól, a' mainzi érsektől, a' sváb szövetségtől, Fridrik és Zsigmond brandenburgi határgrófoktól 's a' t. nagyára pénzben felszedvén,²⁵⁾ hadait tetemesen növelte. Brandenburg fegyveres erőt is küldött, 's midőn Maximilián július' végén Stúriába érkezett, a' Corvintól hozzá pártolt Székely Jakab a' főbb erősségeket hadnagyainak általadta;²⁶⁾ mások rövid ellenállás után a' római király' kezébe estek. Maximilián augusztus' 10.én a' németújhelyiek által ünnepélyesen fogadtatott: a' magyar őrhadak a' belső erősségbe vonultak.²⁷⁾ A' német sereg' színe most Klosterneuburgot fogta körül, honnan a' bécsiek' kül-

23) Ezen zsarlásokról bőven szólnak az ausztriai évkönyvirók, névszerint Linck. Az egyes községek lakosságukhoz mért pénzüszletet tartoztak fizetni, ha személy- és vagyonbiztosságra akartak szert tenni. A' fizetés évnegyedről évnegyedre megújítandó volt a' község által, más-különben a' kezébe adott biztosító levél érvénytelenné vált. Hogy háborgatás nélkül arathassanak, szüretelhessenek, néha csak új adó' fizetésével eszközölhatték a' lakosok. De ez volt a' diadalmas hadak' eljárása akkor Europaszerte; 's csekély formakülönbséggel dívik még ma is.

24) Chmel, Reg. Frid. 8557. 8562.

25) Lichnowsky, VIII. k. DCLXV. 1392.

26) Istvánffy az I. könyv' elején. Lichnowsky, VIII. k. 189. l. DCLLI. 1460. Székely ez' úton ideig-óráig mindannak birtokába jutott, mit Mátyás az ausztriai tartományokban fiának adományozott; az 1491. diki békekötés' alkalmával ezen foglalmányok elszedettek tőle a' császár' számára, de olly kimélettel, minőt szolgálataiért Fridriktől és Maximiliántól várhatott. A' zagorai erősségeket is magához rántotta Corvintól, 's még 1491. nek végén is birtokolta.

27) Jung, Lichnowskynál, VIII. k. 146. l.

dötsége Maximiliánt augusztus' 19. én a' fővárosba vezette. A' polgárság 's kivált az ifjuság, melyet a' tanács fegyverekkel ellátott, zajos gyűlésekben halált esküttek a' magyaroknak; Upor László' négy száz vitézei — ennnyiből állott az öszves örség — a' megerősített várakba vonultak. Maximilián négy ezer emberrel — részben Zsigmond brandenburgi határgróf' és Farkas bajor herczeg' hadai — és számos ágyúkkal viváshoz fogott. Ekkor érkeztek hozzá Fodor István szerémi püspök és Schellenberg János cseh kancellár, hogy Vladisláv' nevében vele alkudozásba ereszkedjenek. Maximilián elhalasztotta a' választ, míg székvárát visszaveendette. Három ostrom, melyek száz vívónak életébe kerültek, a' várak' falait annyira összeroncsolták, hogy az örség a' további védelmet lehetetlennek látta. A' császári lak a' vívás' tizedik napján Maximilián' kezében volt; Upor és vitézei szabadon, 's férfiasan kezelt fegyvereikkel kiköltözködtek belőle.²⁸⁾ Most a' németújhelyi erősség is megadta magát,²⁹⁾ 's Bruck, várnagyának, Tarczay Jánosnak hibája miatt veszett oda.³⁰⁾ Bécsnek, Ujhelynek, Brucknak bukását több kisebb erősségké kísérte vagy követte. Hollenburg, Stein, Mautern, St. Pölten Fridrik' hadnagya, Boskowitz Tóbiás előtt tártak kapút;³¹⁾ Klosterneuburgot a' római király maga erős kézzel bevette.³²⁾ Ekkor útnak eresztettek Vladisláv' követei; a' válasz, melyet magokkal vittek, abban állott, hogy Maximilián rövid idő múlva nyomukban leszen.

Székesfehérvárra siettek, hová Vladisláv' szeptember' 13.án Budáról átlövagolt, hogy Mátyás' koronáját szegény fejére vegye. Az ünnepély, később mint szándék vala, mert még

28) Tichtel, Rauchnál, II. k. 559. l. Istvánffy, I. 3, 4. II.

29) Tichtel, az id. h.

30) Istvánffy, I. 4. l.

31) Tichtel, az id. h., 562. l.

32) Ugyanaz, 560. l.

több főurat kellett bevárni, szeptember' 18.án a' szentszék' és Nápoly' követeknek jelenlétében, történt meg. A' gyermek esztergomi érsek helyett Osvát Zágrábi püspök kente, koronázta Vladislávot királylyá. Losonczy László, Geréb Mátyás, Kinisy Pál, János sz. györgyi és bazini gróf, Báthory István 's a' szerémi püspök és a' vránai perjel a' királyság' jelképeit vitték az ünnepély' alkalmával; a' legfőbbet, a' szent koronát Corvin János magosra emelte a' király előtt. A' jámbor ifju, ki csak imént Báthory Istvánnal 's az egri és váradi püspökkel szorosabb frígyre lépett, tőlök vön irányt. Az új király, miután szokás szerint szent Péter' templomában egy peres ügyet eldöntött, 's hívei közül néhányat lovaggá ütött, a' városon kívül emelkedettebb helyen az ország' szabadságainak, jelesül II. Endre' arany bullájának szentül tartását hittel fogadta; honnan visszaérkezvén, a' külváros' egyik dombján kezébe adták a' kivont kardot, hogy a' világ' négy része felé oltalmára hazának, nemzetnek villogtassa. A' főurak tíz ezer lovast hoztak magokkal, a' király' cseh, morva és szilézi kiséréte sem volt kisebb. De a' közép nemesség gyéren volt képviselve; 's feltűnt, hogy Ujlaky Lőrincz és Magyar Balás sem voltak jelen. Amaz gyűlölte, megvetette Vladislávot, mióta ennek egyik kamarása — a' dolog még Boroszló előtt történt — a' gyermek-ifjat mulatságosnak találta, mit ez arczúlesapással köszönt meg; emez Albert' táborában volt, mellyből a' lengyel csapatok Tornát, Abaújt, Sárosta pusztitgatták. Várday is Kalocsán maradt, hol őt zsémbessége, mellyet utóda a' kancellárságban eszelősségnek címzett, maraszthatta. ³³⁾

33) Bonfini, d. IV. l. 10. Tubero, comm. temp. s. II. 7. Istvánffy, I. 6. l. Pray, hist. reg. Hung. II. k. 500. l. Budának és Székesfehérvárnak tisztes polgárai ez alkalommal is, — az ősök' szokásához képest, — fogadták és helyeikre bocsátották az érkezőket: „In extremo agmine — írja Bonfini — Budini cives erant, modestius

Zápolya István most Albert ellen indult, ki magát Vladisláv által rászedetnek hirdetvén, Kassát sanyargatta. A' hazafiak várhatták, hogy Vladisláv a' koronázásának dicsőítésére Fehérvárra gyűlt dandárok' nagyobb részével a' nyugotról mindinkább fenyegetődző hadak ellen fog indulni. Maximilián augustus' 16.án Iván valadimiri és moszkvai orosz fejdelemmel szövetségre lépett, mellynek erejénél fogva, ha ő, a' római király „Magyarországot, mint atyai örökségét magának megszerezni akarja; 's ha Kazimir lengyel király, vagy fia a' cseh király, vagy ifjabbik fia vele a' magyar koronáért versenyeznének, tartozzék Iván fejdelem, mihelyest iránta értesítetik, segédére kelni Kazimir és fiai ellen“.³⁴⁾ Nagyobb nyomatéka lehetett azon ötven ezer forintnak, mellyeket a' tiroli rendek urok' igényeinek érvényesítésére felajánlottak; 's még nagyobb birtak azon bajor hadak, mellyek György herczeg' vezérlete alatt húzamos ideig Schärdingnél állottak, a' megnyílt hadviselés' fejleményeit kémlelők, 's kik mihelyest Bécsét és Ujhelyt Maximilián' kezében tudták, ennek seregével egyesültek.³⁵⁾ September' 17.én Bécsből hatalmas sereg indult a' magyar szélek felé; de Vladislávot hijába kérték vezérei, mérköznék meg Maximiliánnal, mielőtt ez a' határokon átlép: a' király visszatért Budára. Ugy vélekedhetett, hogy Maximilián az ausztriai részek' visszafoglalására fog szorítkozni; 's az ország oda jutott, hol Mátyás' szerzeményei fejdelemnek, nagyoknak egyiránt alkalmatlanok voltak.

A' római király september' 28.án Bruckon volt a' Lajtánál, hol őt a' Kanisay testvérek, László, János és István

ornati, quibus mos est inter coronandum templi postes, una cum Albinis, et instructa acie, tueri“. V. ö. az V. László' koronázásakor mondottakat.

34) Az oklevél Liehnowskynál, VIII. k. Regesták, DCCLII.

35) Freyberg' id. m. I. k. 163. l.

üdvezelték, 's néki, mint magyar királynak hódoltak.³⁶⁾ Ha Maximilián még késett Magyarországra nyomulni, oka abban rejlett, hogy alsó Ausztriának főbb pontjai már visszafoglaltattak, de az Enns vizén felül még néhány nevesebb erősség magyar kézben volt. Hadaink az úgynevezett tettaui sánczból, Ernsthofen mellett a' környéket folyvást háborgatták, sőt augusztus' 23.án, midőn Maximilián' erejének nagyobb része Bécs körül táborozott, a' schieferecki erősségbe vetették magokat, honnan Steyr városát fenyegették. Csak midőn Starhemberg Gotthard zsoldosaival 's a' zászalai alá gyülekezett vidéki lakossággal a' tettaui sánczot körülkerítette, midőn négyheti vivás után minden pillanatban várni lehetett, hogy a' vitéz őrség magát megadni fogja, csak akkor — october' 4.én — indultak útnak a' német hadak Soprony és Köszeg felé. A' bajor segédcsapatokat György és Kristóf hercegek vezérelték, a' brandenburgiakat Zsigmond határgrof; Knoringen Vilmos volt a' svábok' hadnagya, Lichtenstein Evald a' frankoké; az ausztriaiak Prueschink Henriktől vettek parancsot. Maximilián majdnem húsz ezer emberrel — mert még hesszek és szászok is voltak seregénél — magyar földön állott.³⁷⁾

Vladiszláv e' hírt is valószínűleg szokott „dobzse“ szavával vette; de most az öcscsénél Hippolit érseknél Esztergomban tartózkodott Beatrix is nyughatatlankodni kezdett. Emberei fenyegetést vittek Budára, hogy Zólyomot, Diósgyőrt 's a' kezében volt többi várakat Albertnek általadja, ha a' király még egyre késik őt hitvesül venni; ellenkező esetben kész az ország' szükségeinek fedezéséhez kétszáz ezer arannyal járulni, sőt azon háromszáz ezerről is lemondani,

36) Lichnowsky, VIII. k. Regesták, DCLXXI. 1458.

37) Maximilián' naplója Hormayr' archivumában, 1810. évfolyamat, 179. l. Kurz, Oesterreich unter K. Friedrich IV. II. k. 200. l. Jung, Lichnowskynál, VIII. k. 151. l.

mellyek Mátyás által neki hitbérül leköttek. Vladiszláv az ügyet tanácsosai elébe terjesztette; 's abban történt megállapodás: hogy a' király kevés számu, 's meghitteiből választandó tanúk előtt Beatrixnak a' házasságot ujból ígérje, de a' frígy' ünnepélyes kötését akkorra halaszsa, mikoron az országgyűlés' beléegyezését is megnyerendette.³⁸⁾ Ez' úton lehetőségessé vált még néhány zászlót Albert ellen küldeni; Maximilián ellen a' fekete sereg volt indulandó; 's hogy ezt Morvából az országba szállítsa, Báthoryval Pozsonyba rándult a' király. Utközben Esztergomnál megállapodott, 's ez alkalommal; ha az özvegynek hitelt adhatni, nemcsak tanúk' jelenlétében, mint az országtanács akará, hanem négy szem között is házasságot reméltetett Beatrixsal: egybekelt vele.³⁹⁾

Maximilián e' közben Sopronyt 's Vast hadaival elborította. Szombathely, Kőszeg, Kismarton 's még néhány kisebb erősségek ellenállottak; de october' vége felé Szombathely is a' római király' hatalmába esett, és Székely Jakab, miután Zágrábba német őrséget vetett, dandárát Maximilián' táborába vitte. Az általa és Frangepán Miklós 's a' Kani-sayak által adott példát több úr követte, köztök: a' Kishorváthok, a' Beriszlók, a' Thallóczyak, az Elderbachok, néhány Bánffy, Frangepán Kristóf, Szécsy Miklós, Osthfy László, az ujoncz Bornemisza János, Hagymásy Miklós; a' közép nemesség valószínűleg semlegesen viselte magát, mint Corvin, mint a' pécsi püspök, mint Soprony városa, melly kapút tárt Maximiliánnak, de olly feltétel alatt, hogy magát a' hadviselésben részesíteni ne köteleztessék. — Mindenszentek' napján Nagy-

38) Bonfini, d. V. l. 1. Istvánffy, I. 8. l.

39) „Cum Beatrice, — irá utóbb VI. Sándor pápa Vladiszlávnak, — ut ipsa asserit matrimonium per verba de praesenti contraxisti, ac carnali copula consummasti“.

szentmiklósnál táborozott a' németség, hol György, czímzetes szerb deszpót, és testvére János, a' Mátyás által pártfogolt Brankovics Vuk' fiai, Maximiliánnak hódolátukat bemutatták; november' 8.án Vitéz János veszprémi püspök, Székely Jakab' közbenjárására, ki neki a' római király' nevében a' bécsi püspökséget ígéré, székvárosát Maximiliánnak általadta. 'S most Székesfehérvár felé tódultak a' német hadak; a' Kani-sayak és társaik Somogyba vitték zászlaikat, hogy a' megyét Maximiliánnak hódoltassák. ⁴⁰⁾

Veszprém már az ellenségé volt, midőn Báthory és Kinyi ötszáz ötven fegyverest vetettek Székesfehérvárba, 's ezekre és a' lakosságra bizván a' város' oltalmát, hadaikkal Buda felé vonúltak. A' fehérvári polgárság az idő' rövidsége miatt, de különben is a' koronázási ünnepély' költségei által kifárasztva, a' védelemről igen hézagosan gondoskodott. Reményét mocsárövébe helyezte, melyet a' Sár' vize, a' Sóstó 's az Ingovány képeztek; a' hatalmas várfalakba, a' lakosok' 's az idetódult vidékiek' bátorságába. A' bakonyi kapú előtt elnyúló külváros felgyújtatott, mert várni lehetett, hogy Maximilián innen fogja az erősség' vivását megkísérteni; de Maximilián' hadainak közeledésére az őrséget 's a' városi ifjuságot heve botorúl e' külvárosba vitte, hol az ellenség' tömegei által elnyomattak. Az ekkép védőinek szinétől megfosztott várost, melyet idomtalan vagy hasznavehetlen ágyúi roszúl vagy épen nem oltalmaztak, Maximilián' bajor és sváb hadai november' 16.án kiostromolták, 's dühökben és kincs-szomjukban a' lakosságon iszonyatos kegyetlenségeket vittek véghez. ⁴¹⁾ A' római király, úgy látszik, Székesfehérvárott

40) Bonfini, d. V. l. 1. Istvánffy, I. 8. l. Katona, XVII. k. 235. l. Pray, Annal. IV. k. 237. l. Lichnowsky, VIII. regesták DCLXXII. 1470. Freyberg' id. m. l. k. 163. l.

41) Egykoru jegyzet Praynál: In festo s. Othmari (nov. 16.) civitas Albaregalis fuit despoliata per Maximilianum regem romanorum.

maradt, de Kristóf bajor herczeg nyolcz ezer emberrel útját Budának vette, melyet Maximilián' nevében Bruno Lajos megadásra felhívott. Báthory és Kinisy az udvari költőt — mert az volt Bruno, — nem minden gúny nélkül urának táborába utasították, hol Fehérvár' bevétele után a' bajorok és svábok, zsoldos-társaikkal, kiketők, a' diadalmasok, csak később, a' bakonyi kapún eresztettek be a' városba, 's kik velők a' zsákmányban egyiránt akartak osztozkodni, rútul összevesztek. Ezen körülmény, 's kiapadt pénztára Maximiliánt akadályoztatták, győzelmét kibányászni 's egész erővel a' főváros ellen indulni. Hadai szétbomlottak, daczára György bajor herczeg' buzgó törekvéseinek, közbenjárásának. Kínjában megkereste a' pécsi püspököt, Mátyás' dúsgazdag, és Túrócz' örökös grófságára emeltetett tőzsérének fiát, kölcsönözne néki hatvan ezer aranyat, 's venné érte jutalmul a' salzburgi érsekséget, melly Beckensloer János' halála által 1489.ben megüresült. A' bajor hercegek kezességet vállaltak a' római királyért, ki néhány várost is kész volt zálogba adni a' püspöknek; de ez semleges állására hivatkozott, 's megtagadta a' kölcsönt. Illy viszonyok között Maximilián, midőn sorait naponkint gyérülni látná, 's midőn kénytelen volna dandárt dandár után elbocsátani, félbenszakasztotta a' hadviselést. December' 8.án ismét Veszprémnél táborozott, hol bajnai Both Endre zágrábi várnagy testvéreivel egyetemben, úgy Lábatlan Gergely és sz. erzsébeti Worst (?) György' özvegye Ilona hódolatukat bejelentették, 's honnan hadai Vásonkő alá indultak és Kinisy Pál' ezen erősségét bevették, kifosztották. Sopronyból, hol őt december' 22.én találjuk,

'S hogy az ostrom' napját néhány évkönyviróink hibásan teszik november' 18.ára vagy 19.ére, világos Maximiliánnak november' 17.én már Székesfehérvárról kelt leveléből, melly György bajor herczegnek házat adományoz a' városban. (Lichnowsky, VIII. regesták, DCLXXII. 1471.) — Bonfini, d. V. l. I. Istvánffy, I. 9. 10. ll.

Németújhelybe ment, a' karácsoni ünnepeket mint magyar király, kinek magát most ő is czímezte, üllendő. Székesfehérvárott, Veszprémben, Szombathelyen 's még néhány kisebb erősségben német őrség maradt. ⁴²⁾

Vladiszláv 's a' fekete sereg Pozsonyból, Nagyszombatból későcskén, mert egy időben Maximilián' távozásával, érkeztek Budára. Az új váradi püspök Vuk Bálint, utóda és öccse Pruisz Jánosnak ⁴³⁾, ki a' ferencesek' olmczi zárdájába vonult, még a' király előtt lovagolt be Buda várába, a' lakosok' nem csekély öröme és megnyugtatóására. Az országtanács most a' többi egyházi 's világi nagyokat is felhívta dandáraik' kiállítására, 's Vladiszláv az 1491. diki [1491. év] elején a' fekete sereggel Albert ellen indult. Ennek híve és hadvezére, Magyar Balás, röviddel miután a' Beatrix által ellene küldött lovasságot szétverte, meghalálozott; de a' lengyel királyfinak főleg tatár hadai Kassát és környékét még folyvást sanyargatták, 's Vladiszláv' követei tőle is, atyjától is, kit a' magyar kormánytanács közbenjáróul ohajtott, eredmény nélkül jöttek vissza. A' fekete sereg 's a' király' egyéb hadai januárius' közepén Egernél állottak; röviddel utóbb Muhinál négy ezer öt száz gyaloggal 's válogatott nehéz lovasokkal szaporodtak, kiket Zápolya a' Szepességből köszönetül hozott magával: Vladiszláv őt 1490. november' 19. én Trencsén' zálogbirtokában ujból megerősítette.

A' királyi sereg Kassának vette útját, 's a' Hernád és

42) Bonfini és Istvánffy, az id. hh. Pray, Epist. Procerum, I. k. 26. l. Freyberg, az id. m. I. k. 164. l. Lichnowsky, VIII. a' regestákban. — Maximilián Magyarországból magával vitte Mátyás' kardját, „so er wider unnser haus Oesterreich gebraucht“, és nagybátyjának Zsigmond főhercegnek adományozta. Maximiliánnak Linzben 1491. januárius' 16. án Zsigmondhoz adott levele, Hormayr' hist. zsebkönyvének 1481. diki folyamataiban, 149. l.

43) Vuk Bálint fia volt Pruisz' nővérének és Gregorievics Vuk czimzetes szerb deszpótnak, ki fiát a' római hitvallásban neveltette.

a' Csermely között ütött táborn. Albert néhány apróbb tusák után, mellyek Zápolya' hadi felsőbbségét 's a' kassaiak' vi-tétségét tanusították, békére hajlott, annyiival is inkább, mert magyar híveit napról napra fogyni látá. Kazimirtól követség érkezett az Albert' érdekében állott egyezkedés' szorgalmazá-sára. Vladisláv' biztosai Vuk Bálint nagyváradi és Bakács Tamás győri püspökök, Paumkircher Vilmos és Schellenberg János értekeződésbe ereszkedtek a' lengyelekkel, 's február-us' 20.án béke kötöttet. Albert Vladislávot Magyarország' törvényes királyának ismeri, 's ez meg' Szileziában a' glogau, sagani, ölsi, oppelni, tosti 's koseli herczegségeket, úgy az ide tartozó városokat és erősségeket kárpótlásul nyeri, és mennyiben egyes részek elzálogítottak vagy eladományoztattak, három hónap' lefolyása alatt váltság' vagy csere' után Albert' számára visszaszerzendők. Miután Corvin János Oppelnt és Konrád herezeg Ölst törvényesen birtokolják, mi e' tartomá-nyoknak Albertre hajlását csak idő' multával remélteti, ama-zért évenként három ezer aranyot húzzon Vladislávtól mind-addig, míg csere' vagy vétel' után valóságos birtokába fogott jöni; Ölsért pedig, Konrád' halálaiglan, a' tartomány' jöve-delmeivel felérő öszletet köteles a' király évenként testvéreinek fizetni. Ha Albert atyja' halála után Lengyelország' királyi székére jut, vagy ha fiörökösök nélkül találna kimúlni, a' ne-vezett tartományok, urodalmak és városok Vladislávhoz vagy ennek utódaihoz visszakerülnek; ellenkező esetben Albert és fiai 's unokái által örökösen de hűbéri czímmel birtokoltat-nak. Ha a' szerződő feleknek módjukban állana Fridriket és Maximiliánt korona-öröködési igényeikről leléptetni, akkor a' magyar rendek' megegyezésével Albertre szálljon, a' netalán örökösök nélkül elhaló Vladisláv után a' korona. A' hadi foglyok mindkét részről szabadon bocsátassanak, 's ne csak Albert' magyar hívei, hanem azok is, kiket Mátyás, mert az ifjú Kazimirhoz állottak volt, számüzött, közbocsánatot nyer-

jenek. Eperjest és Kisszebent Albert zálogul birja addiglan, míg a' glogaui herczegséget kezéhez veendelte.⁴⁴⁾

'S most Fehérvár' visszavételét sürgették a' hazafiak, mert Maximilián Augsburgba, Nürnbergbe ment, új segédet szorgalmazni újabb hadviselés' megnyitására; ⁴⁵⁾ 's az országban maradt német őrségek gyakori kitörések által kivált Fehérben, Tolnában, Somogyban a' kisebb birtokosokat kárba ejtették. A' fehérvári őrség Paksot feldúlta, Ozorát elfoglalta; 's csak Kérey Bálint' és egy Belmus Milos nevű szerb' vitézségének köszönhetette a' főváros, hogy a' német zsoldosok környéke' háborgatásától ujabban ovakodtak. Székesfehérvár az ellenség' kezében keserű gúny volt nemzetre és királyra; de a' fekete hadak mindenekelőtt zsoldjokat követelték, 's ennek kifizetéseiglen Eger és Vác között, hová szállásoltattak, egyházakat, kolostorokat, nemeseket és pórokat fosztogattak, 's undokságot undokságra halmoztak. Osvát zágrábi püspök, Dóczy' lelépése óta királyi kincstartó azáltal ügyekezett a' bajon segíteni, hogy egyes királyi jövedelmeket, vámokat és koronajóságokat zálogba vetett; a' működés negyvenhét ezer aranyat hozott be. A' fekete sereg most elvégre kielégíthetett; és Báthory István' június' elején Bánhidáról, hol dandárait maga körül gyülekeztette, Fehérvár elébe indult, 's a' város' vívását elrendelte. Június' 24.én a' király is a' táborba jött palotásaival 's könnyű lovassággal; két nappal később Zápolya István három ezer fegyverest hozott magával. Június' 27.én a' vívás már hévvel folyt mind a' budai mind a' bakonyi kapunál, midőn Kinisy, a' Temesvárig és Nagyváradig száguldozott kalóz

44) Istvánffy, I. 12—14. ll. Pray, Epistolae Procerum, I. k. 23. 's kk. ll. Wagner, Diplom. Sáros. 140. l. Sommersberg, Diplom. Bohem. Siles. 's belőle Pray, Annal. IV. k. 219. l. Katona, XVII. k. 155. l.

45) Chmel, Regesta Friderici, 8629.

török hadak' megfenyítése után, Pécsen át, mellynek püspökét nagyobb hűségre intette, öt ezer válogatott vitézzel Báthory' táborába érkezett. A' város makacsul oltalmazta magát; 's e' közben a' negyven ezer emberre növekedett királyi sereg' egyes dandárai Veszprémet vívták, Szombathelyt bevették, sőt az ausztriai széleket is háborgatták. Július' 23. án, midőn Fehérvár' falai már minden oldalról dőledeztek, az őrség alkudozni kezdett, 's július' 29. én átaladta a' várost. A' király megengedte, hogy a' német had fegyvereit, vagyónát magával vihesse; Kinisy' nagy boszuságára, ki az őrséget örömetst felkonczoltatta volna. Vásonkö miatt, melly egyébiránt még előbb, mint Veszprém a' sváb zsoldosok' jármát lerázta, nagy volt a' neheztelés szívében; de szelídebb társai is úgy találták, hogy a' bajor és sváb zsoldosok' dühe, melly királyaink' hamváig hatott, fenyítékre volt méltó, nem léha elnézésre. ⁴⁶⁾

A' mit Maximilián 1490. ben a' Lajtán innen szerzett, azt 1491. ben nagyából meg' elvesztette. Zágráb is Vladislávot uralta, mihelyest Corvín János és Egerváry László az áruló Székely Jakab' hadait szétverték. A' nürnbergi országgyűlés által felajánlott pénzsegély, „hogy Székesfehérvár, melyet Maximilián nagy bajjal és költséggel elfoglalt, 's melyet most a' cseh király vív, megmentessék“, ⁴⁷⁾ későn és hézagosan gyűlt be; 's a' Zwettl' környékén még magyar kézben volt várak' hadnagyai most vérszemet kapván, a' Waldhau-

46) Egykoru jegyzet Praynál, hist. reg. Hung. II. k. 505. l. Bonfini, d. V. l. 2. Istvánffy, II. 15—17. ll. Pray, Epist. Procer. I. k. 25. l. — Veszprém, úgy látszik, még huzamosabban állott ellen, mint Fehérvár; a' had, melly az erősséget vívta, csekély lehetett. A' greczi Joanneumban fenn van Maximiliánnak 1491. september' 6. án Ulmban kelt parancsa a' stájerekhez, Mihály' napján Hartbergnél fegyveresen megjelenni, „a' cseh király által vívott Veszprémnek felmentésére“.

47) Lichnowsky, VIII. k. regesták DCLXXXIV. 1584.

sen' és Freistadt' szomszédságában felmerült cseh csapatokkal Ausztriát ismét versent dúlták, ⁴⁸⁾ sőt a' tartományban újból megjelent Zápolya nehány erősséget vissza is foglalt. Ez okon Maximilián úgy nem volt idegen a' békétől, mint nem Vladisláv, ki azt minden érzékeivel ahítozta; 's a' Palotán, az Ujlakyak' fényes kastélyában betegen fekvő királyhoz már augusztus' elején békebiztosok érkeztek Ausztriából, egy időben a' jelentéssel, hogy Albert' lengyel-tatár hadai Eperjes' környékén új mozgalmakhoz fognak. A' hír Vladisláv' betegségét halálosnak hazudta, 's testvére máris lépéseket tett, magát királynak kikiáltatni. Domokos fehervári prepost Alberthez sietett, őt és atyját tévedésükre figyelmeztetni; az ausztriai határszéltől visszaérkezett Zápolya Kassának oltalmára küldetett. ⁴⁹⁾ 'S most — augusztus' 22.én — hat tagból álló biztosságot nevezett ki Vladisláv, melly a' békealkudozást Fridrik' és Maximilián' küldötteivel megnyissa. ⁵⁰⁾

A' betegségéből kiépült király Budára indult; a' békebiztosok: Bakács Tamás győri püspök és magyar kancellár, Báthory István országbíró és erdélyi vajda, Schellenberg János cseh kancellár, Országh László főlovászmester, Rozgonyi László főkamrás, Weitmüller Beness karlsteini várgróf, szalónoki Paumkircher Vilmos, és Rupow János cseh főudvarmester, — Pozsonyban tanácskoztak a' császári követekkel, kiknek sorában halapsicsi Kishorváth Jánossal találkoztunk. Az utóbbiak a' Mátyás és Fridrik közt 1463. ban

48) Linck, az id. h. 303. l. Lichnowsky, VIII. k. regesták DCLXXXIV. 1588. DCLXXXVI. 1601.

49) Istvánffy, II. 17. l. Pray, Epist. Procer. I. k. 26. l.

50) Más nap — augusztus' 23. án — Vladisláv még külön megbízó levelet adott Bakácsnak, Schellenbergnek és Paumkirchernek, Fridrik' és Maximilián' tanácsosaival „si qui forte secretam aliquam informationem et commissionem habent, secrete tractandi, concludendi ligam etc.“ 's a' mit végeznek, annak végrehajtását eleve igéri. Lichnowsky, VIII. regesták, DCLXXXVII. 1612.

kötött szerződés' alapján Magyarországot Maximiliánnak követelték, — ez' alkalommal aligha komolyan, 's inkább megnyitásul az alkudozásnak, mint irányul, melyből semmit se lehessen lealkudni. Vladisláv' biztosai ezen szerződést, mint erőszakoltat 's a' későbbi események' folyamában elmerültet érvénytelennek nyilvánították, 's az alkudozás' fő elvéül, melytől ne szabadjon eltérni, Vladisláv' törvényes királyságát tűzték ki. Az értekeződés többszöri félbenszakasztásokkal — mert utasításra volt szükség Budáról, Linczből, Innspruckból, — két hónapig elhúzódott, míg végre november' 7.én a' béke megalakult, az egyezkedési oklevél aláíratott; — „mindkét fél' hasznára és az összes keresztyénség' vigasztalására“ határoztatván ⁵¹⁾:

Vladisláv Magyarországnak kétségbevonhatlan törvényességü királya; halála után az ország egyenes ágon fiörökösire száll. Közte, a' császár 's a' római király, úgy birodalmaik között, örök béke, egymást támogató szövetség legyen. A' Mátyás' ideje óta mindkét fél' urodalmi' 's emberei' részéről elkövetett erőszakoskodások feledésbe menjenek. A' háború' foglalmányai — az ingó javak' kivételével, melyeken nyomban túladni szokás, — kölcsönösen visszaadatandók fejdelmeknek és alattvalóknak. Ehhez képest: Vladisláv azon várakat, városokat, erősségeket Ausztriában, Stíriában, Karántföldön, Krainban, és más császári örökös tartományokban, melyek saját vagy az övéinek birtokában vannak, 's melyeket Mátyás fegyveres erővel vagy más bármiképen elfoglalt, Fridrik császárnak a' bennök találtató hadi szerekkel, ágyúkkal egyetemben visszaadja. ⁵²⁾ Kismarton,

51) Kollár, Auctarium diplom. ad Ursinum Velium, 10. sz. 238. l.

52) Az oklevél a' várakat, városokat 's a' t. névszerint elősorolja: Stuchsenstein, Starhenberg, Gutenstein, Lichtenwerd, Pottendorf, Kornenburg, Smida, Laa, Eggenburg, Zistersdorf, Schönberg, Hohenpruck,

Fraknó, Kabold, Szarvkő, Rohonc, Kőszeg, Borostyánkő és más helységek, melyek Mátyás' hadviselése előtt a' császár' kezében voltak, ezentúl is az 1463. diki szerződéshez képest az övéi legyenek; 's minthogy Kismarton, Fraknó és Kabold jelenleg Vladisláv' vagy alattvalói' birtokában vannak, ezen erősségek 1492. martius' 17. ig a' császár' embereinek kezéhez adassanak. A' hadi költségek' némi pótlásaul Vladisláv két év' lefolyása alatt százezer aranyat fizessen Maximiliánnak, sőt kétszer annyit, ha a' fizetési határidőt elmulasztaná; illyes esetben a' római király kénye kedve szerint tartóztathassa le birodalmában a' magyarországi kalmárokat és áruikat, míglen kielégítést nyerendett. Király és ország adják vissza a' császárnak azon száz ezer aranyról szóló kötelezvényt, melyet Fridrik az első békekötés' alkalmával Mátyásnak adott, vagy adjanak kielégítő nyugtatványt helyette, ha a' kötelezvény veszendőbe ment. Ha Vladisláv figyermek nélkül maradna, vagy ha figyermekei, egyenes águ fiörökös nélkül találnának elhalni, akkor Magyarország a' magyar koronához tartozó valamennyi országokkal, tartományokkal, és urodalmakkal a' római királyra vagy egyenes ágon levő utódaira szálljon. 'S Maximilián' ezen jogának biztosítására Vladisláv minél előbb országgyűlést tartson, mellyen a' rendek nagyobb számmal, de a' római király' kö-

— ezek Lúcia' napjáig voltak visszaadatandók; Rötz és Wolkersdorf Balás' napjáig. A' következőket, minthogy magánszemélyek' kezében voltak, 's kiváltásukhoz idő kellett, egy év' lefolyása alatt tartozott Vladisláv a' császárnak általadni: Kirchschlag, Ebenfurt, Waltersdorf, Horn, Altensteig, Gmund, Malperg, Grabern, Klarenbrunn, Potenberg, Kreuzenstetten, Kadau, Schönstein, Oberruspach, Kramburg. — Potol, Rain, Lichtenwald, Reichenstein 's még más helységek, melyek egyházak' vagy egyházi urak' tulajdonai 's melyek az oklevél' keltekor Székely Jakab' kezénél voltak, Vladisláv által szintén a' császárra szállítandók, ki e' helységeket azon joggal fogja bírni, melylyel Mátyás birta, de csak addiglan, míg tulajdonosaik kötelezettségöknek a' császár iránt eleget teendettek.

velei is megjelenendének, 's melly a' jelen szerződést ünne-
pélyesen elvállalni fogja; valamennyi tagjai, öszvesen és
egyenkint, hittel és oklevél által kötelezendvén magokat és
utódaikat ama' követek' jelenlétében: hogy azon esetre, ha
Vladiszlávnak nem volnának törvényes figyermekai, vagy ha
ezek egyenes ágon levő örökösök nélkül találnának elhalni,
Maximiliánt, vagy ha ő már nem volna életben, gyermekei
közül egyet, vagy ezek' nem létében, egyenes ágon levő fiörö-
köseik közül azt, kire választásuk esik, királyul fogadandják.
'S miután megtörténhetik, hogy azok közül, kiket illet, több-
ben ez' országgyűlésből elmaradandanak, 's különben is az
ügy' nagysága követelvén, hogy a' jelen egyezkedés kinek-
kinek fülébe szállítassék, pünkösdkor vagy pünkösdtájban
névesebb helyen és szintén a' római király' követeknek jelen-
létében új országgyűlés fog tartatni, mellyen, összehivatván
a' magyar birodalom' valamennyi lakosai, a' szerződés kihir-
dettessék, 's a' római király vagy utódsága — azon esetre,
ha Vladiszláv törvényes figyermek nélkül találna elhalni, —
az öszves nemzet által Magyarország' leendő királyául fo-
gadtassék; — a' megjelenendők közül azok, kik amaz első
országgyűlésből elmaradtak, az egyezkedés' pontjaira hittel és
okiratilag kötelezendők levén. 'S ezentúl, mindaddig, míg
a' római király' és utódsága' számára az örököség megnyi-
landott, kineveztetése után valamennyi főpap, úgy az ország'
nádora, az erdélyi vajda, a' horvát bán, a' temesi gróf, a'
jajczai, szörényi és nándorfehérvári bánok, Budavárnak 's
az ország' jelesebb erősségeinek parancsnokai, a' pozsonyi
gróf 's a' többi nagyobb köztisztviselők, kivált a' végekben
levők, hivataluk' átvállalásakor hittel és írással fogják ma-
gokat e' tárgyban a' római királynak lekötelezni; valamint
a' koronaörök is, midőn hivatalukba iktattatnak, esküvel 's
írásban igérendik, hogy előadván magát az érintett eset, a'
koronát 's a' visegrádi várt másnak kezéhez nem juttatják,

hanem Maximilián és örökösei' számára megörzik. És valamint e' szerződést Vladisláv okiratilag megerősíteni fogja, úgy fogják ezt valamennyi utódai is tenni, 's mennyiben kiskorúak volnának, gyámjaik az öröködési pontnak szentül tartását esküvel is ígérendik; — valamennyi oklevél Haimburg' birájának és polgármesterének vagy várnagyának beküldendő levén. Maximilián vagy utóda, kinek számára az öröködés megnyilandik, köteles Vladislávnak vagy fiörökös nélkül elhaló utódának netalán hátramaradó özvegyéről és leányairól az ország' szokásához képest, özvegyi díj' 's illetőleg kiházásítás' útján gondoskodni. Az ekkép magyar királylyá válandott fejdelem az országban veszen lakást, legalább nagyából, 's nem jő ide hatalomkarral mint ellenség, hanem az ország' szélein várakozik, mint szokás, míg a' főpapok, világi urak és más hazafiak tisztességesen 's haladék nélkül bevezetendik; és ilyenkor igéri: hogy az ország' régi jogait és szokásait megtartani 's a' hazafiak' szabadságait megerősíteni fogja, valamint ezt elődei Magyarország' királyi székén is cselekedték. Maximiliánnak szabadságában álljon magát magyar királynak czímezni; Magyarország' részéről annak fog czímeztetni. Vladisláv azon leszen, hogy fiörökös nélküli halála' esetében a' csehek is Maximiliánra és utódaira szállítsák országukat. A' római király' magyar párthívei közbocsánatot nyerjenek, 's miután Vladislávnak hűséget fogadtak, Maximiliánt az országon kívül ezután is szolgálhassák; Mátyás' és Vladisláv' ausztirai párthívei, névszerint a' Lichtensteinok szintén bocsánatot nyerendvén. Mindazon erősségek, melyek a' lefolyt hadviselésekben Magyarországon 's a' hozzá tartozó tartományokban Maximilián vagy mások által elfoglaltattak, tulajdonosaiknak és birtokosaiknak visszaadandók, névszerint Szombathely, ⁵³⁾ Szentgrót, Kéménd, Márványkő,

53) Bonfini és Istvánffy szerint Szombathelyt Vladisláv' fegy-

Kosztel (Paumkircher' birtoka Szlavoniában, azaz: a' későbbi Horvátországban) a' többiekkel egyetemben. A' tersati erősség (Fiume felett), melly, „mint mondják“, a' császár' kezében van, tartozandóságaival Fridrik' halálaiglan nála maradjon, halála után azonnal az országhoz visszatérendő; minek biztosítására Maximilián kezességet köteles felvállalni. Ha kik a' Magyarországon elfoglalt erősségeket visszaadni vonakodnának, nemcsak Vladisláv és az ország, hanem Fridrik és Maximilián is kötelesek-ellenök felkelni, 's őket nemcsak a' lefoglalt erősségek' kiadására kényszeríteni, hanem a' szükséghez képest meg is fenyíteni és jószágait elkoboztatni; mi a' császári felség' alattvalóira nézve is áll. A' szerződő felek hadi foglyaikat szabadon bocsátják, 's a' kik ezentúl hűtelenek lesznek az egyik iránt, azokat a' másik nem fogja pártfogolni. A' kalmárok szabadon járhatnak, kelhessenek az egyik birodalomból a' másikba, a' szokott vám- és adófizetési kötelezettséggel. A' császár 's a' római király az ekkép kötött békéről a' pápát 's a' bibornokok' collegiumát értesíteni fogják, hogy ők is Vladislávot Magyarország' valóságos és kétségbevonhatlan királyának ismerjék, és mint illyest támogassák. Ha a' szerződő felek' zsoldosai, a' vett bérrel meg nem elégedve, czimboraságokba állanának, 's az egyik vagy másik fejdelem' tartományaira támadnának, akkor a' két király azonképen mint a' császár, alattvalóikkal egyetemben ellenök felkelni, 's őket megbüntetni és az országból kivetni kötelesek. Pünkösöd után a' szerződő fejdelmek személyesen fognak találkozni, hogy még szorosabb barátságra léphessenek egymással.

Ezek az [egyezkedés' főbb pontjai, mellyeknek szerkesztése nem Báthory', Rozgonyi' és Országh' műve volt, kik

verei visszafoglalták; az ausztriai szélekhez közel eső várt e' szerint Maximilián' hadai két ízben ejtették volt hatalmokban.

önvallomásuk szerint írni sem tudtak; de Bakácsé és Schellenbergé, 's mint a' magyar diplomatiái irálytól elütő formából gyaníthatni, Fridrik' és Maximilián' képviselőié, kiknek sorában Berger Bernát császári főjegyzőt 's Fuchsmagen János és Polheim Bernát tanárokat találjuk. Azon elvből indulva ki, hogy „beiktatni nem árt“, sok jött be az oklevélbe, minek végrehajtását az alkudozó tanácsosok sem remélették; a' magyar biztosok, például november' 7.én kelt külön oklevél által megismerik, hogy azon záradékot, melly Fridriket és Maximiliánt kötelezi a' magyar erősségek' bitorlóit hatalomkarral engedelmességre kényszeríteni, nem kell komolyan érteni, az csak ama' bitorlók' ijesztésére iktattatott az oklevélbe. ⁵⁴⁾ 'S az oklevelet magyarázó és korlátozó ezen titkos ponton kívül, mint diplomatiái alkudozásoknál szokás, még más titkos pontok is lehettek; ezeknek folyadéakai, úgy látszik, a' Vladisláv által Budán november' 23.án kelt okiratok, mellyeknek egyikében lemond igényeiről Ausztriára 's az anyjának lekötelezett házassági díjra, mennyiben mint Erzsébet főhercegné' fia illyes igényekkel bír; másikában ki nyilatkoztatja, hogy Albert főhercegnek két rendbeli követeleztvénye, mik szerint Podiebradnak kilenczven ezer forint' erejéig adósává, Ausztria pedig fizetővé vált, semmisek és érvénytelenek.

A' Pozsonyból Budára, — Hohenzollern Fridrik császári biztos' kíséretében ⁵⁵⁾ — érkezett magyar küldöttség erős dolgokat hallott a' nép' szájából, 's hazaárulásról vádoltatott, midőn az oklevél a' királyi várak előtti szent Györgytéren felolvastatott és magyaráztatott. Szerencsés hadviselés után, melly Székesfehérvárt, Veszprémet, Zágrábot

54) Lichnowsky, VIII. k. regesták, DCXC. 1646.

55) Azon körülményből, hogy Hohenzollern 1491. december' 5.én Székesfehérvárott volt, gyaníthatni, miszerint tiszte lehetett a' budai mozgalmakat szemmel tartani.

a' nemzetnek visszaadta, melly a' külföldi zsoldoscsapatokat az országból kiűzte, 's függetlenségét újból biztosította, olly feltételek alatt békét kötni, mik egy dicsőbb korszak' szerzeményeit a' megvert ellenségnek odavetik, magának az országnak egyes részeit áruba bocsátják, 's a' nemzet' életének minden lüktetéseit idegen hatalmasság' ellenőrzése alá helyezik, — ollyatén eljárás, mellyben a' nép', a' kisebb nemesség' szóvivői Vladisláv' élhatalmasságának, az urak' hűtlenségének kézzel fogható jelenségeit vélték láthatni; 's több napokon át a' középületek' falain, az egyházak' kapuin felhívások voltak olvashatók: inkább megkísérteni a' végveszélyt, mint a' békekötés' feltételeit elvallálni. A' felbomlott közrend csak akkor állott legalább külsőleg helyre a' fővárosban, mikor a' tömegek Vladisláv' ígéretét vették: hogy a' békekötés' feltételei módosítani fognak. ⁵⁶⁾

A' hangosan nyilatkozott ellenszenv' daczára tizenöt főúr a' szerződést minden pontjaiban elfogadta. Osvát zágrábi, Bálint nagyvárad, Báthory Miklós váci, Fodor István szerémi, Gergely nyitrai, Lukács bosniai püspökök, Domokos székesfehérvári prepost, János és Péter bazini grófok, Losonczy László főtárnok, Drághfy Bertalan főkamrás, Thuróczy György főpohárnok, Dóczy Péter és Pethő Miklós, Budán november' 29.én kelt oklevél által kinyilatkoztatták, hogy a' békebiztosok az ő értelmökben, általok is felhatalmazva jártak el, 's hogy ők a' szerződést minden pontjaiban elfogadják és helyeslik, magokat mindenben hozzá alkalmazandók. ⁵⁷⁾ Más nap Vladisláv jövő évi februárius 2.ára összehívta az országgyűlést, mellyen a' szerződés' kihirdettessék és elfogadtassék, ⁵⁸⁾

56) Bonfini, d. V. l. 2. Istvánffy, II. 20. l. Vladisláv nem tudván magyarul, cseh nyelven szólt a' néphez, 's beszédét a' nagyvárad püspök, szerb atyának és morva anyának fia, magyarázta.

57) Kollár, auctar. dipl. ad Ursinum Velium, II. sz. 260. l.

58) Kovachich, Vest. Comit. 414. l.

's ömaga mar december' 6. án, saját és örököseinek nevében hozzájárulását, mint a' „szerződő felek' becsületére, nyugal-mára és hasznára szolgáló“ dologhoz nyilvánította.⁵⁹⁾ Ma-ximilián december' 20. án Innspruckban,⁶⁰⁾ 's Fridrik 1492. januárius' 4. én Linczbén⁶¹⁾ erősítették meg a' békeoklevelet.

Lengyel Albert e' közben Sárosta, Abaújt, Zemplént pusztította, — 's kettős dühhel, midőn a' pozsonyi alkudozások' eredménye tudomására jutott: mert most nemcsak a' lekötött három ezer aranynak elmulasztott fizetéseért, hanem az örököségi jog' megvonásaért is égett boszút állani testvérén. Zápolya sokáig tétlenül nézte Kassáról a' dúló hadat, míg jobbára cseh gyalogokból állott seregét Beatrix' lovassága és a' szomszéd megyék' dandárai tizenennyolcz ezer főre növesztették. Ekkor útját Eperjesnek vevén, hol a' lengyel hadak táborát ütöttek, december' 24. én Albertet megtámadta. A' csata késő estig tartott; a' lengyel királyfi' vitézsége bomlásba hozta a' vladisláviak' balszárnyán állott cseheket, de a' magyar lovasság, 's a' Kassáról, midőn leghevesebben zajlott a' tusa, segédül érkezett lövészek, végre is Zápolyának szereztek a' diadalt. A' lengyelek Eperjes falai között kerestek menedéket: táboruk, öszves hadi felszerelésök a' győző' kezébe esett. Más nap Zápolya' hadai Eperjest körülfogták, 's Albert békét kért. Azon feltétel alatt, hogy Eperjest, Szebent és a' mit még ide át bír, kiadja, 's hogy hittel fogadja, miszerint soha többé ellenséges szándékkal nem jő az országra, visszamehetett hazájába a' királyfi, 's ágyúit is magával vihette Krakóba.⁶²⁾

Vízkereszt, az országgyűlés' megnyílásának napja, [1492.

59) Kollár, auct. dipl. ad Urs. Velium, 12. sz. 262. l.

60) Lichnowsky, VIII. regesták, DCXCIII. 1673.

61) Kollár, auct. dipl. ad Urs. Vel. 323. l.

62) Bonfini, d. V. l. 2. Istvánffy, II. 20. l. Wagner, dipl. Sáros. 143. l. Analecta Scepus. IV. r. 23. l.

mellyen a' nemzet a' Maximiliánnal kötött béke' feltételeiről hitelesen értesüljön, megérkezett, 's vele Fridrik' és a' római király' követei: Hohenzollern Fridrik, Prueschink Henrik, Scherfenberg Bernát és Fuchsmagen János, kik előtt magokat az öröködési szerződés' elfogadására és megtartására hittel kötelezzék a' rendek.⁶³⁾ De ezek, Zápolya' legújabb győzelme által is lelkesülve, annyi erélylyel tiltakoztak a' békekötés' feltételei ellen,⁶⁴⁾ hogy magok a' császári követek is tanácsosnak láthatták, az ügy' további sürgetésével ideig-óráig felhagyni. Ellensúlyul Vladisláv mindent elkövetett, hogy hűségét a' szerződés' végrehajtásában kitüntesse. A' fenmaradt történeti emlékek tanúsítják, hogy a' hadi költségek' fizetésében eljár hűséggel; hogy Fridriket külön oklevél által felmentette azon száz ezer arany' fizetése alól, mellyekkel Mátyás' adósává vált;⁶⁵⁾ hogy nemcsak az ausztriai erősségeket, hanem Kismartont, Fraknót és Kabol-dot is a' császár' kezéhez szolgáltatta.⁶⁶⁾ A' királylyal versenyeztek az ország' nagyai, kik a' békekötés' értelmében különoklevelek által Maximilián' öröködési jogát megismerték. A' pozsonyi egyezkedés' illető pontját a' felebb említetteken kí-

63) Schesaei Chr., Ruinae panonicae, libri IV. statum reipublicae et religionis in Ungaria et Transsilvania temporibus Joann. Sig. Zápolya complexi, Szeben, 1797., az Eder által hozzáadott tóldalékban, 209. l.

64) Ger. de Roo, Annales rerum ab austriacis principibus gestarum, X.

65) Kollár, az id. h. 13. sz. alatt.

66) Bartalnál (III. k. 245. l.) olvasom: „Eratque is (Vladisláv) si per se solum stetisset, pro hac fide sua et studio quietis, cui se usque ad reprehensionem dedidit, ipsum etiam Castrum ferreum (vagyis: Civitas ferrea) et loca alia intra fines regni sita ... Friderico traditurus, verum tantae huic ejus indulgentiae locus in illa animorum offensione non fuit, videturque caesar ipse huic desiderio suo nuncium misisse“. De ezen állítással ellenkezik Fridrik' többrendbeli oklevelei Chmelnél (Regesta, 8759, 8788, 8905, 's a' t.) mellyekből látni való, hogy ezen erősségek és urodalmak 1492. ben, 1493. ban a' császár' kezében voltak.

vül martius' 7.én, országgyűlés' folyama alatt, hittel és írásban fogadták: estei Hippolit esztergomi, Várday Péter kalocsaie érsekek, Geréb László erdélyi püspök, Beriszló Bertalan várnai perjel, Kinisy Pál temesi gróf és az ország' alsó részeinek kapitánya, Ujlaky Lőrincz macsói bán, Simon bazini és szentgyörgyi gróf, Egerváry László horvát bán, Frangepan Bernát, Miklós, János és Mihály, Károly corbáviai gróf, két Blagay, két Zríny, Henyng János, Balsa sz. szávai herceg, Batthyány Boldizsár, Bocskay Péter, Keglevics János 's Horvátország' többi urai és nemesei. Fogadták továbbá ugyanaz nap Pest és Buda városok, 's Corvin János szlavoniai, oppelni és liptai herceg, ki valamint most jogáról Magyarországnak királyi székére végkép lemondott, úgy mondott le róla a' következő évben jegyese a' milanoi Bianca Maria, hogy Maximilián' nejévé válják. Martius' 16.án Ráskay Balás budai várnagy, 's más nap Antal újonan választott nyitrai püspök hasonló nyilatkozást adtak be, mellyhez aprilis' 27.én Kolosvár, aprilis' 29.én Besztercze, május' 1.én Brassó, valószínűleg szintekkor Meggyes, május' 6.án az öszves erdélyi szászság csatlakozott. ⁶⁷⁾ Zápolya István' nevét nem találjuk a' fogadó nagyok' sorában, ⁶⁸⁾ pedig ő is Budán volt az országgyűlésen, melly az Eperjesnél nyert győzelem által még hatalmasabbá vált férfiút martius' 29.én nádornak választotta. ⁶⁹⁾

Az aprilisig elhuzódott országgyűlés' végzései, ⁷⁰⁾ mellyek a' Maximiliánnal kötött békét csak néhány szóval, mintegy

67) Lichnowsky, VIII. k. regesták, DCXCVIII. 1729—1736. 1741. 1743. 1767. 1770. 1772. 1777. Eder, Schesaei Ruinae Pann. 205. 's kk. II. Kollár, id. m. az „indculus“ ban, 323. l.

68) Hormayr ugyan Zápolyát is említi, de kétségkívül hibából, mert Lichnowsky' újabb és teljesebb lajstromában fogadásának semmi nyoma.

69) Wagner, *Analecta Scepus*. IV. r. 24. l.

70) *Corpus juris hung.* I. k. 257. l.

méltóság, említik, száznyolcz cikkelyben a' farkashidai pontok' ismétlése után, nagyából Mátyás', Albert' és Zsigmond' törvényeikből kivont intézkedéseket foglalnak magokban. Az újak közül néhány itt felemlítendő. A' király önnhatalmából egynek egyszerre csak száz jobbágytelket adományozhasson; nagyobb adományokhoz az egyházi 's világi urak' megegyezése kívántatik. (9. tcz.) Ha a' felség az országon kívül önnhasznára visel hadat, akkor az urak, nemesek 's általában a' birtokos hazafiak nem kötelesek, magokat személyeikben vagy embereik által a' hadviselésben részesíteni; ha az országra jő az ellenség, akkor ne hirdessen azonnal közfelkelést a' felség, mert a' királyi banderium 's a' királyi zsoldosok is elégségesek lehetnek az ellenállásra; de ellenkező esetben a' közfelkelés' kihirdetése helyén van, sőt szükséges, 's ilyenkor ha a' király', vagy a' nádor', vagy az ország' főkapitánya személyesen vezérli a' sereget akkor mind az országos főpapok és zászlós urak, mind a' többi bárók és nemesek egyetemben, de csak az ország' határáig, kötelesek részt venni a' hadviselésben. (19. tcz.) Egy egész zászlóaljnak, banderiumnak, négyszáz emberből, azaz: két száz nehéz, és két száz könnyű lovasból kell állania. Azon bárók, kik nem állítanak ki külön — akár egész, akár fél zászlóaljt, méltóságukhoz és vagyonukhoz, úgy jobbágyaik' számához képest kötelesek hadi szolgálatra. A' nemesek és más kisebbrendű birtokos emberek húsz jobbágyi házhely után egy-egy lovast tartoznak kiállítani, az egytelkes, tehát jobbágytalan nemesek, tízen-tízen szintén egy-egy lovast küldendvén a' táborba. (20. tcz.) Corvin János és Ujlaky Lőrincz hercegek, 's az örökös grófok, úgymint Zápolya István, a' Frangepánok, a' Baziniak és Szentgyörgyiek 's a' Corbáviaiak, a' zászlós bárók' módjára vagyonukhoz és jobbágyaik' számához képest vesznek részt a' hadviselésben. (21. tcz.). Mátyás' 1486.: 8. czikkelyének rendeletéhez képest megýenkint bizonyos

számu nemesek a' végett választattak, hogy a' hiteles hely' emberével egyetemben kutatásokban, idézésekben, iktatásokban, ítélet - végrehajtásokban eljárjanak. Ezen rendelkezés, melyet az alispánok és szolgabírák nehezteltek, mert az ekép választottak, úgy látszik, az ő hatáskörükbe, magába az ítélelhozásba is avatkoztak, megszüntetett. (53. tcz.) Miu-tán bizonyos főpapok és világi urak, nem az országgyűlés' megnyitására kitűzött napon, hanem tizenöt, húsz nappal később szoktak megjeleni, miáltal az ügyek' tárgyalása a' közjő' kárával elhalasztatik 's a' szegényebb nemesek az országgyűlésből mintegy kirekesztetnek, költségek a' húzamos vá-rakozáshoz nem lévén, — egyhangulag végzés hozatott: hogy ezentúl az országgyűlés' megnyitására kitűzött határnap után még négy napig kell várakozni és nem tovább; aztán az ügyek' tárgyalásához fogni és végzést hozni, kötelezőt azokra nézve is, kik későn jöttek, vagy teljesen elmaradtak az országgyűlésből. (108. tcz.)

Az országgyűlés Beatrix' ügyével is foglalkodott. Vár-day Pál, az özvegy' ügyvédévé lett, mind a' mellett, hogy bukását és hosszas fogságát néki és felekezetének köszön-hette; 's most, midőn Vladiszláv a' Maximiliánnal kötött örö-ködési szerződést azzal igazolta, 's azzal igazolták vala-mennyi helyeslői, köztök Várday is, hogy az ügy sem fog életbe lépni, mert a' harminczhat éves király bizton nézhet fiutódok elébe, — most a' kalocsai érsek Vladiszlávnak nőül a' természetlen Beatrixot ajánlotta. Az országgyűlés a' há-zasság ellen nyilatkozott, — mint király és országtanács eleve remélették, — 's a' kijátszott özvegy Óbudáról, hol a' szent szüzek' zárdájában a' rendek' végzését bevárta, Esztergomba visszaindult. ⁷¹⁾

71) Istvánffy, II. 22. l.

III.

A' törökkel kötött fegyverszünet' évei lefolytak. 1491. ben Czobor Imre Konstantinápolyba ment, hogy Bajazedet a' fegyvernyugvás' meghosszabítására bírja; de a' szultán az egyiptomi háborúnak tavál történt befejezése után, azonképen mint Fridrik, mint a' római király, mint Kazimír, Mátyás' halálát, a' magyar ügyek' hanyatló állapotát felhasználni akarta. Khardim Szolimán szendrői basa Ujlaky Lőrincz macsói bánt felhívta, játszaná a' szultán' kezére Nándorfehérvárt, Zvornikot és Aladzsahisszárt; a' díj Bajazed' barátsága leszen, melly őt még királyi székre is fogja juttathatni.⁷²⁾ A' kétértelmű válasz, mellyet Ujlakytól vett, némi reményt látszott nyújtani, 's az albániai hadakhoz parancs ment Nándorfehérvárt körül fogni. A' szendrői basa e' közben Szabácsot vívta; a' szultán martius' 10.én Sofia felé, 's innen a' magyar végekhez volt indulandó. De a' szabácsi őrség a' vívó hadakat visszaverte; Nándorfehérvár és Jajcza, mennyiben rögtön lehetett, Kinisy' 's a' kalocsai érsek' gondoskodásából a' szükségesekkel ellátattak, és Móré Fülep szörényi bán, a' kerületében rablott török csapatokat megverte; két szekér török fej, melyek az országgyűlés' ideje alatt Budára érkeztek, tanúságot tettek a' szörényi fegyverek' éléről.⁷³⁾

Bajazed' reménye, Nándorfehérvár' birtokába juthatni, megghiúsult, 's midőn a' bodoni basa nyolcz ezer emberrel Szörény elébe indult, mellynek bánja időközben meghalálozék, Kinisy' hadaival találkozott. Az ozmánok megszalasztattak; a' kik fogságba estek közülök, azokat a' temesi gróf válogatott kínok között kivégeztette.⁷⁴⁾ A' szultán felhagyott

72) Török források Hammernél, II.k. 302. l.

73) Bonfini, d. V. l. 2. Istvánffy, II. 25. l. Várday Pálnak két rendbeli levele Vladislávhoz, (Katona, XVIII. k. 275) melyekből látni való, hogy az érsek' agyvelejében nem volt hiba.

74) Bonfini, d. V. l. 3.

szándékával Magyarország ellen, és Sofiából Albániába indult, honnan kalóz hadai Kraint, Karántföldet és alsó Stíriát pusztították.

Több megyék' nemessége a' mult országgyűlés' végét be sem várva, haza sietett, készületeket tenni a' törökök ellen, mint mondá; a' pozsonyi békekötést foganatosítani akaró király ellen, mint ez hivé, 's vele az urak, kik fegyvert fogni vonakodtak, 's kik a' nemesség' boszúját várták magokra. Vladisláv pünkösöd' másod napján kelt levelében háladatlan-ságról vádolva a' nemességet, „mellynek ő ollyas békét és nyugalmat szerzett, minő ember' emlékezetére nem volt az országban“, ⁷⁵⁾ kinyilatkoztatta, hogy azok bűnhődni fognak, mint hűtlenek, kik a' király' előleges felhívása nélkül fegyvert ragadnak, vagy épen polgártársaik ellen támadnak; miért is — nem állván szándékában a' királynak, most közfelkeletést rendelni, — fő- és alispánoknak, 's a' hadak' vezéreinek köteleességökül tétetik, a' lefegyverkezést nyomban eszközösbe venni. — E' hang az „indulatos és mint zordon arcza is mutatta, lágyságot nem ismerő“ kanczellár', Bakács Tamás' növekedő hátalmának jele; 's a' püspök annál keményebben irt a' borsodiakra, kiknek a' felebbi levél szól, 'mert e' tájban az elhunyt Dóczy Orbán' helyébe Eger' püspöki székére emeltetvén, a' rakonczátlanok tőszomszédjai voltak.

Illy viszonyok közt éré a' királyt atyjának, Kazimirnak halála. Az elhunyt' végintézete Vladislávot kirekesztette az öröködésből, elsőszülöttsége' daczára; 's Lengyelországban egy felekezet sem volt, melly őt királyául ohajtaná. De a' tavál Alberttel kötött szerződésből világos, hogy Vladisláv már korábban lemondott a' követelésről, atyját királyi szé-

75) Katona, XVII. k. 284. l. (hibásan az 1491. dik évhez). „Perimus denique tantam vobis pacem et tranquillitatem, ut similem vos habuisse, nemo ex vobis est, qui recordetur“.

kén felváltani; 's követei, Kanisay László és Schellenberg János most Albert' igényeit támogatták, olly feltétel alatt, hogy ez meg' jogáról a' sziléz herczegségekre lemondjon. 1492. augusztus' 27.én Albert csakugyan lengyel királyul választatott, 's a' testvérek röviddel utóbb titkos frígyben kölcsönös segédet ígértek egymásnak pártos alattvalóik ellen.⁷⁶⁾

Beatrix' ügyét e' közben atyjának, a' nápolyi királynak követe Andrea Caraffa, 's a' VIII. Incze' halála után a' pápai tiarával feldiszipált Rodrigo Borgia — tisztesebb névvel VI. Sándor — erélyesen szorgalmazták. Vladisláv válaszképen Antal nyitrai püspököt küldötte Rómába, Nápolyba, ki a' magyar rendek' tiltakozására 's egy cseh törvényre hivatkozott, melly nem engedi, hogy a' király özvegygyel lépjen házasságra. Sándor' követe, Ursino Ursini, személyesen meggyőződött az ellenszenvről, melylyel Beatrix' igényei a' magyar és cseh nagyoknál találkoztak; 's a' jajveszéklőnek tanácsul adta, elégedjék meg azzal, hogy Vladisláv őt a' kezében levő várak' és urodalmak' birtokában akarja hagyni, 's hogy benne mindenha édes testvérét fogja látni. De Beatrix, valamint nem kívánt, Corvin János' anyja lenni, úgy szabódott a' testvéri cím ellen, melylyel őt most vigasztalni akarták, 's Vladislávot a' szentszék előtt perbe fogatta. Szerencsétlenül, — mert atyjának e' tájban közbenjött halála után, Nápoly nem nagy súlylyal bírt Rómában, mellynek kegyét keresni kénytelenítetett, hogy magát VIII. Károly francia király ellen legalább ideiglenesen megvédhesse; miért is a' pápai ítélőszék végzés' után Vladislávot házassági ígérete alól feloldotta, Beatrixot ez' ügyben örök hallgatásra kötelezván. A' gonoszúl járt özvegy — hogy sorsát itt röviden összefogjuk, — 1496. ban Magyarországból Bécsbe indult, hol őt még 1498. ban találjuk; 's miután Mátyás' halálakor fizet-

76) Katona, XVII. k. 526. l.

tetlenül maradott hitbérének kiadatását rendeknél és királynál II. Július pápa által is hijába szorgalmazta, Ischiába vette magát, hol a' királyi háznak, mellyből származott, romjai közé temetkezett. 77)

Azalatt, míg Vladisláv öcscsével a' lengyel királylyal, pártos jobbágysai ellen szövöttek, a' törökök készülleteket tettek Erdély ellen. Vlad oláh vajda 1492. december' 30.án a' szebeni szászokat értesítette, hogy Alibeg szendrői és Mal-kovics bodoni (viddini) basák Erdélyre haddal menendők. A' szultánnak, úgy látszik, tudomására jutott Vlad' bizodalmas viszonya a' magyar koronához, mert helyébe Radult, János bojár' fiát léptette, kinek hűséges szolgálatai a' török hadakat 1493. februárius' elején Erdélybe segítették. A' pil-^{1493.} lanat nem volt roszul választva. Bakács Tamás a' Vladisláv' kegyéből újabban kipottyant Báthory Istvánt, felhasználásával azon panaszoknak, mellyeket székelyek és szászok ellene emeltek, az erdélyi vajdaságból kiszorította, 's az új vajdák Losonczy László es Drághfy Beřtalan, mind a' mellett hogy még novemberben neveztettek ki, eddigelé sem érkeztek Erdélybe. De az alvajda Telegdy István, 's a' szászok és székelyek amazok nélkül is eljártak hazafiúi kötelességökben. Midőn Alibeg az Olt' jobb partján szedett zsákmányával visszaügetne, Erdély' délczeg hadaival találkozott, kik őt a' veres toronynál megverték, több ezer emberét levágták, 's a' megfutamodottak közül még többeket elfogtak, vagy az Oltba öltek. 78)

77) Istvánffy, II. 23. l. III. 45. l. Burchard Joann. diarium urbis Romae, Eccard' Corpus hist. medii aevi című gyűjteményében, II. k. Pray, Annal. IV. k. 332. l. Katona, XVII. k. 794. l. XVIII. k. 386. l.

78) Bonfini, d. V. l. 3. Brassai felírás Schwandtnernél, I. k. 887. l. Engel, Geschichte der Nebenländer des ungrischen Reichs, IV. k. I. r. 183. l. — Hogy Drághfy ekkor már erdélyi vajda volt, világos 1492. november' 22.én kelt leveléből, (feltéve,

E' győzelemben nem volt része a' fekete seregnek, mely Szeged' vidékéről, hová újabban szállásoltatott, könnyű szerrel a' szőrényi bánság' és Erdély' oltalmára szállíthatott volna. De a' jelenleg jobbára csehekből állott had zsoldját követelte, 's míg ezt veendi, szolgálat helyett a' szegedi lakosok' tanyáit török módra fosztogatta. A' hír feljutott Budára, 's Kinisyhez parancs érkezett, vetne véget a' gyilkos had' rakonczátlankodásainak. A' vezér, színre a' törökök ellen, tetemes sereget gyűjtött, 's azzal rögtön a' feketék ellen indult, kiket lovassága arkokkal és sánczokkal erősített táborukból Halas' környékén a' síkra csalt, hol lövészei és kaszásai által minden oldalról körül fogva, dühös tusa után magokat megadták. Négy száznál több a' csatamezőn maradt; a' foglyok közül számosan kötélre, kerékre ítéltettek. A' had külön királyi rendelet által felbontottnak, eltöröltnek nyilvánítatott; 's része most a' király', a' nádor' 's a' temesi gróf' dandáraiba soroztatott, része, miután hittel fogadta, hogy nem akar boszút állani, Haugwitz hadnagyát Ausztriába követte. Ezek a' morva határszéleken emelt erősségekből, számra három ezeren, rablásaikat jó szerencsével folytatták, míg 1493. májusban felkelvén ellenök a' tartomány, erősségeik kiforgatattak, ökmagok újból keservesen megverettek. Nyolcz száz fogoly esett az ausztriai urak' és városok' kezébe; közülök a' bécsiek három százat felakasztottak, másokat Eyzinger István égő mészkatlanokba öletett. Ez volt vége a' fekete seregnek, ⁷⁹⁾ mely hatalmas kézben mint eddiglen, úgy azontúl is lényeges szolgálatokat fogott volna országnak, királynak tehetni. Europa' közviszonyai mindin-

hogy nem 1493. a' helyesebb olvasás) melyben az ausztriai öröködést Magyarországon megismeri. L. Lichnowsky, VIII. k. DCCXII. 1868.

79) Bonfini, d. V. l. 3. Istvánffy, II. 26. l. Ger. de Roo, X. Link, az id. h. 311. l. Maximilián római királynak Zsigmond főherceghez Linzben 1493. május' 20. án adott levele, Hormayr, Taschenbuch für vaterl. Geschichte. 1841. évi foly. 150. l.

kább szükségelték az állandó hadak' tartását: a' fekete se-
regel újjá szervezni és féken tartani, üdvösebb dolog fogott
volna lenni, mint kiirtása; de Kinisy csak ehhez értett. A'
harczias szellemnek itt - ott mutatkozott fogyatkozását nem
annyira az állandó hadaknak, mint a' hadviselés' teljes át-
alakulásának kell tulajdonítani, melyet a' löpor' feltalálása
maga után vont. 'S épen az új találmány eszközölte, hogy
az állandó hadak hovatovább növekedvén, elvégre az orszá-
gok' öszves fegyveres erejét magokba olvasztották. —

A' törökök a' mult évben Villachnál Karántföldön meg-
verettek; vezérök tízezered magával a' csatatéren maradt. E'
csapásért boszút állandó, Jakub bosniai basa, 1493. augusztus'
elején tíz ezer török lovassal — úgy nevezett akangikkal —
Stíriára készült. Midőn Jajcza alatt elhaladnának, a' várnagy,
Gyulay János, reájok támadt, 's nem minden süker nélkül;
de nyolcz ezer mégis az Unnán 's a' Kulpán át Stíriába ér-
kezett. Miután a' tartományt tízenöt napig tüzzel vassal egész
Marburgig pusztították, a' Maximilián' szolgálatában állott Szé-
kely Jakab által vissza a' Kulpáig szorítottak. Horvátország
ekkor, inkább mint valaha, belső vitáknak szolgált színhelyül.
Nagyainak sorában a' legféktelenebb, Frangepán Bernát már
több királyi erősséget elfoglalt, 's Corvin János, a' becsü-
letes de gyenge ifju, és maholnap Bernát grófnak veje, te-
kintély nélkül látván magát, leköszönt a' tartomány' főkor-
mányáról. Vladisláv Derencsényi Imrét, ki a' mult évben
az Unna vizénél egy nagyobb török csapattal szerencsésen
megvívott, és Both Jánost bizta meg a' bánsággal. Az új
bánok, közel Nonához, Brinje várát vívták, melyet a' Fran-
gepanok magoknak tulajdonítottak, 's Bothot egy golyó az
erősség' árkába ölte, midőn Jakub' csordái a' Kulpán átúsztak.
Derencsényi most kibékült a' Frangepánokkal, 's Ká-
roly corbáviai gróf, Zríny Péter és Vlatkovics György zász-
laikat szintén a' bán' táborába vitték, megmérkezendők a'

basával. Udbinánál Jakub az utat tuskókkal és kövekkel elrekesztve találván, tetemes pénzsözlettel kínálta meg a' bánt, ha őt és népét bántatlanul hagyja a' tartományon átvonulni. Derencsényi nem volt idegen az ajánlat' elfogadásától, mert a' törökök számra felülmúlták a' mieinket; de Frangepan Bernát kislelküségéről és kötelességmulasztásról vádolta a' bánt, 's ő és barátjai kinyilatkoztatták, hogy magokra hagyatva is megvívna a' basával; gyalázat volna megengedni, hogy ez foglyaival és zsákmányával a' tartományon kényelemmel átvonulhasson. Derencsényi engedett a' többségnek, — mert saját hadai szintén a' viadal után esengtek; — 's a' törököket, kik azalatt, míg a' mieink hadi tanácsot tartottak, az erdőszorosból kivergődtek, megtámadta. Sokáig kétes volt, mellyik seregé lesz a' diadal. De Bernát gróf midőn János öcsését és Vlatkovics Károlyt halva látta, megfutamodott 's több dandárt magával rántott. A' csata, mellyet egy pillanattal előbb kezökben véltek a' mieink, el volt vesztve; ötezer hétszáz magyar és horvát, köztök Derencsényi' testvére és fia halva maradtak, a' bán maga 's vele Frangepan Miklós fogságba estek. Jakub szitkokkal halmozta Derencsényit, hogy a' másutt rablott, másutt gyilkolt, 's Horvátországon át békén Bosniába sietett török hadakat megtámadta; dühében a' bán' fiának és testvérnek fejét tálon bemutatta a' boldogtalannak. A' többi halottaknak orraik vágattak el, ezek 's a' foglyok Bajazedhez küldettek. Derencsényi számot vetett életével, 's büszke nyugalommal lépett a' szultán elébe; ez a' magyart egy szigetbe száműzte, hol három hónap mulva életének véget szakasztott a' bánat. ⁸⁰⁾

80) Bonfini, d. V. l. 3. Istvánffy, II. 27—30. ll. Hammer, Gesch. d. osman. Reiches, II. k. 305. l. — Történetíróink Bonfini' nyomán a' csata' napját september' 9. ére teszik, de hibásan, mert Maximiliánnak september' 8. án, Hallban, Innspruck mellett már tudomása volt róla. (Maximiliánnak sept. 8. án Hallból bajor Alberthez adott levele, a' bajor királyi levéltárban.)

Az udbinai csatának boldogtalan fejleménye gyászszal töltötte Horvátországot 's a' szomszéd tartományokat. Maximiliánt, kinek főleg azon viszonynál fogva, melylyel előbb a' Cillyek, most a' Frangepánok a' német császárhoz állottak, nagyobb befolyása volt Horvátországra, mint a' magyar birodalom' többi részeire, — a' saját tartományait is fenyegető csapás nagyobb zavarba ejtette, mint atyjának, Frídrik császárnak augusztus' 19.én közbenjött halála.⁸¹⁾ De kivált a' Budán szeptember' 28.án összegyűlt országos rendek megdöbbsenek a' gyász hír' hallására. Ők a' szerencsétlenség' okát Vladisláv' tétlenségében keresték, 's a' főbbek Ujlaky Lőrincz palotájában tanácskozmányt tartván, Zápolyát megbízták, hogy, különben is kötelenségében állván mint nádornak, tükröt tartsen a' király elébe, mellyben ez bűneinek, elmulasztásainak hosszú sorát szemlélje. És Zápolya, más nap megjelenvén a' királyi várakban, Vladislávnak elmondotta a' rendek' panaszeit: hogy az ország' kárával, a' magyar név' rövidségével a' léha nyugalmat az országos ügyekkel foglalkodásnak elébe teszi; hogy Szileziát, Morvát, a' Lausitzot, fogadásának ellenére, mint a' cseh korona' tartományait kormányoztatja; hogy az ország' jövedelmei haszontalanságokra fordítatnak, az ország' határai csehek és lengyelek által megnyesetnek; végre, hogy a' török berohanások napról napra szaporodnak, 's mégis semmi nyoma komoly és nagyszerű készüléteknek ellenök. Vladisláv a' vádakát vissza, az országnagyokra

81) Temetésén mindenik tartományából jelentek meg gyászvivők; Székely Jakab, az Ellerbachok 's még két úr épen a' magyar királyt gyászolták benne. Az idegen hatalmasságok, Anglia, Nápoly, Velence, fényesen voltak képviselve, Magyarország, Istvánffy szerint, Dóczy Orbán és Bánffy Miklós által; de Orbán püspök ekkor már nem volt életben; az 1492. februárius' elején megnyílt országgyűlés' decretumának végén olvassuk: „agriensi sede vacante“. Bánffyval kétségkívül Bakács, Orbánnak utóda, volt Bécsben. 'S még egy magyart kell említenünk, ki Frídrik temetése' alkalmával szerepelt: Vitéz Jánost, előbb veszprémi püspököt most már a' bécsinek is helytartóját.

útasította, kik egymással, nem az ország' elleneivel szeretnek megvívni; ő, a' király, azért ül tétlenül a' budai várban, mert imént is, midőn az urakat, a' nemeseket felkelésre inté a' törökök ellen, szava elhangzott, parancsának senki sem engedelmeskedett; a' mi az ország' jövedelmeit illeti, azokat lehetetlen elpazarolnia, mindössze negyven ezer arany folyt kincstárába, 's így világos, hogy az ausztrai és a' lengyel háborút a' cseh nem a' magyar korona' költségein viselte. ⁸²⁾

Illy mérges viszonyban állván király 's rendek egymáshoz, természetes, hogy Vladisláv czélt épen nem érhetett, midőn Maximilián' sürgetésére, az országgyűlést az ausztriai ház' öröködésének kimondására, mint a' pozsonyi szerződés rendelé vala, felhívta. Sőt a' rendek' többsége, hogy Maximilián' reményét meghiusítsa, kivéven a' koronát jelen őrei', Fodor István szerémi püspök' és Báthory Endre' kezéből, a' nemzet' e' drágalátos kincsét Zápolya István' és Bakács Tamás' gondjaira bízta, kik az általok kinevezett visegrádi várnagyokat hittel kötelezték: hogy a' koronát híven őrizzék, kettejük' parancsa nélkül hozzá ne nyúljanak, és senkinek ki ne adják, még királynak és rendeknek sem. A' várnagyok a' nádor 's a' püspök által tisztökből elmozdítathatnak, de addig, míg hivatalban lesznek, sem Zápolyát sem Bakácsot nem engedik nagyobb szamu fegyveresekkel a' várba jöni, mint a' mennyi nekik magoknak rendelkezésökre áll; csak azon esetre bocsátván be uraik' hadi népét az erősségbe, ha ezt hatalmasabb ellenség vívná, de még ez' esetben is, valamint az egyik várnagnak szintannyi fegyverese van, mennyi a' másíknak, úgy vigyázni fognak, hogy az egyik úr valahogy' több embert ne vethessen az erősségbe

82) Bonfini, d. V. l. 3. Istvánffy, III. 32. l. Pray, hist. reg. Hung. II. k. 516. l.

mint a' másik. — Ezen saját szerű egyezkedés Bakácsesal, a' király' kancellárjával, melly nem fogott volna kivihető lenni, ha az év' elején meghalálozott Báthory István még életben van, mutatja, hogy Zápolya a' hatalom' azon fokára jutott, hol őt valamennyi országnagy felsőbbjének ismerte, 's hol már magát a' királyságot is ellensúlyozni kezdte. És az egyezkedés' azon pontja, melly szerint szükség' esetére Bakács helyetteséül testvérét, a' budai prepostot, Zápolya pedig hat éves fiát, Jánost választotta, világosan mutatja a' szándékot, ennek utat nyitni a' koronához.⁸³⁾ Más részről Vladisláv, hogy Maximilián' neheztelését lefegyverkezze, ennek hívét, Kanisay Lászlót nevezte ki Derencsényi' helyébe horvát bánná,⁸⁴⁾ mit a' római király viszonzni akarván, october' 20. án Regedéről levelet bocsátott a' horvát rendekhez, őket értesítőt, mikép részéről a' bán' testvérét Kanisay Jánost és Welsperger Zsigmondot megbízta, hogy nekik egyszerű megkeresésre fegyveres segédet nyújtsanak, „miután Vladisláv most nem képes elégséges hadi erőt a' törökök ellen küldeni“.⁸⁵⁾

A' király 1494. januárus' 28. án az elhunyt Báthory 1494. István' helyébe Kinisy Pált országbirónak nevezte.⁸⁶⁾ A' vezér e' kitüntetést, 's mellyet egy úttal nyert, a' grófi czímet nem törvényismeretének, hanem irgalmatlan fellépésének köszönhette, melylyel Vladisláv' elleneit, a' hol lehetett, összezúzta. Röviddel kinevezése után tíz ezer emberrel átkelt a'

83) Révay, Comment. de s. r. Hung. corona; Schwandnernél, II. k. 458. l.

84) Az újbán 1493. november' 22. én magát hittel kötelezte Maximilián' iránt az örökösök' ügyében; czoborszentmihályi Czobor Márton nádorfehérvári parancsnok november' 25. én követte a' példát. Kollár, az id. h. 323. l. Katona, XVII. k. 563. l.

85) Lichnowsky, VIII. k. regesták, DCCXXIII. 1994.

86) Wagner Károly, Epist. Petri de Várda, Archiep. Coloc. Pozsony, 1775. l. 72. V. ö. Bartal, Comment. III. k. XV. l.

befagyott Dunán, Szendrő mellett két erősséget, a' basának kincstárait bevette 's kiürítette, és zsákmányát, mielőtt Alibeg a' vígadalmasan visszatérőnek nyomába jöhetett volna, a' folyamon szerencsésen áthalhozta. Kinisynek ekkor jutott tudomására, hogy a' nándorfehérvári őrségből egynémellyek Alibeg' zsoldjában állanak, a' végvárt adandó alkalommal kezére játszandók. A' gyalázatosok iszonyú büntetést vettek Kinisy' kezéből: a' főbbeket nyársra huzatta, megsüttette, 's czinkos társaikkal felfalatta.⁸⁷⁾ — Mint országbíró, a' királyi főtélőszék' élén, úgy látszik, nem kegyetlenkedett, sőt erőt sem fejtett ki. Annak legalább semmi nyoma, hogy Zápolya Istvánt, ki a' zombori erősséget Zemplénben Corvin Jánostól erőszakosan, a' király' emberei' tiltakozásának daczára⁸⁸⁾ elszedte, a' törvény' útjára térítette volna.

Áprilisban Vladiszláv Lőcsén testvérével a' lengyel királylyal találkozott. A' két fejdelem, úgy öcsceik Zsigmond herczeg 's Fridrik bíbornok, és sógoruk, a' brandenburi határgrof, fényűzésben versenyeztek egymással, de a' ki mindnyájokat felülhaladta, az a' nádor volt, ki szintén Lőcsére jött, de Vladiszláv' menlevelével kezében, — nem az erőszakosan elfoglalt Zombor miatt, mert a' nála lakmározott király ezt neki már Szepesváralján megbocsátotta, hanem mert Albert' boszujától tartott. Zápolya, mint Szepes' örökös grófja, a' gazda' tisztében kívánt eljárni, 's a' fejdelmeket és kísé-
rőiket pompásan megvendégelte. Jobbágysai ezer szekeren hurezoltak ételt, italt a' lőcsei városház elébe, hogy az uraknak

87) Istvánffy, II. 31. l.: „In convictos, confessosque teterrima, nec unquam antea ab ulla hominum memoria audita suppliciorum genera exercuit 's a' t.“ Még körülményesebben Bonfininál, d. V. l. 6. Kinisynek ezen nemmagyar dühösködése törökföldi növény volt, melly kivált a' gróf Temesvárában jó földre talált.

88) Corvin János most Vladiszláv' hűséges emberei közé tartozott, 's bizodalmas viszonyban állott Bakácscsal, kinek szegény nemzetsége tőle szép jószágokat vett adományul.

legyen, miből tobzódniok. Külsőleg a' határszélek' igazításával, a' két nemzet' régi szövetségének felfrisítésével foglalkodtak a' királyok és tanácsosaik; de közhír szerint a' végett tartottak családi gyűlést a' fejedelmek, hogy egymásnak a' pártos nagyok ellen szükség' esetére újból segédet biztossítsanak. ⁸⁹⁾ Május' 8.án — egy hónapig tartott ünnepélyek után — elváltak egymástól; Vladisláv sűrű könyzáporral, minőt koronáztatása óta nem sírt, és dús ajándékokkal eresztette útnak testvéreit; ő maga Kassára indult, hová kincstartóját Ernst Zsigmond pécsi püspököt ⁹⁰⁾ is hívatta, hogy a' körülötte gyülekezett országnagyokat a' közjövedelmek' kiadásáról, 's az elutasíthatlan szükségről: a' bajon haladék nélkül segíteni, körülményesen értesítse. 'S az urak, ellenére az imént hozott törvénynek, 's mi több, nem is országgyűlésen, hanem kisebb conclavében, — a' végvárak' ellátására országszerte szedendő eleségen kívül, — adóul egy - egy aranyat vetettek minden jobbágy - házhelyre; tehát épen annyit és épen úgy, mint Mátyás' uralkodásának végéveiben, azon lényeges különbséggel, hogy az egyházi és világi urak' jószágai, azok' jószágai kik az adót felajánlották, minden fizetéstől mentek maradván, a' teher csak a' nemesség' 's a' kisebb papság' jobbágyait érje. ⁹¹⁾

Kassáról Nagyváradra, 's innen augustusban Erdélybe

89) Bonfini, d. V. l. 3. Istvánffy, III. 33. l.

90) Ernst előtt Lukács csanádi püspök volt a' király' kincstartója, de mint a' közjövedelmek hűtelen kezelője, 1493. hivatalából elmozdított. „Quod quaestoris munus — írja Bonfini — parum integra fide per biennium obiisset, magistratu abire jussus“.

91) Introitus contributionis unius floreni Cassoviae in festo s. Trinitatis a. dni. 1494. oblatis, — így szól a' Registrum omnium proventuum regalium ... in parata pecunia perceptorum, incipiendo ab ultima die januarii a. dni. 1494. usque ad ultimum diem anni 1495., (Engelnél, Gesch. der Nebenländer des ungrischen Reichs, I. k. 18. l.) pedig semmi nyoma, hogy Kassán országgyűlés tartatott volna.

indult a' király, mellynek lakosai, kivált az oláh pórok, a' kassai tanácskozmány által reájok is vetett adó miatt, a' vajdák ellen fellázadtak. A' szelídlelkű Losonezy László most alkalmatlannak látszott a' tartomány' kormányzására, 's királyi fő-udvarmesterségre emeltetett, hogy Drághfyt ne akadályozza, ki a' felbomlott közrendet irgalmatlan eszközök által helyreállította, 's a' mi fő volt, az adót behajtotta. A' százszok huszonegy ezer arany' fizetésére kényszerítettek, mellyeket Vladisláv még a' mult év' elején vetett reájok, midőn a' törökök ellen közfelkelést hirdetett, de minden süker nélkül; talán mert a' kihirdetést nyomban a' parancs' visszavétele követte.⁹²⁾

Erdélyből, hol az oláh 's a' moldvai vajdák' küldöttei is tiszteletére jöttek, 's hol a' szentszék' követét és Corvin Jánost is körülötte látjuk, Temesvárra indult a' király, mellynek grófja, a' szélhűdés által szavától megfosztott Kinisy őt néma hódolattal fogadta. Helyette mások beszélték el az agastyán hadvezér' legújabb vállalatát. A' nándorfehérvári őrség, — nagyából cseh zsoldosok — olly hanyagok voltak, talán árulásból, az erősség' oltalmában, hogy a' törökök már több zászlót tüztek volt sánczaira, midőn Kinisy lovaságával a' vár alá érkezett, a' vívókat megszalasztotta, 's a' magyar koronának e' boglárát még egy ízben megmentette. A' hír szerint Ujlaky Lőrincz titkos frígyese volt a' vívó hadaknak, mit Kinisy és társai azon körülményből is véltek kiolvashatni, hogy a' herczeg' jószágait ez' alkalommal is bántatlanul hagyták a' törökök, kik Szentdemeternél a' Száván általkelvén, kivált Posegát pusztították. Vladisláv Temesvárról Péterváradra indult, hol tudomására jutván, hogy a' szerb-török hadak Stúriában dúlakodnak, Kinisyt, Drághfyt és Czobor Mihályt tizennégy ezer emberrel Szerbiába kül-

92) Bonfini, d. V. l. 4. Engel' id. m. 18. l. Katona, XVII. k. 548. l.

dötte. Hadaink tizennégy napnál tovább a' karadaghi hegy-lánczig kalandoztak; az ellenség' csekély hadi ereje előlök részben a' bérczek megé, részben az erősségekbe vonult. Kinisy örömet még tovább, a' tartomány' délszaki részébe terjesztette volna ki a' hadjáratot; de Drághfy veszedelmesnek látta késő ősszel a' hegyek közé nyomúlni, 's a' vezérek, miután Szendrő' külvárosait felgyújtották, roppant zsákmánynyal, számos lakosokat is magokkal hajtva, november' elején Nándorfehérvárra érkeztek, hová Vladisláv is átment a' visszatérő hadak' üdvezletére.⁹³⁾ Több jelenségből következtethetni, hogy a' királynak szándéka volt Szendrőt vivatni, főleg Kinisy' tanácsára, ki úgy vélekedett, hogy becsületes török háború „a' magyar vitézségnek hirét fel fogja frissíteni, 's az ország' oltalmát tűzvén ki foglalkodásul a' pezsgő erőknek, a' házi viszálykodásoknak, az urak' házsártoskodásainak egymás között 's a' korona ellen véget vetend“. De a' nagynevű hadvezért november' 24.én, Szent-Kelemenben, a' Száva' innenső partján elvitte a' halál; 's a' király, felhagyván szándékával, a' pártos nagyok' megaláztatását tűzte ki czélul magának.

Várday Pál, kalocsai érsek, hovatovább kedves embe-révé lön Vladislávnak, mind a' mellett hogy Bakács Tamás az egykori főkancellárt, mert versenytársat látott benne, utálta, 's a' hol lehetett, üldözte is. Hibásan, úgy látszik, miután a' kalocsai érsek, keserű tapasztalásai után, a' főkancellárságot 's még a' bíbornoki főveget is egész készséggel másoknak hagyta, csak kincseilhez, csak jövedelmeihez ne nyúljanak szentségtelen kezekkel a' gonoszok. A' nagyérdemű ferfiút szerencsétlenségére istentelen szomszédok környékezték; első sorban a' törökök, másodikban az Illok-

93) Bonfini, d. V. l. 4. Kinestári számadások Engelnél, az id. h.

ból messze földre parancsoló Ujlaky Lőrincz, 's Brankovics Vuk' fia, a' Kulpinban székelő szerb deszpót. Az utóbbiak nem jó egyetértésben éltek egymással, 's Pál érsek, mint nagy ellensége az ököljognak, azon volt, hogy a' szomszéd-ságában féktelenül garázdálkodó urakat kibékéltesse egymással. A' jámbor szándék látszatra sükerült, de az érsek' nem nagy hasznára, mert a' nyughatatlan szerémi herczeg, minek magát Ujlaky Lőrincz ollykor-ollykor irá, 's kivált ennek czimborái halapsicsi Kishorváth János és Bánffy Lőrincz, ki-
ket már az 1493.diki országgyűlés mint hűtleneket és zsi-ványokat minden jogaiktól megfosztott, Várday' egyházi megyéjét sokfélekép háborgatták, 's az érsek' néhány erős-ségeit, csellel fegyverrel kezökre kerítették. Bácsvár, Pé-tervárad és Apatin között, még az érsek' hatalmában volt, 's Vladiszláv ide kísértette magát Nándorfehérvárról Várday által. Ennek panaszait a' fejedelmi vendég annál alaposab-baknak találta, mivel Lőrincz herceget halálba gyűlölte, mint ki a' koronázás' alkalmával vonakodott Székesfehérvárról meg-jelenni, hadakat sem küldött, midőn a' várost Maximiliántól vissza kellett venni, Löcsére sem jött a' királyhoz, hogy ennek találkozását testvéreivel ünnepelje; 's kinek emberei a' királyi adószedők közül minapában egyet megöltek, kettőt agyba-főbe vertek. Adjuk hozzá, hogy Ujlaky Lőrincz Vla-diszlávot, midőn őt beszédébe fűzte, ökörnek szokta címez-getni, 's hogy a' gyarló fejedelmet ez inkább bántotta, mint ha a' korona' jogait kétségbe vonta volna. A' fővád, melly Ujlakyt azonképen, mint Frangepán Bernátot, török szövet-ségesnek hirdette, Vladiszláv' szemében viszonylag csekély súlylyal birt, úgy látszik. Bakács kimélő eljárásra intette a' királyt, mert Ujlaky baráti viszonyban állott a' nádorral, 's azonfelül frígyre lépett vele, mellynek erejénél fogva azon esetre, ha gyermekeik elhalnának, egymást örökölni fog-nák. De a' kincstartó, a' pécsi püspök, kitől Ujlaky egy

másik társának, Beriszló Bertalan vránai perjelnek segédével, Futakot elcsente, Várday' nézetéhez állott, 's Vladisláv, visszautasítván a' három száz fegyverest, kiket Lőrincz herczeg a' király' zászlai alá küldött, midőn ezek Szendrő ellen voltak indulandók, 's visszaküldvén az ajándékokat, melyek haragjának lefegyverkezésére czéloztak, öszves hadi erejét, — 's ennek növelésére az ország' zászlóseit is felhívá, — Ujlaky' és társai megfenyítésére fordította.

Drághfy Bertalan november' vége felé Ujlakot — ma már Illok — a' herczegnek fő székhelyét békerítette, 's a' városnak vivását elrendelte. Az őrség vitézül állott ellen, mind a' mellett, hogy Ujlaky nejével és gyermekeivel az ausztriai szélekhez, Németujvárra vette volt magát, hová kivált Stíriából ügyének oltalmára labanczokat várt, de ezeket is Vladisláv elszedette előle. Anyja — a' Garák' nemzetiségéből — Illokba zárkozott, 's ennek megmentésére minden eszközökhöz nyúlt, köztök vesztegetési kísérletekhez is, de mellyekkel nem volt képes, Drághfy' hűségét megingadoztatni. Az alsó vár ismételt ostrom után megadta magát a' királyiaknak, 's december' közepén a' felső erősség is Drághfy' kezében volt. A' herczeg' anyja térden állva kért bocsánatot fia' számára Vladislávtól, kinek tanácsosai néhány biztató szót adtak szájába, 's ki az asszonyt Palotára az Ujlakyak' egyik várába kísértette.

Zápolya István, Lőrincz herczeg' megkeresésére követeket küldött a' királyhoz, váddal és szemrehányással, hogy Ujlakya haddal ment a' törvényes formák' elmellőzésével, a' hazafiak' jogainak megszegésével. Vladisláv az erőszakosan elfoglalt Zomborra emlékeztette a' nádort; tagadta, hogy Ujlakyt előleges idézés nélkül éri a' büntetés, mint ki több ízben, és csak imént Bácsban, törvény elébe idéztetett, 's kit meg nem jelenése miatt kerestek Illokban Drághfy' hadai; 's végre intette a' nádort, változtassa meg magaviseletét, ha

öt kegyelmes úrnak akarja tapasztalni. — Illok' bevétele után 1493. J. röviddel a' király' hadai Ujlakynak és Hishorváthnak szomszéd erősségeit, Garát, Csernát, Darnóczot, Bakvát és Zlakóczot bevették; Zathát a' kalocsai érseknek visszaszereztek; azalatt míg Bocskay Péter a' herczegnek két jóságát Tata mellett, erővel az egyiket, a' másikat alkudozás' utján elfoglalta. Szentdemeter a' Száva mellett húzamosabb ideig állott ellen, de végre ez is a' vívásával megbízott szerb deszpót' kezébe esett.

Vladiszláv a' Szeremségből Veröczére indult, hol a' hozzá hű maradt szlavoniai rendeket maga körül gyülekeztetvén, Corvin Jánost újból Szlavonia' és Horvátország' kormányával megbízta, 's törvényt napokat tartott. Hadnagyai folytatták a' háborút Ujlaky ellen; Drághfy Kaposvár, Som Jósa, Kinisynek növendéke és a' temesi grófságban utóda, Németujvár ellen indult. Zápolya' biztosai most felkérték a' királyt, hozná az ügyet elítélés végett országgyűlés elébe, de Vladiszláv elutasította magától az alkalmatlan, 's mint mondá, jogába vágó tanácsot; és Ujlakynak egyik embere által üzentette: hogy az, kit ő ökörnek szokott nevezgetni, már jókora nagyságu szarvval bír, 's második, imént keletkezett szarva is napról napra hatalmasabbá válik, miért is reménye van az ökörnek, hogy elleneit maholnap mindkét szarvával fogja felmészárolhatni“. — Kaposvárt Dombay Márton oltalmazta, 's midőn Drághfy egy szomszéd úrnak kastélyában menyekzöt üllene, éjnek idején kitört az erősségből, a' tivornyázás után mély álomba merült vivó hadak' ágyúit elszedte, 's az éber Bornemisza János' zászlóalja ellen fordította, melyet vitéz ellenállás után, a' szomszéd erősségbe szalasztott. Drághfy Budáról, Pestről, Pécsről érkezett lövészekkel és vívószerekkel a' szenvedett csorbát hiréből nevéből rövid idő múlva kiköszörülte, 's Kaposvárt bevette. A' herczegnek egy másik erősségét Rahoczát Posegában, a' szerb deszpót

hadai vívták, melyekhez még Corvin János' dandára szövetkezett; a' várnagy, Bakóczy László, „inkább tollhoz mint kardhoz érő férfiú“, az erősséget a' szerbnek általadta. Németujvár még ellenállott; de az időközben Veröczéről Pécsre indult király, Ujlaky' barátjainak kérelmére, most felhagyott a' dúlással fúlással ellene, 's a' temesi gróf martius' elején a' pártos herceget és társait, Szécsy Miklóst 's Kishorváth Jánost, kiket Vladisláv Maximilián' kérelmére már korábban kegyelmébe fogadott, Németujvárról Pécsre kísérte, számukra bocsánatot eszközendő. Ujlaky, a' milly döllyős volt előbb, olly gyávának mutatkozott jelenleg, — pedig láthatta a' nagyok' magaviseletéből, hogy Vladisláv' váratlan fellépését már eléglik, — 's mindent Beriszló Bertalanra, az időközben Vladislávval kiengesztelődött vránai perjelre tolt, mint csábitójára. Ő a' perjel volt a' király' becsmérője, ő a' rabló, ő a' szüzek' és tisztességes nők' erőszakolója, ő a' törökök' czinkosa. Beriszló Vladisláv' parancsára elzárattott, 's békóban Budára küldetett; Lőrincz hercegnek értésére adta a' király, hogy a' bűnbánó kegyes ítéletre tarthat számot, de elfoglalt jószágait csak az országgyűlés fogja neki visszaadhatni.⁹⁴⁾

E' közben Móré Péterrel, kit Vladisláv tavál Konstantinápolyba küldött, török követek érkeztek Pécsre, ezüst serlegeket 's egyéb ajándékokat hozva magokkal, és tíz évi fegyverszünetet szorgalmazva. Háromszáz 's egynehány aranyat érő viszontajándékokkal eresztettek útnak, de a' fegyvernyugvás' ideje csak három évre szabatott, még pedig olly feltétel alatt, hogy időközben a' török hadak necsak a' magyar birodalom', hanem Stíria', Karántföld' és Krajn' háborúgatásától is ovakodjanak; 's hogy a' Derencsényivel Jakub

94) Bonfini, d. V. l. 4. Istvánffy, III. 35. l. A' hadjárat' körülményesebb leírásához számos adat a' felebb említett kincstári számadásból is volna meríthető.

basa' kezébe esett és még életben levő foglyok szabadon bocsátassanak; — Vladiszlávtól függvén, a' fegyvernyugvást lefolyása előtt meghosszabbítani, vagy hároin hónapi felmondás után megszüntetni.⁹⁵⁾ A' király' részéről Czobor Imre indult újból Konstantinápolyba.

IV.

Vladiszláv 1495. április' első felében Budára érkezett. Ekkor mentek a' meghívó levelek az ország' rendeihez, hogy május' 9.éig a' fővárosba gyülekezzenek; mindenik megyéből tíztíz képviselő volt hivatalos. Vladiszláv, Bonfini szerint, számot akart adni eddigi országlásáról, névszerint arról, miért ment haddal Ujlakya, „de Bakács és Ernst, a' főkancellár 's a' kincstartó, és kívülök még a' legeslegokosabbak az urak közül úgy vélekedtek, hogy az módfelett ártana a' közjónak, ártana a' királyi méltóságnak, ha a' fejdelem' eljárása, melyről tudva van, hogy elég igazságos volt, a' nép által megrostáltatnék; 's úgy akarták, hogy az Ujlaky és társai ellen indított hadról, melyet különben is helyeselni fogna a' nép, 's a' pártosok' bűnös életéről szót se kell tenni, mert bizony még inkább rájuk találna nehezedni a' közgyűlölet, pedig ők időjártával még gyönyörű szolgálatokat tehetnek a' közjónak“. Azt azonban mindenki rendén találta, hogy Ujlaky és társai az országgyűléshez kegyelemért folyamodhassanak, 's az urak' és nemesek' megegyezésével válaszmány küldett a' királyhoz, mely ennek bocsánatát számukra kikérje, 's mely jobbra balra magyarázható válaszzsal tért vissza az országgyűlés' kebelébe.

⁹⁵⁾ Bonfini, d. V. l. 5. Istvánffy, III. 42. l. Katona, XVII. k. 708—716. l.

A' mi Vladiszlávnak leginkább szíven feküdt, az a' minden házhely után adóul fizetendő arany volt, melyről Far-kashidán 's utóbb Budán ünnepélyesen lemondott, 's melyet az urak, kik jobbágyaikat taval alóla kivonták, most készséggel felajánlottak. A' nemesek annál szenvedelmesebben nyilatkoztak ellene; 's hivatkozással a' békére, mely törökkel, némettel, lengyellel meg van kötve, hivatkozással a' szerencsésen eloltott polgári háborúra, elégették, ha a' rendek visszatérve a' régi jó szokáshoz, öt-öt házhely után egy-egy aranyat fizettetnek jobbágyaik által. Ha többet akar a' király, állítsa vissza a' nemesség' jogait; addig pedig keressen pénzt az uraknál, kik a' mult évben is behajtották jobbágyaiktól az adót, de magok', nem a' közkinctár' számára; kik a' nemesek' szabadságát csorbitják, 's a' király' jövedelmeit magoknak tulajdonítják.

Vladiszláv 's az urak — így folytatja előadását Bonfini, ki a' jelen eseményeket Budán, a' hely' színén 's úgy szólván történésök' pillanatában iródeákjának tollába adta, — Vladiszláv 's az urak attól tartván, hogy a' nép, a' sokfejú szörnyeteg, természeténél fogva barátja levén az újitásoknak, ellenzés által még nagyobb vakmerőségre ingereltethetik, 's jól tudván azt is, hogy ígéretekkal, melyeket megtartani semmi szükség, nagy lázadásokat is eloszlatni, — színre mindenben szót fogadtak, 's Domokos székesfehérvári prepostot és királyi személynököt, Vitéz Jánost Bécsnek de Veszprémnek is püspökét, 's a' királyi ítélő-mestereket megbízták, módosítanak a' nemesség' kívánságához képest az 1492.ben hozott törvényeket. Az üzenetek és viszonzüzenetek sok időt vettek el; 's a' kifárasztott nemesség, mint már annyi ízben, úgy most is, nagyából hazament, mielőtt az országgyűlési tanácskozások befejeztettek volna. A' helyben maradottak felajánlották az imént marczonán megtagadott adót, mely alól egyébiránt Vladiszláv az urakat ez' alkalommal is

felmentette, 's díjul néhány engedélyt vihettek haza magokkal a' hazafiak. Az 1492: 108. tczikkelyhez pótlékul és magyarázatul rendeltetett: az országgyűlés egy hónappal megnyílása előtt kihirdetendő, 's időközben tárgyalassa a' király az egyházi 's világi urakkal és egyéb tanácsosaival az országgyűlés' ügyeit, 's hozasson végzést általuk, ha szükséges, fejenkinti szavazat' útján, hogy ekkép már kész javaslatok terjesztethessenek elfogadás végett a' többi rendek elébe. (25. tcz.) A' nemesség ne megyei képviselők által, hanem öszvességében hivatalos az országgyűlésre. (26. tcz.) „Méltóztassék ő királyi felsége valamennyi tisztviselőitől évenként számot kérni“. (34. tcz.) Az 1492: 40. tczikkely Mátyás' 1486. diki rendelkezésének értelmében követelék, hogy a' főtőlőszéken a' törvényszakaszok' lefolyásaiglan legalább két rendes, országos bíró legyen jelen, a' többiek helyetteseiket küldhessék, ezeket meg' a' király által kijelelt egyházi, világi urak pótolhatván. Most végzés hozatott, hogy a' fő-törvényszékhez az ország' rendes bírái és helyettesei mellé még három főpapot, három urat, és tizenöt jóbirtoku, tisztességes nemest nevezzen bírótársakul a' király, 's ezeknek illő fizetéséről is gondoskodjék. (8. tcz.) Az egyházi 's világi urak és állítólag kiváltsággal bíró más nemesek ezentúl a' fő- és alispánok, úgy a' szolgabírák előtt is törvényt állani tartozzanak. (15. tcz.) „Ugy akarván az országgyűlésen jelen volt világi urak, királyi tanácsosok 's a' többi hazafiak, de a' főpapok' 's az egyháziak' ellenzésével, végzés hozatott: hogy a' külföldiek, kik magoknak egyházi javadalmakat más valakitől nem azoktól, kik az illető egyházi javadalom felett védjoggal bírnak, (tehát a' római curiától) szereznének, és ezekhez, ellenére az ország' régi szabadságának jogot tartanának, fejenként és öszvesen, ha kézre kerülnek, vízbe dobassanak“ (31. tcz.) Az egyháziak' tiltakozása ez' alkalommal csak grimace volt, és csak a' büntetésfaj ellen

lehetett irányozva. — „Miután már számos végvár gondatlanságból az ország' nagy kárával török kézbe esett; 's a' többiek is jobbára dőledező félben vannak, 's bennök se őr-ség, se eleség, se hadi gépek, méltóztassék ő királyi felsége a' szükségesekekről ... gondoskodni, 's ezen erősségeket csak ollyas tiszték' kezébe adni, kik jóbirtokuak 's kik a' hadi dolgokban jártasók. A' várnagyok ... ha mind a' mellett hogy az erősségek a' szükségesekekkel ellátattak, azokat elveszítenék, bűnhődjenek mint hűtlenek, 's jószágaik koboztassanak el a' közkincstár' számára. Azok pedig, kiknek várnagysága alatt egyéb valami (értsd: ágyúk 's t. eff.) menne veszendőbe, számadásra vonassanak.“ (34. tcz.) A' végerősségekben rendesen kétkét várnagy levén, közülök egy mindig benn a' várban maradjon; az ezen rendelés ellen vétő halált vegyen. (36. tcz.) A' 37. tcz. az egyházi tized' szokatlan, és visszaélés' útján behozott nemeit tiltja; a' 43. tcz. a' tizedelés' alkalmával szedetni szokott keresztyénségi és aratási pénzeket, melyekben a' világiak visszaélést láttak, eltörli, mennyiben kiváltságlevelek nem szólanak mellettök. A' 45. tcz. a' ráczokat, oroszokat, oláhokat, és „más schismaticusokat“ a' tized' fizetése alól felmenti.⁹⁶⁾

Június' közepe felé eloszlott az országgyűlés, újnak tartására november' 11. dike tüzetvén ki. Ujlaky' ügyének eldöntése is akkorra halasztatott; de a' vránai perjel, felebb említett büntettei úgy pénzhamisítás miatt halálaiglan tartó fogságra ítéltetett,⁹⁷⁾ 's Poky Péter Corvin Jánosnak baj-

96) Corpus juris hung. I. k. 283. l.

97) Bonfini, d. V. l. 4. Mások szerint, kiknek azonban Bonfini nem nagy hitelt ad, Bertalan perjel a' Dunába öletett, 's Istvánffynál is hasonlót olvasunk; de 1499. ben, sőt még 1505. ben is a' perjel, mint még életben levő, említetik két oklevélben, 's Katona (Hist. crit. XVIII. k.) Hevenesy' kézírataiból Bertalan perjelnek 1499. ben kelt panaszelevelét jogtalan elmarasztása miatt, Pray (Dissert. de prioratu Auranae, Bécs, 1773, 57. l.) II. Julius' pápának 1507. martius' 20. án

móczi várnagya, azért is mert gyanúba jött, hogy ura ellen orgyilkosokat bérelt, felnégyeltetett.

A' pestis miatt, mely a' fővárosban is jelentkezett, Vladisláv a' nyárnak nagyobb részét utazással 's vadászattal, kivált a' Csepel' szigetén és Tata' környékén töltögette. September' végén Visegrádon készülöket tett a' Márton' napján megnyilando országgyűléshez, de a' pestis, mely most Budán, Pesten 's a' felső részekben inkább pusztított mint az alsókban, a' gyűlés' tartását elhalasztatta vele. Octoberben Fehérvárott, Tolnán, Szegeden, Csanádon találjuk a' királyt, novemberben és decemberben a' kalocsai érseknél Bács várában és környékén, 's itt tudomására jutván, hogy a' ^{1496.]} ragály a' felső részekben szűnedez, 1496.nak elején Pozsonyba indult, hol a' cseh nagyokkal volt tanakodandó, de hol őt Corvin János' mozgalmái is foglalkodtatták.

A' herczeg napról napra szegényebbé vált. A' rendek több ízben végzést hoztak, hogy a' Mátyás király által helytelenül elfoglalt jószágok tulajdonosaiknak visszaadandók, 's a' bírák ehhez képest egynél több uradalmat elszedtek Corvintól, ⁹⁸⁾ ki most Bakácstól 's a' pécsi püspöktől szedegedett fel pénzeket, attól tizenkét ezer aranyat, ettől nyolcz ezret, érték annak jószágokat, ennek ékszereket adva. ⁹⁹⁾

kelt levelét említi, mely a' fogolynak kezesség melletti szabadonbocsátását szorgalmazza.

98) Bonfini: „Eadem hieme (1493. mikor Zápolya Zombor várát magához rántotta) ... rege et cuncto senatu pro tribunali sedente ... multa ab adolescente Corvino oppida, quibus a patre donatus fuerat, antiqui possessores, non sine magno multorum dolore ac prope misericordia postularunt“. Istvánffy: „Osvaldus quoque episcopus Zagrabiensis, ejusdem Corvini oppidis, per vim adimendis imminebat; nec regis jussu ab armis discedendum arbitrabatur“.

99) Zsigmond pécsi püspök' számadási jegyzetei: „Argentaria et vasa aurea ducis Corvini, quae erant apud d. Sigismundum episc. Quinqueecl. impignorata, quae R. Majestas ab eodem d. episc. redemit, pro qua summa erant impignorata“. Schmitth, Episc. Agriens. II. k. 156. l. Katona, XVII. k. 732. l.

'S most kész volt a' három ország' bánságát is újból felvállalni, mellyért tíz ezer arany évdíj járt neki, de mellyet, úgy szólván, fegyveres erővel kellett elfoglalnia, mert a' Száván túl fekvő horvát föld olly bomlásban volt, hogy a' királyi tisztviselek két év óta már feléje se mentek. Hadi népének fizetésére a' királytól ¹⁰⁰⁾ és Zápolyától is vett fel pénzeket, 's így történt, hogy 1495. ben a' fővároshoz közel eső urodalmi a' király' kezében, 's öszves liptai, árvai, túróczyi birtokai Zápolyáéban ¹⁰¹⁾ voltak. Corvin a' bánság' elfoglalásával nem igen boldogult, 's miután évdíját a' Szlavoniára kivetett adóból kifogta, rögtön Lengyelországban gyűjtött hadakkal Liptóba jött, olly czélzattal, úgy látszik, hogy jószágait Zápolyától visszaszerezze. A' nádor sietett Vladislávot az eseményről tudósítani, 's a' dolgot kétségkívül nagyította és eltorzította, hogy Corvint királyi hadak' segédével annál könnyebben visszaszoríthassa. „Értésünkre esett — így szól Vladislávnak még a' valpói erősségben 1496. januárius' 18. án a' bártfaiakhoz adott levele, — miszerint Corvin János oppelni

100) Zsigmond pécsi püspök' számadási jegyzete: „Sexto die aprilis (1495.) notario capituli Quinqueeccles. pro litteris diversis fassionalibus Regiae Majestati scriptis per Laurentium ducem et Joannem ducem Corvinum ... 16. fl.“

101) A' többször idézett registrum omnium proventuum reg. ből láthatni, hogy 1494. ben Corvin 443 jobbágytelket birt Liptóban, és Zápolya egytellen egyet sem; 1495. ben pedig Zápolya 426. at birt, és Corvin semmit sem. 1494. ben Corvin 308. jobbágytelket birt Túróczyban és Zápolya egytellenegyet sem; 1495. ben pedig Zápolya 310. et és Corvin semmit sem. 1494. ben Corvin 248. jobbágytelket birt Árvában, és Zápolya egytellen egyet sem; 1495. ben pedig Zápolya 288. jobbágytelket birt Árvában, és Corvin semmit sem. — Zápolya Hedvignek 1505. ben az árvai erősségről kelt oklevele (Katona, XVIII. k. 411. l.) állításom mellett szól, nem ellene; mellette a' Corvin János és Zsigmond pécsi püspök között 1503. ban kötött szerződés is, (Koller, hist. episc. Quinqueeccles. IV. k. 508. l.) mellyből világos, hogy a' munkácsi urodalom, melly 1493. ban még Corvin' kezében volt, röviddel utóbb Geréb Péterébe jött, mit a' registrum proventuum' Bereget illető pontjai is bizonyítanak, ha egymással szembesítenek.

és lipthai herceg Lengyelországban hadakat gyűjt, 's rablókat és másnemű embereket bérbe fogad olly czélzattal, hogy Magyarországra törjenek mint ellenségek, 's itt prédáljanak, gyűjtogassanak és egyéb gonoszságokat műveljenek Készülünk már személyesen az ország' felső részeibe, 's reméljük, hogy benneteket és többi alattvalóinkat ezen gonosz czélzat elől Isten' segédével megmentünk; de addig is azon részek' oltalmát Zápolya Istvánra bízuk Vigyázatok, hogy ezen hadak, mellyek, mint halljuk, már érkező félben vannak, várostokat valahogy', — erőszakkal vagy csellel el ne foglalják“. — Februárius' 8.án Pozsonyból a' kislebenieknek meghagyja, hogy népeiket és ágyúikat a' nádorhoz küldjék; — ő, a' király is velök lesz nem sokára, hogy azon gonosz hadakat kivesse. Martius' 6.án Zápolya Rosenbergben már diadalát emlegeti. „Tudjátok — így ír a' bártfaiknak — hogy ezen ország' ellenségeit Isten' segédével a' csatamezőn népeinkkel meggyőztük, és az országból kiszalasztottuk 'S mivel a' királyi felség' parancsának engedelmeskedve népeiteket az ellenségre küldtéték volt, kedves dolgot tettetek az országnak, és ez' okon mi is köszönetet mondunk néktek ...“ A' gyenge Corvin valószínűleg felhagyott merényletével a' király' első intésére, 's ez meg' sietett a' bocsánatadással, mihelyest látta, hogy a' hadjárat nem a' korona, hanem a' nádor' jószágai ellen van irányozva.

Pozsonyból Budára indult Vladisláv, hol az országos rendek nagy számmal együvé sereglettek. Az urak, mint szokásuk vala, a' királyi várakba gyülekeztek, a' nemesség szent János' templomába. A' tavál hozott törvény' értelmében az ügyek mielőtt a' nemesség elébe hozatnak, az urak által levén tárgyaltatandók, Vladisláv itt előadta, hogy szándéka az idén is beszédetni az adót, mint tavál, mert jövedelmek nélkül lehetetlen kormányozni. A' kineztartó, Zsig-

mond püspök, előre látván a' vést, melyet a' követelés sz. János' templomában gerjeszteni fog, leköszönt hivataláról; de Vladisláv azáltal vélte megvásárolhatni a' kisebb nemesség' hajlamát az adó' felajánlásához, hogy a' „halhatatlanságuk“ miatt bepanaszolt perek' sebesebb elintézéséről gondoskodott. Végzést hozatott, hogy ne a' bírák' önkényétől, hanem a' per' mikor indításától függjön, a' lajstrom' mellyik ügye bocsátassék előbb ítélet alá. 'S most nyugodt lélekkel tolmácsa Domokos váradi püspök által — Vuk Bálintot elvitte a' halál, — előadta, hogy a' kémek hírül hozták, miszerint Szendrő mellett faerősséget készülnek emelni, melly kivált Nándorfehérvárt veszélyezteti; 's ez' okon szükséges, hogy új adóval támogassák kormányát a' hazafiak. De a' nemesség egy szájjal tiltakozott az adó ellen. Vezértagjai a' régi királyok' törvényeire hivatkoztak, mellyeknek szentül tartását, koronázásakor hittet fogadta, 's mellyeknek megszegésével nem öt-öt telek után, hanem külön mindeniktől szedetett egy-egy aranyat, 's nem is egy, hanem két ízben évenként. A' nép hat év alatt, mióta Vlădisláv a' királyi széken ül, egy millio nyolcz száz ezer aranyat fizetett néki, 's ők a' nemesek azt sem tudják, mire fordítatott a' roppant összeg. Vladisláv esküdözött, hogy az ő szemei talán hatvan ezer aranyat sem láttak belőle. Szörnyű! kiáltottak fel amazok, tehát azért fizettetjük népeinkkel az adót, hogy az mások', 's ne a' király' kezébe jöjjön? Királyunknak nemcsak egyszer évenként, hanem két, három ízben is készek vagyunk adót fizettetni, készek vagyunk neki ingyen szolgálni; de hogy a' kanczellár, hogy a' pécsi püspök a' pórnak zsírján hízzanak, azt nem fogjuk megengedni. Adjon számot a' pécsi, mire fordította az egy millio nyolcz száz ezer aranyat. — Az ügy' ezen állásában, ha Vladislávnak nem jő eszébe, ki a' püspökre már büszkesége és lemondása miatt neheztelt, eszébe jött volna Bakácsnak, magát is, az adót is azáltal

megmenteni, hogy Zsigmond püspököt, a' sváb tűzsérnek fiát, a' közpénzek' hűtlen kezeléséről vádolja, 's megváltó áldozatul oda vesse a' népnek. Választmány neveztetett ki, mellynek tagjai két főpap: Domokos vácsi és Antal nyitrai püspökök, egy világi úr: Losonczy László királyi főudvarmester, 's egy nemes: Bornemisza János voltak, kik előkérvén a' püspök' számadásait, zavart láttak bennök, 's kimondották: hogy Ernst, máskép Hampó Zsigmond, pécsi főpap, kincstartó korában világesaló volt. A' nép most iszonyatos dühhél vé-rét kívánta. 'S a' düh valamennyi főpap ellen fordult, kiket olthatlan kincsszomjuk gyűlöletessé tett a' kisebbek előtt, 's kiket azon körülmény, hogy Mátyás' ideje óta, midőn az egyiket erényei a' másikat ismeretei ajánlották, a' közügyek' arbitereivé lettek, — megutáltatott az urak által. Várday Pál a' kalocsai érsek, rémültében megyéjébe szaladt; 's Vladisláv, hogy a' lázadást lecsendesítse, Zsigmond püspököt és az alkincstartót Dombay Imrét fogságra vettette. Ez, nem levén vagyona, mellyből az elcsent pénzeket pótolhassa, a' temesvári börtönbe küldetett; Zsigmond püspök pedig négy száz ezer arany' fizetésére ítéltetett. „A' király olly szigorúsággal lépett fel, — e' szavakkal rekeszti be Bonfini az ügynek előadását, 's egyszersmind egész munkáját, — hogy az emberek őt, az előbb léhának ismertet, most módfelett kesernyésnek találták, 's rémülésekben vallomást tettek, hogy most már készek, csak intsen a' király, az adót felajánlani, és neki mindenben engedelmeskedni; 's a' nemesség (Bonfini ezt mindig plebsnek nevezi, ellentétben a' patressel, a' senatussal, az urakkal) felkiáltott örömeiben: hogy ez már igazi király!“ 102)

102) Bonfini, d. V. I. 5. — Zsigmond püspök' számadásai Engel-nél (Gesch. d. Nebenl. des ungr. Reichs, I. k. 17 — 181. II.) olvashatók; 's a' tanuságos emlékből kitűnik a' gondatlanság, melylyel a' kincstartó és segéde eljárak, de csalást, értem: a' váddal 's a' büntetéssel arányban álló csalást nem lehet belőlök kisütni; és

A' kalocsai érseknek egyik leveléből láthatni, hogy a' jelen országgyűlés alatt, sőt utána is hónapokkal, Ujlaky

Zsigmond püspök kétséggkívül felmentetett, a' reá csak színre szabott bírság' fizetése alól. 'S ha látjuk, milly visszás mód hajtatott be a' megyékben az adó, helyeselnünk kell Engel' megjegyzését: hogy rendszeres pénzkezelés épen lehetetlen volt, mert a' kincstartó soha sem tudhatta, mennyire megyen a' pénzüszlet, mellyről valósággal rendelkezhetik. Ha Vladiszlávnak nem volt pénze, — 's mi hiszszük neki, ha mondja, hogy fejedelmi szemei csak hatvan ezer aranyt láttak, — annak oka nem abban rejlett, mert a' pécsi püspök vagy segéde Dombay két év alatt tíz és egynehány ezer arany' erejéig károsították a' közkinestárt, — ennyire menne a' csalás, ha napjaink' superrevisorai jó számvetők voltak, — hanem abban sarkallott: hogy a' korona' jószágait, a' korona' jövedelmeit vámbokban, harminczadokban 's a' t. zálogba vetette (Kovachich, Supplem. ad Vest. Comit. II. k. 425. l.); hogy 1494. ben a' jobbágyok' arányához képest a' közadóból kétszáz hat vanöt ezer hatszáz tizenkilencz arany forintnak kellett volna begyűlni, de a' valóságban száz ezer arannyal kevesebb érkezett a' kincstárba, mert a' király a' főpapok', a' nádor' 's majdnem valamennyi főúr' jószágait az adó alól felmentette, a' melly főurak aztán magok' számára hajtották be jobbágyaiktól az adót; — a' közkinestár' házai onnan származtak, mert 1495. ben hasonló kiváltságnak örvendhettek az urak, 's mert az egyházi és világi nagyok, köztök a' legdúsabbak, azon költségeket, mellyek busásan fizetett hivatalaikkal jártak, magoknak a' király által uzsorával visszafizettették, 's pótlékul még alamisnát is koldultak tőle. 'S ez okon méltó volt közmegvetésre és büntetésre a' pécsi püspök, de vele együtt számadásainak rostálói is, kik az ország' jövedelmeit prédálták, mint ő, mert az egyik — a' nyitrai püspök — Vladiszlávtól százhusz aranyat esalt ki, hogy magának infulát vehessen! a' másik — a' nagyváradai püspök — háznépét és legénységét a' király által ruháztatta. A' társodalom, 's élén a' clerus, rémületes sebességgel indult rothadásnak. A' kalocsai érsek — egyike a' jobbaknak, ámbár azon cultusra ő sem méltó, melylyel íróink iránta viseltek, 's Báthory Miklós váci- és Fodor István szerémi püspökök minden tekintetben felette állanak, — a' kalocsai érsek, midőn Budáról haza szaladt, a' pécsi püspök' egyik emberének ezeket írta: „Sajnáljuk, hogy a' püspöki méltóság ez' idő szerint olly mélyre süllyedt; de csak tűrjük, különben még inkább lázítjuk magunkra elleneinket. Ha kigyelmed' jámbor ura mérsékletesebben élt volna a' szerencse' adományaival, ha nem nézett volna megvetéssel az egész világra, . . . talán nem éri e' baj, melly minden jóra való papot megszorít és meggyaláz. Hányszor nevetett ki minket, mert eljárásának visszásságára figyelmeztettük. Jól tudjuk, hogy milly gyalázatos dolgokat kiabáltak utánunk, midőn Budáról a' nép' dühének kikerülésére minapában eltávoztunk. Pedig mi

Lőrincz még mindig csak várta, hogy jószágaiba visszahe-
lyeztessék. Zápolya, úgy látszik, megvonta pártfogását a'
hígvelejű embertől, ki most évdijából élösködött, melyet Vla-
diszlávtól húzott. A' herczeg, könyörgéseivel és kunyorá-
lásaival fárasztotta a' királyi tanácsosokat, kik az alázatosnak
gögös napjaira visszaemlékezve, kárörömmel szemlélték bün-
bánó vonaglásait. „Ha jelenlétünkben méltóztatott volna va-
laki méltóságod mellett szót tenni a' királynál, — írá neki
Várday Pál — mi is hozzá csatlakoztunk volna ... 'S a'
mi nyilatkozását illeti, hogy kész reánk fülelni, bár mennyire
megvessük, — kérjük szeretettel, legyen más véleménynyel
felőlünk, mert mi nemcsak méltóságodat, hanem más sokkal
kisebb állapotú embert sem szoktunk megvetni, ha egyszer
barátságunkra érdemesítettük“. 'S 1496. october' 27.én, mi-
dön a' királyhoz készült az érsek, újra kegyes hajlamáról
biztosította a' herczeget, de bort most még nem küldhet neki,
mert rossz termés volt, 's a' hol tavál negyven hordót ka-
pott, ott az idén alig kilenczet gyűjtögethetett együvé. „Ha
azonban — így rekeszti be levelét — a' dézma' eredményé-
ről körülményes tudósításunk leszen, nem fogunk megfelede-
kezni nagyságodról“. — Várday 'Budára indult, mert a'
király itt nagyobb tanácsot volt tartandó, 's a' tanács vég-
zést hozott, melly szerint Ujlaky jószágait visszanyerte, de
olly feltétel alatt: hogy azon esetre, ha — mint történt
is — gyermekek nélkül találna, elhalni, jószágai a' közkinces-
tárra szálljanak, 's ez' irányban várnagyai eleve hittel fogják
magokat lekötni a' királynak. Az országtanács e' végzése által
felbontotta a' szerződést, mellynek erejénél fogva Ujlaky' mag-
vaszakadásának esetére, urodalmai Zápolyára voltak szállandók.

senkinek kincseit és méltóságait nem akartuk magunknak tulajdonítani.
Bár így cselekedtek volna mások is; akkor nem származik annyi ve-
szekedés a' papok között, mellyeknél fogva már nemcsak királyunk,
hanem az öszves nemesség, az egész nép megvet bennünket“.

1497.] Csehország' ügyei Vladiszlávot 1497. ben Prágába hívták, melyet hét év óta nem látott. A' farkashidái szerződés' egyik pontja úgy akará, hogy a' király rendesen Magyarországon tartózkodjék, 's Vladiszláv e' pontot híven megtartotta, 's meglepő hűségét abból magyarázták a' prágaiak, hogy a' budai konyhát az övéknél zsirosabbnak találta. Bakács Tamás, Magyarország' főkancellárja, Báthory Miklós váczí 's Domokos nagyváradí püspökök, Vladiszlávot dandá-raikkal aprilisben a' cseh fővárosba kísérték. A' kelyhesek' folytonos versenyzései a' katolikusokkal; a' prágaiak' vitái hol egymás között, hol a' király' tisztviselőivel; a' kuttenbergi bányászok' lázadása szükségessé tették Vladiszláv' személyes megjelenését; a' tetemes pénzüszletek, melyeket a' prágai székes egyházra fordított, a' kelyhesek' ildomos legyezgetése, a' törvénykezés' némi módosítása kurjongatásokat csaltak ki számára a' fővárosi lakosság' torkából. Üdvös működésének e' jutalmával augusztusban visszatért Magyarországra, a' nélkül hogy Olmüczben, mint szándéka vala, a' morva és szilézi rendek hódolatukat bemutatták volna. Szilézia' fejedelmei szükségesnek látták, még előbb Neissében gyűlést tartani, 's ezen, kivált Mátyás által fitymállott jogaik' helyreállításáról, úgy arról tanakodni: hódoljanak-e Vladiszlávnak, mint magyar királynak, vagy pedig mint cseh fejedelemnek? Tanakodás közben, egyéb okból, mely az érintett tárggyal nem volt összefüggésben, Miklós oppelni herczeg Szilézia' főkapitányán Kazimir tescheni herczegen 's a' boroszlói püspökön törrel sebet ejtven, elfogatott és lefejeztetett, mi a' gyűlés' félben-szakasztását 's a' hódolatnak Budán történendését vonta volt maga után.

Vladiszláv a' közhír szerint Magyarország' jogait Moldvára, 's a' kiliai és neszterfehérvári erősségekre, még a' lőcsei gyűlés' alkalmával Albert öcsésére, mint lengyel királyra szállította. Barátjai a' hírt Zápolya által koholtnak mondot-

ták, 's a' megkülönböztetés, melylyel a' moldvai vajdának gyakran Magyarországon tartózkodott követei a' király által fogadtattak, úgy azon körülmény, hogy a' vajda' erdélyi jöszágai, a' küküllői 's a' csicsói uradalom, minden adó alól felmentettek, 's hogy segédpénzül még ezer aranyat huzott a' koronától, a' hírt alaptalannak láttatták.¹⁰³⁾ De 1497. tavasszal, midőn Vladisláv Prágában mulatoznék, a' lengyelek Moldvát megrohanták. István vajda most segédet kért a' törököktől és tatároktól, és segédet a' magyar kormánytanácstól, melly követeket küldött Alberthez, hogy a' magyar koronához tartozó tartományt ne háborgassa, 's melly örömmel látta, hogy a' székelyek régi barátjok és szomszédok mellett fegyvert fogtak. A' lengyelek megverettek és kiűzettek, 's a' törökök, az Alberttel 1493. ban kötött és tavallafolyt fegyvernyugvás' megújítása helyett nyolczvan ezer embert küldtek Lengyelországra.¹⁰⁴⁾

Vladisláv, hogy Albert' ügyén segítsen, követeket küldött Bajazedhez mihelyest Olmüczből Magyarországba visszaérkezett. Utasításuk illy tartalmu volt: Emeljenek panaszt, hogy Bajazed a' pécsi fegyvernyugvás ellenére Komotint Bosniában elfoglalta, 's hogy Alibeg fia, fosztási czélzattal, néhány nándorfehérvári kalmárt sajátkezüleg meggyilkolt. Illyesmi annál visszatetszőbb, mivel a' török császár egyedül a' királynak köszönheti, ha a' keresztyén hatalmasságok nem mentek haddal ellene a' közelebbi múlt években; 's íme, a' szultán most egy kézzel megújítja a' békét Magyarországgal, és a' másik kézzel sereget küld Magyarországh' királyának testvére, a' lengyel fejdelem ellen. Bajazednek tudnia kell, hogy Lengyelország őt, a' királyt, mint Kazimir' elsőszülöttét Albertnél is inkább illeti, 's ez' okon nem tűri, de a' többi ke-

103) Istvánffy, III. k. 43. l.

104) Engel, Gesch. d. Nebenländer des ungr. Reichs, IV. k. 2. r. 148. l.

resztyén fejedelmek sem fogják tűrni, hogy Lengyelországot a' császár háborgassa. Ha a' porta azzal mentegetődnék, hogy a' lengyel király haddal ment Moldvára, melly a' töröknek is felsőbbsege alatt áll 's adót fizet néki; sőt hogy Kiliát és Neszterfehérvárt is, mellyek török kézben vannak, ügyekezett elfoglalni, — ekkép válaszoljon a' követség: Albert' ezen eljárása sokkal közelebb illeti a' királyt, mint a' szultánt, mert Moldva azonképen mint Havasalföld elejétől fogva a' magyar királyokat uralta; Neszterfehérvár és Kilia pedig még csak nem is vívattak, ámbár illyesmi talán másnak is szabadságában állana, miután Bajazed ezen erősségeket szintén fegyverszünet' ideje alatt, még pedig nem a' moldvai vajdától, hanem a' magyar koronához tartozó Moldvától elszakasztotta. Ennek fejtegetése után kívánja vissza a' követség mind azt, mit a' fegyverszünet' kötése óta török hadak Magyarországból, vagy a' római királynak szintén a' békeoklevélbe foglalt tartományaiból elraboltak, 's figyelmeztesse a' császárt, hogy a' magyar követekkel eddigelé nem azzal a' tisztelettel bántak Konstantinápolyban, mellyre érdemesek voltak. Végre azon legyen a' követség, hogy a' fegyvernyugvásba ezentúlra mind a' lengyel király és a' litván nagyherceg mind Maximilián befoglaltassanak; 's ha Maximiliánt nem akarná ide érteni a' porta, legalább annyit igérjen, hogy hadai nem fognak Horvátországon át a' római király' tartományaiba nyomulni; 's ha még ez ellen is tiltakoznék a' szultán, hagyjon fel a' követség az ügynek további sürgetésével, de a' mellett rendületlenül megálljon: hogy a' fegyvernyugvás necsak Vladislávval, hanem egyzersmind a' lengyel királylyal és a' litván nagyherceggel kötöttnek értessék, 's hogy adót a' porta Vladisláv' testvéreitől ne követeljen, különben okvetlenül kész a' háború.¹⁰⁵⁾

105) Katona, XVIII. k. 39. l.

A' követség Szegedről, hol Vladiszláv még octoberben tartózkodott, 's hol főbb tanácsosait is maga körül gyűleltette, útnak indult, a' rendek pedig Pestre készültek, hol Márton' napján együtt voltak, „de minthogy találkoztak, — így szól ez' országgyűlésről Vladiszláv, — kik a' válogatott gabnaszemek közé konkolyt hintettek, velünk együtt semmi jót sem végezhettek az urak és nemesek, csak költségekbe verték magokat, 's aztán haza mentek“. Az országgyűlés után röviddel, Bakács Tamás Esztergom' érseki székébe emeltetett; esztei Hippolit, ki idejét jobbára Olaszországban töltötte, 's éretlen eljárása által nemcsak a' világiakat hanem a' clerust is maga ellen lázította, kész volt onnan leszállani, 's az egri püspökséggel megelégedni, mert tudta, hogy ennek jövedelmei majdnem olly busásak, mint az esztergomi egyházei; 's mert Bakácsot annak ismerte, kinek nagyra-vágyása nem tűr korlátot, 's ki elég hatalmas, őt a' rendek által püspöki főveg nélkül Beatrix után küldetni.

V.

1498.] Vladiszláv 1498. aprilis' 24. dikére újabb országgyűlést hirdetett, mellyen a' nádor' felekezete, — kétségkívül Bakácsnak is hozzájárulásával, ki mindig némi szövetségese volt Zápolyának ¹⁰⁶⁾ — erősebbnek mutatkozott, mint valaha, 's mellynek végzéseit, mint szabatos formájokból láthatni, egy hatalmas értelmiség, a' római 's a' magyar jogban egyiránt jártas Verböczy István, országbirói ítélőmester fogalmazta. Ezek szerint: Négy egymást felváltó éveken át

106) Bonfini, a' korabeli főbb egyéniségek' viszonyait jól ismerő Bonfini 1494. ben Bakácsot „homo palatino conjunctissimus“nak nevezi, 's nem volna nehéz bizonyítani, hogy Bakács a' korona' őrzését kirekesztőleg Zápolyára bízta.

mindig sz. György' napján országgyűlés tartatik a' Rákoson; ezen idő' lefolyása után csak minden harmadik évben fognak a' rendek, azaz: a' főpapok, a' világi urak, 's a' többi nemesek és birtokos emberek együvé gyülekezni, még pedig mind annyszor tizenöt napra.¹⁰⁷⁾ Urak és nemesek, ha elmulasztanák mindjárt az országgyűlés' első napján megjelenni, vagy ha innen két hét' lefolyása előtt távoznának, birságot fizessenek; az egyházi vagy világi főúr kétszáz ezüst márkát, azaz: nyolczszáz arany forintot, a' nemes száz márkát, azaz: négyszáz forintot. Az osztatlan szülék és gyermekek 's az osztatlan testvérek közül elég ha egy megjelenik; tíz egytelke nemes álljon össze, 's e' számból menjen egy az országgyűlésre. (1. tcz.) Az ítélőmesterek kötelezzék magokat esküvel, hogy mindenkinek igazságot fognak szolgáltatni; a' perlekedő feleknek álljon szabadságukban nekik ajándékokat adni vagy nem: de a' melly ítélőmester ellen bebizonyíthatni, hogy ajándék' következésében igazságtalan ítéletet hozott, az mind fejét mind jószágait veszítse. „Paraszt 's általában nem-nemes szülék' gyermeke ítélőmesterré ne válhassék“. (4. tcz.) Ádám ítélőmester 's még egy társa, kit a' király e' végre kijelelend, írják össze az ország' régi szokásait, 's az észszerűek és törvényesek szerint hozassék ítélet. Ádámot fizessék a' rendek, társát a' király. (6. tcz.) Azon tizenhat törvénytudó nemesek közül, kiket a' király 's a' rendek az ország' mindnégy részéből fognak választani és fizetni, hogy a' főtörvényszék' üléseiben részt vegyenek,¹⁰⁸⁾ — nyolcznak a' királyi tanácsban is le-

107) Ez lényeges módosítása az 1495: 25. tezikkelnek, melly, mint ma mondanók, a' kezdeményezési jogot kirekesztőleg az uraknak tulajdonítván, ezeket előbb rendeli együvé hivatni, 's a' nemességet később, úgy szólván csak a' végett, hogy amazok' indítványait vagy elfogadja vagy elvesse.

108) Az 1495: 8. tcz. mint felebb láttuk, három főpapot, három urat és tizennégy nemest ad bírótársakul a' főtörvényszék' rendes tagjai mellé,

gyen ülése. (7. tcz.) A' királyi dandár ezer lovasból áll; az erdélyi vajda, a' székelyek' grófja, a' horvát bán 's a' temesi gróf, mint a' királynak e' végre is fizetett tisztviselői, öszvesen négy zászlóaljat állítanak ki; a' végvárak' őrzése is királyi költségen történik. (21. tcz.) Az érsekek, püspökök, káptalanok, prepostok, apátok, a' lövöldi karthausiak és a' vránai perjel, tized - jövedelmeik' és jobbágyaik' arányában kötelesek zászlaikat kiállítani, (15. tcz.) névszerint az esztergomi érsek két zászlóaljat, ugyanannyit az egri püspök; a' kalocsai érsek, a' nagyvárad, pécsi, erdélyi és zágrábi püspökök, 's a' vránai perjel, külön mindenik egy-egy zászlóaljat; a' győri, veszprémi és váci püspökök, úgy a' pécsvárad, a' pétervárad és a' pannonhegyi apátok, nemkülönben a' lövöldi karthausiak, 's az esztergomi, egri, pécsi és gyulafehérvári káptalanok, különmindenik fél zászlóaljat, azaz: két száz lovas; a' csanádi püspök, a' székszárdi apát, a' székesfehérvári prepost 's vele a' káptalan, különmindenik száz lovas; a' szerémi és nyitrai püspökök, a' zabori apát, a' bácsi káptalan és a' titeli prepost külön mindenik ötven lovas tartoztak kiállítani és bérben tartani.¹⁰⁹⁾ (19. tcz.) Lőrincz herczeg, Zápolya István, a' bazini, a' Frangepán 's a' corbávai grófok, Geréb Péter gróf, 's a' többi bárók: Drághfy Bertalan, Som Jósa, Bánffy Miklós, Báthory György, Ernst János, Pongrácz Mátyás, Perényi Imre és Gábor, Be-

's úgy kívánja, hogy mindnyáját a' király fizesse. A' rendelkezés valószínűleg a' kincstár' hézagán mult, 's a' rendek most csak két egyházi 's két világi urat, de nemest tizenhatot ültettek az országos bírák mellé, olly' közeleztettséggel, hogy az urakat az urak, a' nemeseket a' nemesek fizessék.

109) Az 1492: 20. tezikkelly szerint egy banderium, egy zászlóalj kétszáz nehéz és kétszáz könnyű lovasból állott; most végzés hozatott, hogy az urak' zászlóaljai merő nehéz lovasokból szerkesztessenek együvé: „Sub banderis dd. praelatorum et baronum pro hussaronibus, qui sub medio banderio pro dimidia parte hactenus dabantur, equites armati disponantur“. 1498: 16; de a' törvény kivételt is szenvedett.

bek János, Rozgonyi István, Palóczy Antal, Homonnay János, Kanisay László, János és György, Szécsy Miklós, Paumkircher György, Ellerbach János, Ország Zsigmond, Kompolth Zsigmond, Losonczy Zsigmond, Léway Zsigmond, Ráskay Balás, Both Endre, Ongor János, Bánffy János, Hederváry Ferencz, Jaksics István, Berisló Ferencz és János, Szokoly Albert, — jobbágyaik arányában fogják zászlóaljaikat szerkeszteni.¹¹⁰⁾ A' szerb deszpót ezer lovast tartozik kiállítani, Belmusavics¹¹¹⁾ valamennyi huszárait. (22. tcz.) A' felebb nem említett káptalanok, conventek, apátok, prepostok és többi papok tizedeik' és jobbágy-számuk' arányában, azok pedig, kiknek nincsenek tizedeik, a' nemzászlós nemesek' módjára harminczhat jobbágytelek után egy nehéz lovast ország-szerte, Posega, Valko, Szerém, Bács, Csongrád, Csanád, Zaránd, Torontál, Arad, Tenres és Békés megyék' kivételével, mellyekben, mint a' végekhez közel esőkben, huszonnégy jobbágytelek után egy-egy huszár, pajzsával, láncsával,

110) Különös hogy Corvin János' nevét itt nem olvassuk, pedig az 1492: 21. törvény őt a' bárók' élére állítja. Csalódom-e, ha innen is azt olvasom ki, hogy Corvin Magyarországon (a' szó szorosabb értelmében, Erdélyt, Horvátországot ide nem tudva) ez' időtájban már nem tartozott a' nagy birtokosok közé. Ezen eretnek állítást azért irom ide, hogy otthonn találkozék valaki minélelőbb, ki Corvin Jánosról az anspachi irományok' segédével monographiát készítvén, vakmerő állításomat megezőfolja, de egyéb tekintetben is tanuságos munkával örvendeztessen meg bennünket, melly gr. Teleki József' munkájához majdan pótlékul szolgáljon.

111) Az úgynevezett decretalis családok' lajstromzója Belmusavicsot e' esikhely' alapjánnevelésesen valamennyi huszárok' kapitányának mondja. Annak meghatározására ki, mi lett legyen Belmusavics, Istvánffy-nak e' helyét ajánljuk történetnyomozóink' figyelmébe: „Quum Milos Belmusius, equitum levis armaturae ductor fortissimus, natione thrax, aut ut nunc loquuntur, rascianus 's a' t.“ a' II. könyv elején, nálam (1622. kölni kiadás) 15. l. — Mellyik hazánkba fogja a' szerb bevándorlások' történeteit a' XV. század' elejétől a' XVIII.ig, nem eltorzított rácz szempontból, mint Brankovics és Raics, nem en bagatelle mint deák történetíróink, 's nagyobb historiai crissel mint Engel, a' magyar olvasókkal megismertetni?

mellvassal és sisakkal felkészítve állítatik ki. Az egytelkes nemesek valamennyi megyében harminczhat jobbágyházhely után egy-egy fegyveres lovast küldenek a' táborba. (15. 16. ttcz.) A' hadi erő' kiállítására szükséges összeírás Márton' napjáig eszközöltessék; a' hadak azontúl mindig készen tartandók, de felkelésök a' király' engedelmé nélkül tilos. A' király' parancsára haladék nélkül felkelnek, 's minthogy zsoldos hadak, — a' nemzászlós papok és nemesek e' végre birtokaik' arányában adóztak, — a' szükséghez képest az ország' határain kívül is szolgálnak. Ha szükségesnek látszanék, közfelkelést is rendelhet a' király, de ez csak az ország' határain belül köteles hadi szolgálatra. (17. 18. ttcz.) A' felség biztosítani fogja az országot, hogy a' morva, szilez és lausitzai rendek neki, mint magyar királynak mutatták be hódolatukat, nem mint Csehország' királyának. (24. ttcz.) Koronaörök ezentúl csak világiak lehessenek. (25. ttcz.) Az 1492. diki törvény' módosításával rendeltetik: a' király, tanácsának meghallgatása nélkül száz jobbágyteleknél nagyobb jószágot is adományozhat, de csak hazafiaknak. (26. ttcz.) A' király a' szabad városok' kiváltságait ne csorbítsa; azon városi polgárok, kik jobbágyföldeket birtokolnak, kilenczed' fizetésére kötelesek az illető földesurak' irányában. (40. 41. ttcz.) A' rendek külön czikkelybe jegyzik, hogy Egerváry László Tersaczo't és Neretvát, Haraszty Ferencz Koszorúvárt és Popovics György Komotint hanyagságból elvesztették, 's hogy ennél fogva erősségeket reájok bízni hiba volna; a' ki ezentúl valamelly végvárt hanyagságból elveszítene, büntetést vegyen. (42. ttcz.) A' királyon kívül a' nádor 's az országbiró is visgáltassák meg évenként a' végvárakat, hogy tudomásukra jöjenek a' hiányok. (43. ttcz.) Kinisy Pál, huszonöt évig volt temesi gróf, 's mint illyes, hat megye' — köztök Bihar' és Bács' kormányát vitte; ezentúl külön főispánya legyen mindenik megyének, Pest' és Pilis' kivételével, mellyeknek, — régi

szabadságuk úgy hozván magával — nincsen főispánjuk. (44. tcz.) Ha Magyarország' királya örökösök nélkül mulván ki, a' nemzet új fejdelem' választása végett gyűlést tart, a' külföld' követei ide ne bocsátassanak, mint kik az urak' 's általában a' hazafiak' elcsábítását szokták ilyenkor célba venni. (Ezen czikkely a' Maximiliánnal kötött öröködési szerződést egyszerűen ignorálja.) (45. tcz.) A' 49—54. tczikkelyek a' tizedüggyel foglalkodnak, határozván: hogy a' tized természetben 's nem pénzben, és a' földtermékek közül csak bor, rozs, árpa, zab és tenkely után szedendő. Az állatok közül csak a' bárányok és méhek esnek tized alá, olyformán, hogy a' tizedik bárány természetben, a' többi kilencztől pedig egy-egy kispénz járt a' tizedelőnek, mit a' törvény a' méhkasokra is rendel alkalmaztatni. A' papságnak járó aratási pénzek alatt csak azon bérnek tizedét kell érteni, melly a' fogadott aratóknak jár; keresztyénségi pénznek pedig mondatik azon hat kispénz, mellyeket a' szőlők és szántóföldek nélküli, tehát tizedet nem fizető pórok, mintegy keresztyénségök' megismeréseül adnak a' clerus' kezéhez, hogy ez képes legyen jövedelmeiből az ország' oltalmára minél jelesebb zászlóaljkat kiállítani. — A' főpapok sem magok' sem egyházaik' számára fekvőbirtokot a' királytól adomány' útján ne nyerhessenek, örök áron vagy zálogczímmel ne szerezhessenek; a' clerus' tagjaival kötött és kötendő illetén szerződések érvénytelenek. (55. 65. tcz.) Két egyházi javadalmat, bármi piczinek legyenek, azonegy személy ne birtokolhasson, a' bosniai püspök' kivételével, ki különben szegénysége miatt a' végvárakról nem gondoskodhatnék. (56. tcz.) A' megyék' főispánai világi nemesek, 's ollyasok, kik az illető megyében laknak, ne egyházi személyek legyenek; 's a' kik már eddigelé bizonyos megyék' egyszerű vagy örökös főispánaivá lettek volna, illetén egyházi személyektől vegye el a' hivatalt a' király, kivéve ha szabadítékaikat a' szent királyok' vala-

mellyikétől nyerték volna. (57. tcz.) Két méltóságot vagy hivatalt a' bárók közül senki se viselhessen, a' nádor', az országbíró' 's a' horvát bán' kivételével. (70. tcz.) A' tisztviselők a' végekben, úgy a' kalmárok 's más rendbeli személyek bűnhődnek mint hűtlenek, ha eleséget, fegyvereket 's más hadi szereket adnak el a' törököknek. (72. tcz.) ¹¹²⁾

Ezen törvények' egyik jellemvonása: törekvés korlátot vonni a' főpapok' kapzsiságának és önkényének, melly mióta Mátyás' elnézéséből azonegy püspök' kezében több egyházi javadalom összezsomósodott, példátlanul megnövekedett: Bakács kezében húsznál több javadalom volt életének vége felé. Másik jellemvonásuk a' nemesség' politikai jogkörének biztosítása és kifejlesztése szemben az urakéval. A' megyei institutio ekkor kezdett azzá válni, minek még napjainkban is szemléltük, de a' pórok' viszonyai is hovatovább ismeretes formájokhoz közeledtek. Jellemzetes továbbá a' mindinkább mutakozó tévhit, hogy törvényhalmaz, melly parancsolt, a' nélkül hogy valaki engedelmeskedett volna, — mert a' törvény' megtartásának biztosítékai egytől-egyig hiányoztak, — hogy a' holt betű, a' mázos hüvely, hazafiúi 's polgári lélek nélkül képesek megmenteni az állodalmat a' bukástól, a' nemzetet a' végveszélytől. —

Az országgyűlés még együtt volt, midőn híre érkezett, hogy a' törökök Vladisláv' követségére Lengyelország' újabb pusztításával válaszoltak. Albert követeket küldött Freiburgba a' németbirodalmi gyűléshez, 's követeket Budára, kik haladéknélkül segédet szorgalmazzanak. A' német rendek meghagyták a' szász és pommerni hercegeknek 's a' magdeburgi érseknek, hogy a' lengyel hadakat szükség' esetében támogassák; Vladisláv Vitéz János veszprémi püspököt, Bánffy Miklós királyi főudvarmestert, Both Endre szalai főispánt és

112) Corpus juris hung. I. k. 292. l.

Czobor Imrét Krakóba küldötte szorosabb szövetség' kötésére. Ehhez képest 1498. július' 20.án a' két király kölcsönös segédet ígért egymásnak a' törökök ellen; 's a' moldvai vajda, Vladiszláv' közbenjárására, tartományának békés birtokában, Albert' részéről is biztosítatott, oly feltétel alatt: hogy lengyel foglyait szabadon bocsássa, hogy a' szövetséges királyokat a' törökök' mozgalmairól értesítse, 's hogy ezek elől tartományát a' lehetőségig elzárja, — díjul számot tarthat a' két király' pártfogására. — Vladiszláv a' szerződést Budán augustus' elején megerősítette 's a' törökök novemberben ismét Lengyelországra törtek, de a' szerencse ez' úttal nem kedvezett nekik: a' gonosz időjárás 's az eleség' hiánya miatt több ezer a' Dneszter' partjain sirját találta, 's a' vad rendetlenségben visszavonuló csapatokat a' moldvai vajdának lengyel subákba bújtatott emberei leöldösték.

A' török háború szerencsés fejleménye 1499. ben a' [1499. tavali szerződést Vladiszláv és Albert által újlag megerősítette. Domokos váradi püspök, Batthyány Boldizsár volt bosniai bán és Bácskay Miklós egri kanonok Krakóban 1499. április' 16.án új oklevelet irtak alá, mellynek erejénél fogva az egyik király nem köt békét a' törökkel a' másik nélkül; a' moldvai vajda mindkét királyt, mihelyest a' porta ellen közösen fellépnek, erélyesen támogatja, 's ha tartományából az ozmánok által kiűzetnék, ő és az övéi Lengyelországban menedéket találnak. A' szerződés, névszerint a' segéd' ígérése, ha a' török által megtámadtatnék, Radul oláh vajdjára is kiterjesztett. ¹¹³⁾

Az' nap, mellyen a' magyar követek Krakóban a' békeoklevelet aláírták, Osvát zágrábi püspök földi pályáját bekekesztette. Végintézetét nemes egyszerűség jellemzi, 's belőle

113) Cromer, chron. Pol. 445. l. Istvánffy, III. 45. l. Pray, Annal. IV. k. 274. l. Dogiel, C. D. Pol. I. k. 87—99. ll.

azon versek helyett, mellyeket Farlatinál láthatni, e' sorokat szerette volna márvány-émlékén olvasni a' hazafi: „Mert az országban születtem, 's mert a' mim volt, az országnak köszönhettem, azért, mennyiben tőlem kitelt, nem akartam háladatlan lenni a' haza iránt, 's hagyok harminczkét ezer aranyat Jajeza', Nándorfehérvár', Szabács' és Szörény' erősítésére“. ¹¹⁴⁾ — Szintén 1499. ben, karácson' napján elhalt az ország' nádora Zápolya István, három kiskoru gyermeket hagyva maga után, Jánost, Györgyöt és Borbálát, kiknek gyámokul kérte Bakács Tamás esztergomi érseket, Szatmáry György választott veszprémi püspököt 's Bakácsnak a' kanczellárságban segédét, Geréb Péter országbirót, Ujlaky Lőrincz. herceget, Som Jósá temési grófot és Ráskay Bálint tárnokot. Azon harminczadokból, mellyeket' zálogeczímmel birt, 's mellyekből már előbb húsz ezer arany forintot elengedett a' királynak 's a' rendeknek, végintézetileg újból húsz ezer forintot hagyott felében a' királynak 's felében a' rendeknek, „esedezvén alázatosan ő királyi felségének — ezek saját szavai — mint legkegyelmesebb uramnak, 's kérvén a' főpap, báró és nemes urakat, méltóztassanak ezen ország' szent koronája mellett tett szolgálataimról, úgy rég' elhunyt boldog emlékezetű testvéreméiről megemlékezni; ne hagyják el nehéz időkben gyermekeimet, 's méltóztassanak segédökre lenni és támaszokra. Azonkívül hagyok a' királyi felségnek egy pohárszéket, két kupát és két paripát, az egyiken a' harcz' mezején szolgáltam ő felségének és az országnak, a' másikon a' királyi udvarban. 'S könyörgök, ne nézze ezen dolgok' csekély becsét, hanem a' végintézőnek őszinte hajlamát ő felsége iránt, kit e' napig szakadatlan hűséggel szolgáltam“. ¹¹⁵⁾ Ezen hűségi esküdözés kissé különösnek látsz-

¹¹⁴⁾ Farlati Dániel, *Illyricum sacrum*. Velenze, 1775. V.k. 509. l.

¹¹⁵⁾ Wagner, *Anal. Scēpus*. I. r. 148. l.

hatik, mert Zápolya mindent elkövetett, hogy Vladisláv a' királyi székre jusson, de kivált a' lengyelek' megveretése után véghetetlenül keveset tett a' királyi szék' megerősítésére; annyit mindazáltal nem tagadhatni, hogy rendkívüli ember hűnyt el a' nádorban, kit hiba volna ugyan egy Hunyady János', egy Hunyady Mátyás' mértékével mérnünk, kit a' rút önzés' vádja alól lehetetlen felmentenünk, de kiben a' harc' mezején 's a' királyi curiában egyiránt kitünő személyiséget vesztett az ország. Ha Corvin és barátjai csak félannyi erélyt és bélátást fejlesztenek ki, mennyit szemben ennyi roskadásokkal Zápolya: Mátyás' fiác' marad a' korona; 's ha a' nádor az ifju' gyengeségét ismerte, nem csoda, hogy saját vérét alkalmasabbnak hitte a' királyi szablya' villogtatására.

VI.

Midőn 1499. martius' 4.én a' velencei követ Bajazed' színe elébe bocsátatott, magyar követséget talált a' divánban; ¹¹⁶⁾ ollyast - e, melly megerősítse a' fegyverszünetet, vagy ollyast, melly elégtételt követeljen, nehéz meghatározni, mert saját történeti emlékeink hallgatnak felőle. A' szultán Velenczével megujította a' békét, de Milano, Florencz és Nápoly — mindhárman ellenségeskedésben a' signoriával — békeszegésre birták a' portát; júniusban a' bosniai basa' dúló hadai Záraíig száguldoztak, júliusban a' török hajóserég a' velenceit Sapienza szigeténél megverte, augusztusban Bajazed a' corinthusi tengeröbölben Lepantót bevette, septemberben Szkanderbeg' rabló, gyűjtő lovasai a' Narentától az Isonzóig 's a' Tagliamentoig vitték a' háború' üszkeit, Dalmátiában Makarszkat bevették, Almisszát megrohanták.

¹¹⁶⁾ Marini Sanuto' velencei krónikája a' bécsi cs. k. levéltárban, Hammernél, II. k. 315. l.

A' velenceziek, kik az év' végén Cephaloniát visszafoglalták, 's XII. Lajos francia királyt, a' spanyol Fernandót és a' pápát ügyöknek megnyerték, Sebastiano Giustiniani által Vladiszlávot felhívták, szövetkeznek ő is velők az oz-
 1500.] mánok ellen. Ennek szorgalmazására az 1500. év' elején a' pápa' 's a' francia király' követei is Budára érkeztek. Az országtanács' nagyobb része ellene volt a' szövetségnek, 's a' Velenceze által a' koronától elszakasztott Dalmátiát emlegette; de a' szentszék által küldött negyven ezer arany, a' bibornoki főveg után esengő Bakács' befolyása, a' Giustiniani által, hol szükséges volt, elvetett pénzmag, 's az ígéret, hogy Velenceze a' háború' ideje alatt évenként száz ezer aranyat, és ha a' béke megtörténendett, harmincz ezeret kész Magyarországnak fizetni, az országtanács' kisebbségét csakhamar többséggé növesztették.¹¹⁷⁾ A' szent György' napja körül a' Rákoson összegyűlt rendek a' szövetséget nem elenezték: háború az ozmánokkal még mindig népszerű vállalat volt Magyarországon. Segélypénz és hadi népek felajánlattak e' célra.¹¹⁸⁾ Fenmaradt Vladiszlávnak e' tájban kelt

117) Tubero, VIII. 1. (Schwandtnernél, II. k. 263. l.) Istvánffy, IV. 47. l. Kerchelich, Not. praelim. 305. l. Giustiniani a' velencezi követ, Vladiszlávot ekkép jellemzi: „Il re è homo grande di persona, devoto e religioso, e si dice: nunquam habuit concubitum cum muliere; e mai si adira, mai dice mal di niun, e si dice un altro mal di qualeuno, dicit rex: forsan non est verum. Dice assa oration, alde tre messe al zorno, mà in reliquis è come una statua. — — Est più presto homo rectus quam rex“. Marini Sanuto, Rankenél, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation, II. k. 403. l.

118) Azokhoz, kik az 1498. diki törvény' értelmében népeiket saját zászlaik alatt vitték a' táborba, még következők adattak (némi megszorításokkal, l. 21. tez.): Bornemisza János kinstartó, Pogány Péter, Podmaniczky János, Móré György, kamiesáczí Horváth Márk, Czobor Imre és Márton, Balassa Ferencz, Bradács Lőrincz, Haraszty Ferencz, Korlátkövy Osvát, megannyian „aulici regii“. A' nemzászlós nemesség a' megyei hadak' zsoldjára adót fizetett (pecuniae ad exercituandum), azaz: fizetett jobbágysai által, kikből ezen hadak alakultak; mert hogy a' jobbágysok voltak a' fizetők, 's nem az urak, világos, ha tudjuk, hogy

levele a' szebeniekhez, mellyben nekik meghagyja, hogy Tár-
nok Péter szörényi bánnak ácsokat, kövágókat és kőműve-
seket küldjenek; ¹¹⁹⁾ 's igen valószínű, hogy a' többi végvárak'
erősítéséről, és a' szükségességekkel ellátásáról szintén gondos-
kodott a' királyi tanács; valamint Corvin Jánoshoz is, ki a'
három ország' bánságát, mellyről 1496. ban másod ízben le-
mondott, tavál harmad ízben felvállalta, ¹²⁰⁾ hasonló rende-
letek mentek: de komoly készüléteknek nagyobb hadviseléshez
semmi nyoma. Rómában ugyan pünkösöd vasárnap a' Velen-
cze, Magyarország 's a' pápa közt a' törökök ellen kötött
frígy meghirdettetett; és azon szövetségi oklevélben, melly
Budán 1500. július' 14. én kelt, ¹²¹⁾ 's mellyben XII. Lajos
francia király Vladislávval és öccsével a' lengyel király-
lyal örök társulatba lép, kivált a' törökök ellen, említetik
ugyan, hogy Vladisláv túladdott a' fegyverszüneten, mellyet
Bajazeddel kötött vala; de hét nappal később levél ment a'
megyékhez, mellyben a' király őket értesíti, hogy september'
vége előtt bajos volna hozzáfogni a' hadviseléshez, mert még

az akkor seregesen a' Rákoson dietázó nemesség szintén a' jobbágyság'
költségein országgyűlésezett (Epist. Petri de Várda, Wagner'
kiadásában, 268. l. Katonánál, XVIII. k. 241. l.) A' magánjog' kö-
rében több üdvös intézkedések hozattak ez' országgyűlésen, mellyek Ver-
bőczy' alkotó jobbára mutatnak, a' 10. tcz. a' főtörvényszéket 's a' királyi
tanácsot újból szerkeszti. Ehhezképest az 1498.: 2. tcz.' módosításával
négy főpapot és négy bárót választ bírótársakul az országgyűlés, kik
a' tizenhat nemes ülnökkel egyetemben olyformán tartozzanak a' királyi
tanács' üléseiben részt venni, hogy közülök tizenkettő mindig Budán la-
kozzék, 's névszerint az ország' jogainak és törvényes szokásainak
összeírásával is foglalkodjék; — ezen választmány minden harmadik
évben országgyűlés' alkalmával király és rendek által megújítandó lévén.

119) Eder' oklevélgyűjteménye Engelnél, Gesch. d. Nebenl.
d. ungr. Reichs, IV. k. 1. r. 187. l.

120) Időközben Kanisay György volt horvát bán, ki most egy időre
kiesett Vladisláv' kegyelméből, mert felesége' Bánffy Erzsébet' halála
után Bánffy Dórának, az elhunyt Erzsébet' nővérének leányát vette volt
házastársul a' szentszék' engedelmé nélkül, „et ut creditor opis potius
quam prolis causa“.

121) Katona, XVIII. k. 245. l.

sok készületre van szükség, és a' végvárok sincsenek kellő karba helyezve; 's ez okon ő, a' király, még fel sem mondotta a' fegyverszünetet a' töröknek, és ők, a' megyék, is minél nagyobb titokban készüljenek a' háborúhoz, melly az ő személyes vezérlete alatt fog lefolyni.¹²²⁾ Bajazed kétségkívül hirt vett a' Velenczével és XII. Lajossal kötött szövetségről, mert követe folyvást Budán tartózkodott; de az országos sereg' kiállításának jelenségei nem mutatkozván, ő is ollyba vette a' viszonyt, mintha a' fegyvernyugvás közte és Vladiszláv között még csorbitatlanul fennállana. Midőn a' török hadak júliusban Modont Moreában elfoglalták, két magyar kém is kezőkbe esett. Bajazed ezeknek szeme látúra végeztette ki a' város' 's a' velencei őrség' főbbjeit, 's aztán megengedte, hogy hazájokba visszatérhessenek.¹²³⁾ Velök Bajazednek egy levele is Budára érkezett. A' levél szerb nyelven volt írva, — Galeottiból tudjuk, hogy ezen, vagy bolgár nyelven készültek ez időtájban a' porta' diplomai közleményei Magyarországgal, — 's a' szultán értesítette Vladiszlávot, hogy a' velencei herczeg az ördög' sugallatából roszul viselvén magát, büntetését vette. „Volt neki egy városa a' tengernél, — így ír a' szultán, — mellynek neve Modon, 's mellynek falai roppant magosak, árkai roppant mélyek. Ebben büszkélkedtek az istentelen velenceiek, de én Isten' segítségével bevettem a' várost ... és lakosságát kardom' élére hánytam Felsőgedet eziránt tudósítani kívántam, hogy nekem szerencsét kívánjon hozzá. A' köztünk levő békét és barátságot felségem szilárdul őrzi 's ezentúl is őrzeni akarja“.¹²⁴⁾

Azalatt míg király és szultán illy kesernyés barátságban éltek egymással, a' határszéleken tétleg felbomlott a'

122) Wagner, Diplomati. Comit. Sáros. 17. l.

123) Hammer, II. k. 325. l.

124) Marino Sanuto, Hammernél, II. k. 612. l.

fegyvernyugvás. A' verbosnai és szendrői basák, értesül-
vén a' magyar végekben történő készülletekről, magokhoz
vonván lovasságuk' honn maradt részét, 's morlakokból és
martalóczokból álló gyalogságukat összeszedvén, Jajczát kö-
rülderítették. Corvin e' hírré segédhadakat kért Vladislávtól,
ki ekkor Bács várában mulatott, hogy a' törökök ellen ké-
szülni látszassék. Geréb Péter, Kinisynek az országbiróság-
ban, most Zápolyának a' nádorságban utóda, két száz lovast
és két dandár gyalogságot vezérelt Corvin' táborába, hová
már előbb a' Zrínyek' és Frangepanok' zászlai gyülekeztek,
's hová Czobor Imre is érkezett a' megyei népek' egyes
töredékeivel. A' vezérek jókora sereggel Jajcza alá indul-
tak; az erősséget vívó ozmán csapatok, táborukat odahagyva,
szokott dühhel vetették magokat az érkezőkre. Hadaink,
négyszögbe állítva, ingadozás nélkül verték vissza a' roha-
mot, 's kevés óráig tartott vita után a' közel erdőségekbe
szalasztották a' basákat. De a' mieink itt is nyomukban vol-
tak, 's négy ezer törököt leöltek. Corvin az ellenség' tá-
borát fosztás végett megnyitotta népeinek, az ágyúkat Jaj-
czába szállította, a' kezébe esett zászlókat és nevesebb foglyokat
Vladislávhöz küldötte. 'S most magasabb önmérettel, mint
mikor a' királyságért versenyzett, felment ő is Budára, 's
Budáról Hunyadra, — kikhez elvégre méltóvá ügyekezett
válni, atyáinak fészékébe. ¹²⁵⁾

Sándor pápa az év' végével reggioi Péter bibornokot
Magyarországba küldötte, hogy a' hadi dicsőség' borostyánai
elől folyvást kitérő Vladislávot buzdítsa, lelkesítse; 1501. ben
pedig értesítette a' királyt, hogy a' szentszék' részéről [1501.
Velenczében ujból negyven ezer arany van letéve a' magyar
hadak' felkészítésére. ¹²⁶⁾ Vladisláv tavasszal Pesten or-

125) Istvánffy, IV. 47. l.

126) Katona, XVIII. k. 275. l.

szágyűlést tartott. Május' 12.én ágyúdurrogás és harangszó hirdette a' népnek, hogy király és rendek hadat üzentek a' töröknek; május' 13.án a' hadat viselendő sereg részben Corvin Jánosra, részben Drághfy Bertalanra és Som Jósára rendeltetett bizatni; amaz Horvátországból támadjon a' törökre, ezek Szendrőnél üssenek táborn, hová még Péter bazini gróf az erdélyiekkel, úgy a' moldvai és oláh vajdák gyülekezzenek népeikkel.¹²⁷⁾ A' király Petanczi Felix zenghi patriciust, Velenczébe utaztatta a' pápai pénz' felvételére, otthonn is pénzt szedegetett, a' hol lehetett,¹²⁸⁾ 's a' megyéket nógatta, hogy fegyveres népeiket jobb karba helyezzék, mint eddiglen, mert nem sokára ütni fog az óra, mikor a' török ellen kell indulni;¹²⁹⁾ — de a' nagyobb hadviselés az idén is elmaradt. Vladiszlávot és lengyelceh tanácsosait egyéb ügyek foglalkodtatták, és Bakács 1501. elején Rómában mulatozott, hogy a' bíbornokságot megköszönje. — Petanczi Felix Franciaországba küldetett, hogy XII. Lajos' egyik távol rokonát, candalei Annát az ötvenedik évéhez közeledő királynak hitvesül kérje. Istvánffy úgy tudja, hogy Vladiszlávot e' lépésre anyja birta, ki az idén kedvencz fiát elveszté. Albert János lengyel király június' 17.én meghalálozott, 's akadt egy párt az országban, mely Vladiszlávot a' koronával megkinálta. Maximiliánhoz és XII. Lajoshoz követek mentek Budáról, őket az örvendetes eseményről értesíteni; de a' litván felekezet' túlsúlya az elhunyt' testvéröcscsét, Sándort emelte a' királyi székre. Dobzse; hívjátok vissza a' követeket, mondá Vladiszláv, 's ezzel a' lengyel öröködési ügyet elintézte. Itthon is, mert béke volt, menni

127) Die Ordnung zu Ofen wider den Therken gemacht 's a' t. Bartalnál, III. k. 258. l. Batthyány Ignác gr. Leges eccles. I. k. 557. l.

128) Kerchelich, Not. praelim. 306. l.

129) Katona, XVIII. k. 275. l.

hagyta az ügyeket, a' mint magoktól mentek, 's tevékenységét csak egyes kinevezések által tanúsította, mellyek időről időre tiszteletlenségét a' törvények iránt is tanúsították. Az elhunyt kalocsai érsek' helyébe Geréb László erdélyi püspököt nevezte; Gyulafehérvárra Domokos nagyváradai püspök ment főpapúl, Nagyváradra Szatmáry György, 's ennek székét Veszprémben Frangepan Gergely székesfehérvári prepost foglalta el. Zápolya Jánost gyámja a' főkanczellár több felső magyarországi megyék' főispánává nevezte; a' zempléni nemesek, hivatkozással az 1498. diki törvényre, ellenmondtak, de Vladisláv rájuk iratott, hogy a' tizennégy éves gyermekce, azonképen mint a' többi megyékben nálok is főispán marad, 's alispánaik azok lesznek, kiket ő, Zápolya, alispánokká nevezett.¹³⁰⁾ Így akarta az öszves királyi tanács; 's ezen tanács' kívánságára történhetett más részről, hogy Vladisláv az oppelni herczegséget, mellyért Corvinnak cserében a' magvaszakadt dengelegi Pongrácz Mátyás' jószágait adta,¹³¹⁾ Sándor testvérének úgy, mint a' magyar korona' hűbéresének, míg t. i. Csehország a' zálogösztetet lefizeti 's ezáltal felsőségi jogait visszanyeri, adományozta.¹³²⁾ — A'

130) Wagner, Anal. Scepus. IV. r. 34. l.

131) A' dengelegi Pongráczok — nem a' szentmiklósiak vagy szakolczaiak — a' Hunyadyakkal sógorsági viszonyban állottak: Hunyady János' testvére Klára, (de csak anyja után testvére) dengelegi Pongrácz vajdával lépett házasságra. A' Gerébek Szilágyi Erzsébet által jutottak sógorságba a' Hunyadyakkal. L. gr. Teleki József: Hunyadyak kora Magyarországon, I. k. 63. l.

132) Katona, XVIII. k. 304. l. Vladisláv ezen oklevélben Szeleziának és Moryának viszonyát a' magyar koronához ekkép érinti: „Licet Oppavia ... de jure antiquo ad regnum et coronam Bohemiae pertinere debeat, tamen ex quo nunc ... vigore certae inscriptionis et obligationis ad coronam hujus regni nostri Hungariae spectat, ob hoc nolentes ipsorum regnorum et coronarum eorumdem juribus ... derogare ... volumus idcirco et decernimus, quod durante hujusmodi inscriptione et obligatione sereniss. principi qu. d. Matthiae ... et regno ac coronae Hungariae de toto ducatu Silesiae ac marchionatu Moraviae ... facta, praefatus dux.

jelen évi szeptemberben Tolnán tartott országgyűlésnek csak homályos nyomait találjuk történeti emlékeinkben.¹³³⁾

Vladiszláv' udvarában találkoztak néhányan, kik candalei Annának a' Bourbonoktól származását kétségbe vonták, vagy úgy vélekedtek, hogy a' kisasszony természetes de nem törvényes unokája Capet Hugonak. Annál örvedetesebb volt a' királyra nézve, hogy a' Petanczival Párisból érkezett francia követ a' bonyodalmas származás' felvilágosítására okleveleket hozott magával, melyekből kitűnt, hogy candalei és foixi Anna, XI. Lajos francia király' nővérének és János narbonnei grófnak, az aquitaniai királyok' utódának onokája, 's mint illyes az országgló francia királynak a' milly törvényes, olly tagadhatlan rokona.¹³⁴⁾ A' menyekző' közeledésének hírére Maximilián 1501. november' 21. én Linczbén kelt levele által fiát, Fülep főherczeget, Németalföld' kormányzóját, ki közte és a' Milano miatt vele ellenségeskedésben állott francia király között örömetst békét szerzett volna, felhivta: figyelmeztetné XII. Lajost, hogy Vladiszláv magát Beatrixnak házassági igérettel lekötölte, hogy vele egynehány napig úgy élt mint hitvesével, 's hogy a' francia királynak már annál fogva is elleneznie kellene e' házasságot, mert saját leánya Claudia, Fülep fiának, Károly főherczegnek ekkoron jegyese, ezáltal távolabb esik az öröködéstől Magyarországon, melyhez a' pozsonyi szerződés' értelmében joga van és reménye. 'S midőn december' 13. án Trientben Maximilián csakugyan békét kötött Lajossal, és ennek Milanót hűbérül adta, a' francia király aziránt is lekötölte magát Maximiliánnak, hogy néki és utódainak segédökre leszen, miszerint Magyar- és Csehországokat

eundem ducatum Oppaviae ... a nobis tamquam a rege et corona Hungariae vel successoribus nostris regibus Hungariae teneat et recognoscat“.

133) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 300. l.

134) Kovachich, Script. r. hung. minores, I. k. 32. l.

örökölhessék.¹³⁵⁾ Ezzel megelégedett a' császár; és Lajos e' ponttal megférkezőnek vélte Vladiszláv' házasságát a' francia Annával, talán mert olyannak vélte a' párt, mely gyermeknek nem igen fog örvendhetni; talán mert már is azon volt, hogy trienti ígérete teljesítetlen maradjon.

Anna, francia udvarával, 1502. tavasszal Velen-^{[1502.} czébe érkezett, hol Loredano herczeg által fényesen fogadtatott, 's hová a' király' meghagyásából több magyar nagyok elébe indultak. A' törökök épen akkor Malomfalvánál átkeltek a' Száván, 's Posegát és Valkót pusztították, a' Horvátországba 's innen magyar földre érkezett királyi mennyasszony' kísérlőinek nem csekély rémulésére. Anna, augusztus' 10.én Székesfehérvárott Bakács által, mert a' veszprémi püspök Frangepan Gergely még nem volt felszentelve, királynéul koronáztatott;¹³⁶⁾ a' menyekzött király és királyné a' budai várban állotték.

E' közben Péter bazini gróf, Erdély' vajdája, Som Jósa az ország' alsó részeinek kapitánya, Corvin János Szlavonia' 's Horvát- és Dalmátországok' bánja, 's velök Tárnok Péter és Gelestényi Jakab szörényi bánok, Kanisay György nándorfehérvári parancsnok, kikhez Belmusovics', Radics' és a' Jakicsok' ráczai is csatlakoztak, Haramnál, Pancsován alól a' Dunán átkeltek, 's Bodont (Viddint) és Kladovát bevették és elhamvasztották. Nikápoly' külvárosait hasonló sors érte; a' hatalmas erősség, mert a' mieink vívó szerek' szükében voltak, ozmán kézben maradt. A' magyar hadnagyok gazdag zsákmánnyal — köztök több ezer fogoly — érkeztek vissza. A'

135) Dumont, C. D. IV. k. 1. r. 16. l. Hormayr, Oesterr. Plutarch, XVIII. füzet, 167. l.

136) „Domina sponsa nostra — írja Vladiszláv június' 14.én a' kassaiaknak, — ad festum b. Laurencii in Albaregali, more solito, volente Deo coronabitur“. Turóczy László az Ungaria suis cum regibus' szerzője a' koronázást ugyan september' 29.ére teszi, de a' nélkül hogy állításának urát adná.

törökök rabszolgákul a' többet ígérőknek eladattak; a' bolgárok és szerbek Temesvár és Pancsova között letelepítettek. A' zsákmány' színe és néhány szekér török fő Budára küldetett az új házasoknak; amaszt igen érdekesnek találta a' francia hölgy, nem úgy a' török fejeket, melyek a' várak előtti kúthoz tüzetek; Anna eliszonyodott, 's e' naptól fogva a' gonoszúl felcsicsomázott kút' vizét ihatatlannak találta. ¹³⁷⁾

Vladiszláv a' határszéli villongásokat a' törökkel épen nem restellte, mert alkalmat adtak neki, magával és másokkal elhitetni, hogy ő hadat visel Bajazed ellen; 's mert a' pápától és a' velenceiektől húzott pénzsegély legalább ideiglenesen segített a' kincstár' szükségéin. Az 1502. diki nyáron angol követség is érkezett Budára, 's VII. Henrik hajlandónak nyilatkozott, „fennséges Vladiszláv királynak, kinek követei őt Westminsterben felkeresték, 's ki fényes és roppant bátorsággal a' barbárok' és hitetlenek' gonosz czélzatait már évek óta hatalmasan visszaveri . . . e' szent, dicséretes és isteni műhöz némi pénzsegélylyel kedveskedni“. ¹³⁸⁾ De Bajazed, a' karamániak' lázadásának hírére kész volt békealkudozásba erészkedni Velenczével, melly francia, spanyol és pápai hajók' segédével most szerencsésebben működött, mint a' hadviselés' első évében; 's 1502. december' 14. én Velence békét kötött a' szultánnal. Ezen előzmény után Vladiszláv, kinek Petanczi Felix csak imént emlékiratot mutatott be az utakról, melyeken a' magyar hadak az ozmán birodalom' belsejébe nyomúlhatnak, ¹³⁹⁾ Bajazed' köveit nyájasan fogadta, és VI. Sándor pápának halála után, Bajazed-
^{1503.]} del 1503. augusztus' 20. án hétévi fegyverszünetre lépett, de melyet a' szerződő felek' valamelyikének halála időköz-

137) Istvánffy, IV. 49. l.

138) Katona, XVIII. k. 313. l.

139) Schwandtnernél, I. k. 867. l.

ben is felbonthasson. „Ezen béke — így szól Vladiszláv oklevele ¹⁴⁰⁾ — terjedjen ki reánk és országainkra, névszerint: Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvátországokra, Szlavoniára 's a' t. és egész Morvára és mind a' két sziléziai herczegségekre és Lausitzra, és Moldvára azonképen mint Havasalföldre, vajdáikat 's ezeknek valamennyi fiait és utódait is ide tudva ... 'S ezen vajdák az adót, melyet eddig a' (török) császárnak fizettek, ezentúl is fizessék, és a' szolgálatokat, melyeket neki tettek, ezentúl is tegyék, és többet ne lehessen rajtok követelni. Hasonlókép, a' mit nekünk eddigelé fizettek, ezután is fizessék, és többet nem. Azonfelül Ragúza, a' mi dalmát városunk valamennyi erősségeivel, városaival, földjeivel, tartozandóságaival és határaival, úgy az egész sziget' urodalmával szintén mellettünk, Vladiszláv király mellett legyen e' békében; de az adót és a' szolgálatokat fizessék, tegyék ezentúl is a' császárnak, és többet nem. Terjedjen ki továbbá az erdélyi részekre, és Bosnyákországra, Jajczával és a' hozzá való többi erősségekkel, részekkel, tartozandóságokkal egyetemben. Ugy a' dicsőséges Belgrádra vagy Nándorfehérvárra, a' szörényi, szreberniki és szabácsi erősségekre, 's ezeknek illetőségeire és hatáira; és végre valamennyi egyéb végvárainkra, és minden bármi neven nevezendő 's bárhol létező urodalmainkra és alattvalóinkra, — részünkről. A' császári felség' részéről pedig terjedjen ki a' béke a' császárra és egész birodalmára a' végek' kormányzóira, a' Hercegovinára és mellékleteire, ezen erősségekkel: Prolosacs, Imoczki, Bog, Jerogucza, Liubesna, Moztár, Pokiczel, Blagai, Novi, Rizna, Klúcs, Szamobor, Mileresova, városaikkal és mezővárosaikkal

140) Pray ismerte az oklevelet, de az Annalisokban IV. k. 305. csak érintette; Schimeck (Gesch. v. Bosnien, 187. l. töredéket közölt belőle; Hammer, (Geschichte des osman. Reiches, II. k. 616. l.) közzé tette az egészet.

egyetemben; úgy a' bosnyák földdel, és a' mi ide tartozik ezen Bosnia' végeiben, következő várakkal: Kamengrad, Klúcs, Hlevna, Belgrad, Venosacz, Komotin, Vratnik, Jerbelicza, Travnik, Dobovi, Maglai, még egy más Belgrád, Szüled, Toricsán, Fővárak, Prozor, Bobovác, Dubrovnik, — városaikkal és mezővárosaikkal 's a' zborniki erősséggel és ennek tartozandóságaival egyetemben. És kiterjed a' Duna mellett a' rácz földre és a' szendrői várra, ezen erősségekkel: Haval, Kuilics, Haram, Galambóc, mezővárosaikkal és városaikkal. Kiterjed a' branicsevai földre s a' florentini és bodoni várakra, a' mezővárosokkal 's az egész bodoni földdel. És kiterjed Szizmán czár' földjére, azaz: Bolgárországra és ennek végeire, úgy az orahonori, nikápolyi, jurgevoi és rúzi várakra, mezővárosaikkal és tartozandóságaikkal együtt. És kiterjed az agyermei erősségekre, azaz: Neszterfehérvárra és Kiliára . . .“ A' fegyverszünet' csorbíthatlan fentartására rendeltetett, hogy hét év' lefolyásaiglan a' végekben új erősségek ne emeltethessenek, hogy a' szokott rablási járatok, még a' legparányiabbak is szigorúan tilalmaztassanak, 's hogy illyesek miatt necsak a' tettesek, hanem a' végtisztek is lakoljanak és kárpótlásra kényszerítenek. A' fegyverszünet' ideje alatt a' török hadak Vladisláv' birodalmán át útjokat semmi szín alatt se vehessék valamelly keresztyén hatalmaság' megtámadására, hanemha a' királynak világos engedelmével. A' két fél' követei, menlevél és kezesség nélkül szabadon jöhessenek, mehessenek, de mindig végtisztek' kíséretében; a' kereskedés a' két birodalom között, a' kalmárok' járása kelése ne akadályoztassék. ¹⁴¹⁾ —

141) Vladisláv a' békébe Maximiliánt, úgy Francia-, Spanyol-, Lengyelországok', Anglia' és Portugal királyait, továbbá Velenczét, egész Olaszországot, — Nápolyt és Sielliát 's a' szentszék' urodalmait névszerint idetudva, — végre a' rhodusi nagymestert 's a' genuaiakat Chiosban is befoglalta, igérvén, miszerint az oklevelet velök közölni

A' fegyverszüneti oklevél Kara Bogdánnak nevezi a' moldvai vajdát, 's ezalatt Istvánt kell értenünk, mint ki e' tájban történeti emlékeink' bizonyysága szerint még élt, és Pokúczföld miatt, melyet mint Moldvához tartozót, Lengyelországtól elszakasztott, Sándor királylyal háborúba keveredik, ha Vladisláv' biztosai: Telegdy István, Balassa Ferencz és Czobor Imre közben nem vetik magokat. A' következő évben István vajda meghalálozott, miután Moldvát negyvenhét évig kormányozta. Felváltva a' magyaroknak, a' lengyeleknek, a' törököknek híve, felváltva mindhármuknak ellensége, a' „nagy“nak mellékczimét nyerte magának. Savoyei Eugen talán őt is azzal mentegette volna, hogy tartományának félése és formája töle a' becsületes politikát szükségkép távol tartották. De a' magyar királyoknak, valljon ki 's mi tiltotta, a' Szered' völgyét a' székely földhöz kapcsolni?

VII.

Candalei és foixi Anna Vladislávnak 1503. július' 23.án leányt szült, 's a' király a' drága kincsnek megérkezéséről örömeiben az ország' valamennyi törvényhatóságait értesítette. Az országos pénztár az anyja' nevére keresztelt leány' születésének nem sok hasznát látta, 's a' király kölcsönök' ut-

fogja, hogy megannyian Konstantinápolyban követek által nyilatkoztassanak: akarnak-e, nem-e a' béke' részesei lenni. Vladislávnak e' tárgyban a' chiosiákhöz adott levelét ismerjük, (Katoná, XVIII. k. 345. l.): „Cum turco ipso, supplice pacem poscente ... repudiato pacis nomine, foedus induciale et quidem septennale felici omine inivimus, sicque juxta continentias capitulorum et articulorum, praesentibus annexorum, et a turco ipso ad nos sub suis signis imperialibus et authenticis transmissorum, fideique sacramento in alterutrum firmatorum, et quae ex serviana lingua, qua caesar ipse utitur, in latinam suo tenore, fideli interprete, convertenda curavimus, praesentibus exemplum illorum sub sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur, transmittimus“.

ján, minő például az volt, melylyel az e' tájban meghalálozott Geréb László kalocsai érseknek húzamosabb ideig adósa volt, és folytonos zálogbavetések által, melly sors egyebek közt Sopronyt, Bártfát és Esztergomot is érte, ügyekezett szükségsein segíteni. Az országgyűlések hovatovább kevesebb 's mindig kevesebb hajlamot mutattak a' királyt pénzsegély' felajánlása által megörvendeztetni, 's Vladisláv most czéli-rányosabbnak látta, magának adót egyes megyék által felajánlatni, mit azáltal volt képes eszközteni, hogy a' megyei nemesség' vezéreinek és szóvivőinek jószágaikat az illető adó-
 1504.] osztalék alól eleve felmentette. Ez' okon az 1504. apri-
 lis' 24.én a' Rákoson összegyűlt országos rendek mindenekelőtt törvényt hoztak ezen eljárás' megakasztására, törvényt, mellyre még a' jelen század' harmadik tizedében is az ország' egyik végétől a' másikig történt hivatkozás.¹⁴²⁾ „Miután gyakran szokott történni, hogy a' hazafiak az országgyűlésről nagy zavarban haza mennek, 's ilyenkor az egyik nem tudván a' másiknak szándékát, számos urak és megyék önszántukból vagy mások' sugallatára, olykor bérért is, némi adót vagy segélyt felajánlanak kebelökből a' királyi felségnek. 'S illetén példára a' magok közt meghasonlott megyék' egyike hasonlót cselekszik, a' másik ellenmond, és így egymás ellen lázadva, az egyik a' másikban az ország' szabadságának el-
 lenségét látja ... A' királyi felség is annyi ízben szokta embereit reájok küldözgetni, hogy a' hasznót, mellyet onnan remél, gyakran magok az adószedők felemésztik. Aztán a' felség' tanácsosainak jószágaik mindig felmentetnek az adó alól, 's innen van, hogy a' király ezen eljárásnak semmi hasznát, a' hazafiak pedig a' haszontalan költség miatt kárát látják. Ezen veszély' elfojtására végzés hozatott: hogy az ország' nehéz viszonyai úgy kívánván a' segély

142) Corpus juris hung. I. k. 315. l.

vagy az adó a' Rákos mezején a' főpapok', bárók' és többi nemesek' közmegegyezésével ajánltassék fel és fizettessék a' királyi fennségnek, és ilyenkor senki se vonhassa ki magát a' fizetés alól. Ha pedig valamely vármegye önmagától és nem az öszves ország' megegyezésével és akaratából, országgyűlésen kívül, valamely adót vagy segélyt, a' szokott kamarai nyereségen kívül, ¹⁴³⁾ az ország' régi szabadságának ellenére, bár mikép vagy bár mely szín alatt felajánlaná vagy fizetne a' királyi felségnek: akkor illetén vármegye' nemesseinek öszvessége ezáltal a' hitszegés' büntetésébe 's becsületének és emberségének elvesztésébe elmarasztva és elitélve legyen, 's az ország' többi nemesének társaságából kiűzve és kirekesztve. 'S ezen ekkép elmarasztott nemeseket az országgyűlés mind vagyonukban és javaikban, mind személyeikben büntetheti és megfenyítheti: kivéve, ha illetén megye' nemesei közül néhányan magokat ez' ügyben ártatlannoknak bizonyíthatnák". Belső összefüggésben e' végzéssel áll a' 2. tcz.: „hogya a' főispán az alispánt a' megyei nemesség' számából és köréből, 's e' nemesség' megegyezésével és akaratából válaszsza". A' 24. tcz. színre pótolni akarja az 1498. országgyűlésnek a' hadi népek' kiállítását tárgyzó végzéseit, de a' valóságban felforgatja és részben 1492.ig, részben épen félszázaddal megyen vissza: „A'

143) Hogy ezen kamarai nyereség — öt jobbágy-ház hely után évenként egy forint — a' közköltségek' fedezésére egymaga, az elzalogított koronai jószágok, a' nem-jövedelmező érczbányák 's a' l. mellett, nem volt elégséges, az nem szenved kétséget. Bornemisza János királyi kincstartó felszámította, hogy a' királyi dandár' zsoldja, a' végvárak' fenntartása, a' köztisztviselők' fizetése, az ország' néhány főhivatalnokainak, hogy zászlaikat kiállithassák, járó segély évenként száz negyvennégy ezer nyolczszáz hetvennyolcz aranyba került (a' kamarai nyereség aligha többre ment ötven ezer aranyánál), 's midőn a' rendek a' sok haszontalan kiadást emlegették, Bornemisza előállott a' Mátyás idejebeli számadásokkal, melyek, hézagos voltak mellett is, nem sokkal kisebb kiadási öszletről szólottak. Kovachich, Supplem. ad Vest. Comit. II. k. 320. l.

kisebb végzeménynek az érsekekről, püspökökről és a' többi zászlós vagy nem zászlós de tizedekkel bíró egyháziakról szóló 15. és 20. czikkelyeihez, hozzá adatott: hogy közülök mindenik népeit szabott számmal folytonosan készen tartani köteles, 's azokat, előadván magát a' szükség, ha t. i. a' királyi felség' és tisztviselőinek népeik, melyek mindekelőtt felkelni tartoznak, az ország' oltalmára nem elégségesek, a' táborba küldeni 's ott szükséges ideig tartani; ha pedig az ellenség' száma olly tetemes lenne, hogy annak a' királyi felség' és tisztviselőinek zsoldosaik 's a' főpapok' és egyéb (tizedekkel bíró) egyháziak' népeik képtelenek ellenállani, akkor már a' világi urak', és végre a' többi hazafiak' népei is amazoknak segédére, hűtlenség' büntetése alatt küldetendők“. — Felebb láttuk, hogy Vladisláv, midőn Ooppelnt Sándor testvérének adományozá, a' magyar korona' jogait Morvára és Sziléziára megismerte. De e' vallomásával ellentétben állott kormány-eljárása a' nevezett tartományokban, 's ez' okon kérdőre vonatott a' rendek által: valljon mint magyar király-e, vagy mint cseh, hódoltatott legyen magának Morva', Szilézia' és Lausitz' rendei által? eziránt írásbeli nyilatkozatot vár a' királytól az országgyűlés. (21. cz.) Vladisláv a' többi czikkelyekkel egyetemben ezt is „helyeselte, elfogadta és törvény' erejére emelte“, de az írott válasz, úgy látszik, elmaradt, vagy azon, röviddel az országgyűlés után kiadott oklevél szolgált válaszul, melyben Vladisláv Zsigmond testvérének Szilézia' és Morva' főkapitányának alsó Lausitzot adományozta, annak említése nélkül, melyik korona' nevében birtokolandja a' tartományt. 144) —

144) Vladisláv Morvának és Sziléziának viszonyát a' magyar koronához szabatoság nélkül hagyta, de valószínűleg azért, mert ezen tartományok' rendei a' koronávali összeforrás ellen tiltakoztak. 1496. ban a' németbirodalom' gyűlésében Bertól mainzi választó fejdelem a' rendek' nevében panaszt emelt, hogy a' cseh király (Vladisláv) „Morvát és Sziléziát a' német birodalomtól elszakasztotta“.

A' magánjog' körében több czélszerű intézkedések hozattak ez' országgyűlésen, mellyek Verböczy' jószándékát és törvénytudományi ismereteit — ezek tudnivalóképen egymagok státusférfiat még nem képeznek — tanusítják; 's a' végzemenyt azon kívánság rekeszti be: szerkesztesse már valaha egy egészszé különböző törvényeit a' felség.

Az országgyűlés már együtt volt, midőn a' nádornak, Geréb Péternek Valpó várában történt halála hírül hozott a' rendeknek; helyébe Perényi Imre, fia az 1471. ben Kazimirhoz pártolt és e' miatt Mátyás által jószágaitól megfosztott ¹⁴⁵⁾ Perényi Istvánnak választatott nádorúl. Az országgyűlés' elosztása után néhány hónappal — 1504. october' 12. én — Corvin János harminczöt éves korában meghalálózott, hívei előtt szelidsége miatt, 's mint Mátyás' fia, ezen kissé erélytelen szelidség' daczára, a' hazafiak előtt is kedves, annyival inkább, mert életének végéveiben, talán hitvesének, Frangepan Beatrixnak befolyása által, a' névhez, mellyet viselt, hadi vitézség' dolgában is méltóbbá vált. Fia Kristóf őt halálban megelőzte, leánya Erzsébet követte nem sokára. Urodalmi részben özvegyére szállottak, ki most a' folyvást Vladisláv' udvarában tartózkodott György brandenburgi határgróffal lépett házasságra, 's ez Corvin' kincseinek és jószágainak végmaradványait is eltékozolta. ¹⁴⁶⁾

145) Mátyás ezen jószágokat Perényi Imrének visszaadta, de urodalmi viszonylag csekélyek lehettek, mert nevét hijába keressük az 1498. diki végzeményben elősorolt zászlósok között; most nőül vette elődének a' nádorságban özvegyét, Kanisay Dórát, 's ez' úton a' Geréb-jószágok részben reá szállottak.

146) Istvánffy, IV. 51. l. Rattkay György, Memoria baronum r. Croatiae 's a. t. 110. l. — Engel tévedésben van, úgy hiszem, midőn kétségkívül a' Katonánál, XVIII. k. 411. l. előforduló oklevél' alapján írja, hogy Corvin' özvegye és Zápolyáék szerződésre léptek egymással, mellynek erejénél fogva Zápolya János Erzsébetet, Corvin' árváját hitvesül veszi, ez' úton Corvin' jószágait is' magának megszerzendő. Zápolya János szemét Annára, Vladisláv' leányára ve-

1505.] 1505. februárius végén Pesten országgyűlés tartott. ¹⁴⁷⁾ A' rendek még együtt voltak, midőn Vladiszláv súlyos betegségbe esett. Halála' esetében Maximilián a' pozsonyi szerződéshez képest magának fogta volna követelni az öröködést, mert Vladiszlávnak nem volt figyermeke. A' pozsonyi egyezkedés' ellenei indítványt tettek a' királynak: jegyezne el leányát, Annát, Zápolya Jánosnak, kit fejdelméül akar a' nemzet, ha ő a' király fiörökös nélkül mulna ki a' világból. ¹⁴⁸⁾ Vladiszláv kitérő választ adatott tanácsosai által, 's a' Maximilián' öröködése ellen hevesebben mint valaha nyilatkozott ellenszenv' lecsillapítására a' lehetőséget emlegette, hogy hitvese őt még figyermekkel is megajándékozza. Az országgyűlés eredmény nélkül szétoszlott, 's a' hazatért rendek, midőn tudomásukra jutott, hogy Maximilián, ki 1503. ban közel állott bukásához mint császár, de ki most a' német - birodalmi gyűlésen újra tekintélyre tett szert, a' Kölnben összesereglett fejedelmektől „János szepesi gróf ellen, a' végre, hogy Magyarország a' birodalomhoz kapcsolathassék“ segédet nyert, — neheztelésöket kivált a' clerussal éreztették, mellyben Maximilián' öröködésének fő támaszait látták. „Értésünkre esett, — írja II. Július 1505. augusztus' 23. án a' királyhoz, — hogy Magyarország' bárói, nemesei 's majdnem valamennyi világi lakosai a' tized' megtagadása, az egyházi tulajdon' elrablása 's a' clerus ellen szórt nyers fenyegetések által napról napra mindinkább azon vannak, hogy

tette; 's amaz oklevél oly jószágról szól, melly némi jögezámmal Corvin által még 1495. ben Zápolya Istvánra szállított.

147) Pray, hist. regum Hung. II. k. 538. l.

148) Ger. de Roo, XII. Brutus Mihály János, Báthory István lengyel királynak majd Rudolf császárnak híve, Magyarország' történetét tárgyazó 's még mindig kiadatlan munka' írója, Praynál, az annalisokban: „Zápolya nondum nato Ludovico per Annae puellae nuptias in regiam aditum tentavit“. Häberlin, Auszug der Reichshistorie, Halle, 1771. IX. k. 305. l. Engel, Geschichte d. ungr. Reichs, III. k. 2. r. 120. l.

országokban az egyházi rend csorbulást szenvedjen, vagy jobban mondva, épen elnyomatassék“. Az aggasztó bajnak orvoslására 's a' főpapok' sürgetéseire, mint hiszem, Vladisláv 1505. szeptember' 28. dikára országgyűlést hirdetett, mellynek tizenötödik napján, tehát october' 12.én Bakácsnak 's a' nádornak is megegyezésével, a' rendek kinyilatkoztaták: „hogymiután az ország' rémséges szétrongyollásának, gyengülésének és jelen csúfságos pusztulásra jutásának főökát azon idegen 's külföldi urakban és királyokban találják, kik azt gyakor ízben kormányozták, ... 's kik magán ügyeikkel foglalkodva, nem hogy megtanulták volna erkölcsait és szokásait e' szittya népnek, melly valamint ez' országot vére' bővséges ontásával és felei' roppant feláldozásával szerzé, úgy vassal, fegyverrel szokta azt most is oltalmazni: megannyian örömelebb dologtalanságra és nyugalomra, mint fegyverforgatásra adták magokat. 'S így történt, hogy renyhességök miatt Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomeria, Bolgár- és Dalmátországok, 's még más számtalan erősségek az országtól elidegenítettek, ollyannyira: miszerint félni kell, hogy szétszaggatva lévén a' szélsőségek, most már a' belső részeket érendik az ellenség' megrohanásai. Mind ez távolról sem történt volna, úgy hiszik a' rendek, ha a' magyar nép, szülőföldjének édessége iránti vonzalommal nem különemzetekből, hanem saját kebeléből választott volna alkalmas királyt magának. Mert hogy rövidség' okáért elhallgassák a' rendek, fennséges II. Endrének, IV. Béla király' atyjának, 's Lajosnak és Mátyásnak és Magyarország' más királyainak tetteiket 's dicsőséges viselt dolgaikat, mellyek által ezen szittya népet nemcsak tündöklővé 's nagyságossá tették névben, fényben, hanem a' földkerekségén szerte áradó híré egész a' csillagokig emelték: csak annyit akarnak említeni, hogy azok közül, kik a' magyar nemzet' törzsökéből királyi polczra emeltettek, egy sem ütött csorbát az országon, ha-

nem mindnyájan hasznára voltak és öregbitették; holott az idegen nemzetből behozottak nemcsak veszélybe ejtették, hanem ollykor-ollykor kegyetlen ellenségként a' hazafiak ellen irgalmatlanul dúlakodva, e' népet tenger gyalázatba is sülyesztették. Ezen roppant bajnak és mindnyájunk' kárának valahára elejét akarván venni, — így folytatják a' rendek — nehogy azon esetre, ha e' világból fiörökösök nélkül találna kimúlni jelen legkegyelmesebb urunk, Vladisláv, Magyar- és Csehországok' királya 's a' t., ki bennünket nemcsak minél kegyelmesebben és adékonyabban kormányzott és fenntartott, hanem több szabadságainkat is megújította, az ország velünk együtt még nagyobb veszedelembé ejtessék; 's nehogy bárki az idegen fejdelmek közül ezen országot erőszakosan bitórolja, és bennünket örök szolgaságra vessen; 's főleg és kivált azon okon: mivel széles e' földön nincsen nemzet vagy nép, melly nem önkebeléből, önvéréből és nemzetségéből királyt és urat választana magának, — nehogy tehát ezen ország, a' keresztyénség' e' pajzsa és előfala, melly ezt magának és fiainak nagy feláldozásával védelmezte, a' többieknél silányabbnak és mintegy szerencsétlenebbnek látszassék, — végeztük, 's mindnyájan, a' kisebbek úgy mint a' nagyobbak, 's a' nagyobbak úgy mint a' kisebbek egyhangulag határozzuk és rendeljük: hogy mostantól fogva örök időkg, valahányszor 's valamikor ezen ország fejdelmétől és királyától megfosztatik, — fiörökösök, kikre az ország törvényhez és szokáshoz képest szállani fogna, nem maradván, — akkor 's mindannyiszor semmiféle külföldit, bár melly nemzetből 's bár melly nyelvű legyen, királyunkúl nem választunk, hanem csak illetén hivatalra képes és alkalmas magyart megkeresendünk e' végre, közös akarattal 's egy szívvel lélekkel, csak a' Rákos mezején és nem másutt, urunkúl, királyunkúl fogadandunk, 's választani, fogadni és elfogadni tartozzunk¹⁴⁹⁾

149) Pray, Annal. IV. k. 313. l. Batthyány Ignác gr.

A' rendek e' végzés által Maximilián' öröködési czélzait örömet megihusították volna, de a' szepesi gróf' felekezete még azon felül utat akart nyitni Zápolya Jánosnak a' koronához. Vladisláv' aggodalmainak elaltatására azon egy időben e' végzés' keletével, Bakács Tamás, Perényi Imre, Zápolya János, Ujlaky Miklós 's velök még többen külön frígyre léptek, ¹⁵⁰⁾ mellynek erejénél fogva kötelesek voltak egymást oltalmazni, a' király 's a' királyné iránt csorbítatlan hűséggel viseltetni, ezeknek javára, hasznára mindent elkövetni, akarathoz magokat az ország' szabadságainak épen tartásával mindig és mindenben alkalmazni, 's a' többi hazafiakat is hasonló eljárásra bírni. ¹⁵¹⁾

A' rákosi végzés' hozatalának hírére követség érkezett XII. Lajos francia királytól, kivel Maximilián akkor újból

Leges Ecclesiasticae, I. k. 562. l. Katona, XVIII. k. 425. l. Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 332. l. Jászay Pál, a' magyar nemzet' napjai a' mohácsi vész után, Pest, 1846., 155. l. Erdy János, Tudománytár, 1839. foly. VII. k. 61. l.

150) „Die dominico proximo post festum b. Dionysii“, azaz: october' 12. én; a' rákosi végzés pedig keletkezett „quintodecimo die congregationis“, tehát, miután az országgyűlés „in profesto b. Michaelis arch.“ (sept. 28. án) kezdetét vette, szintén oct. 12. én. Tudom, hogy mások más keletnapokról szólnak; egyikünk' vagy másikunk' számvetésében hibának kell lenni. A' „profestus“ szó a' római írónál nem festust, az ünnep' ellentétét jelenti, itt tehát hétköznapot mondhatott általa a' jegyző, 's így értették történetíróink közül mindazok, kik az „in profesto b. Michaelis arch.“ így fordították, „szent Mihály' napján“; de egykoru oklevelekben a' „profestum“ szó a' festum előtti napot jelenti. Praynál, Epist. Procerum, I. k. 62. l. ezt olvasom: datum Budae in profesto beatorum Philippi et Jacobi apostolorum, a. d. 1506. ultima aprilis seu 30. (Fülep és Jakab mindenha május' 1. ére esett); és Vladisláv „Budae in profesto visitationis beatiss. Mariae virginis“ írja a' bártfaiaknak, hogy az nap fia született; itt a' profestus szó nem jelentheti ezt: „non festus“, mert a' „visitatio beatiss. virginis“ ünnep nap volt, 's már Kaprinay így értette, hogy Lajos ezen ünnep előtti nap, július' 1. én született. Az ifju olvasó keresse fel Ducange' és Dufresne' szótárában a' „profestum“ szót.

151) Pray, hist. r. Hung. II. k. 542. l.

rosz lábon állott, mert Lajos foixi Germainet, Vladiszláv' Annájának rokonát Fernando aragoniai királynak, castiliai Izabella' özvegyének nőül adta, 's ezáltal ha a' házasság nem marad terméketlen, Fülep főherczegnek, mint Fernando' vejének igényei Aragoniára 's a' spanyol tartományok' özvegyére veszélyeztettek. Ha XII. Lajos úgy vélekedett, hogy Vladiszláv a' rákosi gyűlést eszközül használta a' római király ellen, 's hogy most kész lesz vele, a' francia királylyal, Maximilián' követeléseinek meghiusítására szövetkezni, nagyon csalódott. A' válasz, melyet a' követ, Louis Hélié, Párisba vitt, a' közügyeket még csak nem is említette, hanem szólott Vladiszláv' és Anna' 's a' francia királyi pár' egészségéről, és szólott Tibérie kisasszonyról, kinek bizony kár most Franciaországba visszamennie, midőn már tisztességes férj is akadt számára.¹⁵²⁾ Meglehet, hogy az országos dolgokat Anna' levele fejtegette, melyet a' király említ, de melyet mi nem ismerünk. Midőn a' rákosi végzés, hozatala után nyomban Péter bazini és szentgyörgyi gróf, erdélyi vajda és országbiró, vagy inkább ítélőmestere Verbóczy István által, ki az oklevelet fogalmazta, országszerte meghirdettetett, Vladiszláv csak annyit mondott: hogy a' mindenható úr Isten tőle és az övéitől minden roszt és gonoszt ^{1506.]} eltávolítand. De hitvese nem illy egykedvűleg vette a' végzést. Anna, ki ha nem volt képes rendbe hozni az országot, legalább rendben tartotta a' királyi udvart, 's ki férjéről mondani szokta: hogy ő a' királyok' királya, mert hűbéresei úgy viselik magokat, mintha magok is királyok volnának, — Zápolyát nem akarta vőül, 's nem utódul férjének a' királyi széken.¹⁵³⁾ Anna' tanácsára 's talán még Pruisz Jánoséra, ki morva kolostorából a' budai várakba

¹⁵²⁾ Pray, Annal. IV. k. 317. l.

¹⁵³⁾ Istvánffy, IV. 53. l. Engel, Gesch. d. Nebenländer d. ungr. Reichs, III. k. 2. r. 126. l.

érkezek, történhetett, hogy Vladisláv, röviddel a' rákosi végzés' hozatala után Maximiliánnal családi szövetségre lépett, melly ha jó fejleménynek indul, a' pozsonyi szerződést is megfoszthatja életől.

Maximilián' fia Fülep főherczeg, Németalföld' kormányzója 's napának, Izabellának halála után castiliali király, nejével, Johannával három gyermeket nemzett: Károlyt, Ferdinándot és Máriát. 1506. martius' 20.án és 27.én Maximilián, 's Vladisláv és neje, amaz Németújhelyben, ezek Budán kelt oklevelek által szerződésre léptek, melly szerint a' magyar királyi pár' leánya, Anna, vagy ha ez elhalna, netalán később születendő nőgyermekök — a' királyné ismét viselő volt, — Ferdinándnak, Maximilián' unokájának eljegyeztetett; kikötötven egy úttal, hogy azon esetre, ha a' királyné fiat szülne, ez Ferdinand' nővérével, Máriával lépjen házasságra.¹⁵⁴⁾ Martius' 28.án kelt levele által Vladisláv, halála' esetében gyermekeinek gyámul a' római királyt választotta; 's mit némi valószínűséggel állíthatni, e' tájban arra is felhatalmazta, hogy minapi végzésök miatt a' rendekre ijesszen.

Maximilián aprilis' 18.án Greczből a' magyar rendekhez adott levelében jogát a' koronára nemcsak a' Vladislávval kötött szerződésen, hanem azon is alapította, hogy ő valóságos magyar, mint ki női ágon a' magyar királyok' véréből származik, 's kinek igényein ennél fogva a' rákosi végzés sem üthet csorbát; ¹⁵⁵⁾ minek előre bocsátása után Salm Miklós

154) Kollár, Auct. diplomaticum ad Ursinum Velium, az „Indiculus“ban, 324. l.

155) Horvát István, Verböczy István emlékezete, Pest, 1819, II. dik rész (az első kiadatban) a' LXXVI. sz. alatt. Bartal, III. k. XXXIV. l.: „Cum non solum ex sanguine regum Hungariae nos originem ducere et titulo regis una cum genitore nostro colendissimo divae memoriae absque alicujus contradictione usos esse et inscripsisse, provinciamque Austriae ab antiquo cognomine Pannoniam superiorem

hadnagya által Magyarország' széleit pusztította, 's május' 5.én Leobenből levelet irt az e' miatt színre panaszt emelt Vladislávnak, illy értelemmel: „tudja meg fennséged, hogy már eleve értesítettük, miszerint a' rajtunk és utódainkon néhány magyarországi főfő lázadók által a' közelebb lefolyt országgyűlésen elkövetett méltatlanságot orvoslás nélkül nem hagyhatjuk. ¹⁵⁶⁾ A' király erre országgyűlést hirdetett, 's levelezését Maximiliánnal Zápolya' kezéhez juttatta, felhíván őt: fogjon fegyvert, 's jöjön hadaival minél előbb Székesfehérvárra. „Tudtára jött, úgy hiszszük nagyságodnak, — így szól Zápolya Jánosnak Szepesváralján 1506. május' 13.án Rozgonyi Istvánhoz adott levele, — hogy a' római király tűzzel vassal pusztítja az országot, 's ezen szittyá népet teljesen kiirtani akarja; valamint ezt világosabban fennséges urunk királyunk' 's magának a' római királynak idezárt leveleiből megérteni fogja. Ez' okon kérjük nagyságodat, hogy minden haladék nélkül 's minél számosabb népekkel ez ország' oltalmára kelni, Hatvan felé utnak indulni és reánk Eger

appellatam esse constat, sed etiam Nova Civitas nostra, patrimonium de regno Hungariae, filiae regis Hungariae quidam ex praedecessoribus nostris, archiduci Austriae, nempe jurisdictionem nostram et majorum nostrorum concesserit; majoresque nostri ex praefata filia regis Hungariae descendentes, etiam ab antiquo ex vero sanguine et stemmate regum Hungariae originem duxerint; nosque et praefatus genitor et avus noster divae memoriae in castro nostro praedictae Novae Civitatis in turri, quae hungarica, etiam lingua germanica appellatur, nati, in lucem editi sumus, propter quod vani illorum motus et opiniones, qui per hoc nos excludere nituntur, ab omnibus, qui saniori consilio et ratione ducuntur, jure et merito rejici possunt; justa enim non poterit esse ipsorum causa, cum nos, non ut extraneum, sed verum et naturalem Hungarum et ex sanguine regum Hungariae procreatum, tam propter haereditaria jura nostra, quam novissimos tractatus jurejurando firmatos, post obitum fratris nostris Vladislai sine aptis filiis masculis pro eorum rege et legitimo domino recipere . . debeant“. — Maximilián magyarul is tudott; l. autobiographiáját: Weiss-kunig, Bécs, 1775, és Hor-mayr' Plutarchusában életírását.

¹⁵⁶⁾ Pray, hist. regum Hung. II. k. 543. l. Ugyanaz, Epistolae Procerum, I. k. 53. 's kk. II.

mellett Mezőkövesden várakozni méltóztassék . . . “¹⁵⁷⁾ A’ rákosi végzés szerint az öszves ország tartozott volna Maximilián ellen felkelni, ’s az otthonn maradók „mint az ország’ hűtlenei örökös rabság’ és parasztság’ jármára voltak kárhoztatandók“; de a’ sereg, melly a’ Vladisláv által nemcsak Magyarországbán hanem cseh földön is ellenségül kikiáltatott római királyt Hederváry István’ vezérlete alatt megfenyítse, mód felett kicsi lehetett. Soprony még májusban kapút tárt Maximilián előtt, ki június’ elején Pozsonyt ’s a’ Csallóközt elfoglalta, és Kismartonban Frangepan Jánost, egy corbáviai grófot ’s egy Kanisayt hívei között szemlélt. A’ felek nyolcz napi fegyverszünetre léptek, ’s az országtanács’ tagjai — köztök Zápolya János, Frangepan Gergely kalocsai érseket, Szatmáry György pécsi püspököt és kancellárt (Bakács fő-kancellár volt,) Péter sz. györgyi és bazini grófot, országbíró ’s erdélyi vajdát, és Buzlay Mózes királyi főudvarmestert június’ 24. én, mint Vladisláv által választott követeket részökről is megbízták, hogy Maximiliánnal, az általuk a’ követség’ számára kiadott utasítás’ nyomán alkudozásba ereszkedjenek.¹⁵⁸⁾ Fehérvárról Óvár ’s innen Bécsbe mentek a’ követek, az ide visszatért római királylyal személyesen értekezendők.

Időközben — július’ 1.én — Vladislávnak fia született; az anya Franciaország’ szent királyának nevére Lajosnak kereszteltette.¹⁵⁹⁾ A’ fiúnak születése mindkét fél, Maximilián’ és Zápolya’ hevét egyiránt lelohasztotta, mert ezt is amaz is távolabb ejtette Magyarország’ királyi székétől. Ez okon könnyü szerrel alakult meg Bécsben július’ 19.én a’ béke, illy feltételek alatt: Hadait mindkét fél visszavonja;

157) Pray, Epist. Procerum, I. k. 59. l. Wagner, Anal. Scepi. IV. r. 35. l. Kovachich, Vest. Comit. 450. l.

158) Kollár, Auct. diplom. ad Urs. Velium, 268. l.

159) Kaprinay, Hung. Dipl. I. k. 406. l. Katona, XVIII. k. 460. l.

minden ellenségeskedés megszűnik; a' foglyok mindkét részről visszabocsátatnak; az elfoglalt ingatlan 's ingó javak — mennyiben az utóbbiak még előtalálthatók, uraikhoz visszaszakerülnek; azok, kik Magyarországon Maximiliánhoz állottak, vagy magokat semlegesen viselték, eljárásuk' kárát ne lássák. Vlădiszláv, Maximilián 's a' magyar rendek között béke, egyetértés és barátság legyen, melly a' szerződő felek' örököseire is kiterjedjen. A' két birodalom közt a' kereskedés minden akadály nélkül, de a' vámok' épentartásával folyton folyjon. Ezen feltételekhez Maximilián a' maga nevében még hozzá adta: „fentartjuk magunknak és örököseinknek világosan 's egyenkint és öszvesen mind azon öröködségi 's egyéb jogokat, mellyekkel Magyarországhoz 's az ide tartozókhoz eddiglen birtunk, és birunk jelenleg“. Mire a' magyar követek hasonló óvással a' szerződést következőkép érvényesnek nyilvánították: „a' jelen egyezkedést és azon ágazatokat, mellyeket közakarattal és egyetértéssel mindkét fél' személyeire nézve együtt készítettünk, mellyek egyik félnek sincsenek rövidségére, szilárdul és jóhiszemmel fogjuk megtartani“. 160)

Midőn Vlădiszláv az egyezkedést augusztus' 5.én Budán megerősítette, hitvese már nem élt. Lajos időnek előtte jött világra, 's Anna a' kórságos szülés' következtében elhalt. E' vesztesége mély bánatba 's a' szokottnál is nagyobb tétlenségbe merítette a' királyt; buvában olykor-ollykor örültnek is látszott; de tanácsát ez nem akadályozta, a' királyfiak' születésekor fizettetni szokott ajándékokat behajtani. A' székelyek ilyenkor régi szokásból minden házhely után egyegy

160) Kollár, id. m. 270. l. Cziráky, Disquis. hist. de modo consequ. summum imperium in Hung. 123. l. Maximilián e' békeoklevelet a' német birodalmi rendekhez intézett számadásában olyanak mondja: „dadurch I. K. Mt. und deutsche Nation, ob Gott will, an ihrer erblichen und andern Gerechtigkeit des Königreichs Ungern, wenn es zu Füllen kommt, nicht Mangel haben werden“.

ökröt tartoztak adni; de minthogy másfél század óta az adónak ezen neme kijött a' gyakorlatból, — V. László' születésekor Erdély a' vladiszláviak' kezében volt, — székely atyáinkfiai törvénytelen zsarlást láttak a' követelésben. A' királyi tanács Tomory Pált, Budán lovassági parancsnokot Erdélybe küldte az adó' behajtására, a' lázadók' megfenyítésére. Az érkezőt Maros-Vásárhelynél a' székelyek megverték; hadainak nagyobb része a' síkon maradt, őmaga tíz sebbel testén bontakozott ki a' tusából. Veszteségének pótlására mind magyar, mind szerb és oláh végörök küldettek zászlai alá, kik a' székelyeket keservesen megverték. Őkreik elhajtattak, 's a' hódoló néppel Tomory végzést hozatott, hogy azontúl, ha panaszkodnak a' királyi tisztviselők ellen, nem szolgáltatnak magok igazságot magoknak, hanem a' királyhoz folyamodnak orvoslás végett.¹⁶¹⁾

1506. augusztus' 19.én Sándor lengyel király is elhalt, 's most Vladiszláv' legifjabb testvérének, Zsigmond oppelni és glogaui herczegnek, a' budai várak' gyakori vendégének jutott 1507. januárius' 24.én a' korona. Az ünnepély 1507. után Telegdy István, Vladiszláv' követe Krakóból Moldvába ment Bogdán vajdához, ki Pokúczföld miatt, azonképen mint atyja, háborúban állott a' lengyel koronával.

Vladiszlávnak, melancholiájában semmi sem feküdt inkább szívéen, mint fiának Lajosnak királylyá koronáztatása, hogy őt Maximilián' és Zápolya' igényeik elől egyiránt biztosítsa. Ez' okon 1507. aprilis' 24.ére országgyűlést hirdetett, olly reménynyel, hogy Lajost születésének első évfordulati napján királynak koronáztathatja.¹⁶²⁾ De a' Rákoson összegyűlt rendek, kiknek tudomásukra jutott, hogy Vladiszláv és a' római király, amaz Pruisz a' volt nagyváradi püspök,

161) Istvánffy, IV. 53. l. Eder, Observat. crit. 178. l.

162) Kováčich, Supplem. ad Vest. Comit. II. k. 344. l.

emez Spieshammer máskép Cuspinianus János küldötteik által titkos alkudozásban állanak egymással, országárulást emlegettek. A' koronázás elhalasztatott, 's a' rendek, királyi megerősítés nélkül, úgy látszik, ¹⁶³⁾ több végzéseket hoztak, mellyek bizalmatlanságukat Vładiszláv iránt, és Zápolya János' felekezetének növekedését egyiránt tanúsítják. Az 1. tcz. Zápolyát a' nádor mellé az ország' főkapitányává nevezi, tisztül adatván néki, hogy azokat, kik erőszakosan birtoklott jószágokat birói ítélet után sem akarják a' jogszerű tulajdonosoknak visszaadni, engedelmességre fegyveres erővel kényszerítse; az ellenállók' netaláni társaiktól pedig jószágokat büntetésül azonképen mint a' nádor 's az országbiró elszedhesse, és költségeinek pótlásául örökben bírhasssa. A' 4. tcz. rendeli, hogy a' királyi személynök ezentúl a' világiak' sorából választassék; az 5. tcz., hogy a' felség csak tanácsosainak meghallgatásával járhasson el az ország' ügyeiben, „mit ezek' tudta nélkül teszen, az érvénytelen“. 7. tcz. Ha a' királyi tanács' valamelyik tagja az ország' szabadsága vagy közjára ellen működne a' tanácsban, azt társai az országgyűlésnek bejelenteni kötelesek, 's a' rendek őt mint hazaárulót, jószágaiban és személyében fogják büntetni. 8. tcz.: A' ki az ország' törvényeit cselekedetei által és nyilvánosan semmibe veszi, mihez a' hatalmasok feles számmal már hozzá szoktak, az, ha főpap vagy különben egyházi személy, fosztassék meg méltóságától vagy javadalmaitól; ha világi úr vagy nemes, fosztassék meg öszves vagyonától, 's ez is az is, mint a' köznek ellensége számüzessék. Ha a' király vonakodnék a' büntetést végrehajtani, akkor a' kisebb személyek ellen hajtja végre az illető megye, büntesse ezeket tetszése szerint, 's javaikat bocsássa prédára; a' hatalmasok pedig a'

163) A' végzemény, melly a' király' 's az ország' törvényeinek egy egészbe öntését újból szorgalmazza, bennvan a' magyar Corpus jurisban (I. 321. l.), de királyi elő- és utószó nélkül.

nádor', vagy az országbíró', vagy Zápolya János' mint országos főkapitány' kezéből vegyék büntetésüket. — A' főítélőszékben 's a' királyi tanácsban ülő országos választmány' tagjai közül az urak hétszáz aranyat, a' nemesek háromszázat húzzanak évdíjúl fejenkint; e' végre minden jobbágynak 's minden polgári házhelyre sőt az egytelkes nemesekre is három-három kispénz vettetett adóul. (3. tcz.) A' magyar rendek az országos választmány' szerkesztésével ez' időtájban szintolly állhatatosan foglalkodtak, mint a' német-birodalmi gyűlések az úgynevezett „Kammergericht“-nek 's a' császári tanácsnak új alapra fektetésével; ezeknek és azoknak törekvéseik egyiránt füstbe mentek.

Az országgyűlés valószínűleg még együtt volt, midőn Zsigmond lengyel király követséget küldött Budára szorosabb frígy' eszközlése végett. Zsigmond, egyike Lengyelország' legjelesebb fejedelmeinek, közkedvességben állott a' magyar urak előtt, 's a' frígylevél' ezen szavai: „szerénysége, ildomossága, becsületessége és egyéb erényei által a' főpapok' 's az urak' és nemesek' szeretetét magának ittmulatozása' alkalmával bővségesen megnyerte“, valóságot mondtak. A' királyi tanács az országos rendek' nézetével találkozott, midőn Zsigmonddal, ki további intézkedésiglen, 's addig, „míg ő és Vladisláv és kettejök' örökösei 's törvényes utódai, mint a' hazafiak által választott fejedelmek, Magyar- 's Lengyelország' felett uralkodnak“, a' magyar koronának felsőbbbségi jogát Moldvára megismerte, — oltalmi és támadási szövetségre lépett; ¹⁶⁴⁾ Zápolya' felekezete pedig ezen frígyet Maximilián' igényeinek hiusítására is szorgalmazta, 's a' lengyel követség' egyik tagja, Szydloviczki Kristóf midőn Zsigmondhoz visszatért, ennek nőül Zápolya Borbálát ajánlhatta olly remény fejébe, hogy a' tervezett házasságból származ-

164) Katona, XVIII. k. 499. l.

ható fiak két korona' országaiban fognak osztozkodni, mert a' gyenge Lajosnak életbenmaradása igen kétségesnek látszott. ¹⁶⁵⁾

Ehhez képest a' magyar rendek bizodalmasabb viszonyban állottak Zsigmonddal, mint testvére a' király. Vladisláv kéz alatt folytatta családi czélzatait a' római királylyal, ki miután császárrá koronáztatása, mellyhez imént még erősen készült, több akadály miatt elmaradt, most választott császárnak irta magát, 's e' példáját valamennyi utódai — felhagyván a' Rómába menetellel — három századon át követték. Pruisz János a' tavali szerződés' megerősítését hozta magával Konstanczból, mellyhez járulását Vladisláv 1507. november' 12.én kelt oklevele által nyilvánította. A' szerződés most úgy akará: hogy Vladisláv' leánya, Anna, és Károly vagy Ferdinánd, a' tavai meghalálozott Fülep főherczeg' fiai között, úgy Vladisláv' fia Lajos, és Fülepnek méhbenhagyott gyermeke Katalin, vagy ha ez meghaláloznék, ennek idősb nővére, Mária között házasság köttetvén, az, ki Anna' férjévé valandik, majdan Ausztriát 's Tirolist és a' hozzájuk való tartományokat Maximilián' halála után birtokolja. A' császár azon leszen, hogy Fernando aragoniai király, Fülep' gyermekeinek anyai nagyatyjuk a' szándéklott házasságokat, melyek azonban minden esetre megtörténjenek, ne ellenezze; a' hitbér és jegyajándék iránt később fogván intézkedés történni. Halála' esetére gyermekeinek Vladisláv most is gyámul Maximiliánt kívánta. ¹⁶⁶⁾

1508.] A' királyi tanács, mellynek tagjai feles számmal a' Konstanczban tárgyalt újabb szerződésről semmit sem tudtak, Vladislávval 1508. martius' 12.dikéről Pestre ország-

165) Engel, Aktenmässige Skizze der Unternehmungen Zápolya's, Schedius Zeitschrift von und für Ungern című folyóiratának I. kötetében, 153. l.

166) Kollár, Auct. diplom. ad Urs. Velium, 277. és 325. ll.

gyűlést hirdettetett, ¹⁶⁷⁾ hogy ezen, a' király' határtalan buvára taval elhalasztott koronázási ügy iránt is történhessék intézkedés. A' május' 14. én összegyűlt rendek hosszabb értekeződés után, melly alkalommal a' nem alaptalan gyanú is felmerült, hogy Vladisláv Maximiliánt akarja fiának gyámságával megbízni, a' koronázásba beléegyeztek, következő feltételek alatt: Vladisláv biztosítsa a' rendeket Lajos' nevében, hogy ez a' nemzet' szabadságait sértetlenül fenn fogja tartani; nyilatkoztassa ki továbbá, hogy sem életében sem halála után fiát Maximilián' vagy más külfejedelem' gyámságába nem adja, hanem benn az országban a' főpapok', világi urak' 's a' többi rendek' gondjaira bizza; ismerje meg végre, hogy Lajos mikoron teljeskorúságra jutandott, személyesen is köteles az ország' szabadságainak épen tartását hit alatt fogadni, a' királyi hatalom' teljével csak ezen eskü' letétele után birandván. ¹⁶⁸⁾ — Vladisláv ezen feltételeket május' 29.én

167) Kovachich, Suppl. ad Vest. Comit. II. k. 344. l.

168) Katona, Epitome chronol. II. k. 606. l. Kovachich, Vest. Comit. 455. l. Az oklevélben, mint a' fogadás' tanúi említettek: Bakács Tamás bíornok, esztergomi érsek, konstantinápolyi patriarcha, főkanzellár; eszterei Hippolit bíornok, egri püspök; reggioi Péter bíornok, veszprémi püspök, (a' külföldieket a' főpapságokból kirekesztő törvény ellenére); Frangepan Gergely kalocsai érsek, (Geréb László elhalt 1503. ban); Lukács zágrábi püspök; Perényi Ferencz erdélyi p.; Thurzó Zsigmond nagyvárad p.; Szatmáry György pécsi p.; kanzellár; (Ernst Zsigmond meghalt 1506. ban) Bakács Ferencz, győri; Gosztonyi János váci; Csáky Miklós csanádi p.; Podmaniczky István nyitrai p., királyi személynök; Országh János szerémi p.; Mihály kníni p.; Frangepan Ferdinand modrusi p.; Jakab zenghi p. Perényi Imre nádor; Zápolya János; Péter bazini gróf, erdélyi vajda; Ujlaky Lőrincz; Beriszló János szerb deszpót, (előde János, a' Brankovicsok' véréből elhalt 1503. ban; a' jelen címzetes deszpót nem volt szerb); Kanisay György és Ernst János Dalmát-, Horvát- 's Tótországok' bánjai; Som Jósá temesi gróf, az alsó részek' főkapitánya; Ráskay Balás; Buzlay Mózes; Palóczy Mihály; Báthory György; Perényi Gábor; Podmaniczky János; Pakosy Mihály és Belay Barabás szörényi bánok (az utóbbik 1503. ban Vladisláv' követe a' szultánnál); enyingi Török Imre nádor-kehérvári bán; Székely Miklós és Strezemley György jajezei bánok; Ke-

kelt oklevél által elvállalta, és június' 4.én, a' két éves Lajos Székesfehérvárott királynak koronáztatott. Az ünnepély' alkalmával Perényi Imre nádor és Zápolya János együtt vitték a' koronát; szent István' kardját Báthory György, az arany almát Ráskay Balás, a' hét ország' zászlait Hederváry Ferencz, Török Imre, Báthory István, Perényi Gábor, Berisló János, Kanisay György és Palóczy Mihály. A' nádor, mielőtt a' gyermek' fejéhez tartatott a' korona, kérdést intézett a' néphez: ha akarják-e Lajost királyul választani, királyul koronáztatni? — a' kérdés már a' korábbi időkben is divatozott, de a' felhívás' tiszte most a' koronázó főpáptól a' nádorra szállított.¹⁶⁹⁾ A' koronázási ünnepély' alkalmával Louis Hélié francia követ beszédet mondott, melyben Lajosnak, anyai őseihez, 's a' szintén francia földről származott magyar Anjoukhoz méltó országlást jósolt. Hélié azonfelül meg volt bízva, hogy Vladislávot az ekkor még alakuló félben levő cambrayi szövetséghez társul meghívja. A' szövetség Velence ellen volt irányozva, melly néhány hónappal azelőtt a' császár' hadait megverte, 's Görtzöt, Triesztet, Portenonét és az ekkor szintén ausztriai kézben volt Fiumét elfoglalta. Maximilián égett boszút állani, 's e' végre társakul nyerte II. Julius pápát, ki Ravennát, Cervát, Faënzát és Riminit a' signoriától visszakivánta; XII. Lajos francia királyt, ki a' milanoi herczegség' azon városai után ahítozott, mellyek Milanonak elfoglalásakor a' nyújtott segédért Velenczének jutottak; Fernando aragoniai királyt, ki a' köztársaságnak zálogba adott nápolyi erősségeket és réveket váltságdíj nélkül akarta visszaszerezni. A' szövetségesek még mielőtt

serü István szreberniki bán; Bajnay Endre és Kende Miklós szabácsi bánok; Pethő János a' királyi gyermekek' udvarmestere; Sárkány Ambrus pozsonyi gróf.

169) Istvánffy, IV. 57. l. Ungr. Magazin, Pozsony, 1781. I. k. 476. l.

fegyverhez nyúltak, felosztották egymás között Velence' tartományait, 's Dalmatiával megkinálták Vladiszlávot, ha hozzájuk szegődik. A' király, különben is ellensége minden háborúnak, török mozgalmakról szólott, mellyek testvérét, a' lengyel királyt fenyegetik, 's mellyek őt is háborúba keverhetik a' szultánnal. De most Jurisics Horváth Máté Konstantinápolyból Bajazed' ígérését hozta, hogy ő, a' szultán, Zsigmondot azonképen mint elődét a' lengyel királyi széken bennérti a' fegyvernyugvásban; és Maximilián' követé, Cuspinianus is minden úton módon sürgette Vladiszláv' hozzájárulását a' szövetséghez. A' király engedett ennyi szorgalmazásnak, 's a' tanácsba híván Paschaligo velencei követet, kancellárja által értesére adatta, hogy a' signoria őt ellenségei közt fogja találni, ha késik Dalmatiát visszaadni a' magyar koronának. Paschaligo válaszolni akart; de Vladiszláv leszállott a' királyi székről és belső teremeibe vonult; Velence' követét pedig megnyugtatták a' királyi tanács' több tagjai, mondván: hogy a' jelenet nem akar komoly hadüzenet lenni; háborúhoz pénz kell, 's a' királyi kincstár üres. 170)

A' fővárosban újra jelentkezett pestis elől Vladiszláv ősszel a' felső megyékbe indult; 1509. januárius' 1.én (1509. még Nagyszombatban mulatott, honnan a' törvényhatóságokat értesíté, hogy Csehország' ügyei őt rövid időre Prágába hívják, 's hogy távolléte alatt Magyarország' kormányát a' nádor viendi. 171) A' király gyermekeit is magával vitte, 's martius' 11.én Thurzó Szaniszló olmücsi püspök, fia a' felső magyarországi bányagrófnak, Lajost Prágában cseh királynak koronázta. Az ünnepély' napján magyarok és csehek a' város' utcáin összevesztek; amazok, számra kevesen, a' cseh

170) Istvánffy, IV. 55. l. Tubero, Comment. IX. 4. Raynald az 1508. dik évhez.

171) Wagner, Diplom. Sáros. 149. l. Pray, Ep. Proc. I. k. 71. l.

tömeg által elnyomattak, tizennégy halva maradt közülök. A' dühös nép most lakaikban is felkereste a' magyarokat, drága öltvényeiket elrabolta, 's ecsedi Báthory István, a' híres hadvezér' testvérének fia, és Som Jósának a' temesi grófságban utóda, csak azáltal mentette meg életét, hogy a' mennyi aranya volt, odavetette a' gyilkosoknak, kik őt üzőbe vették. Vladisláv a' gonosz merénylet' szerzőire zordon büntetést szabott; kiken magyar ruhához tartozó ékszereket talált, azokat megnyúzatta; a' magyar halottak szent Tamás' egyházába temették, melyet még Istvánffy' idejében magyar kápolnának hívott a' prágai polgárság.¹⁷²⁾

A' császár és XII. Lajos francia király Vladislávot a' cambrayi szövetség' fegyvereinek szerencséséről értesítették; „a' velenceiek' kezében már csak Velence városa van 's a' magyar koronához tartozó Dalmátia, 's meglehet hogy már ezek sem“. Vladisláv ez' okon Prágában július' 19.én kelt levele által Kanisay György és Ernst János horvát bánokat 's a' többi urakat felhívta, sietnének haladék nélkül Budára, „'s tanakodjanak és értekeződjenek minél érettebben e' tárgyról, és menjenek minél gyorsabban haddal Velence ellen, 's foglalják el a' szent koronához tartozó országot“. De az országnagyok nem akartak vagy módot nem láttak, élni az alkalommal Dalmátia' visszaszerzésére, mely az agnadelloi csata után csakugyan könnyű szerrel eszközölthetett volna; 's Velence' követei köszönetet mondtak az országtanácsnak, hogy a' korábbi szerződésekhez ragaszkodik.¹⁷³⁾

Bogdán moldvai vajda, boszúságában hogy Zsigmond

172) Istvánffy, IV. 58. Dubravius, Historia bojemica, Basel, 1575. (Frehernél is, Scriptores rerum bohemicarum antiqui, Hanau, 1602, című gyűjteményében) XXXII. f. Goldast, Comment. de r. Bohemiae juribus, 1719. (Schminke' kiadása) II. k. 324. l.

173) Pray, Annales, IV. k. 336. l. Engel, Gesch. d. Nebenländer d. ungr. Reichs, III. k. 2. r. 145. l.

lengyel király vonakodott nővérét neki hitvesül adni, az 1509. diki nyáron Galicziára tört, 's a' tartományt pusztitgatta. Zsigmond július' 24.én levelet irt Vladislávnak, mellyben őt a' köztök fennálló szövetségre emlékeztette, 's hatvan ezer emberrel Bogdán ellen indulván, városait, falvait Szucsaváig elhamvasztotta, míg october' 4.én a' Dneszter' partjain, kemény ütközetben a' vajda' hadait is tenkre tette. Vladisláv' biztosai, Bélay Barabás szörényi bán és Korlátkövy Osvát komáromi főispán, a' hadviselő felek között békét eszközlendők, Kamenieken eziránt megnyitatták a' tanácskozást, és 1510. januárius' 23.án czélt értek. A' békeoklevél szerint,¹⁷⁴⁾ Bogdán köteles galicziai zsákmányát, névszerint az egyházak' harangjait visszaadni, 's igényeiről Erzsébet lengyel hercegnő' kezére lemondani. A' hadi költségeknek Zsigmond által követelt megtérítése iránt hozzon végzést Vladisláv és a' magyar országtanács, úgy arról is: kellessék-e a' Lengyelországba menekült pártos moldvaiakat Bogdánnak kiadni. Pokúczföld' határai iránt intézkedjék négy magyar, négy lengyel és négy moldvai biztosból álló választmány. Foglyaiakat bocsássák szabadon a' felek, 's támogassák egymást névszerint az ozmánok, de semmi esetre sem a' magyarok ellen. Az egyik fejdelem ne pártfogolja a' másiknak lázadó jobbágyságait; a' vajda, családja és bojárai mindenha menhelyet találjanak Lengyelországban, és segédel tartományuk' visszafoglalására.

Oláhországban Radul vajda, kinek Vladisláv Erdélyben Algyógyot, Corvin János' egyik urodalmát adományozta, 1508. ban meghalálozott. Utóda, Micsne, bojárai 's talán a' törökök elől is, 1510. nek elején Szebenbe menekült, hol őt versenytársa, a' karóvajdának Magyarországon élösködött fia

174) Dogiel, Cod. dipl. I. k. 607. l. V. ö. Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, IV. k. 2. r. 160. l.

Dancsul 's egy Jaksics nevű szerb megölték. A' szebeni polgárság városának becsületét és jogait sértve látván a' véres tett által, a' gyilkosokat nyomban kivégezte; és Péter bazini gróf országbíró 's erdélyi vajda 1510. martius' 14.én a' szebeniek' eljárását ítélet' útján helyeselte. ¹⁷⁵⁾

Vladiszláv februárius' 17.én Kuttenbergben a' cseh rendektől is híjába szorgalmazott pénzt és hadakat Velencze ellen. Ekkor kelt végintézetében azon esetre, ha fia Lajos utódok nélkül elhalna, leányát Annát valamennyi országaiban örökösének írta. ¹⁷⁶⁾ Kuttenbergből Kremzírbe indult, hol nagy ijedelemmel hallotta, hogy a' pestis még sem szűnt meg Magyarországon, hová az országtanács' sürgetésére visszakészült. Thurzó Szaniszló olmücsi püspök néki és gyermekeinek lakul kremzíri palotáját vagy a' szomszéd viszkovi erősséget ajánlotta. Köszönöm, mondá sohajtozva Vladiszláv; 's udvarostul már letelepedni készült, midőn Zápolya János Trencsénből két száz lovassal átjött, 's a' királyt utazásának siettetésére kérte. Vladiszláv új sohajtozással útra készült, de gyermekeit Kremzírben akarta hagyni; mire Zápolya, neheztelésében, hogy a' király Anna' kezét tőle újlag megtagadta, fenyegetődzve válaszolá: ha felséged gyermekei nélkül érkezik vissza az országba, Budavár' kapuit bezárva fogja találni. ¹⁷⁷⁾

Vladiszláv, szokásához képest, úgy tett, mintha az észrevételt nem hallotta, vagy nem értette volna, 's gyermekeivel

175) Oláh Miklós, Hungaria, XII. 4., Belnél, Apparatus ad hist. Hung. monumentorum dec. I. Eder, observ. crit. et pragm. 178. l. Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, IV. k. 2. r. 194. l.

176) Pray, hist. reg. Hung. II. k. 556. l. a' forrás' idézése nélkül. Goldast (II. k. 325. l.) szerint a' cseh rendek 1510. januárius' 11.én az öröködést Annának biztosították, ha Lajos testvére utódok nélkül találna kimúlni, 's ha ő, Anna, a' rendek' megegyezése nélkül nem lép házasságra.

177) Dubravius, hist. boiem. XXXII. Istvánffy, IV. 59. l.

együtt nemugyan Budára, hanem Visegrádra indult. Itt, 's a' szomszéd Esztergomban és Tatában találjuk őt a' nyár' végéig; itt fogadta Bajazed' követét, ki a' végéhez közeledő fegyvernyugvás' meghosszabbítását indítványozta; innen küldötte Czobor Mihályt Konstantinápolyba, ki 1510. július' 16.án Vladisláv' nevében a' békét három további évre megerősítette.¹⁷⁸⁾ II. Július pápa, mióta a' cambrayi szövetségnek bucsut mondvá, Velenczével külön békét kötött, Vladislávot, talán hogy a' signoriát előle biztosítsa, Zsigmond testvérével egyetemben örömet a' törökre küldte volna, 's e' végre a' bünbocsánati engedélyből begyülendő pénz' kétharmadával megkínálta a' királyt, de ez megköszönte az ajándékot, reményt nyujtva, hogy a' fegyverszünet' lefolyása után a' törökök ellen köntendő szövetségben részt venni nem leszen idegen.

Ősszel új erővel tört ki Magyarországon a' pestis, 's Vladisláv gyermekeivel, kiknek neveltetését gersei Pethő Jánosra és Istvánffy Istvánra, a' híres történétíró' nagybátyjára bízta, Pozsonyba indult. De a' kórság itt is dühösködött, 's mi több, az udvar' egyik francia tagjára is elragadt, kinek megbetegedése olly rémülettel töltötte el a' királyt, hogy nyomban tovább utazott. September' 28.án Morvában, Magyar-Bródon volt, hol az év' végéig mulatozott. Biztosai october' 1.én Constanczban szerződésre léptek Maximiliánnal, mellynek erejénél fogva a' király Velenczét Dalmatiában megtámadja, ha a' császár neki ezer gyalogot és tizenkét ágyút Francia- és Spanyolországok pedig huszonnégy hadi és hat teherhajót kölcsönzenek e' célra.¹⁷⁹⁾ Zápolya János e' tájban neveztetett ki erdélyi vajdává, talán Zsigmond lengyel király' közbenvetésére, talán mert Vladisláv helyesnek találta

178) Istvánffy az id. h. Sanuto, Hammernél, II. k. 352. l.: „li 16 luio basò la man del signore l' orator ungaro“.

179) Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, III. k. 2. r. 148. l.

a' török szultánok' maximáját, kik a' trón után vágyakodókat a' fővárostól távol fekvő tartományokba küldték helytartókul.

Pruisz János, néhai nagyváradí püspök, a' mult nyáron 1511.] meghalálozott. Vladisláv az 1511. diki év' első napjaiban, Hradištyébe sirjához zarándokolt, 's innen januárius' 29.én Boroszlóba érkezett. Szándéka volt, magának a' szilézi rendek által hódoltatni, de ezek a' cseh korona' hűbéreseinek vallván magokat, a' magyar urak pedig országuk' jogait Sziléziára, míg ez a' lekötött négyszáz ezer aranyat lefizetendette, erélyesen fenntartván, az ünnepély elmaradt.¹⁸⁰⁾ Vladisláv Zsigmond öcsését is Boroszlóba várá, de helyette mártius' 25.én Tomiczki Péter lengyel követ jött a' királyhoz; urát országának ügyei Krakóban marasztották. A' követ előadta: hogy Zsigmond, II. Július pápa' sürgetéseinek ellenére minél hosszasabbnak ohajtja a' fegyverszünetet Bajazeddel; hogy a' moldvai vajdát szükséges leszen a' perekopitatók ellen oltalmazni; hogy a' Magyar- és Lengyelországek közötti határszélek' szabatosabb megállapítását vegyes választmányra kellene bízni; 's végre, hogy Albert brandenburgi határgróf, a' németrendnek Poroszországban nagymestere vonakodik magát iránta, a' lengyel király iránt hűségi esküvel lekötelezni. — Vladisláv április' 12.én válaszul adta a' követnek: hogy a' törökkel kötött fegyverszünet' további meghosszabbítására nézve egy értelemben van urával; ezen ügy, valamint a' közös határszéleké 's a' moldvai vajdának helyzete a' közelebb összegyülendő magyar rendek elébe fogván terjesztetni, határozatukról annak idején értesülend a' lengyel király, 's ez helyesen fog cselekedni, ha a' németrend' késedelmét még egy ideig elnézi.¹⁸¹⁾

180) Istvánffy, IV. 59. l.

181) Sigismundi r. Poloniae ad Vladisl. legatio, quam obivit Petrus Tomiczki archidiaec. Cracoviensis et secre-

Tomiczkinék még titkos megbízatása is volt: Vladiszláv' megegyezését kinyerni Zsigmond' szándéklott házasságához Zápolya Borbálával, az erdélyi vajda' testvérével. A' követ, úgy látszik, addig várakozott az ügynek előadásával, míg a' közeledő országgyűlés miatt a' Zápolyaház' több ellenségei, köztök talán Szatmáry György is, a' kanczellár, Budára utaztak; 's most színre tanácsot kért küldője' nevében a' királytól, mellyik magyar országnagy' leányát választhatná Zsigmond nejéül, miután feltett akarata házasságra lépni, de semmi esetre sem lengyel hölgygel, nehogy a' lengyel-sziléi fejdelmeket egymás ellen lázítsa. A' krakói főesperes — ez volt Tomiczkinék egyik tiszte, — eleve megnyerte ügyének Hammel Mihályt, a' budai várak' lelkészét és Vladiszláv' gyóntatóját; 's a' furfangos pap, figyelmét Zápolya Borbálára fordította, kit az elhunyt királyné barátságára méltatott 's kinek ritka erényeit, ahitatát, szemérmes magaviseletét, — csak emlékezzék vissza Vladiszláv — a' dicsőült örömet hirdetgette. A' király valóságos cultussal viseltetett Anna' emléke iránt; ellenezni, mit Anna óhajtani fogna, ha még élne, ha még tanácsot adhatna, — arra nem volt képes. Kazimir tescheni herczeg, Sziléziában királyi főkapitány és a' Zápolyák' anyai nagybátyja, más úton, módokon támogatta az ügyet, 's Vladiszláv őt és Hammelt Krakóba küldötte, hogy Zsigmondnak nőül Borbálát, anyai ágon a' lengyel királyok' ivadékát ajánlják. Zápolya János Boroszlóban volt; a' huszonnégy éves ifju férfi nagyravágyásában Borbálánál is inkább óhajthatta a' czélzat' sikerülését, 's a' követek nemcsak Vladiszláv' ajánló levelével, hanem a' hölgy' anyja és testvérei által aláírt házassági szerződéssel is érkeztek Kra-

tarius regius in conventu vratislaviensi die 25. martii 1511., Fesslernél, die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen, V. k. 863. l.

kóba.¹⁸²⁾ — A' tanácsosok nélkül maradt király Boroszlóból Neissébe indult, hol aprilis' 20.án a' husvéti ünnepet üllötte, 's honnan Budára kellett mennie, mert Magyarország' rendei aprilis' 24.én a' Rákosra gyülekeztek.

VIII.

Az 1511. aprilis' 24.én megnyílt országgyűlés' végzései, úgy látszik, nem fogalmaztattak törvény' képebe; legalább eleddig nem jutottak olly kézbe, melly a' gyászos korszak' ezen emlékeit közzétette volna. Az országgyűléshez Zsigmond lengyel királytól és Bogdán moldvai vajdától is érkezett követség, újabb veszélyt hirdető a' törököktől. Bajazed' legkisebbik fia, pártot ütvén atyja ellen, martiusban Trebizondból Drinápolyba jött seregével, hogy daczczal és fegyveres erővel Romániában nyerhessen szandzsákok, honnan atyja' halála után, vagy talán még atyja' életében könnyű szerrel juthasson a' császári székre. Követelésének támogatására Moldva' szélén Neszterfehérvárt, melly még 1484.ben jutott Bajazed' kezébe,¹⁸³⁾ körülkerítette: a' hatalmas erősség, ha kivívhatná, néki és szövetségesének a' tatár khánnak támaszpontul fogna szolgálni czélzataik' létesítésére. A' vajda úgy vélekedett, hogy Szelím' készülétei ellene vannak irányozva, 's Vladiszláv Zápolya János erdélyi vajdát és Bá-

182) Istvánffy, IV. 60. l. Engel, aktenmässige Skizze der Unternehmungen J. Zápolya's, Schedius' folyóiratában l. k. 162. l.

183) Vladiszláv az alább idézendő oklevélben Neszterfehérvárt „castrum nostrum“-nak nevezi, azaz: ollyasnak, mellyre a' magyar korona jogot tart, de az erősség tétleg török kézben volt, és Pray, Dissert. hist. crit. in annales veteres Hunnorum 's'a' t. 150. l. a' felebbi kifejezés által eltévesztve, hibásan írja: „album castrum, quod praesidio hungarico tenebatur“. Az őrség, török őrség volt.

thory István temesi grófot nyomban a' gondjaikra bizott országrészekbe küldötte, „mert Moldva' elfoglalása után (mit Isten ne engedjen) nehéz volna a' török-tatárokat Erdélytől és a' korona' többi országaitól távol tartani“; — a' zászlós uraknak pedig 's egyes megyéknek meghagyatott, hogy július' 13.áig népeiknek felét Nagyváradra küldjék, a' másik felet pedig további rendelkezésig készen tartsák.¹⁸⁴⁾ — Sze-
lím az erősség' elfoglalása után, hadait magához Drinápolyba vonta, 's Vladiszlávot és a' moldvai vajdát aggodalmaik alól felmentette.

Zsigmond lengyel király 1512. februárius' 8.án Kra- [1512.
kóban Zápolya Borbálával menyekzőjét üllötte,¹⁸⁵⁾ mind a' mellett hogy Vladiszláv egyik cseh híve által testvérét felhívta, mondjon le szándékáról, vagy halaszsa el legalább addiglan, míg vele Brünnben találkozandott. Borbála' menyekzőjén és koronázásán szentszéki követ is volt jelen, ki onnan Budára jött, küldőjének ügyét a' király' figyelmébe ajánlani. Maximilián és XII. Lajos neheztelésökben, hogy II. Július pápa magát a' cambrayi szövetségből kivonta, 's mi több, az egyház' átkával is fenyegetődött, kilencz bíbornokkal köz zsinatot hirdettettek Pisába, melly az egyházat fejében és tagjaiban megjavítsa. Pius a' zsinat ellen zsinattal lépett fel, melly üléseit 1512. aprilis' 19.én Rómában megnyissa; 's most követe által azon volt, hogy Vladiszlávot 's a' magyar episcopatust magának 's a' római zsinatnak megnyerje. Staphyleus, ez volt a' követ' neve, czélt ért. Pisában a' magyar clerus nem volt képviselve; Bakács Tamás és János modrusi püspök Rómába indultak.

Aprilis' elején Tomiczki Péter, a' lengyel király' követe

184) Vladiszláv' levele Katonánál, XVIII. k. 167. l. Pray, Epist. Procer. I. r. 78. l. Jodocus Decius rer. Polon. c. II. k. 313. l.

185) Wagner, Anal. Scepus. II. r. 124. l.

Budára érkezett. Nyilvános fogadtatása' alkalmával köszönetet mondott Vladiszlávnak, hogy követei Thurzó János borszlói püspök (testvére volt az olműczinek) és Sárkány Ambrus pozsonyi gróf a' krakói ünnepélyt jelenlétökkel dicsőítették; említette a' moldvai vajda' eljárását, ki a' török szultánnal alkudozásba ereszkedett; szót tett a' Magyar- és Lengyelországok között elintézetlenül hagyott határszéli ügyről, úgy arról, hogy a' kereskedés' felsegítésére tanácsos volna Zydaczowtól Husztig az erdőséget kiirtani; az építendő országút a' magyar kincstárnak is szépen fogna jövedelmezni. Végre, arról is kívánta Zsigmond Vladiszlávot értesíteni, hogy Maximiliánhoz követet küldött, ki őt Velenczével 's a' szentszékkal kibékítse. — Vladiszláv válaszában nem nagy bizalmat mutatott a' moldvai 's az oláh vajdák iránt, és Zsigmond' figyelmét főleg Szelímre kívánta fordítani, ki a' magyar koronát azonképen mint a' lengyelt veszélyeztetné, ha sikerül néki, magát a' császári székre helyeztetni. A' határszéli ügyben már tavál nevezettek ki a' bírák Magyarország' részéről, 's ennél fogva különös, hogy még eddig semmisem történt a' vita' elintézésére; az új biztosok még pünkösöd előtt fognak kineveztetni. A' Galicziából Magyarországba és Erdélybe vezetni szándéklott út, mint közügy a' rendek elébe terjesztendő. A' király sajnálja, hogy a' Maximiliánhoz küldött lengyel követségről csak most értesítelik. A' császár, ígéretéhez képest, mielőtt békére lép Velenczével, követelni fogja, hogy a' signoria Dalmátiáról a' magyar koronának javára lemondjon; Vladiszláv bizton hiszi, hogy a' lengyel követ Magyarország' igényeit támogatni fogja.

De titkos megbízatása is volt Tomiczkinek. Ehhez képest előadta, hogy házasságát Zápolya Borbálával Zsigmond már annál fogva sem akarta elhalasztani, mivel Vladiszláv előbb gyóntatója által egyebet üzent néki, 's ez' okon Zsigmond a' második üzenetben csak egy hasznalēs felekezet'

ármányait látta. Ezen felekezet arra is törekszik, hogy Maximilián már jelenleg, Bakács' távollétében, Magyarországot mint királyi helytartó 's Lajost és Annát mint gyám kormányozza: olly czélzat, melyet Zsigmond igen veszedelmesnek tart; mert elvonatkozva attól, hogy a' császár talán magához akarja rántani a' koronát, 's hogy saját birodalmát is rosszúl kormányozza, nevében és helyette azon párt fogna országolni, melly Zsigmond' házasságát ellenezte, 's melly a' nemzetet tenkre juttatná. A' szándék' létesítéséhez előreláthatólag lépések fognak történni a' jövő országgyűlésen; Vladisláv ovatos eljárással elejét veheti a' bajnak. Zsigmond örömetst találkoznék testvérével Brünmben, de ennek minélelőbb kellene történni: a' tatárok nyáron talán újból Lengyelországra törnek. Ezen találkozásnak Vladisláv hasznát fogná vehetni, mert ő, Zsigmond, kész neki és gyermekeinek kezére lenni. A' Zápolyák, mint a' lengyel király' sógorai, most kettős súlylyal fognak bírni, melyet szemben az ármányszölvő felekezettel a' korona' mérlegébe vetendek. Ne higye Vladisláv, hogy Maximiliánnak szándéka volna kettőjük' nővérét, Erzsébetet — minapában még a' moldvai vajda' jegyesét — nőül venni; 's méltassa inkább bizodalma'ra az erdélyi vajdát 's ennek testvérét és barátjait. Zápolya György alkalmas egyéniség volna a' három ország' megüresült bánágának betöltésére, és Frangepan György kalocsai érsek kanczellárságra; ez, ha Bakács, mint hírlik, Rómában találva maradni, esztergomi érsekségre emeltethetnék. Ezen kinevezések üdvös rémülést terjesztenének ama' felekezet' táborában; 's a' Zápolyák még azt is érdemelnék, hogy a' magtalan Ujlaky herczeg' jószágai, ennek halála után az ismeretes egyezkedés' értelmében reájok, ne másokra szállíttassanak. — Vladisláv válaszul adá: hogy sohasem állott szándékában, magának vagy gyermekeinek védurat keresni, eziránt nyugton lehet Zsigmond. Brünmben

nem egyhamarjába történhetik a' találkozás, mert neki, Vladislávnak, még más sürgetős teendői vannak; ha ezeket elintézte, akkor majd ki lehet tűzni a' találkozás' helyét és napját. Zápolya János, mint eddigelé úgy ezentul is, kegyességére számot tarthat; a' horvát bániságot az ország-tanács Zápolya György' jelenlétében másnak (Perényi Imre nádornak) adományozta, — a' kinevezés megtörtént, 's másítása nem volna rendében. A' kancellárságot új egyénre bízni, bajjal, sok nehézséggel járna; idővel talán megtörténhetik, a' mit Zsigmond ohajt. Bakácsnak Rómában maradása még kétséges, az érsekség' megürülése esetében' testvérének ajánlására tekintettel leszen Vladisláv. Ujlaky' jószágai a' szerződésekhez képest részben Lajosra, a' király' fiára szálalnak. 186)

A' kalocsai érsek Frangepan Gergely, Szydloviczki Kristófnak, Zsigmond király' meghittjének július' elején ezeket írta a' magyar királyi udvarról: Perényi Imre és Szatmáry György, a' nádor 's a' kancellár szoros frígyre léptek, olly czélzattal, hogy a' hatalom Vladisláv' halála után is kezökben maradjon. A' király' fiát Lajost, eddigi nevelőinek kizárásával, olly udvaroncokkal akarják környékeztetni, kik mindenben tőlök függenek; a' budai várt is, melly Bornemisza János' és Tomory Pál' hűségére van bízva, örömet más kezekben látnák. A' nádor azért lett horvát banná, hogy a' Zápolyák' befolyását ellensúlyozza. Perényi és Szatmáry a' császár' felekezetének főfő emberei, mert bizton remélik, hogy tetteleg ők volnának Lajos' gyámjai, ők a' királyi helytartók, nem Maximilián, kit a' német birodalom' ügyei szükségkép távol tartanának az országtól. Perényi nagyravágyó, büszke ember, 's ollyas azonfelül, kitől a' nemesség' tetemes

186) Legatio a Sigismundo r. Pol. ad Vladisl. Hung. Boh. regem a. d. 1512. apr. 6. acta per Tomicium, Engel által közzétéve, Schedius' folyóiratában, I. k. 163. l.

része irányát veszi; Szatmáry örökös ármányszövő, ki saját céljainak létesítésére a' királyi jövedelmeket tékozolja, 's azon van, hogy Vladiszlávhoz és az ország' kormányához kívülről és eszközein kívül senki se közeledhessék. Még a' nádor is eszközül szolgál neki, úgy Buzlay Mózes a' királyi főudvarmester, Ráskay Balás a' tárnok, 's Thurzó Zsigmond a' nagyváradi püspök. Az alacson születésű ember roppant kincseket gyűjtött magának; maholnap hibornok leszen, 's terveiben annál merészebb. Ő és társai, ha Vladiszláv' halála után a' lengyel király igényt tartana a' gyámhatalomra, az oláh 's a' moldvai vajdákat ellene fogják lázítani. Minapában Mjedzirzevski urat Maximiliánhoz küldötték, színre Erzsébet hercegnő' házasságának 's a' királyi gyermekek' eljegyzésének ügyében, de valósággal azért, hogy a' császárnak több-több befolyást szerezzenek az országra.¹⁸⁷⁾ — Tomiczki' titkos megbízatásának tartalmából, 's a' kalocsai érsek' leveléből látjuk a' viszonyt, melyben Zsigmond Zápolya' felekezeléhez, 's ez a' budai udvarhoz állott volt. Az érsek, mint leveléből láthatni, Vladiszlávot Zsigmond' fényes tulajdonaira figyelmeztette, melyek őt, a' közel rokont, inkább ajánlják gyámul Lajos' számára, mint Maximiliánt, ki maga is igényt tart a' koronára: de Vladiszláv, talán nem annyira Szatmáry' tanácsára, mint Szatmáry' közremunkálásával folytatta eddigi politikáját.

Szelim 1512. április' 24.én atyját letaszította a' császári székről, 's most rokonainak gyilkolásával foglalkodott. Hadnagyai a' végekben fosztogatáshoz láttak,¹⁸⁸⁾ minek megfor-

187) *Epistola Hungari ad Christoph. Schidlovicium de statu aulae Vlad. regis*, Engel' *Aktenmässige Skizze der Unternehmungen Zápolya's* című értekezésében, Schedius' folyóir. I. k. 288. l.

188) „Bene scitis — írta Vladiszláv 1513. június' 16.án Budáról a' végek' oltalmára küldött népeknek, — in quem finem a dominis vestris expediti estis; non scilicet ut in corpore regni, huc illuc divertentes et

lására, 's hogy magát a' tíz éves Anna' kezére minél érde-
 1513.] mesebbnek mutassa, Zápolya az 1513. diki nyáron, nyom-
 ban a' július' 10. én lefolyt fegyverszünet után Szörény' kör-
 nyékéről gazdag zsákmányt küldött Budára. De Vladisláv
 a' vajdát, ki a' hadjáráthoz királyi tilalom ellenére¹⁸⁹⁾ fogott,
 vöül most sem akarta, 's midőn Petanczi Felix és Zolthay
 János Szelim' megerősödésének hírért hozták, Czobor Márton
 augusztusban követül ment Konstantinápolyba¹⁹⁰⁾, a' fegy-
 verszünet' megújítására. E' közben a' bosniai basa, ki a'
 tartománynak magyar erősségei közül még 1512. ben nehányat
 elfoglalt,¹⁹¹⁾ fegyvereit Horvátországra vitte; de az új bán

morantes jaceretis, sed ut ad confinia tutanda, quibus hoc tempore
 magna pericula incumbunt ... properaretis“.

189) Katona, XVIII. k. 702. l.

190) Katona, XVIII. k. 702. l. — Schepper 1534. ben I. Ferdinándnak kövele Szolimánnál, naplójában (kiadta Gévay Antal, Urkunden und Aktenstücke zur Gesch. der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrh. Gesandtschaft K. Ferd. I. an Sultan Sulejman I. Bécs, 1839. 53. l.) írja: „Subjunctis slezita verba habita de ducendo Cornelio (Schepper) ad expeditionem persicam; 'quo audito valde timuit Cornelius, et recogitans qualiter Selymus hujus pater secum duxisset Berley Barlabas (Bélay Barabás) oratorem Hungariae regis Vladislai ad eandem expeditionem, valde metuebat“. Ha Schepper jól volt értesítve, Bélaynak ezen követségét ekkorra kell helyezni, mert Szelim 1514. nek elején ment Persia ellen. X. Leo pápának 1516. januárius' 27. én Vladislávhoz adott levelének e' szavai: „qui (turcae) legatum tuum ad se profectum, ante biennium non admiserunt“ talán szintén Bélay' ezen hűrezoltatására vonatkoznak. Egyébiránt alább látni fogjuk, hogy Bélay 1516. ban küldetett Szelimhez, kinél húzamosan mulatozott ez' alkalommal, 's a' megfélemltet Schepper valószínűleg a' syriai és egyiptomi hadviselést értette, mellyek 1516, 17. be esnek, nem a' persait, 's mellyekben, mint Istvánffy is írja (VI. k. az 1622. diki kölni kiadásnak 87. lapján) Bélay a' szultán' kíséretében volt.

191) Simon, modrusi püspöknek a' római (lateráni) zsinaton tartott beszéde Farlatinál, Illyricum sacrum, IV. k. 111. l. Neveiket nem említi, Fessler ugyan négyet megnevez közölök, de forrás' idézése nélkül. Praynál (hist. regum Hung. II. k.) és Epist. Procer. I. k. 81. l. Szrebernik névszerint említetik, de Szrebernik még utóbb is magyar kézben volt, 's e' szerint a' mieink által visszafoglalta-

Beriszló Péter veszprémi püspök — a' horvátok nem akarták bánul ismerni a' nádort, okúl adván, hogy Horvátországban nincsen fekvő birtoka, — az új bán Dubiczánál, közel az Unnának a' Szávába ömléséhez az ozmánokat megverte, és a' megfutamodott hadakat utólérvén, közülök két ezeret levágott, még többeket a' Szávába ugrasztott. ¹⁹²⁾

II. Július pápa 1513. februárius' 20. án meghalálozott. Bakács reményt táplált, hogy bibornok társai neki fogják jutlatai a' tiarát. „Híre van, — ezt olvassuk a' kalocsai érseknek Szydloviczkihez adott levelében — hogy az esztergomi a' pápaságot ahítozza, 's visszajövele épen nem bizonyos, ámbár egyreírja, hogy maholnap itt leszen. A' vele volt magyarokat már mind elbocsátotta, 's olaszokat fogadott helyökbe“. A' nagyravágyó férfiú ez egyszer csalódott reményében; 's martius' 11.én Lorenzo de Medicis' fia János, mint X. Leo lépett a' pápai székre. Vladisláv, midőn a' bosniai basa Horvátországot pusztítá, Márton kalocsai kanonokot Rómába küldötte segély' szorgalmazására, ¹⁹³⁾, 's Leo, ki Bakácsot már július' 15.én Európának éjszakkeletre eső országaiban szentszéki követül választá, most felhatalmazta, hogy Magyarországon keresztes háborút hirdethessen a' törökök ellen.

tott, valószínűleg a többi erősségekkel együtt. — Ide tartozik, úgy hiszem, a' lauranai (velencei) várnagy' jelentése Marino Sanutonál, melyet Hammer hibásan az 1515. évnél idéz: „Nel mese di novembre venne il bassa di Bosna con 4000 uomini sopra il paese di Hongeria, etiam in questa contrada di Zara venendo da Opuch (terra di Bosna) sotto un castello notato Carin, sottoposto all' Hongeria, il nome del conte Zuan Cranovics; poi a un altro castello, il nome del conte Zorzi Corlatovich“.

192) Istvánffy, IV. 60. l.

193) Brutus, Praynál, Annales, IV. k. 344. l.

IX.

1514.] Bakács, mint pápa, véghetetlenül keveset fogott volna tenni a' törökök ellen, mert nagyravágyó volt ugyan, de távolról sem nagyszerű jellem; vágyainak végpontján ez irányban annyit sem teszen, mennyit X. Leo, ki mint az Angelo Politianók' növendéke, a' Pietro Bembók' barátja, ha Palaestínát nem, legalább Hellast örömetst felmentette volna a' török járom alól; — de Bakács, a' nagyravágyásának céljától elejtett, most megelőzni akarta szerencsésebb versenytársát, 's keresztes hadakkal az ozmánokat Európából kiszorítani; pedig ő nem volt Kapisztrán, 's az országban nem volt Hunyady.

A' pápai követ arany feszületet maga előtt vitetvén, Budára érkezett. Szatmáry őt nagy ünnepélyességgel, Vladisláv' nevében a' várlak előtt fogadta, reményét fejezve ki, hogy megjelenése rémülettel fogja eltölteni a' törököt, rémülettel a' közjó' belső ellenségeit. Más nap országtanács tartatott. Bakács a' keresztes bullát felolvastatta, 's ígéretet tett, hogy az ekkép minden költség nélkül összegyülendő sereg' vezéréről már gondoskodott. Vladisláv, kinek követe, néhány hónappal azelőtt három évi fegyverszünetet kötött a' törökkel, szemeit földre szegezte, és hallgatott. A' tanács' többsége, „gyalázatos emberek, kik zsákmánynak nézték a' hazát“ (194) kik a' tervet gyönyörűnek találták, mert az urak felmentettek zászlóaljaik' költséges kiállítása, a' gazdagabb nemesek legénységeik' felszerelése alól, kézzel lábbal belé mentek az indítványba, 's esküdöztek, hogy a' keresztesek rövid gyakorlat után, ha a' véghadak 's egy marok zsoldos még hozzájuk tudatnak, képesek lesznek Szelímet, kinek

194) Senatorum magna pars, otio et avaritia correpti, regnum praedae loco habebant. Istvánffy.

ügyis Asiában ujból meggyült baja, viasszaszorítani. A' kincs-tartó, Telegdy István más véleményben volt. „Több oknál fogva, mondá, nem osztzkodhatom nagyságtok' nézetében. Hiszem, hogy sok ember gyűl együvé, ha a' bulla kihirdet-tetik; de millyenek? koldusok, csavargók, gonosztetteik miatt földönfutókká vált czimborák, kik vállaikra fogják tűzni a' keresztet, hogy módjok legyen új gazságok' elkövetésére. Földmivelők, parasztok is lesznek közöttök szép számmal, hiszem; de ollyasok, kik a' munka elől fognak a' táborba szaladni, vagy hogy uraikon boszút álljanak. 'S ha a' ne-messég őket visszatartóztatja vagy visszaköveteli, 's hogy őket hazatérésre bírja, nejeiket, gyermekeiket fogságra veti, — mert mondjuk ki, így szoktunk velök bänni fősvény, tel-hetetlen urak a' kik vagyunk, — hiszitek, hogy ezt tűrni fogja a' felfegyverkezett sokaság, hogy nem fogja a' nemes-séget megrohanni, és boszút állani az övéiért? Hiszitik, hogy néktek, vagy bármilly vezérnek engedelmeskedni fognak; hogy azok, kik majd a' szomszéd országokból is ide sereg-lenek, nem fognak velök ellenünk, magunk' és véreink' vesz-tére szövetkezni? Lennék bár hamis próféta, hazudtolná meg a' mindenható úr Isten szavaimat, 's taszítaná félre a' bár-dot, melly már nyakatokhoz van mérve!.... Azt fogjátok mondani, halljuk már nagyságod' tanácsát is. Tanácsom ez. Ne hirdessük ki jelenleg a' bullát, vagy módosítsuk ollyassá, melly a' búcsu' malasztaiban ne azokat részesítse, kik ke-resztet tűznek ruhájokra, hanem azokat, kik aranyot, ezüstöt, pénzt zsoldosok' gyűjtésére és zsoldosok' fizetésére adnak, ajánlanak. A' pénznek hasznát vehetni, akár lesz háború, akár nem; 's részemről úgy vélekszem, hogy a' törökkel kö-tött fegyverszünetet meg kell tartani. Időközben készüljünk mi is személyeinkben a' nagy feladáshoz, tisztuljunk ki a' kapzsiság' szemnyéből, 's ajánljuk fel vagyonunkat, életün-ket a' haza' oltalmára, a' mieink' 's a' közjó' megmentésére“.

A' tanács elhangzott. Husvétvasárnap — aprilis' 16. án — Bakács a' budai várak' egyházában kihirdette a' bullát, 's nemcsak teljes bűnbocsánatot ígért mindazoknak, kik a' keresztesek' számát növelik, hanem eleve átkot is szórt azokra, kik őket e' szent tisztben akadályoznák. Biztosai a' bullát, országszerte magyarázták a' népnek, 's rövid idő múlva számos földönfutók 's még számosabb pórok összegyülekeztek kivált Pesten, Nagyváradon, Székesfehérvárott és Kalocsán. Kisebb tiszteket részint magok választottak magoknak, részint a' bíbornok' biztosai adtak nekik. De ki legyen a' vezér'? — Úr nem akadt az országban, ki e' tisztet magához méltónak látná, ki a' veszély' elhárítását ez' úton megkísérteni, kötelességének ismerné. A' vak eset vezért adott a' seregnek. Egy Dósa György nevű székely, a' nándorfehérvári őrségben lovassági tisztt, épen Budán mulatozott, vitéz lettének jutalmát veendő. Párbajban a' szendrői dúlárok' hadnagyát megölte, 's Vladislávtól díjult kettős zsoldot, negyven telkes jószágot, arany lánczot, vitézségét hirdető czímet, 's a' lovagság' egyéb jeleit nyerte. Bakács megkínálja a' vezérséggel 's Dózsa elfogadja. Aprilis' 30. án a' bíbornok ünnepélyes isteni tisztelet után Dózsának a' várak' egyházában általadja a' Rómából hozott fehér zászlót, mellyen nagy veres kereszt volt szemlélhető, 's a' térdre-borulónak mentéjére még egy más kisebb keresztet varrat szabója által. Ekkor áldást imádkozik reá és társaira, 's azzal a' pesti táborba küldi, hol serege a' király' parancsait venni fogja.

Azon hírré, hogy Dózsa neveztetett a' keresztes hadak', a' kurucok' vezérévé, új és új pór csapatok gyülekeztek zászlai alá; vitézségének híre is vonzá őket, 's talán még inkább a' körülmény, hogy a' vezér nem volt úr, hanem egyszerű székely, azon népfajból való, mellyet urak és nemések majdnem azonképen megvetettek, mint a' pórokat, 's mellyet a' királyság ez okon is a' „magáénak“ mondhatott,

mint egyéb szabaditékos védenczeit, mint a' kúnokat, mint a' városi polgár-községeket. Dózsa helyettesül testvérét, Gergelyt választotta, de kívüle a' főbbek között több papot találunk, alsóbb rendű papokat, kik keservesen tapasztalhatták, hogy az 1498: 67. és 68. törvényczikkelyek, melyeknek egyike az egyházi javadalmakat érett és tanult férfiaknak rendeli osztogattni nem tanúlatlan úrfiaknak, másika a' püspökök' zsarlásai elől akarja a' lelkészeket biztosítani, ¹⁹⁵⁾ — mint e' korszak' annyi egyéb intézkedései nem léptek életbe. Illyes lehetett Mészáros Lőrincz czeplédi plebános, Dózsának régi ismerőse és fő tanácsosa; illyes Barabás pap, egyike a' pórság' nevesebb hadnagyainak, kik között még aszalai Kecskés Tamást, Bagos Ferenczet, Hosszú Antalt 's egy pesti polgárt, Száleres Ambrust találjuk. Rövid idő múlva negyvenezer kurucz volt a' pesti táborban; a' veres kereszt váluken szólott a' tűzről, melylyel égtek a' hitetlenek ellen vezetetni, de szólott a' gyűlöletről is uraik ellen, kik elől megfutamodtak, 's kik már nyomukban voltak.

Az urak jobbágyok nélkül, a' mezők munkások nélkül maradtak. Szigorú rendszabályok, hogy a' honn maradottak az adott példát ne követhessék; a' kegyetlenség, melylyel a' hajdúk azokkal bántak, kiket utólérhettek, — olly eszközök voltak, mik a' pórseregbe vágyat oltottak, megmérközni az urakkal, mielőtt a' török ellen indulnak; 's Lőrincz pap magasztos czélul a' pórság' felszabadítását, az urak' kiirtását tűzte ki Dózsának. Ekkor — május' közepe felé — királyi parancs érkezett a' táborba, melly Dózsának meghagyja, hogy ezentúl keresztesül senkit se fogadjon, 's hogy seregével

195) „Sunt nonnulli ecclesiarum praelati, qui ... plebanos ecclesiarum, per impositiones taxarum pro suo libitu, plurimum opprimere consueverunt; illi vero plebani ... interdum calices et cetera bona ecclesiarum diripere, cum illisque se ab hujusmodi taxis redimere, interdum vero, egestate coacti, ecclesias eorum deserere et alio aufugere coguntur“. 1498: 69.

haladék nélkül Horvátországba induljon, Knin felé, hol rabló török csapatok jelentkeztek. Dózsa eddig testvérének tanácsára látszott hajlani, ki őt intette, ovakodjék a' papnak vészes tanácsát bevenni; de a' királyi parancs, ezen első jelensége a' szándéknak, őt hatalmától megfosztani, 's újból valamelly erősség' falai közé száműzni, mélyen sértette a' döllyfős embert, 's a' boszú' dühe lobbott vetett kebelében. Ekkor megemlékezhetett a' kínokról is, mellyeket a' székelyek Báthory Istvántól, Drághfy Bertalantól, Tomory Páltól csak minapában szenvedtek, 's hadainak részét Pestnek, Budának külvárosaira vetette. Az úri házak lángba mentek, 's tulajdonosaik és más nemesek, kik a' gyilkos hadnak kezébe estek, kegyetlen kínok között kivégeztettek.

Bakács az esztergomi várból, honnan a' keresztes ügyet biztosai által kormányozhatni vélte, az egyház' átkát küldte Dózsára és társaira, ha még továbbá is késnek, magokba szállani, 's a' király' parancsainak engedelmeskedni. A' fenyegetésnek nem volt hatása: Lőrincz pap misét mond, Lőrincz pap a' szentségeket osztogatja, tilalomnak, átoknak ellenére. Dózsa napról napra növekedő seregét kétfelé osztotta, hogy magát eleséggel könnyebben ellátlassa, 's Budáról Szeged felé indult; Lőrincz papot Bácsba, Barabást Egerbe küldötte, az itt összeesődült póroknak a' Tiszához indítására. Száleres Ambrus a' pesti tábor' megerősítésével 's a' környék' pusztításával megbízott; a' főváros és a' Tisza között az egyenes közlekedést elrekeszteni, volt fő feladása. Arról, hogy mi történik Pestben, Hevesben, Nógrádban, a' lángba borúlt ég szólott éjjente a' budaiaknak. Czeplédről következő felhívást bocsátott Dózsa polgárokhoz, pórokhoz: „Székely György, a' hatalmas vitéz, a' kurucok' áldott népének feje és kapitánya, csak Magyarország' királyának de nem az uraknak is alattvalója, Magyarország' valamennyi városainak, mezővárosainak és falvainak, különösen azoknak, mellyek Pest

és külső Szolnok megyékben kebelezték, üdvezletet. Tudjátok, hogy a' hűtlen nemesek, ellenünk és a' szent háborúra készülő özsves kuruczhad ellen erőszakosan felkeltek, üldözendők és kiirtandók bennünket. Ez okon egyházi átok 's örök kárhozat', ugy fő- és jószágvesztés' büntetése alatt szigorúan meghagyjuk néktek, hogy e' levél' vétele után nyomban, haladék és mentség nélkül ide, Czeeglédre siessetek, a' szenthad' növelésére, mellynek áldott szövetsége a' mondott hűtlen és átkozott nemesség' hatalmát fékezni és elnyomni törekszik. Mit ha tesztek, hasznát fogjátok látni; máskülönbén szabva van reátok a' büntetés; 's mi több, a' kapúfára fogunk benneteket akasztani és akasztatni, 's házaitek' küszöbén karóra huzatni; javaitokat elpusztítjuk, lakaitokat lerontjuk, nejeiteket, magzataitokat megöljük“.

Az országtanács elrémült a' történtek' hírére. A' fővárosba menekülők négyszáz meggyilkolt nemesről szólottak; az ölö had hosszú kínok között oltotta el bennök az életet, hogy égni lássák házaikat, hogy leányaikat, nejeiket megbecstelenítve szemléljék. Az egyházi 's világi nagyok csak most látták eljárásuk' örültségét; egy Kapisztrán, egy Hunyady nélkül keresztes háborúra hívni fel a' tömegeket, fel akkor, midőn a' pórban ellenséget sejdíthettek, mert a' fél-század óta tetemesen megnövekedett közadó súlyosan nehezedett a' népre; mert a' Mátyás' halála óta szabadon garázdálkodhatott úri önkény mindenétől fosztotta meg a' pórt; mert a' főpapok, urak, nemesek között rémségesen elharpódzott fényűzés' szemlélete csak boszúra gyulaszthatta rongyai alatt a' nyomorú földművelőt; mert a' középkor' leáldozása, egy felhajnalló új kor' annyi jelenségei, köztök az elsassi, a' breisgaui, a' württembergi parasztság' mozgalmi, mellyek már két évtized óta jelentkeztek, 's mellyek a' „szegény Kunz'“ neve alatt épen most lángha borították a' sváb földet, villámfényöket szükségkép Magyarországra is vetették. Az

országtanács' több tagjai rémülésökben Maximiliánnál, Zsigmondnál, a' pápánál akartak segédet keresni; mások a' nádot, kit a' köszvény Valpón ágyához szegzett, Budára hívní; végre abban történt megállapodás, hogy Báthory Istvánra, mint az alsó részek' kapitányára kell a' Dózsa ellen indítandó hadak' vezérletét bízni; a' főváros' környékének tisztítását Bornemisza János vállalván magára. Június' elején Perényi István királyi kamarás levelet vitt a' felső magyarországi urakhoz és megyékhez, mellyben a' haladék nélküli felkelés kötelességökké tétetik. Siessenek éjjel nappal Pestre, vagy Báthory' táborába, ha ennek felhívását vennék; 's azzal ne mentegessék magokat, hogy megyéjökben is vannak kuruczok, előbb Dózsa' seregét és Száleres' táborát kell összezúzni, a' kisebb csapatok aztán magoktól fognak felbomlani. A' városokhoz is körlevél ment, hogy ágyúikat és öszves löszereiket az urak' és nemesek' rendelkezésére állítsák.

Bornemisza a' királyi dandárral 's a' szomszéd urak' és megyék' hadaival Budáról átkelt a' folyamon. Vele volt Tomory Pál, a' könnyű lovasság' vezére, vele Batthyány Ferencz és Móré László, a' király' ifju kamarásai; vele Budának Pestnek ágyúi, lövészei. A' keresztések' előhada visszavetett; 's Bornemisza most bocsánatot ígért a' király' nevében mindazoknak, kik fegyvereiket elvetik, 's jobbra térnek. Száleres Ambrus a' hadnak tetemes részével engedett a' felhívásnak, 's megadta magát. A' maradék égett az urakkal megvívni, 's a' testvérvárosok' ágyúi és Tomory megnyitották a' csatát, Bornemiszának nehéz lovassága eldöntötte. A' roszul felfegyverkezett, rendet, fegyelmet nem ismerő, vezér nélkül maradt pórság, rövid ellenállás után szétveretett. Gyalogokból állván jobbra, futamodásközben utólérettek, 's holt testeik Isaszegig borították a' térséget. Bornemisza visszavonulót fúvatott, 's foglyait Budán az ítélőszéknek általadta. A' főbbek közül öt karóra húzatott, nyolcz lefejez-

tetett; a' többiek felhasított orral, lemetélt fülekkel haza bocsátattak.

Bornemisza' győzelmének híre az ország' többi részeiben is bátorította az urakat, elfélenkítette a' kisebb pórcsapatokat. A' bányavárosokban, Zemplénben, Hevesben, Sopronyban ismét felülkerekedtek urak, nemesek és városi 'polgárok. Nagyváradnál az ifjú püspök, Perényi Ferencz, fia a' nádornak, 's vele Czibak Imre, Ártándy Pál, Bajony Benedek és Glézsza Miklós egy nagyobb hadat szétverték; a' megfutamodott, jobbra oláh pórok, részint Mármarosba vették magokat, mellynek szegény oláh nemessége velök tartott, 's innen Moldvába és Lengyelországba költözködtek; részint Dózsa' táborába menekültek.

Több úri kastélyban, mellyeket szétrombolt, Dózsa löport is nagyobb mennyiségben, 's néhány ágyút talált. Szegedet ezek nélkül is bevehetőnek tartotta, mert a' roppant helység nem volt fallal körülvéve; de a' lakosok, köztök három ezer bátor halász, a' várost árok és töltés megett oltalmazandók voltak, 's Dózsa, megkerülvén Szegedet, átkelt a' Tiszán 's hadait Csanád alá vitte. A' püspök, Csáky Miklós, Báthory István' társaságában, ki a' Marosnak bal partján, Nagy-Szentmiklóson felül ütött tábor, elébe indúlt. Az ütközet megnyílik, 's eltart késő estig. Más nap hajnalban, Báthory' 's a' püspök' viszonylag csekély dandáraik a' pórserég által körül voltak kerítve; de a' Temesvárról hozott ágyúk utat nyitottak, 's a' grófnak lovassága Dózsa' gyalog hadait egy közel cserjébe szalasztotta. A' futamodók itt ösztönszerűleg megállottak, üzőik ellen fordúlva, kiket Dózsának lovassága 's utóhadának még bomlatlan sorai a' cserjébe rekesztettek. Iszonyú vérontás után a' pórhadé volt a' győzelem. Báthory nehéz sebbel Nagylakra a' Jaksicsokhoz menekült, 's innen harmad nap visszaérkezett Temesvárra; Csáky a' Maros' jobb partján — a' mai Rác-

Csanád' területén épült püspöki várba vetette magát. A' tulsó parton elnyúló várost Dózsaék elhamvasztották; az erősség taraczkoknak ellenállhatna, nem Báthory' legjobb ágyúinak, mellyek most a' kuruczok' kezében voltak. Csáky éjtszakának idején, csónakon nehányad magával felfelé évezve, a' közel erdőségbe ügyekezett jutni, de a' boldogtalan, Dózsa' kezébe esett, 's töméntelen kínzások után, püspöki köntösben nyársra huzatott. Hasonló sors érte Dóczy Györgyöt és Ravaszdy Pétert; a' hány nemest kezébe ejthetett a' porvezér, annyit megölt, öcsce' esdekléseinek daczára, ki őt folytonosan de hijába, könyörületre intette. Telegdy István, a' kereszt' hirdetésének szilárd ellenzője, 's mint illyes, kétszeresen gyűlölt férfiú, midőn Báthoryhoz ügyekeznek, elfogatott, 's Dózsa' parancsára, Dózsa' szemei előtt iszonyatos kínhalállal múlt ki. Lőrincz pap, ki csak imént tömérdek népséggel érkezett Bácsból a' főtáborba, versenyzett vezérével a' kegyetlenségben; Zólyomy Miklóst három testvérével 's a' testvérek' öszves családjával lakházuk' üszkeibe ölte.

A' csanádi győzelem után Dózsa, ki magát eddig a' király' alattvalójának vallá, a' korona' felesleges voltát, 's Lőrincz pap' tanácsára, úgy látszik, czéljául a' nemesség' eltöröltetését és az ország' ügyeinek egy püspökre bízását hirdeté. Sokáig habozott, menjen-e Erdélybe, hazájába, hol a' székely fajnak zászlai alá gyűlését remélé, vagy pedig Temesvár alá, mellynek erőssége, ha kezébe ejtheti, központul szolgálhat további működésének, 's honnan legroszabb esetben török földre nyitva áll az út. Lőrincz' sürgetésére Temesvár ellen indúlt, mellynek grófja a' hatalmas erősséget minél jobb karba ügyekezett helyezni. A' keresztések június' közepén a' vár alá érkeztek, 's haladék nélkül vivásához fogtak. Temesvárnak, a' korábbi királyok' gondoskodásából kettős fallal körülkerített gazdag városnak kivívása ostrom' útján nehéz feladás volt. Dózsa nem lévén alkal-

mas kezek' szükében, — a' vár alá érkezett pórok' száma talán százezernél is többre ment, — a' Bega vizét, melly a' keletre eső erősítéseket körülfogta, árkok' és czölöpök' segédével, el a' vártól, a' Temesbe akará vezetetni. Báthory, kinek ágyúi a' jókora távolságra működő hadat nem igen érheték, kitört az erősségből, 's a' munkásokat és az oltalmukra rendelt öröket felkonczolta. Dózsa mind e' mellett ernyedetlenül folytatta a' vívást, 's a' temesi gróf kénytelennek látta magát, Zápolya Jánoshoz segédért folyamodni, kinek éber figyelme Erdélyt a' pórhaború' borzalmaitól nagyból megóvta. A' vajda, kivált Verböczy István' tanácsára, megfélelkezvén a' közte és Báthory között korábban kitört magán-viszályról, Erdély' hadait a' vaskapuhoz rendelé. Várday Ferencz gyulafehérvári püspök' dandára, 's a' nagy számmal összegyűlt nemesség Zápolya' zászlóaljait tekintélyes sereggé növesztették. A' vaskaputól Karánsebesre viszen az út, 's innen Lugosra a' Temes' mentében, mellynek bal partján Zápolya Hidasig haladva, átkelt a' folyón a' nélkül hogy Dózsáék által — talán gondatlanságból talán elbizakodásból — akadályoztatott volna. Július' végén Erdély' délczeg fiai Temesvár alá érkeztek, 's haladék nélkül — a' nap' déli hevében — megnyílt a' csata. Az erdélyiek' balszárnyát Bánffy Jakab, a' jobbikat Kismarjay Lukács vezérlette; Zápolya közből fogott helyet, szemben Dózsával, kinek testvére Gergely, Lőrincz pappal a' pórhad' szárnyait igazgatta. A' keresztesek olly hévvel küzdöttek, hogy sokáig kétes volt az eredmény. A' székelyek és Zápolya' vasasai végre diadalt szereztek a' nemességnek. Dózsa hiába ügyekezett felbomlott hadait újból rendbe állítani; a' halált is hiába kereste, 's a' vett sebek' következtében lefordulván lováról, Zápolya' rokonának, Petrovics Péternek kezébe esett. Testvérét Gergelyt is hasonló sors érte, társaik közül több ezer a' csatátéren, több ezer futamodás közben a' Bégába, a' Temesbe veszett;

Lőrincz pap a' Tiszához 's innen Bácsba menekült, szerencsésebb mint annyi boldogtalan nő és gyermek, kik férjeiket, atyjaikat az urak' haragja elől, Dózsa' táborába követték, 's kik közül számosan a' győzők' első dühének áldozatul estek. Báthory, ki ütközet közben Zápolyát, úgy látszik, nem igen támogatta, most örök hálájáról biztosítá a' vajdát, igérvén neki, hogy ezentúl frigyese leszen; 's a' frigy ketőjököt kötelezte: egymás' tudta nélkül magasabb hivatalt el nem fogadni a' koronától, 's közösen működni országos ügyekben, közösen egymás' javának előmozdítására.

Dózsa nem kért kegyelmet Zápolyától, csak testvéreinek, Gergelynek, jobb véget ohajtott mint magának, 's az öszves pórhad' tanuságára hivatkozott, hogy Gergely őt mindenha békére, könyörületre intette. A' kérelem annyiban meghallgattatott, mennyiben az ifjabb testvérnek egyszerűen fejét vették. De György és negyven társa iszonyatos kínhalált szenvedett, úgy akarta a' kor' szokása, melly Dózsa' kegyetlen leleményességét a' halálosztogatásban hasonló leleményességgel rendelé visszatoroltatni; úgy akarta a' temesvári ítélőszék, mellynek tagjai a' Kinisy által adott példát kívánták követni, 's mennyiben a' megfenyítendő büntett még iszonyatosabb volt, felülmúlni. Szóljon Istvánffy, mondja el ő a' jelenet' minden részleteit. — „A' vajda' táborát sok czigány követte, kik Erdélyben 's mindkét Oláhországban a' hóhér', a' bakók' tiszteben szoktak eljárni... Iszonyatos csak fel is említeni, milly szörnyüses, soha nem hallott, soha nem látott halálos büntetés méretett a' nyomorúakra. Igaz, hogy méltók voltak tízszeres halálra; de keresztyén emberekhez illet volna könyörülettel és kegyelemmel mérsékelni a' borzasztó mérszárlást. Közülök körülbelől negyven — megannyian György' béresei — sötét tömlöczbe zárattak, 's tizenöt napig étel ital nélkül hagyattak; ... tizenöt nap mulva kilencz még élt, köztök egy Lőrincz nevü kovács, ki

Dózsa' paripáit szokta patkólni, 's kit, mint aggastyánt, gyerekkoromban én is láttam. A' czigányok vasból királyi széket, pálczát, koronát készítettek, 's a' királyi székbe Dózsa meztelenül ültettetett; a' lobogó tűznél fényes-izzóvá égetett korona fejére tétetett, 's testének egyéb tagjai forró vasfogókkal csipettek, mi némi fényt és némi neszt csalt ki belőlök. 'S most ama' kísértethez hasonló, kiéheztetett félhalottak elébe vezettetnek, 's meghagyatik nekik, hogy a' sülőnek husát testéről leegyék. A' vonakodók, számra hárman, nyomban megöletnek; a' többi hat, köztök az' említett kovács, szót fogadnak, 's utóbb szabadon bocsátatnak. Dózsa nem sírt, nem jajgatott, nem ordított; „ezen kutyákat magam neveltem magamnak“, mondá gúnyos hangon, 's midőn az izzó vasfogók újra tagjaihoz értek, lelkét kiadta.... Holtteste felnégyeltetett, hogy négy helytt, Budán, Pesten, Székesfehérvárott és Nagyváradon akasztófára köttethessék... Társai közül számosan felakasztattak, mások karóra huzattak...“

Egyes pór csapatok még Dózsa' halála után is háborgatták az ország' több részeit, névszerint Erdélyt is, hol Zápolya' távollétében Tornay János állítá vala helyre a' közbékét. Bácsban Lőrincz pap és Hosszú Antal addig dulazkodtak, míg Bánffy Jakab által megveretvén, Hosszú elfogatott és felnégyeltetett; Lőrincz pap ez' úttal sem került kézre, 's hová lett, senki nem tudta. A' Veszprém és Székesfehérvár közt, Sós Domokos' vezérlete alatt rabló, gyilkoló pórokat Gosztonyi János győri püspök, Sitkey Gothárd, Zápolyának pápai várnagya, 's a' székesfehérvári polgárság vérontás nélkül szétverték. Szalmával, füvel, rongygyal töltött néhány ágyú' durranására az elrémült tömeg megfutmodott, 's ki erre, ki amarra, fegyver és kereszt nélkül viasszaszaladt hajlékába. Így végződött, september' közepén a' gyászos pórháború, melly egész Magyarországot megre-

megtételé, melly negyven vagy éppen hetven ezer embernek életébe került. ¹⁹⁶⁾

A' lázadás' elnyomatlása után october' 18. ára országgyűlés hirdettetett. A' király ellen, hogy a' nemesség' veszedelmét tétlenül nézte, Bakács és Szatmáry ellen, hogy esztelen eljárásuk által, 's talán éppen gonosz szándékból a' pórháborút előidéztek, panaszt, vádakát, fenyegetéseket lehetett hallani országszerte; 's az elégedetlenek más részről Zápolya Jánost magasztalták, dicsőítették, mint az ország' megmentőjét, ki magát temesvári győzelme által a' koronára méltóvá tette. Az udvariak Vladisláv' élete ellen irányzott merényletről is szóltak. Ismeretlen kéz egy reggel a' király' alvójába két golyót lőtt, de gyilkos célzata teljesületlen maradt, mert Vladisláv éppen a' kápolnában volt ájtatoskodni. Meghittjei Zápolya' felekezetében keresték a' gyilkost, 's Vladisláv a' münsterbergi herceget, ki tíz ezer csehkel jött az országba — igaz, hogy későn, — a' pórok' fékezésére, Budán és környékén marasztotta, míg a' pesti országgyűlés lefolyandott. ¹⁹⁷⁾ A' cseh had' pajzsa alatt Vladisláv 's az övei biztosságban tudták magokat, 's a' rendek a' parasztság elleni intézkedésekre szorítkoztak.

Azon bölcs nézetből indulva ki, hogy „a' nemesség jobbágyok nélkül nem igen hasznos dolog“, az ártatlan pórok ugyan a' 9. és 13. ttcz.' oltalma alá helyeztettek, de egy úttal intézkedés történt, hogy a' nemesek elrablott vagyonukat visszanyerhessék, 's hogy a' meggyilkoltak' vérdíjában elmarasztassanak a' bűnösök; (4—12. ttcz.) a' felbojtókra

196) Istvánffy, V. 63.—75. l. Tubero, Comment. de rebus sui temp. V. 3—6. ff. Steph. Taurini Stauromachia, Engelnél, Monumenta Ungrica, 126. 's kk. II. Cuspinianus, de Congressu Maximil., Belnél, Adparatus ad hist. H. 281. l. Katona, XVIII. k. 707—748. II. Pray, Ep. Procer. I. k. 83—91. II. Jászay Pál a' Tudománytárban, 1842. diki folyamát, 4. dik füzet.

197) Istvánffy, VI. 76. l. Jovius, hist. sui temp. XIII.

's a' pórhad' főbbjeire, úgy a' gyilkosokra 's a' tisztességes nők' erőszakolóira, mennyiben illyesek még kézrekerülnének, halál szabatott. (14. tcz.) „S hogy a' pórok' ezen árulásának emléke és büntetése utódaikat is érje, 's hogy a' jövőendő századok is tudhassák, milly iszonyú gonosztett az urak eleni lázadás, ezentúl az országban lakozó pórok valamennyien (a' királyi felséghez hű maradt szabad és fallal körülkerített városok' úgy azoknak is kivételével, kik uraikhoz és az ország' szent koronájához valóságos hűséggel viseltettek, 's más gonosz pórok közé nem egyveledtek), ezen hűtlenségi vétek miatt, elvesztvén költözkedési jogukat, földes uraiknak teljes és örökös parasztságban legyenek alávetve; uraik' akaratára és megegyezése nélkül helyből helybe költözködni 's tartózkodás végett máshová menni, nem állandván szabadságukban“. A' 15—22. tcz.ek a' pórnak ura iránti kötelezettségét szabályozzák; rendelvén: Minden nős paraszt, akár van, akár nincsen háza, — az utóbbik mindazáltal csak három év' lefolyása után — évenként egy-egy arany forintot fizet földes urának; olly helyeken, hol a' jelen törvény' hozatala előtt többet fizetett, ezentúl is az eddigi öszlelet fizesse. Hetenkint egy-egy napot köteles az úr' szolgálatában tölteni, 's neki hónaponként egy-egy csibét, és minden évben pünkösdkor egy libát, szent Mártonkor egy ludat adózni. Kilenched minden földi termék után, „akár aratják akár kaszálják“, úgy a' borból is jár a' földes úrnak. Karácsonkor tíz-tíz házhely egy-egy hízott sertést tartozik adni; 's a' mit egyebet szoktak még az urak és nemesek a' póroktól szedni, mind azt szedhessék ezentúl is. — Pór születésü pap ne válhassék püspökké, 's ha azzá neveztetnék, tizedet senki se tartozzék neki fizetni. (24. tcz.) A' melly pórnál puska tállatlik, annak jobb kezét el kell vágni. (60. tcz.) Az alsóbbrendü papok és diákok se viselhessenek fegyvert, 's a' melly pap a' lefolyt háborúban a' pórokkal tartott, halálaig-

lan börtönben tartassék. (48. tcz.) Dózsának nemes czimbóráitól jószágait el kell szedni, 's nem az uraknak és országnagyoknak, „kik úgy is eleget birtokolnak“, hanem ollyas nemeseknek adományozni, kiknek atyjai vagy testvéreik a' pórok által megölettek, vagy kik a' felséget a' harcz' mezején 's a' végvárakban híven szolgálták; úgy ollyas póroknak is, kik uraikhoz a' veszély' idejében híven ragaszkodtak, hogy a' többi pórok is illy példára hívebbekké váljanak. (35. tcz.) Mindenik nemes, személyének és vagyonának bátorságára erősséget emelhessen; mindenik megyében a' király' tudtával egy-egy vár épüljön a' nemesség' oltalmára. (57. tcz.)

Az 1514. diki törvényczikkelyek' sorában nevezetes még a' három első, mellyek a' korona' jövedelmeiről gondoskodnak, 's mellyek talán a' végett hozattak, mivel tétlenségét Vladiszláv jövedelmeinek hézagos voltával mentegette. Ehhezképest a' zálogba vetett királyi jövedelmek (harminczadok, sóaknak, érczbányák, királyi városok 's a' t.) birtoklóik' kezéből kivétetnek, 's mennyiben a' felség ezeknek még adós, tartozása a' volt zálog' jövedelmeiből törlesztessék, ollyképen, hogy ezek felökben az adósság' fizetésére fordítassanak. „A' János vajda' kezében levő harminczadokra és királyi városokra nézve más intézkedés történt, mert ő a' királyi felségnek sok és jeles szolgálatokat tett, egyebek közt a' Székely György által erősen vívott temesi várt felmentette, Lőrincz papot meggyőzte, szóval a' pórcsordát kivégezte. Ez' okon, hogy mind a' királyi felség jövedelmeit és városait, mind a' vajda pénzeit visszanyerje: a' hadi népek' fentartására évenként két ízben szedendő pénzekből húsz dénár a' vajda úr' kezéhez adassék, 's ezen dénárok valamennyi úr' és nemes', a' király', a' királyné', úgy a' vajda úr' jószágaiából is fognak szedetni; 's az utóbbik, mihelyest tökepénzét ekkép megkapta, mind a' harminczadokat, mind a' királyi városokat

vissza fogja bocsátani“. (1. tcz.) Ezentúl királyi jövedelmeit, az országtanács' megegyezése nélkül, másnak le ne köthesse a' felség; az pedig, kinek leköttenének, veszítse el a' kölcsönzött öszletet, 's marasztassék el azonfelül az illető jövedelem' vagy királyi város' becsüjében. (2. tcz.) A' 3. tcz. elősorolja a' koronának újból elidegeníthetlenné nyilvánított jószágait, jövedelmeit: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes, Soprony, Óbuda, Esztergom, Székesfehérvár, Lőcse, Szakolcza, Kisszeben, Szeged. Valamennyi kún és jász. Visegrád 's a' két sziget: Csepel és Ros. Körmöcz, Besztercze, Zólyom, a' többi bányavárosokkal. Nagybánya és a' huszti erősség öt várossal 's a' sóaknákkal. Valamennyi harminczad 's valamennyi sókamra egész Magyarországon és Szlavoniában. Munkács és Diósgyőr. Erdélyben a' királyi szászok, valamennyi sóakna és sókamra, 's amaz akná' helységek, Kolosvárral egyetemben; úgy valamennyi huszad, cziment és ötvened, mellyeket az erdélyi részekben szokás szedni. Végre Görgény, Törösvár és Déva, mellyek Erdélyben kebelezvék.¹⁹⁸⁾

Vladiszláv ezen törvénycikkelyeket 1514. november' 19.én elvállalta, ugyan az nap, mellyen a' Verböczy István országbirói ítélőmester által az 1507: 20. törvénycikkely' értelmében szerkesztett hármaskönyvet, az országos rendek' előleges helyeslésével, megerősítette.¹⁹⁹⁾ Verböczyt a' hazai jogviszonyok' alapos ismeretéről még minapában is többen — köztök Bartal — tűzzel, éllel magasztalták, 's méltán; a' könyv' több helyei a' római 's az egyházi jog' tudorára is mutatnak; de azon körülményben, hogy munkáját

198) Corpus juris hung. I. k. 325. l.

199) 1514: 63. A' hármaskönyv' előszava, 's a' munka' végén „a' regis consensus“. Vladiszláv elhalt, mielőtt a' törvénykönyv, mint szándék vala, az egyes megyéknek megküldetett volna; de ez később, mint az 1518: 41. báciai cikkelyből láthatni, megtörtént.

épen a' pórháború után rekesztette bé 's terjesztette az országgyűlés elébe, némi fatalitas rejlett, mert a' jobbagynak akkori kivételes állása a' hármaskönyv által is állandósított; más részről a' kisebb nemesség, mellynek tagja, vezére volt Verböczy, politikai jogkörének megszilárdulását részben e' munkának is köszönheti.

X.

Maximilián mihelyest a' lengyel királyban versenytársat látott Magyarország' koronájának öröklésére, vagy legalább a' Lajos feletti gyámhatalomnak magához rántására, — Zsigmond kivált e' czélból pártolta Zápolyát és felekezetét, — azon volt, hogy Lengyelországot a' moszkvai nagyfejdelemmel Ivanovics Vazullal 's a' németrend' nagymesterével váltig foglalkodtassa.²⁰⁰⁾ A' lengyel rendek 1513.ban Zsigmondtól megtagadták segédöket a' háború' folytatására, 's a' király most szükségesnek látta, Maximiliánhoz közeledni, melly nézetében őt Tomiczki is erősítette, mióta Vladisláv' és Szatmáry' ajánlására peremisli püspökké vált, 's vált Zápolya ellenére, ki növérenek közbenjárása által a' püspöki széket Hammel Mihálynak szerette volna megszerezni.²⁰¹⁾

200) Fugger (az eredeti kézirat) Rankenél, Deutsche Gesch. I. k. 243.: „Deswegen die Kais. Maj. nach solchem Wege getrachtet, dieweil S. M. erachtet, dass König Sigmund seinem Schwager Graf Hansen von Trentschin Grossgrafen in Ungarn Rath und Hülfe erzeiget und denselben nach Absterben des Königs Laszlew zu dem Reich Ungern befördern möcht, dass er demselben etliche Könige und Fürsten zu Feinden machen wollt, und ward durch S. M. so viel gehandelt, dass Markgraf Albrecht von Brandenburg Hochmeister in Preussen den — K. Sigmund von Polen anfeindet“. Maximiliánnak Ivanovics Vazullal viszonyára nézve lásd: Karamsin' történeti munkájának VII.dik kötetét. A' moszkvai nagyfejdelem 1505.b. czímeztelett első ízben nyugoti hatalmasság által: „császár“-nak.

201) Engel, aktenmässige Darstellung der Unternehmungen Zápolya's, Schedius' folyóiratában, I. k. 310. l.

Igy történt, hogy a' rákosi országgyűlés' alkalmával Budán mulatozott császári követ Cuspinianus János a' szintén ide érkezett lengyel követséggel, — mellynek főtagja Szydloviczki Kristóf, mióta kanczellárrá vált, Zápolyától és felekezetétől szintén elfordult, — olly bizodalmas lábon állott, mint Szatmáryval és társaival. 1514. november' 14.én abban történt megállapodás, hogy februárius' végén Maximilián Haimburgba, Vladisláv és Zsigmond Pozsonyba jönnek a' családi szövetség' megerősítésére, 's a' lengyel-orosz bonyodalmak' kiegyenlítésére.

Vladisláv 1515. martius' 18.án — későbbben, mint 1515. szándék vala, mert Maximiliánt ügyei Németországban foglalkodtatták, — gyermekeivel Pozsonyba érkezett. Vele voltak, vagy röviddel utóbb hozzá érkeztek Bakács Tamás, a' mult évi országgyűlés óta, mellyen Zápolya' hívei ellene, mint a' pórháború' egyik szerzője ellen, kiméletlenül felléptek, a' Maximiliánnal kötendő családi szövetségnek buzgó pártolója; Frangepan Gergely kalocsai érsek, Zápolya' érdekeinek őre és kézalatti biztosa; Szatmáry György kanczellár és pécsi püspök; Szálkán László váci püspök, pórszületésű, — a' mult országgyűlés' 24.dik törvénycikkelye, igaz, hogy Bakács ellen is volt irányozva, kinek nemeslevele csak 1489.ben keletkezett, de főleg Szálkánt, a' szegény vargának fiát akarta sújtani; Keserű Mihály bosniai, Országgh János szerémi püspökök; Balbi Jeromos pozsonyi prepost, egyike Lajos' tanítóinak; György brandenburgi határgróf; Péter szentgyörgyi és bázini gróf, országbiró; Buzlay Mózes királyi főudvarmester fiával; Bornemisza János pozsonyi gróf és királyi kincstartó; Bánffy János, főpohárnok; Palóczy Mihály főkamarás; Pethő János a' királyi gyermekek' fő udvarmestere; Zápolya György szepesi gróf, 's még számos mások. — A' lengyel király martius' 24.én jelent meg Pozsonyban, ezer ötszáz lovas' kíséretében; négy nappal ké-

sők Lang Máté gurki püspök és bíbornok, Bakácsnak a' római zsinat óta meghittje, mint Maximilián' képviselője ünnepélyesen fogadtatott Pozsony' polgársága és úri vendégei által. Április' 2.án a' pozsonyi főegyházban diák, magyar, cseh és német nyelven imádságok mondtak, hogy a' három fejdelem' egyessége szerencsésen megalakuljon; 's most Vladisláv' szállásán megnyitak az értekeződések, melyek rövid félbenszakasztással — hogy Máté bíbornoknak alkalma legyen Maximiliánt az ügy' folyamáról értesíteni, — május' 20.dikáig elhúzódtak. Ez' nap a' köszvénye miatt írni nem képes Vladisláv' nevében Zsigmond király, 's a' császár' nevében a' gurki bíbornok az előleges eljegyzési oklevelet aláírták, melly mihelyest Maximilián a' királyokkal találkoztandott, általa végkép fog megerősíteni. De a' császár még egy hónapnál tovább várakoztatta a' királyi testvéreket, csak július' 10.én érkezvén Innspruckból Bécsbe. Hat nappal később Trautmannsdorfnál Maximilián Vladislávnak és Zsigmondnak kezet adott, 's a' fejedelmeket Bécsbe kérte magához. A' magyar országtanácsnak Zápolyához szító tagjai, kik már előbb Budán nem Pozsonyban akarták tanácskoztatni a' fejedelmeket, ellenezték a' Bécsbe menetelt, de a' lengyel király, szokott ildomosságával Maximiliánt támogatta. „Bizván a' császárba, — mondá, — ide jöttem, mind a' mellett hogy sokan őt dühös ellenemnek mondták; bizván benne, Bécsbe is elmegyek vele; és a' ki bennem bízik, az kövessen engem, a' ki fél, maradjon hátra“. Ezzel a' kérdés el volt döntve; 's július' 17.én a' fejedelmek nagy ünnepélyességgel Bécsbe érkeztek. Július' 20.án a' császár Lajost „hármasszámban rejlván a' tökély“, harmadik fiául fogadá; családjába „Károly' és Ferdinánd' és nővéreik' örököségi jogának csorbíthatlanul fentartásával sorozá“; 's a' német birodalomban császári helyetteséül nevezé, — felhíván a' birodalom' választó fejedelmeit, hogy Lajost az ő, Maximilián' halála után,

római királyul és császáruul válaszsák. Július' 22. én az eljegyzési oklevél végkép elkészült, illy tartalommal: Mária, Maximilián' unokája, Fülep castíliai király' leánya, és Lajos, Vladisláv' fia eljegyeztetnek egymásnak; az egybekelés, mi-helyest koruk engedi, megtörténendvén. Annát, Vladisláv' leányát Maximilián' unokáinak egyike, Ferdinánd ausztriai főherczeg, (született Alcalában 1503.) vagy Károly Németalföld' és Spanyolország' fejedelme (sz. Gentben 1500.) eljegyzi magának, 's ha ez egy év' lefolyása alatt nem történnék, Annát hitvesül veszi a' császár. Máriának Vladisláv, Annának Maximilián évenként huszonöt ezer aranyat biztosítanak jövedelmül. Titkos pontokúl hozzá adattak: hogy a' szerződő uralkodó házak, ha egyikök kihalni találna, Ausztriában 's Magyar- és Csehországokban kölcsönös öröködesre jogosítvák; 's hogy névszerint Annának férje, ha Lajos utódok nélkül fogna elhúnyni, a' magyar koronára számot tarthat. — Az eljegyzés' egyházi szertartása ugyancsak július' 22. én szent István' templomában megtörtént, és hat nappal később a' kötött családi frígy ünnepélyesen kihirdtetett, az oklevél Zsigmond által is aláíratott.²⁰²⁾

Maximilián midőn a' királyokkal Trautmansdorfnál találkozott, őket e' szavakkal üdvezlette: Isten készítette nekünk e' napot; örvendjünk, vigadozzunk elragadtatásunkban! — A' császár érzette, hogy a' teljesedéséhez közeledő családi szövetség Vladislávval, egyike azon eseményeknek, mellyek házát első rangu hatalommá növesztendik. Zápolyát Annának eljegyzése czéljától távolabb ejtette; a' királyok felhívták, venne részt ő is a' pozsonyi 's bécsi ünnepélyekben, mint testvére, ki a' lóversenyben az első jutalmat nyerte; de a' vajda nem akart jelenléte által igényeiről Anna' kezére le-

202) Cuspinianus, de congressu Maximil. etc. Belnél, Adparatus. ad hist. Hung. D. I. 282. l. Istvánffy, VI. 77. l. Kollár, auct. dipl. ad Urs. Velium, 282. l.

mondani. Buvában, 's hogy magát még inkább kitüntesse, július' elején, a' fegyverszünet' daczára, Zsarno várát Vég-szendrő és Nándorfehérvár között tíz ezer főre menő hadakkal vívta; — szerencsétlenül, mert Balibeg szendrői parancsnok által megveretett, 's ágyútól is megfosztatott. A' Paksy testvérek vitéz halállal múltak ki Zsarno' falai alatt; Zápolyának keletkezőben volt hadvezéri híre neve érzékeny csorbát szenvedett, mellynek helyrehozásán azontúl is hijába fáradozott. ²⁰³⁾

Vladiszláv, miután a' császári udvarnál maradott leányától bucsut vett, augustus' 3.án Magyarországra visszaérkezett. Távolléte alatt a' nádor, Perényi Imre, kinek a' bécsi szövetség' titkos pontjai tudomására jutottak, ellenök a' rendek' nevében tiltakozott, és zselyeszéken körülhordoztatván magát Pozsony' utcáin, a' kötendő szövetséget érvénytelennek nyilvánította. Utóbb ő is aláírta az oklevelet, de csak személyében, nem mint nádor. ²⁰⁴⁾ A' jutalom, — mondják — Siklós vára volt, 's Maximilián' kezéből hercegi cím. Az oklevél, melly őt és utódait római szentbirodalmi hercegséggel felruházza, fenmaradt, de semmi nyoma, hogy a' nádor vagy örökösei vele éltek volna.

Vladiszláv, visszajövet Bécsből, Budán Szelim' követeit találta, kik a' fegyverszünet' meghosszabbítását sürgették, mert urok ez időtájban Egyiptom ellen készült. X. Leo pápa még a' mult évben ötven ezer aranyat ígért a' királynak, ha nagyobb haddal megyen a' török ellen, 's húsz ezret a' végvárak' erősítésére; 1515.ben az utóbbik öszlet valósággal Budára érkezett, 's azonfelül Beriszló Péter veszprémi püspök és horvát bán' kezéhez még két ezer arany, nagy mennyiség gabna, néhány ágyú, tíz mázsa lőpor, ötven mázsa

203) Istvánffy, VI. 80. l.

204) Ugyanaz, ugyanott, 79. l.

salétrom, száz mázsa kénkö. Vladisláv, ki a' császárt is szövetségesének ohajtotta, mielőtt nagyobb hadviseléshez készül, — olly indítvány, mellyet Maximilián időelőttinek tartott, mert még mindig háborúban állott Velenczével, — kérdést tett Romában, mit tevő legyen. Leo pápa 1516. [1516. januárus' 27.én kelt levelében válaszolá, miszerint jól tudja ugyan, hogy Vladisláv egymaga nem képes a' töröknek ellenállani, — 's ez' okon a' szentszék már megkereste a' többi fejedelmeket, segítenék pénzzel a' magyar királyt, — de még is tanácsosnak, 's Vladisláv' vallásosságához illőnek tartja, békére, fegyverszünetre nem lépnie a' törökkel. „Nem azt mondom, hogy a' követeket már most, egyszerűen elutasítsd magadtól, hanem hogy őket szóval tartsd, 's időt nyerj halasztás által, mint ők tették volt veled“. Hasonlót írt februárus' 14.én Beriszlónak, 's I. Ferencz francia királynak készségét jelentette, Magyarország' 's a' keresztyén-ség' ügyének segédére kelni.²⁰⁵⁾ Midőn az országtanács a' pápa' leveleinek vétele után összegyűlt, Vladisláv hosszas köszvénybaj által kimerítve, vég betegségbe esett, 's 1516. martius' 13.án, életének hatvanegyedik évében meghalálozott.²⁰⁶⁾

XI.

Vladisláv, halálos ágyán, fiát a' tízéves Lajost Bakács Tamás', Bornemisza János' és György brandenburi határgrof' gondjaiba ajánlotta, kik Maximilián császár', Zsigmond király' és Leo pápa' fő felügyelése alatt, Magyar és Csehországok' kormányát a' gyermek' nevében vigyék. Midőn Lajos Szé-

205) Pray, Epist. Procerum, I. k. 94—98., és 100—103. 's 109—111. ll. Raynald, az 1516. évhez.

206) II. Lajos' levele Zsigmond lengyel királyhoz Belnél, Notitia Hung. novae hist. geogr. III. k. 242. l.

kesfehérvárról, hol szüleinek tetemeik ünnepélyesen eltakarítottak, a' fővárosba visszatért, aprilis' 24.ére országgyűlés hirdettetett, mellyen a' közjővedelmek' szedése iránt intézkedés történt, 's melly addig elhuzódott, míg a' császár' követei Herberstein Zsigmond 's Baroni Endre, és Zsigmond királyei Szydloviczki Kristóf kancellár 's Laski János gneseni érsek utasításaikkal Budára érkeztek. Az 1485.: 2. törvényczikkely' értelmében a' kiskoru fejdelem' gyámsága a' nádort, Perényi Imrét illette; de Zápolya' felekezete kormányzó' választását sürgette, ki azonképen mint Hunyady János V. László helyett az országlásban teljhatalommal eljárjon; olly tiszt, mellynek betöltésére jelenleg is, mint akkoron, az erdélyi vajda fogna legalkalmasabbnak találtatni. Az udvari felekezet nagy különbséget látott a' jelen 's az akkori viszonyok között: a' gyermek király most benn az országban székel, V. László az országon kívül volt, fél fogságban, a' korona' erőszakos lefoglalójának kezében. Zsigmond' követi az országtanácsban, mellynek ülései a' budai királyi várban tartattak, de mellyben Zápolya vonakodott részt venni, — okúl adván, hogy Bornemisza és társai élete után törekeshnek, — a' kormányzóság ellen nyilatkoztak, Lodovico Sforzára, mint elrettentő példára hivatkozva, ki a' közelebb múlt években gyámoltját Giovanni Galeazzot a' milanoi herczegségtől megfosztotta. A' lengyel király egy értelemben volt a' császárral, mennyiben ez váltig sürgette, hogy két németbirodalmi 's két lengyel biztos, mint a' Vladiszláv által választott fő gyámok' képviselői, széket és szavazatot nyerjenek a' magyar országtanácsban; de a' tetteges kormányt, ezen biztosok' ellenörködése alatt, hat tagból álló választmányra akará bízni, mellybe Perényi Imre, Zápolya János, Bakács Tamás, Szatmáry György, Péter bazini gróf és Buzlay Mózes fogának soroztatni. Ezen indítvány a' Rákoson sátort ütött nemesség által visszavetett, 's a' gyermek király' nevében

az országgyűlés most a' Rákosról, Zápolya' fejedelmi székhelyéről — minőnek az udvari felekezet czímezgette, — a' budai várba rendeltetett áttétetni. A' nemesség seregesen tódult által a' pesti partról. a' várkapúknál értésére adatott, hogy tegye le fegyvereit, ha az erősségbe kíván bocsátatni. A' dűhre gyúlt rákosiak, számra három ezeren, a' várfalak' vívásához láttak; de Tomory Pál, a' királyi vár' parancsnoka, ágyúit rájuk sütötte, 's a' megfutamodottak közül többen az árkokba vesztek. Zápolya, mióta Zsigmond király Maximiliánnal szövetekezett, 's főleg Hedvignek 1515. ősszel történt halála után, melyet az özvegy király' házassága Sforza Bonával követett, Krakóban támasz nélkül maradt. A' lengyel király' biztosai nem igen keltek oltalmára, midőn a' budai várakban elzáratása hozatott indítványba, 's a' vajda, ki hat század magával jött volt a' Rákosra, tanácsosnak látta sürgető ügyek miatt, — mint a' királyhoz adott levelében mondá, — Erdélybe visszatérni. 207)

Távozása után a' budai várban gyűlésezett rendek bel-földi kormányzóról 's külföldi gyámról egyiránt semmit sem akarván tudni; 's a' beteges, aggastyán nádor nem bírván elégséges hatalommal, tisztének 's a' törvénynek nevében a' gyámságot magához rántani; végzés keletkezett: hogy a' koronás gyermek a' fennálló országtanács által kormányoztassa a' közügyeket; olly végzés, melly Bakácsnak, Szatmárynak és György brandenburgi határgrófnak, kiktől az országtanács' többsége irányát vevé, a' túlsúlyt ideig-óráig biztosította. Szatmáry, úgy látszik, nem ismert magasabb czélt, mint Zápolya' nagyravágyásának útban állani; Bakács, mióta Vladisláv által felhatalmaztatott öszves ingó és ingat-

207) Istvánffy, VI. 83. l. Brutus Praynál az Annalisokban. Dubravius, hist. boiem. XXXIII. ki a' budai vár' ezen megrohanását azonképen mint Brutus, Perényi' halála után mondja történnék, de Engel' helyes észrevétele szerint az eseményt előbbre kell tennünk.

lan javairól végintézetet tenni, csak vagyonának öregbítésével foglalkodott, hogy az erdödi Bakácsok az ország' első nemzetségeivel versenyezhesse; György brandenburgi határgrófot, Lajos' nagybátyját, kinek neje Frangepan Beatrix már néhány évvel azelőtt első férjét Corvin Jánost sirjába követte, e' levele jellemzi: „A' király' udvara szörnyűségesen szegény, de én mégis hatalmasan farsangoltam vele, hadd lássák az urak, hogy azok, kik a' király körül vannak, még talpukon tudnak állani. Először is Stibitz és Zettericz hat ízben gyalog összecsaptak egymással; aztán én és Krabat lóháton vívtunk egymással. Krabat ördög volt, én meg' vad ember; az ördög lefordult lováról és arczára esett. A' király is szépen lovagolt, a' város' minden asszonyai jelen voltak, 's tömérdek nép. Jött a' táncz, 's én tizen-nyolcz álarczossal léptem elő, kurtá köpenyben, éles orru veres cipőkben, minőket a' régiek viseltek; egy öreg atyus bottal mindenik kezében, 's fából készült sarúban két különös tánczot járt vala“. ²⁰⁸⁾ A' határgróf igen mulatságos úri ember lehetett, de gyámnak és országos ügyekben tanácsosnak aligha beillett; ily tisztre alkalmasabbnak látszhatott a' komoly, fáradhatlan Bornemisza, csak hogy ezt is megfogta a' kor' rozsdája, ezt is — öreg napjaiban — a' közpénzek' hűtlen kezelésének vádja érte. ²⁰⁹⁾ — Illyes lévén Lajos' tanácsa, nem csoda, hogy ennek küldöttei Szálkán László 's Ráskay Balás nem tudták a' cseh rendeket arra bírni, miszerint Lajost általuk választandó 's Budán székelő tanácscsal környeztessék, 's ehhezképest Csehországban és Morvában is, színre legalább a' főhatalom közvetlenül a' gyermek király által gyakoroltassák. A' cseh - morva rendek végzést hoztak, hogy kebelökből szedett választmány fogja

²⁰⁸⁾ Spiess, Aufklärungen, 60. t.

²⁰⁹⁾ Császár Mihály naplója, XII. Horvát Istvánnál, Verböczy' Emlékezetében.

a' cseh korona' tartományait kormányozni, míglen Lajos személyesen érkezik közéjük, és szabadságaik' szentül tartását újból hittel fogadja. Nagyobb befolyása volt Maximiliánnak Prágában, ki a' rendeket 1517. nek elején arra bírta, [1517. hogy a' császár' 's a' lengyel király' fő gyámi hatalmát megismerjék.

Leo pápa, mihelyest Vladisláv' haláláról értesült, a' reggioi bíbornok-püspököt Budára küldte, hogy Bakácssal a' gyermek királyt vezérelje; a' török ellen újabb segédet ígért és segédet kért I. Ferencz francia királytól, nehogy a' veszedelmeztetett Jajcza', 's Knín', Klissza' és Szkardona' bukása után, dühét az olasz félszigettel is éreztesse a' törökség; intette, kérte az országtanácsot, ovakodnék húzamos fegyverszünetre vagy épen békekötésre lépni a' keresztyén-ség' eskütt ellenével. Így történt, hogy Szelímnék békét sürgető követei kétes válaszzal eresztettek útnak, 's Bélay Barabás midőn magyar követül Konstantinápolyba érkezék, kémül nézetvén, mint fél fogoly Szíriába és Egyiptomba czipeltetett. ²¹⁰⁾

Bakács és társai 1517. május' 3.ára országgyűlést hirdettek, melly a' kormánytanácsot felhatalmazza a' tavál megszavazott adónak újabb kivetésére és beszédésére. Zsigmond király' küldötte Drzeviczki Mátyás, Maximilián' követével egyetemben szorgalmazni akarta a' rendeknél, hogy a' cseh urak' és nemesek' példájára a' császár' 's a' lengyel király' főgyámi és védői hatalmát Lajos' teljeskorúságáig ők is megismerjék; 's a' püspököknek még azonfelül utasítása volt, a' törökkel kötendő fegyverszünet' szükséges voltát éreztetni a' rendekkel; de az országgyűlés jóformán még össze se jött, 's máris felbomlott. ²¹¹⁾ A' török erő' közeledéséről 's név-

210) Pray, Annales, V. k. 17. 's kk. II. Ugyanaz, Epist. Proc. I. k. 111—121. II. Katona, XIX. k. 9. 's kk. II.

211) Ezen országgyűlést érti Zápolya 1518. martius' 31.én Tokajból

szerint Jajcza' vívásáról szárnyalló hírek távol tartották a' rendek' többségét; 's az országtanács hamarjában a' korona' néhány jószágait zálogba vetette, és adószedőit a' királyi városokra küldötte, hogy legalább annyi pénzről rendelkez-
hessék, mennyi a' horvát bán' hadi készületeinek fedezésére
elégsgésnek látszott. Beriszló Ferencz a' bánnak öcsese és
Zríny Miklós a' szigeti hősnek atyja Jajczát ez egyszer fel-
mentették a' vívás alól, és Musztafát a' zborniki beget meg-
ölték. ²¹²⁾ És a' magyar kancellár most új panaszokkal
fárasztotta Zsigmond királyt Zápolya ellen, mint ki oka volt
az országgyűlés' nem-tartatásának, 's kit talán Szydlowiczki
fogna jó útra téríthetni. Szydlowiczki Krakóban maradt, mert
Zsigmond már korábban kinyilatkoztatta a' Zápolyáknak, hogy
oltalmára csak azon esetre tarthatnak számot, ha Lajos iránt
jobbágyi hűséggel fognak viseltetni; 's más részről Szat-
máryra is neheztelt, ki a' rendeket sem volt képes össze-
gyülekeztetni, a' követe által megjelent királyi gyám' be-
csületének nem csekély rövidségével. ²¹³⁾

1518.] Leo pápa 1518. januárius' 7. én tervet közlött
Lajossal, melly szerint a' török hatalom azon évben mind
Egyiptomban mind a' magyar végekből fogott volna megtá-
madtatni. Az afrikai hadviselés' vezéreikül a' császár 's a'
portugáli király jeleltettek ki, franczia-olasz hadak is adat-
ván zászlaik alá; a' másik hadviselés Magyar-, Cseh- és
Lengyelországok' öszves erejével történendvén Zsigmond ki-

Báthory Istvánhoz adott levelében, irván, hogy nem akar Budára menni
ollyképen, mint „anno praeterito, ubi dieta ipsa diu inchoante, nullus
nostrorum servitorum intererat“. V. ö. Engel, *Gesch. d. Nebenl.*
d. ungr. Reichs, III. r. 2. k. 194 — 196; hol egyébiránt hibásan áll,
hogy Zápolya nem volt jelen.

212) Pray, *hist. reg. Hung.* II. k. 578. l. Török források Ham-
mernél, II. k. 526. és 670. ll.

213) *Responsum a rege Sigism. datum nuncio Joannis
de Zápolya et matris ejus*, Engel' közleményéből Schedius'
folyóiratában, I. k. 346. l.

rály' vezérlete alatt, ki az ügynek a' moldvai 's az oláh vajdákat is fogná megnyerhetni, 's kinek feladása lenne, még a' folyó évben Szendrőt és Kiliát kivíjni. ²¹⁴⁾

Ezen terv' közelebbi vizsgálatára, 's gyakorlatiabb, ha bár kevésbé nagyszerű intézkedések' tételére két ízben nagyobb országgyűlés tartatott Budán, de a' zavar 's a' tehetetlenség már olly fokra hágtak, hogy az első is, a' második is eredmény nélkül szétoszlott. Ekkor — martius' első felében — országgyűlés hirdettetett Budára, melly aprilis' 24.én kezdetét vegye, 's mellyben részt venni Zápolya olly megjegyzéssel felhivatott: hogy tisztességes kísérettel de sereg nélkül váratik megjelenése. A' vajda kétszáz lóval érkezett Budára; a' királyi vár' parancsnoksága, ohajtásához képest, az országgyűlés' folyama alatt valószínűleg Perényi' kezébe adott. ²¹⁵⁾ A' császár' 's a' lengyel király' követei is Budára érkeztek; a' szentszéke, Schomberg Miklós szent Ágoston' szerzetebeli remete itt már huzamosabban mulatozott. Amazok újból tiltakoztak a' kormányzó-választás, Zápolyának e' titkos szándéka ellen, 's négyezer labanczról és ötszáz lovasról szólottak, kik az ausztriai határszéleken várják a' meghívót, ha a' kormánytanács ellen agyarkodás mutatkoznék; emez a' kormányzó' kinevezését a' pápára kívánta bízni, ha személye iránt nem tudnának megegyezni a' hazafiak. A' külföldi hatalmak' ezen beavatkozását érzékenyen vette a' nemesség; 's midőn az egyházi és világi urak a' Hunyadyak' idejében szokásossá vált adónak, minden jobbágyi házhely után egy aranynak felajánlását indítványozták a' végvárak' jó karban tartására, a' folytonos törvényszegéseket, az udvar' tékózlásait, a' közpénzek' hűtlen kezelését emlegették a' nemesek, 's a' szóba hozott adónak felét is sokallották,

214) Raynald az 1517. évhez. Pray, Annales, V. k. 31. l.

215) Pray, Epist. Proc., I. k. 125. l. Katona, XIX. k. 69. l.

ha a' királyi tanács 's az urak nem akarják magokat az ország' törvényeinek hű megtartására és becsületes közigazgatásra hittel kötelezni. Az országnagyok mind e' mellett állhatatosan megmaradtak az indítványnál, és a' követelt esküt visszautasították, a' nemesség pedig nehezitelésében Budát odahagyta, Tolnán július' 25.én külön gyűlést tartandó. ²¹⁶⁾

Olly remény fejébe, hogy a' nemesek' megegyezése utólagosan hozzájuk járuland, huszonegy cikkely küldetett Budáról az urak által a' megyékre, törvények' képében 's végrehajtás' sürgetésével. Ezen cikkelyek szerint a' zászlós urak július' 2.án kötelesek legénységeiket kiállítani; a' végek' oltalmára egyegy arany fizettetik minden jobbágyi házhely után, az adónak beszédése — két osztalékban — a' földes urak' tisztében állandván; az országtanács hetenkint három ülést tartson az állodalom' valamennyi ügyeinek elintézésére 's a' kancellár' önkényes eljárásának gátlására, — a' hadviselés' lefolyása alatt is két egyházi 's két világi főúr fogván a' kancelláron, kincstartón és főudvarmesteren kívül a' király' oldalánál lenni. ²¹⁷⁾

A' nemesek' tolnai gyűlésökben húsz törvénycikkelyt alkottak, melyek az urakkal éreztessék, hogy az ország' oltalmára nagyszerű intézkedések, nagyszerű áldozatok szükségesek, 's melyek, — mire Zsigmond királyt követeik, Ár-

216) Senckenberg, Collect., IV. 2. Herberstein Zsigmond császári követ' naplója Kovachichnál, Sammlung ungedruckter Stücke historischen Inh. I. k. 166. l. Pray, Epist. Proc. I. k. 202. l. (hibásan az 1526. évhez). V. ö. Hieron. Balbi Opera. Ex cod. manuscr. collegit et praefatus est Jos. de Retzer, Bécs, 1792.

217) Kovachich, Supplem. ad Vestigia Comit. II. k. 398. l. A' törvényhozó urak mindössze negyvenegyen voltak, köztük tizenhárom főpap; a' világi urak' sorát megnyitják: Perényi Imre, György brandenburgi batárgróf, Zápolya János, Ujlaky Lőrincz, Báthory István. — Szatmáry valószínűleg ezen végzemény' következtében mondott le a' kancellárságról.

tándy Pál és Kenderesy Mihály különösen figyelmeztették, — hűségöket is tanusítsák a' király iránt, „kinek tekintélyét és méltóságát az urak által hozott végzések megfogyasztották volna“. A' tolnai gyűlés kivált az oligarchia ellen volt irányozva, 's végzéseit Verböczy', most már királyi személy-nök' eldöntő befolyásával készültek. Zápolya ekkor az urak' táborában volt, szövetségben Perényivel és Báthoryval; a' tolnai gyűlés' végzéseit neki tulajdonítani, derekas tévedés.

Fegyver és törvény tartja fenn az országokat, — így szól a' tolnai gyűlés' végzeménye, — Magyarországnak jelenleg se fegyvere se törvénye. Innen van, hogy Bogács és Jesző Bosniában odavesztek, 's Jajcza, Banaluka veszedelemben forognak. Ez is maholnap török kézben leszen, 's ha majdan Jajczát is elvesztettük, oda van Szlavonia, Posega és Valkó, oda előbb utóbb az öszves ország, 's az ellenségnek nyitva az út Karántföldre és Dalmátiába, Ausztriába és Németország' belsejébe. Ez' okon a' Bosniába rendelt hadi népek, az urakéi azonképen mint a' megyékéi, haladék nélkül induljanak, 's kétszáz fegyveres Jajczába szállíassék. Mihály' napjára a' zászlós urak legénységökkel, az öszves nemesség személyesen, minden huszadik jobbágyi házhely után egyegy fegyveres, a' káptalanok' és conventek', a' prepostok' és apátok', az özvegy nők' és apácák' jobbágyaikat is ide tudva, 's a' királyi dandár Bácsban megjelenjenek. Ezen dandár' kiállítására, az erdélyi vajda', a' temesi gróf' 's a' horvát bán' zászlóaljainak felkészítésére, a' végvárak' nagyainak díjazására, úgy arra, hogy a' király személyesen jölessen a' táborba, minden jobbágyi házhely után ötven dénár fizettetik, — a' kincstartó hittel fogván magát, a' nemesség' képviselőinek jelenlétében kötelezni, hogy a' pénzt becsületesen kezelendi, 's emberei, külön mindenik megyében a' nemesség' választottainak 's a' fő és alispánok' ellenörködése alatt fogván az adót beszedni. A' kincstartó számot ad el-

járásáról a' Bácsban, szent Mihály után tartatandó országgyűlésnek, valamint számot tartozik adni a' volt kinestartó Szálkán László váci püspök, ki a' méltóságáról lelépett Szatmáry' helyébe kancellárrá lett. Az örökös adókkal terhelt jobbgyság' felmentésére a' bácsi országgyűlés a' királyi jövedelmek' szabályozásáról gondoskodjék. A' pápához, a' császárhoz 's a' lengyel királyhoz követek menjenek segély' szorgalmazására.²¹⁸⁾ — A' király és tanácsa egész készséggel erősítették meg e' végzéseket; 's Ártándy Pál és Kenderesy Mihály követekül mentek Zsigmond királyhoz; a' pápához és Maximiliánhoz, a' bácsi gyűlés után Verböczy István volt menendő.²¹⁹⁾

Az urak nem érezték magokat a' nemesség' végzései által kötelezve, 's ez' okon közülök kevesen jelentek meg Bácsban; a' fők közül Zápolya kétségtelenül jelen volt, hogy minapi hibáját helyrehozza, 's ezáltal sikerült neki, magának a' nemesség' rokonszenvét, mellyből már-már kieső volt, újból megnyerni. Többen talán azért is maradtak el, mert szándék volt, nyomban a' török ellen indulni, 's a' hazafiak, midőn az urak' és nemesek' gyér sorait látták, a' hadviselés' megnyitását szóba sem hozták, de büntetést szabván a' hanyagokra, úgy akarták, hogy a' honn maradott urak közül külön mindenik nyoleczszáz aranyat fizessen, a' honn maradott nemesek közül külön mindenik négy százat. A' gyűlés' több végzései az urak' és nemesek' jószágainak összeíratását tárgyalják, hogy kinekinek hadi kötelezettsége — a' kiállítandó legénység' száma, a' megyei hadak' zsoldjának öt szenvedőleg illető része szabatosan kivilágoljék; — a' szükséges hadi készülétek' tételére két éven át két arany vettetett ki mindenik házhely után adóul, 's azonfelül, a' kamarai

218) Corpus juris hung. I. k. 337. l. Kovachich, Vest. Comit. 466 l.

219) Pray, Epist. Procerum, I. k. 127. l.

nyereség' betudásával, százhúsz dénár fizettetik a' királynak, mellyekből húsz az erdélyi vajda' kezében levő városok' és harminczadok' kiváltására, húsz adósságok' fizetésére és nyolczvan a' királyi udvartartásra fordítassék. A' korona' jószágainak és jövedelmeinek az 1514. diki országgyűlésen rendelt visszafoglalása haladék nélkül történjék meg; mindenik zálogbirtokos' igazságos követeléseiről írásban megismertetnek és minél előbb kielégítetnek. A' királyi konyha' jó karban tartásáról külön törvényczikkely gondoskodik. A' király és atyja által elajándékozott egyház-patronatusok a' kőronához visszakerüljenek, 's „minthogy a' király' annyi és olly tetemes adósságainak törlesztésére . . . a' királyi javadalmak rendezésök után sem lesznek elégségesek“, olyas prepostok és esperesek, kik javadalmaik után az ország' oltalmára semmiféle terhet sem viselnek, 's valamennyi plebános mind Magyarországon mind Szlavoniában és Erdélyben jövedelmeik' tizedével járuljanak a' közszükségek' fedezéséhez.²²⁰⁾

Ezen rendeletek, 's több hozzájuk hasonló, és annyi záradék, annyi eskü, annyi számadási biztosíték, mellyekkel körülszánczoltattak, a' közép nemesség' hazafiúi jószándékát, de bárgyu hitét is mutatják, hogy a' feneketlen romlás közepette törvényekkel meg' felépíthetni a' hazát; hogy a' pártos urak, az áruló udvariak, az istentelen főpapok, a' köz erkölcstelenség, 's a' nemzet' salakjait a' felszínre toló lázas pezsgés, hogy magoknak a' jámboroknak lelketlensége nem fognak meg' annyi akadályokul szolgálni az üdvös intézkedések' életbe lépésének.²²¹⁾ A' nemesség reményét az or-

220) Corpus juris hung. I. k. 338. l. Kovachich, Vest. Comit. 475. l.

221) Grosser Hochfart ward damals getrieben, das meiste von Bischöfen, auch von etlichen Weltlichen, wie sie mit grosser Anzahl der Pferde und Hussaren, mit Trommeten gen Hof geritten, ihr König oft nicht gehabt seine Nothdurft. Es hatte eine solche Gestalt, als solle es nicht lange währen. Herberstein az id. h.

szágos választmányba helyezé, mellynek kötelességevé tétetett a' tizenkét éves király' nevelésére és oktatására felügyelni, a' királyi udvart jó rendben tartani, a' közügyekben lelkesmeretesen 's az imént hozott törvények' értelmében eljárni.²²²⁾ Midőn ezen választmány, a' végrehajtó hatalmat a' királylyal ^{1519.]} egyetemben kezelendő, 1519. elején a' budai várban üléseit megnyitá, Bornemisza János és Korlátkövy Péter vonakodtak a' Vladisláv által gondjaikra bízott királyi várakat, névszerint Munkácsot, Komáromot és Tatát kezeikből kibocsátani, 's hivatalos eljárásukról számot adni. A' bácsi gyűlés' választottai kardot rántottak; Bakács, mint a' választmány' elnöke eloszlatta az ülést. A' budai vár most hadi lábra állítatott; 's az országos választmány kinyilatkoztatta, hogy illy viszonyok között lehetetlen a' tanácskozás.²²³⁾ És ez akkor történt, midőn Szelím Szíriából és Egyiptomból diadalmasan Drinápolyba visszatért.

XII.

A' lateráni zsinat, feloszlásának napján — 1517. martius' 16.án — három évre a' keresztyén világ' egyházi javainak jövedelmi tizedét ajánlotta fel a' törökök ellen. E' végzéssel összefüggésben közlötte volt Leo a' felebb érintett

222) Tagjai voltak: Bakács esztergomi, Frangepan kalocsai érsekek, Szatmáry pécsi, Várday erdélyi püspökök; Perényi Imre nádor, Ujlaky Lőrincz (a' vén gyermek Péter bazini gróf' halála után országbíróvá lett), Zápolya János erdélyi vajda, Báthory István temesi gróf, Zoby Mihály, Pakosy János, Bodó Ferencz, Maczedoniay Miklós, Pogány Zsigmond, Perneszy Miklós, Ártándy Pál, Klézsa Miklós, Kenderesy Mihály, Fajszy János, Csány Balás, Turóczy Miklós, Kutasy Lukács, Derencsényi György, Amade István, Sütkey György.

223) Summa legationis Caroli ducis Münsterberg. coram Sigism. r. P. Engel' közleményéből Schedius, Zeitschrift von und für Ungern, III. k. 283. l.

hadviselési tervet Lajossal; e' végzés' következtében indítványozták Maximilián 's a' szentszéki követ az 1518. július' elején Augsburgban összegyűlt németbirodalmi rendeknek, hogy alkalmas sereg' alkotására ötven házhely egy fegyverest állítson ki, 's a' sereg' fentartására az egyháziak jövedelmeik' tizedét adózzák, jövedelmeik' huszadát a' világiak. A' rendek augusztus' 27.én elvetették az indítványt, de octoberben mégis annyiban engedtek a' lovagi 's egy idő óta a' török háború mellett buzgólkodó császár' felhívásának, mennyiben végzést hoztak: hogy három éven át az úr' vacsorájához menők közül mindenki egy rajnai forintnak tized részét fizesse; az ekkép begyülemelő pénz tőkésítessék a' kormányok által a' háború' megnyitásaiglan. Hozzá adatott: hogy a' fejdelmek ez' ügyben tanakodók lesznek alattvalóikkal, 's hogy az eredményt a' jövő országgyűlés elébe terjesztendik; — olly záradék, melly a' végzést, úgy szólván, erejéből kiforgatta.

Maximilián 1519. januárius' 12.én meghalálozott. Halála után nyomban lázadás tört ki Ausztriában: a' tartomány' rendei magokhoz rántották az országglást, tekintet nélkül a' császárnak Spanyolországban volt unokáira, Károly és Ferdinánd főhercegekre. Szegény gyermekek, — mondák a' bécsiek, — ki tudja, ha fogják-e még hazájokat látni. Ferdinánd a' minapi szerződéshez képest, még 1516. július' 21.én, Annát, Lajos király' testvérét biztosa által hitvesének nyilvánította, de a' házások még 1519.ben sem látták egymást: Ferdinánd folyvást Castiliában volt és Németalföldön, Anna Bécsben. Lajos, az ausztriai lázadás' kitörésekor Annát Bécsből visszahívta,²²⁴⁾ 's Maximilián' oklevelének alapján

224) Ranke, Deutsche Gesch. im Zeitalter der Reformation, I. k. 361. l. forrás' idézése nélkül. Lajos királynak 1519. júliusban György brandenburgi határgrófhoz adott levelének (Pray, Epist. Procerum, I. k. 133. l.) e' szavai: „non convenit enim ut ipsa (Anna)

lépéseket is tett a' császári korona' elérésére: Verböczy az 1519. diki év' elején Velenczébe és Rómába ment ez' ügynben.²²⁵⁾ Velence is, a' pápa is I. Ferencz francia királynak szánták a' császári méltóságot, 's tervöknek ha létesül, Magyarország talán hasznát látta volna. Midőn az angol követ, sir Thomas Boleyn kérdést tett a' vitéz fejedelemnek: ha fog-e mint császár erélyesen fellépni az ozmánok ellen, — Ferencz kezét szívére tette, mondván: három év mulva vagy nem élek vagy Konstantinápolyban vagyok.²²⁶⁾ De Lajos, vérmes reményének elpárolgása után, mint Mária főherczegnének jegyese inkább sógorának Károlynak ohajtotta a' császárságot, kit Maximilián is élete' vég napjaiban utódául kívánt. Illy értelemben működött követsége, mellyet cseh király, tehát német választó fejedelem létre Frankfurtba küldött, 's mellynek fő tagja, György brandenburgi határgrof meg volt bizva, hogy feltételül szabja Károlynak házasságra lépését Annával, a' király' nővérével; — ennek 1516. ban Ferdinánd főherczeggel kötött de még végre nem hajtott házassága a' szentszék által felbontható levén, mint ezt Károlynak a' király' szavazatát szorgalmazó követe is megismerte.²²⁷⁾

in hoc incerto statu apud exteros diutius, ut hucusque, teneatur“ Ranke' állításával, úgy látszik, ellenkeznek.

225) Ugyanaz az id. h. 371. l.

226) Sir Thomas Boleyn to King Henry, Ellis letters, I. k. 147. l. Ranke az id. h. 365. l.

227) Pray, Epist. Procerum, I. k. 129. l.: „Reliquum est — írja Lajos a' határgrofnak — ut negotium sororis nostrae carissimae . . . cum ipso Carolo jam romanorum rege . . . curetur, de qua re habetis a nobis omnimodam informationem . . . Voluissemus tamen si fieri potuisset, ut ante electionem hoc negotium matrimonii fuisset conclusum, vel saltem ea conditione datum suffragium ut post electionem praeter omnem difficultatem hoc negotium concludi debuisset . . . credimus, vos non fuisse oblitos, quid potissimum in hoc negotio matrimonii et ante electionem per vos fieri debuerit, et non ignorare etiam, quid post fieri debeat. Enitamini . . . ut Carolus ipse jam rex romanorum sororem nostram ducat; qua in re licet videantur esse quaedam impedimenta . . . poterunt tamen illa tolli . . . De iis impedimentis tollendis

1519. június' 28. án Károly egyhangulag császárrá választatott, de Anna Ferdinándnak neje maradt: a' király' követe talán még inkább Károlyhoz szított, mint Lajoshoz; tudjuk, hogy az új császár Kazimir brandenburgi határgrof' szavazatát nagy öszlet pénzzel megvásárlotta; tudjuk, hogy brandenburgi János, a' követ' testvére, Károly' mostoha nagyanijának férje és valenciai alkirály volt.

E' közben Lajos és Szelím három évre fegyverszünetet kötöttek; — az oklevél, melyet Bélay Budára küldött, itt martius' 28. án iratott alá 's május' 30. án Drinápolyban megerősítettett. Más nap Bélay búcsut vett a' szultántól,²²⁸⁾ ki öt néhány éveken át vendégül is foglyúl is tartotta. A' kötés' tartalma ez: Három évi fegyvernyugvás legyen, 's e' közben a' felek egymás' országait ne háborgassák, Szelím névszerint Magyar-, Dalmát-, Horvát- és Csehországokat, úgy Morvát, Lauzitzot és mindkét Sziléziát, 's a' mit Lajos még Boszniában, Szerbiában és Bolgárországban bír, bántatlanul hagyja. A' keresztyén fejedelmeknek, különösen a' pápának, Károly spanyol királynak és Ferdinánd főherczegnek szabadságukban álljon egy év' lefolyása alatt a' fegyverszünethez részökről is járulni, mit ha nem jelentenek ki oklevél által, társakúl nem tekintetnek. A' kalmárok szabadon járhassanak kelhessenek birodalomból birodalomba. Ragúza, Moldva és Oláhország az adót, melyet eddig a' magyar királyoknak és utóbb a' törököknek is fizettek, ezentúl is fizessék, többet, egyebet ne.

oratores catholicae majestatis, qui apud nos superioribus diebus pro suffragio laboraverunt ... certissimam nobis spem dederunt“.

228) „1519. al di ultimo maggio fù data licentia ali Oratori di Hungaria e giurata la pace di questo Sr. con il Re di Hongeria“, — Sanuto Hammernél, ki egyébiránt hibásan mondja, hogy csak egy évre kötöttet fegyvernyugvás; a' nagynevű historikus 1828. ban még nem ismerte a' kötéslevelet, melynek kivonatát — a' vaticani könyvtárban őrzött kétrendbeli példányból Pray már 1801. ben (hist. reg. Hung. II. k. 585. l.) közze tette.

Benn az országban napról napra gyászosabb bomlásnak indult minden. 1519. februárius' 5.én meghalt a' nádor Perényi Imre. Az udvari felekezet hajlandó volt az ekkép megürült hivatalt betöltetlenül hagyni; a' nádor azonképen mint a' kormányzó könnyen veszedelmessé válhatnék a' kis-korú királynak, kivált ha Zápolya, mint a' nemesség' nagyobb része akará vala, ruháztatnék fel e' méltósággal; a' törvényszéki ügyek' elintézését, mire Mátyás is példát adott, nádori helyettesre lehetne bízni.²²⁹⁾ E' szándékot rövid idő mulva más terv váltotta fel: Zápolyának reményt nyújtani a' nádorsághoz, őt ezáltal az udvari felekezetnek megnyerni, az országos ügyek' kezelésével megbízott választmányt általa is felbontatni, 's mihelyest ez megtörténendett, Báthory Istvánt a' nádori székbe helyezni. A' terv sükerült. Martius' 8.án, ellenére a' bácsi gyűlés' egyik végzésének, melly az uraknak oltalmi és támadási társulatokba állását tiltotta, Zápolya János és barátja Frangepan Gergely kalocsai érsek, Szatmáry György pécsi, Várday Ferencz erdélyi püspökök, és Báthory István temesi gróf — tehát a' jelentékenység nélküli Ujlaky' 's az életből már kidőlő Bakács' kivételével az országos választmány' valamennyi úri tagjai frígyet kötöttek a' király' oltalmára, mindenki, azaz: első sorban az országos választmány' nemes tagjai ellen.²³⁰⁾ 'S csakugyan nyoma van, hogy az utóbbiak a' választmányból ideiglenesen kiszorítottak, minek első következménye Báthorynak a' nádori székbe emeltetése volt. A' kijátszott Zápolya most adott szavára emlékeztette a' temesi grófot, ígéretére, hogy a' vajdának megegyezése nélkül nem fog magasabb méltóság után törekedni; de az adott szó' szentségét nem ismerték e' korszak' emberei: Báthory válaszolá, hogy ő nem törekszik a' nádor-

229) Balbi Hieron. opera, I. k. 26. 's kk. II.

230) Kovachich, Vestigia Comitior. 502. I.

ság után, de a' közjó' érdekében elfogadja, ha megkináltatik. Zápolya dühében Budát odahagyta, 's távozása után az összehívott nemesség az urak' választását megerősítette, 's az udvar a' temesi grófságot is a' nádor' kezében hagyta.²³¹⁾

Balbi Lajos, pozsonyi prepost — kinek tisztét az ifjú király körül az erdélyi születésű Piso Jakab váltotta fel, — Krakóba küldetett, Zsigmondot értesíteni, hogy az átalakult országtanács őt Lajos' gyámjául ohajtja. Zápolya' ellenzésével nem kell gondolni, „ő kisebbségben van, 's a' nemesség' hajlama iránta nagyon megcsökkent“. A' lengyel király a' gyámság' átvételére ígérkezett, úgy vélekedvén ő is, hogy 1516. ban nem annyira ő, mint Maximilián szolgált a' nemesség' ellenszenvének tárgyul; a' két király 1520. februárius' közepén Pozsonyban volt egymással találkozandó; Zsigmond ekkor ünnepélyesen fogja a' gyámságot, azaz: Magyarország' kormányát Lajos' nagykorúságáig átvenni.²³²⁾ — A' találkozás 's véle a' gyámság' átvétele elmaradt. Zsigmond 1519. nek végén újból háborúba keveredett a' németrend' nagymesterével brandenburgi Alberttel, 's a' háború szerencsés fordulatot vett reá nézve, mert a' német rend tizenegy várost kénytelenítetett a' lengyel koronára szállítani; de a' hadviselés őt Pozsonytól, öcscsétől húzamosan távol tartotta.

1520. februárius' elején országgyűlés volt Budán, [1520. melyen a' bácsi végzések újból megerősítettek, 's miután az udvar az országos választmány' hatáskörét színre megismeré,

231) Istvánffy, VI. 85. l. Kovachich, Supplem. ad Vestigia Comitiorum, II. k. 440. l. Guidoto Vineze, (Firnhaber, Fr., Guidoto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungarn, 1523—1525.), két ízben választatja Báthoryt nádorrá, mit kétségkívül úgy kell érteni, hogy az urak' választása megelőzte a' nemességét.

232) Summa legationis Hieron. Balbi, Engel' közleményéből, Schedius' folyóiratában, III. k. 287. l. Actiones regiae Sigismundi I. Engelnél, Gesch. der Nebenl. d. ungr. Reichs, III. r. 2. d. 213. l.

a' király' 's a' végvárok' szükségeinek fedezésére ismét egy arany ajánltatott fel adóul.²³³⁾ Szelím' hadnagyai, látván a' köz bomlást, — az újabb adó kivált azért vált szükségessé, mert a' minapi felében sem hajtattott be, 's az urak' és megyék' hadainak szerkesztése mindig hézagossabbá vált, nem hogy javult volna, — Szreberniket a' fegyverszünet' daczára bevették, Knint elhamvasztották, 's Beriszló Péter veszprémi püspököt és horvát bánt a' Korenicz mellett május' 20.án megverték és megölték.²³⁴⁾

Lajos július' vége felé Pozsonyban a' cseh nagyokkal tanácskozott, kik őt Prágába hívták, 's földieikkel végzést hozattak, hogy királyaik ezentúl az országban tartozzanak lakást venni. Augustus' 7.én Pozsonyból Zsigmondhoz adott levelében Lajos keservesen panaszolja szegénységét és elhagyottságát a' magyar földön, 's a' veszélyt, mellynek magát kitenné, ha Csehországba megyen, hol a' rendek nyílt harcban állnak egymással, 's hol az ifju, mint hivé, V. László' sorsát várhatná magára.²³⁵⁾

233) Pray, Epist. Proc. I. k. 134—138. II.

234) Istvánffy, VI. 87. I. Pray, Epist. Proc. I. k. 138. I. Róka, Vita Vesprimiensium Praesulum, 310. I. A' hazafi lelkű püspököt egy 1515. ben készült magyar ének dicsőíti; I. Toldy, a' magyar nemz. irodalom' története, II. k. 100. I. — Bel, Not. Hung. II. k. 316. I. Lajosnak Budán 1521. május' 25. én a' Révayak' számára kelt levelét közli, melly szerint: „Stephanus Révay ... quum in exercitu Laurentii de Ujlak ducis Bosnae et iudicis curiae .. regiae praefectum copiarum ageret, finesque arcis hostilis, quam Zwornik vocant, invaderet“, a' várnagyot véres tusában legyőzte és megölte. Fessler, az eseményt 1520. ha helyezi; török források szerint 1517. ben történt.

235) Literae Ludov. ad Sigismundum R. Engel' közleményéből Schedius' folyóiratában, III. k. 291. I. Goldast, Comment. de r. Bohemiae iuribus, II. k. 327. I.

XIII.

Verbőczy Rómából, hol a' bácsi országgyűlés' rendele-
téből segédet szorgalmazott, segéd nélkül tért vissza; a' mit
hozott, bulla volt, melly az adózni vonakodó 's eljárásának
igazolására a' decretalékra hivatkozó kisebb papságnak meg-
hagyta, hogy jövedelmeinek tizedét a' közkincstárba fizesse.
1520. augusztusban, ismét segélykérés végett, Brodarics Ist-
ván prepost Rómába küldetett; Balbi Jeromos és Sárkány
Ambrus szalai főispán Bécsbe mentek Károly császár' bizto-
saival értekezni az 1515. ben kötött családi szövetség' életbe
léptetéséről; Lajos' tanácsosai a' törökök ellen is reméltek ol-
talmat e' frigytól. A' követeknek utasításul adatott,²³⁶⁾ azon
lenniök, hogy Károly császár lépjen házasságra Annával,
még pedig szabott idő' lefolyása alatt. Ferdinánd' esketőjében
hatás nélküli külsőséget látott az utasítás; Károly császárrá
választatásakor, mellyet Lajos' szavazatának is köszönhet,
ígérte, hogy egy év múlva nyilatkozni fog ez' ügyben. Az
év lefolyt; nyilatkozzék tehát, 's gondolja meg, hogy La-
josnak magvaszakadása' esetében Magyar- és Csehországok'
koronái Annára fognak szállani, 's hogy Ferdinánd főherczeg'
házassága Zsigmond király' legidősb leányával a' habsburgiak'
érdekeit hatalmasan fogná előmozdítani. Ha azonban úgy ta-
lálnák a' követek, hogy Károly' házasságát Annával lehető-
len eszközlésbe venni, ám legyen Ferdinánd Annának férje,
de olly feltétel alatt, hogy a' habsburgi ház' valamennyi né-
met tartományai, a' jelenleg zálogba vetettek is reá szálljanak,
's hogy a' huszonöt ezer aranybā megállapított évenkénti
jövedelem Annának biztosíassék. A' követek, szükség' ese-
tében, keressék fel személyesen Károlyt, ki 1520. ban tavasz-

236) *Actiones regiae Sigism. Engelnél, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, III. r. 2. d. 216. l.*

szal Spanyolországból útnak indult, hogy a' császári koronát fejére vegye; 's nyilatkoztassák ki, miszerint Annának házassága, ha kívántatnék, még egy évig elhalasztatható, de Lajosnak egybekelése Máriával történjek meg késedelem nélkül. „Azon esetre pedig, ha minden valószínűség ellenére a' követek mindkét helytt visszautasítatnának, ha Károly francia hercegnőt és Ferdinánd portugálit választana hitvesül, mondanak ellen a' magyar biztosok és fenyegetődzének annak rende szerint“. — Balbi és Sárkány october' 23.án Aachenben voltak Károly' koronázásakor; a' mit elértek, abban állott, hogy Ferdinánd Brüsszelben november' 20.án kelt levele által biztosait felhatalmazta, nevében az esketőt Annával megújítani, a' mi december' 11.én Innspruckban megtörtént. ²³⁷⁾ Ugyanaz nap Balbi és Sárkány, mint Lajos' biztosai az Innspruckban volt Máriával is megújították az esketőt. 1521. aprilis' 28.án Károly császár Ausztriát, Stíriát, Tirolist, Kraint és Karántföldet Ferdinánd főherczegre szállította; ²³⁸⁾ ez' nap két ágra oszlott az ausztriai - burgundi ház: spanyolra és németre. Röviddel utóbb Würtemberg és a' habsburgiak' úgynevezett előtartományai — die vordern Erblande — szintén ^{1521.]} a' főherczegre, örökségéhez kapcsoltattak. 1521. május' 26.án Linczben végre megtörtént a' házasság Ferdinánd és Anna között; 's tizenöt nappal később Lajos és Mária voltak összekelendők, de a' körülmények újra elhalasztották a' menyekzöt, 's Perényi Dóra, a' nádor' özvegye, kit Lajos felkért, hogy arájának fogadására Haimburgba induljon, most időt talált Báthory István' menyekzőjét Sófia mazovi hercegnővel rendezni. ²³⁹⁾ Király és urak vigan üllötték a'

237) Kollár, Auct. dipl. ad Urs. Velium, 303. l.

238) Buchholz, Gesch. der Regierung Ferdinands I. I. k. 155. l.

239) Szalay Ágoston' oklevélgyűjteménye, Bartalnál, III. k. XVI. l. hol a' nagyérdemű férfiú a' „Barbaram juxta alios Magda-

sánta nádor' lakodalmát; ugyanaz nap — június' 11.én — Esztergomban meghalt Bakács Tamás, és kétszáz ezer török már csak néhány napi földre volt Nándorfehérvártól.

Szelímnek 1520. september' 21.én történt halála után fia Szolimán, a' nagy, a' törvényhozó, az egyetlenegy, — mint keresztyén és török írók versent czímzik a' rendkívüli férfit, — lépett a' roppant birodalom' császári székére. Behram csausz követül küldetett Budára, hadat üzeni a' királynak, ha ez vonakodik évenkénti adó' fizetésére ajánlkozni.²⁴⁰⁾ A' gonosz követelés 's a' hír, hogy a' törökök Jajezát vívták, honnan a' várnagy Keglevics Péter által visszaverettek, annyira felháborították az országtanácsot, hogy Behram csauszot, mint kémét, fogságra vettette.²⁴¹⁾ A' német rendek 1521. januárius' 28.án Wormsban összegyűltek. Április' 3.án Balbi

lenam de Bátor“ szavakat szórakodottságban írta e' helyett „Dorotheam de Kanisa“, mert a' levél nem szól Perényi' első hitvesének, mint oda nyomtatott címéből is láthatni.

240) A' török írók és Sagundino világosan mondják, hogy a' csausz adót követelt a' királytól.

241) „Legato contra jus gentium retento“ írja Tubero; a' török írók is csak ennyit mondanak (Hammer, III. k. 620. l.), Sagundinonál is csak ezt olvassuk: „era stato ingiuriato dagli Ungheri“. Istvánffy írva hagyta, hogy a' követ a' tatai tóba öletett, 's egy XVI. dik századbéli röpirat szerint, melly Hoberdanacz' és Weixelberger' küldetését Szolimánhoz tárgyalja (Windisch, Ungarisches Magazin, IV. k.) a' nagyvezér szemökre lobbantotta — miről egyébirant Hoberdanacz' hivatalos jelentése Gévaynál hallgat, — „wie des Türk sein Botschafter zu weilandt Kenig Ludwig gesandt, da sey erschlagen worden“. De ezen állításnak, bármint erőködjék Hammer, nem lehet hitelt adnunk, mert Ibrahim nagyvezér Bagdadból 1534. végén Ferdinándhoz adott levelében világos szavakkal a' magyarokat csak arról vádolja, hogy a' követet fogságra vetették: „Scitis, quod quondam rex Ludovicus, eo quod servum expugnatoris totius mundi incarceraverat, caput suum amisit“; Zárai Jeromosnak és Schepper Kornélnek pedig, midőn Konstantinápolyban Ferdinánd' megbízatásából mulatoznának, mondá: „Imperator misit ad Hungaros nunciatum, patrem suum esse mortuum, et se sedere in ipsius sede Hungari vero istum oratorem ceperunt et conjecerunt in carcerem. Misit deinde alium zauss, quem similiter ceperunt“.

Jeromos, Lajos király' nevében a' keletről inkább mint valaha fenyegetődöz veszélyre figyelmeztette az országgyűlést; ²⁴²⁾ de a' hosszadalmas beszéd elhangzott. Követség ment Zsigmondhoz is, kit a' mult év' vége felé hadviselésében a' németrend ellen, az egri püspöki megye' 's a' kalocsai érsekség' dandárai is támogattak, ²⁴³⁾ 's ki épen most a' renddel négyévi fegyverszünetre lépett, melly közben a' császár 's a' magyar király az ügyet végkép kiegyenlítsék; de Lengyelországból sem érkezett segéd. Rómából is Vio Tamás, ismeretesb névvel Kajetán bíbornok ígéretet hozott, egyebet nem. — 'S ha valaha, most volt szükség tetteleges segédre. Szolimán, mihelyest februárius' elején Behram csausz' elzáratásának hírét vette, nagyszerű készüléteket tett Magyarország ellen; Ahmedbeget, a' romániai basát Szabács felé indította, a' nagyvezért, Piri basát Nándorfehérvárra, a' rabló gyűjtő lovasságot Erdélyre, 's ő maga Ahmed után indult.

Budán aprilis' 24. én országtanács tartatott, mellyben Nándorfehérvár' parancsnokai Hederváry Ferencz és Török Bálint 's a' szabácsi várnagyok Sulyok István és Balás is részt vettek; mindnégyen felszaladtak a' gondjaikra bízott erősségekből, pénzt, fegyvert, eleséget szorgalmazni; amazok' fő tiszte a' várban Móré Mihály volt; Szabácsban ideiglenesen Logody Simon parancsolt. Mind Hederváry mind a' Sulyok testvérek lövészekkel, eleséggel 's az őrségbeliek' zsoldjával Budáról visszakészültek erősségeikbe, de ezeket a' török ha-

242) Balbi, Opera, I. k. 547. l. Katona, XIX. k. 243. l.

243) Frangepan Gergely és esztei Hippolit 1520. ban meghaláloztak. Egyházaik' javadalmait Lajos ideiglenesen a' közkinestár' számára kezelte; 's a' két megye' hadi legénysége ekkor parancsoltatott Zsigmond' zászlai alá. Lajos királynak 1520. october' 11. én Zsigmondhoz adott levele, Engel, Geschichte d. Nebenl. d. ungr. Reichs, III. r. 2. d. 218. l. A' kalocsai érseki szék három évig üresen maradt; egri püspökké még 1520. ban Szálkán László neveztetett.

dak már körülkerítették, 's a' várnagyok távolról nézték a' vívó hadakat. ²⁴⁴⁾

Június' 29.én, Lajos a' pápát, a' császárt, a' keresztyenség' valamennyi fejedelmét értesítette a' szörnyű veszedelméről, 's könyörgött nekik, legyenek segédére, még pedig haladék nélkül, „mert Szolimán' roppant hadai nemcsak az ő országa, hanem a' német birodalom, az öszves keresztyenség ellen vezéreltetnek“; ²⁴⁵⁾ — de mielőtt kezeikhez vették volna e' leveleket a' fejedelmek, mielőtt ígéreteket tehettek volna mint máskor, ígéreteket, mellyeknek beváltása mindenha legkisebb gondjok volt, Szabács odaveszett. A' már húzamosabban békerített várt Ahmedbeg június' végén öszves erejével vívni kezdette. Logody Simon száz lövészszel 's néhány lovassal — ennyiből állott az egész őrség — hősileg oltalmazta az erősséget. Midőn július' 7.én az árkokat betöltve, a' falakat rommá löve látták, Logody és társai nem hogy hajóikra vetnék magokat, mellyeken a' törökök' vallomása szerint is életöket megmenthették volna, magokra várták az ordító csordákat; elvesztek egy szálíg, de hétszáz török is temetkezett velök az erősség' romjai közé. Szolimán más nap Ahmedbeg' táborába érkezett, Szabács' újabb erősítéséről gondoskodott, 's hidat veretett a' Száván, mellynek építése öt kilencz napig a' Száva' tulsó partján marasztotta, 's melly július' 19.én, midőn már készen állana, az árvíz által annyira megrongáltatott, hogy helyreállítása ismét nyolcz napi munkába került. E' közben a' Szerémségbe hajókon átszállított kisebb csapatok Kölpént 's több erősségeket elfoglaltak, gazdag zsákmánnyal és számos foglyokkal térők vissza. ²⁴⁶⁾

244) Lajos királynak 1521. június' 4.én Zsigmondhoz adott levele, Engelnél az id. h. 221. l.

245) Pray, Epist. Procer. I. k. 142. l.

246) Tubero, XI. az id. h. 369. l. Istvánffy, VII. 94. l. Hammer, Gesch. d. osman. Reiches, III. k. 12. és 622. ll.

Lajos még Budán volt, midőn Szabács' vesztének hírért vette; a' hamarjában összesereglett országgyűlés ²⁴⁷⁾ az urak' és megyék' zászlait már korábban Tolnára rendelé, 's dandarával, — mellynek előállítására néhány királyi jövedelem' zálogbavetése újból megengedettetett, — itt fogott volna a' király hozzájuk csatlakozni. A' Tolnán összegyűlt hadak csak néhány ezer főre mentek, mellyeknek javával a' nádor Szentdemeterig ért, de betegsége miatt rögtön visszafordult, mit a' kalóz török csapatok felhasználván, Zalánkemént, Baricsot, Perkászt 's magát Szentdemetert is elhamvasztották. Lajos várta és hijába várta a' Zsigmond királytól és Ferdinánd főhercegtől ígért segédet; hadaik, ha csakugyan látták a' magyar földet, későn érkeztek, későn mint a' sziléz urak' és városok' segéde, melly csak september' elején jött mozgásba, későn mint azon harmincz ezer arany, mellyeket Velence küldött. Július' közepén Lajos parányi kísérettel Budából kiindult, 's útját nagylassan Tolnának vette.

Piri basa ekkor már egy hónapig vívta volt Nándorfehérvárt; július' 31.én Szolimán is Ahmedbeggel a' vár alá érkezett. A' hétszáz főre menő őrség, mind a' mellett, hogy löszerekkel 's eleséggel csak gyéren volt ellátva, úgy a' külváros' harcziak lakosai az ostromot mindannyiszor visszaverték; a' várfalak jó karban voltak: tíz ezer aranyból, mellyeket Ernst Zsigmond pécsi püspök a' hatalmas hely' erősítésére végintézetileg hagyott, nem régiben gondosan kijavítottak. Szolimán a' vár' környékének gondos megvizsgálása után, augusztus' 2.án ostromot parancsolt: hatszáz török halott maradt az árkokban. Két szerb szökevény' értesítéséből megtudta a' szultán, hogy a' városnak Zimonyra néző része viszonylag gyengébb, 's a' következett napokon a' viás kivált a' szigetből nagyobb sükerrel folytatott. Au-

247) Wagner, Diplomatarium Sáros. 548. l.

gustus' 8.án három részről ostromoltatott a' város, 's több épületei lángba mentek: a' szerb lakosok a' várba menekültek, hová Móré Mihály' közbenvetésére befogadtattak; Both János és Oláh Balás hadnagyok örömet künn hagyták volna a' szerb tömeget. Az őrség hétszázról négyszázra olvadt, de még husz napig rendületlenül oltalmazta a' drága kincset, a' haldokló haza' hagyományát. Az aláárkolt vár' tornyai felrepítettek, 's a' maroknyi magyar erő folytatta az oltalmat; de a' városból befogadott szerbek 's a' velök szövetkezett Móré Mihály nem akarták Logody' példáját követni, 's augustus' 29.én, a' vívás' ötvenkilenczedik napján Nándorfehérvárt Szolimánnak általadták. Móré életéről, szabadságáról biztosította az árva őrséget; a' törökök Oláh Balást és Both Jánost, 's kettejük' vitéz társait nagyából levágták. A' szerb lakosokat, kiknek eljárását nem gyávaságnak, hanem a' magyar faj iránti gyűlöletnek tulajdonítják az egykoru évkönyv-írók, azzal jutalmazta a' szultán, hogy mindnyáját Konstantinápolyba szállította, mellýnek egyik külvárosa ekkor épült, ekkor nyerte a' Belgrád nevet.²⁴⁸⁾

Szolimán Nándorfehérvárba kétszáz ágyút, Szendrőbe ötvent és Szabácsba huszat szállítatott, 's a' három vár' szandzsákát Balibegre bizta; őmaga september' második felében Konstantinápolyba visszaindult. Lajos Tolnán vette a' hírt, hogy koronájának egyik fényes boglára veszendőbe ment; Báthory Titel' környékén táborozott, midőn az országnak, melly őt nádorául választá, kulcsa és főerőssége gyilkos kézbe jutott; parányi seregével lehetetlennek látta a' vár'

248) Tubero, XI. Istvánffy, VII. 95. l. Hammer, III. k. 13. és 623. l. Nándorfehérvár' veszedelmét és bukását egykorú kéz magyar nyelven is tárgyalta: Lándor-Fejérvár' elveszésének oka. (A' tizenhárom ívre terjedő kézirat Jankowich Miklós' gyűjteményében volt, de jelenleg holléte nem tudatik; l. Toldy, A' magyar nemzeti irodalom' története, II. k. 82. l.)

felmentését, az űrség' reményének teljesítését. ²⁴⁹⁾ Ennek eszközlésére szükséges volt, eleve Zápolya' hadaival egyesülnie, 's a' vajda nem jött, talán mert az Erdélyre tört kalóz török csapatok a' tartományban marasztották, talán csak gyűlöletből a' nádor iránt, 's hogy súlyát királylyal és nemzettel éreztesse. „A' vajda — irá röviddel utóbb küldőinek a' velencei követség — nem bánná, ha az ország veszendőbe menne, hogy alkalma legyen azt Erdély' segédével visszanyerni, 's magát királylyá tenni“. ²⁵⁰⁾

Lajos october' 6.án országgyűlést készült tartani Ujla-kon, ²⁵¹⁾ 's itt Zalánkemén', Petérvárad' és Titel' erősítésére a' szükségesekekről intézkedni. A' gyűlés — nem tudni, mi okból — elmaradt, 's a' rendek Budán sereglettek együvé november' vége felé. A' gondolat, hogy Nándorfehérvár, melyhez annyi nagyszerű emlék volt kapcsolva, melynek bukásával az ország' védőve szétszakadt, 's az ország' szívéhez nyitva az út, — török kézben van: nagyot, kicsit megrendített. „Nagy ellenség' nagy ereje ellen nagy pénzöszletre van szükség, — így szól a' rendek' végzeménye, — 's ez okon, ámbár idején volna ennyi nyomoruság után elvégre kimélenünk a' pórokat“, rendeltetik: az öszves magyar birodalomban minden nem-nemes egyén, a' városokban 's falvakban tartózkodók egyiránt, még a' zsellérek is, mennyiben ezek is azok is magok' kenyerén élnek, külön-külön egyegy aranyat fizessenek; ez egyszer megannyian következő adók' fizetésére is kötelezvék: Minden hordó bor után, akár magok' termése akár mástól szerzett legyen, nagyságához képest

249) Dokument. Gesch. von Breslau, III. r. 2. d. 926. 's kk. II.

250) Fr. Massaro secret. di d. Lorenzo Orio, Firnhaber' id. iratában (Quellen u. Forschungen zur vaterl. Gesch. 's a' t. Bécs, 1849.) 81. l.

251) Lajos királynak 1521. oct. 1.én a' mohácsi táborból Zsigmondhoz adott levele, Engel' közleményéből Schedius' folyóiratában, III. k. 295. l.

huszonöt dénár egész egy aranyig. Minden hordó ser után tíz, illetőleg öt dénár. Egyegy ló, ökör, tehén 's más igás marha után öt dénár. Juhok, kecskék, sertések, méhkasok után darabonként két dénár. A' városokban 's mezővárosokban lakozó kézművesektől, külön mindenik műhely után egy arany. A' szabad királyi 's más városokban tartózkodó kalmárok' áruai után ezek' értékének huszada; a' falvakat bejáró házallók' mindenik szekérlova után ötven dénár. Minden malomkerék után, — hámorokban és hutákban is, — úgy minden halfogó nagy háló után egyegy arany. Plebánosok, káplánok 's más egyházi személyek, kik hadi legénységet nem tartanak, 's kiknek marháik, barmaik nincsenek, arany 's ezüst neműjök' 's készpénzök' tizedét adózzák; a' zsidók, gazdagok és szegények, férfiak 's nők, meglett koruak és gyermekek egyiránt, fejenkint egy aranyat fizessenek.

Egyik nevesebb történetírónk felszámolta, hogy ezen adó legalább is öt millio aranyat hozott volna be, ha készséggel fizettetik, 's ha tisztességes kincstartó, nem a' zsidóból lett keresztyén, a' világszaló királyi tőzsér Szerencsés Imre' kezébe jut. 'S botrányosabb módját az adó' beszédének csakugyan nem képzelhetni, mint azt, mellyről Spervogel löcsei bíró' egykorú jegyzetei tesznek említést. „A' rovásszedők — így ír — Löcsére érkeztek, 's minden ház hely után egy aranyat követeltek. A' tanács nem akarván a' házakat összeiratni, kérdé: mennyi pénz kell. Négy száz arany, volt a' válasz. Kaptak kétszáz huszonöt forintot, 's ezekkel megelégedve eltávoztak. A' város' hatóságához tartozó falvakért tizenennyolcz forint fizettetett. A' rovásszedők visszajöttek, mondva, hogy kétszáz huszonöt forint nem elég, mert Löcsén több a' ház; adtunk még száz hetvent nekik, 's azzal lecsendesedtek. Gonosz emberek voltak ezen rovásszedők, mindenütt ingyen tivornyáztak, 's legnemesebb borainkat kutyaikkal szörböltették. Utóbb Budára hívtak a'

lőcseiek, fizessenek még többet. Oda küldtük Görgey Vinczét, költség fejébe egy lovat 's öt forintot adva neki, de ő sem boldogult az urakkal; végre perbe idéztettünk, 's ekkor Váczy Péter ment képünkben Budára, 's Henzelffy István ítélőmester (kétségkívül a' polgárok által megvesztegetve) abba hagyatta a' pert“. Ezen eljárást kell okul vetnünk, ha olvassuk, hogy az egész birodalomban a' családonkint fizettetni rendelt adó, a' füstpénz, mint hivatott, az alább érintendő királyi negyed' levonása után, csak negyvenöt ezer hétszáz és negyvenhét forintra ment! De más részről az sem szenved kétséget, hogy szigorú behajtása a' félszázad óta adót adóra fizető 's az 1514.dik évi események' következésében véginségre jutott póroktól teljes lehetetlenség volt. Ennek érzetében a' rendek önmagokat személyeikben is megadóztatták. Szükségesnek láttuk és egy lélekkel végeztük — így szólanak, — hogy az urak és nemesek, valamennyien, ellen nem állván ebbeli szabadítékuk, jövedelmeik' felét fizessék ez egyszer; 's boraik, nyájaik, csordáik után azonképen adózzanak mint a' pórok. — Az ekkép bégyülendő kincs az ország' közepén, erős várbán őriztessék négy úr 's négy nemes által, 's forditassék az ország' oltalmára, hadi sereg' alkotására. 'S ugyan azon pillanatban, midőn már bégyülve és biztos helyen látták a' pénzt, midőn a' sereg; melly az urak' 's a' megyék' dandárainál sükeresebben védje a' hazát, lelki szemeik előtt állott, rögtön kétségbesve felkiáltanak a' rendek: És ezen végzemény is füstbe fog menni, dugába dűlni, végrehajthatlanul maradni!

Az országgyűlés' határozatait azon hazafiúi buzgóság, azon őszinte törekvés a' közügyeknek jobb karba helyezésére jellemezte, melly a' nemesség' 1518.diki tolnai végzéseinek is egyik alapvonásuk; Verböczy István' befolyása félreismerhetlen. Hiba volna a' rendkívüli férfiúban már most Zápolya' feltétlen hivat' látnunk. Azzá utóbb az udvar' két-

szinüségének, az oligarchák' összeesküvésének következtetésében lett, kik őt azon pillanattól kezdve, midőn az ifju férfi az igénytelen Kelepeczy nevet a' szebb hangzásu Verböczyért cserébe adta, nádorrá választatásáig ernyedetlenül üldözték. Királylyá válni, volt Zápolya' egyedüli célja; — az ország', a' nemzet' dicsősége és hatalma, ez volt a' fő cél, melly után Verböczy törekedett, 's mellynek elérésére Zápolyában is hatalmas eszközt látott, de nem Zápolya' királyságában, legalább jelenleg még nem. Innen van, hogy az 1521. diki országgyűlés Lajosnak méltóságáról, Lajosnak jövedelmeiről is híven gondoskodott. „Annyi bizonyos — így szól a' 23. t. cikk — hogy csak ő felsége fejdelmünk, királyunk, vezérünk, igazgatónk; hogy csak ő valamennyi intézkedéseink' végrehajtója“; a' 16. cikkely minden füstpénz — aranyból huszonöt dénárt fog ki a' király' számára, és a' jövő évre eső kamarai nyereséget öt dénárral megtoldja; 's a' 10. cikkely fátyolt vet a' királyi jövedelmek' eddigi tékózlására, a' közjótól elvonására; a' cikkely' szelleme talán kedélyesebb, mint kellene. „Mint hogy ő felsége ajánlkozik valamennyi jövedelmeit, mihelyest kiváltatni fogtak, az ország' oltalmára fordítani, — azok' kivételével, mellyek udvarának, konyhájának tartására szükségesek, — úgy látszik, nem kell ő királyi felségét e' részben akadályozni; Isten neki, hadd birja valamennyi jövedelmeit egészen és csorbanélkül, — (ezen rendelet a' királyi jövedelmekről szóló zálogleveleket felbontja, közülök néhányat, mint a' rendek világosan megjegyzik, minden fizetés nélkül) — de gondoskodjék királyi dandáraitól elődeinek módjára, gondoskodjék a' végvárakról, mellyek még megvannak, 's a' hadviselés' őt illető részeiről“. A' 12. cikkely, végre, ideig - óráig az országból kivitetni fogott ökrökre, tehenekre, általában minden szarvas marhákra, és vemhes lovakra huszonöt dénár helyett ötvent ró harminczadul, hogy a' király ez'

úton is képesebbé válják fejedelmi kötelességének teljesítésére. ²⁵²⁾

A' rendek' ezen készségére Lajos' pénzbajain segíteni, Máriának, a' király' ifju arájának jelenléte is lehetett hatással, ki elvégre az országba, az udvarhoz érkezett, 's kinek 1515.ben megállapított hitbérét az országgyűlés magyar lovagiassággal öregbítette. ²⁵³⁾ Az urak december' elején Székesfehérvárra kísérték a' jegyespárt, hol a' teljeskorunak, 's mint illyes, az országlásra gyámok nélkül alkalmasnak nyilvánított Lajos a' nemzet' jogainak épen tartását hittel fogadta, 's hol december' 11.én Mária Magyarország' királynéjául koronáztatott. ²⁵⁴⁾ A' menyekző Budán történt meg ^{1522.]} 1522. januárius' 13.án, e' gyászos időszakban is a' hazafiak' örömére; de a' szemesebbek, kik a' tizenhatodik évében állott ifjúnak halántékai körül már ősz hajakat láttak, 's kik Máriának idegességre mutakozó külsejéből következőt vontak, a' házasságot máris természetlennek jósolták. ²⁵⁵⁾

252) Kovachich, Vestigia Comitior. 513. l. A' Corpus jurisban csak töredékek, és hibásan az 1522.dik évhez.

253) Kollár, Auct. dipl. ad Urs. Velium, 317. l.

254) Lajosnak Zsigmond királyhoz Budán 1521. december' 27.én adott levele, Engelnél, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, IV. r. 1. d. 200. l.: „Coronatio serenissimae sponsae nostrae, praestito per nos prius de more regum Ungariae regnicolis nostris, quod solum pro confirmatione regiminis nostri faciendum restabat, juramento, undeimo mensis hujus in Alba Regali est peracta; nuptiis autem celebrandis octavum diem epiphaniarum domini constituimus“. A' nagyérdemű Engel ezt sietségből így fordítja (Gesch. der Nebenl. d. ungr. Reichs, III. r. 2. d. 230. l.): acht Tage nach Weihnachten. Efféle megtörténik az ember' fián; 's én a' bottást a' végett emelem ki, hogy a' nevesebb oklevelek' keletnapjainak revisióját, mennyiben ezek a' római 's a' középkori notae temporis' gyakori félreértésével mentek be történeti munkáinkba, — indítványozzam.

255) Guidoto, Firnhabernál, (Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte 's a' t. Bécs, 1849.) 135. l. és Gévaynál, (Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte von Ungern im letzten Drittel des Jahres 1526., Bécs, 1845.)

XIV.

„A' csehek nagyon sürgetik, hogy országukba jöjünk a' menyekző után, — irá a' mult év' végén lengyel nagybátyjának Lajos, de több ok itt tartóztat bennünket: a' dögvész, melly Csehországban még most sem szünt meg egészen; azon körülmény, hogy gondatlanság', gyávaság' gyanujába jöväünk, ha a' jelen pillanatban a' magyar birodalomból eltávozzunk; végre a' csehek' folytonos lázadása, melly személyünket is veszedelemmel fenyegeti“. — Ezen aggodalmak' daczára Lajos 1523. martiusban Prágába indult, hol május' 9. én a' cseh rendek' szabadítékait megerősítette, 's június' 1. én Máriát királynéul koronáztatta.

E' közben a' zavar Magyarországon majdnem olly fokra hágott, minőnek Lajos a' cseh földön tapasztalta, 's a' törökök' részéről, mind a' mellett hogy Szolimán ez' évben Rhodus ellen indúlt, nagyobb és nagyobb veszedelem fenyegette a' házat. A' tavali országgyűlés' egyik végzésének következtében Hederváry Ferencz és Török Bálint, mint Nándorfehérvár' bukásának fő eszközlői, — mert a' veszedelem' pillanatában segédkeresés' ürügye alatt odahagyták az erősséget, 's mert amaz még azonfelül vonakodott a' parancsnokságot Báthory Endrének altaladni, — a' hűtlenség' büntetésében elmarasztaltak, jószágaik is elkoboztatván.²⁵⁶⁾ De egy rideg végzés' szigorú alkalmazása az ingadozó erősségeket alapjaikon még

256) Istvánffy, VII. 100. l. Katona, XIX. k. 312 — 317. ll. Pray, Hist. reg. Hung. II. k. 593. l. Forrása: Acta Processus Hedervariani, melyeket valószínűleg akkor forgatott, „dum bona ... Mariae Theresiae venia aditus ad Tabularium Camerae Posoniensis patuit“. Közlebbi megismertetésök talán világot vetne a' még mindig homályos viszonyra. Istvánffy szerint enyingi Török Bálint, utóbb veje Pemflingernek, a' királyné' kamarásának, jószágait visszanyerte; Hederváry 1525. ben a' hatvani gyűlésen a' király' kegyelmébe ajánltatott, de uroldalmait az akkori zajos időben aligha visszakarta.

meg nem erősítette. Bali-beg kivívta Orsovát; a' herczeginai szandzsákbeg' hadai Szkardonát hatalmukba ejtették.²⁵⁷⁾ Illyes csapások ellen kivált az adó, a' hadi felszerelés' ügyében hozott végzések' szabatos teljesítése fogta volna az országot biztosítani, 's Thurzó Elek kamaragróf és Verbőczy István, mint egyik ellenőre, buzgósággal jártak el az adó' beszerzésében; de a' rovásszedők' praktikáit már felebb láttuk, és Zápolya János, ki Szolimán' távozása után kijött Erdélyből, neheztelésében, hogy Lajos, távolléte' idejére a' nádort nevezte ki egyedüli helytartójának 's az országos hadak' fő kapitányának, híveivel gyűlést tartott a' tavali országgyűlés' több rendszabályainak, névszerint a' nemességre kivetett adó' behajtásának meggyorsítására.²⁵⁸⁾ Zápolya rövid idő múlva visszament Erdélybe, honnan a' Szolimán által Oláhország' hoszpodárságával megbízott Mehemed-beg ellen csak félsükerrel tett lépéseket az oláhság' és közvetve a' magyar korona' felsőbbbségének érdekében.²⁵⁹⁾ A' nádor' sürgetésére kétségkívül, Várday Ferencz erdélyi, Perényi Ferencz nagyváradi, Csaholy Ferencz csanádi, Országgh János váci püspökök; úgy Drághfy János főtárnok, Palóczy Antal, Báthory Endre, Rozgonyi István, Perényi Péter, Kanisay László, Országgh Ferencz, Ráskay Gáspár, Bánffy Zsigmond és Drugeth Ferencz frigyre léptek, mellynek bevallott czélja

257) Pray, Epist. Procer. I. k. 150. és 156. ll. Török források Hammernél, III. k. 20. l. I. Ferdinand' utasításában (Bécs, 1526. dec. 5.én) Pozsonyba küldött követek' számára, Jászaynál, A' magyar nemzet' napjai a' mohácsi vész után, 276. l. Szörény olyképen említetik, mintha Orsovával egy időben került volna török kézbe; de Szörény 1524. végéig a' magyar koronához tartozott. Pet váráról, mellyet Ferdinand szerint ekkor szintén bevett a' török, Lajos király' levele is szól (Praynál az id. h.), de csak vívatásáról; 's talán Új Pécs-et kell értenünk alatta.

258) Pray az id. h. 152. l.

259) Engel, Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs, IV. r. I. d. 200. 's kk. ll.

volt: híven szolgálni a' koronát, 's egymást oltalmazni, de melly közvetlenül Zápolya' hatalmának megtörésére volt irányozva. 260)

Károly császár és I. Ferencz francia király, kiktől a' jámborok a' keresztyénség' ellenének, a' töröknek lenyűgzését várták, közép és felső Ország' rónáin dynastiai érdekekből tépték egymást, midőn Nándorfehérvár' bukásának híre hozzájuk érkezett. A' németbirodalmi rendek Lajos által megkerestetve, 1522. februárius' 12. én országgyűlést hirdettek martius' 23. dikára Nürnbergbe, 's imádságokat mondattak birodalmukszerte „hogy az isteni irgalmasság az érdemlett veszélyt tőlök kegyelmesen eltávoztassa“. Aprilis' 7.én ki nyilatkoztatta a' császár, hogy lemond a' római útjára felajánlott segedelemről, ha a' rendek ezt a' török ellen akarják fordítani; 's az országgyűlés csakugyan a' török ellen szánt egy nevetséges parányt, nem hadlegénységben hanem pénzben; 261) ha a' magyar biztosok' megérkezése után a' központi kormány értekezendett velök, talán tetemesebb segéd' nyújtására is kész a' birodalom. A' biztosok Ferdinánd főherczeggel, a' császár' helytartójával bővségesen értekeztek, 's midőn a' német rendek az év' vége felé újból összegyűltek, magyar követség is érkezett Nürnbergbe, mellynek tagjai között Verböczy Istvánt találjuk. December' 11. én a' központi kormány indítványt tett: hogy négy ezer gyalog legény száz mázsza löporral és húsz lövészmeisterrel jövő évi májusban Magyarországba küldessék, 's itt fél évig a' birodalom' költségein szolgáljon névszerint a' horvát végvárakban, 's így Isztriának is oltalmára, a' török ellen. A' fejdelmek 's az urak elfogadták az indítványt, de a' városok a' félévi zsoldot ellenezték. A' végzés ezen ellenzés' daczára törvény' erejére

260) Katona, XIX. k. 331. l.

261) Neue Sammlung der Reichstagsabschiede, II. r. 243. l. Ranke az id. h. II. k. 40. l.

emeltetett; ²⁶²⁾ annak hogy végrehajtatott volna, semmi nyoma. Illy viszonyok közt Lajos kész volt Ferdinánd főherczegtől a' segédet minden formában elfogadni; a' Krainhoz és Isztriához közelebb fekvő végvárok: Zengh, Knin, Szkradin, Klissza, Krupa, Lika, Osztrovieza ausztriai őrséggel látattak el, 's Katzianer János laibachi főkapitány' hatósága alá helyeztetek. ²⁶³⁾ A' magyar urak, úgy látszik, nem érezték, hogy a' koronának felségén csorbát ütöttek e' főkapitányság' megismerése által. Horvátországnak még a' budai kormánytól függő részeiben Batthyány Ferencz és Karlovics János corbáviai gróf voltak bánok; vránai perjellé Beriszló Péter' halála után, ki püspöksége 's bántása mellett Vranát is mint perjel birtokolta, Baráthy Mátyás a' királyi éléskamara' egyik tiszte neveztetett, nem Tomory Pál, kit vitézsége és fogadása, hogy miután második jegyese is elhalt, nőtlenül tölti az életet, ajánlatossá tettenek a' perjelségre. Baráthy Vranába indult, Tomory a' ferenczesek' ujlaki kolostorába vonult, 's a' szerzet' tagjává lett. Egy évvel utóbb kalocsai érsekké neveztetett; a' török szélekkel határos megyében király és rendek hadratermett főpapot kívántak látni. Tomory örömet kolostorában maradt volna, de Vio Tamás, követe VI. Adorjánnak, ki utóda volt Leónak a' pápaságban, reá tukmálta az érsekséget. ²⁶⁴⁾

Csehországból, melly immár húsz 's. egynehány év óta azonegy királyt uralt a' magyarokkal, a' nélkül hogy országunk e' viszonynak hasznát látta volna, — a' zavar még rémségesebb volt oda át, mint itthonn, — Csehországból ^{1523.]} Lajos 1523. aprilis' második felében érkezett vissza, remete szent Pál' fejét hozva magával, hogy a' pálosok Buda

²⁶²⁾ Harprecht, Staatsarchiv, IV. r. 2. d. 63. szakasz. Ranke az id. h. II. k. 125. l. Pray, hist. reg. Hung. II. k. 597. l.

²⁶³⁾ Istvánffy, VII. 101. l. az 1521. évhez, bibásan.

²⁶⁴⁾ Ugyanaz, VII. 103. l.

melletti monostorában őrzött testet kiegészítse. Szent György' napja körül országgyűlés tartatott, mellyen Zápolya' felekezete új erőre kapott. A' vajda' emberei az ország' gyászos hanyatlásának okát főleg a' nádorban keresték. Egy sereg vád emeltetett ellene: a' közpénzek' elsikkasztása is volt közöttök. A' gyalázatos ruh iszonyú ragályossággal lépett fel. Zápolya e' tekintetben kivételes állást fogott: illyes vád nem fért hozzá. E' körülmény nagy erőt kölcsönzött neki, újból nagy befolyást nyitott felekezetének az országgyűlésre. Lajos kénytelen volt a' nádorságot ideig-óráig Báthory' kezéből visszavenni; 's csak eztán fogtak az adó' 's a' hadi ügy' tárgyalásához a' rendek.²⁶⁵⁾ Eltérőleg a' mult országgyűléstől a' királyi jövedelmek' szigorú megvizsgálása ment végzésbe,²⁶⁶⁾ hogy kivilágolják, mennyit fordíthatni belőlök a' végvárak' oltalmára, mellyeknek állapotáról fogalmunk leszzen, ha tudjuk: hogy a' várnagyságok' felvállalására kényszeríteni kellett az embereket; 's hogy a' szkardonai polgárok néhány hónappal mielőtt török kézbe estek, városuk' kulcsait illy értelmű levélben küldték a' királynak: magunkat magunktól a' török ellen oltalmaznunk teljes lehetetlenség;

265) Francesco Massaro (titoknoka volt a' velencei követnek) Firnhabernél az id h. 79. l. V. ö. Acta dietae Olomucensis, Bartalnál, III. k. a' függelék' XXIX. dik lapján.

266) Egykoru jegyzet Praynál, (Epist. Procer. I. k. 224. l.) a' király' jövedelmeit a' budai és körmöcezi kamarák, a' harminczadok, erdélyi rendes adónemek, k. városok és zsidók után 1524. ben kétszáz harminczkét ezer kétszáz ötvenegy forintra, azaz: magyar aranyra teszi. Hozzáadatik, hogy a' jövő évben harmincz 's egynehány ezerrel kevessebbre fognak menni. Ugyanczen jövedelmek két évvel korábban kétszáz kilenczvenkét ezer hatszáz hatvanegy aranyra tétettek. A' rendes közkiadások (a' királyi udvar' fentartására szükséges költségeket is ide tudva) 1524. ben háromszáz tizenkilencz ezer háromszáz harminczegy forintra mentek. Nándorfehérvárról, Szabácsról már nem kellett gondoskodni, 's a' kincstartó a' kiadások' kisebbségét emlegethette! Szabács négy ezer, Nándorfehérvár huszonhárom ezer aranyba került volt évenként. L. Kovachich, Suppl. ad Vest. Comitior. II. k. 313. l.

felséged sem tud bennünket megvédeni; adjon tehát engedelmet, hogy másutt más urat keresuessünk magunknak. — Végeztetett továbbá: nyomoztassanak ki a' tavali országgyűlésen felajánlott füstpénz' hízagos behajtásának okai; 's vegyék büntetésöket a' bűnösök. Az urak és nemesek, kik jószágai, névszerint boraik és marháik után a' segélypénz' fizetésével adósok maradtak, fizessenek most kétszer annyit; 's a' tölök és a' többi adózóktól pótolólag behajtatni rendelt pénzek, úgy a' büntetésül gonosz adószedökre és fizetni vonakodókra szabott bírságok' öszlete — az elkobzott jószágok' becsüje is ide tudatván, — fordítassék a' királyi zsoldosok' és tiszteik' jutalmazására, a' Nürnbergbe ment követek' költségeinek megtérítésére, végre Péterváradjának, Nándorfehérvár' bukása után az ország' szemefényének megörzésére.

Uj füstpénzül országszerte, Erdélyt és Szlavoniát is ide tudva, minden családfőtől két arany rendeltetett beszedetni, egyike azonnal, másika novemberben; az ekkép begyülemdő öszlet kirekesztőleg hadviselésre, nem a' király' adósságainak fizetésére vagy egyéb czélokra fogván fordítatni. A' felajánlott adó jóval nagyobb volt annál, mellynek fizetése ellen a' rendek 1490. ben törvényt hoztak; nagyobb nemcsak azért, mert egy aranyról kettőre emeltetett, hanem azért is, mert nem a' jobbágyi házhelyek' arányához képest, hanem minden tüzhelytől, az országnak maga kenyerén élő mindenik lakosától rendeltetett beszedetni. Már Engel megjegyezte, hogy az adó' ezen felebb-emelése a' pénz' silányulásának következésében is vált szükségessé. Szerencsés Imre' tanácsából Lajos még 1521. september' 1. én Tolnárol a' kamaragrófokhoz adott levelében megparancsolta, hogy a' pénz, küljegyeinek megtartásával belső értékének felére leszállítandó; 's a' rosz pénz természetesen nem birt a' jónak becsével, daczára a' mult 's a' jelen országgyűlés' törekvéseinek, becsét erőszakolni a' silány jószágra.

Az ország' oltalmára rendeltetett továbbá, — ismét el-
 térőleg a' minapi végzéstől, melly e' tisztelet a' király' 's a'
 clerus' zászlaira és a' felajánlott adóból fizetendő zsoldosok'
 seregére bizta, — hogy a' király' 's a' főpapok' dandárain
 kívül a' bárókéi is nyomban a' végekhez induljanak; 's mi-
 helyest parancs érkezik a' köz felkelés iránt; valamennyi ne-
 mes és birtokos ember minden tizedik jobbágy-házhely után
 egyegy lovas íjászt hozzon magával a' táborba; Trencsén,
 Zólyom, Turócz, Árva, Liptó és Szepes megyékből a' lovas
 íjászok helyett gyalog lövészek fogván érkezni. Az egytel-
 kes nemesek fejenként tartoznak megjelenni, (az egy kenye-
 ren élők egyet küldenek magok közül) és nem kocsin, mint
 már szokássá kezd válni, hanem gyalog vagy lóháton, mint
 vitézhez illik. Ügyeljen fel a' király, hogy a' főpapok ne-
 csak a' tizedeik után járó zászlókat kiállítsák, hanem job-
 bágyaikat is azon arányban, mint általában a' birtokos osztály,
 felfegyverkezzék 's a' táborba küldjék; a' nem-zászlós de
 birtokos clerus, — prepostok, apátok, káptalaubeliek 's a' t.
 tíz-tíz jobbágyuk után egy-egy fegyverest, 's azonfelül meg-
 annyian személyökért még egy-egy lovast kötelesek kiállít-
 tani. Mindenik megye' nemességét a' király által kinevezett
 hadnagy rendezze, oktassa és vezérelje; mindenik végvárban
 két parancsnok lévén, közülök legalább egy mindig benn legyen
 az erősségben; azonegy időben két helytt várnagy senki se
 lehessen. — Az országgyűlés' egyéb végzései közül még
 kettőt kell említenünk mint jellemzetest: Országos hivatalokra
 csak magyarok, 's a' szent korona' alattvalói emeltessenek;
 a' végzés az udvar' külföldi tanácsosainak elszaporodására
 mutat. Az urak' és nemesek' magán-szövetségei semmisek
 és érvénytelenek legyenek; öszves kötelezettségök a' király
 iránti hűségben áll. ²⁶⁷⁾

267) Kovachich, Supplem. ad Vest. Comit. II. k. 515. l.
 Töredéke a' Corpus jurisban, I. k. 346. l.

XV.

És még egy törvényczikkelyt kell felemlítenünk, melly ekkép hangzik: „Valamennyi Lutheranust, és pártfogóikat, és azokat, kik e' felekezethez ragaszkodnak, méltóztassék katholikus fejdelem' létre a' királyi felség mint nyilvános eretnekeket 's a' boldogságos szüz' ellenségeit fejjétellel és öszves jószágaik' elkobzásával büntetni“.

Midőn a' magyar előkor' hagyományairól, a' nemzet' legrégiebb chronistáiról szólottunk volt, kiemeltük, hogy ezeknek főtypusok a' józanság, mintegy ellentétül a' szláv regemámmal. A' nemzeti költészet' legrégiebb emlékeiben is híjába keressük a' képek' és hasonlatosságok' azon zagyváját, a' képzelődés' azon kinövéseit, mellyek az orosz, szerb, cseh, 's a' rokon népek' előkorának dallosait jellemzik: szemben ezen fioraturákkal a' magyar őskor' költészeti maradványai távolról sem olly művésziek, de szintolly egyszerűek, mint a' jóniai rhapsódok' töredékei; józanok hesiodusi szárazságig, ha úgy tetszik. 'S ezen józanság mindenha vallási tekintetben is jellemezte a' magyar népet. Innen van, hogy a' római katholicismus' kebelében magyar egyházat láttunk emelkedni, amannak délszaki tulságait korlátozó saját typust, saját külszerkezetet, mellyen a' Bossuetek, a' Fénelonok úgy nem akadtak fenn, mint nem a' franczia egyház' sajátágain, de mellyeken a' de Maistre-k 's az ultramontanismus' egyéb szóvivői, mint a' katholicismus' alapelvével ellenkező nyilatkozásokon, mint a' keresztyén öntudat' 's a' keresztyén egyház' fejletlen voltának megannyi jelenségein hűségesen megbotránkoznak, 's mellyek ellen buzgólkodniok apostoli hivatásuknak érzik. Innen van, hogy a' manichaeusoknak a' tizenkettedik századtól a' tizenötödikig nagy szerepet játszott felekezete, a' patarenusok, kik a' magyar birodalom' déli végein a' szláv népségek között tért találtak

működésöknek, a' magyar fajban támaszt és társakat hijába kerestek. A' józan, gyakorlati magyar a' tanban: hogy az ördög önnálló lény, miért is Isten nem lehet teremtetője a' világnak, mint jó és rossz, tehát az ördögtől kiindult elemek' vegyületének; hogy Isten csak az anyagot teremtette; hogy Krisztus, mint Isten nem szenvedhetett a' keresztfán, mint ember nem lehetett a' világ' megváltója, hogy tehát az irás' Krisztusa daemon volt, 's áldozatának jelképe a' feszület, azonképen mint az egyház' öszves symbolikája gonosz dolgok 's a' t. — a' józan magyar e' tanban, elvont szempontból tekintve, meddő, terméketlen theosophiát, alkalmazásában hasznavehetlen lugubritásokat, vagy az ország' viszonyaihoz nem illő társalmi feszegetéseket talált. 'S ha akadt, ki elmerült illyesekbe, mint például amaz ismeretes Magister de Hungaria, az dühének czélt és eszközt a' magyar földön kívül, déli Franciaországban keresett. A' felekezetnek egy fiók osztálya, de mellynek tagjaiban a' patera' szigorú hivei, a' katharosok nem akarták feleiket látni, 's melly azt hirdette, hogy az ember élje féktelenül világát, mert hiszen bűnből ered, 's így mit erőködik megközelíteni a' tökélyt, — ez, mint másutt, úgy Magyarországon is csak a' feslettségnek szolgált álarczúl, 's hatása a' közre másod sorban maradt végiglen. Azok, kiket a' tizenötödik század' negyedik tizedében montebrondonoi Jakab magyar földön is szokott módja szerint a' patarenus eretnekség' hálóiból kimentett, nagyból illyes czimborák lehettek.

Nagyobb rokonszenvre fogott volna Magyarországon Hussz' és társainak egyházi táborozása találni, nem annyira a' whycleffi dogmák' következtében, mellyek végre is a' nominalismus és realismus közötti kopár vitából nőttek ki, mint azon iránynál fogva, melly a' szentszék' jogkörét szemben a' zsinatokkal 's az egyes országok' önnállóságával, és a' papzsáknak példabeszéddé vált telhetetlenségét örömet kor-

látolta volna. De ezen reformkísérlet, mint már érintettük, olly szoros kapcsolatban állott a' cseh nemzeti mozgalmakkal, 's ezen nemzetiség' igényei olly zordon, olly erőszakos modorban nyilatkoztak, hogy a' magyar faj még élesebb ellentétbe jött e' felekezettel, mint a' németiség. A' mi vele tartott magyar földön, az a' szláv elem volt; 's némelly újabb történetíróink' hajlama a' magyar nyelviség' fejleményeit holmi kelyhes és csehtestvér-községekkel hozni viszonyba, a' tények' félreértésén alapszik.

Jött a' tizenhatodik századi reformatio.

A' mi ennek első sorban kiindulási pontul szolgált: az avignoni pápák' korszakában már hangosan nyilatkozott, mindig kijátszott, 's mindig újra jelentkezett kívánság, fejében és tagjaiban megjavítani az egyházat; 's a' törekvés, visszaültatítani Róma' uralkodási viszketegét 's azon pénzszomját, melly a' pápában, mint Isten' helytartójában központosuló szent egyházzól szóló tant minden méltóságából 's így nagyszerűségéből is kivetkeztette, — ezek Magyarországon szintolly erélyesen, szintolly állhatatosan, 's adjuk hozzá, szintűgy nemzeti alapon, nyilvánultak, mint a' német földön. Egyéb momentumok, mellyek a' német reformatiót megfogantatták, vagy legalább elhatározó befolyással voltak a' formára, mellyben ez felvillámlott, hatásukat Magyarországra sem hibázhatták el: a' philologiai tudományok' felvirágzása, melly a' hit' könyveinek eredeti szövegéhez vezette vissza a' nyomozót; az ennek következésében a' tudós irodalomban keletkezett 's innen a' népiibe átment, vagy ezt épen teremő mozgalmak; a' vallásos kedélyek' irtózata annyi szemfényvesztő külsőség' 's dogmákul becsempészelt áltanok' hallására, szemléletére, mellyek a' keresztyén hit' legbensőbb magvát rothasztással fenyegették, 's mellyeket utóbb a' trienti zsinat' törvényhozói sem vettek oltalmuk alá.

Ha ezen általános momentumokhoz még hozzá adjuk,

Agoston' szigorú tanainak szemben a' pelagianismussal felevenítését, melly tanokkal az indulgentiákat, a' bucsukat nehéz volt megférkeztetni; a' magokat e' tan' őrei és letéteményesei gyanánt tekintő Ágoston rendbeli szerzetesek' vitáját a' szentszéknek inquisitorokúl és búcsuhirdetőkül szorgáló dömések ellen; — látni fogjuk, miszerint csak kedvező hely- és időbeli viszonyokra volt szükség, hogy a' szakadás megtörténjék; csak egy szikra kellett, hogy a' gyúanyag lobbot vessen. 'S 1517. ben ezen viszonyok is megvoltak. Wittenbergben egy nem régiben felállított 's az ágostoniakra bízott egyetem; a' szász választó herczegnek, ezen ovatos de makacs, szerény de megtörhetlen, egyszerű de nagyravágyó fejedelemnek az egyetem' hírét, virágzásra jutását feltételező tervei, a' tanár-ágostoniak között Luther Márton' hatalmas egyénisége; oda át, Jüterbockban, egy búcsut áruló, búcsut kufárnyelven hirdető dömés; — illy viszonyok között a' közelállók valamennyien logikai következményül nézték a' körülményt: hogy Luther' szenvedelmes jobbjá izzé porrá törte a' kuruzsolónak asztalát; ha mindjárt a' tett' nagyszerű fejleményeit egyikök sem, magok Luther, az egyetem, a' választó fejedelem sem láthatták előre.

A' mi 1517. october' 31.én Wittenbergben történt, az első lépés volt egy roppant forradalomhoz, mellynek millio szívek dobogtak elébe, 's melly a' két ország között századok óta fennállott élénk szellemi közlekedésnél fogva nyomban viszhangra talált a' magyar földön, hol a' közelebb mult években a' magasabb clerus, mint láttuk, mindent elkövetett, hogy az egyház' alapját aláássa. Tetzl János, a' jüterbocki búcsuosztogató, az augsburgi Fuggerek' bérese, kik a' begyülendő pénz' fejébe a' pápa' 's a' császár' holmi szükségéit eleve fedezgették, 1518. december' végnapján keservesen panaszkodott Militz Károlynak, a' Vio Tamás' másképp Kajetán' helyébe küldött szentszéki követnek, hogy nem mer hozzá-

jöni, „mert ha kimozdúl Lipcséből, élete is veszedelemben forog, miután Luther Márton az Ágoston rendbeli szerzetes ellene lázította a' hatalmasokat nemcsak a' német birodalomban, hanem Cseh, Magyar és Lengyelországokban is“. 268) 1520—1522. ben már több magyart, köztök Gálszécsy Istvánt és Cziriáky Mártont találjuk Wittenbergben Luther' és Melanchthon' hallgatói között, 's ugyanakkor a' boroszlói születésű Moiban Ambrus másod magával Luther' tanait az erdélyi szászok között nagy foganattal hirdette. 269) Grinaeus Simon és Winsheim Vid, a' budai egyetem' tanárai, György brandenburgi határgrof' pártfogása alatt, szintén Luther' tana mellett buzgólkodtak.

Szatmáry György, Bakácsnak az esztergomi széken utóda, idejekorán veszedelmeseknek nyilvánította a' wittenbergi hitmozgalmakat; Verböczy István, példás híve Rómának, ki 1519. ben Velence' nevezetességei között, úgy látszik, szent Ilona' ereklyéinek adott elsőséget, 270) 1521. ben e' munkát: „Apologia' pro veritate catholicae et apostolicae fidei adversus pestifera Lutheri dogmata, auctore fr. Ambrosio catholico“ Bécsben utánnyomatta, 's Lajos királynak ajánlotta, ohajtván: „hogy a' magyar földet Luther' tanának ragálya kárba, romlásba ne ejtse“, 271) — de a' budai udvar eleddig

268) Walch, Luther' munkáinak kiadásában, XV. 860. l. E' helyt talán nem árt melleleg említenünk, hogy Ranke azon pápai brevét, melly Luther' tanait még 1518. ban kárhoztatja, 's melly Jászay Pál' nagybeesű munkájában (A' magyar nemzet' napjai a' mohácsi vész után, 480. l.) kivonatilag közöltetik, koholtnak, álműnek mondja.

269) Lampe, hist. eccl. reform. in Hungaria et Transylv. 54—57. l. Budai Ézsaiás, Magyarország' historiája, II. k. 70. l. Haner György, hist. ecclesiarum transylvan. 148. l. Ungrisches Magazin, IV. k. 168. l. Jászay Pál' id. m. 487. l.

270) Venzel Gusztáv, Verböczy István' velencei követsége 1519. Pest, 1850. 9. l.

271) Jankowich Miklós, Szentgyörgyi' Sallustiusa előtt, 118. l.

tűrte az új tan' terjesztését, valószínűleg azon befolyásnál fogva, melyet reá György brandenburgi határgrof, testvére Albertnek, az örömet Luther' tanácsaival élő németrendi nagymesternek, gyakorlott.

Egy hatalmasabb befolyás más irányt adott az udvar' politikájának: Ferdinánd főherczegé, ki ez időtájban Bajorországgal az új tan' felekezete ellen szövetekezett, 's Adorján pápáé, kitől segédet a' törökök ellen csak azon feltétel alatt lehetett remélni, ha a' király és kormánya orthodoxiájokat tanusítják. Így történt, hogy Lajos 1523.nak elején a' morva-iglóiak' hajlamát a' reformatio iránt kemény szavakkal kárhoztatta, 's lelkészeket Spretter Pált, ki Bécsből elűzetvén és Magyarországból Szatmáry György által kizáratván, közójök menekült, fogságra vettette. Így történt, hogy a' magyar országgyűléssel a' felebbi végzést — a' Luther ellen hozott wormsi határozat' viszhangját, — elfogadtatta, mit Verböczy' akarata és hozzájárulása nélkül nem fogott volna eszközölhetni, ki Nürnbergből, hol Francesco Chieregati szentszéki követtel bizodalmas lábon állott, mint az új tan' megedett ellensége jött vissza. A' végzés épen akkor hozatott, midőn Zwingli Ulrik Zürichben az új hittan' azon árnyéklatának alapját vetette, melly nagyobb egyszerűsége és szabátossága által, 's mert nem törekedett a' hatalmasok' patronatusát kereső Melanchthonok' simasága után, magát a' magyar fajjal különösen megkedveltette. Ha látjuk, hogy ezen hitvallás épen akkor keletkezett, mikor a' magyar nemzetre a' legnagyobb csapás már ki volt mondva; ha tudjuk azon roppant szolgálatokat, mellyeket e' vallás' hívei a' magyar nemzeti-ségnek tettek: hajlandók leszünk mi is, kik nem tartozunk e' hívek közzé, ama' két esemény' találkozásában a' gondviselés' művét látni.

XVI.

VI. Adorján' halála után, 1523. végén VII. Kelemen 1524.] jutott a' keresztyénség' főpapi székére. Az új pápa 1524. januárius' 22.én Antonio del Burgio siciliai bárót követül küldte Budára, 272) ki már előbb is a' szentszék' 's a' császár' ügyeiben Magyarországon járt, 's ki némi pénzsegéd' nyújtására volt felhatalmazva. Az országtanács' tagjai áldozati készségeket tanusítandók, még a' követ' érkezése előtt, jókora mennyiség ezüstöt ajánlottak fel vagyonukból a' török elleni hadviselésre, 's a' királyi városokra is ezüst-adót vetettek. 273) Tomory Pál' győzelme, melylyel érseki pályáját 1523. augusztusban Batthyány György péterváradi parancsnok', Bosnyák Tamás' (hadnagya volt Ujlaky Lőrincznek), Bánffy Jakab', a' Szerbiából Magyarországra menekült Bakics testvérek' 's még néhány harczi' társaságában megnyitotta, 's melly Ferhátnak, a' Szerémet, 'Osztrovicza' elfoglalása után pusztító verbosniai basának életébe került, — buzdította, lelkesítette a' hazafiakat. 274)

Szatmáry György esztergomi érsek 1524. aprilis' 7.én meghalálozott. Életének végéveiben érdességét, melylyel a' közügyeket kezelni szokta, korához és állásához illő szelídség váltotta fel; végintézetében hatvan ezer aranyat hagyott a' Sopronyban, Vasban Ausztriának elzalogított erősségek' visszaváltására. Még élt, midőn a' király, visszajövet Pozsonyból és Sopronyból, hol Ferdinánddal találkozott martius' elején Budán nagyobb tanácsot tartott, melly kivált a' török ügygyel foglalkodott. „Osztrovicza odaveszett, — írta Lajos' nevében Brodarics Istvánnak Rómába a' tanács, — 's még

272) Schmitth, Episcopi Agrienses fide diplomatum concinati, Nagyszombat, 1768. II.k. 232.'skk.II. Katona, XIX.k. 421.l.

273) Wagner, Diplom. Sáros. 151.l. Katona, XIX.k. 416.l.

274) Istvánffy, VII. 103.l. Franc. Massaro az id. h. ki a' török halottak' számát tizenhárom ezerre teszi.

több fog utána veszni; a' baj mindig súlyosabbá fog válni. Magyarország' csekély jövedelmei nem elégségesek illy terjedelmes végek' oltalmára. Bosniából nagy jövedelmei voltak a' koronának; Horvát és Dalmátországokból még Mátyás' idejében nagy adó érkezett a' kincstárba; ekkor Temes, Szerém, Posega, Valkó, az alsó részek még épségben valának, 's az ellenség' ereje sokkal kisebb volt; most az érintett országrész pusztaságra jutott, olyannyira, hogy az ott elszórt 's még kezünkben levő erősségek' védelmére rémséges költségek szükségesek. Horvátország' bánjainak fizetésére 's várainak ellátására békés időben is évenként harminczkét ezer arany kell; Jajeza, ellenséggel lévén mindenünnen körülvéve, eleség és hadi szerek csak erős dandár' oltalma alatt vitethetvén a' várba, majdnem szintannyiba kerül; Temesvár, Szörény, 's egy idő óta Péterváradja és Titel hihetetlen pénzüszletet nyelnek el évenként. Ha mind ezt tekintetbe vesszük, látni való, hogy Osztrovieza 's a' korábban elvesztett várak, nem hanyagságunk hanem szegénységünk miatt jutottak tenkre. Irod, hogy ő szentsége jobb hajlammal lesz irántunk, ha az ország' állapotáról jobb híreket fog venni. 'S irhatnánk bár néki csak jó szerencsénkről ezentúl! De ismervén állásunkat, attól tartunk, hogy leveleink mindinkább gyászos tartalmuak lesznek, hanemha ő szentsége 's a' keresztyén fejedelmek nem szavakkal hanem tettekkel fognak bennünket segíteni“. 275)

Segéd kellett ismét. 'S ne higye az ifju olvasó, hogy ezen örökös segédkunyorálásban megalázó valami rejlik a' nemzetre nézve. Távolról sem. Mit Velenceze, mit Franciaország, mit Zsigmond király tett, békére vagy épen szövetségre lépni a' törökkel, 's hatalma ellen magát ezáltal biztosítani, teljes szabadságában állott a' magyarnak. Illyes

indítványt mind Szolimán mind elődei tettek a' budai udvarnak; a' büszkeség, melylyel Wassili' követei visszaútasítottak, kik a' czár' nevében szoros barátságra kívántak lépni a' nagyúrral, nem fogott volna Magyarország irányában mutatkozni. De a' délczeg nemzet hanyatlásában, bukásában sem akart hűtelen lenni hagyományos politikájához, a' keresztyénség'; a' polgárisodás' ügyét akarta szolgálni még nyomoruságában is, mellyet kormány és oligarchák reá hoztak. És a' többi europai hatalmasságok, élőkön a' pápa 's a' császár, kiket a' világ a' keresztyénség' fő őreiül tekintett, kik a' magyar népet folytonos ellenállásra buzdították, kik ígéreteket ígéretekre halmoztak, kötelesek voltak egész erővel segédére kelni az országnak.

A' rendek 1524. september' 8.án összegyülendők voltak; de a' neheztelés, melylyel a' nemesség Szálkán László egri püspök és kancellár' emeltetését Esztergom' főpapi székeére 's ezzel az országtanács' élére, vevé vala, eleve indulatosnak, czéltévesztőnek jósolta a' gyűlést. Az összesereglett rendek felhivattak a' király által, gondoskodnának az ország' oltalmáról; 's a' szentszéki követ a' pápa' készségéről szólott, segéddel járulni a' szükségek' fedezéséhez, ha a' nemzet nem fogja önmagát elhagyni.²⁷⁶⁾ Válaszúl vették, hogy a' nemesség kínosan érzi a' szükségét, mind bel mind kül ellenei elől biztosítani az országot, 's e' végre jövő évi június' 24.én a' hatvani mezőn nagy tábor fog tartatni, mellyre az öszves nemesség fejenkint és fegyveres népekkel, minőket a' hadviselés igényel, megjelenendik, 's „mellyen az egyházi és világi urak közül azok, kik az ország' 's a' királyi felség' javát, úgy a' nemesség' szabadságát és saját magokét szivőkön viselik, szintén megjelenhetnek, népeikkel egyetemben de külföldi hadak nélkül“. ²⁷⁷⁾ Addig is egyebek közt

²⁷⁶⁾ Ugyanaz, ugyanott, 185. l.

²⁷⁷⁾ E' végzésből is láthatni, hogy az országgyűlés' irányát Ver-

végeztetett, hogy a' királyi tanácsban külföldinek nincsen helye, 's hogy az országos ügyek' vitelével néhány főpapból és bároból álló kisebb választmányt kell megbízni, melly a' rendekkel a' hatvani gyűlésen, — ellen nem állván a' többi egyházi 's világi uraknak netaláni ellenzése, — a' szükségsek iránt egyezkedésre lépjen, 's a' király' hozzájárulásával mindenről teljhatalommal intézkedjék; — a' kormányt az udvariak', a' nádor' 's az esztergomi érsek' kezéből kivenni volt a' czélzat. 278)

A' lutheránusok ellen hozott tavali végzés' következtében windheimi-Ortel Vid és Grinaeus Simon budai tanárok az országból kiűzettek; Mild János szebeni iskola-igazgató eretnekségi perbe fogatott; 's 1524. martius' 9.én királyi parancs ment a' törvényhatóságokhoz, mellyben Luther' iratai országszerte felkerestetni 's elégettetni rendeltetvén, ezen munkáknak nemcsak terjesztői hanem olvasói is jószágaik' elkobzásával fenyegettetnek. A' velencei követ' jelentéseiből

böczytől vette, mert alap-eszméjével találkozunk ismét: a' közép 's a' birtoktalan nemességre támaszkodva fegyveres gyűlésben intézkedni a' közügyekről, erőt venni az urakon 's az udvaron, 's az ekkép a' hazának megnyert királylyal a' török ellen indulni. Verböczy csalódott; mert a' közép nemességben, azaz: a' megyékben több jószándék volt mint eltökélt akarat, több sustorékoló tűz mint erély, több szétáradozó érzélgés mint czéljára törő értelmiség. E' csalódása okozta, hogy végre is törekvéseinek hasznát csak Zápolya látta, nem a' haza.

278) Kovachich, Vest. Comitior. 574. l. Supplem. II. 556. l. Az országgyűlést megelőzte a' varsányi nap előleges tanácskozás' tartására a' nemesség' részéről. Az 1525. (hatvani) országgyűlés' végzései 1524. Lukács' napján, azaz: october' 18.án tartott országgyűlésről is szólnak (talán azonegy azzal, melly Jászay' véleménye szerint még 1524. ben a' hatvani gyepen tartatott), 's Bartal többször említett munkájában (III. k. 291. l.) oklevelet idéz, mellyből azt kell következtetnünk, hogy 1524. ben sz. György napja körül is volt országgyűlés. Engel harmincz évvel ezelőtt panaszsképen említette: „hier ist in der Geschichte der ungrischen Reichsverhandlungen eine Lücke, theils in Rücksicht dessen, bei welchen Beschlüssen man eigentlich noch 1524. stehen geblieben ... theils wie die Reichsverhandlungen gelaufen“; 's a' panasz még most is alapos, a' hézag még most sincsen betöltve.

láthatni, hogy a' szentszék és Ferdinánd főherczeg erélyes fellépésre intették az udvart; az egyházi hatóságok bővségesen hirdették az új tan' kárhozatos voltát.²⁷⁹⁾

Verböczy' buzgósága találkozott a' főpapakéval: ő erősen hitte, hogy a' szentszék a' nemzet' orthodoxyáját dús hadi segélylyel fogja jutalmazni; 's miután a' gyanú nem volt alaptalan, hogy a' német udvariak közül többen, névszerint György brandenburgi határgrof — mind a' mellett hogy nem régiben Sziléziába küldetett a' lutheránusok ellen, ezeket pártfogolja, könnyű volt az újtant veszedelmes színben láttatni a' német tanácsosok ellen buzgólkodókkal. Az országgyűlés' zavarából felmerült e' törvényczikk: „Irtassék ki valamennyi lutheránus az országból; e' végre bárhol találtnak, nemcsak az egyházi hanem a' világi személyek által is szabadon megfogattatnak és megégettetnek“. A' törvény meg volt hozva; 's a' Bécsben adott példára, hol Tauber Gáspár nevesebb polgárt hitbuzgalma miatt kivégezték, Rüm György budai könyvárus, mint Luther' iratainak terjesztője, megégettetett.²⁸⁰⁾ Siessünk Batthyányval, Erdély' nagytudományu püspökével megjegyezni: hogy a' hamar gyújtott máglyát őseink hamar el is oltották. —

1524. october' elején gonosz hír érkezett a' fővárosba. Szörény, mellynek bánja az utolsó időben Kállay János volt, megszűnt a' magyar koronához tartozni. Mint ősszel a' levelek, úgy hullott le boglár boglár után a' koronáról. A' konstantinápolyi tudósítások, mellyek Rhodus' bukása után az egyiptomi basa' lázadásáról szólottak, most

279) Spalatini diarium az 1523. évhez. Ungr. Magazin, IV. k. 172. l. Schmitth Episc. Agriens. II. k. 226. l. Guidoto velencei követ Firnhabernél az id. h. 105. és 114. ll. Katona, XIX. k. 441. 's kk. ll. Jászay id. m. 496. 's kk. ll.

280) Sculteti annales evang. renovati, dec. I. az 1524. évhez. Luther, Seckendorfnál, Historie des Lutherthums, I. k. 295. l.

a' szultán' diadalát és újabb hadi készületeit emlegették. Tomoryt a' szendrői basa' gyanús mozgalmait foglalkodtatták. A' dolgok' ez állásában, midőn a' szentszék a' pénzt csak távolról mutogatta; midőn a' német birodalom' segédhadai, nem hogy Soprony' környékén táboroztak volna, mint ígértök tartá, — olasz földön Paviánál állottak, hol I. Ferencz francia király a' császár' hadnagyainak kezébe esett; midőn Lengyelországból mindössze is csak tanácsot küldtek Budára, tanácsot, melly így hangzott: kövesd példámat, köss békét a' törökkel, — Lajos 1525. május' 7.ére országgyűlést ^{[1525.} hirdetett, melly azonképen mint a' tavali Pesten tartassék, 's melly által a' Hatvanra kitűzött táborn is eleve elenyész-tethetni remélé.

A' nemesség nagy számmal és fegyveresen gyűlt együvé, 's addig, míg a' Szolimánhoz visszaküldött török követség a' városban tartózkodott, vezérei rendet tartattak a' tömeggel, hogy utóbb annál indulatosabban csapkodtassák fel hullámaikat. Az urak' nagyobb része gyanús szemmel kísérte a' pesti mozgalmakat, mellyeknek Verbőczyn kívül Zápolya János és Frangepan Kristóf adtak irányt. A' vajda ernyedetlenül folytatta törekvéseit Lajos' királyi székének megrendítésére, 's jelenleg még más czélból is simogatta a' nemességet. Ujlaky meghalálozott; Lőrincz herczegben a' híres neves családnak magva szakadt. A' király is Zápolya is jogot tartottak az örökségre; emez az atyja és a' herczeg között még 1493. ban kötött szerződésnél fogva, mellyben az egyik fél magvaszakadása' esetében örököséül irta a' másikat; amaz, mert a' korona illy esetben elvileg jogot tartott az öröködsre, mert Ujlaky 1495. ben, hogy kegyelmet nyerjen, a' Zápolyákkal kötött szerződést érvénytelennek nyilvánította, 's mert ezen szerződés' királyi megerősítése, mellyre a' vajda hivatkozott, azon ígére' alapján kelt, hogy a' Zápolyák bizonyos pénz-öszerletet fognak érte fizetni, 's ebbeli ígértök beváltatlan

maradt. A' főtörvényszék a' királynak adott igazságot, ki ehhez képest Németujvárt és Galgóczot elfoglalta, a' többi jószágok pedig, melyek már eleve Móré Lászlónak, a' pécsi püspök' testvérének ígértettek, az özvegy' birtokában hagyattak, olly feltétel alatt, hogy ez Móré László királyi étekfogóval házasságra lépjen.²⁸¹⁾ A' nemesség, megvesztegetés nélkül is hitelt adott a' vajdának, midőn Báthory Istvánt a' nádort, és Sárkány Ambrust az országbirót arról vádolta, hogy tölök, mint halálos elleneitől igazságos ítéletet nem várhatott; a' nemesség magaévé tette az ügyet.

Frangepan Kristóf hasonló panaszt emelt a' kormány ellen. Ő fia volt Bernátnak, kiről felebb mint féktelen oligarcháról, miént Derencsényi' végveszedelmének szerzőjéről szóltunk, 's kit akkor többen gyanúba vettek, hogy titokban a' török' kezére dolgozott.²⁸²⁾ Kristóf gögös, nagyra-vágyó és álnok volt, mint atyja, 's egyike azon korszak' jobb hadvezéreinek. Ügyességét és tapasztaltságát külföldön szerzé, mert 1490. óta, midőn Mátyás' halála után Maximilián mellett nyilatkozott, folyvást a' császár' szolgálatában állott; 's 1509.től 1514.ig egyike volt a' császár' hadnagyainak Velence ellen. Mint illyes az utóbbi évben fogságba esett, 's a' signoriának foglya maradt 1519.ig. Maximilián császár keveset tett megszabadításaért; talan tudomására jutott, hogy Kristóf' atyja, fiának is megegyezésével, a' háború' folytában kéz alatt alkudozásba ereszkedett Velenczével, 's hogy ajánlkozott Horvátországot számára elfoglalni.²⁸³⁾ A'

²⁸¹⁾ Istvánffy, VII. 105. l. Thurnschwamb, Engelnél, *Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs*, I. k. 196. l.

²⁸²⁾ Sunt qui illum (a' bosniai basát) .. a Frangepano clam evocatum prodiderint, — írja Istvánffy, ki a' gyanut alaptalannak tartja. Seadeddin török író a' horvát ural, ki a' basával egy húron pendült, Orchadnak nevezi. L. Hammer, II. k. 603. l.

²⁸³⁾ Marino Sanuto' kéziratai Wenzelnél, Frangepan Kristóf velencei fogsága, Pest, 1850. 8. l.

magyar kormány, melyet a' velencei követ — hogy a' signoriának békehajlamát és becsületes eljárását tanúsítsa — kétségkívül híven értesített a' visszautasított ajánlatról, természetesen nem gondolt a' fogoly' sorsával; sőt Bakács Tamás azért is, mert a' Frangepanok János corbáviai grófot, a' bíbornok' sógorát károsították, egyenesen azt tanácsolta a' köztársaságnak: hogy Kristófot, mint gonosz embert tartsa azontúl is fogságban.²⁸⁴⁾ 1519. ben, miután Velenczéből az akkor francia kézben volt. Milanóba szállítatt, kiszabadult a' fogoly. Szándék volt, őt egy nevesebb francia hadfogolyért kiváltani, de Kristóf megelőzte a' szándékot, 's megvesztegetett öreinek segédével, mint látszik, szökés által Castelnuovóba Fiume mellett menekült. Híre neve nagy volt e' vidéken,²⁸⁵⁾ 's a' végek' hadnagyainak társaságában érdemeket is szerezhetett magának, melyek Budán méltattak ugyan, de nem olly mértékben, mint a' büszke férfiú várta. Batthyány jutalmul Németujvárt nyerte az Ujlakyak' örökségéből; Tahy János Baráthy Mátyás' halála után a' vránai perjelséget 's mint a' corbáviai gróf' helyettese a' horvát-tót bánságot; Frangepan Kristóf Tót, Horvát és Dalmátországok' védőjének czimét. Ezen szellemi díj, 's a' pénz, melly e' pénztelen időben, kis adagban kétségkívül, még hozzá járult, nem volt az uralkodni, kormányozni akaró vitéz férfiú' inyére; Szálkán' kezét látta benne, ki elődeinek Bakácsnak és Szatmárynak hagyományos politikájával a' Frangepanok' elmellőzését is átvállalta. A' szándéklott országgyűlés' hírére Kristóf gróf ősi fészket odahagyta, 's feljött Budára.²⁸⁶⁾ Azon viszonynál fogva is, mellyben öcsese a' néhai kalocsai érsek Zápolyához és pártjához állott vala, 's mert mindketten boszút forraltak az udvar ellen, Frangepan

284) Ugyanaz, ugyanott, 52. l.

285) Istvánffy, VII. 109. l.

286) Ugyanaz az id. h.

és a' vajda kezét fogták, 's a' nemesség a' három ország' védőjének czíme helyett Kristóf grófnak busásabb jutalmat ígért.

Május' 10.én Pesten, 11.én Budán, itt szent János', ott szent Péter' egyházában a' nemesek előleges gyűléseket tartottak, mert híre szárnyallt, hogy fegyvereik' letételére fognak felhívni, 's mert Verböczy jobbnak látta a' királyi parancs' kiadatásának elejét venni, mint az országgyűlést az engedelmesség' felmondásával megnyitni. Végzés hozatott, hogy fegyveresen fognak tanácskozni. Közben-közben fenyegetések hallatszottak azok ellen, kik a' mult országgyűlés' határozatainak végrehajtását gátolták, 's kiket Verböczy, ha felszólítatik, neveiken fog nevezni; fenyegetések a' nádor, az esztergomi érsek, a' nagybefolyásu tőzsér, a' német udvariak ellen. „Ezen országgyűlés — írta május' 11.én Szálkán Burgiónak — roszúl kezdődik, nem tudom, mi lesz a' vége“.

Más nap, május' 12.én a' tanácskozás megnyílt a' Rákoson. Küldöttség ment a' királyhoz, melly őt köztök megjelenésre kérje; küldöttség jött a' királytól, melly rendkívüli adó' szükségét fejtegette, miután lehet, hogy a' szultán még a' folyó évben jö Magyarországra. A' nemesség válaszolá, hogy más nap nyilatkozni fog az előterjesztés iránt. Számos vádak 's még számosabb szitkok szórattak Szálkán ellen, ki mint afféle vargának fia nem szereti 's nem szeretheti a' nemességet; ki az országot tenkre teszi; kinek főtanácsosa a zsidó Szerencsés; ki érsek létére egy sereg ringyót tart zsoldban; ki pappá azért lett, mert harc és háború nem voltak a' gyávának inyére. Burgio, a' szentszéki követ, a' király' 's a' királyi palotában tanakodó urak' kérelmére beszédet tartott a' nemesekhez, mellyben őket a' közrend' 's a' közegység' szükségére figyelmeztette, ha nem akarják, hogy veszendőbe menjen az ország. Felolvastatott a' pápai breve, melly segédet ígér a' törökök ellen. A' követ' beszéde tiszt-

tességesen végig hallgattatott, a' breveért magasztaló köszönet mondatolt a' pápának.

Hatvan tagból álló küldöttség május' 13. án egyelőre négy pont' elfogadását szorgalmazta a' királynál, mi ha megtörtént, kész a' nemesség tanácskozmányában az adót tárgyaló királyi előterjesztésre áttérni. A' négy pont ekkép hangzott: Bocsátassék el öt nap alatt az udvar' szolgálatában álló németiség egytől egyig, valamint Ferdinánd főherczeg az Anna' szolgálatában állott magyarokat elbocsátotta; ezen németek megannyian lutheránusok, — így okadatolták a' kívánságot, hogy Campeggio hibornokot 's a' németbirodalomban pápai követet, ki akkor Budán mulatozott, magoknak megnyerjék, — mi nem akarunk illetén emberekkel egyveledni, mi hívek akarunk maradni Isten és az apostoli szék iránt, melly részéről meg' híven segélypénzzel járult hadviselésünkhez. Küldessenek haza a' császár' 's a' velenzei köztársaság' követei; Hardeck gróf az ország' ügyeibe avatkozik 's kárt tesz; Guidoto talán annyira kém mint követ, mert hiszen Velence jó lábón áll a' törökkel. Alakíttassék át a' mult országgyűlés' értelmében a' királyi tanács; Szálkán tétessék le a' kancellárságból, 's vegye büntetését gonosz eljárásaért. Szerencsés Imre a' világszaló zsidó, ki a' pénz' silányulásának oka, muljék ki a' hitetlenek' halálával. — A' küldöttség azon nyilatkozással vált el a' királytól, hogy kívánságainak elutasítása könnyen erőszakos fellépésre birhatná a' nemességet.

Május' 14.én — vasárnap volt, — egy főpap 's egy világi úr hétfőre ígérték a' király' nevében választ a' nemességnek; — a' Rákoson hír körzött, hogy az udvar a' budapesti polgárságot a' nemesség ellen lázítja, hogy fegyvert osztogat ki közöttök. Ha az udvariak terjesztették a' hírt, mint ijesztő eszközt, csalódtak: illyes erővel nem bírt; ha Zápolyáék költötték, hogy dűhre gyúlaszszák a' tömeget,

czélt érték. A' hangulat óráról órára indulatosabbá vált; eszközökről volt szó, mellyek által a' két várostól szükség' esetében minden eleséget elzárni, 's urakat és polgárokat észre hozni lehessen; a' tiszteletet, melylyel eddig szokás volt a' király' személyét gondosan elkülöníteni tanácsosaiétól, gúnyos megjegyzések váltották fel. Csintalan királyi apródok, kik rokonaikhoz jöttek a' Rákosra, egy felfegyverkezett fabábút hoztak magokkal, mellyet a' király lengyel nagybátyja' ötéves fiának játékul szánt. A' rákosi csapszék' szónokai neki estek a' bábunak. Lássátok — így rekeszté be szónoklatát az egyik, — illyes dolgokra fordítatnak az ország' jövedelmei; lássátok, illyes sereggel akarja a' király az országot megvédeni; lássátok, illyes vitézeket szülnek a' királyné' udvari hölgyei; — 's azzal szegény bábu csúfságosan felakasztatott. Ártándy Pál, talán mert a' beszéd' czáfolatába ereszkedett — a' bácsi gyűlés' népszerű szónoka most buzgó udvari volt — hazaárulónak címeztetett, 's keservesen megdorongoltatott.

Három napi zavarok után a' nemesség' száz húsz tagból álló küldöttsége bejelentette a' gyűlésnek a' választ, mellyet azelőtti nap — május' 15.én — az előleges kívánságokra adott a' király. Ő felsége — mondák, — úgy vélekszik, hogy hiba volna a' németek' elbocsátása 's a' császár' és Velence' követének elutasítása által a' jelen pillanatban az országnak új ellenségeket szerezni; nyugodjanak meg abban a' rendek, hogy czélirányos intézkedések fognak történni a' nemzet' ebbeli aggodalmának eloszlatására. A' mi ő felségének kanczellárját illeti, az önmaga ajánlkozott, törvényt állani, ha miben annak rende szerint vádoltatik; Szerencsés pedig lakolni fog gonoszságaiért, ha azok ellene bebizonyítatnak. A' gyűlés' vezértagjai felkiáltottak, hogy szakadjon már valaha vége a' hímezés-hámozásnak, 's menjen új követség a' királyhoz és kérjen egyszerű választ e' kérdésre: akar-e

igazságos követeléseiknek eleget tenni a' felség, vagy nem? ha igen: akkor hű jobbágyai lesznek; máskülönben ily rendszabályokhoz fognak nyúlni, melyeket a' veszélyeztetett állodalom' üdve igényel. A' kedélyek' lázát növelte a' nap' tikkasztó heve; égi háború jött a' két város felébe, a' villám leütött a' kanczellár' palotájába 's Bakácsnak a' kapún felejtett czimerét összeperzselte. Zsigmond király' követe Lajosnak tanácsul adta, fegyverkezze le a' nemességet személyes megjelenése által a' Rákoson, Zápolyát azáltal, hogy őt Ujlaky' örököséül ismerteti.

Más nap Lajos, tudtára adatta a' nemességnek, hogy május' 18.án közéjük jő, egymaga, tanácsosai nélkül, mint ohajtásuk tartja. Az urak' kérdésére, miért akarják, hogy nélkülök jöjjen hozzájuk a' király, — válaszul adta a' nemesség: mert gonosz tanácsosai vagytok. A' főpapok rémségökben Campeggio bíbornokhoz folyamodtak, 's ennek meghagyásából Burgio kérte a' királyt: maradna Budán, ne menne a' Rákosra, ovakodjék tekintélyét tönkre tenni, 's a' nemesség' célzatait a' főpapok ellen, melyekben a' vele tartó világi urak által megerősített, elősegíteni. Lajos mind e' mellett, talán hitvese', talán Verböczy' tanácsára, állhatatosan megmaradt szándékánál, 's május' 18.án délutáni öt órakor megjelent, egymaga, a' nemesség' gyűlésében. Hódolatos tisztelettel fogadtatott. A' nemesség' kérdésére: valljon ki az oka, hogy a' tavali országgyűlés' végzései teljesítetlenek maradtak, válaszul adá: én nem. Ekkor Verböczy, miután az ország' nyomorú állapotát lángoló szavakkal rajzoló, miután a' nagyok' ragadozásának és tékozlásának, a' polgári erényeket nem ismerő főhivatalnokok' képét adá, kérte a' királyt a' nemesség' nevében: vegye kezébe az országlást, — ha nem akarja, hogy a' nemzet végveszélyre jusson, ha nem akarja azokat igazolni, kik hirdetik, hogy máris elveszett a' nemzet, — legyen férfiú, mert íme huszadik évében áll ma holnap, legyen úr, mint

a' magyarok' királyához illik: ők készséggel, örömmel engedelmessé válnak neki; egyelőre pedig fogadja kegyesen következő kérelmeiket, 's intéztesse el haladék nélkül: Küldje ki az országból a' német udvariakat; távoztassa el a' császár' és Velencze' követeit, 's az augsburgi Fuggerek' tőzsérházának budai tiszteit. Szerencsés Imre büntessék meg példásan. A' közügyeket kezelje egy kisebb választmány a' tavali végzés' értelmében. Veressék jobb pénz, ollyas, minő Mátyás' idejében veretett; azok, kik a' rossz pénz' veréséből hasznot húztak, adjanak számot, 's nyereségöket szedesse el a' felség; de további intézkedésig forgásban maradjon a' rossz pénz, 's az új dénár tekintessék egyértékűnek a' rosszszal. Vizsgáltsanak meg a' közelebb elhunyt főpapok' végintézetei, 's nyomoztassék ki: hová lettek azon tetemes pénzüszletek, mellyeket az ország' közszükségeinek fedezésére hagyományoztak. Tahy János fosztassék meg a' bánágtól 's a' vránai perjelségtől, mert gyűlöletessé tette magát ama' részek' nemessége előtt, 's Frangepan Kristóf neveztesse helyébe. ²⁸⁷⁾ Az alsó részek' nemesei tartassanak meg szabadságaikban. ²⁸⁸⁾ 'S vessen véget ő felsége az Ujlaky herczeg' urodalmi iránt keletkezett pernek, és szolgáltatassa azokat Zápolya János', mint örökös' kezéhez. — Lajos e' pillanatban talán maga is átlátta tanácsosainak önző, kárté-

²⁸⁷⁾ Burgio' naplójában, melly ez' országgyűlésre nézve a' főforrás, csak ennyi áll: „Sua Majestas non differat Tahyum banatu private“; de a' hatvani gyűlésnek, melly mint látni fogjuk, isméllese és kiegészítése volt a' budainak, egykoru német naplója (valószínűleg Spervogel' jegyzeteiből szerkesztve) világosan írja: „Sy haben den graff Kristoff das prior ambt zu Krabaten zugesprochen mit sambt der Waaywodschaft“. (értsd: mit sammt dem Banat).

²⁸⁸⁾ Ut transylvani in suis libertatibus conserventur, — írja Burgio, de hibásan, mert a' nemességnek eredeti alakukban ránk maradt végzéseit, mellyek különben Burgio' előadási hűségét tökéletesen igazolják, nem az erdélyiek', hanem az alsó részek' szabadtékeiről szólnak, mellyek a' török hatalom' előbbre nyomulásának következtében többféle zavart szenvedtek.

kony kormány - eljárását, 's az annyi idő óta sürgetett kisebb választmány' életbeléptetését igérte; miért is a' nemesség' szóvivői köszönetet mondtak neki, és kinyilatkoztatván, hogy nem szükséges, a' német udvariakat úgy a' császári 's a' velencei követeket épen nyomban eltávoztatni; 's hogy a' pénzügyben a' nemesség kész, tanácskozmányt tartani az urakkal, — más napra választ kértek a' többi pontok iránt, 's a' királyt a' Dunapartig és innen hajókon Budára kísérték. Az urak' küldöttségét, melly panaszt emelt, hogy a' királyt nélkülök kérték magokhoz, a' nemesek szintén küldöttséggel viszonzták, melly utasításához képest kérte az urakat, ne vegyék ezt rossz néven ök, kik a' királyt egész esztendőszaka körükben, távol a' nemesektől látják, 's tiszteljék meg a' rákosi gyűlést holnap becses személyeik' jelenlétével.

De az urak, élőkön a' főpapok, másnap is Budán maradtak; ök csak a' királylyal együtt akartak a' Rákoson megjelenni; 's Lajos, részéről, elhalasztotta a' választ. Neheztelésében végzést hozott a' nemesség, hogy a' főpapoknak járó tízedeket az ország', névszerint a' végek' szükségeinek fedezésére, Zalánkemén' és más várak' erősítésére kell fordítani; 's a' hatvani táborba helyezvén végreményét, szabályokat alkotott, mellyek a' nemesség' minél nagyobb szám-mali 's minél harcziasabb alakbani megjelenését eszközöljék, szabadságukban hagyatván a' királyhoz 's a' hazához hű uraknak is a' megyékhez csatlakozni. Május' 20.án, midőn a' nemesség' küldöttei Lajost a' tegnapi végzésekről értesítették, Campeggio bibornokot is a' királynál találták. A' tízed' lefoglalásáról szóló végzést — mondák — nem a' papság iránti gyűlöletből hoztuk, hanem mert a' közjó úgy kívánta; a' szentszék bizonyos lehel, hogy ezentúl is engedelmes, hű fiaí fogunk maradni. A' bíbornok tiltakozott a' tízedek' lefoglalása ellen; a' hatvani gyűlés' tartását roszallotta; 's ajánlkozott, öket, a' nemeseket, alkalmas úton, módon kien-

gesztelni az urakkal. Közleni fogjuk küldőinkkel a' monddatkat, volt a' kurta válasz. A' király, ama' két pont' kivételével, késznek nyilatkozott a' többi előleges felterjesztések' elfogadására; Szerencsést fogságra vetette, 's a' német udvariak közül csak négyet kívánt magánál tartani. Üzenetében kinyilatkoztatta a' nemesség, hogy az egyházi tized' szedése minden esetre felfüggesztendő, míg e' tárgyban a' hatvani országgyűlés részletesebben határozandott. A' főpapok már attól tartottak, hogy Lajos a' nemesség' kívánságához járuland; de május' 22.én újra minapi válaszához ragaszkodott, 's a' rákosi gyűlés, eltelvén a' tizenötödik nap, eloszlott, a' nélkül hogy a' rendkívüli adót felajánlotta volna. Száz ötven nemes Budán maradt, kik a' gyűlés' végzéseit szerkeszszék, 's erősítésül bemutassák a' királynak.²⁸⁹⁾

A' gyűlés' felbomlása után nagy volt a' zavar az udvarnál, a' királyi tanácsban. Szálkán László és Frangepan Kristóf rútol összevesztek egymással. A' kancellár-érsek Kristóf grófnak szakálába kapott, 's ez meg' arczúlcsapással válaszolt. A' király habozott, mint szokása volt, kit tartson bűnösnek; végre értéseül adatott, hogy mind saját személye mind az ország' öszves főpapsága sértetett meg Szálkánban, és Kristóf gróf szakálostul, mellyet Velencze' és Milano' börtöneiből magával hozott, három napra a' csonka toronyba vándorolt.²⁹⁰⁾ Innen királyi dandár' élén Jajcza alá indult,

289) Baro de Burgio, *Diarium actorum in Comitibus Pestanis a. 1525.* Praynál, *Epist. Procer.* I. k. 395. l. *Diarium Michaelis Császára, az id. h. Istvánffy,* VIII. 110. l. Kovachich, *Vestigia Comitior.* 574. l. *Supplem. ad Vest. Comit.* III. k. 3. 's. kk. li. Sanuto, *Firnhabernél,* az id. h. 119. l.

290) „Gróf Kristóf Frangepan László érsekkel öszveveszett vala Budában, arczul csapta vala László érseket, mert László érsek is szakálában nyúlt vala gróf Kristófnak“ — írja a' Verantiusnak, azaz: Vránesies Antalnak tulajdonított magyar krónika Podhradezkynál (Eredeti két magyar krónika, minő veszedelem érte a' mohácsi ütközet után Magyarországot, Pest, 1833. 13. l.); de ha kérdezzük e' jelenet'

mellyet a' környék' török erősségeinek és török hadainak daczára eleséggel ellátott 's veszély alól felmentett. ^{291^a)}

A' királyi tanács június' 5.én Lajossal levelet íratott a' megyékre, mellyben nekik meghagyja, hogy magokat a' hatvani gyűléstől távol tartsák. „A' mult országgyűlés — így ír — befejezetlenül hagyva a' közügyeket, nagy zavarnban széteszlott, 's királyi akaratunk ellenére, némelleyek' tanácsára június' 24.én új gyűlés szándékoltatik Hatvanban tartatni Mi nem fogunk odamenni, 's az urakat is itt marasztjuk. A' ti rendetek egymaga, érvényes dolgokat nem végezhet; 's így csak hijába való költségbe vernétek magokat Tudnotok kell pedig, hogy már hozzáfogtunk az ország' szabadságaért és javáért hozott törvények' végrehajtásához, 's azon kezdtük, melly az idegen nemzetekről szól Ez' okon, ha királyi neheztelésünket ki akarjátok kerülni ... a' mondott gyűlésre ne menjetek; maradjatok otthonn. Azzal pedig nem kell gondolnotok, hogy szitkok szóratnak a' meg nem jelenőkre; mi, a' király, a' fejdelem, hatalmunknál fogva kinyilatkoztatjuk végzéseképen: hogy a' honn maradók nem fognak becsületökben rövidséget szenvedni ... Az országos ügyek' elintézésére pedig országgyűlést hirdetünk, Budán, Mihály' napján megnyilandót Addigis kötelességtök fizetni a' tizedeket az egyházaknak, mert ezek hadi népeiket e' tizedekből tartják; 's kötelességtök saját legénységtöket is teljes számmal tartani a' végekben“. ^{291^b)}

Szerencsést tizennégy napi fogsága után a' királyné'

okát, Istvánffy válaszul adja: „Incertum quas ob causas“. A' felebbi adatok, gondolom, okát adják a' meg hasonlásnak. Az idézett magyar krónika 1526.ba helyezi a' jelenetet; az események' belső összefüggése korábbra teteli; Istvánffy is a' hatvani gyűlés előtt említi. —

^{291^a)} Frangepannak Zdeneczben 1525. június' 24.én kelt levele, Firnhabernél az id. h. 127. l.

^{291^b)} Katona, XIX. k. 531. l.

udvari tisztei hetykén haza kísérték 's víg lakomát üllöttek vele. Az országgyűlés' eloszlása után még a' városban maradt nemesség' 's az ehhez szító világi urak' huszárai és hajdúi feltörték a' ház' kapuját, 's a' meglepett tivornyázók az épület' hátsó ablakaiból köteleken a' várárokba menekültek, 's a' hivatlan vendégek a' házat kifosztották. Szerencsés' háza a' szent György' terén állott, tehát közel a' királyi várakhoz, de Lajos tétlenül nézte a' jelenetet. A' vérszermet kapott garázdákkal más nap a' két város' söpredéke, Szerencsés' házának lerontásához látott, de Zápolya György' hadnagya Bodó Ferencz által még idején szétveretett. Szálkán', a' brandenburgi határgróf, Hardeck' 's a' Fuggerek' házaiktól ágyúk és fegyveres legénység távol tartották a' féktelen csoportot, melly éjtszakának idején a' zsidók' fosztogatásában fáradozott, míg hajnalban Zápolya György által a' városból kiűzetett.²⁹²⁾

A' vajda' testvérének ezen fellépése figyelmet gerjesztett; 's midőn a' Zápolyák Máriát, Lajos' hitvesét biztosították, hogy idegenekből álló öszves udvarát megtarthatja, ha ezentúl az ő szavukra hallgat, nem eddigi tanácsosaiéra; 's midőn végre mind Szálkán, ki a' kancellárságról kész volt lemondani, ha befolyását megtarthatja, mind Szerencsés célirányosnak látták kéz alatt a' hatalmas vajda' felekezetéhez állani, — Lajos rögtön kinyilatkoztatta, hogy a' Hatvanba tóduló nemesség' kérelmének engedve, személyes részt veend a' gyűlésben.²⁹³⁾ Báthory bukó félben volt.

292) Thurnschwamb, mint szemtanú, Engelnél, *Gesch. d. Nebenl. d. ungr. Reichs*, I. k. 200. l. V. ö. Firnhaberrel, 120. l.

293) „Veritas et quidem intrinsecus est, quod tota haec diæta (hatvaniensis) fuerit prius cusa Budae, inter Strigoniensem, vajvodam, regem et reginam, ad feriendum Palatinum, Sárkányium et Agriensem“ (Várday Pál) ... „Rex per se ipsum parum videt et parum cognoscit, reginae palpum obstruere ... promissione facultatis retinendorum apud se germanorum“. Burgionak Budán 1525. július' 11. én Sandoletó bíbörökhoz adott levele, Praynál, *Epist. Procer.* I. k. 199. l.

Július' 2. án Lajos, tanácsával és a' külhatalmasságok' követével, kiket a' Zápolyák szintén oltalmuk alá vettek, útnak indult. Az éjszakát Besnyőn töltötte; 's midőn más nap Hatvanhoz közelednék, tizennégy ezer lovas érkezett elébe, öt hódolatosán fogadók. E' sereg — mondá szóno-
kuk — csak negyed része az ország' nemességének, melly minden díj nélkül, felségednek egy intésére személye körül gyülekezendik, ha komolyan fog hozzá látni az országláshoz.

A' mező korlátokkal volt elrekesztve; a' rekeszték' egyik végén fából készült állvány emelkedett Lajos' és kísérete' számára; szemben velök a' korlátok' hosszában a' tisztesebb nemesség fogott helyet; a' korlátokon kívül 's a' rekeszték' két kapujánál mindenik megyéből lovasok és gyalogok rendben tartották az összesereglett tömeget. Ekkor felállott Verbőczy, a' hatalmas szónok, 's két óráig tartott magyar beszédben fejtegette, honnan származott legyen az országot fenyegető veszély, a' közzavar, mellyben mármár elmerül az állodalom; elősorolta az orvosszereket, mellyekhez a' nemesség nyúlt, hogy a' bajnak elejét vegye, hogy a' nemzet a' fölébe jött kórságból meg' kiépüljön. Mind ezen orvosszerek erőtelenek voltak annyi mérges baj' elosztására, mellyek, köztudomásra, nem a' kegyes felségtől, hanem a' közjót lábbal tipró, a' ragadozásában telhetetlen királyi tanácstól származnak. A' nemesség ez' okon hasznosnak sőt elkerülhetlenül szükségesnek tartja, hogy a' tanács' gonosz tagjai elbocsátassanak, hogy tisztességes hazafiak léptessenek helyökbe, sőt hogy magának az országtanácsnak szerkezete is lényeges változást szenvedjen; 's ha ebbeli kívánsága kegyes meghallgatást nyer, tanusítani fogja a' nemesség, hogy a' magyar vitéz lélek, mellynek szárnycsattogására hajdanában az ellenség elképedt, még él, még ős erővel bír. 'S most a' nemességhez fordulván a' szónok, kérdé: ha szólott-e lelkökből, ha szólott-e szívök szerint? — és egy szájjal

hangzott a' válasz: úgy van! és egyes szózatok hallatszat-
tak: mentse meg magát, mentsen meg minket a' gonosz ta-
nácsosok' jármától a' felség.

Ekkor felkelt Szálkán, és beszédét a' királyhoz intézve,
mondá: Tanúul hívom felségedet, hogy a' melly nap érsekké
nevezett, lemondottam a' kancellárságról, de felséged nem
akarta lemondásomat elfogadni. Tanúul hívom felségedet,
hogy mielőtt Budáról elindult, bemutattam az ország' pecsét-
tét, könyörögve, méltóztassék azt érdemesebb kezekre bízni.
Egyébiránt mind felséged mind a' nemesség rövid idő mulva
tapasztalni fogják, hogy hű szolgájok voltam. — Ezzel leült.
A' nemesség tisztelettel hallgatta végig az érsek' beszédét;
csak egyesek, kik megfélekeztek utasítást kérni a' vezérek-
től, vagy kik nem akarták magokat hozzá alkalmazni, mert
bért sem húztak tőlök, ismételték a' rákosi mondókát: A'
vargának fia nem kell nekünk; el vele, mert pórokká akar
tenni bennünket, hogy hozzá hasonlók legyünk.

Az érsek után felkelt a' nádor, és puffadt hangon, a'
gögnök és az alázatnak egymással küzdő hangján mondá:
mikép vérző szívvel látja, hogy személyes ellenei őt és tár-
sait, kik a' közelebbi múlt években annyit szenvedtek, annyit
áldoztak a' hazáért, erőhatalommal akarják tiszteiktől meg-
fosztani. Ő minden pillanatban kész törvényt állani, 's ha
a' fő ítélőszék úgy találná, hogy nem tud számot adni el-
járásáról, ám vegyék el tőle necsak a' nádorságot, hanem
vagyonát, életét egyszersmind. Ő bízik ő felségének ke-
gyességébe, bizik a' nemesség' igazságszeretetébe, mellyek nem
fogják megengedni, hogy büntetést vegyen törvényen kívül;
hogy irigyei és személyes ellenei a' korona' hű szolgáján
diadalmaskodjanak. — A' nemesség' jóval nagyobb része
tombolt dühében e' beszéd' hallására; de mégis találkoztak,
kik méltányosnak látták, hogy az ország' főtörvényszéke
mondja ki a' nádorra az ítéletet, ne a' gyűlés.

'S most Sárkány Ambrusra, az országbíróra jött a' sor, hogy magát védelmezze. Az indulatos ember ugrott mérgeben; Isten őtet úgy segítse, a' mint igazat mond, állítván: hogy példás hűségben 's áldozati készségben hozzá fogható ember három sincs az országban. E' szavaknál ezer és ezer torok reá ordította az: áruló-t! Hazudj, míg meggebedsz, — kiáltá az egyik. Érdemed a' harminczadok' bérelésében, a' szegény emberek' nyúzásaiban áll, a' rossz borbán, melyet csapszékeidben méretsz, a' marha és bőrkalmázkodásban, a' kufárkodásban, — siviták közbe mások. Vágjátok le az áruló kutyát! mondá egy dörgő hang; 's ha a' nemesség nem veszi tekintetbe, hogy a' gyűlölt ember a' király' kíséretében, tehát a' király' oltalma alatt jött a' gyűlésbe, vérét ontja okvetlenül. — Még sok gyalázó szó hallatszott Thurzó Elek kincstartó és Szécsy Tamás ellen, de amaz hallgatott, 's ezt nem lehetett látni a' gyűlésben. A' király más napra ígervén választ, kíséretével eltávozott.

Július' 4.én a' gyűlés, tudomására jutván hogy Sárkány azelőtti este megszökött, jószágait nyomban eladományozta; Érd, névszerint, Paksy Gáspárnak, urodalmi közül egy másik Bodó Ferencznek, Zápolyáék' hadnagyának jusson. 'S most követség ment a' királyhoz, mely őt az ígért válaszra emlékeztesse. Lajos ennek kiadatását akkorra kívánta hálasztatni, mikor Budára visszaérkezendett, — mit megértvén a' gyűlés, rémséges zajban és zavarban Báthoryt a' nádorságból letette, és Verböczy Istvánt választotta helyébe.

A' történt választásról Lajos küldöttség által értesítetett, 's a' gyűlés' kérelmére, hogy Verböczyt méltóságában megerősítse, Várday Pál egri püspök, Drághfy János és Kanisay László a' nemességnek hírül adták, hogy a' király megegyezik a' választásban. A' gyűlés, elragadtatásában, Várdayt kancellárrá, Drághfyt országbíróvá és Kanisayt kincstartóvá választotta; 's mert már benne voltak a' hivatalosztogatásban

's a' hivatalnokok' letételében, Frangepan Kristófot vránai per-jellé és horvát bánná nevezték, Zengh helyett, mellyhez családja jogot tartott, más urodalmat ígervén neki; és indítványt tettek, hogy Móre Fülep pécsi püspök főpapi székéből és Baranya' főispánságából letéessék. A' zsobráknak, kiálták, egy prepostság is elég. — A' király' üzenete, hogy más nap hozzájok fog jöni, véget vetett az ülésnek.

Midőn Lajos julius' 5.én közjök lépett, 's királyi székén helyet fogott, a' gyűlés' kérelmére az új nádort méltóságában újlag megerősítette. Verböczy — mint két szemtanú írva hagyta — három ízben, zokogó hangon könyörgött királynak és gyűlésnek, méltóztassanak az ország' fő magistraturájával mást, nálanál hatalmasabb és érdekesebb férfit megtszteni. A' könyük, mellyeket sirt, nem voltak színlett érzelem' könyűi; sejdítette, tudta, — 's e' tudalom fojtó súlylyal nehezedett lelkére, hogy a' gyenge király alatt, ő az új ember, a' viszonylag szegény tisztviselő, laptája lesz az ország' dynastáinak; hogy eszközül nézetett ki Zápolya által, ki néki nem fogta volna a' nádorságot szálni, ha nem tart bizonyossággal számot a' legmagosabb polczra, a' királyságra. De Lajos úgy kívánta, hogy a' rendkívüli férfiú magát időhalasztás nélkül a' reá bízott tisztnek lelkismeretes betöltésére hittel kötelezze. Az eskü felolvastatott, Verböczy utána mondotta, 's mint Magyarország' nádora, a' király' jobbjánál fogott helyet.

A' király most felolvastatta a' gyűlés' végzéseit, 's a' nádor azokat egyenkint előadta. Szerkesztessék új alapon az eddig törvény' ellenére külföldiekből is állott királyi tanács, 's adassék ebben hely nyolcz nemesnek, kik a' közügyek' tárgyallásakor egy vonalon álljanak az urakkal, 's a' kormányzó választmányt képezzék. A' király' 's a' királyné' fő udvari tiszteit magyarok viseljék ne külföldiek. A' melly úr vagy nemes nem képes ötven lovast a' végek' oltalmára

állítani, az legénységét ne vezérelhesse önmaga, mint a' zászlós urak, — mert ennek eddig az volt eredménye, hogy az illetők hadi kötelezettségeket nagy részben kijátszották, vagy parányi zászlóaljaik' vitézségét a' szegény földművelővel éreztették, — hanem hadi pénzeket fizessen jószágai után a' megyének, melly a' bégyülendő pénzek' alapján zsoldosokat fogad, 's ezeket önválasztotta hadnagy alatt küldi a' kormányzó válaszmány' rendeletéhez képest a' végekbe. A' kormányzó válaszmány köteles névszerint azon helyeket 's azon királyi jövedelmeket kijelelni, hol és mellyekből a' végek' tisztei fizetéseiket huzandják; és ezen jövedelmekbe senki se merészeljen avatkozni, nehogy újra Budán koldusmódra kénytelenítenessenek a' várnagyok díjaikat szorgalmazni, 's a' közben a' gondjaira bízott erősségeket oltalom nélkül hagyni. A' silány pénz' veretésével fel kell hagyni; augusztus' 10.étől számítva két új dénár egy réginek, jónak értékével birjon. A' Fuggerek' kezében volt rézbányák adassanak át Szerencsésnek. Ez ugyanazon Szerencsés — írja naplójában a' pápai követ, — kit a' minapi országgyűlés meg akart égettetni. Nagy jövedelmeket ígér az országnak e' bányákból; de többeknek véleménye szerint e' jövedelem abban fog állani, hogy annyit szed ki belőlök, mennyit töle a' hajdúk elraboltak, vagy meglehet hogy kétszer annyit, 's ezen nyereséggel majd kioson az országból, és a' bányák veszendőbe mennek, mert nincs, ki művelésökhöz értsen. — Továbbá: Az öszves Ujlaky - örökség a' szepesi grófokra szálljon, ezek pedig az általok zálogczámmal birtokolt harminczadokat és királyi városokat kötelesek díj nélkül visszaadni a' királyi felségnek. Minthogy a' Sulyok testvérek és Török Bálint kegyelmet nyertek, kegyelmezzen meg ő felsége Nándorfehérvár' néhai parancsnokának, Hedervárynak is.

Ezen 's még egyéb végzések a' király által helybenhagytak; de a' kinevezések és adományozások ellen, mely-

lyekkel tegnapi ülését töltögette a' nemesség, Lajos nem minden erélyesség nélkül tiltakozott, mert Verböczy' támaszára számot tarthatott. Nevezzen országbiróvá, kancellárrá, kincstartóvá, a' kit akar, felséged; a' nemesség csak rokonszenvét akarta nyilvánítani néhány érdemesb férfiú iránt. Ugy van! hangzott közben minden oldalról; 's a' király' kívánsága, hogy a' hatvani gyűlésben részt nem vett urak és nemesek, birtokukban és becsületekben csorbát ne szenvedhessenek, miután csak az ő parancsának engedelmeskedtek; hogy továbbá a' főpapok tizedeiket háborítatlanul szedhessék, — ellenmondás nélkül elfogadtatott. — 'S most adóul, a' folyó évi kamara-nyereségnek is betudásával — egy arany forint vettetett minden házhelyre; a' begyülemdő öszlet' három negyede a' királynak, egy negyede a' királynénak jutandván. „Jövő évi szent György napkor tartassék országgyűlés a' Rákoson, az ország' végzeményeinek egy könyvbe foglalására, az ország' írott törvényeinek átnézésére, megfejtésére és megerősítésére — —“.²⁹⁴⁾

És ezzel eloszlott a' hatvani gyűlés, külsőleg rendben²⁹⁵⁾ és békében, mit Verböczy' befolyásának lehetett köszönni; de a' nemzettestnek mély sebeit, a' magyar társalomnak vagy átalakulását vagy vég felbomlását hirdetve végzéseinek mindenik sorában. Július' 7.én Mária férje elébe jött, hallani

294) Burgiónak a' felebbi jegyzetben felhívott levele. Császár' diarium-a az id. h. Spervogel' német naplója Engelnél, Geschichte d. Nebenl. d. ungr. Reichs, II. k. 43. l. Kovachich, Vestigia Com. 593. l. és Supplem. ad Vest. Com. III. k. 23. l.

295) „Ist gar schene ordnung in allen den geschehen, das man noch trayd, noch gerstenn, die da auf dem feldt nahent bay dem tabor vmb vnd vmb gebesdt, kaynen schaden haben than, noch in gensen noch hinern die fray allenthab vmb seyn gangen nitt beladiget haben; wein vnd pratt vnd kashrannen flaysch vnd rindflaisch, hinern vnd gens, allerlay obst vnd haber genueg vorhanden ist gebesdt, und ein jeder hatt das seinig mügen verkauffen wie er hat wollen“. Spervogel.

az örvendetes hirt: hogy a' nemesség a' közadó' részét néki szánta; hogy német kísérete ellen egy szó sem hallatszott a' gyűlésben. Pesten, a' királyi kertben, ebédhez ült az ifju pár; 's este örömjazzal fogadtatott a' budai várban. Király és királyné bizodalommal néztek a' jövődő elébe.

XVII.

A' bukott nádor' felekezete, mellyhez most mindazok tartoztak, kiket a' hatvani tábor' végzése érdekeikben sértettek, 's mellyhez a' pápa' 's a' császár' követei is csatlakoztak, — a' fejedelmi párt másnap felébresztették álmából. Feladásuk volt, mindenekelőtt a' királynét aggodalommal tölteni: udvar és ország tudták, hogy irányt ő szab a' közügynek. Zápolya' pénzerejének növekedését az Ujlakyak' öröksége által; a' roppant befolyást, mellyet a' vajda most azáltal is nyert, hogy a' nádor kénytelen lesz magát az ő teremtményének ismerni; hogy a' királyi tanácsba sorozott nemesek megannyian barátjai a' Zápolyáknak; hogy a' megyei választott hadnagyok, kik szintén a' Zápolyák' felekezetéből fognak szedetni, a' főispánok rövidségével tettelegesen kormányzói lesznek a' megyéknek, — mindezt olly eleven szinekkel festgették Mária előtt, hogy teljes hitelt találtak, midőn aggodalmukban a' királyi cím' kivételével máris a' vajda' kezében látták a' főhatalmat. A' szárnyalló hír, hogy a' király földi pályáját így vagy amúgy rövid idő múlva be fogja fejezni, hogy a' vajda boldog férje leszen az özvegy királynénak 's választott fejedelme az országnak, — utat talált Lajoshoz, 's egymaga elégséges volt, a' hatvani gyűlés' elveit és embereit vele alaposan megutáltatni.²⁹⁶⁾

296) Burzio: az id. h.

Szemben Báthoryval, ki magát a' királyi tanácsban úgy viselte, mintha most is nádora volna az országnak, 's annyi gögös úrral szemben, Verböczynek vagy a' korona' támaszára volt szüksége vagy Zápolyaéra, ha magát állásában a' hatvani tábor' korlátain kívül is fentartani akarja. Ő az elsőt kereste; 's ez' okon Szálkánál tartott, az esztergomi érsekkel, ki Lajos' meghittje maradott még akkor is, midőn a' kancellárság a' pápa' tanácsából Brodaries Istvánra szállítatott. ^{1526.]} Zápolyával, úgy látszik, nem igen volt érintkezésben. A' vajdát Szolimán' mozgalmai Budáról, hol rövid ideig mulatozott, Erdélybe hívták, mert híre ment, hogy a' török Erdélyen át készül Magyarországra törni, Havasalföld' öszves hadi ereje fogván ez' esetben hozzá csatlakozni; Verböczy pedig — 's ez' jellemzetes reá nézve, és mutatja, hogy a' nádorban csak az ország' fő biráját, nem fő kapitányát és fő kormányzóját látta, két tisztt, melyre most kiválólag szükség volt, — Verböczy ez idétt is a' törvénykönyv' rendezésével foglalkodott: talán rövidlátásból, az egyoldalú törvénytudós' rövidlátásából, talán kétségbesésében, mert mindinkább érezhette, hogy a' csekély birtoku, egyszerű nemes a' magyar társalom' szerkezeténél fogva utóda lehet a' Garáknak, az Országoknak, a' Zápolyáknak, a' Báthoryaknak hírben, dicsőségben, népszerűségben, de nem lehet utóduk a' nádori széken.

A' vajda' távollétéből, és Verböczy' elcsüggedéséből vagy rövidlátásából — főleg pedig kettejük' különállásából magyarázhatjuk magunknak az olly rögtön bekövetkezett és Hatvan' minden végzéseit magával sodró teljes, tökéletes visszahatást. Thurzó Elek, ki olly ildomosan hallgatott, midőn amott a' táborban „tizenhat feleségű parázna lengyel kurafi“nak czímezgették a' tömeg' előcsahosai, most hozzá látott nem a' szóhoz, hanem a' cselekvéshez. Sógorságban lévén a' Fuggerekkel, általuk a' budai udvar' német állatékaival közelebbi viszonyba jött, ezek meg' a' királyné' bizodalját szereztek

meg neki. A' tanács, mellyet Máriának adott, igen egyszerű volt. Ne ügyekezék kül befolyás által erőt venni a' hatvaniakon: a' külbefolyás' érzete összeforrasztaná a' felekezeteket egy gondolatban, az ellenállás' gondolatában. Az egyházi 's világi uraktól se reméljen sokat: amazok — 's itt élessé válhatott Thurzó, mert buzgó pártolója volt az új vallástannak, — amazok kevés kivétellel gyűlöletesek a' nép' szemében, vagy megvettettek általa; a' világi urak' sorában egykettő Zápolyához szít, a' többiek közül egynémellyik tehetetlenségét, mások tétlenségöket mutatták a' mult év' viharaiban. A' nemességet a' nemesség által kell meggyőzni. Mióta a' vajda Erdélybe visszament, mióta Verböczy nádorrá lett, nincsen vezére; 's mi több, a' nemesek neheztelnek arra, hogy járkálói nem keresik fel hajlékaikban Isten jó nappal 's egy marok új pénzzel; neheztelnek erre, hogy nem tart gyűlést velök minden második hónapban, hogy nem hízelkedik nekik, hogy Szálkának udvarol, a' nemesség' ellenének. Pótolja őket felséged, adjon pénzt, adjon vezéreket a' nemességnek, 's kezünkben a' diadal.

A' tanács tetszett a' királynénak, tetszett Lajosnak. Röviddel az országgyűlés' megnyílása előtt Kecskemét jeleltetett ki toborzóhelyül; a' szükséges pénz megérkezett, meg a' szónok is, Ártándy Pál, alkalmas e' tisztre kivált azért, mert az ellenfél' táborában képeztetett ki, 's mert égett a' vágytól, bőszt állani tavali megbecstelenítéséért. Rövid idő múlva kétszáz nemes, felfegyverkezve és nagyszámu kísérettel, együtt volt; látszatra Tarczay Miklós' vezérlete alatt, de valósággal a' „kalandosok' egyesületé“-nek szolgálatában, melly a' királyi pár' megegyezésével urakból és nemesekből Budán megalakult, melly a' szükséges jelszavakról, a' szükséges költségekről gondoskodott, 's mellynek a' kecskemétiak is külső tagjai voltak.²⁹⁷⁾

297) Batthyány Ferencznek, Németujvárról 1559. november' 2. án.

Az országgyűlés április' 24.én volt megnyilando: Verböczy április' 13.án még Beszterczebányán volt, hová őt az eretnekek ellen küldte a' király. Ez volt a' nyel, melylyel a' súlyos férfiút félkézzel lehetett felemelni. Társával, Ráskay Gáspár királyi kamarással, ki már 1524.nek végén, mint királyi biztos Szebenben Luther' iratait megégettette, Luther' követőit törvény elébe állította, Zólyom megye' rendeinek gyűlést hirdetett. Előadatván, hogy a' Besztercze' környékén, névszerint Hodricsban lakó bányászok és favágók, társulatba állva, a' város' polgárait, és kivált a' bányák' tulajdonosait, sőt magokat a' királyi kamaratiszteket is magasabb bér' fizetésére fegyveres erővel kényszerítették; 's hogy Luther' tanai is elterjedtek a' lázadók között: kimondatott a' büntetés. A' vádlottak bizonyos pontokra hivatkoztak, — így szól a' Verböczy által kiadatott oklevél, — mellyek némileg mellettök látszanak szólani; de miután hallatlan dolog 's ollyatén, mellyet nem tűr sem a' természeti sem a' polgári vagy egyházi törvény, hogy a' munkások saját uraik ellen fellá-

Nádasdy Tamáshoz adott levele: *Magnificentia vestra certior fieri cupit, an illa antiqua confoederatio, quae Kalandos dicta fuit, cum consensu et scitu serenissimi regis Ludovici facta sit. Possum Magnificentiae V. significare, eam cum scitu et annuentia ejusdem s. regis esse initam, et quidem contra Joannem regem, qui tunc erat vajvoda transylvanien-sis, et Budae est conclusa, et sigillata multorum nobilium et dominorum consensu. Ego tamen in ea non fui, et prout erat incepta, non erat regi pernicioſa; ubi autem deventum est ad faciendas expensas et sumtus, certe quilibet se subtraxit quantum potuit, et quidam compulsi fecerunt quod potuerunt, pauci tamen perseverarunt. Pray, Epist. Proc. III. k. 146. l. Confratres una conjurantes contra aliquos proceres, videndo quod egeant favore regis, proposuerunt secretissime medio Alexii Thurzó, quod, si sua majestas velit eis favere, ipsi omnem operam possibilem adhibitori sunt, ut auctoritas S. Majestatis in regiam dignitatem restituatur. Et habuerunt primo reginam faventem, deinde regis majestatem adeo, ut se obligarent propriae manus scripto, facturos se omnia, quae confratres essent facturi, et confratres promiserunt, liberos efficere omnes redditus regis, et facere haec comitia in benevolentiam suae majestatis. Burgio, szentszéki követ, ugyanott, I. k. 231. l.*

zadjanak, 's őket ollyas bér' fizetésére, minő nekik tetszik, kényszerítsék: közülök a' főbbek és felbojtók, kikre az is sült ki, hogy Luther' tanait ők ragasztották el a' többiekre, mennyiben elfogathatnak, halálos büntetést veendenek, az elosontak, mint hűtlenek, öszves vagyonuktól fogván megfosztatni. — 298)

A' kalandosok úton voltak Kecskemétről Pest felé, midőn Verbőczy beszterczébányai működésének szabatos befejezése után Budára érkezett. A' nádor minden arczból olvashatta, hogy a' királyi várlak ellene fordult; szolgálai, midőn az országgyűlés megnyílt, hírül hozták, hogy a' nemesek fejét kérik. Aprilis' 27.én a' királyi tanácsba jött, 's a' nádorságról, mellynek felvállalására, mint ő felsége legjobban tudja, tavál kényszerítetett, lemondott. Menjen haza, volt a' válasz, 's várja be a' király' 's a' rendek' végzését. Haza ment, de éjtszaka elillant; Báthory' emberei, kik házát gyilkos szándékkal körülfogták, hűlt helyét találták. Más nap Lajos' küldöttei bizonyossá tették a' nemességet, hogy tavali magaviseletét megbocsátja a' király, 's hogy miután szökése által Verbőczy önmagát vétkesnek vallotta, Báthory visszahelyeztetett a' nádorságba. És özönlöttek magasztalások a' királyra, és Báthory élte' idejére megerősítetett a' nádorságban, 's a' kik utódai lesznek a' nemzet' 's a' király' választásából, szintén halálukiglan viseljék 'e' méltóságot, függetlenül bárkinek tetszésétől. — A' nemesek, kik most kinyilatkoztatták, hogy köteleességök' érzetében, mint tanácskozó testület' tagjai, örömet leteszik a' fegyvert, aprilis' 29.én teljes megjavulásokat Verbőczy' házának lerontása által akarták bizonyítani; de a' király' figyelmeztetésére, hogy abban csak írások és borhordók találatnak, 's hogy azoknak széttépése közülök is többeket kárba ejtene, ezek pedig lábaikról ütnék le a'

hazafiakat 's gonosz kicsapongásokra birnák, felhagytak szándékkal, és száz képviselőt a' városban hagyva, haza mentek. A' jámborok magokkal vitték az öntudatot, hogy harminczhat év' zavarából néhány nap alatt kisegítették a' hazát; 's nagy lelki megnyugvással elbeszéltek otthonn, hogy Verböczy István, és ipa 's társa a' gonoszságokban, Zoby Mihály, száműzetni fognak, mint hűtlen hazaárulók, és javaik a' királyi kincstár' tetemes felsegítésére elszedetni és elkoboztatni.

És most egy sajátszerű látmány folyt le a' külföldi hatalmasságok' követei előtt, kik közül a' császáré csak ideiglenesen 's csak színre küldetett el, hogy Velenceét lehessen eltávoztatni, 's kik a' vége felé siető drámának figyelmes, és olykor - olykor szintén elvaduló nézői voltak, — sajátszerűebb és gyászosabb, mint a' hatvani napoknak bármely jelenete. Mi után a' királyság olly régóta esengett, azt a' nemesség megadta neki: szabadságot kormányozni, a' mint jónak látja, megmenteni az országot saját belátása szerint, a' pártos urak és nemesek' gátló befolyása nélkül. 'S a' királyság az első lépésnél, mellyet tenni akart, érzé tehetetlenségét, és a' rendek elébe állta, mondván: segítsetek, hogy kormányozhassak, hogy az országot fenyegető veszélyekkel megmérkőzhessem. Ekkor tanácsot adtak, de a' tanács odvasnak találtatott; és végzéseket hoztak, de a' végzések szakasztott másai voltak a' mult évek' végzéseinek, — csak annyiban eltérők tőlök, mennyiben rend nem volt bennök, 's mennyiben az egyik végzés ellenmondott a' másiknak. A' vak is láthatta, hogy ez a' király és ez a' nemzedék nem fogják megmenteni az országot. A' rendek óvást tettek, hogy ők kimutatták ő felségének a' szükséges jövedelmeket, és hogy kérve kérték, élne királyi hatalmával; ha az ország veszendőbe menne, őket ne vesse okúl a' világ. A' király pedig kinyilatkoztatta, hogy a' kimutatott jövedelmek nem elégségesek; ő tenni fog annyit, mennyit

tehet, de lehetetlenségre nem köteleztethetik; óvást tesz ő is: ha gyász éri az országot, ne kérjék tőle számon, adjon számot a' bűnös. 'S ezzel eloszlott az országgyűlés. ²⁹⁹⁾

XVIII.

Szolimán 1526. április' 23.án száz ezernél több emberrel és háromszáz ágyúval Konstantinápolyból Magyarország ellen indult, miután a' török vértanúk' és elődeinek sírjaiknál erőt, bizodalmat merített, vállalatához. ³⁰⁰⁾ Ugyanaz nap VII. Kelemen pápa keservesen panaszkodott I. Ferencz francia királynak, „hogyan van mondva az óra, mellyen szegény nyomorú Magyarország eltemetetik“, mert a' keresztyén fejedelmek vakságukban vagy lelketlenségökben nem gondolnak vele. Ő a' pápa újra ötven ezer aranyat küld Budára, talán csak kitelik belőle egy bátor férfiakból álló zászlóalj, 's bizony reméli, hogy Ferencz nem fogja a' többi fejedelmek' példáját követni, hanem kincseinek részét — még mielőtt késő volna — Magyarországba indítja.

'S a' lovagi francia király, kit. illy érzékeny bizodalommal ösztönzött gyors segédnyújtásra a' pápa, kihez hasonló levél ment Lajostól, ekkor kéz alatt már szövetségben állott Szolimánnal. Midőn Károly császárnak foglya volt Madridban, levelet küldött Konstantinápolyba, 's levelet irt anyja is a' szultánnak, kérőt kelne a' fogoly' pártjára. És csakugyan készült is egy terv, melly szerint török, francia és velencei hajók Spanyolországra fognának támadni, Szolimán pedig tetemes sereggel Magyarország' alsó részein át Friaulba és Milano felé nyomulni. Ez' okon szorgalmazta

²⁹⁹⁾ Burgio' levelei és naplója Praynál, Epist. Procer. I. k. 230—238. és 410—420. II. Corpus juris hung. I. k. 349. I.

³⁰⁰⁾ Hammer, Gesch. d. osman. Reiches, III. k. 54. I.

a' szultán minapában is a' fegyverszünet' meghosszabbítását Magyarországgal; 's midőn követe a' kívánt válasz nélkül érkezett vissza, és más részről híre jött, hogy Ferencz kiszabadult, a' korábbi szándék szerint Magyarországon csak átvonulni fogott sereg, nemzet és király ellen indítatott.³⁰¹⁾

A' budai országtanács Szolimán' mozgalmairól idején és részletesen értesült, 's a' Pesten összegyűlt rendek tettek is némi intézkedéseket hadi sereg' kiállítására. Végzés hozatott, hogy ez' úttal személyesen tartozik felkelni a' nemesség; hogy az ország' pór lakosságának ötödrészét 's végveszély' esetében az öszves pórságot fejenként kell felfegyverkezni; hogy az egyházi és világi urak 's a' gazdagabb nemesek necsak kötelezettségöknek eleget tegyenek, hanem kötelezettségöknél nagyobb áldozatokra is szánják el magokat. És a' hazafiúi készség az iszonyatos veszély' közeledésének látására ezer és ezer kebelben lángot vetett, de széles Magyarországon egy férfiú sem találtatott, ki nem mondom a' nemzet' közbizodalalmát birná, 's a' hanyagság', a' lelketlenség' annyi évei után, néhány hónap alatt sereget hatalmas kézzel alkothatna; hanem olyas, ki a' hadi töredékeknek legalább némi hasznát venni, azokat vezérelni képes lenne. Felhívás ment Frangepanhoz, ki neheztelésében Ferdinánd főherczeg' szolgálatába állott; felhívás ment Salm Miklóshoz, a' császár' egyik jelesebb hadnagyához, vállalnák fel a' fővezérséget; de emez agg korára és beteges voltára hivatkozott, mellyek őt távol a' harcmezőtől otthonn marasztják; Frangepan pedig késett a' nyilatkozással. A' nádor hadi tehetségének soha legkisebb jelét sem adta; 's a' mód, melylyel imént sikerült neki, méltóságába visszaiktattatni, nem volt alkalmas, őt magasabbra emelni a' köztiszteletben.

Zápolya Budára hivatott a' tanácsba, de őt a' fővezér-

301) Gévay, Gesandtschaft K. Ferd. I. an Sultan Suleiman, 1530, Bécs, 1838. 44. l.

séggel megbízni, úgy látszik, szóba sem jött. A' kalandosok' egyesülete teendői közé sorozta, őt a' vajdaságtól megfosztani, a' szándék' végrehajtását azonban későbbre halasztotta; az és annyi világos lehetett mindenki előtt: hogy Zápolya, ha letéteik is a' vajdaságból, azt jó szerrel kezéből ki nem bocsátja, 's hogy kényszerítéshez nincsen ereje az udvarnak. Külsőleg még jobbagya volt Lajosnak a' vajda, 's jelenleg nyílt ellenségeskedés sem volt közöttök, de a' bizalmatlanság 's a' gyűlölet Zápolya iránt Budán olly fokra hágott, hogy török czimboraságról vádoltatott, 's hogy hadaitól a' király szintűgy tartott, mint Szolimántól.³⁰²⁾ Csak ha ezen előfeltételből indulunk ki, csak akkor magyarázhatjuk meg magunknak, hogy Lajos, kinek alig volt egy pár zászlóalja, 's ki idején értesült, hogy a' szultán lemondott szándékáról, Erdélyen át Magyarországra törni, — még sem parancsolta a' vajda' hadait a' Szerémségnek, a' Száva' vonalának oltalmára. Ezen környék' védelme Tomory Pálra volt bízva, kinek öszves ereje ezer lovasból 's ötszáz gyalog lövészből állott; a' Dráva' vonala, névszerint Eszék, Báthoryra, ki Pécsert tartózkodott, rendeltetése' helyére csak azon esetre menendő, ha tisztességes serege leszen, minő a' nádor' zászlai alá illik. És jött a' hír, hogy közelednek és mindinkább közelednek a' török hadak; és Zápolyához utasítás ment, rohanná meg Radul oláh vajdával a' bolgár földet, és támadná meg hátulról a' török sereget.

A' közkinccstár' kiapadása miatt attól kellett tartani, hogy a' zászlók körül gyülekezett vagy az erősségekben volt parányi hadak is elszélednek; díjaik' fizetése igen hézagosan történt. Az országgyűlés, a' szokásos kamara-nyereségnek is betudásával, fél aranyat ajánlott fel minden jobbagyi házhely után, de ezen adó csak novemberben vált folyadékkossá;

302) Pray, Epist. Procerum, I. k. 259. l.

a' számüzetni szándéklott, 's még a' hatvani végzések' megsemmisítése előtt újra czirogatott Fuggerek ötven ezer aranyat adtak kölcsön, de ezen öszlet az udvar' mindennapi szükségere 's a' követeléseikkel épen most fellépett egyházi 's világi nagyok' kielégítésére fordítatott. A' szentszéki követ' felhatalmazásával, hozzájárulván az esztergomi érseknek is megegyezése, az egyházakban őriztetett kincsek részben a' pénzverdébe vándoroltak, 's a' gazdagabb káptalanoktól és a' királyi városoktól pénzsegély szedetett; de a' mi hamarjában begyűlhetett, — mert minden oldalról mutatkozott ellenállás, — az épen arra volt elégséges, hogy a' szerb vég-hadak zsoldjokat vegyék; hogy a' temesvári őrség kielégítessék; hogy a' nádor évdíjának részét beszedhesse; hogy a' jajezai huszárok éhen ne haljanak; hogy gróf Hardeck János királyi kamarás Bécsben egy szekér fegyvert vásárolhasson; hogy Nádasdy Tamás, a' király' egyik titoknoka, Ferdinánd főherczeghez 's a' német rendekhez Speierbe utazhassék, segédet kérni és — mint már annyi ízben — kopasz ígéreteken kívül semmit sem nyerni.³⁰³⁾ — Így volt Magyarország' oltalmáról gondoskodva, midőn végeihez közeledett a' török sereg, melyet Szolimán' személyes jelenléte lelkesített, mellynek élén Ibrahim basa, a' harczban békében egyiránt jeles hadvezér állott, melly a' mint előre haladt, Nisszától Philippopolig, innen Sofián át a' Moraváig, 's a' Moravától Nándorfehérvárig, kétszáz ezer főre növekedett, 's mellynek fegyelméről fogalmunk leszen, ha Szolimán' naplójában olvassuk, hogy azokat lenyakasztatta, kik menetközben egy bolgár falu' vetéseit összetiporták.

Június' 12.én Budáról parancsolat ment Magyarország' valamennyi uraihoz és nemeseihez, legénységökkal és jobbagyaikkal, mint az országgyűlés rendelé vala, július' 2.án

303) Fragm. libri rationarii, Engel, Monumenta Ungri-cáiban, 199. 's kk. II.

a' tolnai táborban megjelenni. Június' közepén Ibrahim basa, ki a' Moravánál elvált Szolimántól, Nándorfehérvárra érkezett, hajói ellepték a' Dunát, tábora roppant területben nyúlt el a' vár körül. Június' 19.én Budán a' királyi tanács végzést hozott, hogy a' véres kardot ébresztőül körül kell hordozni az országban. Június' 29.én híre érkezett, hogy a' török sereg' tetemes része már átkelt a' Száván; Tomory parányi lovasságával nem gátolta 's nem gátolhatta, gyalog lövéseit Péterváradba vetette; a' nádor Pécs' vidékén néhány pórzászlóval és köszvényével bajlakodott. Július' 2.án, midőn Magyarország' királyának és rendének Tolnán kellett volna lenniök, Szolimán már Nándorfehérvártt volt, a' bairamot, a' török husvétot ünneplendő.

Lajos még Budán ült. A' nemesség várta, hogy a' király, mint ígéré vala, személyesen induljon a' táborba, 's az udvariak szökést tanácsoltak a' királynak Budáról Morvába. Szálkán Esztergomban magán-ügyeinek rendezésével foglalkodott, úgy látszik; július' 8.án végre lejött a' királyhoz, 's más gondolatokra birta. Ibrahim basa július' 12.én Pétervárad alá érkezett, 's három nap alatt bevévén a' várost, az erősség' ostromlásához fogott. Alapy György volt az őrség' nagya, vitéz férfiú és vitéz őrségnek parancsoló, de a' vár, mellyet oltalmazniok kellett, gyenge volt. Tomory a' Dunának tulsó partján szemben a' várral emelkedő sánczot — a' mai Ujvidéket — július' 15.ig védelmezte, 's negyven nasszádi az ellenségnek száznál több hajói közül néhányat, köztök egy gályát, elsüllyesztettek. De az érsek megfontolván a' húzamos ellenállás' lehetetlenségét, 's hogy az ország, a' király nem fogják hasznát látni, ha ezer 's egynehány száz emberét felkonczoltatja, visszavonult. Tíz ezer ember mielőtt tíz nap lefolyt, megmentheti Péterváradot, 's Pétervárad talán az országot, — volt az üzenet, mellyet Budára küldött. És a' király' július' 20.án kiindult Buda várából, néhány

egyházi 's világi úr', köztök Szálkán' 's a' Pécsről feljött nádor' kíséretében, mindössze három ezer hétszáz fegyveressel. Első éjszaka Érden hált, Sárkány Ambrus' házánál; innen más nap Csepel szigetébe ment által, búcsut venni a' királynétól. Mária visszatért Budára, hol Szalaházy Tamás veszprémi püspök, Thurzó Elek kincstartó és Bornemisza János néhány száz fegyveressel körülötte maradnak, őt veszély' esetében Pozsonyba kísérendők. Érdből Ercsibe ment a' király, honnan a' nádort előre, Tolnára küldötte, 's hol néhány napot várakozással töltött, — a' környék' urait, nemeseit várta, — de hol csak Báthory Endre, a' nádor' öcsese csatlakozott hozzá. Pentelén Basy György, Zápolya' küldötte hírt hozott Erdélyből. „Az ő ura, mondá, nem tudja, mit tegyen. Előbb azt irták 's küldöttek által is üzenték neki, hogy jöjjön Budára; aztán Batthyány Orbán érkezett hozzá, olly utasítással, hogy támadná meg Oláhországból a' törököt; végre somlyói Báthory István — a' nádor az ecsediek' házából volt, — őt újból Budára rendeli. Ő kész mindenre, de legtanácsosabbnak tartja, a' királyhoz mennie; az oláhval együtt működni, veszedelmes, sőt már késő, mert Radul kénytelen volt fiát kezesül Szolimán' táborába küldeni“. Penteléről Földvárra lovagolt a' király; 's íme, hozzák a' gyászos hírt, hogy Pétervárad tizenkét napig tartott vivás után, melly több ezer töröknek életébe került, július' 27.én ostrommal bevétellett, 's hogy az öszves őrség felkonczoltatott; — Vukovár, Racsa, Szentdemeter, — a' Szerémség' minden főbb pontjai, Ujlak'³⁰⁴⁾ kivételével, Verőczében

304) Illokat irtam, mint már egy ízben, de miután Illok nem egyéb, mint elrontása az Ujlak szónak, ezt iktattam helyébe. Peltaut is Potolnak nevezem, nem mintha magyar névnek vagy szebbnek tartanám a' Potolt, hanem azért, mert a' környékhez közelebb eső magyarság vend neve alatt ismeri a' helyet. Viddin helyett is Bodon álljon, némellyeknek megnyugtatósára és örömére, mint hiszem. De annyira már nincsen hajlámom menni, hogy Galicziát vagy Halicsot Gácsországnak, Olmücz

Erdőd már a' bosniai begek' kezében vannak. E' hírre Basy-nak meghagyatott, siessen ló' halálába a' vajdához, 's ez tegyen félre mindent, és jöjön mind saját hadaival mind azokkal, mellyeket útközben magához vonhat, sebesen mint csak lehet, a' király' táborába. ³⁰⁵⁾ Hasonló felhívás ment Gosztonyi

városát Alamócnak irjam, azért mert a' tizenhatodik században valamely író ősünk annak nevezte; Julius Caesart is Julius Caesarnak fogom írni még egy ideig, és nem Gyula császárnak, mert nem hiszem, hogy Gyula = Julius, 's mert a' caesarok nem voltak császárok, valamint a' középkor' császárai nem voltak czárok; Leo pápát is Leonak írom, de szívesen megismerem, hogy Arszlán magyarosabb szó, mind a' mellett hogy ősünk nem igen magyarosnak találhatták, mert különben nem csináltak volna oroszlánt belőle. Midőn illetően névfűrást, faragást látok, eszembe jönek azon különben tisztos német írók, mint Grimm, Leo, kik Veronát Bern-nek írják, Marengót Maringen-nek, Paviát Pavei-nak, Reggiót Regen-nek, Ravennát Raben-nak, Ludwigit Hludwig-nak, Rudolf-ot Hruodolf-nak, Robertet Hruodperthnek, mert a' középkor' német okleveleiben így találták, 's mert a' német nemzetiség' érdeke így kívánja. Az olvasó egy véleményen lesz velem, hogy más a' Deutschthum és más a' Deutschthümlerei. — Ennyit-számadásul, mért írom A.t A.nak, B.t B.nek. A' tárgy igen parányi magában, de fontossá válik, mihelyest a' nemzetiség' kérdésével hozatik kapcsolatba. Hazámfiái, barátaim a' Dunánál, Tiszánál! legyünk józanok, legyünk észélyesek mindenben, de kívált e' féltett kincs körül; ne higyük, hogy illyes dolgokkal öregbítjük, terjesztjük; ne feledjük újból és mindig a' hüvelyben a' magot.

305) Több ízben felvetett a' kérdés: ha volt-e már ekkor Zápolya a' törökkel egyetértésben? Mi báró Burgioval, az élesszemű, 's hogy láthasson jól helyezett szentszéki követtel válaszoljuk: nem; ez azért sem valószínű, mert testvére a' csatában veszett, 's hogy itt, török kéztől veszett, ezt azok után is hiszszük, miket Jászay becses munkájának 106.dik lapján a' jegyzetben említ, mert ennek adatai igen elmésen vannak együvé állítva, de — szemünkben legalább — egy szikra bizonyító erővel sem bírnak. Azon kérdésre: hogy sietett-e, mint kötelessége vala, a' király' táborába a' vajda? lehetetlen igent mondanunk, de mi a' bűnöst nem e' körülményből mondjuk reá, — mert ezt sokféleképp magyarázhatni és mentegethetni, — hanem húsz év óta követett iránya miatt; kimondjuk azért, mert ereje nem állott arányban nagyra-vágásával, mert gög több volt benne, mint ész; 's ő még is vakmerő volt azon gyilkos játékot játszani, mellyet a' velencei követ már 1523.ban e' szavakkal jellemzett: „azon van, hogy veszendőbe menjen az ország 's hogy neki aztán alkalmá legyen azt megmenteni“ (természetesen mint

Jánoshoz, Erdély' püspökéhez, Zápolya Györgyhöz, ki ez idétt embereivel Székesfehérvárig érkezett, Batthyány Ferencz horvát bánhoz, Frangepan Kristófhöz, ki a' hír szerint Németországból már jószágaiba visszatért, innen hadait a' királyhoz viendő; — szigorú indulási parancs ment az ország' minden részeibe. Macedoniay László pécsi prepost és királyi titoknok Budára küldetett, kérő a' királynét, eszközölje ki Ausztria' kormányzóinál a' rég várt segédet kivált ágyúknak, mellyeknek olly nagy szükében van a' tábor, és sűrgesse legalább azon cseh hadak' érkezését, mellyeknek fogadására pénz küldetett Prágába. Levél ment Nádasdy Tamáshoz, emlékeztesse Ferdinánd főherceget a' kettős sógorságra, emlékeztesse a' német rendeket a' közös veszedelemre.

E' közben Tomory lovasait Apatinon felül a' Dunán átvitte; naszádai azon voltak hogy a' Pétervárad körül gyülekezett török hadaknak az átkelést nehezítsék. De Ibrahim basa a' pétervárad-i őrség' fejeit a' szultánhoz vivé, ki Ujlakot körülfogatta, nem régiben még Lőrincz herczeg székvárosát, melly nyolcz napi vívás után — augusztus' 8.án — magát megadta; lakosai közül tizenkettő jutalmul kaftánnal diszesítetett. Ibrahim' megérkezése után a' Péterváradtól Ujlakig elnyúló tábor' egyik végétől a' másikig hangzott az irányzó: Budára megyünk! 's az őszves török erő a' Duna' 's a' Dráva' mentében Eszéknek tartott.

Lajos augusztus' 6.án négyezer 's egynehány száz fegyveressel lovagolt be Tolnába, hol a' nádor 's a' korábban ide gyűlt csekély dandárok által fogadtatott. Rövid idő múlva a' közelebb eső megyékből számos zászlóaljnak érkeztenek; jöttek Zápolya György ezer kétszáz gyalog lövészszel és három száz 's egynehány lovassal; cziprusi Hannibal ezer há-

királya). Az ország veszendőbe ment, 's ő nem tudta megmenteni, ő csak sirni tudott felette.

romszáz gyaloggal, kiket a' pápa' költségein Morvában fogadott; Gnojenski Lénárd ezer ötszáz lengyellel, kik szintén a' pápa' zsoldjában állottak, és tökéletesen voltak felszerelve mint amazok. Jöttek Várday Pál egri, Perényi Ferencz nagyváradí püspökök 's még más főpapok és urak.

Tanácskozmány tanácskozmányt ért. A' török erő Eszékhez közeledett. A' nádor megbízott, menne oda, 's foglalná el a' révet, mielőtt Szolimán felérkeznék; és kijellettettek az urak, kik őt hadaikkal kísérni fogják. De közülök többen bároi állásukra, szabadtékaikra hivatkoztak, mellyek tiltják más alatt szolgálniok, mint közvetlenül a' király' vezérlete alatt; 's Báthory, midőn már Mohácsnál volt, észrevette, hogy hadak nélkül maradt. E' hírre az ifju fejdelem, kit érzéketlennek tartott még környezete is, haragosan felkiáltott a' tanácsban: „Látom, hogy mindenki az én fejem megett keres biztosítékot a' magáénak. Én személyemet és fejemet azért hoztam ide, hogy az ország' javáért 's a' tiétekért bár melly veszedelemnek kitegyem. Senki se mentse lelketlenségét azon gondoskodással, melylyel drága fejemet őrzi. Én holnap Isten' vezérletével személyesen oda megyek veletek, hová mások nélkülüm nem akarnak indulni“. Sokan lelkesedéssel, mindnyájan bámulattal hallották e' nyilatkozást, Brodarics' nagy fájdalomra, ki Palinay Györggyel a' boszniai püspökkel, Tomory' tanácsából kérte a' királyt, küldjön követeket Szolimánhoz, 's vásárolja meg, ha máskép nem lehet, adó' felajánlásával a' békét; 's ki néhány nappal korábban levelet irt a' királynénak, ígérőt: hogy Lajos nem fog Tolnából személyében az ellenség ellen indulni.

Lajos augusztus' 13.án mondotta ki a' végzést; más nap indulót fuvatott, és Szekszárdon át augusztus' 16.án Bártára érkezett, honnan az egri püspököt, Várday Pált, Budára a' királynéhoz küldötte. Az urak, egyenkint és külön megkérdeztetve a' király által: vezérül kit ohajtanak, — Tomoryt

és Zápolya Györgyöt nevezték; a' nádor mellett csak igen kevesen nyilatkoztak. Tanács tartatott, melybe közel táborából a' kalocsai érsek is ájtött, 's melyben Lajos az öszves sereg' fővezérévé Tomoryt nevezte, társul Zápolya Györgyöt adván melléje. Az érsek könyörgött a' királynak, nevezzen mást helyébe. Ő pap, ő szerzetes, 's mint illyes nem hadvezérnek való. Legyen vezér a' nádor, legyen vezér a' maholnap megérkezendő vajda; ez olly nagy háború, minőhöz hasonlót ő, az érsek, eddig még csak nem is látott; hogy' vállalhatná fel a' hadviselés' vezérletét. Üttesse le fejét a' király, csak kimélje meg e' tisztól. — Száz jelenség mutatja, hogy vonakodása őszinte volt nem színlett; és végre mégis kénytelen volt engedni, mert Zápolya György, szintén hosszas szabadkozás után kinyilatkoztatta, hogy kész engedelmeskedni, de azon feltétel alatt, hogy társa az érsek legyen, 's hogy ő, György gróf, visszaléphessen mihelyest testvére a' vajda megérkezendett. A' király ezen második feltételt is elfogadta; magának és tanácsosainak is szándékuk volt, utóbb Frangepan Kristófot és a' vajdát Tomorynak társakul adni.

A' hadi tanács Mohács mellett rendelt tábornokot ültetni az ellenség' bevárására, kétségkívül erős hittel, hogy Zápolya és Frangepan akkorra meg fogtak érkezni, mert különben megfoghatatlan lenne, miért nem siettek Dárdára a' hadak, akadályozni Szolimán' átkelését a' Dráván, kinek, háborgatlanúl a' mint maradt, még hét napra volt szüksége, hogy hidat verhessen, 's honnan a' visszavonulás bizton volt eszközölhető. — Báta mellett a' Duna kétfelé ágazik; a' hosszában négy mérföldnyi, akkor pusztá szigetnek déli csúcsán, Batinánál, a' Feketevíz vize ömlik a' Dunába. Bátától két mérföldnyire a' Dunának jobbik ága mellett fekszik Mohács; ezen alul és felül a' szőlődombok közt egyes vízerek szivárognak a' folyamba, akkor több lápokot képezők, mert a'

nyár módfelett esős volt. A' Feketevíz közelében, melyet Brodarics Krassónak, a' rácság Karasiczának nevez, tartózkodott az érsek, midőn Bácsból átjött, hat ezer lovassal, mert Perényi Péter temesi gróf 's néhány más urak is hozzásatlakoztak. Az érsek, Zápolya György és Gnojenszki Lénárd jóval felebb, Mohácstól egy órányira mértek tá bort; az utóbbiak visszamentek a' királyhoz, Tomory az övéihez.

A' király körül volt hadak az ekkép kiszemelt táborhelynek részét elfoglalták, de Tomory' dandárai vonakodtak őt Mohács felé követni. Ez hátrálás volna, mondák, vezéreljenek bennünket a' Drávához, 's jöjön közénk a' király, hagyja magokra a' léha papokat; mi véle, érette megküzdünk a' törökkel, és győzünk. Szolimánnak sok embere van, de a' tizediknek, huszadiknak sincsen kardja vagy tegze, mellyel kárt teheszen az ellenségen. — A' Feketevíz mellett maradtak mozdulatlanul; a' többiek sátraik alatt Mohácsnál, Lajos, ki sátrait és tábori készületeit Budáról még csak várta, Maczedoniay Miklós' házában, némi távolságra tőlök, ott hol most Szekcső áll. A' sereg' egyes részei mérges meghasonlásban voltak egymással, midőn éjszakának idején Podmaniczky Mihály a' királyhoz érkezik, 's hozza a' hírt, hogy Szolimán már átkel a' Dráván, hogy közeledik a' viadal' napja, jöjön tehát ő is a' táborba. Ugy volt, mint Podmaniczky mondá. Szolimán augusztus' 22.én seregét a' Dráván általküldte, 23.án Eszéket 's a' hidat elhamvasztotta.

Lajos néhány napig Brodaricscsal volt, a' békebaráttal; a' harcziás egyházi 's világi urak a' táborban voltak elfoglalva. Ez' okon most örömet elhalasztatta volna az ütközetet a' király. Brodarics a' melly órában Podmaniczky leszállott lováról, átment a' táborba, 's az együtt volt hadnagyoknak, a' nádornak és az esztergomi érseknek előadta, hogy mind Zápolya mind Frangepan roszállották követeik által a' sereg-

nek ezen idétlen közeledését az ellenséghez; hogy a' vajda is, Kristóf gróf is már induló félben voltak, midőn követeket küldték; 's hogy addig vagy erős helybe zárkozzanak a' hadak vagy vonuljanak vissza, — csekélyebb kár érendvén ez' esetben az országot, mintha a' hadak királyostul oda-vesznek. Hosszas fejtegetésemnek, írja Brodarics, annyi haszna volt, mintha a' király épen semmit sem üzent volna. Valamennyien telidestelik valának a' diadal' reményével, vagy illyeseknek mutatkoztak, mert tudták, hogy a' nemesség, hogy hadaik égnek a' viadal' tüzétől.

Hajnalban ájtött Lajos, 's mert a' királyi sátrak még most sem érkeztek meg, a' pécsi püspök' mohácsi házában tartott hadi tanácsot. A' főbbek összejöttek, köztök Tomory is, ki saját kisebb táborából éjtszaka szintén áthivatott. A' király kérdezte az urakat, mi tevő legyen. Azok közül kiket várunk Erdélyből, Tót, Horvát, Cseh, Németországokból, még nincs itt senki; pedig biztos reményünk lehet, hogy megannyian rövid idő múlva itt lesznek: a' vajda, a' bán, Frangepan, a' brandenburgi határgrof. Az ellenség közel, előcsapatai legfelebb két mérföldnyire tőlünk, a' szultán sieteti, úgy látszik, az ütközetet. Mit tenni? másfelé szállítsuk-e a' tábort, míg a' kiket várunk, itt lesznek, vagy jobb, tanácsosabb, megvívnunk az ellenséggel? — Tomory tanácsosabbnak látja megütközni. — A' király bámulva, mert az érsek néhány héttel azelőtt adó' árán is kész volt a' békére, kérdi: hány ezer ember van a' magyar táborban, hány ezer a' törökben? — Felséged' táborában és az enyimben válaszoló Tomory, úgy hiszem, nincsen több húsz ezer fegyveresnél, a' szultán' táborában, mint hallom, három száz ezer, de ennek nagyobb része selejtes nép, java csak hetven ezerre megyen. — Ez is véghetetlenül több, mint a' mieink' száma, — mondatott néki, — főkép miután csak hatvan ágyunk van, a' töröknek háromszáz. Igen, válaszoló Tomory,

de ezen ágyúkat részben németek és olaszok kezelik, alapos reményem van, — kémeire hivatkozott — hogy egynemellyikök, ha megnyilandott az ütközet, a' török ellen fordul. Aztán meg kell vívnunk azért is, mert a' visszavonulás már lehetetlenné vált. Egy okról megfélemedezett az érdekes férfiú, arról, hogy az ő táborában sem volt fegyelem, hogy hadai akarták az ütközetet, tehát ő is akarta, a' vezér.

A' mit elhallgatott, jöttek e' hadak magok megmondani. Küldötteik bebocsátattak a' tanácsba. Szólaniok kell a' másik tábor' nevében, előbb a' királylyal, aztán a' tanácssal. Lajos a' szomszéd terembe ment 's meg' kijött velök. Intjük nagyságtokat, mondá szónokuk, vissza ne tartóztassák az ütközettől a' királyt. Végére jártunk, hogy miből áll az a' török erő; ők sokan vannak, igaz, de a' viadal a' mienk, csak tudjanak nagyságtok élni a' szerencsével, melyet Isten kezeikbe helyezett. Jöjenek tehát a' királylyal a' mi táborunkba, ez közelebb esik az ellenséghez, megtámadásra is alkalmasabb mint a' nagyságtoké. A' ki egyebet merészel tanácsolni a' királynak, azt kardra hányjuk; 's ha még so-kaig késnek, táborukat feldőljük.

Mint a' szónok akará, úgy keletkezett a' tanács' végzése. Nincsen remény, hogy a' vajda és Frangepan még idején megérkezessenek, de Batthyány Ferencz a' horvát bán itt lesz, mert már Pécsnél áll. Aztán a' tűz, az illetlenségig merész beszéd' tüze a' hadak' lelkesedését mutatja, melly a' kisebb számú magyart annyi ízben diadalmaskodtatá a' török felett, — így biztatták egymást az urak. Perényi Ferencz, Nagyváradnak úrfi püspöke, elmés, vidám férfiú, az ülés' eloszlásakor mosolyogva mondá a' királynak: Küldje felséged Brodaricsot, ha megél, Rómába, kérni a' pápát, hogy azon nap, mellyen megütközni fogtunk, Pál barát' 's a' húsz ezer magyar vértanú' napjául irassék a' misés könyvbe.

Más nap Tomory nagynehezen reá birta az övéit, hogy táborukat közelebb hozzák a' királyéhoz; némi hézag által gondoskodtak azt külön gyanánt még most is feltüntetni. Ekkor érkeztek a' régvárt hajók Budáról, nagyobb és kisebb ágyúkat, köztök kilenczet a' bécsiektől, hozva. Ágyú most mind öszve nyolczvan volt a' magyar táborban. Jöttek Thurzó Elek' lövészei is, számra kétszázan. Augustus' 26.án vasárnap, a' tábor' nagy örömeire megjelentek Batthyány Ferencz horvát bán, Tahy János, Bánffy János 's még néhány szlavoniai úr, három ezer lovassal 's majdnem szintannyi gyaloggal, derék hadfiak mindnyájan. A' szultán ekkor még jókora távolságra volt; számtalan sok ágyúi, mellyek mióta Konstantinápolyból elindult, még tetemesen megnövekedtek, nehezen haladtak előre a' folytonos esőzéstől egy mocsárrá vált vidéken. Augustus' 27.én hajnalban, midőn a' török örsökkeli viták, mellyek hadaink' tábori életét füszerették, a' királyt is felriasztották, jöttek Erdődy Simon zágrábi püspök és testvére Péter, hatszáz lovassal; 's majdnem ugyanazon pillanatban három százzal Aczél János, kiket az öreg Bornemisza küldött, segélyül néhány ezer arannyal megtoldva. Pécs' környékéről még több hadak érkeztek ez' és következő nap, köztök a' püspökei és Szerecsen János' kétezer ijásza. Együtt volt talán huszonhét ezer férfiú; e' számból 's az előadottakból világos, hogy a' főpapok közül kevesen állították ki zászlóaljaikat a' törvényszabta számig, 's hogy a' megyei nemesség csak egyes töredékekben, vagy — mi sokkal valószínűbb — nagyból nem saját zászlai és vezérei alatt, hanem régi szokása szerint az urak' dandáraival jött Mohácsra.

Augustus' 28. dika a' csatarend iránti értekeződéssel folyt le. Gnojenski Lénárd szekerekkel és egyéb erősítésekkel tanácslá körülfogatni a' tábort, mellynek sánczai között aztán beváratnék a' megtámadás; de a' szándékat végrehajtásához már nem volt idő. Mit csináljunk a' királylyal? kérdék aggódva hívei. Voltak, kik öt néhány ezer válogatott fegyveressel oldalt a' csatatértől javasolták helyeztetni. A' sereg ezt nem tűri, a' sereg saját soraiban akarja látni a' királyt, volt a' válasz. — Állítsunk más valakit a' király'

képében, a' király' fegyverzetével közējök. — A' csel kitudódik, 's gyászosan hat a' seregre. — Végre abban történt megállapodás, hogy legyenek a' király körül, kik személyének különös gondját viseljék, 's kik ha bal fejleményt veszen a' csata, őt magokkal vigyék. E' tiszttel megbizattak név szerint Ráskay Gáspár, Török Bálint és Kállay János, kik Lajos' bizodalmát kitünő mértékben birták.

Augustus' 29. én — szerda volt, János' fővételének napja — annyi esőzések után gyönyörűen hasadt a' hajnal. A' vezérek csatarendbe állították a' sereget, tekintettel kivált arra, hogy magát akadály nélkül kifejthesse, 's hogy terjedése a' lehetőségig gátolja az ellenség' netaláni szándékát, őket megkerülni 's két tűz közé venni, mitől nagyon tartottak. A' következmény aggodalmukat igazolta.

Mohácstól délre egy mérföldnyi távolságban, fél mérföldnyire a' Dunától, két osztályba állítattak a' sereg. Az elsőnek jobbik szárnyát Batthyány Ferencz horvát bán 's vele Tahy János, — a' bált, melly a' vajdának jutott volna, ha jelen van, Perényi Péter temesi gróf vezérlették. A' sorokban Palóczy Antal, Homonnay Ferencz, Perényi Gábor, Szécsy Tamás, Báthory Endre, Czibak Imre voltak a' főbbek. Az ágyúk a' homlokzat előtt felállítván; nagyból gyalog hadak képezték az osztályt. Közte és a' másik között köhajtásnyi hézag hagyatott.

A' mi kevés gyalogság volt az utóosztályban, azt oldalt állították fel a' vezérek; közben a' lovasság' színének jutott hely; a' könnyű csapatok mindkét osztály körül voltak száguldozandók. Az utóosztály' három első sorát a' király' főtisztviselői, kamarásai és udvari szolgálai képezték. Ezek közül a' magyarokat Korlátkövy Péter és Tarczay Miklós, a' lengyeleket Trepka Endre, a' cseheket és morvákat Schlick István vezérlették. A' negyedik sorban, Lajos király' sorában, jobbról töle Szálkán László esztergomi érsek, Erdődy Simon zágrábi, Perényi Ferencz nagyvárad, Móre Fülep pécsi, Brodarics István szerémi, Podmaniczky István nyitrai, Palinay György bosniai püspökök, Bebek Imre székesfehérvári prepost 's a' király' titoknokai és néhány kamarásai 's belső szolgálai, köztök a' választott testőrök: Ráskay, Török

és Kállay; — balról Báthory István nádor, Paksy Balás győri, Országh János váci, Csaholy Ferencz csanádi püspökök, Sárkány Ambrus, Szécsy Tamás, Perényi Gábor, Batthyány János 's még néhány világi úr fogtak helyet. A' királyi sor megett Lajos' és az urak' meghitt kísérői, közvetlenül a' király' hátánál Zettricz Ulrik, Majláth István, Horváth Gáspár udvari tisztjei. A' zárdandár ezernél több pánczélos lovasból állott, kellő közepében Drághfy János országbíró, a' király' zászlajával kezében, paripáján sarkantyúk nélkül, úgy akará az atyákról fiakra szállott szokás, jeléül, hogy állania kell, nem szaladnia. — A' tábor, melyből ki a' csataterre vezetett a' sereg, néhány csapat gyalogra bízott.

A' reggeli nap legnyájasabb sugarait küldé a' hadakra,³⁰⁶⁾ midőn Báthory István az ifju fejedelmet osztalékból osztalékba, sorról sorra vezette. Mosolygó reménynyel arczukon fogadták a' vitézek. A' mult napok' daczát felolvasztotta az öröm, hogy ma küzdeni, győzni fognak mint az apák. Sokszor tévedt a' magyar, gyáva nem volt soha. A' király ő felsége — mondá a' nádor — itt maradt közöttünk, mindent, a' halált is elvállalni a' hazáért, a' keresztyén vallásért, a' ti nejeitekért és gyermekeitekért; és viszont ti is küzdeni fogtok érette, mint bátor férfiak, mint magyarok. Az ellenség, melylyel haladék nélkül szemben leszünk, ugyanaz, kit őseink annyi ízben megtiportak, kit már magunk is megvertünk, 's mert ismerjük, száma nem rettent bennünket. A' mindenható is velünk leszen, mi nem csak minnen magunkért, nemcsak a' hazáért, hanem az őszves keresztyén-ségért léptünk a' síkra. Hasonló szellemben szólott maga a' király is, 's miután ketten az egész csatarendet belovagolták, helyeikre visszatértek. Tomory és Zápolya felváltva hol az egyik, hol a' másik osztály' sorai között voltak szemlélhetők; 's ha megnyilandott a' csata, ott fognak lenni, hol legnagyobb szükség leszen reájok.

Különösnek tetszett, midőn az ellenség, kiről tudták, hogy a' tőlök jobbról elnyúló dombok megett van felállítva,

306) Erat autem dies clara et multum serena. Brodaries.

még mindig késett megütközni. De az nap reggel még csak az előcsapatok voltak ott összegyűlve. Szolimán augustus' 28. án Baranyaváron túl nyugnapot tartott. Augustus' 29. én kora reggel megindult. Elöl pánczélos lovassággal a' szendrői basa Balibeg, aztán a' nagyvezér Ibrahim a' romániai hadak' élén száz ötven ágyúval, nyomában a' beglerbeg Behram basa ismét száz ötven ágyúval, végre Szolimán a' jancsárokkal és testőreivel; a' boszniai lovasság a' tartaléksereget képezte. Baranyavárnál Balibeg, saját lovasságához még több zászló szpahi adatván, különvált, és balra fordult a' mohácsi róna felé. A' deréksereg a' sz. Péter', Udvard' és Földvár' hosszában elnyúló dombok' alján megállapodott. A' szultán délben a' magosságra lépett, 's csatarendben látta a' magyar erőt. Hadi tanácsot tartott. Dandárait ő is csatarendbe állította. A' parányi sereg, melyet maga előtt látott, magyar volt; a' harczosok azoknak fiai, kik eldődeit annyi ízben megrendítették. Imádkozott, fenn szóval, seregének színe előtt, Istentől erőt, oltalmat kérve. És fegyveresei levetették magokat lovaikról, homlokaikkal érintették a' földet, 's lelkesedéssel meg' nyergeikre szöktek.

Három óra volt, midőn a' mohácsi völgyben Balibeg' lovasai mutatkoztak. Tomory gyanítván, hogy szándékuk a' táborot kifosztani vagy a' sereget megkerülni és hátsó soraira törni, a' királyhoz lovagol, 's Ráskaynak meghagyja, menjen társaival és néhány zászlóaljal elejökbe, 's gátolja őket szándéklatukban. Ráskay, a' király is úgy akarván, engedelmeskedett. Lajos 's a' körülötte lévők sokáig értesítés nélkül maradtak a' küldetés' eredményéről, 's már szó volt, hogy vissza kell menni a' táborba, midőn alkonyat felé az ozmán deréksereg rögtön a' dombokról, melyeket a' mieink nemcsak hogy meg nem szállottak hajnalban, de még örsök nélkül is hagytak, leereszkednek. E' pillanatban Tomory és vezértársa a' királyhoz érkeznek 's támadót fuvatnak. A' sisakot ekkor tették Lajos' fejére: sápadt volt, mint a' halál. Az ágyúk elsüttetnek, 's a' magyar sereg olly erővel veté magát a' törökre, hogy Ibrahim' hadai visszadőltek az anatóliakra. Nehány magyar levente a' dombok' alján megállapodott Szolimánig ért, már halálos csapás mérve réa, midőn

testőrei az ifjakat összevagdalták. 'S íme, rögtön kétfelé kanyarul a' török homlokzat, — így végeztetett a' hadi tanácsban — 's a' hátul felállított ágyúk — legalább is négy száz — a' győzelem' reményével török holttesteken előtörő magyar hadakra süttetnek. Az előosztálynak kivált jobb szárnya, hézagot látván valamennyi soraiban, visszavonult, hogy az utóhadakra támaszkodhassék, de ezeket Balibegnek Ráskay által nem akadályozhatott lovasai 's Khoszrev a' bosniai hadakkal már oldalt fogták. Midőn a' török ágyúk, melyeket Tomory botorul gyanús kezekben vélt, másod ízben megszólamlottak, fénye, virága a' seregnek elhúnyt. A' lazul hátráló csapatokba a' zárt sorokban újból előrohanó jancsárok' csővei halált szórtak. Másfél óra múlva a' magyar királynak húsz ezer embere holtan feküdt a' sikon, vagy a' nádasokba, a' víz-erekbe vészett. Halva maradtak a' főpapokból: Szálkán László, Tomory Pál, Perényi Ferencz, Móré Fülep, Paksy Balás, Csáholy Ferencz, Palinay György; a' világi urak közül: Zápolya György, Drághfy János, Korlátkövy Péter, Országh Ferencz, Horváth Simon, Szécsy Tamás, Sárkány Ambrus, Perényi Gábor, Palóczy Antal, Frangepan Mátyás, Bánffy Zsigmond, Batthyány János, Ernst Ferencz; a' főbb nemesekből ötszáz, köztök: Podmaniczky Mihály, Balassa Ferencz, Tarczay Miklós, Paksy János, Várday Imre, Istvánffy János, Orlovcsics György, Pogány Zsigmond, Tornallyay János, Forgács Miklós, Majthényi János, Aczél István, Kálnay János és István, Allaghy Gáspár, Pekry Miklós és János.

Lajos királyt néhány udvarnokai, köztök Zettricz Ulrik az ütközet' zajából magokkal ragadták. Az éjnek beállásával megeredt záporban a' Budára vezető országútnak tartottak. A' Cselepeatakhöz értek. Zettricz szerencsésen feljutott a' tulsó partra; a' király nyomában volt, de lova a' lejtősegről, melyre kapaszkodot, hanyat esett, 's Lajost az iszapba temette.³⁰⁷⁾

307) Brodarics István, Katonánál, XIX. k. 655. 's kk. ll. Burzio' levelei Praynál, Epist. Proc. I. k. 263. 's kk. ll. Istvánffy, VIII. 118. l. Hammer, Gesch. d. osman. Reiches, III. k. 54. l. 's a' jegyzetekben.

T O L D A L É K.

Magyarország' királyainak származási táblái.

Chronologiai lajstromai azon külfejedelmeknek, kikkel a' nemzet e' korszakban
gyakori érintkezésbe jött.

MAGYARORSZÁG' KIRÁLYAINAK SZÁRMAZÁSI TÁBLÁI.

VII.

ZSIGMOND, király, † 1437.

Neje: Cilly Borbála.

Erzsébet.

Férje: ALBERT, ausztriai herceg, római király, † 1439.

György. Névtelen fiú.

Anna.

Erzsébet.

V. LÁSZLO, király, † 1457.

Férje: Vilmos Férje: Kazimir, lengyel király.
szász herceg.

II. VLADISZLÁV, Kazimir. János. Albert. Sándor. Zsigmond. Friderik. Hedvig. Sófia. Erzsébet. Anna. Borbála.
király, † 1516.

Hitvese: Anna,

XII. Lajos francia

király' rokona.

Első neje: Borbála,

Zápolya István' leánya.

Második neje: Bona

Giovann Galeazzo mila-

noi hg' leánya.

Az elsőől: A' másodiktól: Zsigmond. Sófia. Izabella. Katalin. Anna.
Hedvig. Férje: JÁNOS, király, † 1540.

Zsigmond János.

II. LAJOS, király, † 1526.

Neje: Mária, Fülep au-

sztriai főherceg és eszt-

liai király' leánya.

Anna.

Férje: FERDINÁND, király, † 1564.

Lásd: IX. tábla.

(IV. k.)

VIII.

Hunyady Oláh Vojk, erdélyi nemes.
Neje: Morsinay Erzsébet.

Hunyady János, Magyarország' kormányzója, + 1456. Neje: Szilágyi Erzsébet + 1480 tájban.		Mária. Férje: Manzila, Dán oláh vajda' fia.		Névtelen. Férje: Szentgyörgyi Székely N.	János.
László + 1457.	MÁTYÁS, király, + 1490.	Stanczul.		János, Tamás	
	Első neje: Katalin, Podiebrad György cseh király' leánya + 1464.	Sztóján, Oláh Mik-		lós eszter-	
	Második neje: Beatrix, Ferdinánd nápolyi király' leánya + 1508.	gomi ér-		sekr' atyja.	
	Házasságon kívül szülész nőtől született fia: Corvin János, + 1504.				
	Neje: Frangepan Beatrix.				
	Kristóf.	Erzsébet.			

CHRONOLOGIAI LAJSTROMA

azon külfejdelmeknek, kikkel a' nemzet e' korszakban gyakori érintkezésbe jött.

A.

RÓMAI PÁPÁK.

- IV. Eugen, 1431—1447.
 - V. Miklós, 1447—1455.
 - III. Calixtus, 1455—1458.
 - II. Pius, 1458—1464.
 - II. Pál, 1464—1471.
 - IV. Sixtus, 1471—1484.
 - VIII. Incze, 1484—1492.
 - VI. Sándor, 1492—1503.
 - III. Pius, 1503—1503.
 - II. Július, 1503—1513.
 - X. Leo, 1513—1521.
 - VI. Adorján, 1522—1523.
 - VII. Kelemen, 1523—1534.
-

B.

NYÚGOTI CSÁSZÁROK 'S ILLETŐLEG RÓMAI KIRÁLYOK.

II. Albert, magyar király 1438 — 1439.	} Habsburgiak.
III. Fridrik, 1440 — 1493.	
I. Maximilián, 1493 — 1519.	
V. Károly, 1519 — 1558.	
-

C.

KELETI CSÁSZÁROK.

VIII. Joannes, 1424—1448.	} Palaeologusok.
Constantinus, 1448—1453.	
-

D.

OZMÁN PADISÁK.

- II. Murad, 1421 — 1451.
 II. Mohamed, 1451 — 1481.
 II. Bajazed, 1481 — 1512.
 I. Szelím, 1512 — 1520.
 Szolimán, (nagy) 1520 — 1566.
-

E.

CSEH KIRÁLYOK.

- Albert, magyar király, 1437 — 1439. } Habsburgiak.
 László, magyar király, 1440 — 1457. }
 Podiebrad György, 1458 — 1471.
 Vladiszláv, utóbb magyar király, 1471 — 1516. } Jagyellek.
 Lajos, magyar király, 1516 — 1526. }
-

F.

LENGYEL KIRÁLYOK.

- VI. Vladiszláv, utóbb magyar király, 1434 — 1444. }
 IV. Kazimir, 1445 — 1492. } Jagyellek.
 Albert János, 1492 — 1501. }
 Sándor, 1501 — 1506. }
 I. Zsigmond, 1506 — 1547. }
-

G.

AUSZTRIAI HERCZEGEK, 'S FŐHERCZEGEK.

- V. Albert, magyar király, 1404 — 1439.
 László, magyar király, 1440 — 1457.
 IV. Fridrik, 1457 — 1493.
 Maximilián, 1493 — 1519.
 Károly, 1519 — 1522.
 Ferdinánd, 1522 — 1564.
-

HIBÁK' JAVÍTÁSA.

24. lap 1. sor szinlett helyett olv. szinlett.
 30. — 13. — előadására helyett olv. előadása.
 79. — 12. — zálogbavetett — — kezéhez vett.
 118. — 30. — elején — — hetedikén.
 134. — a' 83) jegyzethez hozzáadandó: A' király, mint Prágából Gara László nádorhoz 1454. május' 1. én adott leveléből (Quellen und Forschungen zur vaterl. Geschichte 's a' t. Bécs, 1849, 223. l.) láthatni, a' végzemény' azon része ellen, mely jövedelmeit, eltérőleg az általa indítványozott módtól, szabályozza, tiltakozik, 's tiltakozása a' Corpus juris' 1454: 2. tezikkének részletesebb fogalmazására látszik vonatkozni.
 159. lap a' 114) jegyzethez hozzáadandó: Egykoru német jegyzet Birknél (Quellen und Forschungen, 251. l.), mely szerint Cilly' halála november' 8. án történt volna.
 160. lap 31. sor Körösszeg helyett olv. Körösudvar.
 165. — a' 123) jegyzethez hozzáadandó: Ezt Birk Erneszt, ki a' Lichnowsky által, hézagosan és visszásan közzétett „Hofmár“-t egész terjedelmében kinyomatá, figyelem nélkül hagyta, különben nem írja, hogy mart. 21. én még többen kivégeztettek; oly állítás, melynek alaptalanságát Kuchaym Jánosnak 1457. mart. 22. én Budáról Pozsony városához adott, 's épen Birk által közzétett levele is mutatja, melyben a' Hofmár' halottairól, mint még életben levőkről és kegyelmet nyertekről van szó.
 174. lap 33. sor ötöd helyett olv. hatod.
 185. — 4. — és után olv. Pongrácz.
 190. — a' 29) jegyzethez hozzáadandó: Egy névtelen, Rauchnál, rerum austr. script. III. k. a' függelékben 38. l. aprilis' 7. ére teszi a' esatát, 's az egykoru Beheim Mihály' egyik költeménye szerint Mátyás' hivei közül ezer ötszáz maradt a' esatamezőn, 's harmadfél száz fogságba esett.
 285. lap 8. sor másik helyett olv. ugyanazon.
 289. — 23. — szolgál — — szolgált.
 290. — 13. — gyűjtsön után olv. a' törökök ellen.
 306. — 18. — eszközél helyett olv. eszközölt.
 358. — 30. — zagorii — — zagoriai.
 417. — 17. — hat vanöt — — hatvanöt.
 478. — 19. — már gondoskodott helyett olv. gondoskodni fog.
 Jegyzet. Jelen kötet sajtó alá adatott 1852. septemberben, sajtó alól kikerült 1853. martiusban.
-

Minden könyvkereskedésben következő, kivált Magyarországra nézve
érdekes munkák megszerezhetők:

Dr. FESSLER'S

Resultate seines Denkens und Erfahrens.

(Auch als Anhang zu seinen Rückblicken.)

Mit dem Bildnisse des Verfassers.

392 lap. borit füzve 3 Fl. 20 Kr.

Ezen könyv gyakorlati életbölcességet és tapasztalási kincset foglal magába, 's egész tartalma által méltó egy Pascal és Rochefoucault munkái mellett helyet fogni. A' szerző' rendkívüli életsorsa 's különös éles nézetmódja, elég alkalmat nyújthatott nekie, a' társaság' minden osztályát, szokásaival és gyengeségeivel megismerni.

Uebersichtliches Handbuch

einer Geschichte der

Slavischen Sprachen und Literatur.

Nebst einer Skizze ihrer Volks-Poesie.

Von Talvj. Mit Vorrede von E. Robinson.

Deutsche Ausgabe von Dr. B. K. Brühl.

Velinpap. 1852. In Umschlag geh. Preis: 2 Fl. 45 Kr.

Der verderbliche Einfluss

der

Hegel'schen Philosophie.

Zur

Würdigung und Beurtheilung

des neuesten Verfahrens der k. k. österreichischen Regierung, mit besonderer Beziehung auf die Entsetzung des Professors Hanusch in Prag von seinem akadem. Lehramt, und die officiële Motivirung dieses Schrittes. Vom Verfasser des

„Antibarbarus logicus.“

Gr. 8. 1852. 40 Kr.

110 27-9-67

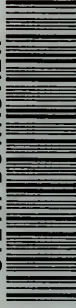
PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DB
924
S93
1861
kot.3

Szalay, László
Magyarország története

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 29 11 09 005 3